LARRY L. WATTS

O CASANDRĂ A ROMÂNIEI

ION ANTONESCU

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE

O CASANDRĂ A ROMÂNIEI
ION ANTONESCU
şi lupta pentru reformă
1918 - 1941

Coperta: Floarea Ţuţuianu

Traducere:
Virgil Stanciu, cap. I – IV
Liliana Pop, cap. V – epilog

Editura Fundaţiei Culturale Române
Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, Bucureşti
ROMÂNIA
Tel. 212.25.43; 633.11.62

ISBN 973-9155-50-2

LARRY L. WATTS

O CASANDRĂ A ROMÂNIEI
ION ANTONESCU
şi lupta pentru reformă
1918 - 1941

Traducere
de
Liliana Pop şi Virgil Stanciu

Editura Fundaţiei Culturale Române

MULŢUMIRI

Într-un proiect de amploarea celui de faţă, rod al unei munci de cercetare care a durat zece ani şi s-a desfăşurat în arhivele a şapte ţări, cantitatea de asistenţă necesară şi numărul celor ce merită cel puţin mulţumirile autorului nu pot fi decât foarte mari. Atât de mari, încât nici nu am încercat să-i menţionez pe toţi, dar, cum îşi va da uşor seama cititorul, chiar şi cei faţă de care simt o recunoştinţă deosebită constituie o mulţime impresionantă. Concluziile la care se ajunge în această cercetare îmi aparţin desigur, dar pe tot parcursul documentării şi redactării un număr impresionant de oameni m-au ajutat cu observaţii critice constructive şi cu sugestii de care, probabil, ar fi fost bine să ţin seamă în mai mare măsură decât am făcut-o.

Ca să încep cu începutul: profesorul Stephen Fischer-Galaţi este cel ce mi-a trezit interesul pentru România şi fascinanta ei istorie, la Universitatea statului Colorado din Boulder, în 1978. Fie că a făcut-o intenţionat sau nu, cărţiile pe care mi le-a dat atunci mi-au captivat imaginaţia şi interesul ca puţine altele. Cea mai mare datorie intelectuală o am însă faţă de prietenul şi mentorul meu, F. Sugar, de la Universitatea statului Washington, din Seattle; prin stilul său constant magisterial, el a insuflat viaţă istoriei europene pe care o preda studenţilor, m-a învăţat să deosebesc acţiunile de motivaţii, să disting cunoştinţele bazate pe date con-

crete de concepţiile convenţionale. În altă zonă a Statelor Unite, Thomas Szayna s-a dovedit a fi un ascultător întotdeauna atent şi un critic perspicace, pe parcursul discuţiilor ce ne-au animat amiciţia. La fel, Christopher Simpson, cunoscut de mine într-un moment când se îngropase în Arhivele Naţionale ale Statelor Unite, s-a dovedit o sursă extrem de bogată, prin cunoştinţele sale despre operaţiunile de spionaj şi poliţieneşti ale Germaniei în România. Paul Quinlan, Paul Michelson şi Daniel Nelson au fost gata oricând să discute subiectul şi am apreciat în mod deosebit înţelegerea lor pătrunzătoare faţă de aceste probleme, ca membri ai micului grup de specialişti în probleme româneşti. În primăvara anului 1991, Kurt Treptow mi-a oferit catalizatorul necesar pentru a scrie această carte, lucru pentru care îi rămân profund îndatorat.

Cât priveşte documentarea propriu-zisă pentru studiul de faţă, doresc să mulţumesc Comisiei Fulbright-Hays pentru că mi-a finanţat primele şederi de lungă durată în România, în perioada 1981 – 1984, Centrului Wilson pentru Studii Est-Europene pentru că mi-a facilitat documentarea în Arhivele Naţionale ale Statelor Unite în 1985 şi celor de la International Research and Exchange Board (IREX), care mi-a finanţat vizitele mai scurte, din 1987 şi 1988. Sprijinul IREX a fost totodată factorul vital ce mi-a permis să închei cercetarea în 1991 – 1992, iar pentru aceasta le sunt în mod deosebit recunoscător Liviei Plaka, lui Allen Kassof şi lui Vivian Abbott. În calitatea sa de reprezentant al IREX la Bucureşti, prietenul şi colegul meu Dan Ghibernea mi-a fost de mare ajutor, ca şi tatăl său, Marcel Ghibernea. Toată familia Ghibernea m-a făcut să mă simt ca acasă pe timpul vizitelor mele la Bucureşti. The United States Information Agency (USIA) şi Departamentul de Stat mi-au

pus de asemenea la dispoziţie un ajutor important în perioadele petrecute la Bucureşti, cu intermitenţe, începând din 1981. Doresc să le mulţumesc în mod special lui Maryanne Ignatius, Merrie Blocker, Ed şi Tessa Macbride, lui James Morgan, Victor Jackovitch, Frank Corry, ambasadorului David Funderburk, lui Ernest Latham şi Alec Mally, toţi funcţionari, într-o perioadă sau alta a anilor 80', ai Ambasadei americane din Bucureşti. Mulţumiri cu totul speciale Rodicăi Radu, de la Consulatul Statelor Unite din Bucureşti, care mi-a oferit inestimabilul său ajutor, în diferite situaţii de criză ivite în ultimii şapte ani. Svante şi Lotta Killander de la Ambasada Regală a Suediei merită mulţumiri pentru prietenia lor şi pentru ajutorul dat la timp pentru interpretarea interviurilor. James Wilets a citit antepenultima redactare şi mi-a telefonat din diferite localităţi româneşti, cu un umor ce mi-a dat posibilitatea să zâmbesc pe tot parcursul plictisitoarei revizuiri finale.

În România, numeroşi istorici mi-au dăruit cu generozitate timpul şi competenţa lor intelectuală, ajutându-mă într-o perioadă când orice formă de asociere cu persoane din Occident constituia, prin definiţie, un risc de natură politică. Doresc să-i menţionez la loc de frunte pe Mihail Ionescu şi Ioan Talpeş, pentru ajutorul lor prietenesc, întins pe durata unui întreg deceniu şi constând atât din contribuţii de ordin intelectual, cât şi din îndrumări practice în cadrul Arhivelor Ministerului Apărării Naţionale. Extrem de îndatorat îi sunt, de asemenea, lui Florin Constantiniu, care, în Bucureştiul anilor 1982–1983, când lucram independent, m-a luat sub oblăduirea sa. De asemenea lui Ion Chiper şi Ion Stanciu, pentru sugestiile şi observaţiile lor critice. Dinu Giurescu şi Victor Neumann au avut extrema bunăvoinţă de a se supune chinurilor unei lecturi integrale a

primei variante a manuscrisului şi a-l comenta în detaliu. Mai doresc să le mulţumesc lui Liviu Maior, Teodor Pompiliu, Vasile Vesa şi Vasile Puşcaş de la Cluj, pentru prietenia şi ajutorul oferite în timpul primei mele şederi în România, precum şi al tuturor vizitelor ulterioare.

Din Germania, datorez multe mulţumiri lui Rolf Steinhoff din Köln, pentru ajutorul generos şi prietenia lui constantă, care s-au dovedit inestimabile pentru realizarea proiectului meu. Vreau să le exprim recunoştinţa cea mai sinceră lui George Ciorănescu, Anneli Ute Gabanyi, Dionisie Ghermani, Patrick Moore, Karl Nehring, Andi şi Chris Ştefănescu, Andrei şi Lena Ştefănescu, Krista şi Cornelia Zach. În ultimul deceniu, toţi aceştia mi-au dăruit, generoşi, prietenia, conversaţia şi observaţiile lor critice.

În Marea Britanie, îi rămân îndatorat lui Hugh Seton-Watson, pentru conversaţia utilă avută în 1984, cu numai câteva luni înainte de dureroasa noastră despărţire de el. În plus, Elizabeth Barker mi-a facilitat o înţelegere dinăuntru a luptelor interne dintre Foreign Office şi Special Operations Executive, deschizându-mi noi direcţii de cercetare. Dennis Deletant a jucat rolul unui avocat al diavolului faţă de unele interpretări revizioniste ale mele, şi discuţiile cu el mi s-au părut nu doar stimulatoare, ci şi folositoare. De asemenea, Jonathan Eal m-a încurajat şi mi-a pus la dispoziţie părerile sale critice ori de câte ori m-am aflat la Londra. Mulţumiri speciale lui Alison şi Klaus Payne-Baader, pentru prietenia lor, pe care mă bazez din ce în ce mai mult.

În Elveţia, Roland z'Rotz s-a dovedit nu numai un prieten foarte bun, ci şi un coleg stăruitor, gata să discute chiar şi ideile mele cele mai puţin fondate, fie că ne aflam la Zürich, Bucureşti sau Seattle; el mi-a oferit

ajutorul său neprecupeţit pentru a dobândi acces la sursele din arhivele elveţiene. În Austria, Jeannie Milles mi-a asigurat de fiecare dată un adăpost, pe timpul peregrinărilor mele de la o arhivă la alta. Ingmar Sohrman din Suedia m-a ajutat pas cu pas la realizarea proiectului, la Bucureşti, Cluj, Paris şi Stockholm, întotdeauna cu mult simţ al umorului. El este unul dintre cei mai dragi prieteni ai mei şi întreaga sa familie, în special Krister şi Marianne Signas, mi-a pus cu generozitate casa la dispoziţie cât timp am lucrat în Suedia. În Franţa, Matei Cazacu a fost generos cu timpul său şi cu observaţiile critice, dar constructive, la fel ca Mihai Dimitrie Sturdza, atât la Paris, cât şi la München. În Italia, Lauro Grassi s-a dovedit a fi un foarte bun prieten şi o bogată sursă de idei, chiar de la demararea proiectului, din 1982. Le sunt recunoscător lui Monica şi Giuseppe Govoni, care mi-au oferit prietenia şi căldura lor familială ori de câte ori am apărut la ei pe neanunţate.

Ca parte a documentării necesare pentru cartea de faţă, am luat interviuri unor importanţi participanţi la evenimentele descrise, persoane care au făcut parte din Partidul Comunist, Garda de Fier, partidele democratice istorice ale României, anturajul regal, guvernul Antonescu. Îi datorez o recunoştinţă specială domnului locotenent-colonel Gheorghe Magherescu, membru al Cabinetului militar al lui Antonescu, care şi-a sacrificat, magnanim, timpul pentru mine înainte de regretata sa trecere în nefiinţă. Atât Domnia Sa, cât şi soţia Domniei Sale, Henrietta, au fost pentru mine nu numai surse de informare nepreţuite, ci şi prieteni adevăraţi. Nu pot spera să mă achit vreodată de datoria pe care o am faţă de Domniile Lor. Locotenentul-comandor Petre Deveselu-Popescu, aghiotant naval al lui Antonescu la sfârşitul războiului, mi-a oferit de asemenea prietenia sa,

cât şi o bogată mină de informaţii, neexploatată până acum de nimeni, din cât îmi dau eu seama. Din păcate, şi în cazul comandorului Pavel Deveselu-Popescu mulţumirile îi sunt adresate postum. Gheorghe Barbul, cândva membru al Cabinetului civil al lui Antonescu, a fost şi el generos cu timpul şi cu informaţiile pe parcursul câtorva discuţii lungi. De asemenea Octavian Ghibu, din Liga Antirevizionistă, Corneliu Coposu, din Partidul Naţional Ţărănesc, Mihai de Hohenzollern şi Ion Mocsonyi Stârcea. Dar nici unul dintre ei nu şi-a însuşit neapărat concluziile autorului, iar în cîteva cazuri, în special ale ultimelor trei persoane menţionate, interlocutorii s-au opus cu hotărâre direcţiei luate de interpretarea mea, fiind însă de acord să discute, fapt pentru care doresc să-mi exprim admiraţia şi sincera mea gratitudine.

Nespecialiştilor le este extrem de greu să manifeste interes faţă de un proiect ce se întinde pe o perioadă atât de lungă, dar familia mea mi-a oferit încurajare şi ajutor ori de câte ori am avut nevoie. Nu m-aş fi putut încumeta la o asemenea muncă dacă aş fi fost lipsit de bunătatea şi neclintita încredere în mine a părinţilor mei, Lawrence şi Katherine, a fratelui meu Gary şi a surorii mele, Lee. Dacă ar exista un premiu al pacienţei, el ar trebui decernat Patriciei Marie Petersen, care s-a dovedit a fi o parteneră ideală, pentru umorul cu care a străbătut timpurile grele, disponibilitatea de a citi şpalturile unor părţi din manuscris şi spiritul aventuros cu care a acceptat să facă o călătorie nocturnă, cu trenul, de la Bucureşti la Budapesta, în dricul iernii. Mulţumirile mele.

În loc de introducere
CÂND ISTORIA DEVINE POLITICĂ

Ion Antonescu, liderul României între 6 septembrie 1940 şi 23 august 1944, este personalitatea cea mai elocventă a istoriei româneşti a secolului al douăzecilea. Deşi pentru o perioadă de peste patruzeci şi cinci de ani – din august 1944, când România a întors armele, şi până la Revoluţia din decembrie 1989 – Antonescu a fost un subiect virtual interzis românilor, afară doar dacă servea drept ţintă a injuriilor, acest om, precum şi faptele sale continuă să fie o problemă dificilă atât pentru istoricii, cât şi pentru politicienii români.[1] El rămâne o problemă dificilă, întrucât, deşi mulţi ar prefera să-i lase neatinsă etichetarea de fascist din perioada războiului şi să-l ţină închis în cripta cu schelete ale istoriei, faptul că a jucat un rol important în multe dintre evenimentele majore ale istoriei româneşti contemporane, de la Răscoala din 1907 până la procesul regizat de comunişti, prin care s-a cerut şi s-a obţinut executarea sa în 1946, îl face de neignorat pentru istoriografia română şi pentru conducerea politică a ţării. Din acest motiv, lipsa unor cercetări ştiinţifice serioase privitoare la Antonescu reprezintă, poate, cea mai extinsă „pată albă“ a istoriografiei româneşti, un subiect care, într-un

---

1 Dovadă a interzicerii subiectului Antonescu este şi emiterea, în 1948, de către „Tribunalul Poporului“ din Bucureşti a listei *publicaţiilor interzise*, în care toate titlurile de sau despre Antonescu erau trecute cu menţiunea că trebuie retrase şi distruse. În 1975, cînd prozatorul Marin Preda a abordat problema în romanul *Delirul*, revista moscovită *Literaturnaia Gazeta* a lansat acuzaţia că fascismul renaşte în România, iar ambasada sovietică din Bucureşti a înaintat guvernului român un protest formal. Pentru analiza acestui incident vezi: Anneli Ute Gabanyi, *Marin Preda's „The Delirium“: Historical Novel or Novelistic History?*, RAD Background Report/94 (Romania), Radio Free Europe Research, 6 iun. 1975.

mod sau altul, va fi abordat de noile generaţii de istorici români şi de cercetători apuseni specializaţi în istoria României.

După Revoluţia din decembrie 1989, în România au apărut nenumărate lucrări despre Antonescu, dar majoritatea sunt colecţii de documente româneşti neanalizate, sau o combinaţie neanalitică de memorialistică, date documentare şi materiale din surse secundare apusene. Deşi asemenea lucrări se dovedesc a fi, deseori, preţioase pentru istoric, cum nu sunt însoţite de o analiză pertinentă, nu au nici o contribuţie la elucidarea chestiunilor fundamentale. În consecinţă, până şi stabilirea unor date faptice relativ cunoscute privind perioada cercetată pretinde, nu o dată, o cercetare preliminară relativ extinsă. Faptul că mulţi membri şi colaboratori ai defunctului regim comunist îşi apără acum trecutul cu disperare, cramponându-se de interpretările oficiale de pe vremuri, constituie un obstacol în plus în calea clarificării unor evenimente oricum suficient de complexe.

Studiul nostru se referă la perioada 1918 – 1941, cu un epilog dedicat chestiunilor majore ivite între 1941 – 1944. Este prima lucrare ce examinează rolul jucat de Antonescu pe scena istoriei contemporane înainte de septembrie 1940 – examinare absolut necesară pentru a înţelege atitudinile sale ulterioare faţă de colaborarea cu Germania, faţă de Aliaţi şi faţă de Holocaust. Totodată, este prima lucrare ce juxtapune documente din arhivele tuturor protagoniştilor principali: România, Germania, Marea Britanie, Statele Unite, precum şi din ale unor ţări implicate de o manieră mai puţin directă. Studiul este atât revizionist, cât şi tradiţional. Revizionist, deoarece aduce dovezi că nici una dintre tezele unanim acceptate ale interpretării convenţionale referitoare la Antonescu nu este pe deplin adevărată, iar cele parţial corecte sunt de obicei corecte într-un sens ce se opune activ interpretării istorice curente, în care rolul lui Antonescu este considerat preponderent negativ. Tradiţional, pentru că abordarea este declarat non-ideologică. Nu avem de-a face cu o *story* a conflictului de clasă, a ascensiunii fascismului sau a prăbuşirii democraţiei, luate în sine. E una mai simplă, cu un caracter fundamental. Este, în mare parte, istoria eşecului unei încercări de modernizare civică, având ca ţeluri construirea unui stat relativ benign, respectul generalizat pentru o lege umană, crearea unei societăţi civile încrezătoare în sine. Este un studiu tradiţional şi prin aceea că se constituie într-o isto-

rie a elitelor, în special a două personalităţi de elită, Ion Antonescu şi Regele Carol al II-lea, care au avut o înrâurire semnificativă asupra curentelor sociale predominante din societatea românească a vremii. Cei doi bărbaţi au reprezentat, simbolic, principalele forţe antagoniste răspunzătoare de drama trăită de România în perioada interbelică. Ei au reprezentat lupta dintre reformă şi corupţie, dintre legalitatea *Rechtstaat*-ului şi expedienţa politică a absolutismului personal, dintre competenţă şi incompetenţă. Cel mai mare obstacol aflat în calea reformei, legalităţii şi competenţei era însăşi inerţia societăţii româneşti; aceasta continua să fie o societate de supuşi, iar nu de cetăţeni, în care demagogia, extremismul şi absolutismul îşi mai puteau exercita influenţele distructive. Astăzi, în 1992, când România se străduieşte din nou să realizeze o transformare asemănătoare, interpretarea acestor evenimente ce par să aibă o semnificaţie pur istorică stă adeseori la temelia dezbaterilor privitoare la platforme sau strategii politice şi la implementarea acestora, sporind gradul de confuzie pentru cel ce doreşte să se angajeze în studierea lor obiectivă.

Istoricul angrenat într-un proiect serios de cercetare, privind cel de-al doilea război mondial şi perioada imediat premergătoare în oricare dintre fostele state comuniste ale Europei de Est, se confruntă cu două piedici împotriva cărora confraţii săi ce scriu despre Europa apuseană nu trebuie, în mod normal, să lupte. Prima este moştenirea unui refuz intenţionat, dirijat de stat, al accesului la informaţia corectă, inclusiv manipularea radicală sau contrafacerea acesteia de către un sistem politic care, timp de o jumătate de veac, a impus o interpretare a evenimentelor motivată ideologic, ce nu se sinchisea de veridicitatea istorică, aşa cum se înţelege ea în mod normal. Insistenta „repetare a unei Mari Minciuni" – cum se exprima, atât de pertinent, şeful propagandei hitleriste –, practicată şi perfecţionată de fostele regimuri comuniste, a afectat într-o oarecare măsură şi istoriografia apuseană, deoarece enorma cantitate de material produs de respectivele regimuri a fost aproape o garanţie că, în unele cazuri, asemenea lucrări se vor strecura şi în bibliografiile cercetătorilor de mare probitate din Vest. Ca să luăm un singur exemplu: pentru a dovedi că Antonescu era mânat de ambiţii agresive, autorităţile comuniste au afirmat că liderul român ar fi anexat Transnistria, teritoriu ce n-a fost niciodată parte a României,

aflat între râurile Nistru şi Bug. Aserţiunea a fost luată *ad litteram* până şi de istorici foarte serioşi ce studiază Europa de Est.[2] Documentele germane ce au devenit accesibile în ultimii treizeci de ani indică, totuşi, contrariul.[3] Nepublicate, dar accesibile, în ultimii douăzeci de ani, celui ce studiază serios istoria României, sunt detaliatele Rapoarte de Cercetare şi Analiză ale Oficiului pentru Servicii Strategice, de sub direcţia Dr. William Langer şi Rapoartele Serviciului Militar de Informaţii al Statelor Unite din Arhivele Naţionale ale Statelor Unite.[4] Potrivit Raportului de Cercetare şi Analiză OSS nr. 1518 din 17 decembrie 1943: *Dacă a consimţit să administreze (militar) provincia, în schimb Antonescu a respins toate propunerile ca aceasta să fie anexată de România, deşi propaganda oficială a făcut mult caz de faptul că, din cele două milioane şi jumătate de locuitori ai Transnistriei, câteva sute de mii sunt de origine română. Eforturile nemţilor de a-l convinge pe recalcitrantul lor aliat să accepte acest dar, drept compensaţie pentru pierderea Transilvaniei de Nord, s-au soldat cu un eşec total.*[5]

---

2 Vezi, de pildă, articolul lui Istvan Deak, *Supravieţuitorii*, în *The New York Times Review of Books*, 5 martie 1992, p. 47.

3 Vezi, de exemplu, *Documents on German Foreign Policy*, Series D. (1937 – 1945), vol. XII, Washington D. C., Government Printing Off 1954 –, 1964, doc. 210, prin care Antonescu îl anunţă pe Hitler, la 17 aug. 1941, că nu va „prelua administraţia civilă a regiunii dintre Nistru şi Nipru (dincolo de Bug)", întrucât „întreaga Românie, şi în special Basarabia, are nevoie de o reorganizare administrativă şi economică completă".

4 Rapoartele de Cercetare şi Analiză ale Office of Strategic Services (în continuare OSS) erau compilate din rapoarte OSS and Military Intelligence, precum şi din surse publice, de către Divizia de Cercetare şi Analiză (The Research and Analysis Division), condusă de Dr. William Langer. Aceste rapoarte, spre deosebire de rapoartele neprelucrate din teren, rezumau şi analizau toate informaţiile confidenţiale sau publice obţinute până la acea dată, care fuseseră verificate şi erau considerate sigure.

5 Raportul de Cercetare şi Analiză OSS nr. 1518, România: *Situaţia prezentă*, 17 dec. 1943, p. 14, State Department Records, United States National Archives (în continuare USNA). Vezi şi : *Army Intelligence Report*, 23 dec. 1943, Locotenent Walt Seager, Turcia, Cutia 968, Record Group 319, Modern Millitary Branch, USNA. Seager citează o declaraţie a ministrului Apărării român, Ion Pantazi, din 20 dec. 1943, în care acesta, răspunzând la întrebarea de ce trupele române luptă dincolo de Nistru, răspunde că pe timp de război *legea securităţii naţionale spune că ţara nu poate fi apărată la frontiere*.

Cea de a doua piedică este contextul politic extrem de delicat în care se poate desfăşura o cercetare de acest tip. Dacă cel de al doilea război mondial ar fi fost doar una dintr-un lung şir de lupte purtate de omenire împotriva ei înseşi, problema sensibilităţii politice nu s-ar pune atât de acut. Dar al doilea război mondial nu a semănat cu alte războaie. Caracterul rasial, în special antisemit, imprimat de Hitler acestui război, conjugat cu dimensiunile lui adevărat globale l-au făcut să fie perceput diferit de către istorie şi de către public. La nivel microsocial, o consecinţă a acestui fapt este aceea că istoricul ce descoperă şi încearcă să prezinte dovezi pozitive privind persoanele blamate pentru alianţa lor cu Hitler poate fi supus unor riscuri politice, sociale şi profesionale, oricât de indiscutabilă ar crede el că este evidenţa respectivă. La nivel macrosocial, ţări întregi sunt puse în poziţia de neinvidiat de a răspunde unor presiuni interne şi a-şi asuma riscuri asemănătoare, într-o perioadă în care depind de bunăvoinţa Vestului în încercarea lor de a extrage adevărul din patruzeci şi cinci de ani (sau chiar mai mult) de istorie intenţionat şi foarte temeinic falsificată.

Această dinamică nu a fost, poate, demonstrată nicăieri atât de dramatic ca în România în luna aprilie 1991. După ce Parlamentul român – ales, conform celor mai mulţi observatori apuseni, în mod democratic – a păstrat un minut de reculegere în memoria lui Ion Antonescu, guvernul Statelor Unite a înaintat o notă de protest Preşedintelui României, cerându-i să se disocieze public de acest omagiu şi, dacă e să dăm crezare teoriei democratice, de sentimentele majorităţii populaţiei.[6] Iată în ce constă marea dilemă. Consensul general este că fostele regimuri comuniste s-au folosit de procesele de război pentru a-i condamna pe toţi anticomuniştii dârji, de la liberalii şi social-democraţii cuviincioşi, temători de lege, până la extremiştii fascişti neîmblânziţi. Acest lucru s-a realizat etichetându-i pe toţi, mai întâi, drept „fascişti“ şi, ca

---

6 Generalizarea problemei în zona stăpânită cândva de comunism a fost dovedită în iun. 1991, când guvernul Suediei a criticat ţările baltice Letonia şi Lituania pentru a fi reabilitat persoane care, după suedezi, fuseseră condamnate pe drept de fostele autorităţi comuniste ca vinovate de anumite atrocităţi în timpul războiului. Guvernele Letoniei şi Lituaniei au replicat că sunt angrenate în dificilul proces de stabilire a adevărului acuzaţiilor şi că în orice caz nu doresc să-i reabiliteze pe cei indubitabil vinovaţi.

urmare, nevrednici de a fi apăraţi de altcineva decât de alţi fascişti de aceeaşi teapă. Nimeni n-a pus în mod serios la îndoială faptul că aceste procese regizate au fost cât se poate de dubioase din punct de vedere juridic. Tot atât de unanimă e şi părerea că aceleaşi regimuri au recrutat un număr apreciabil de criminali de război din cei mai înrăiţi. Dacă posedau calităţi sau informaţii utile, şi dacă erau suficient de oportunişti, moralitatea şi legalitatea nu constituiau bariere imposibil, nici măcar dificil, de trecut.[7] Cu toate acestea, în paralel cu astfel de abuzuri evidente, mulţi criminali de război autentici au fost judecaţi, condamnaţi şi pedepsiţi de către regimurile comuniste. Deşi, repet, „legalitatea socialistă în care erau învăluite aceste proceduri avea mai multe puncte comune cu expedienţa politică neadulterată, decât cu principiile juridice acceptate."

Dilema este dacă să fie recunoscut caracterul funciarmente ilegal al acestor proceduri, garantându-se o reabilitare generală şi permiţându-se prin aceasta unor adevăraţi criminali de război să se sustragă justiţiei – fie şi postum –, sau, dimpotrivă, să se crediteze procedurile juridice dubioase ale fostelor tribunale socialiste şi, o dată cu ele, interpretările istorice propagate de fostele regimuri comuniste. Este probabil că eforturile depuse de unele autorităţi est-europene de a afla adevărul cu privire la implicarea în crime de război a conaţionalilor lor vor urma, în linii mari, primul scenariu, ducând, probabil, la multe reabilitări, majoritatea îndreptăţite, dar unele, inevitabil nejuste. Atitudinea ce pare a se fi format în Apus este că autorităţile est-europene sunt tentate, mai degrabă, să reabiliteze criminali de război autentici şi că, de aceea, ar fi preferabil ca reabilitarea să se acorde cu zgârcenie sau, şi mai bine, să se renunţe cu totul la această problemă spinoasă. Cu toate acestea, autorităţile est-europene, aflate sub o presiune internă considerabilă şi dorind să stabilească nivele minime de legitimitate politică, nu-şi pot, pur şi simplu, permite să lase neatinse cazurile de injustiţie crasă comisă de regimurile comuniste precedente. Pe de altă parte, autorităţile apusene par a nutri în mod curent convingerea că, indiferent de costul politic, este extrem de impor-

7 Se observă că, de cum au început să adie primele vânturi ale războiului rece, mult prea mulţi criminali de război, potenţial uitaţi, au fost primiţi cu braţele deschise de democraţiile apusene.

tant să se menţină structura culpabilităţii „crimelor de război“ stabilită la procesele postbelice, chiar dacă ea se înalţă, în unele cazuri, pe o fundaţie putredă.

Abstracţie făcând de presiunea exercitată de unele *lobby*-uri interne interesate, la baza atitudinii predominante a Occidentului se află teama că reabilitarea persoanelor acuzate de crime şi atrocităţi de război asociate cu doctrinele rasiste şi exclusiviste ale Germaniei naziste ar putea duce la reabilitarea doctrinelor respective. Se pare că în unele cazuri se pune semnul egalităţii între reconsiderarea responsabilităţii şi negarea crimelor. Aceste teme nu sunt întru totul nefundamentate, după cum o atestă existenţa, în Europa de Est, a unor poziţii extremiste, ale celor ce, într-adevăr, se raliază în jurul foştilor „diavoli“ ai demonologiei comuniste, cu scopul mărturisit de a resuscita astfel de doctrine extremiste.

Obstacolele, temerile şi complicaţiile de această natură nu pot lipsi din nici o cercetare dedicată personalităţii lui Ion Antonescu. Lipsa materialelor publicate, mai ales în anul demarării acestui proiect, 1981, era desăvârşită. Autorului i s-a părut mai mult decât straniu faptul că bărbatul care a comandat Armata Română, aliată a Armatei Germane, împotriva Uniunii Sovietice în al doilea război mondial, considerat de Hitler cel mai capabil şi cel mai demn de încredere aliat al Germaniei, este, totodată, una dintre personalităţile cel mai puţin studiate din istoria României şi istoriografia celui de-al doilea război mondial. Sunt remarcabile acele istorii ale României, ale regiunii, sau ale războiului, care cuprind mai mult de câteva rânduri referitoare la Ion Antonescu. Când i se dedică un capitol întreg, cum se întâmplă în unele dări de seamă despre Holocaust, e un adevărat noroc. Până la ora la care scriem, nici o istorie românească sau apuseană nu s-a ocupat în mod deschis şi de o manieră generală de Antonescu văzut ca personalitate istorică înainte de a fi devenit, în 1940, conducătorul politic şi militar al României.[8] Ca o con-

---

8 O excepţie parţială a acestei reguli este remarcabila lucrare a lui Ioan Talpeş, *Diplomaţie şi apărare: coordonate ale politicii externe româneşti. 1933 – 1939*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988. Totuşi, din cauza ostilităţii faţă de Antonescu a liderului comunist N. Ceauşescu, Ioan Talpeş a fost silit să incifreze referirile la Antonescu, folosind în locul numelui formule ca „Şeful Statului-Major“ sau, simplu, „Statul-Major“, pentru a se referi la persoana

secinţă a acestei penurii de informaţii primare şi de jaloane autentificate, a devenit o practică foarte curentă să i se atribuie lui Antonescu motivaţii, ba chiar modele complete de personalitate, bazate numai pe evenimente întâmplate după 6 septembrie 1940 şi care sunt deschise interpretării, ca să nu spunem mai mult. Se întâmplă destul de des să auzi istorici cu morgă, români sau din Apus, discutând despre Antonescu pe baza unor „cunoştinţe unanim răspândite", destul de şubrede şi neverificate, în loc de documente autentificate şi mărturii coroborate.

Fireşte, nici o reevaluare a lui Antonescu nu trebuie să fie neapărat pozitivă, cel puţin ipotetic vorbind. De fapt, potrivit datelor convenţionale, omul acesta nu avea în el aproape nimic pozitiv. Istoricii apuseni, care-şi încep, invariabil, analizele din 1940, îl prezintă omogen pe Antonescu drept „antisemit bine cunoscut", care avea „legături strânse" cu Garda de Fier fascistă. Nu este considerată necesară argumentarea nici uneia dintre aceste caracterizări. Mai mult, lui Antonescu i se atribuie reorientarea politicii externe româneşti, în sensul îndepărtării de Franţa şi Marea Britanie şi a intrării României în alianţă cu Germania nazistă, împotriva dorinţei lui Carol al II-lea, un rege filobritanic în linii generale, dar întru câtva corupt şi incompetent. Interpretarea comunistă oficială, enunţată imediat după arestarea lui Antonescu, în 1944, şi menţinută atât la Moscova, cât şi la Bucureşti, până la sfârşitul deceniului opt, susţine că, din ambiţia oarbă de a dobândi glorie personală şi cuceriri teritoriale cvasi-imperiale, Antonescu ar fi târât România într-un război nedorit, ar fi provocat moartea inutilă a sute de mii de tineri ostaşi români, ar fi ruinat economia şi, intenţionat, ar fi angajat ţara în nenumărate atrocităţi de război, multe cu un pronunţat caracter antisemit. Începând cu ultimii ani ai deceniului opt, acestui portret negativ copleşitor i-au fost îndulcite la Bucureşti doar contururile, dar la Moscova a rămas neschimbat.

Fără să mai insistăm asupra sursei, este evident că această imagine convenţională a prins rădăcini puternice şi în comunităţile de politicieni sau cărturari din România şi din Apus. În prezent, Casa Regală şi partidele democratice tradi-

---

răspunzătoare de politica şi strategia militară de la începutul deceniului patru.

ţionale îl acuză pe Antonescu de a fi împins România într-un război împotriva Uniunii Sovietice purtat dincolo de frunta-riile istorice ale ţării şi, implicit, pe marginea dezastrului. Ironia este că, dacă foştii membri sau colaboratori ai regimului comunist, acum defunct, îl denunţă pentru presupusul său „fascism", membrii şi simpatizanţii Gărzii de Fier îl acuză de a se fi aliat cu forţele oculte „iudeo-masonice" pentru a elimina „Mişcarea". În afara României, Rusia, cel mai important succesor al fostei Uniuni Sovietice, care a dictat de la bun început comuniştilor români modul de interpretare a faptelor lui Antonescu, a continuat să-l acuze că a dezlănţuit împotriva ei un război imperialist de cotropire, în timp ce foştii aliaţi din Vest îl învinuiesc în continuare că s-a aliat cu Germania hitleristă. Antonescu a fost, dacă nu un scelerat, aşa cum este portretizat, cel puţin un ţap ispăşitor ideal; mulţi l-au acuzat de ceva, puţini au avut interesul de a pune la îndoială acuzaţiile şi nimeni n-a putut s-o facă fără a-şi asuma riscuri politice considerabile.

Dată fiind această portretizare clar delimitată a lui Antonescu, a ataca interpretarea predominantă ar putea apărea drept o inutilă risipă de efort, dacă nu chiar o nebunie curată, dacă n-ar exista „dovezile contradictorii" ce se ivesc tulburător de regulat când se întreprinde o cercetare serioasă a omului şi a epocii sale. De exemplu, este greu de reconciliat imaginea unidimensională a lui Antonescu, „cunoscutul antisemit", cu faptul că Dr. Wilhelm Filderman, liderul Comunităţilor Evreieşti din România pe tot parcursul războiului şi apărătorul recunoscut al evreimii româneşti timp de aproape un sfert de veac înaintea izbucnirii conflictului, nu numai că s-a constituit în martor al apărării la procesul înscenat acestuia în 1946, dar şi-a şi exprimat, nu o singură dată, în mod public, după război, gratitudinea faţă de fostul conducător al ţării, neţinând cont de presiunile exercitate asupra sa de noua putere comunistă, pentru a-l determina să renunţe.[9]

---

9 Pentru mărturia depusă la proces în apărarea lui Antonescu de Dr. Filderman, vezi Foreign Office (FO), 371/59167, doc. 59113 (R 7983/1197/37), telegrama nr. 124, 28 mai 1946 adresată de Adrian Holman lui Bevin, British Public Records Office (în continuare PRO), Kew, England. Filderman şi-a exprimat recunoştinţa faţă de Antonescu şi în oficiosul Comunităţilor Evreieşti din România, *Curierul israelit*, la 25 mart. 1945. Vezi şi OSS, Record Group 226, doc. 125349, raportul OSS nr. GR – 404 din 5 apr. 1945, „Supri-

În sfârşit, istoricul preocupat de istoria contemporană a României mai are de surmontat şi alte obstacole, mai obişnuite, dar nu mai puţin dificile, privind metodologia şi sursele cercetării. În primul rând, istoriografia perioadei interbelice şi cea a războiului se bazează preponderent pe literatura memorialistică, din care o bună parte a fost scrisă la comanda expresă a autorităţilor comuniste venite la putere după terminarea războiului. În unele cazuri, dările de seamă au fost arhivate şi, prin urmare, au dobândit statutul de documente de arhivă. Aceste amintiri, a căror acurateţe tinde să fie erodată de timp, de ego-ul scriitorului şi de informaţiile externe, nu au putut fi verificate în mod independent, pe baza documentelor scrise datând din acel timp. Acesta este un neajuns ce ridică serioase semne de întrebare în legătură cu veridicitatea interpretării istorice a întregii perioade contemporane, de dinainte de 1917 şi până la schimbarea partenerilor de către România, în 1944. Pentru a evita problemele de fond legate de prea marea dependenţă de literatura memorialistică *post factum*, s-a făcut încercarea de a nu folosi materiale de această natură pentru a descrie faptele autorilor lor şi motivaţiile acestora, sau faptele şi motivaţiile altor persoane, dacă nu sunt coroborate cu dovezi documentare independente. Asemenea relatări se folosesc, totuşi, ca indicatori de opinie, sau pentru coroborarea cu alte surse.

Folosirea, fără discernământ critic, chiar şi a documentelor contemporane validate ridică probleme de altă natură. După cum află repede majoritatea cercetătorilor din domeniul arhivisticii, se poate găsi un document de arhivă pentru a „dovedi" aproape orice teorie. Natura umană face să existe interpretări diferite ale aceloraşi evenimente. Contează care interpretare este impusă de evidenţa documentară majoritară şi dacă respectiva interpretare se potriveşte cu evenimentele ce preced evenimentul cercetat şi cu cele ce-l urmează. În consecinţă, am făcut efortul de a documenta ma-

marea *Curierului israelit*, organ al Uniunii Evreilor Români", Modern Military Branch, United States National Archives (în continuare Washington D.C.) De asemenea, fostul şef rabin Alexandru Şafran a sprijinit unele măsuri ale lui Antonescu pe plan intern, fiindcă acesta abolise obligativitatea purtării insignei galbene şi garantase securitatea evreilor. Vezi Alexandre Şafran, *Resisting the Storm: 1940 – 1947. Memoirs*, edited and annotated by Jean Ancel, Jerusalem, Yad Vashem, 1987, pp. 69–70.

siv acest studiu, juxtapunând surse care adesea se vor bate cap în cap. În plus, studiul cuprinde lungi citate, unele pe pagini întregi, ce se justifică prin necesitatea de a schiţa contextul şi prin faptul că orice revizuire a interpretărilor istorice, prin însăşi natura sa, intră în contradicţie cu ideile primite, care sunt refractare la schimbare şi de aceea necesită mai multă evidenţă documentară decât un eveniment lipsit pentru moment de o interpretare acceptată.

O altă problemă înrudită cu aceea a folosirii necritice a documentelor de arhivă priveşte documentarea în arhivele apusene, la care accesul se obţine mult mai uşor decât la cele româneşti, pentru cercetarea evenimentelor ce au survenit în România în perioada războiului şi în perioada imediat premergătoare acestuia. Începând cu anul 1940, acestea sunt arhivele unor puteri ostile, care au adoptat faţă de România atitudini dictate de o politică firească de adversar, creând obstacole semnificative în calea analizei obiective şi exacte. Această realitate este perfect ilustrată de documentele Foreign Office-ului britanic, care, timp de cel puţin paisprezece ani, între 1926 şi septembrie 1940, l-a considerat pe Antonescu „cel mai capabil" ofiţer român, remarcat pentru firea sa „sinceră" , cu o puternică, evidentă, „orientare spre Vest".[10] Începând cu septembrie 1940, însă, după refuzul lui Antonescu de a provoca Germania cu ostilităţi de tipul celor întreprinse în Iugoslavia de generalul sârb Boros Markovic şi de colonelul Duşan Simovic, Londra l-a considerat un filogerman „prost" şi „incompetent", ale cărui declaraţii erau „fără valoare".[11] Astfel de „analize" cu motivaţie politică nu au lipsit nici din documentele americane, dar şi evaluările ambi-

10 Vezi, de exemplu, FO 371/20427, doc. R151, 9 ian. 1936, Sir Reginald Hoare către Anthony Eden, p. 4, PRO, Kew, England.

11 Asemenea afirmaţii se găsesc risipite în toate documentele Foreign Office-ului britanic după septembrie 1940, dar, poate, exemplul cel mai grăitor al gradului de deformare a analizei cu motivaţie politică s-a produs în timpul rebeliunii legionare din ianuarie 1941, când gardiştii violent antisemitici şi fascişti au fost consideraţi „patrioţi" şi „victime" ale represaliilor antonesciene. Iată observaţiile lui Ivor Porter, ambasador britanic şi fost agent executiv al Operaţiunilor Speciale: *Am fost îngrozit aflând că legionarii erau prezentaţi drept „patrioţi" la buletinul de ştiri al BBC, pornindu-se de la premisa că oricine se opunea quislingului Antonescu trebuia să ţină cu Aliaţii.* (Ivor Porter, *Operaţiunea „Autonomous"*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p.90).

gue au continuat până la închiderea Legaţiei Statelor Unite din Bucureşti, la sfârşitul anului 1941. Ne-am străduit să evităm eroarea de a lua o interpretare dictată de politică drept analiză reală, juxtapunând materiale de arhivă din surse aliate, surse ale Axei, sau provenind de la părţi neutre sau neinteresate direct în problemă.

Pe parcursul documentării pentru studiul de faţă, autorul a consultat resursele arhivistice a şapte ţări: România, Marea Britanie, Statele Unite, Germania, Franţa, Elveţia, Suedia, plus Sfântul Scaun. În România, cele mai utile arhive au fost următoarele: Institutul pentru Studierea Istoriei şi a Politicii Sociale (ISIS), Arhivele Statului din Bucureşti (BSA) şi Arhivele Ministerului Apărării Naţionale (MAN). O sursă nearhivistică ce s-a dovedit extrem de folositoare a fost buletinul Tribunalului Comunist al Poporului, *Publicaţiile interzise*, Bucureşti, 1948, în care sunt trecute toate lucrările apărute înainte de război sau în timpul războiului considerate de comunişti suficient de periculoase pentru a fi arse.

Pe locul doi ca utilitate se plasează, probabil, The Public Record Office (PRO) britanic, de la Kew. Documentele Foreign Office (FO) şi War Office (WO) referitoare la România, începând cu secolul trecut, sunt extrem de numeroase şi bine catalogate. În Statele Unite, indispensabile au fost Arhiva Naţională a Statelor Unite (USNA) din Washington D. C., ca şi a sa Modern Military Branch Field Office din Suitland, Maryland. De mare folos, deşi catalogate oarecum la întâmplare, ne-au fost Rapoartele Serviciului Militar de Informaţii, Rapoartele OSS din teren sau cele de cercetare şi analiză, precum şi Arhiva Departamentului de Stat.

În majoritatea lor, sursele arhivistice germane sunt din dosarele Auswartiges Amt, capturate de americani şi publicate în seria *Documents on German Foreign Policy*, ce conţine un număr mare de documente traduse, editate în comun de Departamentul de Stat american, Foreign Office-ul britanic şi guvernul francez. În plus, regretatul istoric Andreas Hillgruber a depus o activitate susţinută de publicare a documentelor germane legate de relaţiile Germaniei cu România de la sfârşitul deceniului patru şi până la terminarea celui de-al doilea război mondial, astfel că, în studiul nostru, ne vom referi frecvent la câteva din lucrările sale.

Arhivele Serviciului Istoric al Armatei Franceze – Cartierul General al Armatei de Uscat de la Vincennes – au fost

utile, ca şi documentele de arhivă franceze publicate în colecţia *Documents diplomatiques français*, Seria Întâi, 1932 – 1939. Schweizerisches Bundesarchiv din Berna, Svenska Riksarkivet din Stockholm şi seria de documente ale Vaticanului publicate cu titlul *Actes et documents du Saint Siège relatifs à la Seconde Guerre Mondiale: Le Saint Siège et la guerre en Europe, juin 1940 – juin 1941* ne-au oferit posibilitatea salutară de a verifica informaţiile culese din surse ce aparţineau, în toate celelalte cazuri, unor părţi direct interesate. În sfârşit, o serie de documente poloneze traduse, publicate de Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek în *Southeast Europe*, Vol. 6, Partea I, 1979 ne-a pus la dispoziţie o grilă utilă pentru verificarea evenimentelor cheie din septembrie 1940.

Studiul nostru este împărţit în şase capitole. În fiecare dintre ele se face încercarea de a identifica direcţiile generale şi schimbările din politica internă şi politica externă. Primele două capitole se ocupă de cariera militară a lui Antonescu, din 1907 până în 1934, prezentând câteva evenimente cheie ce-i pun în lumină personalitatea, rolul pe care l-a jucat în reformarea armatei, atitudinea faţă de realităţile sociale româneşti, concepţie referitoare la politica de asigurare a neatârnării şi securităţii României. Capitolul al treilea revede o mare parte a aceleiaşi perioade, concentrându-se însă asupra vieţii prinţului, mai târziu regelui, Carol al II-lea, din 1918 până în 1937. Cu multă atenţie este tratată atitudinea lui Carol faţă de curentele fasciste, foarte răspândite pe atunci. Capitolele patru şi cinci schiţează istoria politicii interne şi externe româneşti, cu un accent aparte pe relaţiile reciproce dintre cei patru mari protagonişti de pe scena politică a vremii: Ion Antonescu, Carol al II-lea, căpitanul Gărzii de Fier, Corneliu Zelea Codreanu şi liderul Partidului Naţional Ţărănesc, Iuliu Maniu. Aceste capitole acoperă o perioadă ce se întinde de la apariţia forţelor opuse absolutismului carlist, în 1937, prin tumultuoasa guvernare Goga–Cuza, urmată de Dictatura Regală din 1938 – 1940 şi până la prăbuşirea frontierelor României, abdicarea lui Carol şi numirea lui Antonescu în fruntea statului, în septembrie 1940. Relaţiile lui Antonescu şi ale lui Carol cu Garda de Fier şi cu Germania sunt examinate aici destul de amănunţit. Capitolul şase analizează „Statul naţional-legionar“ format la 15 septembrie 1940, în care Antonescu a împărţit conducerea ţării cu Garda

de Fier, până la momentul rebeliunii eşuate a Gărzii împotriva sa, de la sfârşitul lunii ianuarie 1941. Epilogul ia în discuţie efectele politicii lui Antonescu asupra situaţiei economice, politice şi militare a României pe tot timpul participării ei la războiul antisovietic, precum şi rolul lui Antonescu în Holocaust. Sunt prezentate, de asemenea, concluziile generale ale studiului.

I

ION ANTONESCU – PERSONALITATE MILITARĂ
1918 – 1934

Alianţele politice interne schimbătoare şi modificarea politicii externe româneşti din perioada interbelică, mai ales între 1934 şi 1940, sunt aproape incomprehensibile fără o cunoaştere a caracterului şi atitudinilor omului care avea să ajungă în fruntea statului român în 1940. Născut la 2 iunie 1882, Ion Antonescu descindea dintr-un lung şir de soldaţi, provenind dintr-o familie în care tradiţia militară era aproape exclusivă. Tatăl, căpitan, a murit după naşterea sa şi băiatul a fost crescut de mamă – recăsătorită la un moment dat cu un general de armată – şi de unchiul său, locotenent-colonelul Dumitru Antonescu. Un alt unchi, locotenent-colonelul Ilie Antonescu, profesor de balistică la Şcoala de Artilerie din Craiova, fusese ucis în misiune cu Regimentul 27 de Infanterie pe frontul româno-bulgar, în timpul primului război mondial. În cel de-al doilea război, un nepot, locotenentul Marius Tomiade, a fost făcut prizonier de către trupele ruseşti, pe frontul de est.

Suntem îndreptăţiţi să afirmăm că Ion Antonescu a primit primele elemente de educaţie militară îndată după naştere. Metodele unchiului şi mentorului său, locotenent-colonelul Dumitru Antonescu, au exercitat asupra sa o influenţă profundă, aşa cum se întâmpla şi cu studenţii educaţi de acesta din urmă la Colegiul de Război în 1905. Reproducem cuvintele unuia dintre foştii elevi ai colonelului Antonescu:

> [Între profesori era] *unul care depăşea pe toţi ceilalţi prin chipul cum îşi făcea cursul şi influenţa care a avut-o asupra noastră sau cel puţin asupra mea, locotenentul-colonel Dumitru Antonescu, care ne-a făcut cursul de istorie militară în anul al doilea. Om întreg, în toată puterea cuvântului, intransigent, cu care era greu de trăit pentru că nu-şi închina niciodată părerile, era deştept, foarte cult şi*

dârz. Cu dânsul am studiat numai două campanii: acea franco-germană din 1870 – 1871 şi acea româno-ruso-turcă din 1877 – 1878, dar am învăţat din chipul cum le-am făcut cu dânsul mai multă strategie, tactică, organizare şi serviciu al subzistenţelor ca din toate celelalte cursuri la un loc. Antonescu nu făcea curs, el ne recomanda bibliografia de citit pentru fiecare şedinţă (şi această bibliografie era copioasă) şi la şedinţa ce urma se discutau problemele ce ni le punea el. În aceste discuţiuni Antonescu căuta mai ales două lucruri, să scoată sau mai bine zis să ne facă să scoatem la lumină învăţămintele privitoare la organizare, tactică, strategie etc. şi să se asigure de personalitatea ofiţerului cu care discuta. Nimic nu-l supăra mai mult ca dovada că ofiţerul elev nu avea o părere personală documentată sau că acesta căuta să-i vorbească pe plac. În acest caz, printr'o ploaie de întrebări repezi, îl făcea să se contrazică, să fie ridicol şi să se dovedească nepriceput.

Încetarea lui din viaţă, puţin timp în urmă (30 Iunie 1907) a lipsit desigur armata de şeful ei cel mai capabil şi sunt convins că istoria războiului nostru de întregire ar fi fost scrisă (sic!) *alminterlea* (sic!), *cel puţin unele din capitolele sale, dacă Antonescu mai trăia.*[1]

Metodele unchiului au dat rezultate prompte în cazul tânărului Antonescu, care a excelat în pregătirea militară teoretică, precum şi în instrucţie. Cum fusese în mod constant cel mai bun absolvent al promoţiei sale, atât la Şcoala pentru Fii de Militari din Craiova, în 1902, cât şi la Şcoala de Pregătire a Ofiţerilor de Cavalerie şi Infanterie, în 1904, el a fost ales pentru ramura cea mai competitivă a armatei – cavaleria – şi

---

1 General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, vol. I, Bucureşti, „Bucovina“, I. E. Torouţiu, 1941, pp. 176 – 177. În volumul al II-lea al amintirilor sale, generalul Rosetti notează că: *Antonescu fusese puţin timp adjutant regal ataşat pe lângă moştenitorul tronului, dar atmosfera Curţii nu i-a priit şi a plecat. Se zicea atunci, şi mi s'a confirmat aceasta de mai multe persoane care erau în măsură de a cunoaşte adevărul, că Principesa Maria definea astfel pe adjutanţii ataşaţi pe lângă bărbatul său: „Avem doi adjutanţi: unul foarte plăcut, care-ţi vorbeşte totdeauna pe plac şi-şi schimbă părerea cum ţi-o schimbi şi tu, celălalt puţin plăcut, neschimbându-şi niciodată părerea, dar [...] om întreg, în faţa întregimei căruia trebuie să te închini (colonelul D. Antonescu)“*, p. 21.

s-a distins încă o dată ca şef de promoţie, la absolvirea Şcolii de Cavalerie din Târgovişte, în 1906.

Ion Antonescu şi-a făurit pentru prima oară reputaţia de ofiţer de campanie talentat, în calitate de locotenent de cavalerie, proaspăt numit în funcţie, în timpul răscoalei ţărăneşti din 1907. Izolat de eşaloanele superioare, neprimind ordine, tânărul Antonescu a reuşit să pacifice câteva mii de răsculaţi în ceea ce era pe atunci oraşul-port internaţional Galaţi, cu ajutorul a numai şapte oameni aflaţi sub comanda sa.[2] Prinţul moştenitor Ferdinand a fost delegat în mod expres de către regele Carol al II-lea pentru a-l elogia public pe Antonescu la garnizoana din Galaţi. În timpul celui de-al doilea război balcanic din 1913, în calitatea sa de şef al Operaţiunilor pentru Divizia Întâi de Cavalerie de pe frontul bulgar din Dobrogea, Antonescu a fost unul dintre cei numai şapte ofiţeri cărora li s-a decernat cel mai înalt ordin militar al României din acele timpuri – „Virtutea Militară“ – şi unul dintre cei doi care au primit medalia de aur, oferită personal de către prinţul Ferdinand.[3]

Reputaţia profesională a lui Ion Antonescu s-a consolidat în timpul primului război mondial. România a intrat în război de partea Antantei – Marea Britanie, Franţa şi Rusia ţaristă – luptând împotriva Puterilor Centrale – Germania şi Imperiul Austro-Ungar –, în parte datorită puternicului sentiment francofil răspândit în întreaga societate urbană româ-

---

2 Harald Laeuen, *Marschall Antonescu*, Essen, Essener Verlagsanstalt, 1943, pp. 11–12; Gheorghe Barbul, *Memorial Antonesco, Le III-ème homme de l'Axe*, Paris, Editions de la Couronne, 1950, pp. 16–17. Trei decenii mai târziu, Antonescu avea să scrie: *Am călcat în sânge românesc nevinovat, dar am căzut şi grav bolnav. Imaginea celor căzuţi nu m-a părăsit niciodată. O am şi astăzi vie în faţa ochilor mei.* Arhivele Statului, Bucureşti (în continuare BSA), Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, editori, *Ion Antonescu: Citiţi, judecaţi, cutremuraţi-vă*, Bucureşti, Editura „Tinerama“, 1991, p. 18. Lucrarea lui Ardeleanu şi Arimia este o colecţie de documente scrise de Antonescu şi adresate diferitelor personalităţi politice. Documentul în chestiune pare să se refere la demisia lui Antonescu din funcţia de ministru al Apărării, în mart. 1938, dar există mai multe indicii că a fost scris în primăvara lui 1940.

3 Harald Laeuen, op. cit., p. 12; Gheorghe Barbul, op. cit., pp. 17–18. Celălalt ofiţer decorat cu medalia de aur a fost generalul Marcel Olteanu.

nească şi împărtăşit de aproape toţi liderii politici, cu excepţia importantă a unui cerc restrâns din jurul regelui Carol I, german prin naştere. Factorul decisiv însă a fost promisiunea că, în schimbul cooperării militare, Antanta va examina favorabil pretenţiile României asupra Transilvaniei, pe atunci o provincie a Imperiului Austro-Ungar, în care etnicii români constituiau majoritatea populaţiei. Chichiţa era că o astfel de cooperare militară obliga România la o beligeranţă pe două fronturi, extrem de hazardată: la vest, o ofensivă împotriva trupelor germane şi austro-ungare de sub conducerea generalului neamţ Falkenhayn, iar la sud o defensivă împotriva forţelor germano-bulgare comandate de generalul neamţ von Mackensen. Operaţiunile, încununate cu succes, desfăşurate împotriva trupelor germane şi austro-ungare din Transilvania au fost conduse de Antonescu, pe atunci căpitan în Grupul de Armate Nord al generalului Prezan. Frontul sudic însă, sub comanda generalului Alexandru Averescu, s-a prăbuşit curând.

Eşecul acestei strategii riscante, a unei beligeranţe pe două fronturi, asupra căreia insistaseră noii aliaţi ai României din cadrul Antantei, combinat cu absenţa sprijinului aliat promis, cu declanşarea neaşteptată a ofensivei germane din sud, cu slaba pregătire a soldaţilor români şi dezertarea unor ofiţeri, a adus armatei române o serie de înfrângeri devastatoare, îndată după intrarea în război.[4] În consecinţă, înaintarea trupelor germane a silit guvernul României să se

---

4 Cazul unuia dintre dezertori, colonelul Ion Marcovici, este detaliat într-un raport aflat în arhivele personale ale lui Ion Antonescu, col. Deveselu-Popescu, Muzeul de Istorie Militară Naţională (în continuare NMHM), Bucureşti. Autorul a putut – cu ajutorul mult apreciat al Ambasadei Americane din Bucureşti – să examineze şi să copieze aceste dosare în 1983, când se mai aflau încă în posesia locotenentului-comandor Petre Deveselu-Popescu, fost aghiotant naval al lui Antonescu în timpul celui de-al doilea război mondial. Antonescu îşi divizase arhiva personală în cinci părţi pe care, la începutul războiului, le-a distribuit adjutanţilor săi, pentru a fi sigur că nu toate documentele privitoare la acţiunile sale vor cădea în mâinile Armatei Roşii. Această parte anume a colecţiei a fost îngropată în satul natal al locotenentului-comandor Deveselu-Popescu până în 1974, când el a adus-o la Bucureşti. La moartea acestuia, potrivit dorinţei lui testamentare, dosarele au fost donate NMHM. Vezi şi Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, Bucureşti, Editura Gesa, 1991, pp. 77–80. Aceasta este reeditarea unei cărţi publicate iniţial în 1935.

evacueze la Iaşi, în Moldova, nu departe de graniţa cu Rusia ţaristă. Acolo, s-a trecut la reorganizarea armatei, sub comanda noului şef al Statului-Major, generalul Constantin Prezan, cu nou-avansatul maior Antonescu numit şef al Operaţiunilor. Potrivit mărturiilor contemporane, performanţa lui Antonescu a fost impresionantă: i se atribuie meritul de a fi fost principalul organizator al celor trei mari bătălii – de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz – care au schimbat mersul operaţiunilor militare în favoarea României, în suficientă măsură ca să-i asigure o putere de înrâurire disproporţionată faţă de rangul său. Şeful Statului-Major al Misiunii militare franceze a generalului Henri Berthelot, generalul Victor Pétin, nota că tânărul Antonescu era forţa energică *din spatele generalului Prezan.*[5] Una dintre figurile de frunte ale Partidului Naţional Liberal, I. Gh. Duca, raporta în memoriile sale că: *Braţul drept al generalului Prezan era un tânăr ofiţer, Maiorul Antonescu, un element de o deosebită valoare şi care prin inteligenţa, priceperea şi activitatea sa şi-a adus personal, dar a adus şi ţării, nepreţuite servicii.*[6]

Prinţul colonel Galitzin, aghiotant al reprezentantului în România al Înaltului Comandament Ţarist, comandantul armatei a noua ruseşti, generalul Dimitri Gregorovici Scerbaciov, scria despre Antonescu în termeni aproape stânjenitor de laudativi:

> *Maiorul Antonescu este un om de onoare în cel mai nobil sens al cuvântului şi nu trebuie să vă îndoiţi că, atâta timp cât îşi poate urmări scopurile, această ţară va fi prosperă, nu doar mulţumită remarcabilelor sale însuşiri de strateg, ci şi datorită înzestrării sale înnăscute ca viitor om de stat. Nu ştiu cum îl va judeca mâine istoria dumneavoastră, dar pot să spun atât: nimeni nu-i poate contesta inima curajoasă şi clarviziunea stoică. Am ferma convingere că Antonescu este un mare soldat. Doresc să vă*

5 General Victor Pétin, *Le drame roumain, 1916 – 1918*, Paris, Payot, 1932, p. 60. Antonescu a fost de asemenea prietenul şi colegul mult apreciat al generalului francez Maurice Gamelin; cf. Nicholas Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others: A History of Fascism in Hungary and Romania*, Stanford, Hoover Institution Press, 1970, p. 294.

6 I. Gh. Duca, *Amintiri politice*, vol. II, München, Ion Dumitru Verlag, 1981, p. 104.

spun, în numele generalului Scerbaciov, că „este un bărbat ce face cinste omenirii“.[7]

Britanicii, la rândul lor, îl stimau destul de mult pe Antonescu pentru a-i acorda, numai lui şi încă altor şase ofiţeri români, medalia „Companion of St. Michael and St. George“ (C.M.G.), în 1918, pentru *modul cum a servit în război.*[8]

Opoziţia lui Antonescu faţă de ideea păcii separat încheiate de România a făcut din el aliatul politic, iar mai târziu prietenul intim al talentatului diplomat român filofrancez Nicolae Titulescu. În raportul oficial înaintat Ministerului de Război cu aproape trei luni înainte ca nou-numitul şef al guvernului, generalul Averescu, să decidă în favoarea intrării în război, Antonescu adusese argumente contra oricărei *păci separate, fără autorizaţia şi consimţământul categoric şi leal al aliaţilor*, pentru că ar fi însemnat a părăsi

> *tocmai în momentul când aveam mai multă nevoie de ei, pe aliaţii noştri adevăraţi. Această părăsire poate fi calificată de trădare şi ca atare poporul, Ţara şi generaţiile viitoare vor suferi consecinţele acestui act odios care ne va descalifica pentru totdeauna şi ne va ridica dreptul să aspirăm la libertate, independenţă şi întregirea neamului. Fapta aceasta va apăsa amarnic asupra noastră în toate veacurile viitoare şi ne vom atrage desigur ura şi blestemul urmaşilor noştri.*[9]

Şeful Marelui Stat-Major, generalul Prezan, împărtăşea estimările lui Antonescu şi se opunea vehement unei păci separate.[10] Dar argumentele aduse dinăuntrul cercurilor mili-

---

7 Harald Laeuen, op. cit., p. 16. Scrisoarea a fost reprodusă în ziarul *Timpul* din 18 sept. 1940. Vezi şi scrisoarea adresată de generalul Scerbaciov lui Antonescu, de la Nisa, la 1 nov. 1928, coresp. pers. a lui Antonescu, Dos. 1928–1933, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

8 FO 372/1762, doc. T7321, telegrama nr. 307 din 25 iul. 1921, Campbell în numele lui Sir H. Dering către Foreign Office şi FO 372/1764, doc. T11884 din 7 oct. 1921. Light către Wilkenson, British Public Records Office (în continuare, PRO), Kew, England. Autorul adresează mulţumirile sale angajaţilor şi funcţionarilor acestei arhive, indiscutabil cea mai organizată din întreaga lume.

9 Raportul nr. 5369 din 1 dec. 1917, Marele Stat-Major, Biroul Operaţii, către Ministerul de Război, reprodus de Anexa 11 în: Locotenent-colonel Ion Antonescu, *Românii, originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor*, Bucureşti, 1919, p. 67.

10 Mareşalul Alexandru Averescu, *Notiţe zilnice din război, 1916 – 1918,* Bucureşti, Editura „Cultura naţională“, 1937, vol. II, pp. 268–300.

tare de către Prezan şi Antonescu, iar din afară de liderul Partidului Conservator, Take Ionescu, şi de Nicolae Titulescu nu s-au bucurat de succes, astfel încât, cu ocazia tratativelor de pace din primăvara anului 1918, care au dus la ieşirea României din război, Prezan a demisionat, ca semn de protest.

România a reintrat în război, tot de partea Antantei, în octombrie 1918. Când armata lui Bela Kun a lansat ofensiva pentru recuperarea Transilvanei, ale cărei planuri fuseseră întocmite de Kun cu sprijinul noului conducător bolşevic al Rusiei, Vladimir Ilici Lenin, lui Antonescu i s-a încredinţat din nou sarcina conducerii operaţiunilor militare necesare. Acţionând în conformitate cu planurile sale operaţionale, forţele expediţionare române au ocupat în cele din urmă Budapesta, detronând regimul sovietelor maghiare al lui Bela Kun. Pe podul de pe fluviul Tisa, regele Ferdinand şi-a scos de pe piept propria sa decoraţie, „Ordinul Mihai Viteazul", şi i-a decernat-o lui Antonescu, cu următoarele cuvinte:

> *Antonescu, nimeni altul nu poate şti mai bine decât regele tău marile servicii pe care le-ai adus ţării în acest război. Meriţi de mult această distincţie. Până acum, am pierdut ocazia. Este marele meu noroc că prilejul s-a ivit din nou.*[11]

PROFESIONALISM VERSUS TRADIŢIONALISM

Deşi clasat mereu primul în toate activităţile militare, fie că este vorba de seminarii teoretice sau instruirea propriu-zisă şi în pofida recunoaşterii formale pe care a continuat s-o primească, pe tot parcursul carierei, de la autorităţile civile şi militare cele mai înalte, Antonescu avea adeseori disensiuni cu alţi colegi mai vârstnici şi acumulase un număr destul de mare de inamici în cercurile militare. Animozitatea pe care o inspira era în mare măsură rezultatul relaţiei instabile dintre personalitatea sa – crescut în mediu ostăşesc, Antonescu avea un respect sănătos faţă de superiori, dar nu se lăsa deloc intimidat de ei – şi natura politicii şi culturii militare din

11 Harald Laeuen, op. cit., p. 21. Acest gest al regelui Ferdinand a fost făcut în faţa generalilor Prezan, Traian Moşoiu şi Gheorghe Mădărescu.

România interbelică. În toată prima treime a secolului douăzeci, armata română a planat între profesionalism și pre-profesionalism. Elocința teoretică, relațiile sociale sau, pur și simplu, absolvirea unei academii militare străine se substituiau adesea experienței tehnice reale, capacității autentice, chiar și în funcțiile de comandă. În locul unui sentiment al „colectivității", al unui *ésprit de corps,* militarii erau, uneori, virtual divizați în fracțiuni ce abia dacă se tolerau reciproc. De exemplu, sistemul de stimulare folosit pentru a-i motiva pe recruți și gradați înclina mai mult spre sancțiuni, cum era teama de pedepse corporale, și mai puțin spre recompense sau prilejuri de afirmare. În cadrul corpului ofițeresc, competiția firească dintre diferitele servicii ajungea, periodic, să amenințe cu incoerența instituțională, în timp ce unele fracțiuni ca, de exemplu, Casa Regală, constituiau instituții aproape total autonome. În plus, practic ofițerii ce aveau relații cu Palatul, fie că erau membri ai Casei Regale sau nu, se constituiau adesea într-un lanț de comandă separat, neoficial. Din păcate, monarhii români și anturajele lor și-au dat prea puțină osteneală să reducă aceste surse de incoerență, constituind, dimpotrivă, adeseori, principala lor cauză.

În consecință, la avansări se întâmpla, nu o dată, ca relațiile de amiciție să cântărească mai greu decât criteriile profesionale de promovare, cum ar fi meritul sau vechimea. Mai mult, un cod ferm al eticii profesionale a militarilor nu fusese stabilit încă. Întrucât identitatea națională și, legate de aceasta, interesele naționale ale României nu fuseseră încă desprinse complet de identitatea și interesele marilor puteri care sponsorizau țara, armata în totalitatea ei nu-și cunoștea prea bine obiectul orientării profesionale. În multe probleme, ofițerii superiori se interesau mai degrabă de ceea ce era în beneficiul francezilor (dacă erau francofili), al germanilor (dacă erau germanofili) sau al Palatului (dacă făceau parte din Casa Regală), iar nu de ceea ce ar fi servit cel mai bine intereselor statului român. Până la primul război mondial fusese o practică absolut curentă să fie trimiși locotenenți pentru a se instrui, o vreme, în armata germană, maiori și căpitani în armata austro-ungară și ofițeri superiori în Franța, ceea ce ducea la o pronunțată *lipsă de unitate de vederi.*[12]

---

12 General Radu R. Rosetti, op. cit., p. 145.

Într-un studiu din 1908, de exemplu, întreprins de Statul-Major român, se observa că:

Tinerii ofiţerii români ce fuseseră în Germania se înstrăinaseră, cum s'au înstrăinat cei mai mulţi dintre românii care au fost trimişi prea tineri la studii în ţări străine. Unii dintr'înşii se prefăceau că nu ştiu bine limba românească, alţii s-au întors cu monocluri şi fel şi fel de fumuri copiate de la junkerii prusaci, şi mai mai se credeau şi ei de o nobilime tot aşa de veche ca a celor pe cari îi imitau, alţii cu câte o soţie germană şi foarte mulţi dintre dânşii cu datorii.[13]

Într-o oarecare măsură, această problemă a încetat să mai fie presantă cât priveşte Austro-Ungaria, după destrămarea acesteia în urma primului război mondial, continuând însă, nediminuată, în ceea ce priveşte Franţa şi Germania. Această chestiune fundamentală a definirii specificului era complicată încă şi mai mult de restricţiile financiare draconice impuse cercurilor militare de către realităţile contemporane. După stagii prestate în armate străine, care nu aveau de suferit de pe urma unor probleme similare, ofiţerii români proaspăt întorşi în ţară se descurajau şi se dezgustau repede.[14]

Se înţelege însă că nu aceasta era condiţia permanentă a armatei române. Funcţionarea ei era, uneori, absolut remarcabilă. Cu toate acestea, întrucât recunoaşterea meritelor, respectarea protocolului şi orientarea profesională înspre binele societăţii româneşti nu deveniseră elementele unui credo profesional al întregului corp ofiţeresc, armata, în funcţie de împrejurările şi de conducătorii pe care îi avea, oscila între polii profesionalismului şi pre-profesionalismului. Date fiind aceste condiţii ambientale, corpul ofiţerilor superiori era marcat de o inegalitate calitativă. Cu trecerea vremii, compoziţia lui devenea din ce în ce mai hidrocefalică, întrucât generali extrem de bătrâni, aproape invalizi, se cramponau de privilegiile sociale, economice şi politice oferite de „serviciul activ". Mai mult, relaţiile dintre subordonaţi şi superiori aveau tendinţa să se bazeze pe servilismul şi supunerea de tip sclav–stăpân, comună în armatele pre-profesioniste, şi mai

---

13 Ibid., pp. 145–146; vol. II, p. 13.
14 Ibid., p. 13.

puţin pe camaraderia şi respectul reciproc ce caracterizează oştirile profesioniste moderne.

Două din consecinţele evidente ale acestui sistem au fost următoarele: 1) tendinţa de a încuraja linguşirea, în loc de a se promova gândirea independentă şi iniţiativa în cadrul corpului ofiţeresc şi 2) tendinţa auto-perpetuată ca ofiţerii superiori să pretindă un astfel de servilism din partea subordonaţilor. Comportamentul regulamentar al ofiţerilor tineri, perfect acceptabil în armatele profesioniste, era considerat insubordonare şi privit drept insultător de către mulţi ofiţeri superiori români. Ofiţerul care „păcătuia" era adeseori supus la felurite sancţiuni, de la mustrare scrisă sau verbală, până la transfer sau destituire. În mod curent, acuzaţiile unui ofiţer superior nici nu trebuiau dovedite, de vreme ce puţini ofiţeri de rang inferior aveau îndrăzneala de a le pune la îndoială. În caz că nu se putea recurge la pedepse, ofiţerii superiori îşi asumau adesea sarcina de a-l prigoni pe „vinovat" în diferite feluri şi de a încerca să-i compromită cariera. Un tratament similar îi aştepta pe ofiţerii ce ameninţau interesele lanţurilor de comandă neoficiale.

În paralel cu aceste tendinţe, exista direcţia mai profesionistă, cu acceptul pe corectitudine şi merit, al cărei partizan era Antonescu. În relaţiile cu superiorii, acesta adopta constant o atitudine protocolară şi demnă şi nu izbutea să înţeleagă reacţiile ostile provocate de comportarea sa. Dacă toate comentariile franceze, britanice sau germane privitoare la personalitatea militară a lui Antonescu sunt laudative din acest punct de vedere, mulţi ofiţeri superiori români îi calificau purtarea drept obraznică şi orgolioasă.

Problema confruntării dintre personalitatea lui Antonescu şi năravurile militare româneşti era exacerbată de configuraţia politicii militare şi de autoritatea neobişnuit de mare de care se bucurase Antonescu în timpul primului război mondial. Pe parcursul acestui război, corpul ofiţeresc fusese divizat, aproape egal, în cei ce simpatizau cu concepţia pragmatică a generalului Prezan referitoare la strategia militară, pe de o parte, şi cei ce împărtăşeau concepţia mai dramatică, de inspiraţie franceză, a generalului Averescu, pe de alta. Înfruntarea dintre cele două concepţii a atins punctul culminant când beligeranţa pe două fronturi a României a început să se năruie, după căderea localităţii Turtucaia, de la

granița româno-bulgară. Averescu sprijinise planul dorit de francezi, în timp ce Prezan îl criticase aprig. Acum, când Averescu solicita ca ofensiva încununată de succes a armatei române în Transilvania, împotriva generalului Falkenhayn, să fie oprită, iar trupele să fie transferate pe frontul de sud, pentru a întări pozițiile lui Averescu și a-i da acestuia răgazul să lanseze ghinionista „Operațiune Flămândă", destinată să-l ia pe inamic prin surprindere, din ariergardă, atât Prezan, cât și Antonescu – în calitatea sa de șef de operațiuni al Armatei de Nord a lui Prezan – s-au opus hotărât acestor pretenții. Averescu însă era mult mai aproape de monarhul român, așa că regele Ferdinand i-a dat câștig de cauză.

Consecințele au fost dezastruoase. Armata s-a văzut silită să renunțe la obiectivele din Transilvania pe care aproape că le atinsese, ambele fronturi s-au prăbușit, nemții au ocupat Bucureștiul, guvernul și armata fiind nevoite să se refugieze la Iași. După cum notează I. Gh. Duca în memoriile sale, încă de la începutul ostilităților

> [Prezan] *era singurul* [comandant] *care nu făcuse nici o greșeală, care înregistrase numai succese și, mai ales, singurul care își avea cu adevărat trupele în mână. La el fiecare unitate știa ce trebuie să facă și legătura între diferite unități a fost realizată din primul moment. Pe de altă parte, modestia contrasta simpatic cu zgomotoasa reclamă în jurul lui Averescu.* [Dar] *nici Culcer, nici chiar Averescu nu se dovediseră la înălțimea reputației lor.* [...]*Generalul Averescu* [...]*avea cunoștințe militare serioase, era meticulos în pregătirea mișcărilor sale, se bucura de un netăgăduit prestigiu pe lângă ofițeri și de o reală popularitate printre soldați, dar făcuse greșeli și, mai cu seamă, se dovedise tot mai mult stăpânit de ambiții politice și preocupat de succese personale, două periculoase cusururi pentru un comandant de oștire în fața inamicului.*[15]

Degringolada și retragerea Armatei Române l-a mâhnit în așa măsură pe regele Ferdinand, încât ulterior el a devenit unul dintre cei ce pledau pentru transferarea comenzii Armatei Române în mâinile Misiunii militare franceze a generalului Berthelot. Nu mulți generali români erau de acord cu un asemenea plan, cu atât mai puțin Prezan, căruia însăși

15 I. Gh. Duca, op. cit., pp. 35–36.

ideea îi apărea drept o ruşinoasă fugă de răspundere, o odioasă insultă adusă ţării şi militarilor ei – vedere împărtăşită şi de Antonescu. Chiar dacă n-a fost transpus în practică în mod oficial, planul a fost implementat *de facto*, de vreme ce membri ai Misiunii militare franceze au fost numiţi „consilieri tehnici" cu multă influenţă în aproape toate cancelariile armatei române.

Datorită acurateţei aproape perfecte a pronosticurilor militare făcute de Prezan, credibilitatea acestuia – şi a lui Antonescu – a crescut imens în ochii regelui şi ai conducătorilor politici. Decizia finală privitoare la omul care trebuia să-l înlocuiască pe generalul Iliescu, total discreditat, în funcţia de Şef al Marelui Stat-Major a fost luată în temeiul competenţei dovedite cu ocazia retragerii Armatei de Nord în conformitate cu planul de operaţiuni întocmit de maiorul Antonescu. După cum remarca Duca, *Într'adevăr, această armată, deşi într-o situaţie foarte critică, se retrăgea în perfectă ordine, pe când aceea a lui Averescu se retrăgea în condiţii rele, pierdea necontenit în drum oameni şi material.*[16] Prezan a devenit şeful Marelui Stat-Major, cu Antonescu şef al Operaţiunilor pe întreaga armată. Bătăliile victorioase care au urmat, de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz, din toamna anului 1917, au sporit prestigiul lui Prezan şi Antonescu, dar şi duşmănia pe care le-o purta Averescu. Mult după aceea, într-o scrisoare către Constantin „Dinu" Brătianu, care moştenise de la fraţii săi Ionel şi Vintilă conducerea Partidului Naţional Liberal, Antonescu îi reamintea liderului acestui partid de mecanismele cooperării militare franco-române şi de efectele acesteia asupra corpului ofiţeresc:

> [Franţa] *a trimis la noi o misiune militară spre a ne „învăţa să facem războiul", care ne-a învăţat, este drept, dar care ne şi umilea zilnic, din lipsă de tact şi din orgoliu. Aţi uitat că pe lângă fiecare comandant de regiment, de divizie, de corp de armată şi de armată, era câte un aşa-zis „consilier tehnic" care, în foarte multe cazuri era în conflict grav şi permanent cu comandanţii demni şi comandamentele pricepute, fiindcă încerca să se transforme din consilier în conducător.*

---

16 I. Gh. Duca, op. cit., p.104.

Multe greşeli operative, cu consecinţe istorice foarte grave – politice şi militare –, au fost comise până la venirea Mareşalului Prezan în capul Marelui Cartier General, datorită faptului că generalul Iliescu, care pierduse cu totul autoritatea din cauza incapacităţii şi imoralităţii sale notorii, a silit armata şi pe comandanţii ei să execute fără replică ordinele şi cererile formulate, de multe ori cu pumnul în masă, de generalul Berthelot. Neevacuarea la timp a Olteniei, cu tot cortegiul ei de consecinţe politice, morale şi strategice, este numai unul din exemplele care ilustrează această penibilă şi tragică situaţie, care a rezultat nu numai din faptul că armata românească a fost „înglobată" în armata rusă, dar a şi fost pusă – în realitate însă neformal – sub conducerea nelegală şi umilitoare, pentru un neam şi pentru istoria lui, a unui general care putea să fie, şi era, foarte capabil, dar care nu avea nici o răspundere faţă de istoria noastră. El urmărea cu orice preţ, şi cu drept cuvânt, salvarea frontului francez, chiar dacă pentru aceasta ar fi trebuit să sacrifice total pe toţi aliaţii Franţei.

Necesitatea de a „degaja" Verdunul a antrenat sacrificarea, de multe ori inutilă, a soldaţilor noştri pe crestele Cárpaţilor şi în luptele neegale de la Jiu şi Cerna.

Vă mai reamintesc, domnule Brătianu, că la venirea Mareşalului Prezan şi a mea la Marele Cartier General, în Decembrie 1916, am găsit în toate birourile şi secţiile acestei instituţii de conducere şi de onoare militară tehnicieni francezi care, în majoritate mai mici în grad decât şefii români responsabili, erau învestiţi, cu consimţământul fratelui D-stră şi din ordinul Generalului Iliescu, cu puteri discreţionare de conducere.

A fost cea mai mare umilinţă care se putea impune unei armate chiar bătute. Din această cauză, depresiunea morală provocată de marile şi ruşinoasele înfrângeri suferite până atunci era agravată, iar acţiunea Marelui Cartier General era, în unele compartimente, paralizată, fiindcă nu toţi „consilierii" erau cu adevărat competenţi şi nu toţi şefii de secţii şi de servicii erau nepricepuţi. O conducere militară superioară, nepricepută şi fără prestigiu, îi punea în imposibilitate să-şi valorifice calităţile. A fost o mare luptă între Generalul Prezan şi Generalul Berthelot, pentru a-l determina să consimtă să-i readucă la rolul lor de consilieri tehnici şi a fost una şi mai mare dată de mine,

pentru a scoate din biroul de operaţiuni, al cărui şef fusesem numit, pe colonelul francez pe care l-am găsit instalat la masa mea.

Datorită acestei atitudini demne, biroul de operaţiuni al M.C. a fost singurul care, pe tot timpul campaniei, nu a avut consilier tehnic, fiindcă nu am consimţit să-l accept, nu din orgoliu personal, ci din mândrie naţională.[17]

PACEA SEPARATĂ ŞI POLITICA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

Ca urmare a dezastrului de la Turtucaia şi a seriei de înfrângeri ce i-a urmat, conducătorii României au discutat, neoficial, posibilitatea încheierii unei păci separate. Era o situaţie complicată, deoarece românii trebuiau să ţină seama nu numai de înaintarea viguroasă a trupelor Puterilor Centrale, ci şi de perfidia Rusiei, fostul lor aliat. Ofiţerii ruşii se foloseau de orice prilej ca să ponegrească efortul militar românesc, atât în Rusia cât şi pe frontul din România, în faţa celorlalţi aliaţi din Antantă. După cum îşi însemna în jurnal generalul Berthelot la 31 ianuarie 1917, în urma unei discuţii cu şeful ad-interim rus al Marelui Stat-Major, avusese distincta *impresie că ruşii au un plan ascuns: să primească, după război, compensaţii din partea României, pentru eforturile lor de a o recuceri; cu cât va fi mai mică strădania armatei române de a-şi recupera teritoriul, cu atât va fi mai mare preţul pretins de Rusia.*[18]

În toamna târzie a lui 1917, situaţia României s-a înrăutăţit considerabil, datorită anarhiei din rândurile armatei ruse, apărute ca o consecinţă a Revoluţiei. Deja în noiembrie 1917, ideea de a semna un armistiţiu şi a ieşi din război era privită cu seriozitate de conducerea militară şi politică şi sprijinită cu cea mai fermă hotărâre de Averescu şi Ion I. C. Brătianu.[19] E interesant de observat că la Consiliul de Co-

17 Scrisoarea lui Ion Antonescu către C.I.C. Brătianu, 29 oct. 1942, pp. 74–78, coresp. personală, Dos. 1942, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

18 Glenn E. Torrey, *General Henri Berthelot and Romania*, Boulder, Westview Press, 1987, p. 45.

19 Mareşalul Alexandru Averescu, op. cit., însemnările din 18 şi 22 nov. 1917, p. 247.

roană din 14 august 1916, când se decisese angajarea României în război, acelaşi Brătianu argumentase pătimaş:

[...] *chiar dacă ar fi să ieşim învinşi, tot cred că ţara mea trebuie, în această clipă a revoluţiei istorice, să facă acest gest. În viaţa naţiunilor sunt afirmări de drepturi care cântăresc mai mult decât izbânzi trecătoare şi sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală ce le compromit pentru veacuri de-a rândul* [...] *cel mai caracteristic e cazul lui Mihai Viteazul. Şi el a fost învins, şi el a fost omorât, dar a ştiut, pentru o clipă, să întrupeze visul secular al neamului: Unirea tuturor românilor. Şi-a fost destul, nu numai ca el să rămână de-a lungul veacurilor erou legendar şi slăvit, dar pentru ca noi astăzi să întemeiem pe faptele lui revendicările acestui neam. Nu vă uitaţi, deci, Sire, la rezultatele imediate. Vedeţi îndatoririle de azi în perspectiva cea mare a menirii acestui neam şi a viitorului său şi mergeţi cu hotărâre înainte pe calea care i-o indică conştiinţa naţională.*[20]

În ciuda acestor sfaturi înţelepte, când a venit vremea să se facă sacrificiile cerute chiar de el în 1916 şi să se plătească preţul politic aferent, Brătianu s-a răzgândit. Apoi, cu elocinţa-i caracteristică, a încercat cu mult succes să justifice pacea separată, în care vedea unica alternativă viabilă.[21] Unul din factorii ce determinase schimbarea de opinie a lui Brătianu a fost faptul că era personal tras la răspundere, întru câtva justificat, pentru pregătirea deficitară a armatei, lipsa de armament şi numirea de generali mediocri în posturile de comandă, pe criterii politice şi preferinţe personale. Cel mai aspru criticaţi au fost generalul Crăiniceanu, care comandase de la început corpul de armată ce luptase cu Falkenhayn, generalul Sebastian Teodorescu, comandantul unităţilor opuse lui von Mackensen, şi generalul Iliescu, şeful Marelui Stat-Major înainte de generalul Prezan.

În raportul de operaţiuni înaintat la 1 decembrie 1917 ministrului de Război, generalul Iancovescu, Antonescu cataloga şi el situaţia drept „dezastruoasă“, observând că:

a) [Suntem] *înconjuraţi din toate părţile de inamici. Dintre toţi cei mai de temut sunt Ruşii fiindcă, deşi aliaţi, se*

---

20 Apud. Sterie Diamandi, op. cit., pp. 75–76.
21 Ibid., pp. 80–81.

poartă cu noi mai rău ca inamicii şi nu pot fi trataţi ca inamici fiindcă sunt încă aliaţii noştri;

b) *Fără nici o speranţă în posibilitatea celui mai mic ajutor;*

c) *Fără nici un loc de refugiu;*

d) *Fără linii de retragere;*

e) *Fără depozite de arme şi muniţii; şi în sfârşit:*

f) *Fără bani, fără adăpost şi fără a avea putinţa de a ne procura echipamentul a cărui lipsă nu va întârzia a se resimţi în primele zile ale retragerii.*[22]

Analiza alternativelor făcută de Antonescu rămâne cea mai completă, ceea ce este firesc, deoarece, ca şef al operaţiunilor, determinarea de către el a alternativelor ar fi oferit, în mod normal, baza pentru acţiunile militare româneşti. După cum scria Antonescu despre alternativele posibile, în raportul său,

Teoretic, sunt multe: cu adevărat practice, nici una. Aşadar, având în vedere: dezorganizarea mereu crescândă care tinde a descompune complet armata rusă, anarhia teribilă care domneşte în Rusia; depărtarea şi deci neputinţa aliaţilor de a ne da imediat un sprijin direct şi real, problema noastră politico-militară nu poate fi rezolvată decât prin una din următoarele soluţii:

1) *O pace separată fără autorizaţia şi consimţământul categoric şi leal al aliaţilor* [...]

2) *Aliaţii, din propria lor iniţiativă, în mod sincer şi loial, ne consideră dezlegaţi de îndatoririle ce le avem faţă de ei, fără a se considera dezlegaţi de ale lor faţă de noi şi deci ne autorizează a face o pace separată* [...]

3) *Capitularea* [...]

4) *Dispersarea armatei după ce va apăra pas cu pas teritoriul naţional* [...]

5) *Retragerea peste Prut* [pe teritoriul disputat al Basarabiei] *şi chiar la răsărit de Nistru* [pe teritoriu rusesc, necontestat de nimeni].[23]

Înainte de a face vreo recomandare cu privire la oportunitatea implementării lor, Antonescu a analizat atent avantajele şi dezavantajele fiecăreia dintre soluţiile

22 Locotenent-colonel Ion Antonescu, op. cit., pp. 65–79.

23 Ibid.

posibile. Considerațiile sale ne pot servi drept exemple ale caracterului predominant strategic al gândirii politice a lui Antonescu și ale atitudinii sale față de aliații din Antantă. Cu privire la prima soluție, 1) *O pace separată fără autorizația și consimțământul categoric și leal al aliaților*, Antonescu arăta:

Avantaje:

a) *Salvăm, poate pentru un moment, existența și independența țării;*

b) *Salvăm armata și materialul de război;*

c) *Salvăm ultima noastră avuție;*

d) *Cu ajutorul trupelor vom putea organiza în lungul liniilor de retragere ale armatelor ruse puternice și numeroase posturi pentru a împiedica pe ruși, în mersul lor către Prut, să mai distrugă ce a mai rămas de distrus;*

e) *Scoatem, cu un moment mai devreme, de sub dominația străină, fără a micșora suferințele populației, teritoriul ocupat ; și*

f) *Ne putem pregăti pentru a face față evenimentelor care pot urma, după încheierea păcii generale.*

Dezavantaje:

a) *După cum i-am părăsit pe cei* [Puterile Centrale] *cu care contra voinței noastre eram aliați în timp de pace, părăsim, tocmai în momentul în care avem mai multă nevoie de ei, pe aliații noștri adevărați* [Antanta].

b) *Această părăsire poate fi calificată de trădare și ca atare poporul, Țara și generațiile viitoare vor suferi consecințele acestui act odios care ne va putea descalifica pentru totdeauna și ne va ridica dreptul să aspirăm la libertate, independență și întregirea neamului.*

Fapta aceasta va apăsa amarnic asupra noastră în toate veacurile următoare și ne va atrage, desigur, ura și blestemul urmașilor noștri.

c) *Sacrificiile de tot felul – în oameni, morale și materiale – făcute până acum vor rămâne inutile.*

d) *În loc să ne realizăm visul pe care îl urmărim și pentru care luptăm de veacuri, ne vom micșora.*

Cu alte cuvinte, în loc să ne întregim și să dăm tuturor fraților noștri putința de a respira și trăi în libertate, din contră, pe câteva sute sau zeci de mii din copiii acestei nefericite Țări îi așteaptă trista și nefericita soartă de a trece

într-o neagră sclavie, unde vor trebui din cauza nebărbăţiei, nevredniciei şi egoismului generaţiei actuale, să trăiască ultimele lor zile, sub călcâiul murdar al unor duşmani odioşi şi brutali.

e) *Suntem completamente la discreţia adversarilor care ne vor impune, desigur, condiţii dureroase şi umilitoare, cedări teritoriale şi concesii militare şi economice.*

f) *Viitorul politic, militar şi economic al Ţării completamente compromis.*

Între o Bulgarie şi o Ungarie mare, şi lipsită de aliaţi, România nu va putea trăi.

g) *Chiar dacă inamicul ne va pune condiţii acceptabile, nu trebuie să se piardă din vedere că a doua zi după ce va fi complet victorios va căuta sau inventa orice pretext pentru a ne impune condiţiile pe care le va dori şi de la care acum se abţine, neavând completa libertate de acţiune.*

h) *În sfârşit, fără sprijinul actualilor noştri aliaţi, completamente izolată şi înconjurată de inamici, ţara va fi lipsită de mijloace şi deci în imposibilitate de a acoperi cheltuielile în care s-a angajat.*

Viaţa poporului va fi foarte grea şi progresul compromis.

În astfel de condiţii o mişcare sângeroasă internă nu numai că nu este exclusă, dar va fi chiar probabilă.

În afara acestor inconveniente şi cu o astfel de perspectivă se naşte întrebarea dacă în asemenea condiţii se poate găsi omul, sau guvernul, care să-şi ia răspunderea încheierii unei păci, pe deasupra şi contra voinţei poporului, armatei şi aliaţilor noştri.[24]

Această soluţie, conchidea el, era *inadmisibilă şi deci trebuia eliminată.*

Pe cea de a doua soluţie posibilă: *2) Aliaţii, din propria lor iniţiativă, în mod sincer şi loial, ne consideră dezlegaţi de îndatoririle ce le avem faţă de ei, fără a se considera dezlegaţi faţă de noi şi deci ne autorizează a face o pace separată,* o considera cea mai avantajoasă.

În cazul când aliaţii sunt convinşi că anarhia a dezorganizat într-atât Rusia, încât armata sa nu mai poate aduce

---

24 Ibid.

cauzei comune nici un serviciu militar, direct sau indirect, măsura se impune.

A duce armata română în mijlocul anarhiei ruseşti, fără un scop determinat şi fără a avea siguranţa că va mai putea aduce într-adevăr un serviciu real, ar fi inutil şi neuman.

Din punct de vedere pur românesc, acest mod de a rezolva problema noastră prezintă toate avantajele, fără a prezenta şi inconvenientele atribuite primei soluţii. [...][25]

Cu toate acestea, Antonescu atrăgea atenţia că soluţia numărul doi nu putea fi aplicată decât

în cazul când aliaţii rămân solidari cu noi şi îşi iau angajamentul formal că ne vor respecta toate drepturile noastre. Totuşi această soluţie nu poate fi aprobată decât numai dacă condiţiile inamicului vor fi acceptabile.

În caz contrar cel mai bătrân şi unul dintre cei mai mari din străbunii noştri ne-a arătat cum trebuie să moară un rege, un popor şi un soldat, atunci când ultima lor speranţă este pierdută şi îi aşteaptă umilinţa.[26]

Conform judecăţii lui Antonescu, cea de a treia soluţie, *„Capitularea"*, nu constituia o alternativă viabilă:

Ar fi o crimă.

Am pierde totul şi chiar onoarea.

Fiind cea mai odioasă dintre soluţii, nu găsesc puterea de a o examina.

Sunt convins însă că nu se va găsi omul care să gândească a îndrăzni să o propună, fiindcă nu va putea să o impună.[27]

Ca şi soluţia nr. 1, considera că era *inadmisibilă şi, deci, trebuia eliminată.*

Cât priveşte soluţia a patra, *Dispersarea armatei după ce va apăra pas cu pas teritoriul naţional*, Antonescu era de părere că

Operaţiunea se va putea executa pe teritoriul naţional, în Basarabia sau la Est de Nistru, în caz că se va aplica soluţia pe care o voi discuta la Capitolul 5.

Avantaje: Unul singur. Se salvează onoarea.

---

25 Ibid.
26 Ibid.
27 Ibid.

Inconveniente:

a) *Țara întreagă va cădea sub dominația străină, România va înceta, pentru un timp, mai mult sau mai puțin îndelungat, să fie o țară liberă;*

b) *Avuția noastră națională va cădea toată în mâna dușmanului;*

c) *Moldova va fi completamente devastată: populația ei va retrăi, chiar pe o scară mai întinsă, timpurile lui Atila;*

d) *Tot materialul nostru de război va fi distrus sau va cădea în mâinile inamicului. La încheierea păcii, România va fi la discreția tuturor și în special a bulgarilor și a ungurilor. Fără armată vom fi nevoiți a primi condițiile celui dintâi venit și să suferim orice umilință;*

e) *Căile ferate și în special materialul rulant pierdut. Viața socială și economică nu va putea să-și reia cursul.*

Implicit țara va regreta.

Munca de 50 de ani a unui popor întreg distrusă; și, în sfârșit:

f) *Regele, Guvernul și căpeteniile oștirii vor trebui, poate pentru totdeauna, să părăsească armata și țara.*

Aceasta este perspectiva care ne așteaptă și situația la care vom trebui să ajungem în cazul în care aliații nu ne vor autoriza să încheiem pacea separată și în Rusia nu vom putea să mergem.[28]

Totuși, era mai puțin îmbietoare decât soluția nr. 5 și nu putea fi aplicată decât dacă *Aliații își iau atât angajamentul arătat în capitolul 2 de mai sus, cât și pe acela de a ne procura imediat după încheierea păcii tot materialul de război și de cale ferată distrus.*

Soluția a cincea, *retragerea peste Prut și chiar la răsărit de Nistru,* era cea mai indicată, fiind în același timp cea mai practică și mai de dorit. După Antonescu,

Este soluția cea mai militărească, cea mai onorabilă și cea mai indicată în cazul când:

a) *Existența armatei este, din toate punctele de vedere, asigurată; și*

b) *Odată în Rusia, armata română ar mai putea continua să lupte pentru cauza ei și a aliaților săi.*

---

28 Locotenent-colonel Ion Antonescu, op. cit.

Onoarea şi armata ar fi salvate.

Soldatul român va avea dreptul şi mândria să pretindă că a îndeplinit visul lui de totdeauna numai cu propriul lui sânge, iar ţării acesteia nu i se va mai putea contesta, fără a se face o crimă, nici una din dreptele revendicări la care aspiră şi pentru care a îndurat şi îndură cele mai dureroase lovituri.

Prin urmare, oricât de mari vor fi suferinţele acelora care se vor găsi în ambele părţi ale baricadei – a acelora care rămân în gheara inamicului şi a acelor care ar avea de luptat cu inamicul, cu gerul, cu chinurile de tot felul şi poate chiar cu aceia cărora le-au cerut ospitalitate forţată – aceasta este soluţia pe care o impun interesele noastre militare şi politice.[29]

La o săptămână după ce Antonescu supusese analiza aceasta şi concluziile ei, privitoare la alternativele cu care se confrunta armata română, ministrului de Război, generalul Iancovescu, Consiliul de Război a fost convocat la 7 decembrie 1917 pentru a discuta opţiunile României. Din consiliu făceau parte Iancovescu, generalul Prezan, generalul Averescu şi generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei a II-a. Lui Averescu şi Iancovescu nu le-au plăcut alternativele prezentate de Antonescu, nici nu au apreciat recomandarea sa finală. Ambii înclinau mai mult spre unele soluţii tactice, prin care situaţia militară ar fi putut fi salvată pe termen scurt, decât să opteze pentru o alternativă care să pretindă încă şi mai multe sacrificii înainte de a aduce beneficii strategice pe termen lung şi care, nu în ultimul rând, ar fi dus inevitabil la diminuarea autorităţilor militare şi politice de care se bucurau cei doi generali. Ca să poată fi ignorate concluziile neplăcute ale lui Antonescu, dezbaterile din Consiliul de Război s-au limitat la numai patru alternative.[30] În timp ce păstrau din raportul original capitularea (nr. 3), retragerea în Basarabia şi dacă era necesar, la răsărit de Nistru (nr. 5) şi dispersarea oştirii (nr. 4), Averescu şi Iancovescu comprimaseră punctele 1. – pace separată fără autorizarea şi acordul categoric al aliaţilor – şi 2. – pace separată şi autorizarea şi acordul acestora – sub denumirea *tratative cu inamicul*,

---

29 Ibid.

30 Alexandru Averescu, op. cit., p. 263.

combinând astfel una dintre soluţiile cel mai puţin recomandate de Antonescu cu una dintre cele mai puternic susţinute de el. În loc să analizeze atent alternativele ce se puneau în faţa României, Averescu şi Iancovescu au reformulat aceste alternative de o asemenea manieră, încât până la urmă oricine se vedea nevoit să tragă concluzia că *tratativele cu inamicul* constituiau singura soluţie posibilă, indiferent dacă era sau nu onorabilă şi avantajoasă din punct de vedere strategic pentru România.

Pe generalul Prezan l-a înfuriat maniera în care cei doi ignoraseră, nepoliticos, nuanţările celor cinci alternative şi discuţia a fost amânată până la întâlnirea de la Palat, din Iaşi, unde, în afara generalilor Iancovescu, Averescu, Grigorescu şi Prezan, printre participanţi se mai numărau regele Ferdinand, I.C. Brătianu şi generalul Arthur Văitoianu. După cum nota Averescu în jurnalul său, el şi Iancovescu au căutat să dovedească *imposibilitatea şi pericolul acestei operaţiuni* de retragere a oştirii în Basarabia.[31] Cu aceasta, soluţia preferată a lui Antonescu, numărul cinci, care ar fi urmat să fie aplicată în cazul când aliaţii nu erau categoric de acord cu o pace separată semnată de români, era, practic, scoasă din discuţie. Potrivit spuselor lui Averescu, Prezan a fost *hotărât pentru* această soluţie, în vreme ce ceilalţi nu aveau *opiniuni bine lămurite*. Problema a rămas netranşată, iar după două săptămâni, la 3 ianuarie 1918, Averescu tot mai susţinea că retragerea în Basarabia era imposibilă.[32] Aşadar, pare ciudat că a doua zi, când Averescu, regele şi Brătianu căzuseră cu toţii de acord să semneze un armistiţiu cu germanii, pentru *a câştiga timp*, Averescu nota că se lua hotărârea de a trimite trupe în Basarabia, operaţiune realizată cu relativ puţine dificultăţi.[33]

Trei săptămâni mai târziu, la 25 ianuarie 1918, generalul neamţ August von Mackensen a înmânat guvernului român un ultimatum cu termen de patru zile. Situaţia strategică a României nu se modificase semnificativ, iar Averescu şi Brătianu nu adoptaseră nici un fel de politică, nici un plan de acţiune în săptămânile „câştigate" cu negocierea armistiţiu-

31 Ibid., însemnarea din 21 dec. 1917, p. 268.
32 Ibid., însemnarea din 3 ian. 1918, p. 280.
33 Ibid., însemnarea din 4 ian. 1918, p. 281.

lui. De fapt, transpare din propriile lui scrieri că Averescu nu poseda absolut nici o soluţie activă, şi că prefera să aştepte până se înlăturau, una câte una, toate alternativele existente, fiind astfel scutit de a lua o hotărâre. După cum nota Averescu la data respectivă, el şi Brătianu deciseseră că nu mai rămâneau decât trei alternative: 1) reluarea ostilităţilor, 2) începerea negocierilor de armistiţiu şi 3) ezitarea în continuare şi temporizarea.[34] După spusele lui Averescu, el şi Brătianu hotărâseră că *prima soluţie nu poate duce decât la ruina completă*, cea de a doua soluţie trebuie respinsă şi *singura soluţie de adoptat* [...] *este a treia*.[35] În realitate, adoptarea celei de a treia soluţii nu era decât o mişcare pregătitoare înspre adoptarea celei de a doua – iniţierea tratativelor de pace – de îndată ce Puterile Centrale vor fi început să exercite presiuni ca România să-şi formuleze opţiunea. A doua zi, regele Ferdinand l-a însărcinat pe Averescu cu formarea noului guvern, căruia avea să-i revină sarcina încheierii păcii separate.

Politica lui Averescu, de a „câştiga timp“ fără a elabora o direcţie de acţiune viitoare şi fără a urmări o soluţie strategică ar fi putut fi implementată cu responsabilitate, dacă în condiţiile existente s-ar fi putut ivi speranţa rezonabilă a unei modificări a conjuncturii politico-militare generale. Dar în acel moment – retroactiv privind – nu existau temeiuri să se creadă că o astfel de modificare ar fi putut avea loc. Antonescu atrăsese deja atenţia asupra acestui fapt, iar Averescu, în jurnalele sale de război, n-a afirmat contrariul. O asemenea politică, de „câştig de timp“ şi de „ezitare“, neînsoţită de elaborarea corespunzătoare a unui alt curs de acţiune, când nu se putea spera în modificarea favorabilă a conjuncturii, s-a dovedit a fi nu un „câştig“, ci o risipire a timpului, fiind atacată, din acest motiv, de Prezan şi de Antonescu. Prezan a refuzat să prezideze dezonorantele negocieri pentru armistiţiu, în calitatea sa de şef al Marelui Stat-Major, fiind silit să demisioneze în primăvara lui 1918 când au început tratativele de la Buftea, în apropierea Bucureştilor. Scurt timp după aceea, la 1 iulie 1918, Antonescu a fost transferat la comanda Regimentului 7 de Roşiori.

---

34 Ibid., însemnarea din 25 ian. 1918. p. 285.
35 Ibid.

Prezan şi Antonescu n-au fost singurii care s-au opus încheierii unei păci separate, deşi versiunile ulterioare au descris această opoziţie drept „minusculă" şi „infinitezimală".[36] Dintre susţinătorii ideii de a rezista în continuare, în afara generalului francez Henri Berthelot – care oricum s-ar fi opus păcii, din cauza impactului negativ pe care l-ar fi avut aceasta asupra efortului militar francez – generalul Grigorescu, regina Maria, Nicolae Iorga, Take Ionescu – liderul recunoscut al Partidului Conservator – şi Nicolae Titulescu se opuneau de asemenea păcii.[37] După cum argumenta Take Ionescu,

> *Eu nu am decât o singură ţintă* [...] *România Mare. Eu n-o pot realiza decât prin respectul fidel şi complet al obligaţiilor faţă de aliaţi şi prin eroismul până la capăt al forţelor mele, cu riscul chiar de a vedea suprimarea provizorie a statului român. Eu pot lăsa pe cei de la Bucureşti să facă o pace separată, dar România legată nu o pot face.*[38]

Ca rezultat al acestei opoziţii, după încheierea păcii, Take Ionescu a fost obligat de către guvernul Averescu să părăsească ţara.

Cu toate că atât Prezan, cât şi Antonescu au fost rechemaţi la Cartierul General când România a reintrat în război, în octombrie 1918, nici unul nu poseda suficient interes, nici nu dispunea de puterea politică necesară pentru a modifica ceea ce devenea rapid versiunea oficială a evenimentelor: nu existase altă alternativă decât o pace separată, iar Averescu şi Brătianu avuseseră o clarviziune absolut strălucită când îşi dăduseră seama cum stau lucrurile. În istoriografia oficială a vremii, care a înrâurit după aceea, puternic, toate istoriile scrise în România, Prezan a devenit un personaj minor, dacă mai era menţionat. Prezan nu constituia pentru ni-

---

36 Vezi Sterie Diamandi, op. cit., p. 127.

37 Prinţul Carol a fost cel care a citit textul prin care mama sa îşi declara opoziţia ei, precum şi „în numele tuturor femeilor române". Dacă emoţia sa a fost, indubitabil, puternică şi sinceră, în schimb dorinţa ei de a adresa un apel dramatic şi curajos a apărut ca un gest oarecum rizibil, de operă bufă, punând într-o situaţie ridicolă atât Monarhia, cât şi armata, al cărei ofiţer era Carol (vezi I. Gh. Duca, op.cit., p. 73.)

38 Sterie Diamandi, op. cit., p. 127. Ulterior, Antonescu a scris câteva articole laudative despre Take Ionescu.

meni o ameninţare, după trecerea lui în rezervă, dar simpla existenţă a relativ tânărului şi foarte dinamicului Antonescu, care cunoştea o altă versiune a evenimentelor decât cea răspândită de atâţia generali, i-a atras ostilitatea acestora.

Existau şi alţi ofiţeri superiori cărora succesul lui Antonescu le displăcea, mai ales din cauză că, fiind mâna dreaptă a lui Prezan, Antonescu era, *de facto*, al doilea la comanda Statului-Major, chiar dacă şi-a păstrat gradul de maior până în noiembrie 1917, când a fost avansat locotenent-colonel. Aceasta era o schimbare care ţinea seama de preferinţele personale ale lui Prezan, dar contrare procedurii standard din alte armate europene, unde conducerea operaţiunilor pentru şeful Marelui Stat-Major îi revenea adjunctului acestuia. Antonescu nu numai că dădea ordinele operative ale armatei direct unor ofiţeri ce-i fuseseră până atunci superiori în grad, dar avea şi răspunderea întocmirii planurilor operative. Mai mult, Prezan se bizuia pe el în mod deschis şi nu înceta să califice aportul lui Antonescu drept cea mai importantă contribuţie adusă operaţiunilor militare române din perioada premergătoare retragerii armatei la Iaşi.

AFACEREA „GENERAL CIHOSKI"

Cazul generalului Henric Cihoski ilustrează perfect ostilitatea unei părţi însemnate a corpului de ofiţeri superiori faţă de comportarea „ofensiv" de corectă a unui locotenent-colonel autorizat să le dea lor ordine. La sfârşitul scurtei perioade a păcii separate pentru România, generalul Prezan a fost din nou numit în fruntea Statului-Major. Prezan intenţiona să-l ia cu el, ca adjunct, pe acelaşi ofiţer – generalul Lupescu – care servise în această calitate în prima parte a războiului. Dar Prezan a fost convocat pe neaşteptate la Palat, unde Regele Ferdinand i-a poruncit să-l ia pe generalul Cihoski ca locţiitor al şefului Marelui Stat-Major. Întrebat de Prezan ce părere are despre încredinţarea acestei funcţii lui Cihoski, Antonescu a răspuns:

> *Nu-l cunosc: nu l-am văzut niciodată: cred însă că este necesar ca, în prealabil, să'i comunicaţi sistemul Dumneavoastră de a proceda în privinţa conducerii şi execuţiei*

operaţiilor, dacă bineînţeles veţi continua şi mai departe acest sistem.[39]

Atunci Prezan a convocat o întâlnire a celor trei, în cursul căreia i-a comunicat noului subşef:

General Cihoski, M.S. Regele mi-a recomandat să te iau pe D-ta subşef: o fac cu plăcere, însă sunt dator să te previn că, atât la Armata de Nord, cât şi la Marele Cartier General am lucrat operaţiile direct şi numai cu Colonelul Antonescu. Această situaţie au (sic!) acceptat-o şi Generalii Cristescu şi Lupescu. D-ta o accepţi?[40]

Dacă Cihoski a acceptat, de formă, acest aranjament, comportarea sa ulterioară indică faptul că n-a făcut-o bucuros.

După demobilizarea Oştirii, din 1920, atât Antonescu cât şi Cihoski au fost trimişi la Sibiu. Cihoski a devenit comandantul Corpului VII de Armată – cunoscut sub denumirea de „Armata din Transilvania“ – iar Antonescu era comandantul nou-createi Şcoli Speciale de Cavalerie. De fapt, lui Antonescu i se încredinţase, personal, înfiinţarea la Sibiu a noii Şcoli de Cavalerie, cu materiale şi echipament provenite de la fosta Şcoală de Cadeţi austro-ungară, de la Oradea Mare. Printre primele greutăţi ce trebuiau învinse se număra şi aceea că numeroasele trupe şi comandamente ce se perindaseră deja prin Oradea Mare „eliberaseră“ de acum o mare parte a materialului şi echipamentului ce aparţinuseră cândva Şcolii de Cadeţi. Cu toate acestea, ministrul de Război, care-şi făcuse o prioritate din înfiinţarea Şcolii de Cavalerie, a ordonat tuturor *comandamentelor cari au luat materialele şi mobilier din cele ce au aparţinut fostei şcoale de cadeţi Austro-Ungare, din Oradea Mare, să înapoieze Şcoalei Speciale de Cavalerie de îndată acest mobilier pentru ca această din urmă şcoală să înceapă funcţionarea la data de 1 septembrie crt.*[41] *Comanda-*

---

39 Memoriul înaintat de colonelul Antonescu ministrului de Război, generalul Mădărescu, 5 dec. 1928, p. 7, Dos. Cihoski, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

40 Loc. cit.

41 Ordinul nr. 3701, 15 iul. 1920, Ministerul de Război, generalul Mărdărescu, către Şcoala Specială a Cavaleriei, Şcoala de Aplicaţiuni şi tragere a Cavaleriei, Secretariatul General, Biroul III, Mobilizare, şi Ordinul nr. 2029, Ministerul de Război către Comandantul Trupelor de Vânători de Munte, Oradea Mare, incluse ca anexele nr. 5 şi 4 în „Memorandul Colonelului Antonescu asupra chestiunii General Cihoski“, Dos. Cihoski, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

mentele erau fie prea ocupate, din alte motive, să răspundă prompt la ordinul ministrului, aşa încât Antonescu s-a văzut nevoit să cutreiere personal toată Transilvania, spre a repera şi recupera materialele trebuincioase pentru a-şi îndeplini misiunea. Pe lângă vizitarea tuturor unităţilor militare ale regiunii, Antonescu mai era împuternicit să viziteze toate trenurile de evacuare şi depozitele aflate în Transilvania, să ridice şi să transporte la Şcoala Specială de Cavalerie toate materialele ce le va găsi strict necesare acestei şcoli.[42]

Cea mai valoroasă descoperire a lui Antonescu a fost o presă de litografie, însoţită de un inventar ce indica limpede că existau, de asemenea, multe din accesoriile necesare funcţionării ei. După cum observa Antonescu, dată fiind *lipsa absolută de cursuri scrise şi costul extrem de ridicat al cărţilor*, repunerea în funcţiune a acestei maşini devenise o necesitate urgentă.[43] Din păcate părţile componente ale presei fuseseră împrăştiate în toată Transilvania. După îndelungate cercetări, a reuşit, totuşi, să depisteze majoritatea pieselor, din care multe fuseseră complet sau parţial distruse. Folosindu-se de resursele şcolii – de exemplu de lemnul şi fierul din dotarea ei – şi făcând o colectă de peste 15 000 de lei de la elevii înşişi, Antonescu a izbutit, în cele din urmă, să repare maşina de litografiat şi, după ce a organizat echipa care să mențină presa în funcţiune douăzeci şi patru de ore, s-au arătat semne că va reuşi să deschidă şcoala conform programului.[44]

Puţin a lipsit ca Antonescu să-şi pună capăt atât carierei, cât şi vieţii, la sfârşitul anului 1920, când, aflat la instrucţie cu elevii, şi-a fracturat baza craniului în urma unei căderi de pe cal, la o probă de sărituri. Fractura a cauzat paralizia mâinii sale drepte, paralizia părţii drepte a feţei, pierderea auzului la urechea dreaptă şi pierderea echilibrului. O vreme a crezut că nu va scăpa cu viaţă, iar armata i-a oferit posibilitatea de a se pensiona înainte de vreme. Oferta i-a fost transmisă de ofiţerul cel mai înalt în grad din regiune, generalul

---

42 Ordinul nr. 3611, din 7 nov. 1920, ministrul de Război către colonelul Ion Antonescu, Comandantul Şcolii de Cavalerie, inclus ca anexa nr. 6, în loc. cit.

43 Ibid., p. 5.

44 Ibid., p. 6 şi Raportul directorului de studii, maiorul Cocărescu, Şcoala de Cavalerie, Sibiu, 22 mart. 1922, inclus ca anexa nr. 9.

Cihoski, care, combătând argumentele insistente ale lui Antonescu, care spunea că nu poate accepta lăsarea la vatră din cauza sarcinilor multe neîndeplinite, i-a spus militarului grav rănit că *n'am de ce să mă supun fiindcă n'am fost pe front.*[45] Denigrarea de către Cihoski a contribuţiei lui Antonescu la războiul mondial, ca şi evidenta nerecunoaştere a serviciilor aduse de acesta din urmă pe front în timpul Războiului Balcanic au fost semne premonitorii ale relaţiilor ce aveau să se stabilească între cei doi în viitor. După o scurtă convalescenţă, trecând peste recomandările doctorilor, Antonescu şi-a reluat munca.[46]

În primăvara anului 1921, Antonescu a fost trimis într-o misiune de scurtă durată în Franţa, unde, printre alte activităţi a urmat la Versailles un curs în domeniul informaţiilor – unica specializare militară de care a beneficiat vreodată în Franţa. Acolo s-a întâlnit cu Cihoski, aflat, în fruntea unei misiuni militare, într-o vizită oficială, al cărei scop era să se documenteze asupra procedurii de instrucţie folosite în centrele militare franceze, să participe la manevre comune şi la conferinţa de la Versailles propriu-zisă. Cu francheţea sa caracteristică, Antonescu a discutat între patru ochi cu Cihoski, propunându-i să pună capăt neînţelegerii dintre ei şi să o considere ceva ce aparţine trecutului. Încercarea lui n-a fost încununată de succes, Cihoski considerând-o o provocare; compatrioţii lui Antonescu calificau francheţea acestuia drept „brutală". Reîntors la Sibiu, cu o lună înaintea lui Antonescu, Cihoski s-a pus pe treabă, încercând să obţină nou-reparata maşină de litografiat a Şcolii de Cavalerie, de care Antonescu era atât de mândru. Prin şeful său de Stat-Major, Generalul Papp, şi şubşeful de Stat-Major, locotenent-colonelul Culici, Cihoski a emis o serie de ordine către locţiitorul la

45 „Memorandul Colonelului Antonescu asupra chestiunii General Cihoski", în loc. cit., p. 9.

46 Deşi şi-a redobândit simţul echilibrului şi folosirea mâinii drepte, ca urmare a accidentului, scrisul lui Antonescu a devenit aproape ilizibil şi, pe lângă faptul că-l storcea de vlagă, făcea necesară prezenţa unei echipe de trei sau patru interpreţi pentru a-l descifra. Antonescu reuşea să scrie şi citeţ, dar acesta era un proces extrem de lent, întrucât era, practic, nevoit să deseneze fiecare literă. După căsătorie, soţia sa, Maria, scria de obicei, sub dictare, răspunsurile la corespondenţa sa personală.

comandă al lui Antonescu, cerându-i să predea utilajul tipografic, *cu toate accesoriile, luat* de la Regimentul 35 de Artilerie al Corpului VII de Armată de către Antonescu, deoarece Comandamentul avea *absolută nevoie de această mașină.*[47]

Locțiitorul comandantului școlii, cunoscând foarte bine cum proceda Antonescu, a cerut ca transferarea mașinii să fie amânată până la întoarcerea superiorului său.[48] În ianuarie 1922 Antonescu s-a întors la Sibiu și a fost informat despre ultimele ordine primite de la Corpul VII de Armată. El a făcut numaidecât apel, prin lanțul său de comandă, care ducea direct, prin Școala de Cavalerie, Școala de Aplicațiuni și Tragere a Cavaleriei și Inspectoratul Tehnic al Armatei, la Cabinetul ministrului de război, ca presa de litografiat să rămână permanent în dotarea școlii, așa cum fusese inițial intenția. Cererea sa a primit un răspuns favorabil, drept care Cihoski a pretins ca lui Antonescu să i se dea o mustrare scrisă pentru *purtare nemilitărească* insistând, din nou, ca *presa de litografiat să-i fie predată.*[49] Spre uimirea lui Cihoski, Antonescu nu numai că a refuzat să facă penitență, dar, invocând drepturile ce-i reveneau din regulamentele militare, respinse în continuare pretențiile lui Cihoski asupra litografiei și contestă penalizarea ce i se dăduse, ca fiind *nemeritată, umilitoare și ilegală.*[50]

---

47 Ordinul nr. 22199, 2 nov. 1921, Comandantul Corpului VII de Armată către Școala de Cavalerie; Ordinul nr. 29205, 16 febr. 1922, Comandantul Corpului VII de Armată către Școala de Cavalerie; Raportul nr. 22, 7 nov. 1921, Comandantul Școlii de Cavalerie către Corpul VII de Armată; Ordinul nr. 27043, 22 oct. 1921, Comandantul Corpului VII de Armată către Școala de Cavalerie; incluse ca anexele nr. 3, 9 și 10, în „Memorandul Colonelului Antonescu asupra chestiunii General Cihoski".

48 Raportul nr. 4023, 28 oct. 1921, Comandantul Școlii de Cavalerie Sibiu, locotenent-colonel Capșa, către Corpul VII de Armată, inclus ca anexa nr. 2, în loc. cit.

49 Ordinul nr. 318, 20 mart. 1922, Comandantul Corpului VII de Armată, General Cihoski, către Comandantul Școlii de Cavalerie; Ordinul nr. 321, Comandantul Școlii de Aplicații și Tragere a Cavaleriei, general Moruzzi, către Colonelul Ion Antonescu, 22 mart. 1922, ambele incluse ca anexa nr. 1 în loc. cit.

50 Raportul nr. 1, Colonelul Ion Antonescu, Sibiu, către Comandantul Școlii de Aplicații a Cavaleriei, 29 mart. 1922, în loc. cit.

Lui Cihoski, nefiind superiorul ierarhic al lui Antonescu, toate răspunsurile acestuia din urmă i-au fost trimise prin generalul Moruzzi, comandantul Şcolii de Aplicaţii şi Trageri a Cavaleriei, căruia Antonescu îi era subordonat. În raportul înaintat comandantului său la 29 martie 1922, Antonescu îşi întemeia contestaţia pe următoarele argumente:

După ce am preluat comanda şcoalei am primit, la 11/II, ordinul No. 2921, ***care nu era al corpului de armată,*** *ci al subşefului de stat major, care după câte ştiu, şi dacă nu s'au schimbat lucrurile în lipsa mea,* ***n'are calitatea să ordone*** *nici chiar unităţilor aflate direct sub ordinele corpului de armată.*

Totuşi, n'am ţinut socoteală de acest fapt şi nu din această cauză ***n-am executat,*** *după cum sunt acuzat, „imediat" ordinul dat de Lt. Colonel Culici.*

Neexecutarea se datoreşte în realitate următoarelor cauze:
[...] *a) Lt. Colonel Culici nu avea calitatea de a ordona, sau dacă o are nu mi s'a făcut cunoscut.*
b) *Presa nu aparţine corpului de armată.*
c) *Ea a fost luată de la Reg. 35 Art. unde era neîntrebuinţată şi în baza prezumţiei că a făcut parte din averea şcoalei de cadeţi.*
d) *Este absolut indispensabilă şcoalei.*

În consecinţă nu puteam în baza unui ordin dat în condiţiunile arătate [...] *şi venit de la o autoritate sub ale cărei ordine directe nu sunt, să cedez, fără ştiinţa şi autorizaţia şefilor direcţi, un material strict şi imediat necesar şcoalei. Este şi aceasta una din cauzele cari m'ar fi oprit să execut „imediat" ordinul primit.*

Responsabilitatea pe care o am faţă de conştiinţă, de instituţie şi de şefii direcţi îmi interzic (sic!) formal să procedez astfel.

În ordinul D-voastră se spune că ***„procedeul întrebuinţat"*** *de mine a fost* ***„nemilităresc"****, fapt pentru care vi s'a ordonat să mă „observaţi în scris".*

Acuzarea este foarte gravă şi nu poate sta sub apărarea ei, fără a se sufoca, un ofiţer care are un trecut greu, absolut nepătat şi îndelungat de muncă, un memoriu plin de elogii, de laude şi de admiraţie şi ***care n'a primit în întreaga lui carieră nici o pedeapsă şi nici o observaţie scrisă sau chiar verbală.***

Sunt în această privinţă, o recunosc, de o sensibilitate maladivă, care se datoreşte nu unor cauze fizice, ci conştiinţei, muncii şi zelului pe care le-am depus în toate ocaziunile pentru a-mi servi ţara, armata şi arma.
Am considerat întotdeauna ca o jignire mortală orice gest de nemulţumire şi orice observaţie mi-ar face vreunul din şefii mei, pentru faptul că ar putea fi nemulţumiţi de modul în care îmi îndeplinesc datoria. [...] *Presupun că D-sa* [comandantul Corpului VII de Armată] *a ajuns la această grea calificare pentru mine şi din cauză că pentru soluţionarea chestiunii în litigiu am apucat altă cale erarhică decât aceea a corpului de armată.*
Ori, în conformitate cu: proectul de organizare al (sic!) *şcoalei; instrucţiunile şi ordinele existente;* ***calea mea erarhică,*** *pentru chestiunile în legătură cu funcţionarea internă a şcoalei; instrucţia şi educaţia ofiţerilor şi a trupei;* ***duce la Minister numai prin intermediul Comandamentului şcoalelor şi al Inspectoratului tehnic.***
Pe de altă parte dacă în această chestiune am trecut peste cele două trepte intermediare, am făcut-o în baza autorizaţiilor verbale şi chiar scrise, ce le-am avut de la acei mai sus vizaţi, ***de a proceda astfel, în interesul urgenţei, în toate chestiunile de această natură.***
De altfel sunt sigur şi afirm că dacă chestiunea ar fi mers la Minister, prin intermediul celor două trepte erarhice, şefii respectivi ar fi susţinut-o cu deosebită tărie, fiindcă ca şi mine cunosc situaţia reală a şcoalei şi nevoile ei.
În sfârşit: [...]***Consider pedeapsa ca nelegală.***
În conformitate cu prescripţiunile regulamentului „dreptul de a pedepsi este strâns legat cu dreptul de a comanda şi ***de aceea sunt investiţi cu puterea de a pedepsi numai comandanţii direcţi“****, art. 352. În consecinţă, nu puteam fi observat şi pedepsit decât de aceia cari au datoria şi putinţa să urmărească, să călăuzească şi să aprecieze întreaga mea activitate. Aceştia sunt după regulament şi cu drept cuvânt singurii în măsură a aprecia întrucât în această ocazie am procedat nemilităreşte şi deci trebuia să fiu pedepsit, sau întrucât am lucrat în interesul instituţiei şi deci trebuia să fiu susţinut şi lăudat. D-voastră urmăriţi zilnic activitatea şcoalei şi sunteţi, desigur, în măsură*

să apreciaţi: greutăţile pe care le întâmpin din lipsa de mijloace şi starea de dezorganizare a ţărei; eforturile, sacrificiul şi zelul pe care îl depun pentru ca această instituţie să corespundă cât şi în cât mai bune condiţiuni scopului urmărit.

Ştiţi, de asemenea, că în tot ce s'a făcut şi se face, am întâmpinat şi întâmpin greutăţi pe care le-am învins şi le înving fără nici un sprijin material ci numai cu zelul, alergarea şi munca neîntreruptă de zi şi de noapte a tuturor subalternilor mei. Am dat anul trecut o economie statului de 400 000 lei, fapt, cred, unic în situaţia actuală.

N'am aşteptat pentru aceasta şi n'am primit nici o laudă de la nimeni. Din contra, am citit în Buletinul cavaleriei, ***n'aş fi relevat-o niciodată,*** *că alţii au reorganizat această şcoală.*

În schimb primesc ordinul observator, pe care mi l-aţi dat, din ordin, ***şi care îmi ridică autoritatea pe care trebuie să o am, şi o declar, şi încrederea şi energia necesară de a continua să stau unde sunt.***

Pe de altă parte regulamentul mai prescrie – art. 356 – că ***„pedeapsa se dă ofiţerului în raport cu trecutul şi cu întreaga lui atitudine."***

Rog apreciaţi dacă faţă de această prescripţiune şi faţă de cele ce cunoaşteţi asupra modului cum mi-am servit neîntrerupt şi în toate ocaziunile – răscoala, 1913, 1916 – 1920 – trebuia să fiu atât de sever pedepsit, chiar când într'adevăr m'aş fi făcut vinovat de o greşeală adevărată şi chiar mai mare.[51]

Cihoski, căruia i-a fost înaintat raportul, s-a înfuriat şi i l-a returnat lui Antonescu, ordonându-i să-l recitească şi să vadă dacă nu cumva doreşte *să facă schimbări în* ***conţinutul*** *şi în* ***forma*** *acelui memorandum.*[52] Antonescu a răspuns că scrisese raportul

---

51 Raportul nr. 1, Colonelul Ion Antonescu, Sibiu, către Comandantul Şcolii de Aplicaţii şi Tragere a Cavaleriei, 29 mart. 1922.

52 Confidenţial, personal. Ordinul nr. 3 din 4 apr. 1922, Corpul VII de Armată către Comandantul Şcolii de Aplicaţii şi Tragere a Cavaleriei, în „Memorandul Colonelului Ion Antonescu asupra chestiunii General Cihoski".

fiind foarte calm şi cât se poate de conştient în ceea ce priveşte ce i se cere unui soldat în cele mai dificile circumstanţe. În consecinţă, în ceea ce priveşte atât conţinutul cât şi forma, nu am nimic de modificat sau de completat.[53]

Ca urmare, Cihoski a scris un lung raport, expediat direct Ministerului de Război, al cărui scop evident era acela de a distruge cariera colonelului. Scrisoarea care urmează şi răspunsul ministrului de Război, generalul Mădărescu, scot în evidenţă conflictul din cadrul Armatei Române, dintre privilegiile tradiţionale şi profesionalism:

Am onoarea de a înainta memorandumul anexat – protestul colonelului Ion Antonescu, comandantul şcolii de cavalerie, pentru a putea fi judecată disciplina, educaţia militară şi mentalitatea acestui ofiţer. Când am primit acest document, după ce am luat la cunoştinţă de conţinutul său, am înapoiat-o prin comandantul şcolii de îndemânare în cavalerie, prin ordinul nr. 3, confidenţial personal, pe data de 4 aprilie 1922, pentru a-i acorda un răgaz colonelului Antonescu să reflecteze la ceea ce a scris şi la felul în care a scris, oferindu-i astfel ocazia să revizuiască greşelile făcute. În orice caz, ofiţerul mi-a returnat memorandumul raportând că „el nu are nimic de modificat“ şi că de fapt el a făcut prezentarea fiind pe deplin conştient. Prin aceasta, colonelul Antonescu, care în prezent este la conducerea unei instituţii de o indiscutabilă importanţă, dovedeşte că nu este la înălţimea poziţiei sale: un astfel de ofiţer superior nu ar trebui să formeze caracterul şi educaţia militară a tinerilor ofiţeri.

2) *Eu personal am avut întotdeauna un respect deosebit şi consideraţie pentru colonelul Antonescu, considerându-l printre ofiţerii superiori cu care se poate mândri armata noastră. Oricum, găsindu-se în nişte circumstanţe dificile ale carierei sale şi în circumstanţe ale subordonării cu care el nu este obişnuit, cu sistemul său nervos destul de şubred, colonelul Antonescu acţionează şi are atitudini care nu pot fi în interesul instituţiei noastre* [...]

---

53 Confidenţial, personal. Raportul nr. 6 din 10 apr. 1922, Colonelul Ion Antonescu către Comandantul Şcolii de Aplicaţii şi Tragere a Cavaleriei, în „Memorandul Colonelului Ion Antonescu asupra chestiunii General Cihoski“.

B. *Spiritul de individualism pe care l-a promovat colonelul Antonescu, s-a dezvoltat în şcoala pe care o conduce el şi se poate remarca în următoarele fapte caracteristice: doi studenţi sublocotenenţi din această şcoală* [...] *s-au comportat lipsit de respect şi chiar agresiv faţă de un căpitan care se afla în serviciul conducerii generale a diviziei a opta. Căpitanul, încercând să întreprindă o acţiune autorizată, a fost împiedicat să o facă de către unul din cei doi locotenenţi, care a remarcat: „Trebuie să verific aceasta, domnule căpitan: voi raporta colonelului Antonescu." Dacă cei doi locotenenţi au norocul de a-l avea comandant pe colonelul Antonescu, modestul căpitan are norocul de a avea comandant un general de divizie, generalul Papp, fapt care pentru cei doi tineri ofiţeri de cavalerie nu este suficient de important.*

3) [...] *Mentalitatea colonelului Antonescu, în ceea ce priveşte subordonarea ca datorie faţă de comandanţii săi, ceea ce chiar el însuşi a arătat prin considerarea ilegală a prezentării unei mustrări, care a fost făcută de către comandantul corpului de armată, pe teritoriul pe care se găseşte şi unitatea sa (este periculos). Această doctrină, în contradicţie cu legile şi regulamentele noastre, nu poate fi altceva decât doctrina personală a colonelului Antonescu şi dovedeşte în mod sigur că ofiţerul, lipsind de pe front când era doar tânăr ofiţer, a pierdut contactul cu legile şi regulamentele serviciului.*

Stilul şi conţinutul raportului său nemilitar dovedesc în mod evident faptul că Antonescu este obişnuit numai cu forma şi conţinutul ordinelor şi a raportelor, pentru că el a servit în cea mai mare parte a carierei sale la Cartierul General. Petrecându-şi prea puţin timp în poziţii de subordonat, el nu a avut timpul necesar să înveţe să se subordoneze şi să asculte. Provenind din atmosfera rarefiată a conducerii, el se loveşte în mod stângaci de dificultăţi care trebuie rezolvate de orice ofiţer care îşi desfăşoară cariera în mod normal şi din acest motiv a devenit o luptă mediocră cu realitatea, pentru care el nu este pregătit.

La toate aceste dificultăţi ale serviciului cu care s-a confruntat colonelul Antonescu – probabil pentru prima dată în viaţa sa – el trebuie să reacţioneze prin mijloace obişnuite, se pare că el duce o luptă colosală, exagerând difi-

cultățile cu care se confruntă în serviciul pe care îl are de îndeplinit [...]

5) *Atrăgându-vă atenția în mod special asupra pasajelor subliniate în memorandumul său, oricine poate vedea că acest ofițer și-a uitat locul în cadrul armatei, obligațiile gradului și funcției sale, găsindu-se într-o atmosferă de prezumție, din care trebuie forțat să revină la realitate. Nețînând cont de considerația pe care am avut-o pentru el și pentru calitățile sale, până în prezent și ținând cont de sănătatea sa destul de șubredă și în special de sensibilitatea sa nesănătoasă, ca și din alte motive care sunt ușor de înțeles, nu pot să rămân în continuare doar în expectativă și trebuie să trec peste motivele pe care le-am menționat, dacă colonelul Antonescu nu-și reocupă locul pe care trebuie să-l ocupe și dacă refuză să se subordoneze sau să execute ordinele pe care le primește. Până în prezent, deși i-am atras atenția și i-am înapoiat memorandumul, pe care ofițerul l-a conceput fiind deplin conștient și pe care refuză să-l revizuiască deși i-am acordat timpul necesar, aceasta fiind o mare eroare, eu am dat ordin comandantului școlii de cavalerie și arta dresajului să noteze acestea în evoluția de anul acesta a colonelului Antonescu Ioan".*[54]

Ministrul de Război, generalul Dumitru Mădărescu, care fusese de față când regele Ferdinand îl decorase personal pe Antonescu, oferindu-i propria medalie a Ordinului „Mihai Viteazul", a răspuns în mai puțin de o săptămână, dar într-o manieră cu totul neașteptată pentru Cihoski. În adnotările la raportul lui Cihoski, din care s-a alcătuit în final răspunsul ministrului, Mădărescu observa:

Sunt pus în dificila situație de a admite că în această problemă, dreptatea nu este de partea Comandantului Corpului de Armată deoarece:

a) *El nu este în măsură să-l judece pe colonelul Antonescu care a fost plasat în fruntea instituției datorită abilității sale de a rezolva responsabilitățile care revin funcției pentru care a fost împuternicit.*

---

54 Confidențial, personal. Raportul nr. 40 din 9 mai 1922, Corpul VII de Armată către ministrul de Război (Cabinetul ministrului), în loc. cit. (traducerea versiunii engleze).

b) *Un colonel nu mai este un ofiţer în formare, el este deja format. Nu este posibil să-i aducem acuzaţii de genul încălcării disciplinei sau a educaţiei militare şi nici a unei mentalităţi şubrede, având în vedere trecutul său de ofiţer. Dacă colonelul Antonescu a adoptat o astfel de soluţie – pe care eu după cum am apreciat-o nu este lipsită de respect, atunci voi merge direct la sursă.*

c) *Dacă colonelul Antonescu este un ofiţer cu care armata noastră se poate mândri – după cum de altfel comandantul Corpului VII de Armată recunoaşte – atunci el nu poate fi tratat ca un nimeni. În aplicarea unei pedepse trebuie ţinut cont şi de trecutul său de ofiţer, de sensibilitatea sa, de intenţiile sale, etc.; şi în aceste condiţii, o pedeapsă care poate părea mică pentru un ofiţer oarecare poate fi destul de mare pentru a distruge moral pe un altul. Acesta este cazul despre care este vorba aici.*

[...]*Resping acuzaţia de la punctul B), legată de lipsa de etichetă şi sunt surprins că s-a putut da o astfel de interpretare erorii făcute de cei doi tineri ofiţeri. Cei care s-au rătăcit, trebuie îndrumaţi pe drumul cel bun; dar de aici şi până la a presupune complicitatea şefilor este o diferenţă egală cu cea de la cer la pământ şi nu este greu de remarcat această diferenţă.*

j) *Comandantul Corpului de Armată trebuie să ţină cont că şcolile depind numai de el în circumstanţe specifice {Pag. 41} şi sub incidenţa legilor şi regulamentelor în acest sens, iar eu am aflat din conţinutul filei unu, că acestea nu sunt bine cunoscute de comandant.*

k) *Găsesc că aprecierile comandantului Corpului de Armată legate de colonelul Antonescu din partea a treia sunt complet nedrepte şi ofensive şi prefer să nu le cunosc cauza. Aş dori să remarc, în orice caz, că nu există nici o armonie între aceste aprecieri şi declaraţia comandantului Corpului de Armată conform căreia colonelul Antonescu este un ofiţer cu care armata se poate mândri.*

l) *Vrând să fiu amabil faţă de Comandantul Corpului de Armată, chiar foarte amabil, mă voi limita să calific afirmaţiile sale din partea a patra, ca fiind complet lipsite de tact faţă de un ofiţer recunoscut de toată lumea ca fiind o persoană meritoasă, chiar şi de comandant, şi îmi lasă impresia că intenţia raportului este de fapt alta decât de a*

aduce la cunoştinţă nişte greşeli, dacă acestea există într-adevăr.

m) *Comandantul Corpului de Armată este liber să-şi schimbe aprecierea pe care a făcut-o colonelului Antonescu până în prezent; dar noi cu toţii trebuie să ne facem o datorie din revenirea la realitate, din judecata lucrurilor cu sânge rece şi maturitate şi mai mult, să ne judecăm unii pe alţii în cadrul legilor noastre şi a atribuţiilor noastre.*[55]

Considerând că mustrarea o merita mai curând Cihoski, decât Antonescu şi dorind să prevină declanşarea unui scandal în cadrul armatei, generalul Mădărescu i-a convocat pe cei doi în biroul său, ordonându-le să aplaneze deosebirile de vedere dintre ei cu o strângere de mână.

În pofida acestui gest, după câteva săptămâni, relaţiile dintre cei doi s-au deteriorat încă şi mai rău. Încă de la numirea sa în fruntea şcolii din Sibiu, lui Antonescu îi veneau, din când în când, la ureche *ecouri în privinţa aprecierilor nefavorabile ce d-sa făcea asupra activităţii dlui general Prezan şi a mea la Marele Cartier General. Considerându-le drept intrigi de ale intermediarilor nu făceam absolut nici o atenţie.*[56] Miezul calomniei puse în circulaţie de Cihoski era că nici Prezan, nici Antonescu nu aveau nici brumă de talent pentru strategia militară sau pentru tactică şi că, dacă n-ar fi fost de faţă ofiţerul francez detaşat la biroul lui Antonescu, toate strădaniile acestuia din urmă s-ar fi soldat cu un eşec. Mai mult, Cihoski susţinea că victoriile româneşti i se datorau lui însuşi, în calitatea sa de Subşef al Statului-Major. De fapt, Averescu şi simpatizanţii săi, printre care se număra generalul Cihoski, fuseseră angajaţi, chiar din momentul semnării păcii separate, într-o campanie de auto-justificare ce mergea uneori până la dezinformare. Eforturile depuse de ei n-au fost zadarnice, pentru că rapoartele întocmite imediat după război ajungeau, invariabil, la concluzia că Averescu, împreună cu mai merituosul Grigorescu, fuseseră adevăraţii eroi ai încleştării.[57] Zvonurile auzite de Antonescu au ajuns

---

55 Nota generalului Mădărescu, 15 mai 1922, în loc. cit.

56 „Memorandul Colonelului Ion Antonescu asupra chestiunii General Cihoski“, p. 13, în loc. cit.

57 Vezi Constantin Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru reîntregirea*

în cele din urmă şi la Prezan, aflat la vatră, determinându-l pe mareşal să-i trimită lui Antonescu o scrisoare în care arăta că *a auzit de afirmările făcute de anumite persoane în privința conducerii războiului* şi că, pentru a pune în scris ceea ce se întâmplase cu adevărat, ţinea să afirme că *atât la Armata de Nord, cât şi la Marele Cartier General, în prima şi în a doua parte a războiului, până la demobilizarea definitivă a armatei, n'a fost ajutat în privința conducerii operaţiilor, de nimeni altul decât de tine.*[58]

La câteva săptămâni după înfrângerea lui Cihoski în chestiunea aparatului de multiplicat, în timpul unui concurs de echitație organizat la Sibiu de către Şcoala de Cavalerie, Prezan a făcut aceeaşi declarație la banchetul oficial la care participa Cihoski, subliniind că proceda astfel deoarece auzise că *sunt alţii cari revendică drepturi şi doreşte să se ştie, o dată pentru totdeauna, şi de toţi, adevărul în această privință.*[59] Ulterior, într-un concis studiu al deciziilor militare luate în timpul războiului, intitulat *Fapte petrecute în marele nostru război, pentru cari nu există acte,* generalul Prezan avea să scoată în evidență rolul independent jucat de Antonescu în timpul ostilităţilor:

> *La Marele Cartier General, parte din ofiţerii acestei Misiuni* [Misiunea militară franceză] *au avut rolul de Consilieri tehnici în diferite birouri, afară de cel al operaţiunilor unde nu au avut ca şef al acestui birou, pe tot timpul războiului , decât pe Colonelul Antonescu – încă de la gradul de căpitan, pe când comanda Armata de Nord – ofiţer de o remarcabilă valoare militară – pentru vârsta lui de atunci – energic şi cu multă prevedere: am fost cu el în perfectă comunitate de idei în rezolvarea aproape a tuturor chestiunilor de resortul lui.*[60]

României, 1916–1919, 2 vol., Bucureşti, f.e., f.a. şi general G. Găvănescu, *Războiul nostru pentru întregirea neamului* (august 1916 – aprilie 1918), Iaşi, f.e., 1918.

58 „Memorandul Colonelului Ion Antonescu asupra chestiunii General Cihoski,“, p. 13, în loc. cit.

59 Loc. cit.

60 Arhivele Ministerului Apărării Naţionale (în continuare MAN), Dosarul Albastru, Generalul Prezan, *Fapte petrecute în marele nostru război, pentru cari nu există acte,* Schineta, manuscris nepublicat, sept. 1927, p. 26. Vezi şi scrisoarea lui Constantin Prezan către

Afirmaţiile neplăcute de felul celei de mai sus nu i-au putut însă opri pe Cihoski, Averescu şi chiar pe Mădărescu din a-şi revendîca meritul pentru operaţiunile ce duseseră la ocuparea Budapestei – operaţiuni conduse de Antonescu şi Prezan. Până şi în literatura memorialistică – al cărei coeficient de imaginaţie este mare – dedicată reconstituirii evenimentelor respective, rolul jucat de Antonescu este recunoscut doar pe ocolite. De pildă, în timp ce acorda francezilor creditul pentru operaţiunile militare româneşti, comandantul de pe atunci al Armatei a III-a române, generalul Averescu, folosea în memoriile sale formula: „Prezan (Antonescu)" pentru a se referi la planurile întocmite şi acţiunile întreprinse de Marele Cartier General român.[61] După Averescu, Şeful Misiunii militare franceze, generalul Henri Berthelot, îl consulta direct pe Antonescu asupra operaţiunilor militare planificate. Ca urmare, cu privire la *propunerile Armatei au a hotărî întâi generalul Berthelot şi în ultimă instanţă maiorul Antonescu!*[62] Considerându-l un exemplu nedemn de urmat, Antonescu nu s-a lăsat atras în această bătălie pentru gloria publică decât după două decenii, când autorităţile politice române au început să răspândească aceleaşi istorii, cerându-i în acelaşi timp să-şi reia postul de ministru al Apărării. Într-o scrisoare personală adresată primului-ministru Nicolae Tătărăscu, în 1940, Antonescu remarca:

Să reamintesc ce s-a petrecut şi cu Mărăşti.

În ajunul acestei operaţiuni, la a cărei montare se lucrase două luni, repet, în timpul ei, generalul Averescu a aruncat o bombă.

A trimis un lung raport a cărei parte finală o dau textual:

„Nu-mi iau răspunderea reuşitei acţiunii care începe mâine, deoarece nu am nici trupe, nici muniţiuni suficiente".

Bomba a produs stupefacţie şi, după cum era şi natural, a intimidat.

Regele a convocat imediat – noaptea – pe generalii Berthelot, Tcherbatchef şi Prezan.

Ion Antonescu din Schineta, 2 iul. 1920, coresp. personală, Dos. 1918 –1923, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

61 Mareşalul Alexandru Averescu, op. cit., vol. I, p. 237.

62 Op. cit., p. 241.

În cursul discuţiunilor, Tcherbatchef a declarat că la ruşi, când un comandant de o armată rusă arată că nu-şi ia răspunderea unei operaţiuni, comandantul superior nu are altceva de făcut, după lege, decât să-l asculte sau să-i ia, pe răspunderea sa, comanda.

Afirmarea a determinat ezitarea.

Văzând că timpul trece şi că ora când trebuia să înceapă să vorbească tunul se apropie am redactat, fără să cer autorizare de la nimeni, următorul ordin către Armata 2-a:

„Executaţi operaţiunea pe răspunderea M.C.G." şi l-am supus spre semnare generalului Prezan.

Acesta, cu curajul de care a dat dovadă în toate acţiunile mari, în momentele grele de atunci, l-a semnat fără ezitare.

Domnul mareşal Prezan trăieşte. El poate să confirme şi acest fapt. Se cunosc şi rezultatele şi muzica care a fost făcută.

Eroii au ieşit ca ciupercile. De episodul de mai sus s-a omis întotdeauna, de atunci şi până astăzi, să se pomenească şi la solemnităţi şi, mai ales, în faimoasele „Notiţe zilnice".

Douăzeci de ani am urmărit această tactică, am tăcut şi surâs.

Actul original a dispărut. Adevărul istoric stă însă totuşi închis în arhiva statului. Nu poate să dispară şi nu poate să fie denaturat.

Nu este ruşine să împarţi gloria cu alţii. Nici nu se mai poate în condiţiunile actuale de război, să o ai singur. Este însă o crimă să nu o recunoşti pe a altora.[63]

La scurtă vreme după consemnarea acestor evenimente, în toamna anului 1922, Antonescu a fost trimis peste hotare, mai întâi cu scopul investigării contractelor de achiziţionare a muniţiilor, iar ulterior în calitate de ataşat militar. Această numire se datora intervenţiei regelui Ferdinand, care, după

---

63 În continuare, Antonescu observa că tendinţa de a-i învinovăţi pe alţii de eşecurile lor şi de a-şi însuşi meritul pentru succesele altora era caracteristică pentru noua „elită" a corpului ofiţeresc. După cum spunea în scrisoarea respectivă, *Dacă am fi fost înfrânţi, aş fi fost desigur şi pe bună dreptate judecat, condamnat şi pus la stâlp pentru rebeliune*, BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, op. cit., pp. 13–14.

toate aparenţele, considerase că ar fi atât în interesul carierei lui Antonescu, cât şi în acela al viitorului armatei, ca tânărul ofiţer extrem de sincer la vorbă să fie o vreme îndepărtat de politichia intra-militară. Postul de ataşat, existent la început în toate ţările apusene aliate cu România, a fost în cele din urmă – până la începutul anului 1924 – limitat la Marea Britanie. Aici, Antonescu a lansat o campanie de publicitate pe cont propriu, constând din organizarea de conferinţe publice şi din punerea în circulaţie a cărţii sale, *Românii: Originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor*. Britanicii i-au dat din ce în ce mai multă atenţie, în aşa fel încât, în intervalul cuprins între întoarcerea lui Antonescu în România, la sfârşitul anului 1926 şi momentul când a preluat conducerea statului, în 1941, Foreign Office a întocmit anual schiţe biografice ale lui Antonescu. Respectivele evaluări l-au descris constant pe Antonescu drept:

> [...]*probabil cel mai destoinic dintre generalii tineri.* [...]*are o personalitate plăcută şi reputaţia de a fi onest şi corect. Se afirmă că nu se bucură de prea multă simpatie printre unii din colegii săi români, din cauza orientării sale vest-europene, vizibilă nu numai în comportament, ci şi în înfăţişarea pe care o are.*[64]

La nivel neoficial, ziaristul britanic Wickham Steed împărtăşea aceeaşi admiraţie faţă de Antonescu, afirmând: *Sunt sigur că-i este hotărât un mare viitor: Ministru de Război, Preşedinte al Consiliului* [...] *nu mă îndoiesc de asta!*[65]

BĂTĂLIA ÎMPOTRIVA CORUPŢIEI ŞI A RISIPEI

Experienţa câştigată în Marea Britanie, în special prin observarea şi studierea metodelor folosite pentru instruirea trupelor britanice şi menţinerea lor în stare de combativitate şi a rezultatelor pozitive obţinute prin aceste metode, dimpreună cu propria-i conştiinciozitate, deja bine dezvoltată şi

---

64 Vezi FO 371/20427, Doc. R 151, 9 ian. 1931, Sir Reginald Hoare către Anthony Eden, p. 4, PRO.

65 Scrisoarea generalului Constantinescu către Ion Antonescu, 20 ian. 1927, şi scrisoarea lui Wickham Steed către Ion Antonescu, 21 febr. 1927 Coresp. personală, Dos. 1923 – 1927, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

cu simţul binelui şi al răului, considerat de mulţi români a fi supradimensionat, toate acestea au conlucrat pentru a spori mânia lui Antonescu faţă de risipa nejustificată şi ineficienţa ce domnea în armata română şi pentru a da aripi zelului său reformator. Ca să ne facem o idee despre dimensiunile problemei împotriva căreia reacţiona Antonescu, este necesară o sumară trecere în revistă a situaţiei militare a României, începând de la proclamarea Regatului.

Chiar de la înfiinţarea lor, forţele armate române nu cunoscuseră nici o perioadă în care să nu aibă de suferit de pe urma unei bugetări insuficiente, a unor servicii auxiliare prost administrate şi a lipsei echipamentului greu, modern. Cu toate că după Războiul de Independenţă din 1878 România cunoscuse un ritm relativ ridicat al dezvoltării industriale, nu fuseseră create industrii militare indigene cât de cât semnificative şi, în consecinţă, în pofida unei decizii guvernamentale luate după primul război mondial, importul de arme consuma regulat cea mai mare parte a fondurilor alocate armatei prin buget. Războiul balcanic din 1913, în timpul căruia trupele române au trecut Dunărea şi au intrat în marş în Bulgaria, neîntâmpinând, practic, nici o rezistenţă, a scos la lumină probleme organizatorice, materiale şi disciplinare majore. Multe comandamente, mergând până la cele la nivelul diviziilor, nu fuseseră absolut deloc organizate până în momentul mobilizării; numărul ofiţerilor comandanţi de unităţi şi subunităţi, ca şi al celor de stat-major, era mai mult decât insuficient (uneori lipsea un lanţ de comandă complet); serviciile logistice trecute în tabelele de organizare fie că nu funcţionau, fie că lipseau cu desăvârşire, iar materialul de luptă, echipamentul şi serviciile sanitare erau sub standard, atunci când existau.[66]

S-au luat măsuri pentru redresarea organizării unităţilor şi a aprovizionării materiale, dar cu prea puţine rezultate. Până în august 1916, în ajunul intrării României în război, situaţia rămăsese virtual neschimbată. Deşi în situaţia de mobilizare de luptă o singură divizie trebuia încadrată cu peste două mii de ofiţeri, numărul maxim realizat în fiecare divizie în parte a fost de 670.[67]

---

66 Constantin Olteanu, *Conceptul de putere militară la români*, Bucureşti, Editura Militară, 1982, pp. 182 şi 192.
67 Ibid., p. 194.

De asemenea, forţele de luptă difereau mult de la o divizie la alta, în funcţie de numărul aparent întâmplător de regimente de infanterie de la 3 la 7 – de batalioane – de la 11 la 27 – şi mitraliere – între 4 şi 34. Situaţia era şi mai precară la trupele teritoriale, unde puterea unei divizii varia între 1 şi 17 batalioane teritoriale şi între 6 şi 27 batalioane de artilerie.[68]

Potrivit unui raport trimis de generalul Averescu regelui, la 27 august 1916:

Această deosebire numerică, atât de însemnată în sine însăşi, este mărită foarte mult prin calitatea trupelor şi încadrarea unităţilor. [...]

Din aceste trupe, în afară de batalioanele tinere, numai batalioanele de rezervă sunt trupe cari, bine încadrate, pot lupta alături de cele dintâiu, fără a le influenţa în rău: batalioanele al 4-lea (care cuprindea cca 40% din Armata a Treia a lui Averescu) şi cele de miliţii (cca. 8%) nu numai că nu sunt de vreun ajutor într-o luptă sângeroasă, dar sunt un element de panică, cu urmările ei.[69]

Dezastrele campaniei din 1916 şi pierderile suferite pe parcursul retragerii în Moldova care a urmat i-au determinat pe noii şefi ai Marelui Stat-Major – Prezan şi Antonescu – să implementeze, în februarie 1917, o reorganizare radicală a armatei. Aceasta s-a realizat cu sprijinul Misiunii militare franceze, condusă de generalul Henri Berthelot şi de şeful său de operaţiuni, generalul Pétin. Reorganizarea, plănuită încă după primele înfrângeri de la începutul războiului, dinaintea sosirii Misiunii franceze, se întemeia pe două principii logice: 1) dacă nu există în realitate, nu trebuie inclusă în schema organizatorică şi 2) dacă o unitate nu atinge nivelurile cerute de oamenii şi înzestrare materială, va fi desfiinţată, fiind refăcută numai atunci când se vor găsi pentru ea oamenii şi materialele corespunzătoare. În felul acesta au fost demobilizate un mare număr de unităţi, pentru a putea fi trimise pe front trupe mai puţine, dar complet echipate cu armament şi materiale existente şi beneficiind de acces continuu la serviciile logistice. Diviziile erau organizate şi aprovizionate identic, în aşa fel, încât să se afle pe picior de

68 Ibid.

69 Mareşalul Alexandru Averescu, op. cit., p. 25.

egalitate cu forţele inamice pe care le înfruntau şi să li se dea posibilitatea de a *trăi şi lupta independent.*[70] De asemenea, rezervele de cavalerie, artilerie grea şi aviaţie erau pregătite *să suplimenteze componentele de serviciu ale diviziei când este necesar.*

După război, în 1925, ca o încercare de a înlătura lipsurile cronice, Adunarea Deputaţilor a votat pentru punerea în aplicare a unei legi prin care se înfiinţau „întreprinderi industriale legate de apărarea naţională".[71]

Legea stipula ca producţia de armament portabil şi de muniţie de artilerie să se realizeze, cu sprijinul uzinelor britanice Vickers, de către uzinele metalurgice de la Copşa Mică şi Cugir, în timp ce industria Aeronautică Română (IAR) urma să primească întăriri constând în capital şi tehnologie franceză.[72] Dar, din cei 2 300 milioane de lei alocaţi armatei de uscat între 1920 şi 1930, mai puţin de 100 de milioane au fost repartizaţi pentru achiziţionarea de armament nou, cu restul plătindu-se muniţii comandate înainte sau în timpul primului război mondial, dar care nu sosiseră decât după încetarea ostilităţilor.[73] IAR-ului, însă, i s-a alocat mai mult de jumătate din buget (1 200 de milioane).

De vreme ce bugetul era efectiv împărţit între industria aeronautică şi muniţiile deja depăşite, aprovizionarea trupelor a avut mult de suferit. Ca rezultat, nu a fost nici măcar posibil *să se înlocuiască armele cu caracteristici tehnico-tactice învechite* şi, la începutul deceniului patru, armata română folosea *aceleaşi tehnici de luptă cu care terminase războiul, bineînţeles aflate într-un grad înaintat de uzură tehnică şi morală.*[74] După cum observa un ofiţer, *e o situaţie dureroasă, cu care este greu să ne obişnuim, dar reală până la brutalitate.*[75]

---

70 Locotenent-colonel Alexandru Ioaniţiu, *Războiul României 1916 – 1919,* Bucureşti, f. e., 1926, pp. 282–283.

71 *Monitorul oficial*, partea I, nr. 132, 25 iun. 1925.

72 Ioan Talpeş, op. cit., 1988, pp. 60–61.

73 Ibid.; MAN, Secretariatul general, col. Ministerului Armamentului, Dos. 24, pp. 38–39, 41–45.

74 Ioan Talpeş, op. cit., pp.61-62.

75 Lt-col. Ioan Cernăianu, *Elemente de tactică naţională, I Defensiva în lumina noilor idei doctrinare româneşti,* Bucureşti, f. e., 1933, p. 11.

În iunie 1932, o comisie formată din specialişti militari străini a fost chemată să examineze starea Armatei române. După analizarea câtorva unităţi alese la întâmplare, unul dintre membrii comitetului, generalul-intendent britanic Bralley, observa:

> [...]*reducerea bugetului pentru instruire a fost de 60%, a celui pentru dotare de 69%... Acest lucru a creat un pericol pentru apărarea ţării şi pregătirea pentru luptă a oştirii. De exemplu: pentru instrucţia focului i se alocă fiecărui soldat numai trei cartuşe, ceea ce este cu atât mai ridicol, cu cât nici ele nu se folosesc. La fel stă situaţia cu instrucţia focului la artilerie. În asemenea condiţii, instruirea armatei este imposibilă.*[76]

În paralel cu penuria de muniţii, bugetul efectiv al armatei fusese redus până la un nivel din care nu putea finanţa nici 50% din cheltuielile presupuse de contingentul anual de recruţi.[77] Ca urmare, instrucţia, manevrele şi concentrările rezerviştilor au fost suspendate integral, iar pregătirea de luptă a oştirii române a atins nivelul cel mai scăzut din toate timpurile. Conform datelor publicate de Liga Naţiunilor, cheltuielile militare ale României erau cele mai mici din toată Europa – Germania cheltuia de şapte ori mai mult, URSS de 5,18 ori, Ungaria de 5 ori, Franţa de 3,5 ori, Italia de 3 ori şi Iugoslavia de 2 ori mai mult.[78]

În afara dificultăţilor financiare extreme cu care se confrunta România şi de pierderea tezaurului naţional, confiscat de către Uniunea Sovietică după ce fusese expediat la Moscova spre a fi păstrat în siguranţă pe durata primului război mondial, situaţia abominabilă din armată se datora şi unei combinaţii de neglijare politică şi corupţie a personalului. Neglijarea era, parţial, rezultatul euforiei postbelice, pricinuită de încheierea „războiului care va pune capăt războaielor" şi de înfiinţarea Ligii Naţiunilor. Multe dintre statele europene mai mici manifestau tendinţa de a-şi pune speranţe nefondate în asigurările date de marile puteri. Dar chiar şi aici intrau adeseori în ecuaţie motive deloc inocente, întrucât „spiritul Genevei" oferea un pretext politic la îndemâna ori-

---

76 MAN, col. 333, Dos. 579, pp. 13–14.
77 Ioan Talpeş, op. cit., p. 69.
78 Ibid., p. 69; Arhivele Statului, Bucureşti (în continuare BSA), col. 948/RSS2, Dos. 719, p. 13.

cui pentru neglijarea problemelor militare. În timpul războiului balcanic din 1913, Leon Troţki rezumase în felul următor problema:

Aşa cum se întâmplă întotdeauna într-o ţară unde puterea e în mâinile unei oligarhii necontrolate, serviciile de aprovizionare s-au dovedit a fi cel mai slab organizate. În departamentele în care se fură, să zicem, o treime din banii votaţi de Parlament, cele două treimi rămase, se ştie, nu sunt folosite în scopul prevăzut; ci se cheltuiesc în linii mari, în aşa fel încât să ascundă urmele lăsate de hoţi[...] *Rechiziţionările militare s-au făcut ignorându-se aproape complet interesele armatei şi ale populaţiei, dându-se, totodată, mare atenţie simpatiilor de partid şi intereselor celor însărcinaţi cu rechiziţionările. Oponenţii politici au fost împovăraţi în fel şi chip, în vreme ce simpatizanţii au beneficiat de indulgenţe ilegale; bogaţii au trecut fără nici o greutate prin urechile acului, dar cel mai sărac ţăran şi-a văzut deseori tăuraşul luat din poiată. În unele cazuri, abuzurile au mers şi mai departe. De exemplu: autorităţile municipale din Bacău, mână în mână cu unii ofiţeri, au falsificat, pur şi simplu, certificatele de rechiziţionare. Ziarele arată că din cele două milioane de franci repartizaţi pentru întreţinerea automobilelor armatei, mai bine de jumătate au fost delapidaţi: anumiţi ofiţeri înotau în benzină, lubrefiante şi pneuri. Rezultatul: armata ducea lipsă de toate cele şi suferea de foame.*[79]

S-a instaurat un model regulat de plângeri din partea militarilor şi de justificări ale politicienilor, iar reformele promise se retrăgeau pas cu pas în viitorul cel mai îndepărtat. Bunăoară, necesitatea de a înlocui tracţiunea animală cu cea mecanică fusese recunoscută de oficialităţile militare încă din primul război mondial. Începând cu 1920. Armata înaintase propuneri în acest sens, argumentând că *bogata industrie petrolieră a ţării ne va aproviziona fără nici o greutate cu benzină pentru motoare.*[80] În urma acestor întâmplări nu s-a întreprins însă nimic şi, prin 1931, când lipseau până şi posibilităţile de a hrăni caii, situaţia era prezentată satiric într-un banc sumbru despre un ofiţer de cavalerie care i se plânge

---

79 *Kievskaia Mîsli* (Gândirea kieveană), 21 sept. 1913, apud. Leon Troţki, The Balkan Wars 1912 – 1913, New York, 1980, pp. 393–394.
80 MAN, col. 333, Dos. 18/1920, pp. 108–110.

ministrului de Finanţe: *Le-am spus soldaţilor să prade şi să trăiască din roadele pământului, le-am spus ofiţerilor să-şi exercite farmecul ca să profite de pe urma bătrânelor bogate, dar cailor ce să le spun să facă?*

Străduindu-se să-şi păstreze caii, în 1933, Serviciul de subzistenţă al Intendenţei dădea unităţilor militare instrucţiuni de a participa *pe scară cât mai mare la munca agricolă, pe bază de contracte de arendă* în schimbul unor procente din recoltă.[81] Actul respectiv era considerat absolut necesar *pentru acoperirea nevoilor de nutreţ ale animalelor.*[82] Trecerea de la tracţiunea animală la cea mecanică, în mod normal placa turnantă a oricărui proiect de modernizare militară, n-a mai fost niciodată regândită cu responsabilitate de către conducerea politică a României în perioada interbelică. În 1940, un ziar britanic a aflat de la înalţi demnitari de stat că *diviziile mecanizate* [...] *sunt socotite atât nepotrivite, cât şi mult prea costisitoare pentru proiectele militare ale României.*[83]

Decizia de a adopta doctrinele defensive franceze, precum şi maniera nefericită în care liderii politici români au socotit de cuviinţă să le interpreteze, a avut de asemenea o contribuţie importantă la această stare de lucruri. Principiul lui Du Picq, „victoria în luptă este o problemă de moral" şi cel al lui Foch – „victorie = voinţă" – erau folosite de liderii politici drept contraargumente pe care le aduceau cererilor de a se mări bugetele militare şi care le permiteau să-şi continue politica de neglijare.[84] Situaţia era şi mai înrăutăţită din cauza adoptării doctrinei fortificaţiilor defensive a lui Maginot şi Liddell Hart, care concepeau războaiele viitorului în termenii ultimului război poziţional.* În deceniul al treilea, cadrele

---

81 *Monitorul oştirii*, nr. 4, 1933, p. 4. În schimbul muncii, care urma să fie evaluată băneşte, proprietarii urmau să ofere nutreţuri şi hrană, „în funcţie de nevoile unităţilor".

82 Ibid.

83 Harry Gregson, *Buffer States of the Balkans* (State-tampon din Balcani), Londra, 1940, p. 142.

84 Vezi Stefan D. Possony and Etienne Montaux, „Du Picq and Foch: The French School", în Edward Mead Earle, editor, *Makers of Modern Strategy*, Princeton University Press, 1943.

* Una din marile anomalii ale participării României la primul război mondial a fost aceea că, deşi împărtăşea mentalitatea războiului poziţional, caracteristic frontului din Europa de Vest, a purtat, în realitate, un război de mişcare.

militare cu simţul răspunderii avertizaseră deja asupra punctelor slabe şi erorilor acestor doctrine. În 1928, criticând şcoala franceză, generalul Ion Jiteanu observa:

Deşi românul are în piept şapte vieţi, deşi a luptat şi va lupta, a înaintat şi va înainta cu pieptul gol sau îmbrăcat numai în cămaşă, sfidând focul de mitralieră cel mai violent al inamicului, datoria noastră este să-i acoperim pieptul şi să-i salvăm cele şapte vieţi cu ajutorul armamentului cel mai eficace, a conducerii celei mai înţelepte, pentru a nu irosi această comoară de forţă morală, ci a o folosi atunci când se iveşte nevoia şi când există o cauză sfântă.[85]

Zece ani mai târziu, un alt ofiţer se făcea ecoul avertismentului lui Jitianu, în termeni şi mai critici:

O armată bine echipată, bine aprovizionată material, va avea moralul ridicat; totodată, o armată ce se bazează mai mult pe forţa sa morală şi o neglijează pe cea materială va fi foarte repede sortită înfrângerii. În faţa unui inamic superior din punct de vedere material, o masă de eroi, fie şi cu cel mai ridicat moral din lume, va muri frumos, dar nu va învinge niciodată.[86]

Discuţia despre necesitatea de a înzestra trupele cu armament modern pare lipsită de miez, dată fiind aprovizionarea incredibil de proastă a unităţilor cu cele mai rudimentare materiale necesare supravieţuirii. Un ziarist britanic ce întreprindea în anii 1930 – 1940 o călătorie prin Balcani, evaluând una câte una armatele din zonă, descria starea jalnică a soldatului român, atribuind-o corupţiei generalizate a societăţii şi birocraţiei guvernamentale. Potrivit acestui reporter:

Dacă mituirea şi corupţia ar fi la fel de extinse în armată şi în serviciile publice vitale, şansele României de a rezista cât de puţin unui agresor puternic ar fi cu adevărat neglijabile. Militarii competenţi mă asigură că nu sunt extinse. [...] *Totuşi, este posibil ca un recrut să nu-şi primească solda timp de trei luni, sau ca unui ţăran să i se rechiziţioneze caii fără nici un fel de despăgubire. Solda este de 15 lei pe zi, dar adesea se fac atâtea „scăzăminte“,*

---

85 General Ion Jiteanu, *Forţele morale şi forţele materiale în război*, Bucureşti, f. e., 1928, p. 218.

86 *România militară*, nr. 2, febr. 1937, p. 18.

încât recrutul nu mai capătă nici o leţcaie, banii ajungând fără îndoială în buzunarele unor oficialităţi.[87]

Răspunsul dat de oficialităţile române întrebării ziaristului privitoare la înzestrarea jalnică a soldaţilor a fost că *multe dintre dotările considerate esenţiale pentru ostaşul armatelor apusene sunt suplinite de capacitatea soldatului-ţăran de a supravieţui cu foarte puţin.*[88]

Cinismul afirmaţiilor de acest gen devenea evident dacă se făcea o evaluare cât de sumară a stării abominabile în care se aflau atunci trupele de rând. Într-un raport al Inspectoratului General al Armatei din 1931, condiţiile de trai ale recrutului erau descrise drept constând din: *dormitoare comune, nici un fel de încălzire sau posibilităţi de a face baie, servicii sanitare ce acoperă numai 10 – 20% din necesităţi.*[89] Tipice pentru această stare de lucruri sunt condiţiile ce precumpăneau la Corpul V de Armată în 1930. Potrivit unui raport al Ministerului Armamentului, în intervalele a două luni dintre întâi septembrie şi întâi noiembrie 1930, circa 15% din efectivul de 22 378 oameni ai Corpului V de Armată erau bolnavi la pat, după cum urmează: 7,5% în cazărmi, 6% în spital, iar 1,5% *trimişi acasă din cauza bolilor grave contractate în timpul serviciului militar. Situaţia celorlalte corpuri de armată era asemănătoare.*[90]

După întoarcerea din Anglia, la sfârşitul anului 1926, Antonescu a continuat să fie un spin dureros, deşi tăcut, în coasta acelor ofiţeri care-şi revendicau lauri nemeritaţi. Aceasta s-a soldat cu un efort concertat de a-l numi într-un post cât mai îndepărtat de Bucureşti, dar, după o luptă insistentă, i s-a dat comanda Regimentului 9 de Roşiori „Principesa Elena", de lângă capitală. Antonescu s-a angajat aproape imediat în lupta împotriva corupţiei şi neglijenţei de pe urma cărora suferea atât de crunt armata. Într-o oarecare măsură, aceasta era o progresie naturală, dar experienţa din Marea Britanie şi cele observate acolo scoteau şi mai puternic în relief mize-

---

87 Harry Gregson, op. cit., pp. 143–148.

88 Ibid., p. 149

89 BSA, col. Casei Regale, Dos. 1931, p. 7; Gh. Zaharia şi Const. Botoran, *Politica de Apărare a României în contextul european interbelic: 1919 – 1939*, Bucureşti, Editura Militară, 1981, pp. 146–148

90 BSA, col. Casei Regale, Dos. 75/1930, p. 112.

ria militarilor români. Cauza imediată a celui dintâi conflict în care s-a implicat a fost descoperirea faptului că bocancii militarilor, din magazia regimentului, nou procuraţi, erau, practic, inutilizabili, din cauza calităţii proaste. Antonescu a înaintat numaidecât un memoriu directorului tehnic, condamnând în termeni foarte fermi activitatea Comisiei de Recepţie, care acceptase produse atât de mizerabile. Preşedintele comisiei, colonelul Ciupercă, un ofiţer decorat în războiul trecut, căruia-i fusese predat memoriul, i-a trimis la rândul său lui Antonescu un răspuns usturător, în care arăta că nu răspunde de bunurile achiziţionate înaintea numirii sale în fruntea comisiei, că materialele examinate de el fuseseră de o calitate excepţională şi că se considera profund jignit de criticile aspre adresate de Antonescu lui şi muncii depuse de comisia sa.

Răspunsul lui Antonescu merită să fie citat *in extenso*, întrucât nu numai că ilustrează atitudinea sa cu privire la relaţiile dintre diferitele servicii ale armatei şi corupţia din cadrul ei, dar indică şi liniile directoare ale reformelor pe care le consideră necesare:

Prin această înfierare n-am gândit şi nici nu gândesc nici prin această declaraţie că vizez persoane.

Raportul meu No. 759 a fost conceput şi făcut într-un spirit cu desăvârşire obiectiv şi înţeleg şi astăzi să mă menţin, în ceiace mă priveşte, pe acelaş teren.

Din acest punct de vedere afirm că n-am ştiut cine este preşedintele comisiei de recepţie a bocancilor.

Am vrut şi am pentru cinstea, conştiinţa şi râvna depusă în îndeplinirea datoriei de D-l Colonel Ciupercă o stimă deosebită, cum am pentru toţi, duşmani sau prieteni, cari procedează în viaţă la fel.

Ţara asta ar avea astăzi cu totul alt aspect dacă toţi servitorii ei ar fi animaţi de sentimentele de care este animat acest distins ofiţer.

Regret deci că s'a simţit vizat şi-l stimez că a reacţionat. A făcut ceiace trebuie să facă în asemenea cazuri orice om cu demnitate şi nevinovat.

În consecinţă sunt gata să-i dau imediat orice satisfacţie.

Să fixeze condiţiile şi eu le voi accepta fără discuţie.

Țin însă să se știe că raportul Nr. 759 l-aș fi făcut exact în aceiași formă chiar dacă aș fi știut cine formează comisia de recepție a bocancilor și chiar dacă din această comisie ar fi făcut parte persoane scumpe mie.

Când este vorba de interesul general pe mine nu mă interesează persoanele ci faptele și mai ales consecințele lor.

Ori, sub raportul faptelor, toată lumea, de la capul statului până la ultimul soldat, știe, pentru că o vede, că armata a fost rău hrănită și că a fost și este rău îmbrăcată, în zdrențe chiar, și desculță.

Nu știu: nu am calitatea de a stabili și nici nu mă interesează cine sunt vinovații acestei stări de fapt, evidente și pentru orbi.

Sunt însă vinovați.

Ei vor putea, cu siguranță, fi scoși la ivelă dacă vor fi căutați cu voința fermă de a-i găsi.

Ei vor trebui să fie găsiți, demascați și înfierați odată, fiindcă, dacă sistemul continuă, se face sub ochii noștri ai tuturora și cu consimțământul nostru tacit operă de distrugere națională.

Soldatul ținut desculț și purtat la muncă și la instrucție grea, desbrăcat și rău hrănit, pe intemperiile din țara noastră, se debilitează, se reumatizează, și se tuberculizează astfel încât în loc să facem din el, în cazarmă, un voinic și convins apărător al patriei, facem un element propagator și procreator de tuberculoși, de neputincioși și de demoralizați.

Este o crimă.

Și dacă acestea sunt consecințele sistemului în care ne sbatem astăzi, atunci se înțelege de la sine cât de justificată este îndrăzneala ce am avut de a trage perdeaua cu care înșelăm aparențele, pentru a califica fapta și pe autorii ei în modul în care am făcut-o.

Ceva mai mult.

Declar, cu această ocazie, că nu există încă cuvântul propriu cu care ar trebui calificată fapta și că Dante n-a inventat, în Infernul pe care l-a imaginat, pedeapsa pe care aș aplica-o eu, dacă aș putea, vinovaților.

Și dacă pentru această afirmare se va găsi că eu trebue să fiu pus la stâlpul infamiei, voi sta acolo, dar nu voi re-

trage şi nu voi regreta nimic din ceeace am afirmat şi afirm.

Adevărul este şi rămâne tot adevăr.

El nu poate fi denaturat sau ascuns cu diversiuni.

În ceea ce priveşte ilustrarea cu fapte concrete a acestui adevăr, ea se va face desigur în faţa unei eventuale comisii de anchetă.

Arhiva tuturor Comandamentelor trebuie să fie plină de rapoarte pe care comandanţii de unităţi trebuie să le fi făcut în această privinţă.

Această arhivă va trebui să fie scoasă la iveală.

Ea se va completa, dacă va mai fi nevoie, şi cu afirmările pe care sunt sigur că le vor face Cd-ţii de mici unităţi şi soldaţii, dacă vor fi întrebaţi.

Pe de altă parte în magazii se mai găsesc încă şi astăzi bocanci care de la prima vedere şi atingere mărturisesc singuri care este puterea lor reală de rezistenţă.

Banii cu care s'au plătit aceşti bocanci – nu fac aluzie la cei recepţionaţi de comisia Ciupercă, de care mi s-a afirmat că sunt mai buni – au fost bani aruncaţi.

Mai bine cu armată complet desculţă decât cu iluzia că ea este încălţată.

În acest ultim caz poţi comite erori cu consecinţe tragice pe care în primul caz le poţi evita.

Nu se poate pretinde unei armate desculţe, dezbrăcate, nehrănite şi demoralizate să se bată şi să învingă.

Şi cum, pe de altă parte, înfrângerile au mai întotdeauna mai multe cauze îndepărtate decât imediate, trebue de pe acum feriţi Comandanţii viitorului răsboiu de a plăti cu onoarea şi sacrificiul lor consecinţele crimelor unor profitori, puţini la număr.

Şi acum, pentru a termina răspunsul ce am avut de dat la întrebarea ce mi s'a pus, găsesc de datoria mea de a pune la punct şi o altă chestiune.

N'am văzut dosarul care s'a născut de pe urma raportului meu 759, dar mi-a venit la ureche că se vorbeşte că prin acest raport am vrut să vizez, indirect, administraţia D-lui General Mărdărescu.

Dacă aceasta ar fi fost intenţia mea, aş fi un netrebnic.

Datorez profitul ce l-am tras în lunga mea şedere în străinătate cât şi mica mea situaţie materială de astăzi D-sale.

Dar indiferent de Chestiunea personală ştiu cum ştiu dealtfel toţi că D-sa a făcut tot timpul un mare efort pentru a scoate armata din mocirla în care se sbate, de la răsboiu încoace.

Dacă a reuşit sau nu, pe deplin, este o altă chestiune.

N'am nici putinţa şi nici dreptul de a mă pronunţa.

Totuşi dacă prin imposibil m'aşi fi crezut îndreptăţit s-o fac, atunci să fie toţi siguri că n-aş fi făcut-o prin mijloace şi procedee neoneste.

Am dat în cariera mea destule dovezi că sunt omul care are curajul de a ataca, când am găsit necesar, drept în faţă şi cu orice risc, orice chestiune şi orice persoană.[91]

După şase luni, în iulie 1927, Antonescu a fost numit comandant al Colegiului de Război, pe care l-a condus până în aprilie 1929. În această perioadă a deţinut şi funcţia de secretar general la Ministerul de Război, de la începutul lui octombrie până la mijlocul lui noiembrie 1928. Era subordonat direct generalului Cihoski care, împreună cu generalul Paul Angelescu, membru al Casei Militare Regale, îl hărţuia şi-l provoca mereu pe Antonescu. De data aceasta însă hărţuiala era concepută în aşa fel încât să nu-i dea lui Antonescu posibilitatea de a replica. În final, când Cihoski s-a plictisit de această tactică, l-a transferat pe Antonescu la Bălţi, în Basarabia. Iată cum relata Antonescu aceste evenimente, după un deceniu:

Ajuns ministru, generalul Cihoski m-a trimis, din secretar general, la Bălţi. A fost un act de răzbunare. Meritat fiindcă-l detestam şi i-o arătam ori de câte ori puteam.

Îl detestam cum detest din principiu pe toţi care, fiind prima generaţie care vorbesc româneşte, au pretenţia nu numai să ne conducă dar să ne şi înveţe să simţim româneşte şi cum să ne facem datoria faţă de neam.

Pe aceştia, am învăţat în casa părintească să-i detest şi mai mult când sunt şi proşti şi inculţi şi pretenţioşi.

Generalul Cihoski era în fruntea listei acestora.

Generalul Lupaşcu Stejar, un caracter de elită, l-a acuzat în scris şi public, pentru un act incorect de Comanda-

---

91 „Răspunsul generalului Antonescu dat colonelului Ciupercă", 23 ian. 1927, Dos. Cihoski, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

ment comis la Mărăşeşti. Nu s-a apărat fiindcă nu se putea apăra.

Faptul este adevărat. A ajuns în schimb ministru.

Numai cu ocazia afacerii „Skoda“ au văzut şi orbii pe ce cap fusese dată apărarea naţiunii şi cine era în realitate „ultima speranţă a tronului şi a dinastiei“.[92]

Între aprilie 1929 şi iulie 1931, Antonescu a comandat succesiv brigăzile 5, 8 şi 6 de Cavalerie. Ajuns general de brigadă, a fost numit din nou comandant al Colegiului de Război. După doi ani, în 1933, lui Antonescu i s-a încredinţat comanda Diviziei a 3-a. În luna noiembrie a aceluiaşi an a devenit şeful *ad interim* al Marelui Stat-Major.

---

92 BSA, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, ed., op. cit., p. 20. Multă vreme, Curtea Regală îl lăudase pe Cihoski, numindu-l „ultima speranţă a dinastiei“.

II

MARELE STAT-MAJOR
1933 – 1934

SCANDALUL „SKODA" ŞI REFORMA MILITARĂ

În pofida carierei sale militare remarcabile, Antonescu nu a dobândit faimă naţională decât în noiembrie 1933, ca urmare a crizei de guvern provocate de scandalul „Skoda" când a fost numit şef al Marelui Stat-Major şi i s-a dat *carte blanche* de către regele Carol al II-lea şi primul-ministru I. Gh. Duca să reorganizeze armata. Scandalul a început la o oră târzie în după-amiaza zilei de 10 martie 1933, când o echipă de patru anchetatori ai Biroului Procurorului Militar a vizitat reprezentanţa bucureşteană a firmei cehoslovace de armament „Skoda", în scopul cercetării unor presupuse nereguli financiare.[1] Anchetatorii au fost şocaţi de ceea ce au găsit în dosarele reprezentantului firmei „Skoda", Bruno Seletzki. Respectivele dosare conţineau un număr foarte mare de documente militare româneşti ultrasecrete şi corespondenţă, inclusiv cifruri şi documente cifrate cu caracter strict confidenţial. S-ar fi zis că nu exista absolut nici o dată semnificativă privitoare la stocurile româneşti de muniţie şi armament, lipsurile, necesarul, planurile şi proiectele de viitor în domeniul înzestrării armatei, pe care Seletzki să n-o fi cunoscut. Mai mult, cineva din anturajul ministrului de Război se în-

1 Raportul oficial a fost întocmit de Comisia Parlamentară de anchetă a Adunării Deputaţilor, condusă de Aurelian Bentoiu, şi publicat sub titlul *Raportul în afacerea „Skoda"*, Bucureşti, *Monitorul oficial* şi Imprimeriile Statului, 1934. Vezi şi Al. V. Casimir, *Afacerea „Skoda" pe înţelesul tuturor*, Bucureşti, Tiparul românesc, 1935, şi *Afacerea „Skoda" şi înarmarea ţării*, Partidul Naţional Liberal, Bucureşti, Imprimeriile „Independenţa", 1935.

grijea să-i parvină lui Seletzki dosarele şi rapoartele ce evaluau activitatea unor ofiţeri români din eşalonul superior.[2]

Ca urmare a descoperirii, au fost informate poliţia civilă de anchetă – Siguranţa –, procurorul militar şi Prefectura de Poliţie.[3] Apoi, ministrul Justiţiei, Mihai Popovici, şi ministrul de Război de atunci, generalul Nicolae Uică, au luat legătura cu anchetatorii, ordonându-le să pună imediat capăt cercetărilor, să pună dosarele şi codurile la loc, unde le găsiseră, să-l elibereze pe Seletzki şi să părăsească biroul.[4] Potrivit anchetatorilor, în ciuda faptului că ministrul de Justiţie nu avea nici autoritatea, nici dreptul să influenţeze ancheta militară, Popovici le-a spus că: *parchetul militar nu se poate amesteca în această afacere* şi le-a cerut *din ordinul primului ministru Vaida* [Voevod] *să înceteze urmărirea.*[5] Ministrul Apărării, generalul Uică, era la fel de dornic să stopeze cercetările. După cum arăta primul comisar regal, colonelul Victor Pomponiu: *Am atras atenţia d-lui general Uică că întreruperea cercetărilor este ilegală, iar d-sa mi-a spus că: „Aşa e hotărârea.*[6]

Anchetatorilor nu le venea să creadă că li se ordona cu adevărat să închidă ochii în faţa unor dovezi ce indicau, în cel mai bun caz, o spectaculos de neruşinată corupţie la nivel înalt, iar în cazul cel mai rău o conspiraţie de înaltă trădare, aşa încât au întocmit o listă succintă a tipurilor de documen-

---

2 Ibid. Vezi şi Registrul M27 871 24/113, 4 apr. 1933, nr. 1046, Charles S. Wilson, de la Legaţia SUA la Bucureşti către Secretarul de Stat; 871.24/114, nr. 1110, 25 aug. 1933, Însărcinatul cu afaceri J. C. Holmes către Secretarul de Stat; 871.00/446, nr. 135, 6 iun. 1934, Alvin M. Owsley de la Legaţia SUA la Bucureşti către Secretarul de Stat; 871.24/127, 6 – 2 nr. 3698, 25 nov. 1934, Lt. col. F. L. Whitley, ataşat militar, Arhiva Naţională a SUA, Washington D. C. (în continuare USNA).

3 Al. V. Casimir, op. cit., p. 13 şi Aurelian Bentoiu, op. cit., p. 96.

4 Vezi Raportul nr. 485, din sesiunea a 23-a, al Comisarului Regal, colonelul Hotineanu, p. R 5/2, şi cel al Întâiului Comisar Regal, locotenent-colonelul Victor Pomponiu, de la sesiunea a 16-a din 28 iun. 1934, şi al Comisarului Regal Mario Konya (ortografiat când Conya, când Conea) de la sesiunea a 24-a, p. R 5/2, în Aurelian Bentoiu, op. cit., pp. 96–101 şi Al. V. Casimir, op. cit., pp. 15–18.

5 Aurelian Bentoiu, op. cit., p. 100 şi Al. V. Casimir, op. cit., pp. 11 şi 16.

6 Aurelian Bentoiu, op. cit., p. 101.

te descoperite în dosarele Seletzki, au luat câteva mostre şi au sigilat restul. Lui Seletzki, însă, i s-a promis să se întoarcă la biroul său, unde a distrus un număr mare de documente trecute pe lista anchetatorilor. Scandalul ar fi fost, poate, îngropat acolo, dacă după două săptămâni doctorul Nicolae Lupu, fostul Preşedinte al Partidului Ţărănesc şi membru de frunte al Partidului Naţional Ţărănesc, care-l succedase, n-ar fi ridicat chestiunea în Parlament.[7] La sesiunea din 22 martie 1933, dr. N. Lupu a lansat o întrebare retorică despre cele întâmplate la 10 martie, adăugând apoi că în vreme ce Parlamentul se lupta

> [...]*pentru a da oarecare posibilitate morală şi materială de trai acestei ţări, în centrul ţării, în capitala ţării, trona un spion, care avea în ţară puteri absolute, în faţa căruia se închină guvernul, care corupea Parlamentul şi care corupea pe cine vrea şi unde vrea.*[8]

În felul acesta au început o investigaţie parlamentară şi un scandal naţional care a ocupat centrul scenei politice româneşti timp de mai bine de un an. Esenţa scandalului consta în faptul că se încheiase un contract de achiziţionare a armamentului militar cu uzinele cehoslovace de tunuri „Skoda", ceea ce contravenea din cel puţin patru puncte de vedere legislaţiei româneşti în vigoare.[9] În primul rând, o treime din comanda de muniţie, în valoare de 1 700 000 de lei (17 milioane dolari) ar fi putut fi, şi ar fi trebuit să fie, conform legilor româneşti, făcută industriei naţionale. În al doilea rând, preţul materialului, prin comparaţie cu cel plătit aceleiaşi firme de către alte ţări, era inflaţionist cu 28%, sau 1 500 000 de lei (15 milioane dolari), în timp ce marfa furnizată era de calitate inferioară.

În al treilea rând, contractul fusese încheiat în secret, direct de către miniştrii de război succesivi, prin emisarii acestora, cu sprijinul unor persoane din anturajul suveranului,

---

7 Al. V. Casimir, op. cit., p. 12.

8 Ibid., p. 12.

9 Scandalului i s-a făcut atâta publicitate din motive politice. Încă din anul 1931 autorităţile române recunoscuseră că nu puteau plăti aranjamentul deja contractat, dar până la urmă s-au încheiat contracte de achiziţionare de armament, în primul rând cu „Skoda". Sumele pierdute cu achitarea penalizărilor pentru nerespectarea contractului din prima serie au fost foarte mari.

fără a fi fost examinat de către Directoratul pentru Armament, Directoratul Tehnic sau Comisia pentru Materialul de Război, precum stipulau legile româneşti. În al patrulea rând, fusese încheiat fără nici o specificare a costurilor curente sau viitoare.[10]

Scandalul a luat proporţii şi mai mari când unul dintre ofiţerii implicaţi, generalul de corp de armată Dumitru „Sică" Popescu, care deţinuse funcţia de secretar general al Ministerului Apărării Naţionale în momentul semnării contractului, s-a sinucis în timpul cercetărilor. În 1929 – 1931, generalul Popescu, acţionând direct pentru ministrul Apărării din acea vreme, generalul Henric Cihoski, a exagerat în mod premeditat competitivitatea produselor Skoda. Bunăoară, Popescu susţinea că armamentul şi muniţia cu aceiaşi parametri calitativi ale firmei franceze „Schneider Creuzot" ar fi fost mult mai scumpe când, de fapt, armele franceze erau cu 1% mai ieftine, iar muniţia cu 22% mai ieftină decât cea oferită de „Skoda".[11] De o manieră oarecum contradictorie, Popescu mai pretindea că ar fi fost cu neputinţă să se obţină condiţii mai bune de la „Schneider Creuzot", întrucât firma franceză forma un cartel cu „Skoda", când, în realitate, un astfel de cartel nu exista.[12] Generalul Cihoski, care aprobase şi semnase contractul la 17 martie, fără a-l examina critic, a negat, neconvingător, că afacerea ar fi avut şi aspecte neavantajoase, dar masa de evidenţă documentară descoperită în biroul lui Seletzki şi faptul că negocierile şi semnarea contractului se desfăşuraseră complet în afara controalelor şi canalelor normale şi legale, au convins Comisia parlamentară să ceară – fără succes – cercetarea şi darea în judecată a fostului ministru al Apărării. Aşa cum notase Seletzki într-unul din rapoartele sale către birourile centrale ale firmei „Skoda" din Cehoslovacia, la 30 martie 1931, deşi uzinele româneşti de armament din Reşiţa *precum şi puternica concurenţă din străinătate, pornesc la atac împotriva poziţiei noastre, noi însă ne bucurăm de orişice sprijin din partea Ministrului de Război.*[13]

---

10 Aurelian Bentoiu, op. cit. Vezi şi Al. V. Casimir, op. cit.

11 Aurelian Bentoiu, op. cit., pp. 67–72.

12 Ibid.

13 Al. V. Casimir, op. cit., p. 36.

Dar firul corupţiei mergea mai sus de Cihoski şi de secretarul său general, până la Palatul Regal. Fiul regelui Ferdinand, Carol, după ce-şi părăsise ţara în 1925, renunţând la pretenţiile sale asupra coroanei României, se întorsese la trei ani după decesul părintelui său, fiind proclamat rege în iunie 1930. Aproape imediat, regele Carol al II-lea şi-a însuşit prerogativa de a numi pe ministrul de Război precum şi pe şefii celorlalte instituţii de constrângere ale statului: al Prefecturii de Poliţie a Capitalei, al Directoratului Poliţiei (Investigaţii) – Siguranţa – şi al Jandarmeriei. După cum spunea reprezentantul Statelor Unite la Bucureşti, într-o notă către Departamentul de Stat, după întoarcerea lui Carol în 1930, ministrul de Război a fost – cu puţine excepţii – un membru al Casei Regale şi, de obicei, *un prieten foarte bun şi intim al Regelui.*[14] Ministrul de Război dintre anii 1931 – 1932, generalul Constantin Ştefănescu-Amza, a fost serios incriminat de generalul Sică Popescu, prin câteva scrisori redactate de acesta din urmă cu puţin timp înainte de a-şi fi luat viaţa. Potrivit reprezentantului american, J. C. Holmes, scrisorile respective conţineau *acuzaţii serioase la adresa generalului Ştefănescu-Amza, Ministru de Război în guvernul Iorga şi în cel Naţional Ţărănesc* [11 aprilie 1931 – 11 august 1932], *despre care se spune că se bucura de înalta favoare a Regelui.*[15]

Primul-ministru, Alexandru Vaida-Voevod, implicat fiindcă oprise ancheta iniţială, răspunsese întrebărilor parlamentarilor într-o *manieră extrem de evazivă şi neconvingătoare.*[16] De exemplu, potrivit ministrului american la Bucureşti, Vaida-Voevod susţinea că:

> *Guvernul a procedat prudent, fiindcă nu a dorit să întreprindă nimic ce ar fi putut dăuna relaţiilor strânse de prietenie cu guvernul Cehoslovaciei, care deţinea controlul asupra acţiunilor companiei Skoda.*[17]

---

14 Registrul M 27, 871.24/126, telegrama nr. 160 din 18 aug. 1934, Alvin M. Owsley către Secretarul de Stat, Arhivele Departamentului de Stat, USNA.

15 Registrul M 27 871.24/113, nr. 1046, 4 apr. 1933, J. C. Holmes către Secretarul de Stat, Arhivele Departamentului de Stat, USNA.

16 Ibid.

17 Registrul M 27, 871.24/113, nr. 1046, 4 apr. 1933, Charles S. Wilson către Secretarul de Stat, Arhiva Departamentului de Stat, USNA. Comisia parlamentară l-a citat şi pe ministrul Justiţiei,

Ataşatul militar american în capitala României considera, la rândul său, că:

Ancheta a fost inutil de lungă şi condusă într-o manieră ce „trăgea de timp". Mulţi dintre acuzaţi au trecut prompt vina asupra câte unui subordonat care s-a zvârcolit până când s-a deschis un nou coridor al corupţiei. [...] *Dintre materialele primite, unele, mai ales tunurile, n-au întrunit la testare cerinţele şi sunt considerate necorespunzătoare. Acest lucru e extrem de iritant, mai ales pentru militarii români, conştienţi de starea jalnică a pregătirii de război.*[18]

Unul dintre aspectele cele mai urâte ale scandalului a fost considerabilul efort depus de un mare număr de înalte persoane oficiale de a-l învinovăţi pe liderul naţional-ţărănist, Iuliu Maniu, de departe cel mai elocvent critic al regelui Carol. Potrivit unui raport de la Legaţia Statelor Unite,

Seletzki a declarat la proces că emisarii generalului Uică, comandantul Bucureştilor în cadrul legii marţiale în vigoare pe atunci, i-ar fi promis că va fi eliberat dacă jură în faţa curţii că i-a plătit bacşiş domnului Maniu. Avem motive să bănuim că această încercare de discreditare a lui Maniu şi-a avut originea la Palat şi a fost pusă la cale de secretarul particular al Regelui, Puiu Dumitrescu.[19]

Într-un anumit moment, un procuror din partea guvernului român a pus în faţa comisiei de anchetă o transcriere a depoziţiei lui Seletzki, privitoare la presupusa complicitate tacită a lui Maniu, dar s-a descoperit imediat că procurorul adăugase partea incriminatorie a depoziţiei *cu mâna lui, şi încercase să dea impresia că sunt vocea şi depoziţia lui Seletzki.*[20] La câteva luni după izbucnirea scandalului, Seletzki – şi

---

Mihai Popovici, ca vinovat de a-i fi permis lui Seletzki să-şi reia postul, să rupă sigiliile oficiale şi să recupereze multe din dovezile cele mai incriminatorii.

18 M 27 871.24/127, G-2, Raportul nr. 3698, 25 nov. 1937, locotenent-colonelul F. L. Whitley, M. A., Arhiva Departamentului de Stat, USNA.

19 Ibid.

20 Registrul M 27 871.24/126, nr. 160, 18 aug. 1934, Alvin M. Owsley către Secretarul de Stat, Arhiva Departamentului de Stat, USNA. Deşi Romulus Boilă, lider al Partidului Naţional Ţărănesc şi nepot al lui Maniu, a fost puternic implicat în acest scandal, Iuliu Maniu a fost găsit complet nevinovat.

numai Seletzki – a fost întemniţat sub acuzaţia de spionaj, dar ancheta a continuat până în toamna lui 1934.

Scandalul „Skoda" a dat în vileag nivelul intolerabil de scăzut de pregătire militară la care se ajunsese, în pofida faptului că îmbunătăţirea stării armatei fusese cerută în mod universal, prin platforme, programe şi declaraţii politice, vreme de peste un deceniu. După cum arăta un membru al Parlamentului, profesorul Constantin Buşilă, care lucrase în timpul primului război mondial ca şef al Direcţiei Muniţiilor:

> *Industria particulară care trebuia utilizată pentru trebuinţele apărării naţionale a fost ignorată şi chiar înlăturată de la anumite comenzi, în favoarea firmelor străine. Nu i s'a dat ocaziunea a lucra în timp de pace pentru trebuinţele armatei, pentru a fi pusă în situaţiunea de a putea face faţă necesităţilor războiului. Şi în această acţiune negativă, explicaţia trebuie găsită în aceleaşi tendinţe interesate ale oamenilor afacerilor industriei străine şi a corupţiei ce s'a întins aşa de mult. În rezumat: situaţia de azi este proastă; suntem angajaţi în comenzi importante nesatisfăcute până azi şi a căror executare în viitor este problematică; ne găsim în o situaţie morală creată ţării prin această greşită şi criminală politică de neglijare a intereselor apărării naţionale şi mai ales prin corupţia ce s'a întins aşa de mult şi a pătruns aşa de adânc în viaţa românească.*
>
> *Este nevoie ca să se clarifice şi să se puie la punct toate procedeele întrebuinţate şi rezultatele negative obţinute în chestiunea apărării naţionale. Este o acţiune necesară, şi care va avea mai mult un caracter moral pentru a aplica sancţiuni celor vinovaţi, pentru a introduce mai multă ordine şi cinste în urmărirea politicei de apărare naţională; şi pentru a da ţării o mai mare încredere pentru viitor.*
>
> *Cu un program bine întocmit, cu o conducere pricepută şi activă, cu mult patriotism şi cu multă cinste se va putea pune bazele acelei organizaţii care să satisfacă nevoile apărării naţionale, şi care să facă să se uite greşelile comise azi în această direcţiune.*[21]

---

21 Constantin D. Buşilă, „Apărarea naţională", în *Parlamentul românesc*, anul X, nr. 311/20, 31 dec. 1939, p. 39. Retipărirea unui articol publicat iniţial în acelaşi jurnal în 1933.

Problema cu care se confruntau liderii politici şi militari înzestraţi cu simţul răspunderii era aceea de a găsi o persoană care să aibă caracterul şi abilitatea trebuincioase pentru a înfăptui o reformă esenţială în condiţii atât de neprielnice.

Imediat după căderea guvernului Vaida-Voevod, dar înainte de a-şi construi cabinetul, noul prim-ministru, I. Gh. Duca, s-a consultat asupra acestei chestiuni cu toţi şefii partidelor. După lungi discuţii, liderii politici s-au oprit în unanimitate asupra lui Antonescu, ca fiind unicul ce putea reorganiza armata şi asigura apărarea ţării.[22] În consecinţă, Antonescu a fost invitat să aibă întrevederi, la sfârşitul lui noiembrie 1933, cu ministrul de Război de atunci, generalul Uică, cu regele Carol al II-lea şi cu I. Gh. Duca. De fiecare dată el a insistat că, pentru a-şi asuma o misiune atât de importantă, va avea nevoie de mână liberă şi de o autoritate deplină. Potrivit însemnărilor lui Antonescu privind întâlnirea sa cu generalul Uică din 27 noiembrie 1933:

> *Am arătat că nu pot accepta acest post decât cu deplina încredere a M. S. Regelui şi a Guvernului şi cu concursul total al Ministrului Apărării Naţionale pentru a putea realiza programul de reorganizare a armatei pe care-l voi propune. Numai dacă acest program va fi acceptat primesc funcţia de Şef al Marelui Stat-Major.*[23]

Acceptând această condiţie, Carol l-a informat a doua zi, aşa cum procedaseră şi Duca şi Constantin I. C. „Dinu" Brătianu, şeful Partidului Liberal, cu câteva zile înainte, că Duca îl propusese iniţial pentru funcţia de ministru de Război. Potrivit lui Antonescu,

> *La aceasta le-am răspuns că temperamentul meu nu este bun pentru post politic, căci am o mână prea forte şi că tăria ei ar simţi-o cei mai mari ca mine; interesul carierei mele este să nu ocup de pe acum acest post şi ca atare le-am recomandat ca Ministru al Apărării Naţionale o persoană cu cea mai mare vază în partid, iar eu să trec la Marele Stat-Major.*[24]

---

22 „Universul", 16 dec. 1934.

23 „27 noiembrie 1933: Întrevedere cu Dl. Ministru General Nicolae Uică", în „Rezumatul conversaţiilor avute cu M. S. Regele şi diferite personalităţi", p. 2, Dos. Cartierului General pentru 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

24 „28 noiembrie 1933: Audienţa la M. S. Regele", în „Rezumatul

Vestea numirii a stârnit unele proteste din partea ofiţerilor cu mai mare vechime în funcţie, care s-au plâns că Antonescu e prea mic în grad pentru un astfel de post – acesta avea doar cincizeci şi doi de ani şi era general de divizie, iar nu general de armată – susţinând, în unele cazuri, că ei înşişi sunt mult mai îndreptăţiţi să-l primească.[25] Antonescu, nedorind să provoace resentimente inutile, i-a informat pe Carol şi pe Uică despre reţinerile sale. Potrivit însemnărilor lui Antonescu, în cursul întrevederii cu Uică:

> *Am cerut deasemeni să se raporteze M. S. Regelui, că dacă prin numirea mea în această funcţiune întâmpină vreo dificultate, atunci să fiu înlăturat, întrucât personal mă simt atât de bine şi în situaţia de Comandant al unei Devizii.*
> *Pentru a evita nemulţumirile celor mai vechi în grad, am propus să mi se dea funcţia de Subşef al M. St. Major.*[26]

Regele Carol a respins temerile lui Antonescu, înfăţişându-se drept unica autoritate în problema respectivă, drept singura persoană a cărei opinie conta cu adevărat. Antonescu descrie astfel discuţia sa cu regele:

> *A spus că chestiunea vârstei şi a vechimei nu au* (sic!) *importanţă, că doreşte să se termine cu galonismul în armată şi că pe viitor îşi rezervă integral dreptul de a numi pe Şeful M. St. Major şi pe Inspectorii de Armată.*
> *De acum înainte vrea să afirme acest punct de vedere în mod deosebit şi în acest scop Şeful M. St. Major va lucra numai cu Majestatea Sa Regele, înţelegând prin aceasta să vină la M. St. Major şi să participe la lucrările în legătură cu organizarea, pregătirea şi instruirea Armatei.*[27]

---

conversaţiilor avute cu M. S. Regele şi diferite personalităţi", p. 7, Dos. Cartierului General pentru 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

25 Cel puţin într-unul din cazuri, aceste pretenţii au fost oarecum caraghioase, deoarece ofiţerul care le formula, generalul Nicolae Samsonovici, fusese şeful interimar al Marelui Stat-Major când nu era decât general de brigadă, în vârstă de 49 de ani, din 1 iul. 1927 până la câteva luni după a 51-a aniversare, în nov. 1928.

26 Conversaţia lui Antonescu cu ministrul de Război, generalul Nicolae Uică, 27 nov. 1933, în „Rezumatul conversaţiilor avute cu M. S. Regele şi diferite personalităţi" p. 2, Dos. Cartierului General pentru 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

27 „28 noiembrie 1933: Audienţa la M.S. Regele", în loc. cit., p. 3.

Carol a dorit să afle şi părerea lui Antonescu despre scandalul „Skoda", iar răspunsul acestuia merită reţinut, ca indicaţie a direcţiei în care aveau să se îndrepte reformele propuse de el. Potrivit lui Antonescu, el i-ar fi spus regelui că:

> [...]*orice comandă în străinătate o consider, pentru ţară, ca o aruncare inutilă de miliarde peste graniţă, căci nu rezolvă întru nimic problema. Pentru concretizare am arătat că toate statele înţelept conduse s'au înarmat plecând de la existent, pe care l'au modernizat, perfecţionat şi completat. Această modernizare a dus pe acei ce au aplicat-o, la dezvoltarea utilajului, formarea personalului, la crearea de capitaluri şi indirect la sporirea potenţialului de război. Analizând în sine comanda făcută la Uzinele Skoda, am afirmat că aceasta nu rezolvă problema, căci cele 2 000 tunuri pot sări în a 2-a zi de război în aer din cauza muniţiei, ceea ce ar echivala cu o catastrofă naţională.*
>
> *Admiţând că tunul Skoda prezintă perfecte calităţi tehnice şi balistice, comanda făcută nu reprezintă decât o mică parte din totalul necesar şi în comandă nu s'a prevăzut muniţia necesară. Cum aceasta costă mai scump decât materialul, ar însemna să aruncăm peste hotare alte câteva zeci de miliarde pentru a putea utiliza materialul comandat. Cu banii care reprezintă comanda la Skoda am fi putut pune în bună stare tot materialul şi muniţiile existente.*
>
> *Trebuie să ne respectăm iscălitura pusă pe acest contract însă este necesar să-l ameliorăm.*[28]

A doua zi, în cursul celei de a doua convorbiri cu Duca, Antonescu a fost întrebat ce părere are *despre contractul Skoda şi militarii implicaţi că au luat bani.*[29] Răspunsul său indică o înţelegere îndeajuns de complexă a interdependenţei dintre politică, legalitate şi legitimitatea politică:

> *Am răspuns că nu am obiceiul să afirm lucruri nedovedite; am auzit multe, dar nu pot pune temeiu pe zvonuri. Găsesc însă că este în interesul statului, al oştirei şi chiar al ofiţerilor terfeliţi, în special cei ce ocupă situaţii înalte, să se lămurească complet această chestiune, să se facă ancheta fără tărăgăneli pentru ca opinia publică să vadă cine are*

---

28 Ibid., p. 5.

29 „29 noiembrie 1933: Întrevederea cu Dl. Duca", în loc. cit., p. 8.

sau nu dreptate şi să se dea sancţiuni. Fără o astfel de măsură guvernul liberal nu-şi poate menţine creditul în faţa opiniei publice, căci în opoziţie a manifestat energic în acest sens.

Duca i-a răspuns că *e ferm hotărât a o face.*[30]

Reforma armatei era o sarcină enormă pe umerii lui Antonescu din pricina structurilor organizatorice extrem de complicate, a legislaţiei contradictorii şi a personalului excedentar. Prima măsură, în ceea ce priveşte aspectul organizatoric al reformei proiectate, era alcătuită din două etape: 1) a stabili care era situaţia reală – şi nu cum era ea prezentată, sau falsificată, în documente – a organizării, a înzestrării cu armament, muniţii, provizii şi personal şi în ce stare se aflau acestea şi 2) a studia alternativele posibile. În discuţia cu Regele Carol, Antonescu a făcut tot posibilul ca aceste lucruri să fie corect înţelese, explicându-i acestuia:

[...]*modul cum privesc actuala situaţie a Armatei şi cari sunt mijloacele de a o îndrepta.*

Am arătat M. S. Regelui haosul ce dăinuieşte în Armată, că acest haos a fost provocat de o legislaţie rău studiată la care au contribuit organe diferite şi că în marea majoritate a cazurilor s'au vizat interesele personale în dauna celor generale. Datorită acestei legislaţii s'a ajuns la un organism monstruos: comandamentele dezvoltate peste măsură îi dau un aspect de hidrocefal şi împreună cu creaţiunea enormă de servicii au produs slăbirea trupului – corpurile de trupă – cari au ajuns ca o pânză de păianjen.

Tot din cauza acestei legislaţii şi a intereselor personale, ne prezentăm astăzi cu trei armate: Grăniceri, Jandarmi şi armata propriu-zisă; primele au pompat toate resursele disponibile şi cele mai bune elemente ale naţiunei în timp ce infanteria, regina bătăliei, este alimentată cu resturile naţiunei.

Am arătat apoi că această stare de lucruri nu mai poate să dăinuiască şi este deci necesar să se revizuiască legislaţia, organizarea, încadrarea şi serviciile armatei. Această reorganizare totală va duce la o mai bună întrebuinţare a mijloacelor.[31]

---

30 Ibid. (subl. aut.)

31 „28 noiembrie 1933: Audienţa la M. S. Regele". în loc. cit., p. 4.

Aşa cum explica Antonescu în *Planul* său *de activitate*:

Este evident că pentru a reorganiza armata şi îmbunătăţi pregătirea ei cu războiu tehnic:

– în primul rând să se cunoască situaţia,

– în al doilea rând să se studieze legislaţia,

– în al treilea rând să se cunoască posibilităţile şi

– în fine, pentru a folosi şi învăţămintele trase de alţii, să se facă studii comparative cu ceea ce există şi se practică la alţii.[32]

În pofida afirmaţiei lui Carol, că hotărârea sa de a-l numi pe Antonescu şef al Marelui Stat-Major era singura care conta, regele şi-a însuşit propunerea făcută de Antonescu şi l-a numit *în postul de Subşef al Marelui Stat-Major, cu misiunea de a ţine locul Şefului Marelui Stat-Major.*[33] Numirea lui Antonescu a fost salutată cu mult entuziasm de cercurile militare române. În calitatea sa de şef al Marelui Stat-Major, din 1914, şi de predecesor al lui Antonescu în funcţia de ataşat militar în Marea Britanie, generalul Radu Rosetti scria, la 26 noiembrie 1933:

Vestea, apărută în ziarele de alaltăieri, despre însărcinarea dată D-tale de a conduce Marele Stat-Major, m'a bucurat mult, dar mi-a părut prea bună pentru a fi adevărată. Ieri, primul-ministru nu numai că mi-a confirmat această însărcinare ce ţi se dă, dar a mai adăogat că ţi se va lăsa mână cu totul liberă şi că te va susţine. [...] *Ai calităţile necesare pentru aceasta şi ai şi încrederea tuturora* [...] *nu-mi rămâne decât să-ţi urez şi noroc.*[34]

Poate că sprijinirea acestei numiri de către cercurile militare străine, ale Antantei, a fost ceva mai puţin aşteptată. Aceasta se explica, în parte, prin activitatea depusă de Antonescu în Marea Britanie, în calitate de ataşat militar român, dar în şi mai mare măsură se datora rolului jucat de el la Conferinţa asupra reparaţiilor de război de la Londra, unde

---

32 Generalul Ion Antonescu, *Planul de activitate*, f. d. Dos. Cartierului General pentru 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

33 Decretul regal nr. 3057 din 29 nov. 1933, semnat de Carol al II-lea şi generalul Nicolae Uică, Dos. Cartierului General pentru 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

34 Scrisoarea generalului Radu R. Rosetti către generalul Ion Antonescu, 26 nov. 1933, coresp. personală, Dos. 1933 – 1934. col. Deveselu-Popescu, NMHM.

reprezentase România, împreună cu Nicolae Titulescu, şi lucrase cot la cot cu reprezentanţii Americii, Marii Britanii, Belgiei, Franţei, Greciei, Italiei, Japoniei, Portugaliei şi Iugoslaviei.

Imediat după numire, Antonescu s-a dedicat trup şi suflet reformei promise, domeniile ce se cereau reformate fiind nenumărate. După cum remarcase într-un raport al Marelui Stat-Major din 24 februarie 1934, *România era practic incapabilă din cauza lipsurilor materiale, să mobilizeze mai mult de zece divizii echipate pentru război.*[35] Starea abominabilă a armatei de uscat era fidel reprodusă de aviaţie şi de marina militară. În ciuda înfiinţării IAR în 1925 şi a introducerii de către regele Carol a unei taxe de timbru în folosul aviaţiei în 1931, armata aerului dispunea doar de 35 de aparate de vânătoare, 42 de bombardiere, 9 avioane de recunoaştere, 10 de observaţie şi de 16 hidroavioane.[36] După cum spunea Antonescu,

> *Avem escadrile deplasate pe teatrele noastre de operaţiuni probabile (graniţa cu Ungaria), care nu sunt capabile să dea imediat nici măcar un avion pentru a executa o misiune de război.* [...] *Nu este suficient să avem un număr oarecare de avioane pentru a le grupa în escadrile în planul de mobilizare, când ştiu că nu au mitraliere, nu au muniţie, bombe, echipament de bord.*[37]

---

35 Ioan Talpeş, op. cit., p. 70.

36 MAN, Fond 332, Dos. 29, p. 240. Timbrul de aviaţie era obligatoriu pe toată corespondenţa expediată din România, iar fondurile astfel obţinute – estimate la sute de milioane de lei – urmau să fie folosite pentru modernizarea aviaţiei militare şi cumpărarea de aparate noi. După un autor, cu puţin timp înainte de introducerea timbrului aviatic, Carol hotărâse să instaleze climatizarea în palatul său. La începutul anilor treizeci, acest utilaj trebuia importat din Statele Unite. Instalaţia s-a dovedit foarte costisitoare şi, după ce cheltuise toate fondurile destinate întreţinerii rezidenţei regale, Carol mai avea nevoie de câteva milioane de lei. Fondurile aduse de taxa de timbru *au ajuns în casa de fier a secretarului Regelui (Puiu Dumitrescu) şi au contribuit mai mult la acoperirea costului instalaţiei de aer condiţionat decât la sporirea forţei aeriene a României,* în aşa măsură încât nici în 1940, *în ciuda fondurilor strânse timp de nouă ani cu taxa pe timbru, aviaţia militară nu avea avioane* (Alice Leane Moats, *Lupescu,* New York, 1955, pp. 137, 187).

37 MAN, Fond 332, Dos. 29, pp. 162, 240.

În plus, din cele 72 de tunuri antiaeriene din depozitele militare, 48 nu puteau fi folosite fără o reparare generală prealabilă. Chiar dacă ar fi fost reparate, întrebuinţarea lor se limita la cele 9 000 de obuze aflate în stoc. Flota militară n-o ducea cu mult mai bine:

> [...]*distrugătoarele sunt incomplet armate şi dacă suntem surprinşi de un conflict, adversarul nostru le poate da la fund, cu personal cu tot, fără a se fi putut cel puţin apăra.*[38]

REORIENTAREA STRATEGIEI DE APĂRARE

Tot atât de important pentru aspectul organizatoric al reformei a fost efortul corespunzător al lui Antonescu de a schimba strategia militară, modificând sensul orientării strategiei defensive dinspre Răsărit – Uniunea Sovietică – înspre Apus, spre statele revizioniste Germania şi Ungaria. Deşi şeful guvernului, I. Gh. Duca, fusese asasinat în decembrie 1933, noul prim-ministru – Gheorghe Tătărăscu, un favorit al regelui şi membru nominal al Partidului Liberal – a sprijinit şi el, o vreme, strădaniile lui Antonescu. Era vorba de o reorientare fundamentală, radicală, a strategiei defensive a României. Încă de la prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar şi ocuparea vremelnică a Budapestei de către români, cercurile conducătoare, politice şi militare, acceptaseră ca de la sine înţeles faptul că ameninţarea imediată şi majoră o constituia Uniunea Sovietică, noul stat de la Răsărit. După venirea la putere a lui Hitler în Germania, credinţa aceasta n-a fost prea serios zdruncinată, în parte fiindcă regele Carol al II-lea, ca şi cel ce purtase anterior acelaşi nume avea, se pare, o oarecare simpatie faţă de patria strămoşilor săi. Analiza strategică pe care se baza această reorientare i se datora lui Antonescu dar, în egală măsură, şi lui Nicolae Titulescu şi D. N. Ciotori, care lucraseră amândoi, la Londra, cu generalul. În termeni relativi, ameninţarea rusească fundamentală

38 Ibid., p. 103. După Antonescu, singura soluţie logică într-un caz atât de disperat era *să completăm ceea ce putem, iar restul navelor să le punem la adăpost.*

scădea pe măsură ce sporea cea germană, şi cei trei întrezăreau cu toţii un potenţial câştig în continuarea negocierilor româno-sovietice, în care atât Titulescu, cât şi Ciotori, fuseseră antrenaţi încă din 1920.

Dacă s-ar fi putut găsi, cât mai degrabă, soluţii acceptabile pentru problemele majore ale relaţiilor româno-sovietice, România şi-ar fi putut concentra toate resursele împotriva primejdiei imediate ce ameninţa întreaga Europă.

Situaţia strategică, aşa cum se prezenta ea, nu oferea României prilejul de a se simţi în siguranţă. După cum amintea Antonescu în studiul său din februarie 1934, intitulat „Situaţia militară prezentă şi propunerile pentru organizarea armatei“:

Ciocnirile tot mai accentuate între interesele diferitelor naţiuni apropie perspectiva unor conflicte uriaşe şi se impune să examinăm în ce măsură le putem face faţă. Acest examen trebuie să fie cu atât mai sever, cu cât este constatat că, deşi România duce o politică cu totul paşnică, interzicându-şi orice scopuri agresive, totuşi, părţi importante din teritoriul ei formează obiectul unor revendicări din ce în ce mai precis conturate.[39]

Câteva zile mai târziu, Antonescu atrăgea din nou atenţia că dezvoltarea revanşismului german şi evenimentele din Austria

[...]*au dus la declanşarea unei formidabile curse a înarmărilor. Pentru cei rămaşi în urmă nu mai este nici un minut de pierdut. Nu numai dreptul lor, obţinut cu atâtea îndelungate sacrificii, dar însăşi existenţa, libertatea le sunt periclitate fără putinţă de salvare.* [...] *Experienţa trecutului a demonstrat până la evidenţă o sumă de adevăruri care interesează în special pe cei nepregătiţi, astfel:*

– nu este suficient ca să nu vrei războiul pentru ca să fii la adăpostul lui;

– cine are interese să nu provoace, cum este cazul nostru, nu va putea evita de a fi provocat; singura garanţie contra provocării este însă permanenta şi completa pregătire pentru război.[40]

---

39 MAN, Fond 948/RSS 3, Dos. 1 397, p. 49.
40 MAN, Fond 332, Dos. 29, pp. 348–349.

Era, prin urmare, extrem de important ca România să facă imediat tot posibilul pentru a-şi consolida alianţele. În acest scop, Antonescu a lansat o campanie ce urmărea să convingă Franţa că un nou angajament ferm al acesteia pentru apărarea României şi menţinerea în viaţă a Micii Antante era esenţial pentru blocarea expansionismului german. După cum raporta ataşatul militar al Franţei la Bucureşti, locotenent-colonelul André Delmas, Ministerului francez al Apărării şi Cartierului General, la 20 februarie 1934, după o convorbire cu liderii militari şi politici români,

Cercurile militare simt din instinct că Anschluss-ul, dacă se realizează, va da Germaniei posibilităţi strategice redutabile contra Cehoslovaciei şi Micii Înţelegeri. În momentul când Anschluss-ul se va fi împlinit, Mittel-Europa se realizează fără dificultăţi: Europa tăiată în două, de la Baltica la Adriatica; Franţa ruptă de aliaţii ei din Europa centrală; Cehoslovacia încercuită; Germania stăpână a capului de pod de la Viena; Ungaria instalată milităreşte în centrul Micii Antante.[41]

Ca parte a acestor eforturi, Antonescu convocase o întâlnire a Micii Antante la Bucureşti, convingându-l totodată pe primul-ministru Tătărăscu să-l invite pe fostul său coleg de la Biroul Operaţii al Misiunii militare franceze din timpul războiului, generalul Victor Pétin, la Bucureşti, pentru a discuta posibilitatea unei colaborări militare mai strânse, în cadrul căreia România era gata să asigure personalul, dacă Franţa era de acord să ofere mai mult echipament. Potrivit ataşatului militar american, la întrunirea Micii Antante:

S-a constatat că România a rămas, practic, fără stocuri de muniţii şi că are mare nevoie de echipament militar, de muniţie şi de rezerve de război. Pe scurt, concluzia Şefilor a fost că, în starea actuală, România este, în caz de război, nu atât un atuu pentru Mica Antantă, cât mai curând o povară. De la război încoace, Iugoslavia şi Cehoslovacia

---

41 *Service historique de l'armée française, Vincennes, État major de l'armée de terre.* Carton 7N – 3048, Raportul secret nr. 11/S, 20 febr. 1934, locotenent-colonel Delmas către Ministerul Apărării şi Statul Major General, Biroul 2 (Informaţii). Vezi şi Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României, 1919 – 1940*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 281.

au muncit serios pentru a-şi întemeia armate puternice, pe când România a făcut prea puţin, permiţând armatei sale să decadă până la o eficienţă minimă şi reducându-şi bugetul militar până la limita inferioară.[42]

Cel mai important rezultat al întâlnirii respective a fost că Marile State-Majc re au acceptat un „act adiţional", pregătit de Antonescu, prin care se clarificau unele ambiguităţi din precizarea momentului când prevederile alianţei urmau să se aplice efectiv şi să ducă la intervenţia imediată a celor trei armate, în eventualitatea unei conflagraţii generale.[43] Mai târziu, discutând cu generalul Pétin planurile de asigurare a unei coordonări mai rapide, Antonescu l-a informat de „actul adiţional" adoptat la conferinţa din martie şi de *importanţa lui pentru colaborarea militară probabilă dintre Franţa şi Mica Antantă, în cazul unui conflict generalizat.*[44] Miezul convorbirii cu generalul Pétin însă a fost solicitarea de material de război, de care România avea foarte mare nevoie şi pe care nu şi-l putea procura în nici un alt mod. În discuţia cu Pétin, Antonescu a criticat, în primul rând, caracterul „teoretic" al instrumentelor existente ce asigurau securitatea regională şi generală (încă de la înfiinţarea ei, Antonescu fusese un critic aspru al Ligii Naţiunilor, tocmai în temeiul neputinţei acesteia de a-şi impune hotărârile). A continuat apoi prin a critica fără cruţare modul în care România îşi neglijase propria capacitate de apărare. Antonescu i-a explicat generalului francez că, după părerea sa, *în cazul unui atac al Cehoslovaciei de către Germania, Mica Antantă nu ar dispune de mijloacele necesare pentru a-l opri, în timp ce* [politica revizionistă a statelor] *Ungaria şi Bulgaria ar trage toate foloasele de pe urma acestei situaţii.*[45] Argumentele sale au fost convingătoare, iar francezii au căzut de acord să furnizeze materialul de război, dacă România adopta unele reforme, deja proiectate de Antonescu.

---

42 M 27, 871.24/119, G-2, Raportul nr. 3601, 26 mai 1934, locotenent-colonel F. L. Whitley, ataşat militar, USNA.

43 MAN, Fond 948/RSS 3, Dos. 1 315, pp. 269–277.

44 Ioan Talpeş, op. cit., p. 90.

45 *Service historique de l'armée française, Vincennes, État major de l'armée de terre.* Carton 7N – 3054, raport strict secret, apr. 1934, general Victor Pétin, cap. III. Vezi şi Viorica Moisuc, op. cit., p. 281.

Concepţia strategică aflată la baza reformei militare şi a programului de modernizare a lui Antonescu, anume că Germania va constitui ameninţarea cea mai serioasă pentru România în viitorul apropiat, l-a făcut pe general să acorde tot sprijinul său eforturilor ministrului de Externe, Nicolae Titulescu, de a ajunge la o înţelegere cu ruşii. Aceasta în timp ce Antonescu începuse să transfere dispozitivele de apărare a României de la frontiera răsăriteană la cea apuseană. Într-un studiu din 18 aprilie 1934, privind mobilizarea preventivă pe graniţa de vest, cu Ungaria, Antonescu ordona Biroului Operaţii (secţia a III-a) să întocmească *instrucţiuni pentru camuflare, operaţiunile proiectate şi organizarea apărării anti-aeriene.*[46] Totodată, Biroului de Comunicaţii şi Transport (Secţia a IV-a) i s-a ordonat să întocmească planurile necesare pentru *distrugerea sistematică* a tuturor comunicaţiilor ce duceau la graniţa cu Ungaria *spre Cluj şi Mureş şi mai departe spre Deva.*[47] Depozitele militare din zonele unde urmau să fie pregătite aceste operaţiuni trebuiau aprovizionate imediat cu muniţii, hrană, echipament şi îmbrăcăminte. În plus, Antonescu s-a asigurat că toţi comandanţii răspunzători de îndeplinirea ordinelor de mobilizare înţelegeau necesitatea respectivei operaţiuni:

> *Să se procedeze la măsuri care privesc numai acest front, pentru a nu provoca suspiciuni din partea celorlalţi vecini şi în special din partea Rusiei cu care ne găsim în tratative de recunoaştere a graniţelor şi de reluare a raporturilor diplomatice.*[48]

Referitor la „actul adiţional" şi la aranjamentele politice pe care le presupunea acesta, Antonescu le-a trimis un raport „strict secret" numai ministrului de Externe Nicolae Titulescu şi adjunctului acestuia, cu rugămintea *să binevoiţi a întreprinde demersurile pe care le-aţi crede necesare pentru realizarea acordului politic corespunzător.*[49] Întreaga operaţiune, menită să contracareze un atac comun germano-maghiar, fusese denumită „Ipoteza X". Pentru a corobora informaţiile necesare ca planul să devină operaţiune, Antonescu a dat ordin secţiei de Informaţii a Armatei (Secţia a II-a)

---

46 MAN, col. 332, Dos. 30, p. 247.
47 Loc. cit.
48 MAN, Fond 948, Dos. 437, p. 401.
49 MAN, Fond 948/RSS 3, Dos. 1 315, pp. 117–120.

să-şi concentreze întreaga activitate asupra evenimentelor ce se derulează în Austria, să urmărească cu atenţie mişcările de trupe din Italia.[50]

La începutul lunii decembrie 1934, revenind în ţară de la a doua conferinţă a Marilor State-Majore ale Micii Antante, ţinută la Praga, Antonescu raporta:

> *Reunirea de la Praga a avut loc într-o atmosferă de cordialitate şi încredere reciprocă.* [...] *Pericolul crescând german, înţelegerea polono-germană şi recentele tensiuni politice provocate de atentatul de la Marsilia au determinat o încordare generală a eforturilor factorilor responsabili ai Cehoslovaciei în vederea salvgardării apărării naţionale. Astfel, comenzi noi şi numeroase au fost făcute fabricilor de avioane, arme, mitraliere şi tunuri; serviciul militar se prelungeşte de la 14 la 24 de luni; cu toate că guvernul este socialist, totuşi nu pregetă a sacrifica nici resurse financiare şi nici popularitatea sa în faţa unui pericol iminent.* [...] *Alături de aceste eforturi şi constatări situaţia armatei noastre pare şi mai îngrijorătoare. Suntem într-o întârziere pe care nu o vom putea uşor câştiga, nici în mod efectiv nu am reuşit până acum decât să marcăm începutul unor sforţări.*[51]

Pericolele ce ameninţau România au fost clasificate de Antonescu, în „Proiectul pentru planul de manevră al Marelui Cartier General", în felul următor:

> a) *Ca importanţă a problemelor ce ne pot pune: Rusia – Ungaria – Bulgaria.*
>
> b) *Ca ordine de urgenţă în rezolvarea acestor probleme: Ungaria – Rusia – Bulgaria.*[52]

CONFLICTUL REFERITOR LA REFORMA MILITARĂ

La nici două săptămâni după revenirea de la Conferinţa de la Praga, Antonescu a fost obligat să demisioneze din funcţia de şef al Marelui Stat-Major. Explicaţia oficială oferită de guvern spunea că era prea mic în grad, dar neoficial

---

50 MAN, Fond 332, Dos. 20, pp. 99–100. Vezi şi Ioan Talpeş, op. cit., p. 94.

51 MAN, Fond 948, Dos. 423, p. 159.

52 MAN, Fond 948, Dos. 437, p. 159.

Biroul de Presă al Direcţiei Generale a Poliţiei – Siguranţa – lansa zvonul că generalul ar fi insultat-o pe Madame Lupescu, amanta lui Carol, la un dineu oferit de un membru al Marelui Stat-Major.[53] Temeiurile adevărate ale acestei demisii erau, însă, mult mai serioase.

Pentru început, a izbucnit un nou scandal care ameninţa o dată mai mult guvernarea liberală, începând cu armata. La 10 mai 1934, o serie de numiri şi de avansări în armată au fost *făcute direct de Carol* şi validate de ministrul de Război, cu ignorarea totală a listei avansărilor.[54] Potrivit ziarului Partidului Naţional Liberal,

> *se vorbeşte că în armată ar exista foarte multă nemulţumire. Chiar dacă ar fi adevărat, aceasta nu justifică o schimbare de guvern. Trebuie aflată cauza acestei nemulţumiri şi stabilit vinovatul; o dată cunoscut, să fie demis din funcţie şi autoritatea să fie încredinţată unei persoane ce nu face greşeli. Miniştrii de Război nu sunt întotdeauna selecţionaţi prin mijloace responsabile şi constituţionale.*[55]

Până la 1 iunie 1934 scandalul se muşamalizase, dar nu fără urmări. Aşa cum arată ataşatul militar american, resentimentul militarilor

> *se concentra asupra generalului Uică, pe atunci Ministru al Apărării Naţionale – un om al Regelui – pe motivul scandaloaselor avansări din armată şi marină anunţate la 10 mai ducând la demisionarea generalului Uică* [31 mai]. *Regele a corectat injustiţia avansărilor făcute de Uică, înaintându-i în grad la 8 iunie, a patra aniversare a reîncoronării Regelui Carol, pe toţi ofiţerii nedreptăţiţi de lista promovărilor de la 10 mai.*[56]

---

53 *New York Times,* ediţie pariziană, 16 dec. 1934.

54 M 27, 871.00/446, telegrama nr. 135, 6 iun. 1934, Alvin M. Owsley către Secretarul de Stat, p. 7, USNA. Carol a procedat la aceste avansări în urma zvonurilor – inspirate de Palat – despre descoperirea unui complot împotriva sa, condus de colonelul Precup, care jucase un rol hotărâtor în revenirea sa pe tron.

55 Ibid. Owsley consemnează: *conflictul dintre Coroană şi dl. Maniu, cu osebire în problema alegerii Ministrului de Război şi a Prefectului de Poliţie al Bucureştilor, a dus la demisia lui Iuliu Maniu din postul de Prim-Ministru.*

56 M 27 871.20/33, G-2, Raportul nr. 3100, 15 iun. 1934, Locotenent-colonelul F. L. Whitley, MA, Arhivele Departamentului

Timp de aproape o lună după demisia lui Uică, primul-ministru Gheorghe Tătărăscu a rămas ministru de Război ad-interim, mai ales fiindcă înlocuitorul propus de rege, generalul-aghiotant Paul Angelescu, de la Ministerul Armamentului, fusese contestat de Antonescu. Angelescu fusese locţiitorul generalului Cihoski în 1930, când acesta din urmă era ministru de Război şi, la fel ca Cihoski, îl antipatiza puternic pe Antonescu. Antonescu, cunoscând bine stilul de lucru al lui Angelescu, avea serioase îndoieli că acesta i-ar permite să-şi continue programul de reformă. În cele din urmă, după ce regele şi Tătărăscu şi-au reînnoit asigurările că vor sprijini reformele, Antonescu a acceptat să-şi amâne demisia. Aproape imediat după învestirea sa formală ca ministru de Război, la 27 iunie 1934, Angelescu a pornit o campanie de hărţuială împotriva lui Antonescu şi a ofiţerilor săi.

Vechea duşmănie era, fireşte, unul dintre motivele acestui antagonism. Dar un altul, mult mai semnificativ, era implicarea lui Angelescu şi a Palatului într-o serie de contracte pentru achiziţionare de armament de calitate inferioară, *à la Skoda*, pe care Antonescu le examina. Ca parte a programului de reformă, Antonescu iniţiase contacte strânse cu diferite comisii româneşti din străinătate pentru recepţionarea armamentului, precum şi cu specialişti români şi francezi din domeniul armamentelor şi al muniţiilor. Legăturile sale cu francezii luaseră amploare după întâlnirea cu generalul Pétin, mai ales fiindcă devenise extrem de important ca francezii să fie informaţi despre mersul feluritelor reforme – în special recondiţionarea muniţiilor, o condiţie ce trebuia îndeplinită pentru a obţine material de război francez. Rezultatele nesatisfăcătoare, chiar dezamăgitoare, ce se desprindeau

---

de Stat, USNA. Whitley a consemnat plângerea lui Gheorghe Brătianu, că *Pe de o parte, există un guvern care nu poate vorbi în numele partidului pe care îl reprezintă, Partidul Naţional Liberal, iar pe de alta există elementele compromise ale Partidului Naţional Ţărănesc, care se tem că vor fi demascate şi pedepsite pentru neregulile comise în timp ce deţineau puterea (scandalul „Skoda", bunăoară). Problema nu este aceea a alternării la guvernare a celor două partide mari, ci a existenţei unei înţelegeri oculte între două schimburi de profitori iresponsabili şi lipsiţi de scrupule.* Whitley este de părere că Brătianu *pare să fi pus degetul pe rană în ceea ce priveşte concisa sa estimare a situaţiei politice a ţării.*

cu evidenţă din rapoartele solicitate de Antonescu comisiilor româneşti de recepţionare şi experţilor în domeniul muniţiilor l-au îndemnat pe general să înainteze concluziile acestora ministrului Apărării de la acea dată, generalul Uică, la 8 mai 1934. Antonescu spunea:

Am onoarea a raporta următoarele:

I. *Cu raportul din 20 iulie 1932 către Dl. General* [Ştefănescu] *Amza – pe atunci Ministru al Apărării Naţionale – Generalul Pyot, şeful misiunii tehnice franceze pentru regenerarea muniţiilor, arăta, în consecinţă, că:*

a) *Lucrarea de regenerare a muniţiunilor se poate executa în ţară – de Pulberărie şi Pirotechnie – cu o cheltuială minimă, însă trebuie să înceapă imediat, chiar în instalaţiunile existente. În cazul când utilajul existent ar putea fi dublat, durata lucrului s'ar scurta.*

b) *Dacă lucrarea nu începe imediat, pulberile ajunse la limite de conservare nu vor mai putea fi repuse în bună stare şi vor trebui înlocuite cu altele noi, ceiace va costa de 7 ori mai mult; în plus, accidentele de aprindere spontană vor deveni mai dese.*

c) *Situaţia este agravată prin faptul că în aceeaşi magazie se găsesc depozitate muniţiunle încărcate cu pulberi de origini foarte diferite, ceiace dă loc la două neajunsuri:*

– pe deoparte, un eşantion luat pentru analiză nu dă nici o indicaţie asupra valorii celorlalte pulberi aflate în magazie;

– pe de altă parte, o explozie provenită din depăşirea limitei de conservare a unei pulberi, va provoca distrugerea întregii cantităţi de muniţiuni aflate în magazie, deci şi a celor cu pulberea în bună stare.

II. *Faţă de situaţia aşa de presantă arătată de tehnicianul francez, realizările de până în prezent sunt următoarele:*

a) *S'a recontrolat un prim lot pentru încercarea de 5 000 proiectile în anii 1932 – 1933.*

b) *Se află în curs de recontrolare şi regenerare un al doilea lot, tot de 5 000 proiectile. Aceste 10 000 proiectile reprezintă abia 2‰. (doi la mie) din existentul în proiectile de artilerie. Deci ritmul operaţiunii de regenerare a muniţiunilor adoptat până în prezent este departe de a fi acela pe care l'a indicat semnalul de alarmă categoric şi precis dat de expertul francez. Este deci de remarcat că noi am che-*

mat expertul, am cheltuit bani cu el, şi-a dat osteneala să ne semnaleze pericolul şi pierderile la care ne expunem şi cu toate acestea nu am pus nici o grabă să ne salvăm. Din contra.

III. *Faptul fiind cunoscut, este explicabil de ce în ultimele tratative ce au avut loc la Bucureşti, pentru procurarea de materiale din Franţa, Generalul Pétin a avertizat oficial, de mai multe ori, în consiliile care au avut loc şi la care aţi participat şi Domnia Voastră, că Franţa nu ne va ajuta decât dacă rezolvăm ferm şi grabnic refacerea muniţiunilor. Acelaşi lucru l'a afirmat şi la Paris Domnului Cesianu şi ataşatului militar.*

IV. *Astfel stând lucrurile şi având în vedere că suntem presaţi de evenimente şi că nu mai este nici o clipă de pierdut fără a ne încărca cu toţii de o gravă răspundere,*

Cu onoare vă rog să binevoiţi a dispune să se ia măsurile dictate imperios de interesele apărării neamului, de salvarea avuţiei lui şi de riscurile pe care le luăm dacă vom fi nevoiţi să tragem o astfel de muniţiune de război.[57]

Generalul Uică a trimis raportul lui Angelescu; în calitate de ministru al Armamentului, acestuia din urmă îi revenea răspunderea de a se asigura că recondiţionarea muniţiilor este dusă la bun sfârşit. Angelescu i-a raportat lui Uică:

Am onoarea a vă face cunoscut cele ce urmează:

M. St. Major [...] îmi trimite raportul Nr. 250 din 8 V 1934, pe care Generalul I. Antonescu, subşeful M. St. Major, l'a înaintat Dv.

Trebuie mai întâi să mă plâng, cu durere în suflet, de tonul acestui raport, care poate fi considerat ca un ordin observator şi o chemare la îndeplinirea datoriei.

Veţi binevoi a înţelege că atât situaţiunea mea în armată, aceea de general cu cel mai înalt grad, cât şi situaţiunea mea de Ministru de Stat, însărcinat special cu chestiunile privitoare la armament, nu poate în nici un caz

---

57 Raportul nr. 250, 8 mai 1934, Secţia a IV-a a Marelui Stat-Major, şeful Marelui Stat-Major către ministrul Apărării Naţionale (Cabinet), copie ataşată ca anexa a doua la cea de a doua demisie a lui Antonescu trimisă primului-ministru, Gheorghe Tătărăscu, la 8 dec. 1934, Dos. Marelui Stat-Major pentru anii 1933 – 1934. Col. Deveselu-Popescu, NMHM.

– oricâtă bunăvoinţă şi modestie aş pune – să suporte un asemenea tratament. Şi ceea ce este regretabil este faptul că dl. General I. Antonescu, care a făcut acest raport privitor la chestiuni care intră absolut în atribuţiunile mele, nici nu cunoaşte chestiunea, sub nici un raport, astfel că incursiunile, cum şi sfaturile sale în domeniul tehnic, pe cari le dă pentru a ne lumina, sunt atât de banale şi elementare, încât, desigur, era chiar cu totul inutil de a se sprijini şi invoca în plus şi autoritatea tehnică a Generalului francez Piot (sic!) [...] *Voi termina, rugând pe Domnul Ministru al Apărării Naţionale, sub ordinele căruia se găseşte dl. General I. Antonescu să binevoiască să-i pue* (sic!) *în vedere că întreagă această chestiune intră în atribuţiunile mele şi că subsemnatul am destul de dezvoltat sentimentul de răspundere, sentimentul intereselor apărărei neamului, de salvarea avuţiei lui şi de riscurile pe care le luăm dacă vom fi nevoiţi să tragem o astfel de muniţie de război (am citat textual aliniatul IV al memoriului), pentru ca Generalul I. Antonescu să mai aibă nevoie să mi le reamintească şi încă sub o formă care nu cadrează cu deferenţa pe care trebuie s'o păstreze faţă de situaţiunea mea şi a d-sale.*[58]

În loc să ia o hotărâre în această problemă, Uică s-a mulţumit să înainteze lui Antonescu memoriul lui Angelescu, ordonându-i să dea un răspuns, ceea ce Antonescu a şi făcut la 31 mai 1934.[59] În replică, Antonescu a trimis la regulamentele şi legile militare, care precizau că problema armamentului era, într-adevăr, de competenţa şefului Marelui Stat-Major. El a mai înaintat şi rapoartele critice ale preşedintelui comisiei militare însărcinat cu primirea şi inspectarea armamentului, în care se făceau referiri atât la calitatea inferioară a acestuia, cât şi la incapacitatea fizică a firmei cehoslovace de a respecta datele de producţie şi furnizare stipulate în contracte.[60] Conform explicaţiilor lui Antonescu, trei motive îl

---

58 Copia raportului nr. 202 din 11 mai 1937, generalul adjutant de corp de armată şi ministrul de stat Paul Angelescu către ministrul Apărării Naţionale, în loc. cit., pp. 1–8.

59 Raportul nr. 77 din 12 mai 1934, ministrul Apărării Naţionale către generalul I. Antonescu, subşef al Marelui Stat-Major, în loc. cit.

60 Raportul preşedintelui Comisiei de Recepţie, colonelul Gheorghe M. Dobre, din Brno, Cehoslovacia către şeful Marelui Stat-Major, generalul I. Antonescu; raportul nr. 250 din 8 mai 1934, Secţia a IV-a

îndemnaseră să intervină: (1) un act oficial care necesita o astfel de intervenţie, (2) obligaţia sa legală de a proceda astfel şi (3) dorinţa categorică, energic exprimată, a regelui Carol al II-lea, de a se termina cu discuţiile şi de a se trece la acţiune.[61] După spusele lui Antonescu:

*La sfârşitul lunei Aprilie am primit de la ataşatul nostru militar la Paris raportul No. 582 prin care Colonelul Teodorescu Paul arată că „atât în prezenţa D-lui Ministru Cesianu cât şi la marele Stat Major francez" unde fusese convocat, D-l General Pétin **„i-a raportat de mai multe ori"** condiţiunile în care Franţa înţelege să le dea curs cererilor de materiale, armament şi muniţiuni făcută de mine din Înalt Ordin şi cu autorizarea D-lui Prim Ministru pentru dotarea trupelor destinate a fi **„mobilizate preventiv"**.*

*Raportul Colonelului Teodorescu vi l'am înaintat cu raportul meu no. 8 din 25 Aprilie a. c. Dacă veţi binevoi a-l reexamina veţi constata că la pagina 3 Colonelul Teodorescu arată printre altele că i s'a repetat de mai multe ori că Franţa **„nu va livra nici un tun până ce comisia de tehnicieni francezi nu va începe reparaţia muniţiunilor în România"**.*

În faţa acestui avertisment atât de grav, ce aveam de făcut? Puteam să iau lucrurile cu uşurinţă şi să mă mulţumesc numai cu cetirea, înregistrarea şi punerea la arhivă a raportului Colonelului Teodorescu?

Puteam să o fac, mai ales că atunci când mi s'a pus problema „mobilizării preventive" în Martie trecut am subliniat în faţa M. S. Regelui şi a Domnului Prim-Ministru că nu putem mobiliza decât dacă se completează în prealabil anumite lipsuri?

Poate cineva să-mi pretindă acest lucru?

Desigur că nu.

---

a Marelui Stat-Major, către ministrul Apărării Naţionale; raportul nr. 202 din 11 mai 1934, generalul adjutant Paul Anghelescu către ministrul Apărării Naţionale; raportul nr. 17 din 31 mai 1934, generalul Ion Antonescu către ministrul Apărării Naţionale, Dos. Marelui Stat-Major pentru anii 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

61 Raportul nr. 17, 31 mai 1934, generalul Ion Antonescu către ministrul Apărării Naţionale, în loc. cit.

Şi-atunci a trebuit să vă raportez situaţia care rezulta din raportul Colonelului Teodorescu.

Pentru aceasta a trebuit să mă documentez. [...]*Odată documentat, v'am făcut raportul pe care D-voastră, după ce l'aţi examinat, aţi dispus să fie trimis organului respectiv.*

Prin urmare nici o intenţie rea, nici o atitudine rău intenţionată faţă de nimeni, absolut de nimeni, nu a stat la baza gestului meu. [...]

Cum ecoul lui a fost altul, mă văd silit să afirm că nu m'am gândit să lovesc sau să vizez pe cineva. Am vizat numai interesul instituţiei. Într-adevăr, dat fiind că redresarea noastră militară nu este numai în funcţie de pricepere, de energie, de conştiinţă şi de patriotism, ci şi de bani, am crezut că prin intervenţia mea dau putinţă organului în drept să obţină mai repede fondurile necesare pentru încetarea discuţiilor şi începerea cu un minut mai devreme a muncii utile.[62]

Ca răspuns la afirmaţia lui Angelescu, că *Inspectorul General Tehnic, ca rezultat al legilor votate acum un an la cererea Consiliului Suprem al Armatei, este singur răspunzător pentru toate problemele legate de armament*, Antonescu citează paragraful 11 al aceleiaşi „Legi de organizare şi funcţionare a Ministerului Apărării Naţionale" din 21 aprilie 1933.[63] Conform respectivului articol, Statul-Major, printre alte misiuni,

Stabileşte nevoile de dotare, precum şi caracteristicile principale ale materialelor de război, luând avizul Comitetului materialelor de război;

Face propuneri Ministrului pentru completarea dotaţiei armatei cu materiale de război;

Stabileşte repartiţia materialelor de război nou recepţionate.

Administrează fondurile ce-i sunt afectate.[64]

În concluzie, Antonescu spunea:

---

62 Loc. cit.

63 Un exemplar al textului complet al acestei legi poate fi găsit în Dos. Cartierului General pentru 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

64 Loc. cit.

Am mai intervenit în această chestiune şi pentru faptul că nu mai aveam nici un minut de pierdut.

Trăim sub ameninţarea evenimentelor.

Toate ţările sunt pregătite a le face faţă, iar noi ne găsim cum ne găsim.

Numai cu pricepere, cu bunăvoinţă şi cu patriotism nu putem să ne menţinem frontierele astăzi grav ameninţate din cauza nepregătirii noastre, ceiace a făcut ca M. S. Regele să pretindă în Consiliul de la 12 Aprilie a. c. pe un ton energic, „să se termine cu discuţiunile". [...] *În tot cazul, oricare ar fi stadiul în care se găseşte această chestiune, eu, în calitatea pe care o am şi atât timp cât o voi avea, îmi voi exercita toate îndatoririle mele legale. Dacă însă găsiţi că nu trebuie să mi le exercit, pentru anumite consideraţiuni, oricare ar fi ele, vă rog să-mi daţi un ordin categoric şi atunci voi vedea ce mai rămâne de făcut. Ca şi toţi predecesorii mei la această instituţie, bazându-mă pe lege şi pe partea mea de răspundere care îmi revine faţă de neam şi de armată nu voi înceta să arăt care este starea armatei şi ce consecinţe fatale poate să aibă dacă nu ne redresăm fără întârziere.*

Prin aceasta nu voi viza activitatea, patriotismul şi priceperea nimănui, fiindcă nu pot să bănuesc şi nici nu am bănuit-o niciodată că toţi acei cari s'au perindat la conducerea acestei instituţii şi a Ministerului Apărării Naţionale nu au fost animaţi de cele mai bune şi curate sentimente de îndreptare.

Numai cu atât, însă, nu se poate evita catastrofa sub ameninţarea căreia trăim.

Trebuiesc realizări.[65]

Antonescu i-a trimis acest răspuns generalului Uică exact în ziua când acesta din urmă a fost silit să demisioneze din postul de ministru de Război, ca urmare a scandalului avansărilor. Când i-a parvenit ştirea că locul lui Uică avea să fie luat de Angelescu, Antonescu şi-a înaintat demisia. Dar, împreună, primul-ministru Tătărăscu – ministru ad-interim al

65 Raportul nr. 17, 31 mai 1934, generalul Ion Antonescu către ministrul Apărării Naţionale, copie cuprinsă în anexa 2 a celei de a doua scrisori de demisie către primul-ministru Gheorghe Tătărăscu (18 dec. 1934), Dos. Cartierului General 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

Apărării – şi regele Carol al II-lea l-au convins să rămână în funcţie, asigurându-l din nou de sprijinul lor deplin. Se pare că vehemenţa protestelor lui Antonescu l-au determinat pe suveran să amâne numirea lui Angelescu în postul de ministru al Apărării până la 27 iunie 1934. În perioada de trei săptămâni şi jumătate cât Ministerul Apărării a fost condus de Tătărăscu, Antonescu a izbutit să-şi ducă la bun sfârşit munca de fundamentare a unei reforme sistematice şi totale a armatei, precum şi să transpună în fapte noua linie a strategiei defensive româneşti, orientată către frontul de vest.

Ca parte componentă a respectivei activităţi, Tătărăscu i-a cerut lui Antonescu să întocmească un plan pentru remedierea lipsurilor din capacitatea defensivă a României. Aşa cum se arată în raportul făcut de Antonescu lui Tătărăscu la 23 iunie 1934:

> *În conformitate cu ordinul Domniei Voastre verbal de a înainta Planul de realizări pentru îmbunătăţirea materială şi completarea lipsurilor armatei, am onoarea a vă raporta:*
>
> *Situaţia generală cu toate lipsurile şi nevoile ce avem la toate categoriile de materiale se găseşte întocmită la Marele Stat-Major într'o ANEXĂ STRICT SECRETĂ ţinută la dispoziţia D-voastră la cerere.*
>
> *Dat fiind că aceste lipsuri şi nevoi sunt enorm de mari şi având în vedere situaţia politică actuală, Ordinul de Urgenţă a tuturor realizărilor de urmărit este:*
>
> *Urgenţa 1-a – Frontul de Vest (Ungaria)*
> *Urgenţa 2-a – Frontul de Est (Rusia)*
> *Urgenţa 3-a – Frontul de Sud (Bulgaria).*[66]

Cu scopul asigurării frontului de vest, Antonescu a instruit Statul-Major să stabilească amănunţit toate necesităţile presupuse de operaţiunile planificate, precum şi ordinea în care trebuiau rezolvate:

---

66 Raportul nr. 242 din 23 iun. 1934, Marele Stat-Major către primul-ministru şi ministrul Apărării Naţionale ad-interim, copie anexată ca anexa 3 la Raportul nr. 548 din 6 nov. 1934, Marele Stat-Major către ministrul Apărării Naţionale, generalul Paul Angelescu, Dos. Marelui Stat-Major pe anii 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

Lucrarea, întocmită pe baza situaţiilor trimise Marelui Stat- Major de către Direcţiile din MAN, este alcătuită în felul următor:

a) *În Tabelele Nr. 11 – 131 s'au arătat toate lipsurile şi reparaţiile necesare.*

b) *În Notele explicative, alăturate fiecărui tabel, s'au examinat aceste lipsuri, atât din punct de vedere al importanţei lor operative, cât şi din punct de vedere al realizărei celei mai utile şi mai economice.*

c) *Tabelele 1r – 10r reprezintă, după părerea Marelui Stat-Major, minimum şi strictul necesar de realizări pentru ca forţele destinate a opera din Vest să se poată mobiliza şi concentra în timp util şi să poată intra în acţiune cu şanse de succes.*

Criteriile după care Marele Stat-Major s'a ghidat în stabilirea acestor date sunt următoarele:

1) *Deşi lipsurile sunt foarte mari, totuşi, din punct de vedere al urgenţei în ce priveşte completarea sau repararea ele se pot împărţi în mai multe categorii:*

Într-adevăr:

Unele lipsuri pun în pericol siguranţa acoperirei (De exemplu: dislocarea defectuoasă a unităţilor sau a magaziilor de mobilizare).

Unele lipsuri pun în pericol executarea la timp a concentrării grosului (de exemplu: lipsa de apărare antiaeriană permite aviaţiei inamice să ne întrerupă concentrarea, prin acţiuni de bombardament nestânjenite de nimic).

Alte lipsuri determină o slăbire considerabilă a puterii de luptă a armatelor şi Marilor Unităţi (de exemplu: puşca mitralieră de o calitate cu totul inferioară sau obuzierele de câmp – parte lipsesc –; din rest, majoritatea sunt de neîntrebuinţat fără reparaţiuni radicale.

Alte lipsuri sunt de aşa natură, încât pun Marile Unităţi aproape în imposibilitate de a lupta. De exemplu: lipsa materialului de protecţie contra gazelor; muniţia necontrolată etc.

În fine, la unele categorii de materiale, deşi lipsurile sunt foarte mari, totuşi ele se pot complecta: fie prin comenzi în ţară, în perioada de tensiune politică, fie chiar prin rechiziţii la mobilizare. De exemplu: parte din echipamente, parte din materialul sanitar etc.

Pe baza acestor consideraţiuni, Marele Stat-Major a stabilit o primă ordine de urgenţă, al cărei scop este:

– Să se obţină utilizarea cea mai economicoasă a fondurilor;

– Să se înlăture lipsurile care periclitează acoperirea şi concentrarea, cum şi acelea care pun Marile Unităţi în inferioritate pe câmpul de luptă;

– Să se amâne – pentru o perioadă mai îndepărtată de realizări – îndreptarea acestor lipsuri care se pot complecta în timp util din comenzi în ţară sau prin rechiziţii. [Tabelele care compun lucrarea] *au fost întocmite PE CATEGORII DE MATERIALE în aşa fel, încât fiecare organ din MAN (Inspectorat, Direcţie) să poată primi partea corespunzătoare specialităţii lui şi să se poată proceda la lucru fără nici o pierdere de timp. După ce fiecare organ al MAN va întocmi un Plan de lucru, va fi necesar ca pentru coordonarea şi în scopul de a se evita erori de interpretare să se ia de la Marele Stat-Major un ultim aviz, în ce priveşte urgenţa din punct de vedere operativ a realizărilor.*[67]

Următoarele patru luni nu s-au scurs uşor pentru Antonescu, deoarece Angelescu a continuat să-l şicaneze, pe el şi pe oamenii săi, aproape zi de zi, otrăvindu-le viaţa şi punând, totodată, piedici serioase în calea reformelor. Două evenimente survenite la începutul lunii noiembrie 1934 l-au exasperat din nou pe Antonescu, în aşa măsură încât a fost gata să demisioneze. La 1 noiembrie 1934, Angelescu i-a trimis un ordin prin care îi solicita anumite informaţii a căror necunoaştere dovedea că ministrul Apărării ignorase nu numai raportul lui Antonescu din 23 iunie 1934, cu anexele lui detaliate, ci şi rezoluţia primului-ministru Tătărăscu, prin care se ordona diferitelor organe ale ministerului Apărării să treacă imediat la înfăptuirea ordinelor. În răspunsul său din 6 noiembrie 1934, Antonescu a reamintit istoria reformelor până la acea dată, adăugând cópii ale tuturor rapoartelor trimise ministrului Apărării. Conform spuselor lui Antonescu.

La 1 Noiembrie curent Domnia Voastră, cerându-mi să arăt într-un raport care sunt nevoile de dotare a Armatei, pe ordinea de urgenţe, am rămas foarte surprins de ches-

---

67 Loc. cit.

tiune, pentru că ea fusese lucrată şi predată încă din luna Iunie, fapt pe care Vi l-am raportat.

Surprinderea mea a fost cu atât mai mare, cu cât a doua zi, când Ne-aţi convocat la Minister cu aceeaşi chestiune, am constatat că diferitele organe ale Ministerului ignorau total chestiunea şi din această cauză nu fusese luată nici o măsură pentru executarea rezoluţiei Domnului Prim-Ministru.

Supunând cele de mai sus conştiinţei Domniei Voastre, am onoarea a raporta că, faţă de situaţia politică generală, care reclamă că trupele din Vest să fie echipate până în Martie viitor, pierderea de vreme cauzată din reînceperea lucrărilor de studii, de pregătire şi de execuţie (licitaţii) a diferitelor organe, este, dacă se ţine seama de ordinul categoric al Domnului Prim-Ministru din 5. VI. 1934 şi neexplicabilă şi constituie – în acelaşi timp – şi un mare pericol.[68]

Al doilea motiv important al frustrării lui Antonescu era legat de poziţia secretă a regelui Carol. În România lui Carol al II-lea, trei organizaţii oficiale se ocupau în mod expres de culegerea informaţiilor politice interne. Acestea erau: Direcţia Generală a Poliţiei, sau Siguranţa, poliţia secretă a Ministerului de Interne; secţia a II-a a Marelui Stat-Major – al cărei Birou de Contraspionaj urmărea evenimentele interne cu importanţă militară – şi Serviciul Special de Informaţii (S.S.I.) al lui Mihail Moruzov, denumit colocvial „Serviciul Secret“, a cărui subordonare era, tehnic vorbind, militară, dar care primea, de fapt, ordine de la Palat.[69] Moruzov era un ins neîndurător şi lipsit de scrupule, cu un trecut dubios de intrigării politice. Imediat după primul război mondial, ca şef al Siguranţei pentru Dobrogea, fusese anchetat, demis şi în cele din urmă arestat sub acuzaţiile de spionaj, contra-

---

68 Raportul nr. 548 din 6 nov. 1934, Marele Stat-Major către ministrul Apărării Naţionale, Dos. Marelui Cartier General pe anii 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

69 Conform articolului 11 al legii de organizare şi funcţionare a Ministerului Apărării Naţionale din 21 apr. 1933, printre atribuţiile Marelui Stat-Major se afla *pregătirea de legi legate de organizarea armatei; culegerea de informaţii privind forţele armate ale diferitelor ţări şi contrainformaţiile; pregătirea şi controlul activităţilor ofiţerilor de Stat-Major, ale Statelor Majore şi ale trupelor.*

bandă şi speculă cu valută în Basarabia.[70] În ciuda acestui fapt, cu ajutorul unor patroni sus-puşi cărora le făcuse servicii în trecut, împotriva obiecţiilor repetate ale Şefului Siguranţei care-i descoperise fărădelegile, Moruzov izbutise să fie numit şef al nou creatului Serviciu Secret de Informaţii al Marelui Stat-Major în timpul „Spaimei Roşii" din 1924.[71]

Moruzov a organizat, a făcut numiri şi a condus serviciul aşa cum îl îndemnau gusturile sale proprii, printre care nu se număra şi cel de a da socoteală de faptele sale. Până la sfârşitul anului 1940, când locul lui Moruzov a fost luat de Eugen Cristescu, Serviciul nu poseda dosare ale angajaţilor, evaluări ale acestora, precizări privind gradul sau categoria, indicarea specialităţii, a vechimii în serviciu; de asemenea nu existau proceduri contabile fixe, nici acte justificative pentru fondurile cheltuite, fie pe salarii, fie pe operaţiuni.[72] Mai mult, „dosarele" alcătuite constau mai ales din informaţii neverificate, acuzaţii nedovedite – de multe ori nedovedibile – precum şi banale denunţări *ad hominem*. La starea aceasta de lucru a contribuit şi faptul că, după 1930, Serviciul a funcţionat ca poliţie politică personală a regelui Carol, prin credinciosul său *factotum*, Ernest Urdăreanu, care servise pe rând ca ordonanţă a lui Carol, adjutant Regal, prefect al Pa-

---

70 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, Bucureşti, Consiliul Securităţii Statului – Direcţia Învăţământ, 1968, pp. 26–27. Acest volum fascinant a fost scris în forma unui material intern pentru ofiţerii de serviciu care să ofere o privire istorică asupra Serviciului de informaţii. După procesul-batjocură al lui Antonescu din 1946, în cursul căruia, după toate aparenţele, Cristescu a avut o comportare decentă faţă de Antonescu, el a fost achitat şi ulterior folosit de noul regim comunist în organizarea propriului său Serviciu de Informaţii. (Autorul mulţumeşte domnului Adrian Riza pentru a-i fi semnalat existenţa respectivei lucrări.)

71 În 1924, guvernul bolşevic a înfiinţat Republica Sovietică Socialistă Moldova, care dădea puternic de bănuit că într-o bună zi îşi va înghiţi vecina română. În acelaşi an a avut loc o răscoală comunistă importantă în localitatea basarabeană Tatar Bunar. Susţinătorii lui Moruzov erau generalul Draga, staţionat atunci în Basarabia, şi colonelul Rădulescu, care lucra pe atunci la Secţia a II-a Informaţii a Marelui Stat-Major. Romulus Voinescu era Şeful Direcţiei Generale a Poliţiei – Siguranţa – din cadrul Ministerului de Interne care i s-a opus lui Moruzov.

72 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, pp. 41–44.

latului, mareşal al Palatului, şambelan al Curţii şi ministru al Casei Regale.

Marele Stat-Major asigura sprijinul administrativ şi financiar al Serviciului, dar nu era împuternicit să-i supravegheze activitatea. Serviciul special era mereu implicat în scandaluri, iar Antonescu socotea că acţiunile lui erau, în cea mai mare parte, criminale, ba chiar bănuia că aveau uneori un caracter antistatal. Potrivit mărturiei unor foşti membri ai Serviciului Special al lui Moruzov şi ai organizaţiei ce i-a succedat, Antonescu era nu numai un *duşman de moarte al Serviciului Secret* ci şi al lui Moruzov însuşi.[73] Se pare totuşi – judecând după inexistenţa vreunui răspuns oficial – că toate plângerile şi rapoartele lui Antonescu privitoare la acest Serviciu, care era, teoretic, o organizaţie militară, fuseseră clasate şi ignorate.

Având cunoştinţă de frecventele luări de poziţie ale lui Antonescu, Moruzov profită de ambiguitatea organizatorică a statutului administrativ al Serviciului său pentru a-l determina pe Carol, la numirea lui Antonescu în fruntea Statului-Major, să schimbe subordonarea S.S. de la Marele Stat-Major la Ministerul de Război.[74] În ciuda manevrei sale abile, Moruzov nu a reuşit să iasă complet din fasciculul de raze al reflectorului reformist al lui Antonescu. Ca parte a efortului de reorganizare, Antonescu a iniţiat un studiu masiv al situaţiei curente a Armatei, cerând să i se furnizeze date precise privitoare la personal, material, fonduri etc., provenite din sectoarele organizaţionale. Informat fiind de către cabinetul ministrului Apărării că în ultimul an se pusese la dispoziţia Marelui Stat-Major suma de 450 000 lei pe lună pentru activităţi de informare şi neputând să determine cine primea respectivele fonduri, Antonescu a deschis o anchetă. Aşa cum se arată în raportul său din 6 noiembrie 1934 trimis cabinetului Ministrului Apărării:

> *Rezultatul acestei cercetări a fost că nici unul din organele administrative ale Marelui Stat-Major (Serv. Ad-tiv şi*

---

73 Ibid. Agentul de informaţii Nicolae D. Stănescu confirmă acest lucru în amintirile sale, publicate sub titlul „1933 – 1940: Întâmplări şi oameni din Serviciul Secret", *Magazin istoric*, an 25, nr. 5 (290) mai 1991, p. 65.

74 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 30.

Secția Adjutanturei-Casieria) nu a primit și nici nu a mânuit nici o sumă din fondul informativ.

Întrebând pe Șeful Secției a II-a Informații dacă are vreo cunoștință despre această chestiune, a raportat același lucru.

Extinzând cercetarea, am aflat cu mare surprindere că Lt. Colonel Petrescu Gh., Șeful Biroului I (Căutare) de pe lângă Secția a II-a a primit și administrat lunar, pentru diferite centre informative, suma în medie de 400 000 de lei Dl Moruzov.

Am mai constatat că a făcut aceasta fără știința:

Șefului Secției a II-a Informații de care depinde,

Subșefului Marelui Stat-Major și

a subsemnatului,

pentru care voi lua măsurile de rigoare contra ofițerului vinovat.

Am ordonat o anchetă administrativă asupra modului cum a întrebuințat și justificat Lt. Colonel Petrescu Gh. sumele primite.

Cu onoare semnalez că susnumitul ofițer este finul D-lui Moruzov, Șeful Serviciului Secret.[75]

La început, lt. colonelul Petrescu a pretins că nu făcea decât să acționeze conform unei vechi proceduri, că „transmisese" doar fondurile și nu le „mânuise", că unoeri însuși Moruzov „transmisese" fondurile și că:

Această însărcinare nu mi-am luat-o singur ci după afirmația categorică a Șefului Serviciului S. și s'a ajuns la acest „modus vivendi" pentru ca centralele să nu fie desființate din cauza trecerii la Ministerul Apărării Naționale a Serviciului Secret, până când fondul va fi readus la Marele Stat-Major.[76]

Mai mult, Petrescu susținea că nu-și „ascunsese" de nimeni acțiunile. Omisese doar să le raporteze șefului secției sau conducerii Marelui Stat-Major, *pentru că era o simplă chestiune de transmitere*. Câteva zile mai târziu, Antonescu relata că Petrescu își schimbase versiunea, afirmând acum că:

---

75 Raportul nr. 46 din 6 nov. 1934. Marelui Stat-Major către Cabinetul Ministrului de Război, Dos. Moruzov, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

76 Loc. cit.

A ţinut chestiunea ascunsă şi faţă de Şeful Secţiei a II-a şi faţă de mine pentru:

a) *Salvgardarea prestigiului M. St.M. şi*

b) *Pentru a împiedica pe Moruzov să pună mâna pe centre de informaţii fiindcă le-ar fi distrus.*[77]

Profund jignit şi extrem de furios, Antonescu nota la sfârşitul transparent al falsei justificări a lui Petrescu:

Este o mentalitate care m-a dezamăgit complet.

Nu mi-aş fi putut închipui ca un ofiţer distins de Stat Major să aibă o astfel de mentalitate şi în acelaşi timp şi îndrăzneala de a practica acest sistem.

Numai datorită faptului că nu trebuie, printr'un proces public, să facem de râs instituţia, nu trimit pe ofiţer în judecată atât pentru ofensa adusă superiorilor săi, prin lipsa de încredere ce a arătat-o faţă de Şeful de Secţie şi de mine, cât şi pentru mânuirea neregulată de fonduri.

Îl pedepsesc însă cu 30 de zile arest secret; în plus va fi pus în comitetul de stat-major pentru a aprecia şi sancţiona purtarea sa.

Va fi notat foarte aspru în memoriu.[78]

Reieşea clar, din discrepanţa dintre gestiunea Cabinetului ministrului Apărării Naţionale şi conturile dezvăluite de Petrescu, că Moruzov însuşi sustrăsese între 100 000 şi 150 000 lei pe lună din fondul pentru informaţii al Marelui Stat-Major. Mai mult, aşa cum observa adjunctul lui Antonescu, la încheierea anchetei administrative, la 26 noiembrie 1934, *pentru lunile decembrie 1933 şi ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai, iunie şi iulie 1934 nu se poate face nici un control, neexistând nici o urmă materială la dosarul Secţiei (au fost distruse)*. Totuşi, pentru august, septembrie şi octombrie 1934, existau nepotriviri între contabilitatea lui Petrescu şi cea a şefilor centrelor informative; acestea au confirmat bănuielile că pe parcursul celor trei luni se sustrăseseră încă 89 000 lei.[79] Subşeful Marelui Stat-Major a condamnat sistemul ca fiind absolut defectuos afirmând că:

---

77 Declaraţia locotenent-colonelului Petrescu la audienţa cu generalul Antonescu, 11 nov. 1934, Dos. Moruzov, loc. cit.

78 Raportul nr. 46 din 6 nov. 1934, Marele Stat-Major către Cabinetul ministrului de Război, Dos. Moruzov, ibid.

79 Referat, 16 nov. 1934, subşeful Marelui Stat-Major, generalul Grigore Cartianu, Dos. Moruzov, loc. cit.

Fiind vorba de mânuirea banului statului, gestiunea acestor centre, oricât de secrete ar fi, trebuie verificată de Serviciul Administrativ şi Subşeful de Stat-Major, după care apoi să fie distrusă, pentru a respecta decizia Înaltei Curţi de Conturi.[80]

Adnotarea făcută de Antonescu pe raport, la 4 decembrie 1934, după întoarcerea sa de la ultima întâlnire a Micii Antante, din Cehoslovacia, îi dădea dispoziţii subşefului Marelui Stat-Major să facă un *raport MAN pentru a vedea câtă dreptate au avut în privinţa reclamaţiunilor ce am făcut continu contra Serviciului Secret*. Locotenent-colonelul Petrescu a fost transferat de la Secţia Informativă a Marelui Stat-Major la Regimentul 31 de Artilerie al Corpului VI de Armată şi pedepsit cu treizeci de zile arest sever pentru delictele menţionate, precum şi pentru:

> [...]*neglijenţa pe care a dovedit-o ţinând două luni, în saltarul biroului său, unde-l uitase, un dosar secret, care trebuia ţinut în casa de fier.*
>
> *Pentru că timp de nouă luni nu a sesizat pe şeful său de secţie asupra modului cum serviciul secret a înţeles să execute nişte ordine ale D-lui General Şef al Marelui Stat Major în o chestiune foarte importantă.*[81]

DEMISIA LUI ANTONESCU

Conflictul cu ministrul Apărării, Angelescu, a atins punctul culminant trei zile mai târziu, la 7 decembrie 1934. Aşa cum îi scria Antonescu primului-ministru Tătărăscu,

> *În Şedinţa Consiliului Superior care a avut loc ieri 7. XII. c. Domnul Ministru al Apărării Naţionale, făcând un expozeu al realizărilor, printre altele a arătat că au sosit în ţară 3 500 puşti mitraliere şi că „peste 2 luni vom avea 9 000".*

---

80 Loc. cit.

81 Raportul nr. 48 din 9 nov. 1934, subşeful Marelui Stat-Major, generalul Grigore Cartianu, către Corpul VI de Armată, Dos. Moruzov, loc. cit.

Cum veneam de la Praga şi deci cunoşteam situaţia fiindcă mi-o arătase Preşedintele Comisiunei noastre de recepţie Colonelul Dobre – vezi Anexa No. 1 – şi chiar Directorul tehnic al Uzinelor Zbrojowka mi-am permis, aveam chiar datoria să o fac, să intervin spunând textual: „Îmi daţi voie Domnule Ministru, vin de acolo, s'a schimbat situaţia. Este posibil ca armele să ne sosească mult mai târziu şi în mai mică cantitate fiindcă printre alte cauze de întârziere Colonelul Dobre a respins oţelul fiind de altă calitate decât aceea prevăzută în caetul de sarcini şi din care erau făcute cele 3 500 puşti deja primite. Iar Directorul tehnic al uzinelor mi-a spus că a arătat Generalului Tănăsescu că condiţiile caetului de sarcini sunt prea grele, la care am răspuns că aceleaşi condiţiuni au fost respectate la prima fabricare şi că ele au fost acceptate de fabrică“

Am adăugat că în tot cazul rezolvarea incidentului priveşte pe Generalul Tănăsescu, pe mine interesându-mă numai ca puştile mitraliere să sosească la timpul prescris în ţară.

Colonelul Dobre mi-a arătat că din cauza petelor de pe tuburile de alamă, a respins şi cartuşele. În consecinţă este posibil că nici ele nu vor sosi la timpul stabilit.

I-am răspuns şi am făcut atent pe Director că „nu avem ce face cu puşti fără cartuşe“.

Directorul m'a asigurat că „această problemă o va rezolva uşor“.

*La această intervenire a mea mi s'a răspuns de Domnul Ministru al Apărării Naţionale pe un ton brutal că „este **o prostie**, Colonelul Dobre **nu ştie ce spune**, fiindcă Uzinele Poldi sunt de reputaţie mondială şi este **un lucru elementar** că o astfel de uzină nu poate schimba calitatea oţelurilor de la o zi la alta, că puştile mitralieră vor sosi în ţară la timp şi că ar fi bine să nu se mai **amestece nimeni** în ceea ce nu-l priveşte şi **nu se pricepe**“.*

A început după aceia să reamintească cazul Generalului Pétin cu care s'a răfuit îndelung pentru o chestiune personală, deseori repetată în Consiliile Superioare, calificându-l şi pe acesta cu multe calificative cu atât mai dureroase cu cât Generalul Pétin nu era de faţă ca să se poată explica.

După aceia ne-a făcut o lungă teorie asupra oţelurilor şi a modului cum proceda personal acum 30 de ani la Uzinele Steyr.

Bineînţeles că nu am calitatea să iau partea Generalului Pétin care a venit aici chemat şi care s'a oferit să ne dea din toată inima o mână de ajutor pe care ne-a dat-o cu un sentiment şi o perseverenţă în faţa cărora orice bun român trebuie să se încline.

Dovada o fac materialele pe cari le-am obţinut ca şi gratis în Franţa.

Sunt însă dator să relevez ofensele care mi s'au adus mie şi cari ca şi altă dată au fost bineînţeles indirect strecurate.

*„Este o prostie", „nu ştie ce spune", „este un lucru elementar", cât şi interdicţia, tot indirectă bineînţeles, de a mă „amesteca în ceiace **nu mă priveşte**", şi „în ceiace ce **nu mă pricep**".*

Nu am pretenţia că mă pricep fiindcă nu am avut niciodată imbecilitatea de a mă pretinde că sunt atotştiutor.

Din contră am fost întotdeauna şi toată lunga mea activitate, în atâtea însărcinări de mari răspunderi pe cari le-am avut, o dovedesc că am fost un modest în toate direcţiile. Altfel aveam astăzi alte galoane şi altă situaţie şi desigur nu ar mai fi îndrăznit nimeni, la adăpostul galonului său şi al situaţiei, să mă ofenseze pe nedrept şi cu atâta uşurinţă, după cum nu ar îndrăzni dacă am fi în haină civilă deoarece ştie sigur că fiind în condiţii egale, la ofensă pot să răspund cu ofensă şi sancţiuni imediate.

Dar este în special de relevat şi ultima aluzie şi avertismentul care mi se dă de chiar un Ministru că „nu mă priveşte".

Îl subliniez fiindcă nu este primul. Este cunoscută ieşirea pe care a avut-o ca Ministru al Armamentului când am dat semnalul de alarmă în privinţa stărei muniţiilor şi necesităţii, de prim ordin, de a începe, cu o zi mai devreme, operaţia recontrolării şi refacerii lor.

Şi atunci mi-a sărit în spinare, verbal în faţa Consiliului Superior şi a Alteţei Sale Regale Principele Nicolae şi în scris cu o violenţă inadmisibilă pentru un om care are măsură în toate şi mai ales faţă de oamenii cari au albit şi s'au cocoşat în slujba ţării.

Domnia Sa are desul obicei de a trata pe Şeful de Stat Major al Armatei, care este un general care şi-a făcut numai datoria şi n'a abuzat ***niciodată, cu nimic,*** *în nici o situaţie, în termeni în cari în altă armată nu se poate vorbi fără a fi tras la răspundere nici de la general la soldat.* [...]

Ţineam Domnule Prim-Ministru să vă raportez această chestiune pentru că numai forţat de Domnia Voastră am rămas la post şi numai în urma asigurărilor ce mi-aţi dat că „Domnia Voastră şi tot Guvernul nu veţi îngădui ca Generalul Angelescu să mă împiedice în opera de îndreptare a Armatei" şi că acest Domn General va trebui „numai să execute".

În această ultimă ordine de idei este necesar să vă subliniez că, fără să vadă nimic din ceea ce aţi văzut că s'a lucrat la Marele Stat Major timp de 7 luni, fără să cunoască nici situaţia de fapt a Armatei concretizată de mine în schiţele şi graficele pe care le-aţi văzut, fără să cunoască nici proiectele decât din ce a auzit şoptindu-i-se la ureche m-a chemat şi mi-a spus, plimbându-se agitat prin cameră şi pe un ton care l-au cunoscut mulţi că „nu acceptă din ce am lucrat decât ceea ce-i convine, căci dânsul este responsabil după Constituţie şi în special că nu acceptă să discute decât anumite legi făcute de mine fiindcă restul îl priveşte".

I-am răspuns:

– ***întâi*** *este prematur să vă montaţi şi să refuzaţi ceea ce nu cunoaşteţi fiindcă se poate întâmpla ca ceea ce se propune să fie în vederile principiilor Domniei Voastre,*

– ***al doilea****: însărcinarea mea, dată de Majestatea Sa Regele, este de a reorganiza Armata şi de a îmbunătăţi instrucţia ei. În consecinţă aceasta reclamă o totală îmbrăţişare a legislaţiei armatei fiindcă totul se înlănţuieşte,*

– ***al treilea****: Domnia Voastră sunteţi responsabil în faţa Constituţiei iar eu în faţa Naţiunii în caz de dezastru. Deci nu mă pot duce la război cu o roganizare pe care nu o împărtăşesc şi cu o pregătire pe care alţii au prezidat-o sau stânjenit-o.*

Este bineînţeles inutil să vă mai spun şi restul.

Din ce arăt mai sus se vede şi mentalitatea şi procedeul şi invidia şi răutatea şi lupta pe care o am de dus pentru a

obţine îmbunătăţirea Armatei, luptă care cere timp, enervare şi epuizare de care nu mă sperii dar pe care le găsesc inutile fiindcă lăsat singur în luptă cu o astfel de mentalitate şi dezarmat de mulţimea galoanelor care nu permit replică, opera va ieşi fatalmente ciuntită.[82]

Antonescu i-a înaintat lui Tătărăscu două demisii. Una imediat după şedinţa Consiliului Superior, în care îşi exprimase intenţia de a părăsi armata, iar pe cea de a doua, în care cerea să i se dea o comandă obişnuită, cu o zi mai târziu. În scrisoarea datată 7 decembrie 1934, după ce aminteşte că-şi pusese pe hârtie temerile şi prezicerile privind comportarea lui Angelescu – dacă acestuia i se încredinţa postul de ministru al Apărării, Antonescu rememorează asigurările date atât de Tătărăscu cât şi de Rege şi reticenţa pe care o avusese în continuare:

În faţa Înaltului Ordin desigur că a trebuit să mă plec, mi-am permis însă să raportez Majestăţii Sale Regelui că dacă Generalul Angelescu va continua eventual să mă bruscheze putem să ajungem la un mare scandal public pe care din dorinţa de a-l evita era bine să plec.

Majestatea Sa Regele m'a asigurat că nu se va întâmpla nimic.

Astfel, forţat, am rămas unde sunt.

De atunci am făcut toate eforturile pentru o conlucrare armonioasă. Totul însă a fost în zadar fiindcă conform sistemului pe care crede că-l practică cu abilitate ceea ce, recunosc, i-a reuşit până acum, Generalul Angelescu uită, uită repede, uită tot şi schimbă instantaneu de gest şi de ton după cum suflă vântul intereselor sale şi după riscurile pe care le are.

O fi abilitate măiastră pentru un navigant, este însă o procedare pe care nu o împărtăşesc.

Astfel după o perioadă foarte scurtă şi încurajatoare de calm a revenit la vechile obiceiuri.

Aproape zilnic sunt suspectat, bruscat, observat pentru lucruri imaginare sau superficial cunoscute, datorite în parte şi intrigilor celor din jurul său.

---

82 Cererea de demisie a generalului Ion Antonescu, şef ad-interim al Marelui Stat-Major, către primul-ministru Gheorghe Tătărăscu, 8 dec. 1934, Dos. Marelui Stat-Major pentru anii 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

În plus, de nenumărate ori subalternii mei sunt chemaţi la Minister, observaţi şi brutalizaţi pentru fapte de care nu sunt vinovaţi.

Din cauza aceasta viaţa mea a devenit un calvar. Vă puteţi informa cum chiar astăzi la Consiliul Superior am fost bruscat, ofensat chiar, desigur indirect fiindcă este maestru în aceste obiceiuri, pentru o informaţie pe care i-o dădusem în chestiunea armamentului.

O anchetă făcută de oricine vă va putea dovedi atitudinea de sabotare şi de umilire la care sunt supus zilnic.

Dat fiind această situaţie care mă împiedică total de a lucra fiindcă trebuie să caut să mă apăr la fiecare pas găsesc că a mai persevera în a rămâne în capul instituţiei este a contribui la anihilarea activităţii ei tocmai în perioada când ea trebuie să fie mai intensă şi a mă face părtaş la dezastrul moral şi militar pe care-l pregătim cu astfel de procedee. [...]

Mai am însă o a doua formalitate de îndeplinit.

În ziua în care Majestatea Sa Regele mi-a făcut Înalta cinste de a mă pune în acest post de atât de covârşitoare răspundere mi-a spus că dacă „cândva voi avea vreo nemulţumire din cauza celor mai mari ca mine să nu fac nici un gest înainte de a vorbi şi cu Majestatea Sa".

M'am angajat să o fac.

În acest scop am cerut astăzi audienţă prin Generalul Ilasievici.

Vă rog să nu vedeţi în aceasta o portiţă eventuală de cramponare de situaţie.

Ceva mai mult, sunt decis să plec şi din armată.

Putregaiul este aşa de mare încât a mai rămâne în mijlocul lui înseamnează a-mi lega şi eu numele de un dezastru care este inevitabil dacă continuăm sistemul şi metodele de lucru actual.

Acei cari au dus oştirea în halul actual, nu pot s'o îndrepte şi împiedică şi pe alţii să o facă.

Aceasta trebuie să ştie Naţiunea.

Dezbrăcându-mă de această haină care ştiţi cât am servit-o şi iubit-o voi acuza cum nu a acuzat nimeni până acum în acestă ţară.

Am pus două mii de ani de suferinţe şi de sacrificii pentru ca să ajungem, cu un concurs unic de împrejurări, să punem piatra la hotarele de astăzi.

Nu putem să le pierdem din astfel de cauze.

Aş fi un nemernic dacă m-aş lăsa să fiu împiedicat să înfăptuiesc opera la care m'am devotat cu pasiunea pe care o ştiţi pentru a rămâne într'o situaţie pe care numai inconştienţii, vanitoşi sau amatorii de fonduri secrete o pot dori.

Sunt dezolat că în împrejurări ca cele actuale vin cu o chestiune personală.

Vă rog, prea stimate Domnule Prim-Ministru, să mă iertaţi şi să primiţi asigurarea înaltei mele consideraţii.[83]

S-ar părea că, după ce a reflectat asupra primei sale demisii, Antonescu a ajuns la concluzia că a ieşi din armată ar însemna a abdica de la răspunderile sale şi a abandona instituţia cu pricina, ceea ce se putea interpreta drept un act de slăbiciune şi resemnare. A doua zi, i-a trimis lui Tătărăscu o altă cerere de demisie, însoţită de documente, cu speranţa că dacă nu adoptă o poziţie prea fermă, starea curentă a lucrurilor şi, implicit, viitorul armatei s-ar fi putut îmbunătăţi. Oricum, observaţiile critice erau la fel de aspre, ba unele dintre ele erau remarcabil de profetice. După descrierea precisă a evenimentelor ce duseseră la demisia din ajun, Antonescu scria:

Desigur că clica profitoare şi veroasă care s'a înscăunat în toate şi peste tot în această nenorocită ţară a încercat şi va încerca şi cu această ocazie, prin şoapte şoptite şi repetate la urechile bine alese să arate, inventând, că eu sunt vinovatul.

Pe aceştia îi invit să iasă la iveală, să concretizeze acuzaţiile şi mă fac forte să le răspund cu documente şi fapte la fiecare din ei şi pentru fiecare faptă încriminată a mea de orice natură ar fi ea.[84]

În continuare Antonescu descria procesul ce se auto-perpetua permiţând unor astfel de figuri să-şi continue, nestingherite, activitatea în lumea întreagă:

Când a venit furtuna adevăraţii vinovaţii s'au retranşat în situaţii secundare şi de multe ori şi-au frecat mâini-

---

83 Cererea de demisie a generelului Ion Antonescu, adresată primului-ministru, Gheorghe Tătărăscu, 7 dec. 1934, Dos. Marelui Stat-Major pentru anii 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

84 Cererea de demisie a generalului Ion Antonescu către primul-ministru Gheorghe Tătărăscu, 8 dec. 1934, în loc. cit.

le şi s'au bucurat că un rival personal a fost înfrânt deşi înfrângerea lui însemna înfrângerea Naţiunii.

Sub presiunea dezastrului şi în panica şi furia pe care el le provoacă naţiile nu au avut timpul să caute şi nici să-i pedepsească pe adevăraţii vinovaţi. Aceştia sunt totdeauna ascunşi prin multiple şi variate dosare care cer timp şi competenţă pentru a fi cercetate.

Din această cauză, în astfel de ocazii, mulţimile se reped asupra cârmaciului. Pe el îl găsesc uşor, îl văd, îl pôt pedepsi imediat într-un fel sau în altul.

Când vine Istoria să restabilească răspunderile, dacă vine, este prea târziu. Adevăraţii vinovaţi au dispărut de mult sau digeră în linişte fructul agonisit prin abilităţi, exploatări de situaţii, abuzuri şi furturi.

Cazuri numeroase sunt şi la noi. În memoriile mele le voi cita pe toate pe care le cunosc.

Nu voiesc ca furtuna să mă surprindă la acest post. Nu sunt cu nimic vinovat de situaţia pe care am găsit-o. Adevăraţii vinovaţi stau ascunşi în alte posturi.

Iau însă riscul de a-mi lega numele de o înfrângere dacă furtuna vine înainte de a fi gata de luptă dar cel puţin să am conştiinţa că am făcut totul ce omeneşte era posibil pentru îndreptare.

Pentru aceasta trebuie să fiu lăsat în pace şi să am şi siguranţa reală că nu mă sabotează nimeni nici pe faţă nici ocult.

Altfel aş fi un mare vinovat şi aş merita, cu drept cuvânt, ca lumea să mă linşeze.

Aceasta nu însemnează că nu primesc nici o sugestie sau modificare la proiectele mele.

Situaţia tragică a Armatei, cauzele care au provocat-o şi măsurile de îndreptare care se impun vi le-am arătat, sper, destul de clar, în „Prefaţa la Planul de Refacere" alăturat la scrisoarea No. 31 din 20 Iunie a. c.

Aţi văzut şi v-aţi dat seama cât este de făcut şi cât de grabnic este de lucrat şi ce totală schimbare trebuie realizată pentru a se salva un organism în agonie.

Daţi-mi condiţiuni prielnice de lucru şi fără a putea face instantaneu totul pot totuşi îndrepta mult şi într-un timp foarte scurt.

Cum ele, cu toate garanţiile cari mi s'au dat, nu se pot realiza, trebuie să plec şi vă rog să credeţi că nu o fac pentru a mă deroba din faţa furtunei care se apropie. Dar cu sistemul şi oamenii actuali nu mai pot merge mai departe.

Să vie altul, sunt mulţi cari pândesc acest post, să-şi ia răspunderea.

Mă duc pe front ca Comandant de Divizie şi chiar ca soldat. Nicicum ca Şef de Stat Major cu o armată făcută şi instruită aşa cum este.

Primiţi vă rog, domnule prim-ministru, asigurarea înaltei mele consideraţii.[85]

Nu se ştie sigur dacă Antonescu se aştepta ca, siliţi să ia o hotărâre, fie Tătărăscu, fie regele să-şi ţină făgăduielile de a-l ajuta. În orice caz, demisia i-a fost acceptată, iar Antonescu, degrevat de obligaţiile sale, a fost transferat în afara Bucureştilor. Contrar procedurii obişnuite, anunţul privitor la demisia şi înlocuirea sa n-a fost publicat nici de cotidiene, nici de Monitorul Oficial, iar Palatul a dat indicaţii cenzorilor să nu permită nici unei aluzii referitoare la împrejurările în care plecase Antonescu de la Marele Stat-Major să se strecoare în *mass media.*[86]

Demisia lui Antonescu – care se bucura de o reputaţie internaţională, nu numai datorită activităţii sale din timpul primului război mondial, ci şi graţie colaborării, de dată mai recentă, cu alţii membri ai Micii Antante – a făcut vâlvă în Europa.[87]

---

85 Loc. cit. Vezi şi: Mareşal Ion Antonescu, *Către români... Chemări, cuvântări, documente*, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1941, pp. 189–191. La scurt timp după demisia lui Antonescu, Moruzov şi-a adus finul, pe locotenent-colonelul Gheorghe Petrescu, înapoi în S.S.I. Ulterior, Petrescu va juca un rol destul de urât atât în pogromul de la Iaşi, cât şi în deportările ce au urmat.

86 *Universul*, 16 dec. 1934.

87 Conform ziarului *Le petit parisien* din 16 dec. 1934: *Parlamentul a fost zgâlţâit de furtună ieri seară când a explodat bomba* (demisia lui Antonescu, n.n.), *deoarece valoarea generalului Antonescu este bine cunoscută peste hotare, mai ales în Franţa, şi e chiar apreciat şi mai mult de când numirea sa a fost sprijinită de Titulescu.* Vezi şi: *L'Agence Havas*, 15 dec. 1934; *Journal des Debats* (Bruxelles), *Le Temps, Journal de Genève, Journal des Nations* (Geneva) şi *New York Times* din 10 dec. 1934; *Neue Zuricher Zeitung, Pester Lloyd* (Budapesta), *The Star* (Londra) din 17 dec. 1934.

În România, apele politice nu s-au tulburat cu nimic mai puţin când s-a aflat de demisia lui. Un ziar scria:

> [Antonescu] *a fost chemat în această poziţie de onoare şi încredere, pentru a pune lucrurile în ordine, deoarece un timp foarte îndelungat nu s-a vorbit decât de nenorocirea care a copleşit pe toţi cei care mai aveau speranţe pentru această ţară. Distincţia calităţilor sale militare, verificate în numeroase ocazii în timpul Marelui Război, marea sa integritate şi energie şi puterea de muncă inegalabilă, l-au făcut să reprezinte cea mai mare speranţă, care ar fi putut pune capăt haosului cu care ne luptăm de atâta timp. Atmosfera de suspiciune, care se instaurase de mult timp în instituţia atât de preţioasă pentru toţi, s-a clarificat îndată ce Generalul Antonescu a ajuns în fruntea Statului-Major şi activitatea sa a marcat o nouă epocă, care era în concordanţă cu alianţele noastre. Noi am crezut că poate recâştiga timpul pierdut de predecesorii săi în acest post, care au trecut pe la Statul-Major, lăsând în urma lor haosul şi suspiciunea redeschise de Comisia Parlamentară de Investigaţii în cazul Afacerii „Skoda".* [...] *Demisia Generalului Antonescu nu a putut fi făcută dintr-un impuls. Trebuie să fi avut cauze profunde, care trebuiau aduse la cunoştinţa ţării. Parlamentul este o instituţie deschisă, care trebuia să informeze ţara asupra celor întâmplate în acest caz, după cum şi presa trebuia lăsată să spună ceea ce ştia, pentru a putea încheia cazul Afacerii Skoda, pentru că adevărul era bănuit dar nu putea fi găsit, pentru că cei care aveau interes să-l ascundă nu voiau ca acesta să iasă la lumină.*[88]

În cele din urmă, această agitaţie a provocat o nouă criză guvernamentală, când s-a aflat motivul demisiei lui Antonescu, iar apoi a monopolizat o sesiune întreagă a Parlamentului României. Gheorghe Tătărăscu şi guvernul său liberal au fost atacaţi, iar Antonescu susţinut de – printre alţii – Nicolae Titulescu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu, Virgil Madgearu şi Dr. Nicolae Iorga. Totuşi, aceştia au dorit să afle de ce Tătărăscu îl eliminase din guvern pe *un general dintre cei mai capabili ai ţării*, cum l-a numit Lupu.[89] După cum îi explica Lupu lui Tătărăscu,

---

88 *Universul*, 14 dec. 1934 (traducere după versiunea engleză).

89 *Universul*, 16 dec. 1934. Ziarul a încercat să reproducă întreaga

Antonescu fusese numit şef al Marelui Stat-Major nu numai *după ce au fost consultaţi toţi factorii guvernului dv., inclusiv actualul şef al partidului, d. Dinu Brătianu,* ci *şi în urma recomandaţiunilor marilor şi micilor noştri aliaţi.*[90]

Guvernul Tătărăscu a făcut eforturi speciale pentru a nu le da deloc posibilitatea să vorbească lui Dinu şi Gheorghe Brătianu. Spusele lui Gheorghe Brătianu au fost complet cenzurate dar, dat fiind faptul că partidul său se afla la putere şi sub presiunea opiniei publice, Dinu Brătianu a putut fi, în cele din urmă, citat parţial în ziare. El a observat că numirea lui Antonescu avusese două raţiuni, una internă şi una externă:

> *Motivul extern a fost că acest general avea încrederea aliaţilor noştri, cum s'a spus deja de la această tribună.*
>
> *Acest general, cu toate că gradul său nu era cel mai mare, era desigur personalitatea cea mai marcantă recunoscută în străinătate a armatei noastre.*
>
> *Motivul, din punct de vedere intern, este că generalul Antonescu s-a distins în timpul războiului ca simplu căpitan, când conducea operaţiunile militare la Marele Cartier. Am lucrat împreună şi l-am cunoscut de aproape pe acest general şi ştiu ce valoare are. Putem pune toată încrederea în el.*[91]

Un senator, Nicolae Miclescu, citând dintr-un articol cenzurat, a observat că:

> *Plecarea D-lui General Antonescu de la Marele Stat-Major nu poate să nu strângă inima oricărui bun român.*
>
> *În ţara noastră sunt mulţi oameni inteligenţi; mai puţini oameni capabili şi foarte puţini oameni de caracter. Generalul Antonescu posedă în cel mai înalt grad inteligenţa, capacitatea şi caracterul.*
>
> *Oştirea noastră este lipsită de multe elemente de ordin material. Generalul Antonescu îi dă încrederea, acest factor moral indispensabil oricărei reuşite.*
>
> *Reputaţia sa a trecut hotarele ţării.*

---

dezbatere, dar cenzorul a eliminat pasaje semnificative din aproape toate intervenţiile, omisiuni semnalate de ziar prin observaţii de genul „cenzorii au fost aici", „cenzura face mai mult rău decât bine", „Cenzorul spune mai mult decât doream noi să spunem" etc.

90 Loc. cit.

91 Loc. cit.

La Paris, nu mai târziu ca acum 2 luni, am auzit pe unul din cei mai străluciţi ofiţeri francezi zicând: „Armata română suferă de multe lipsuri, dar are un şef pe care multe armate ar putea să-l invidieze".

La Praga şi Belgrad a făcut aceeaşi puternică impresie.

Şi deodată aflăm că Generalul Antonescu a demisionat.

Pentru ce? Habar n-avem. Nu căutăm să pătrundem anumite taine, dar constatăm un fapt şi anume că de câte ori un lucru merge bine în ţara românească nu ne simţim mulţiumiţi decât atunci când l-am distrus.[92]

În Senat, Miclescu a mai cerut:

Vă rog, Domnilor Senatori, să-mi spuneţi, şi-l rog şi pe D-l Ministru de Interne să-mi spună, dacă este în acest articol un cuvânt măcar care nu trebuie să ajungă la cunoştinţa publică.

Şi atunci la întrebarea pe care am pus-o mai sus se a-daugă şi întrebarea: pentru ce nu permite cenzura să apară în ziar laude la adresa unui General român, şi expresia îngrijorării, care rezultă din faptul că un general de mare valoare e silit să părăsească un post de mare încredere.[93]

Intervenţia senatorului Miclescu a făcut o impresie puternică, deoarece nimeni, nici primul-ministru, nici ministrul de Interne, răspunzător de cenzurarea articolului, nici reprezentanţii Palatului, nu au avut ce să răspundă:

Aşa cum conchidea ataşatul militar american:

În Parlament, Partidul Naţional Liberal i-a îmbrăţişat cauza, cerând guvernului Tătărăscu să explice îndepărtarea lui. Răspunsul neconvingător (nu a fost pomenit incidentul Lupescu, din consideraţie faţă de rege) se baza pe argumentul că Antonescu avea doar rangul de general de brigadă şi nu fusese Inspector General, iar marea funcţie de Şef al Marelui Stat-Major trebuia încredinţată, ca şi până atunci, doar ofiţerilor experimentaţi, cu grad superior. Acest răspuns nu a reuşit (pe bună dreptate) să-i convingă pe membrii opoziţiei şi pe prietenii lui Antonescu.

---

92 Interpelarea senatorului N. Miclescu, care cita un articol din Grigore Filipescu, scris pentru jurnalul său, *Epoca*, 16 dec. 1934. Miclescu a mai anunţat că un articol ce exprima sentimente asemănătoare, scris de Stelian Popescu pentru *Universul*, fusese de asemenea cenzurat, p. 140, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

93 Loc. cit.

Corupţia şi favoritismul au afectat în asemenea măsură viaţa politică a României, încât doar o calamitate naţională ar mai putea duce la o purificare a acesteia.[94]

În ciuda faptului că săriseră de la început în ajutorul lui Antonescu, liderii politici au renunţat să se mai ocupe de acest caz. Potrivit unei relatări întocmite de Antonescu la câţiva ani după aceste evenimente:

Dl. Dinu Brătianu mi-a spus când s-a dezbătut cazul meu în Parlament că Primul-Ministru i-a informat că nu a mai putut să mă susţină şi să cedeze injoncţiunilor generalului Angelescu, fiindcă s-a spus regelui şi regele a crezut că complotăm în contra sa, cu Armata.[95]

Antonescu a fost denunţat drept complotist de către Eugen Titeanu, secretar de stat la Ministerul de Interne şi colaborator apropiat al lui Mihail Moruzov. Potrivit afirmaţiilor lăsate să apară în presă, complotiştii principali erau Ion Antonescu, Nicolae Titulescu şi ziaristul Stelian Popescu.[96] Pe Antonescu l-a revoltat ideea că este acuzat de a fi complotat împotriva regelui, căruia îi jurase credinţă, dar era scârbit şi mai tare de faptul că nimeni nu părea interesat de verificarea adevărului acestor acuzaţii. După cum observa în acelaşi raport:

[...]*este o grozăvie ca un şef de stat-major să „comploteze" cu Armata în contra regelui său şi totuşi să continue a mai fi ţinut în armată şi chiar numit după aceea şi sfetnic al tronului şi Comandant de Corp de Armată.*

Ce stat este acesta?

Primul-Ministru aude aceasta, o repetă şi la alţii şi nu ia nici o măsură? Stă cu mâinile încrucişate şi tace?

Această atitudine l-a situat dintr-o dată pe acelaşi plan de infamie şi de răspundere cu acuzatul.

Ce seriozitate poate să inspire un stat în care se lasă fără anchetă imediată şi fără sancţiuni extreme o astfel de odioasă crimă?

---

94 M 27, 871.20/35 6 – 2, Raportul nr. 3707, 20 dec. 1934, locotenent-colonelul F.L. Whitley, ataşat militar, USNA.

95 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, ed., p. 23.

96 Vezi *L'Agence Havas*, 15 dec. 1934, şi *Neuer Zuricher Zeitung*, *Pester Lloyd* (Budapesta), *The Star* (Londra), 17 dec. 1934.

Armata, ţara şi străinătatea au auzit şi au comentat faptul. Nimeni, desigur, nu l-a crezut, mai ales că nu a urmat sancţiunea

Iată cum se distruge şi autoritatea statului şi cum se încurajează nemernicii.

Ceea ce m-a durut mai mult şi voi merge cu această mâhnire până în mormânt, a fost că M. S. Regele a crezut.[97]

Antonescu a primit scrisori de simpatie şi suport de la români şi de la colegii lui din Antantă. Parteneri străini îşi exprimau îngrijorarea faţă de turnura pe care o luaseră lucrurile şi-şi arătau speranţele că-şi vor putea reînnoi colaborarea cât mai curând posibil, asigurându-l de sprijinul lor total. De exemplu, iată ce scria şeful Marelui Stat-Major francez, Maurice Gamelin:

Se înţelege că nu este de competenţa mea să cunosc motivul din care aţi fost îndepărtat din funcţie: aş dori să vă asigur, însă, că voi păstra fidel amintirea relaţiilor excelente dintre noi doi. Oricare ar fi postul pe care-l veţi deţine în viitor, sper că nu-i veţi uita pe camarazii din Franţa, care rămân profund ataşaţi de Dvs. Vă rog să transmiteţi doamnei Antonescu omagiile mele respectuoase şi să acceptaţi, domnule General, noi asigurări de ataşament sincer şi cordial din partea mea.[98]

Şeful Marelui Stat-Major cehoslovac exprima sentimente asemănătoare:

Prima ştire despre plecarea Dvs. de la Statul-Major General al armatei române mi-a parvenit la Brno, unde mă aflam pentru o săptămână; dar nu era decât o ştire de ziar, vagă şi imprecisă. Reîntorcându-mă la Praga, am aflat că informaţia era adevărată. Îmi fac datoria, d-le General, să vă mulţumesc, cu această ocazie neaşteptată, pentru preţioasa şi rodnica dumneavoastră colaborare, sperând că nu va întârzia mult momentul când vom putea să o reluăm.

---

97 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, ed., p. 24

98 Scrisoarea generalului Maurice Gamelin, şeful Statului-Major al armatei franceze, Paris, către generalul Ion Antonescu, 26 dec. 1934, Dos. Marelui Stat-Major pentru anii 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

Am rămas cu cele mai bune impresii despre colaborarea noastră militară şi relaţiile noastre personale, pe care le apreciez cu atât mai mult cu cât ele mă obligă să-mi amintesc de nivelul elevat al subiectelor pe care ni le-aţi prezentat.

Pentru viitor, dle General, vă doresc succes în munca viitoare şi în acelaşi timp vă exprim gratitudinea mea pentru cele realizate.[99]

Emoţia arătată de suporterii români ai lui Antonescu a fost cu mult mai mare, deoarece ei erau direct implicaţi în drama luptei acestuia contra curentului şi aveau să suporte consecinţele înfrângerii sale. Scrisoarea de la generalul Radu Rosetti este tipică în acest sens:

Dragă Antonescu,

Pe cât mi-a fost de mare mulţumirea de a te şti numit în capul Marelui Stat-Major, pe atât mi-e de mare scârba de a afla că ţi-ai dat demisia – cauza nu o ştiu dar bănuiesc că numai bună nu trebuie să fie – de la conducerea de fapt a armatei, conducere în care, în puţinul timp cât ai avut-o, ai realizat multe şi ai dovedit încă o dată capacitatea dumitale.

Îţi strâng mâna prieteneşte.[100]

Răspunsul lui Antonescu este caracteristic:

Iubite Domnule General,

Vă mulţumesc cu recunoştinţă pentru graba cu care aţi sărit cu un cuvânt de încurajare în sprijinul meu moral.

Am fost desigur înfrânt.

Totuşi cauza pentru care am căzut luptând, fie chiar cu mijloace brutale, este atât de mare şi de dreaptă, încât ea va trebui să triumfe.

Nu piere un neam din cauza unei mâini de netrebnici.[101]

---

99 Scrisoarea şefului Statului-Major al armatei cehoslovace, generalul Krecic C., Praga, 22 dec. 1934, către generalul Ion Antonescu, coresp. personală, Dos. 1933 – 1934, ibid.

100 Scrisoarea nr. 12, generalul Radu Rosetti către generalul Ion Antonescu, 14 dec. 1934, coresp. personală, Dos. 1933 – 1934, ibid.

101 Ibid.

III

REGELE, „CĂPITANUL“ ŞI GENERALUL
1933 – 1937

Antonescu nu-şi dădea seama – nici nu avea să înţeleagă decât după 1940 – că obstacolul principal aflat în calea eforturilor sale de a reforma armata era însuşi regele. Până în 1940, el va continua să creadă, ca toţi românii, că anumite persoane influente din cercul monarhului se făceau vinovate, fără ştirea suveranului, de corupţia şi nedreptatea din domeniile politic, economic şi militar. Or, dimpotrivă, regele cunoştea perfect tot ceea ce se petrecea la curtea şi în regatul său. Din acest motiv, o bună înţelegere a personalităţii lui Carol al II-lea, a împrejurărilor politice ce duseseră la încoronarea sa, a metodelor folosite de el pentru dirijarea politicii interne din 1930 până în 1940 este absolut indispensabilă pentru o corectă evaluare a tendinţelor şi mişcărilor sociale puse în mişcare în respectiva perioadă, care l-au împins, în cele din urmă, pe Antonescu în fruntea statului.

PRINŢUL FĂRĂ TRAGERE DE INIMĂ

Carol s-a născut la 3 octombrie 1893 şi a beneficiat de educaţia militară mai mult sau mai puţin standard pentru monarhii acelor timpuri. După ce urmase mai întâi Şcoala pentru Fiii de Ofiţeri de la Iaşi, a absolvit Şcoala de Ofiţeri de la Bucureşti, iar în 1909, la numai şaisprezece ani, i s-a conferit, datorită descendenţei sale regale, gradul de sublocotenent. În primăvara anului 1913, cu puţin înainte de intrarea României în războiul balcanic, Carol a plecat din ţară, pentru a petrece un an în Italia, înainte de a se duce în Germania – unde, cum se obişnuia printre Hohenzollerni, urma să servească o perioadă prestabilită în armata prusacă – iar

apoi în Rusia.[1] În septembrie 1914, la moartea lui Carol I, tânărul Carol a revenit în România. Întrucât fratele bunicului său nu mai avea urmaşi pe linie bărbătească, tatăl lui Carol, Ferdinand von Hohenzollern, fusese numit moştenitor al tronului. Imediat după succesiunea lui Ferdinand la coroana României în 1914, Carol a fost înaintat la grad de căpitan.

În august 1916, România intră în primul război mondial, iar Carol, acum colonel, primeşte comanda unei unităţi militare. La patru luni de la începerea campaniei împotriva Puterilor Centrale, trei pătrimi din teritoriul României era ocupat de inamic, Curtea, guvernul şi armata fiind silite să se refugieze în Moldova. Această întorsătură deprimantă a lucrurilor a dat naştere unei dispute în rândul liderilor militari şi civili români: dacă să se încheie o pace separată, să se fărâmiţeze armata pentru a continua în acest mod rezistenţa, sau să se retragă toată armata din România, guvernul, Curtea şi cartierul general fiind reamplasate pe teritoriu rusesc. Regele Ferdinand se pronunţă în favoarea păcii separate, astfel încât, după negocierea unui armistiţiu, campania românească se încheie în septembrie 1917.

La scurt timp după ce România fusese obligată să accepte condiţiile severe impuse de Tratatul de la Bucureşti cu Puterile Centrale, prinţul Carol încearcă o căsătorie cu o cetăţeancă de rând, Jeanne-Marie Valentine (Zizi) Lambrino, cu care se vedea din 1916. Dar statutul familiei regale şi tradiţia dinastică făceau ca un asemenea mariaj să fie inadmisibil pentru prinţul moştenitor. În scopul de a-l îndepărta de Zizi, prinţul a fost transferat la comanda Regimentului 8 Vânători de Munte. Nedescurajat, Carol a recurs la măsura drastică de a renunţa la drepturile sale succesorale. În ceea ce avea să se dovedească a fi prima dintr-o serie de renunţări, el îi scrie părintelui său:

SIRE,

Pe temeiul unui drept firesc implicitamente recunoscut şi prin articolul 83 paragraful 2 din Constituţie, declar că renunţ la calitatea mea de Principe Moştenitor al Coroanei României atât pentru mine personal, cât şi pentru descendenţii mei, şi la toate avantajele care îmi sunt recunos-

---

1 În vreme ce Carol preferase să-şi facă serviciul în armata prusacă, fratele său, Nicolae, a ales marina militară britanică.

cute de Constituţie în această calitate de Moştenitor al Tronului.[2]

Ferdinand însă refuză să ia cunoştinţă de această renunţare; în consecinţă, deghizat în uniforma unui ofiţer imperial austro-ungar, la 28 august 1918 Carol dezertează de la post, abandonându-şi regimentul şi, însoţit de Zizi Lambrino şi de locotenent-colonel Vasilievici Serdici, se îndreaptă spre Odessa, oraş aflat în zilele acelea sub ocupaţie germană şi austroungară.[3] La Bender, pe graniţa cu teritoriul ocupat de inamic, a fost recunoscut şi oprit de autorităţile militare austro-ungare, care i-au permis apoi să-şi continue călătoria. La sosirea la Odessa, comandantul german al garnizoanei de acolo a primit instrucţiuni de la mareşalul August von Mackensen, încartiruit pe atunci la Bucureşti, să-i dea lui Carol libertatea absolută de mişcare. Carol s-a căsătorit cu Zizi Lambrino la 31 august 1918.

Nu ne surprinde vâlva stârnită de acest gest în presa românească şi în Parlament, stabilit acum la Iaşi. Fapta prinţului era cu atât mai demoralizatoare, cu cât omonimul său, Carol I, era considerat nu numai întemeietorul monarhiei în România, ci şi al regatului însuşi. În plus, în anul precedent, un coleg al lui Carol şi membru al unei familii aristocratice, colonelul Alexandru Sturdza, trecuse şi el la inamic. Populaţia, guvernul şi armata erau şi ele deja extrem de demoralizate de condiţiile aspre ale Tratatului de la Bucureşti, recent semnat cu Puterile Centrale de către guvenul român, condus de către generalul Alexandru Averescu. Acţiunile lui Carol nu făceau decât să aprofundeze deprimarea generală.

Regele Ferdinand l-a trimis numaidecât la Odessa pe colonelul Nicolae Condeescu, despre care se credea că ar putea avea o oarecare înrâurire asupra lui Carol, ca să-l convingă pe prinţ să se reîntoarcă. În instrucţiunile remise lui Condeescu, Ferdinand îi cerea acestuia să-i arate lui Carol *monstruozitatea ca ruperea definitivă cu familia şi ţara să se facă*

---

2 *Crezul nostru*, an II, nr. 6, 1 ian. 1934. În 1933 – 1934 acest jurnal-buletin conservator a publicat o serie lungă de articole ce reproduceau documente autentice din trecutul lui Carol.
3 Ibid.

pe pământul străin, sub paza unor baionete străine, ieri încă în luptă cu noi.[5]

Această încercare prietenească de influenţare a dat greş, astfel încât regele a trimis o misiune în fruntea căreia se aflau generalii Arthur Văitoianu şi Ernst Baliff care, fiind superiorii lui Carol pe linie militară, îi puteau ordona să se întoarcă, iar în caz de refuz îl puteau constrânge să o facă. Carol s-a lăsat convins să revină în România, refuzând însă să-şi anuleze căsătoria şi persistând în decizia luată, de a renunţa la succesiunea tronului.

Neştiind cum să rezolve criza şi cum să procedeze cu fiul său recalcitrant, la 9 septembrie 1918 Ferdinand a convocat o întrunire a foştilor preşedinţi ai Consiliului de Miniştri şi a câtorva generali, cărora le-a cerut sfatul. Se pare că majoritatea acestora erau pentru a se accepta renunţarea lui Carol şi pentru modificarea succesiunii. Primul-ministru, Alexandru Marghiloman, afirmă că *Prinţul Carol a dat dovadă de lipsă de judecată, care nu este o făgăduială pentru viitor*[...] *Prinţul trebuie declarat decăzut din prerogativele sale, iar prinţul Nicolae să fie declarat moştenitor.*[6] Generalul Eremia Grigorescu, eroul de la Mărăşeşti, se exprimă astfel:

> *Ca militar, prinţul Carol, care a dezertat şi a făcut o căsătorie fără autorizare, cade sub grea pedeapsă; iar pentru a doua faptă, renunţarea la Tron, atrage după sine demisia din armată.*
>
> *În ipoteza că prinţul Carol ar consimţi să i se anuleze actul de căsătorie, el va cădea sub o altă pedeapsă: reforma, pentru călcarea de cuvânt* [...] *Prinţul n-are nici o calitate pentru domnie.*[7]

---

5 Telegramă de la Bicaz, 6 sept. 1918, în *Acte şi corespondenţă relative la renunţările la tron ale fostului principe moştenitor, 1918 – 1919 – 1925,* Bucureşti, Partidul Naţional Liberal, 1930, p. 5. Respectivul pamflet a fost compilat de Partidul Naţional Liberal înaintea revenirii lui Carol din 1930, din dorinţa de a influenţa opinia publică şi a o convinge că întoarcerea era indezirabilă. Conţine fotocopii ale scrisorilor şi telegramelor originale referitoare la Carol al II-lea.

6 *Crezul nostru,* an. I, nr. 7, 8 ian. 1934. Marghiloman a adăugat: *Dar şi pentru Nicolae, trebuie să i se facă o educaţie severă şi serioasă pentru rolul ce va avea de îndeplinit.* Nicolae însă a decis şi el să facă o căsătorie morganatică, iar după întoarcerea lui Carol din 1930 a fost expulzat din familia regală, dându-i-se numele Brana.

7 Ibid.

Ministrul de război, generalul Iancovescu, a fost de acord că *prinţul Carol este în cazul de a fi reformat.*[7]

Cea mai aspră critică i-a fost adusă prinţului de către generalul Averescu, în subordinea căruia se aflase Carol în timpul campaniei din 1916. După Marghiloman, Averescu ar fi repovestit câteva incidente ce revelau iresponsabilitatea şi insubordonarea prinţului. Bunăoară,

> *La 29 oct. 1916 primisem ordin să mă retrag în Valea Prahovei; toţi erau abătuţi şi trişti, trebuia să se dea bătălia de la Bucureşti; sondele erau incendiate. În această atmosferă groaznică, a trebuit, la 9 ore, să ordon şefilor de corp să se retragă de la masa cu prinţul, ca să execute ordinele; iar prinţul a stat la masă până la 8 dimineaţa; patrulele inamice erau la 20 km* [...] *Era dezgustător* [...][8]

Singur I. C. Brătianu s-a opus acceptării renunţării lui Carol, justificând comportarea prinţului prin aceea că era un băieţandru încă necopt şi argumentând că, pentru a salva monarhia, lui Carol trebuia să i se dea timp să se maturizeze.[9] Sfatul acesta dimpreună cu propriile sale sentimente părinteşti, l-au determinat în final pe Ferdinand să nu ţină seama de opinia majorităţii şi să limiteze pedeapsa dată lui Carol la un arest de scurtă durată. La 10 septembrie 1918, Ferdinand a semnat un decret prin care explica:

Monitorul ofic. No. 137 bis. - 11. Sept. 1918
Preşedinţia Consiliului de Miniştri

> În urma călcării regulamentelor militare de către A. S. Principele Carol, Moştenitorul Tronului, M. S. Regele, ca şef suprem al armatei, i-a dat o pedeapsă de 75 zile închisoare, a cărei executare a şi început de eri.
>
> Iaşi 10 Sept. 1918.[10]

Ferdinand i-a încredinţat lui Ion I. C. Brătianu sarcina de a-l face pe prinţul în vârstă de douăzeci şi cinci de ani să asculte de „glasul raţiunii", iar Brătianu a încercat să-şi în-

---

7 Ibid.

8 *Acte şi corespondenţă...*, p. 6; Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. IV, Bucureşti, 1927, paragraful pentru 9/22 sept. 1918.

9 Ibid., p. 6. Vezi şi Sterie Diamandi, op. cit., p. 95.

10 *Monitorul oficial*, nr. 137, 11 sept. 1918 (traducere după versiunea engleză).

deplinească misiunea pe parcursul a două săptămâni, începând cu luna noiembrie 1918, la Iaşi. După cum spunea Brătianu în raportul către Ferdinand,

Am spus Prinţului că nu va putea domni dacă ar persista în căsătoria sa şi că renunţarea lui la Tron echivala cu o dezertare.

Socoteam chiar că, dacă ar fi fugit înaintea inamicului, Principele ar fi mult mai puţin vinovat faţă de Ţară, căci zeci de mii de oşteni l-ar fi putut înlocui, dar de a dezerta de la Coroană înseamnă a face Dinastiei o situaţie periculoasă şi că nimeni altul nu putea atunci să îndeplinească sarcina pe care o avea.

I-am spus să asculte de părinţi, să nu uite că tinereţea poate întotdeauna să înveţe şi că, pentru Suverani, a şti să asculte este o calitate de căpetenie.

Fapt este că Principele are înfăţişarea unui om năucit, îndărătnic, fiindcă simte că obiecţiunile sale nu au temeiu, hotărât să lase să fie anulată căsătoria sa cu speranţa că mai târziu va reîncepe. Am nădejdea totuşi că acţiunea timpului îl va scoate din starea hipnotică în care se găseşte acum şi, de altfel, o lege ar trebui între timp să regulamenteze căsătoria Princiară.[11]

Deşi Carol şi-a exprimat oficial „neîmpotrivirea“ la anularea căsătoriei sale de către Înalta Curte de Casaţie la 11 noiembrie 1918, după cinci luni, la 1 aprilie 1919, i-a mai trimis regelui o scrisoare de renunţare. De data aceasta, pentru a-şi împiedica părintele să mai încerce să-l convingă să se răzgândească, în august 1919 Carol a expediat cópii ale scrisorii de recuzare tuturor liderilor politici, cerându-le să le dea publicităţii, ceea ce n-a făcut decât Dl. Moscovici, Şeful Partidului Socialist. Scrisoarea repeta renunţarea originală, iar în continuare spunea:

SIRE,

Pe temeiul unui drept implicitamente recunoscut prin art. 83 par. 2 al Constituţiei, declar că renunţ la calitatea mea de Principe Moştenitor al Coroanei României, atât pentru mine personal cât şi pentru descendenţii mei, şi la toate avantagiile ce-mi sunt recunoscute de Constituţie în această însuşire de Principe Moştenitor al Tronului.

---

11 *Acte şi corespondenţă...*, p.7.

Rămân slujitor credincios al Țării și punând spada mea în serviciile ei, rog pe Majestatea Voastră să-mi desemneze un loc de luptă printre ostașii care se găsesc azi pe front.[12]

Dornic să-i mai ofere fiului său o șansă și să evite un nou scandal public, regele l-a trimis pe Carol și unitatea pe care o comanda pe frontul de pe Tisa, în cadrul operațiunilor purtate împotriva guvernului sovietic ungar al lui Bela Kun. Pentru a contracara efectul celei mai recente scrisori de renunțare, regele a dat un comunicat ce lăsa să se înțeleagă că prințul fusese, fără să-și dea seama, manipulat ca să le scrie. Potrivit comunicatului,

O publicitate regretabilă și suspectă a fost dată prin radiograme și presa străină unei așa-zise scrisori de renunțare la drepturile sale de Moștenitor al Tronului, adresată de A. S. Regală Principele Carol, M. S. Regelui.

Oricare ar fi autenticitatea textului publicat și oricare ar fi împrejurările în care scrisoarea a putut fi dată publicității, orice concluziune temeinică este prematură, înainte de a se fi statuat de cei în drept, adică de M. S. Regele și Guvernul Țărei, asupra urmării și sancțiunilor cuvenite unui act de o deosebită importanță, întrucât el ar fi expresiunea reală și directă a unei voințe libere.

Astăzi A. S. R. Carol comandă Regimentul său pe frontul Tissei și în această comandă, pe care o deține pe temeiul Înaltei Sale situațiuni, unica sa preocupare este îndeplinirea îndatoririlor Sale ostășești.[13]

Ca rezultat al discuțiilor anterioare pe această temă purtate de Brătianu cu Carol, și întrucât această „repudiere" apărea în buletinul oficial de informații al guvernului, care nu publica în mod normal decât decrete și legi, Carol a crezut că Brătianu era instigatorul, dacă nu chiar autorul, comunicatului și a început să dea luptei sale pentru renunțarea la coroană o turnură personală – pe aceea a înfruntării cu Brătianu și cu sprijinitorii apropiați ai acestuia. La o săptămână după comunicat, Carol, pare-se incapabil să înțe-

12 *Carol, Prinț al României,* București, 1 aug. 1919, în *Acte și corespondență...*, p. 1–10.
13 *Monitorul oficial,* 1 sept. 1919, apud. op. cit., p. 9.

leagă consecinţele mai grave ale faptelor sale, i-a trimis lui Brătianu un răspuns, de la postul său din Egger (Ungaria):

Erlau 9 Septembrie 1919.

Domnule Brătianu,

Primind eri Monitorul Oficial din 2 Sept. am rămas nu se poate mai mirat şi indignat citind comunicatul guvernului în chestiunea scrisoarei mele de renunţare.

Punând la oparte că acest comunicat este o palmă dată mie şi care nu pot s'o las să treacă nerelevată, găsesc că este o insultă adusă aceluia care ***în contra voinţei Sale îl consideraţi*** ca Moştenitul Tronului.

Sunt două fraze cari sunt complect jignitoare pentru mine:

Întru cât el ar fi exprimarea reală şi directă a unei voinţe libere, şi în această comandă pe care o deţine pe temeiul Înaltei Sale situaţiuni.

Adică, credeţi D-vs, că nu sunt decât o păpuşe care nu ştie ce vrea? greşiţi.

Dacă am făcut un astfel de gest este ***că ştiu ce fac şi că o fac cu o conştiinţă complect împăcată.*** *Într'un an de zile am avut timp să mă gândesc şi n'am făcut acest gest decât când cuţitul era la os.*

Credeţi că timpul tempereză toate. Să ştiţi că, ***oricâte piedici veţi pune, eu nu voi renunţa la soţia mea.***

Pentru a doua frază găsesc că este jignitor să se declare că numai graţie poziţiunei înalte comand un regiment.

Aceste fraze atât de puţin măgulitoare sper că vor fi îndreptate şi voi primi completă satisfacţie.[14]

Ion I. C. Brătianu nu era omul care să nu răspundă la o asemenea provocare, astfel că după mai puţin de o săptămână, la 16 septembrie 1919, i-a scris lui Carol o scrisoare prin care dădea un caracter formal relaţiilor de adversitate dintre ei doi.[15] Înainte de a expedia răspunsul, Brătianu i l-a arătat lui Ferdinand, care s-a declarat, „total

---

14 *Acte şi corespondenţă...*, p. 11.
15 Op. cit.

de acord“ cu textul.[16] Iată ce spunea, printre altele, Brătianu în răspunsul său:

Bucureşti, 16 Septembrie 1919

Datoria către Moştenitorul Tronului mă hotărăşte să nu las fără răspuns scrisoarea Alteţei Voastre Regale, oricare ar fi fost forma ei.

Comunicatul publicat în numele Guvernului a fost redactat de aceia cari păstrau încă iluzia că se poate feri Coroana de urmările celor petrecute anul trecut peste Nistru.

Departe de a considera Alteţa Voastră Regală ca o păpuşe inconştientă, ***ei voiau să persiste în credinţa că vremea, care permite reflecţiunea, va schimba intenţiile Moştenitorului Tronului.***

În ceia ce priveşte fraza de a doua incriminată, din citirea legilor şi regulamentelor militare, Alteţa Voastră Regală se va convinge că, fără a i se contesta într'un nimic însuşirile personale, comanda unui Regiment nu i s'ar fi putut încă acorda dacă n'ar fi fost Înalta Sa situaţiune.[17]

În ce o privea, familia regală hotărâse s-o exileze pe Zizi Lambrino, să-l trimită pe Carol într-o lungă călătorie în Egipt, India şi Japonia şi să-l însoare de îndată ce se va înapoia acasă. Carol s-a opus din toate puterile, mergând până acolo încât a simulat un accident de echitaţie, ba chiar s-a împuşcat în picior, dar până la urmă a plecat în voiajul cu durata de opt luni.[18] La mai puţin de o lună de la întoarcerea fiului ei, în septembrie 1920, mama lui Carol, regina Maria, anunţă căsătoria iminentă a prinţului cu prinţesa Elena, fiica regelui Constantin al Greciei. Cei doi au fost cununaţi la 10 martie 1921. Fiul lor, Mihai, s-a născut la 25 octombrie 1921.

N-a trecut însă mult timp până ce Carol a început o altă legătură romantică, de data asta cu soţia divorţată a unui fost camarad de arme. În ciuda căsătoriei lui Carol cu prinţe-

---

16 Op. cit., pp. 35–37.
17 Ion I. C. Brătianu către Prinţul Carol, 15 sept. 1919, în op. cit., p. 11–12.
18 Op. cit., p. 13; *Crezul nostru,* an. I, nr. 10, 22 ian. 1924.

sa Elena, această femeie, Elena Lupescu, avea să devină însoţitoarea sa permanentă. Familia regală a făcut mai multe încercări de a-l îndupleca sau forţa pe Carol să rupă legăturile cu aceasta, mulţumindu-se în cele din urmă cu surghiunirea în Franţa a doamnei Lupescu, în noiembrie 1925.

CAROL SE RĂZGÂNDEŞTE

Din punct de vedere politic, cea mai importantă consecinţă a acestei măsuri a fost că, în ochii lui Carol, regina Maria şi favoritul ei, prinţul Barbu Ştirbei, care-i aducea adeseori mesajele mamei, împreună cu Brătianu şi întregul Partid Liberal, deveniseră nişte duşmani implacabili. Aceasta a făcut ca Partidul Naţional din Ardeal, al lui Iuliu Maniu, şi Partidul Ţărănesc din Vechiul Regat, al lui Ion Mihalache – contopite în 1924 în Partidul Naţional Ţărănesc –, să facă front comun cu prinţul împotriva duşmanului comun, Partidul Liberal al lui Ion I. C. Brătianu.

În toiul noii crize pricinuite de Elena Lupescu, prinţul Carol a fost trimis la Londra pentru a reprezenta familia regală română la funeraliile reginei Alexandra a Marii Britanii. Înaintea plecării, Ferdinand l-a obligat să-şi dea cuvântul că se va întorce înainte de Crăciun. Carol şi l-a dat, dar, după ce s-a întâlnit cu Elena Lupescu în Franţa, a plecat cu ea la Veneţia, de unde, la 12 decembrie 1925, i-a expediat regelui o nouă scrisoare de renunţare:

Veneţia, 12 Decembrie 1925

SIRE,

Vă rog ca prin această declaraţie să primiţi ca să renunţ la toate drepturile mele de Principe Moştenitor al României.

Conform Statutului Familiei Regale, rog pe Majestatea Voastră de a-şi da Înalta Sa aprobare acestei hotărâri ***irevocabile.***

Totdeodată, spre a nu produce veri un neajuns în viitor, să daţi Înaltul Majestăţii Voastre ordin ***ca să fiu şters dintre membrii Familiei Domnitoare a României şi***

să mi se acorde un nume sub care îmi voi putea alcătui o nouă stare civilă.

Prin aceasta declar că nu voiu avea nici o pretenţie asupra drepturilor mele la care am renunţat de bună voie şi mă angajez, pentru liniştea tuturor, să nu mă mai întorc în Ţară timp de 10 ani, fără a fi chemat de cei în drept şi fără autorizaţia Suveranului.

CAROL, Principe al României.[19]

Abandonarea soţiei, a fiului şi a dinastiei regale române ameninţa să producă încă un scandal şi mai mare, aşa că familia regală a lansat o campanie de scrisori prin care Carol era implorat să se reîntoarcă, iar Ferdinand şi-a trimis ministrul regal să încerce să-l convingă pe prinţ. Nici una din încercările acestea n-a avut succes, iar Carol şi-a întărit hotărârea printr-o scrisoare trimisă de la Milano la 28 decembrie 1925:

Milano, 28 Decembrie 1925.

Declar prin aceasta că renunţ în mod irevocabil la toate drepturile, titlurile şi prerogativele de cari în virtutea Constituţiei şi Statutului Familiei Regale m'am bucurat până azi ca Principe Moştenitor al României şi ca membru al Familiei Domnitoare.

Renunţ totdeodată la drepturile ce mi-ar reveni prin legile Ţării asupra fiului meu şi a averii sale.

Mai declar că nu voi avea nici o pretenţiune asupra drepturilor la care am renunţat de bună voie din propria mea iniţiativă şi mă angajez pentru binele tuturor să nu mă întorc în Ţară timp de 10 ani, iar după expirarea acestui termen să nu mă întorc fără autorizaţia Suveranilor.

CAROL.[20]

---

19 *Carol, Prinţ al României*, 12 dec. 1925, Veneţia, reprodusă în op. cit., pp. 38–39.
20 Ibid., p. 46.

Adus la disperare de această nouă declaraţie, Ferdinand, deja grav bolnav, a convocat un Consiliu de Coroană la Sinaia, la data de 31 decembrie, în cursul căruia a cerut şi sfatul şefilor tuturor partidelor politice. Liderul Partidului Naţional Ţărănesc, Iuliu Maniu, relatează:

Prezentându-mă în audienţă la Regele Ferdinand, l-am găsit extrem de întristat. Cu ochii plânşi mi-a comunicat într'un ton foarte intim şi cu vocea tremurândă, că l-a ajuns o mare nenorocire: Prinţul moştenitor Carol a trimis din străinătate o scrisoare de abdicare la Tron, că Regele Ferdinand l-a trimis pe Ministrul Palatului, dl. Hiottu, în străinătate la A.S.R. să-L înduplece să-şi revoce abdicarea şi să se întoarcă în ţară; că dl. Hiottu a sosit cu o zi înainte şi a raportat că A.S.R. Prinţul Carol a refuzat renegarea abzicerii sale; mai mult, a confirmat-o din nou printr-o scrisoare mai categorică şi că refuză să se întoarcă în Ţară.

În ciuda strădaniilor lui Maniu de a-i demonstra contrariul, Ferdinand era acum absolut convins de inutilitatea eforturilor anterioare şi remarcă în legătură cu Carol: *este o ramură putredă a dinastiei, care trebuie ruptă pentru a salva Coroana.*[21] Consiliul de Coroană acceptă ceea ce era de fapt a patra renunţare a lui Carol şi, în comunicatul oficial, cere tuturor liderilor de partid:

[...]*de a-l ajuta în executarea ei şi la proclamarea Alteţei Sale Regale Principe Mihai ca Moştenitor al Tronului.*[22]

Câteva zile mai târziu, regele se adresează Adunării Naţionale. Citeşte în plen scrisoarea lui Carol, după care cere ca renunţarea lui să fie definitiv acceptată. Renunţării acceptate i s-a dat un caracter formal prin legea votată în Adunare la 4 ianuarie 1926, prin care se instaura şi Regenţa pentru tânărul prinţ Mihai, compusă din fratele lui Carol, prinţul

---

21 „Memoriul domnului Iuliu Maniu în chestiunea restauraţiei", 13 dec. 1934 în Iuliu Maniu, *Declaraţiile, discursurile, memoriile şi scrisorile*, op. cit., pp. 1–3 (Vezi Gabriel Ţepelea şi Niculaie Paraschiv: *Iuliu Maniu în faţa istoriei*, Bucureşti, Editura Gândirea Românească, 1993.

22 ISISP, Armand Călinescu, *Însemnările, notiţele*, Dos. 2, paragraful pentru 2 ian. 1926.

Nicolae, patriarhul Miron Cristea şi preşedintele Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, George Buzdugan.[23]

În cercurile sociale şi politice ale capitalei însă persista zvonul că Brătianu şi, prin extensie, Partidul Naţional Liberal, îl forţaseră pe Carol să renunţe la tron. La început, Carol, numit acum Carol Caraiman, a respins aserţiunea că renunţarea sa ar fi fost cerută de o *force majeure*. De exemplu, la 2 februarie 1926 Carol i-a scris patriarhului Miron Cristea, afirmând:

Milano, 2/II 1926.

ÎNALT PREA SFINŢIA TA,

....

Mulţi cred că am fost victima unui complot, că am fost silit să fac pasul cunoscut. Pot asigura pe I.P.S.Ta că am acţionat după singura mea voinţă şi complect conştient de fapta mea.[24]

Dar, o dată cu deteriorarea rapidă a sănătăţii regelui Ferdinand şi la sfatul doamnei Lupescu şi a altor confidenţi care-i împărtăşeau ambiţiile politice, dar erau totodată conştienţi de diminuarea fondurilor din conturile sale bancare, fostul prinţ a întors destul de repede foaia şi a început să răspândească mitul pretinsei sale victimizări. Spre sfârşitul lunii februarie 1926, Carol şi Elena Lupescu îşi schimbaseră reşedinţa, mutându-se la Paris, de unde lansaseră o campanie în presa străină, atacându-l pe Brătianu şi afirmând că fostul prinţ fusese obligat de Brătianu şi de Partidul Liberal să-şi părăsească patria.

Ferdinand înţelegea perfect ce urmărea fiul său şi, deşi grav bolnav, i-a trimis o scrisoare preşedintelui în funcţie al Consiliului de Miniştri, generalul Averescu, punându-l în gardă împotriva oricărei tentative de a modifica din nou linia succesorală în favoarea lui Carol.[25]

---

23 *Monitorul oficial,* 1 ian. 1926.

24 *Acte şi corespondenţă...,* p. 19.

25 *Monitorul oficial,* 28 nov. 1926; *Acte şi corespondenţă...,* pp. 20–21. Totuşi, din propriul său interes politic, Averescu lucra pentru întoarcerea lui Carol. După cum nota I. Gh. Duca: *Este adevărat că rostise în Parlament în februarie un discurs foarte categoric în ceea*

Regele a mai făcut o ultimă încercare de a stăvili maşinaţiunile lui Carol, apelând la conştiinţa fiului său, la simţul datoriei sale faţă de Coroană şi de România. La 21 iulie 1927, Ferdinand l-a trimis la Paris, la Carol, pe unul dintre generalii de la Casa Militară Regală.[26] Iată ce instrucţiuni primise generalul:

Misiunea D-voastră are ca scop să demonstreze cât mai limpede cu putinţă că nu există pentru Prinţ decât o singură alternativă: ***să fie consecvent cu el însuşi în viaţa pe care împotriva dorinţei tuturor a vrut să-şi creieze şi să respecte în mod loial şi fără reticenţe consecinţele inexorabile ale renunţării sale la tron.*** *Orice agitaţie făcută în numele lui, cu sau fără consimţământul lui, tinde să compromită sau în orice caz să păgubească interesele dinastiei.*

Respectul pe care Principele îl datorează operei părinţilor săi ca şi solicitudinea pe care o datorează fiului său nu-mi arată decât un singur drum, dacă el ascultă ceea ce are mai sigur şi mai bun în el: inima.

Dar mai presus de orice, judecata lui ar trebui să impună această soluţie, căci ea este singura care corespunde

---

ce priveşte actul de la 4 ianuarie 1926 şi noua ordine de succesiune la tron. Dar nu este mai puţin adevărat că, în acelaşi timp, generalul Averescu trimisese emisari Principelui Carol la Paris. Ce-i spuseseră aceşti emisari? Averescu pretindea: „sfaturi de cuminţenie", atât şi nimic mai mult. Brătianu însă se îndoia, întâi fiindcă văzuse că în toamnă avusese şi Goga întrevederi cu Principele în capitala Franţei, întrevederi pe care le ascunsese şi pe care Brătianu nu putea presupune că ministrul de Interne le avusese fără ştirea primului-ministru şi, al doilea, fiindcă în genere Brătianu nu avea încredere în cuvântul Generalului. De când Brătianu îl prinsese cu un îndrăzneţ neadevăr rostit în guvernarea de la 1907 – 1909 şi nu se sfiise – deşi afirma un lucru dovedit inexact – să-şi dea cuvântul de onoare de militar, îl considera pe Averescu un om perfid, pe cuvântul căruia nu se putea pune nici un temei. Scena de atunci a fost dealtfel cauza demisiei lui Averescu din guvernul de la 1909, cauza lungii ostilităţi dintre cei doi oameni, precum şi motivul pentru care acuma, după ce se împăcaseră, Brătianu căuta în orice negocieri politice să se asigure şi în scris de angajamentele Generalului. Aşa fiind, Brătianu îl credea pe Averescu capabil ca, pe de o parte, să-l atace pe Principele Carol în Parlament şi, pe de altă parte, să negocieze la Paris reîntoarcerea lui pe tron. (I. Gh. Duca, op. cit., vol.III, p.208).

26 *Monitorul oficial,* în *Acte şi corespondenţă...,* pp. 23–24.

interesului lui, pentru că singură ea îi poate asigura, din partea părinţilor săi şi din partea Guvernului, tot concursul care să-i înlesnească organizarea nouei sale vieţi.

În a doua ipoteză, Principele trebue să-şi dea seama că ceea ce ar socoti ca un câştig pentru dânsul ar contribui să mărească greutăţile cu care are de luptat Statul român.

Dar oricare ar fi aceste dificultăţi şi ori cât ele ar fi de mari, el trebue să înţeleagă că România este hotărâtă să le învingă şi că acei cari, pentru a pescui în apă tulbure, îl vor fi încurajat, nu vor avea nimic de câştigat. În faţa echivocului pe care l'au creiat în jurul Prinţului oamenii rău intenţionaţi sau prietenii inconştienţi, şi în faţa impresiei pe care ei au comunicat-o că nu aşteaptă de cât momentul succesiunei la tron pentru ca Principele să revină asupra unui act ***care nu este revocabil****, este indispensabil ca Principele să facă, fără nici o întârziere,* ***o declaraţie publică****, declaraţie care să nu mai lase pentru nimeni nici o îndoială şi care să tae scurt agitaţiile celor cari, într'un scop criminal, vor să se servească de persoana lui.*

Această declaraţie, sau un refuz de a o face, va determina desigur atitudinea părinţilor lui şi aceea a Guvernului care ar fi astfel foarte dornic de a contribui cu tot ce va putea pentru ca să fie uşurată şi înfrumuseţată noua viaţă pe care Prinţul şi-a ales-o. De asemenea legăturile lui cu părinţii săi ar putea atunci să fie cu mult mai intime.[27]

Încăpăţânatul fiu al lui Ferdinand avea însă altfel de planuri. Judecând după faptele sale din război şi din perioada imediat următoare, era egocentric şi arogant peste măsură, ceea ce îl făcea să interpreteze evenimentele şi situaţiile numai în lumina intereselor proprii şi să creadă că satisfacerea dorinţelor sale ar fi însemnat în ultimă instanţă un bine făcut tuturor. În octombrie 1927, cineva din anturajul lui Carol, talentatul economist Mihai Manoilescu, fost membru al Partidului Liberal, a fost prins la graniţă, pe când intra în România, cu planurile unei conspiraţii ce urmărea redarea prerogativelor monarhice lui Carol. Planul prevedea ca prinţul să plece la Londra cu avionul şi să sosească la Alba Iulia

27 Loc. cit., pp. 22–24.

în toiul unui miting important al Partidului Naţional Ţărănesc, fiind proclamat rege pe loc.[28]

Intrigile lui Carol şi arestarea lui Manoilescu au fost discutate în Parlament la 27 octombrie 1927. În declaraţiile guvernului se arăta că unitatea naţională, integritatea teritorială şi Coroana constituiau temelia Statului român şi că:

> *Cine încearcă desfiinţarea sau schimbarea lor, este inamic al Statului şi se va zdrobi de neclintita noastră hotărâre.*
>
> *E inamic al Statului cine năzueşte, prin orice mijloace, să ia Coroana de pe capul Suveranului legitim căruia Ea, potrivit Constituţiunei, îi revine* ***din graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională****, din clipa când, după hotărârea Regelui Ferdinand, s'a luat act cu îndeplinirea tuturor formelor legale de renunţarea la tron* ***„după singura voinţă şi complect conştient de fapta sa"*** *– cum însuşi a declarat cel care până atunci fusese Principele Moştenitor.*[29]

Respectiva declaraţie, citată de Preşedintele Consiliului de Miniştri, le-a reamintit liderilor partidelor politice care participaseră la şedinţa Consiliului de Miniştri din 31 decembrie 1925:

> ***Cei de faţă la Consiliul de Coroană, unde au fost toţi fruntaşii partidelor, nu vor uita emoţiunea dureroasă a Părintelui dar încă mai puţin patriotismul neşovăit al Suveranului, cu care Regele întregitor de neam, stăpânit de grija exclusivă a viitorului poporului său, a declarat că: „Craca putredă a Dinastiei trebue îndepărtată pentru ca pomul să rămână sănătos".***[30]

Preşedintele le-a mai reamintit liderilor partidelor politice de baza dinastică a monarhiei constituţionale şi de faptul că regele nu era un şef ales al statului. Preşedintele observa:

> ***Cine încearcă prin plebiscit combinaţiuni de partide sau prin orice mijloace, să desfiinţeze ceea ce – legal şi definitiv stabilit rămâne în afară de orice***

---

28 *Crezul nostru,* an. I, nr. 12, 5 febr. 1934. Din cauza acestui complot şi a altora asemănătoare, Carol a fost expulzat din Anglia în mai 1928.

29 *Acte şi corespondenţă...,* p. 30.

30 Ibid.

discuţiune – întreprinde de fapt, ori cum ar înfăţişa-o, o acţiune contra siguranţei Statului care se va sfărâma înaintea autorităţii legale.

Să se ştie în ţară şi în afară[31].

În ciuda acestor cuvinte aspre, simţul oportunităţii politice a fost mai puternic, determinând Parlamentul să-l achite pe Manoilescu. Atunci guvernul a adăugat un codicil la fel de ineficient „Legii Mârzescu" din decembrie 1924, care prevedea pedepse pentru cei ce tulburau ordinea publică.[32] Legea sublinia – ceea ce este foarte interesant – că şi funcţionarii publici, membrii guvernului şi ai organelor de stat sau reprezentanţii bisericii puteau fi sancţionaţi pentru astfel de contravenţii.

MONARHIA ŞI CONFLICTUL POLITIC DIN BALCANI

În decembrie 1925, Carol nu mai era un tânăr influenţabil, ci un adult în vârstă de 32 de ani, răspunzător de faptele sale. Dată fiind comportarea sa, faptul că unii lideri politici responsabili, ca Iuliu Maniu, erau în favoarea reîntoarcerii sale se cere explicat. O atare explicaţie trebuie să includă caracterizarea atmosferei politice generale din Balcani, în cadrul căreia acţiona politica românească, şi a condiţiilor specifice, de competiţie şi conflict politic, din ţară.

Mai întâi, România era un stat foarte tânăr, ca şi Iugoslavia sau Albania. Unirea celor două principate, Moldova şi Muntenia, se realizase abia în 1859, iar suprafaţa lor reprezenta cu puţin mai mult de jumătate din teritoriul României Mari de după primul război mondial. Mai mult, România îşi dobândise independenţa deplină de Imperiul Otoman după războiul ruso-turc din 1877. Primul război mondial i-a adus

---

31 Ibid., p. 31.

32 *Monitorul oficial,* nr. 279, dec. 1924 şi 9 nov. 1927. La început, Legea Mârzescu scotea în afara legii mişcările revoluţionare care urmăreau răsturnarea guvernului constituţional ales, fiind însă extinsă constant, pe toată durata perioadei interbelice, pentru a lua sub incidenţa ei orice ameninţare la adresa securităţii statului şi a ordinii publice – O. P. – într-o manieră atât de cuprinzătoare, încât a n-o încălca era o adevărată performanţă.

câştiguri teritoriale care, împreună cu altele mai modeste din războiul balcanic din 1913, aproape că au dublat nu numai suprafaţa, ci şi populaţia ţării. Această spectaculoasă schimbare geografică şi demografică, survenită într-un stadiu incipient al dezvoltării, însemna, în esenţă, că România relua de la început procesul consolidării statului, aşa cum o făcuse în urmă cu şaizeci de ani. În plus, ea se angaja în acest proces de formare a statului înconjurată de imperii ostile, care continuau să considere părţi din teritoriul ei drept domeniile lor imperiale legitime, chiar dacă înstrăinate temporar. Sentimentul de insecuritate, generalizat la scară naţională, ce decurgea din această situaţie, ducea uşor, dacă nu inevitabil, la un naţionalism extrem şi o xenofobie pronunţată. Astfel, teama şi intoleranţa erau propagate prin sistemul de învăţământ, prin mijloacele de informare în masă, prin artele interpretative şi prin propaganda guvernamentală, aşa cum se întâmpla, de altfel, în toată zona.[33]

Unul dintre rezultatele cele mai nefericite ale psihozei naţionaliste a fost crearea unei pături conducătoare de un provincialism auto-distructiv, întotdeauna gata să-i facă răspunzători pe alţii de greutăţile sale, lipsită şi de înţelegerea primară a conceptelor fundamentale de democraţie şi libertate individuală, în linii generale, şi de aceea a problemelor esenţiale ce afectau propriile sale state, în particular. Această mentalitate victimizatoare şi sistemul emanat de ea au contribuit la creşterea izolării ţărilor balcanice în contextul oricum ostil, pe măsură ce generaţie după generaţie era *învăţată să urască şi să dispreţuiască alte naţiuni, să se teamă de propriul ei popor, să vadă în orice propunere de colaborare cu alte state o intrigă veninoasă a „roşilor“, evreilor sau francmasonilor.*[34] *Faptul că ţări mai puternice le făcuseră să sufere în trecut şi continuau şi acum să le victimizeze, că bolşevicii urziseră comploturi împotriva conducătorilor lor politici şi continuau să le urzească oferea liderilor regionali un pretext intens folosit de a persista în comportarea lor di-*

---

33 Hugh Seton-Watson, *Eastern Europe between the Wars: 1918 – 1939,* ediţia a III-a, New York, Harper Torchbooks, 1962, pp. 143–144.
34 Ibid.

sfuncţională faţă de sănătatea statului şi cultura politică naţională.

În al doilea rând, corupţia luase proporţii imense în Balcani în rândurile birocraţiei politice şi administrative. Se obişnuieşte a se pune această corupţie şi răspândirea ei aproape universală în această regiune pe seama secolelor de dominare imperială bizantină şi turcească, în cursul cărora se închegase o tradiţie birocratică bazată pe oportunism, iar nu pe legalitate, având drept trăsături caracteristice brutalitatea, arbitrarul, autoritarismul temperat doar de ineficienţă şi de corupţie. Pentru popoarele împilate, o asemenea tradiţie însemna, implicit, că în vederea supravieţuirii erau necesare trăsături ca adaptabilitatea şi pragmatismul pe termen scurt, mai degrabă decât principialitatea şi simţul moral. Ca atare, corupţia nu constituia un simplu aspect al sistemului; era aspectul care-ţi dădea posibilitatea să înduri sistemul şi – aşa cum fusese iniţial practicată în Imperiile Bizantin şi Otoman – ajunsese să fie considerată o componentă a unei „moralităţi mai înalte“ a supravieţuirii naţiunii, iar cei ce o practicau cu mai mult succes deveneau mai populari. Din această cauză, conducătorii indigeni, siliţi să menţină tot timpul echilibrul dintre propria lor supravieţuire şi autonomie şi pretenţiile metropolelor imperiale, nu aveau posibilitatea să dezvolte tradiţii ale responsabilităţii politice sau sociale şi, după cum arăta Robert Wolff, desăvârşita lor lipsă de *noblesse oblige*, a fost ulterior reflectată de lipsa de *richesse oblige* a noii „aristocraţii a banilor“.[35] Dar birocraţia moştenită de la Imperiile Bizantin şi Otoman nu putea fi unica sursă prin care se creease un fenomen caracteristic în mai mare sau mai mică măsură, tuturor ţărilor nou apărute. De fapt, corupţia generalizată a nivelelor de bază ale birocraţiei de stat se datora pretutindeni aceleiaşi cauze: lipsa de resurse ale statului ducea la un nivel extrem de scăzut al remuneraţiei. Nu o dată, autorităţile superioare acordau posturile ştiind foarte bine că birocraţii mărunţi îşi vor suplimenta salariile anemice cu şperţurile la care le dădea posibilitatea slujba. Eşaloanele superioare ale birocraţiei erau supuse şi ele aceloraşi presiuni din partea corupţiei în statele în care

---

35 Robert Wolff, *The Balkans in Our Time,* Cambridge, Harvard University Press, 1956, pp. 65–67.

alte posibilităţi de câştig economic erau limitate, iar statul se afla în stadiul iniţial al procesului de realizare a centralizării necesare pentru a-şi extinde suveranitatea asupra întregului teritoriu. România, ca şi Iugoslavia, dar nu ca şi Bulgaria sau Albania, a fost nevoită, după primul război mondial, să ia de la început dificilul proces al formării statului, deoarece se încerca încorporarea şi controlul a trei mari regiuni: Vechiul Regat, Transilvania şi Basarabia, posesoare a trei experienţe imperiale foarte diferite, cea otomană, cea austro-ungară şi cea ţaristă. Într-o asemenea ţară, averile se puteau construi mai uşor în sfera politicului decât în aceea, nu pe de-a-ntregul independentă, a economicului. Situaţia era aceeaşi în toată zona Balcanilor, unde, cum scria Hugh Seton-Watson, Ministerele de Interne, de Externe şi al Forţelor Armate

> [...] *dispuneau de „fonduri la discreţie", din care miniştrii delapidau o bună parte, dacă nu totul. Miniştrii de finanţe se căpătuiau vânzând industriaşilor tarife foarte protective. Miniştrii comerţului (ba chiar şi capetele încoronate din fruntea statelor) primeau, în schimbul concesiunilor, procente generoase din acţiunile companiilor străine. Funcţionarii sus-puşi din ministere n-o duceau cu mult mai rău decât miniştrii lor.*[36]

Ceea ce deosebea ţările balcanice de statele central-europene şi mai ales de cele vest-europene, cu care erau adeseori, impropriu şi indirect, comparate, era incredibila proliferare a corupţiei la cele mai înalte nivele. Rar putea fi găsită o persoană oficială care să aibă un ideal, să se conducă după nişte principii. Acolo unde se iveau, persoanele de acest fel erau persecutate activ şi, atunci când îndrăzneau să critice, erau tratate pe faţă ca nişte paria, întrucât critica lor viza, inevitabil, interese puternice şi bine consolidate.

Nesiguranţa şi corupţia contribuiau din plin la denaturarea severă a „democraţiilor" balcanice. Democraţia fusese îmbrăţişată cu fervoare în Balcani mai ales deoarece aducea cu ea promisiuni de independenţă naţională şi asigurări că marile puteri – Franţa şi Marea Britanie – vor sprijini această independenţă. Rezultatul: partidele declarat democrate din regiune erau mai mult naţionaliste decât democratice. Mai mult, conducerile de partid, fiind de foarte multe ori afaceri

---

36 Hugh Seton-Watson, op. cit., p. 148.

familiale, nu promovau cu prea mult sârg integrarea politică. De exemplu, în România, Partidul Liberal a fost întotdeauna identificat cu familia Brătianu. În 1927, după moartea lui Ionel I. C. Brătianu, conducerea partidului a fost preluată de fratele său Vintilă. După decesul lui Vintilă, la cârma partidului a venit Ion Gheorghe Duca, iar ca urmare a asasinării acestuia la sfârşitul anului 1933, conducerea i-a revenit lui Constantin (Dinu) Brătianu. O a doua aripă importantă – au mai fost şi altele – s-a format în cele din urmă în jurul lui Gheorghe Brătianu, nepotul lui Dinu.

Nici Partidul Naţional-Ţărănesc al lui Iuliu Maniu nu era neafectat de acest aspect „familial". Printre rudele lui Maniu din conducere se aflau Romulus Boilă, cel implicat în faimosul scandal „Skoda", şi fratele lui, Zaharia. Natura acestor partide determina în mare măsură natura conflictului politic, deoarece, pentru o familie şi prietenii ei, pierderea puterii politice ducea la pierderea avantajelor economice. Partidele manifestau, deci, tendinţa de a se bate cu ghearele şi cu dinţii pentru a câştiga puterea, sau pentru a o păstra; alegerile erau trucate, alegătorii intimidaţi, ameninţările erau amplificate şi se recurgea adeseori la violenţă.

Dat fiind faptul că Partidul Naţional Liberal s-a aflat cel mai mult la putere, se justifică, poate, creditarea lui cu partea leului din corupţie şi politichia necinstită – fenomen suficient de frecvent în politica românească pentru a fi denotat de un termen specific românesc, „politicianismul". Acestea toate însă erau aspecte nu numai ale politicii Partidului Naţional Liberal, ci ale politicii balcanice şi româneşti în general, politică ce căuta mai degrabă subminarea adversarului decât construirea unui climat politic sănătos. (S-ar putea construi o argumentare persuasivă că acestea sunt aspecte ale oricărei politici, din Est sau din Vest, dar în perioada analizată se recunoaşte că ele au ajuns la o pondere disfuncţională în toată regiunea Balcanilor.) Subminarea adversarilor însemna şi sabotarea iniţiativelor lor din străinătate, cu scopul de a-i compromite acasă. O astfel de comportare mioapă, menită să ducă la câştigarea puterii politice şi a privilegiilor conferite de aceasta, a descalificat de nenumărate ori sistemul politic românesc în ochii Occidentului, compromiţând totodată, prin forţa lucrurilor, şi interesele naţionale. Aşa-zişii lideri români care călătoreau în străinătate, cu de-

nunţurile lor irelevante şi criticile hiperbolice prin care urmăreau sabotarea partidului aflat la putere acasă, nu convingeau puterile străine decât de faptul că, dacă exista o lipsă atât de fundamentală de solidaritate patriotică, politica românească în totalitatea ei era mult prea confuză pentru a permite stabilirea unor relaţii mai strânse. În consecinţă, acordarea de sprijin străin, de care ar fi beneficiat întreaga ţară, era descurajată.

În această privinţă, e îndoielnic că guvernarea naţional-ţărănistă de scurtă durată a lui Iuliu Maniu (1928-1930) a fost mai „vinovată“ decât guvernele liberale ale lui I. Gh. Duca – considerat cinstit şi principial de către contemporanii săi – sau chiar decât ale Brătienilor. Diferenţa consta în cantitate, nu în calitate, iar diferenţa cantitativă se prea poate să se fi datorat nu unei opoziţii de principiu, ci lipsei oportunităţilor.[37] Dacă Maniu era, personal, incoruptibil, mulţi dintre membrii partidului său nu erau şi, sub conducerea sa, partidul se angaja în acelaşi sabotaj al iniţiativelor externe ale Partidului Liberal, pe plan politic şi economic, pentru a-şi întări poziţiile acasă, în care se angrena şi Partidul Liberal împotriva celui Naţional Ţărănesc.[38] Un merit al partidului lui Maniu este că nu a fost niciodată atât de brutal sau cinic ca cel Liberal. Spre ilustrare, în 1913, un organ semi-oficial al Partidului Liberal explica:

> *Rebelul sălbatic de ieri a devenit apărătorul legii şi ordinii: el se supune fără să crâcnească unei discipline de fier. Evenimentele din 1907 şi 1913 dovedesc că ţărănimea română constituie un aluat excelent: doar că trebuie să ştii cum să-l frământi.*[39]

În ciuda faptului că, în practică, Partidul Naţional-Ţărănesc nu reuşea să-şi atingă idealurile, sub conducerea lui Maniu el era sprijinitorul constant al ordinii constituţio-

---

37 Hugh Seton-Watson, op. cit., pp. 201–202. Vezi şi Pamfil Şeicaru, *Istoria partidelor Naţional, Ţărănist şi Naţional-Ţărănist,* 2 vol., Madrid, Editura Dacia, 1962 şi Ioan Scurtu, *Din viaţa politică a României, 1926 – 1947,* Bucureşti, Editura Politică, 1984.

38 Henry L. Roberts, *Romania: Problems of an Agrarian State,* Cambridge, Harvard University Press, p. 107.

39 Apud. Leon Troţki, *The Balkan Wars. 1912-1913,* p. 383.

nale şi promova respectarea legalităţii şi a drepturilor civile ale tuturor cetăţenilor.[40]

O condiţie specifică României care a favorizat revenirea lui Carol era opinia predominantă că monarhia era fragilă şi, prin urmare, o succesiune dinastică lină constituia o necesitate. Monarhia fusese fondată ca rezultat al unui îndoit impuls: intern şi extern. În 1859, Unirea celor două principate româneşti fusese realizată în ciuda preferinţelor marilor puteri, prin dubla alegere a prinţului Alexandru Ioan Cuza, care declanşase împotrivirea promptă a mai multor capitale imperiale. În plus, până la întemeierea efectivă a dinastiei, la doisprezece ani de la Unire, istoria clasei aristocratice conducătoare fusese extrem de agitată, principii ce luptau între ei – boieri – fiind adeseori trădaţi de căpitanii lor, întrucât nimănui nu i se recunoştea din naştere un statut privilegiat şi toţi erau ameninţaţi de ambiţiile celor ce le fuseseră, până nu demult, egali. Astfel, pentru a-şi stabili legitimitatea pe plan intern, cât şi internaţional, politicienii români de vază au importat în 1866 un suveran din familia regală germană von Hohenzollern-Sigmaringen.[41]

O dată fondată, dinastia a condus România la câteva mari succese, ceea ce a sporit credinţa în necesitatea ei. Primul rege, Carol I, i-a dus pe români la independenţa deplină de sub suzeranitatea otomană, în 1877, iar urmaşul lui, regele Ferdinand, a avut un rol hotărâtor în împlinirea visurilor teritoriale româneşti, prin realizarea României Mari ca rezultat al războiului. Mai pragmatic, Brătianu se luptase cu Alexandru Marghiloman şi generalul Averescu împotriva acceptării primei renunţări a lui Carol, din cauză că înţelegea pericolul constituit de existenţa unui pretendent pentru stabilitatea şi unitatea statului. După cum relatează I. Gh. Duca în jurnalul său, Brătianu explicase că

> [...] *întotdeauna dinastiile nu au putut supravieţui când alături de suveranul legitim subzista un pretendent ambi-*

40 Vezi „Memorandul românilor din Transilvania – Ardeal, Banat, Crişana, Satu-Mare, Maramureş, prezentat M. S. Regele Carol II la 15 decembrie 1938“, în Iuliu Maniu, op. cit., pp. 109–114.

41 În pofida importării lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen în 1866, când a fost imediat proclamat Prinţ al României, Regatul n-a fost întemeiat oficial decât la proclamarea lui ca rege, în 1881.

ţios şi activ. Toate nemulţumirile se canalizează spre acest pretendent, ţara se împarte în două, unitatea şi continuitatea – foloasele esenţiale ale principiului monarhic – sunt compromise sau dispar. Noi, care avem dinastie tânără, nu trebuie să adoptăm cu inimă uşoară o soluţie care sapă grav temelia ei, ci trebuie să facem tot ce ne stă în putinţă pentru a o feri de o primejdie care-i poate fi fatală. De bună seamă, fapta Principelui Carol este în sine şi prin amănuntele ei odioasă şi de neiertat, dar trebuie găsit un mijloc ca să se revină asupra ei. Cu vremea va uita, şi dinastia va fi astfel scutită – şi prin ea ţara – de zguduiri de natură a stânjeni întreaga noastră evoluţie normală.[42]

Iuliu Maniu, figura cea mai marcantă a opoziţiei, şi-a justificat în termeni asemănători opoziţia faţă de renunţarea lui Carol:

Încă din 1926 am fost împotriva resentimentelor la adresa Prinţului Carol şi am favorizat întoarcerea sa, nu numai pentru a satisface opinia publică – care manifesta din ce în ce mai mult această dorinţă – dar şi pentru a asigura continuitatea ordinii dinastice şi guvernarea normală a ţării.[43]

O a doua condiţie specifică privea natura şi gradul controlului central exercitat de stat asupra provinciilor nou obţinute, care a îmbrăcat forma unei dezbateri pe tema „federalism vs. centralism". Ca răsplată pentru sprijinirea Campaniei de Uniune Naţională, Bucovina, Basarabia şi Transilvania cereau o serie de garanţii şi asigurări privind reforma social-economică şi accesul la putere, care să le pună pe picior de egalitate cu Vechiul Regat. Dacă Ionel I. C. Brătianu şi partidul său, de guvernământ, făcuseră nenumărate promisiuni în acest sens, se pare că nu exista intenţia de a onora promisiunile şi a permite o astfel de descentralizare a puterii. De fapt, multe din necesităţile statului de la acea oră cereau tocmai contrariul. Situaţia i-a dezamăgit peste măsură pe conducătorii provinciilor respective, dar în special pe cei ai Transilvaniei – în aşa măsură, încât Partidul Naţional al lui Maniu a boicotat încoronarea regelui Ferdinand, în octom-

42 I. Gh. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, p. 96.

43 *Timpul*, Bucureşti, 14 sept. 1940 (traducere după versiunea engleză).

brie 1922, deşi ceremonia fusese organizată în chiar inima Transilvaniei.[44]

Evenimentul următor, ratificarea unilaterală, de către guvernul liberal, a Constituţiei din 1922, care afirma în primul paragraf caracterul „unitar şi indivizibil" al statului român, ducând la dizolvarea adunărilor provinciale, a deziluzionat şi mai mult opoziţia, a cărei conducere se concentra, treptat, în mâinile lui Maniu. După cum observa Maniu mai târziu,

> [...]*guvernele ce au urmat după Consiliul Dirigent, au procedat întâi la distrugerea esenţei însăşi a vieţei politice, care este dreptul de vot. Practica monstruoasă a furtului de urne, pusă în aplicare şi repetată în mod sfidător la fiecare nouă guvernare, a deschis calea celorlalte abuzuri. Guverne cu totul lipsite de prestigiu şi de popularitate în aceste provincii au aruncat asupra Ardealului şi Banatului clientela lor politică.*[45]

Cât timp Partidul Liberal continua să se bucure de sprijinul făţiş şi consistent al regelui Ferdinand, iar opoziţia rămânea divizată, naţional-ţărăniştii nu-şi puteau asigura baza necesară pentru guvernare. Existau prea puţine şanse ca situatia să se schimbe în timpul vieţii lui Ferdinand, deoarece, aşa cum arăta Ghiţă Ionescu, carismaticul lider al Partidului Liberal exercita o influenţă atât de mare asupra regelui, *încât şi când se afla în opoziţia parlamentară rămânea principalul consilier personal al monarhului.*[46]

În 1927, decesul neaşteptat al regelui Ferdinand şi al lui Brătianu au modificat dramatic situaţia politică a României. Constituirea Regenţei pentru tânărul rege Mihai a declanşat o luptă de interese crâncenă. Maniu s-a opus cu îndărătnicie formării Regenţei, considerând că prin ea s-ar „întrona" un partid politic unic.[47] Ironia situaţiei rezida în faptul că, în 1927, devenise deja un lucru „ştiut de toată lumea" că Brătianu şi liberalii îl forţaseră pe prinţul Carol să renunţe la drep-

---

44 Henry L. Roberts, op. cit., p. 97.

45 „Memorandul românilor din Transilvania – Ardeal, Banat, Crişana, Satu-Mare, Maramureş, prezentat M. S. Regele Carol II la 15 decembrie 1938", în Iuliu Maniu, op. cit., p. 111.

46 Ghiţă Ionescu, *Communism in Romania: 1944 – 1962*, Oxford, Oxford University Press, 1964, p. 35.

47 *Adevărul*, Bucureşti, 26 ian. 1927.

turile sale la tron, impresie alimentată chiar de Carol şi de cercul său intim, sau *camarila* sa, cum îi spuneau românii. Raţionamentul lui Maniu, şi al majorităţii opoziţiei, era simplu şi simplist. Dacă prinţul Carol, ostil lui Brătianu şi, prin extensie, Partidului Liberal, devenea rege, naţional-ţărăniştii puteau spera la avantajul de a avea un sponsor regal, ca liberalii înaintea lor.[48] Regenţa şi birocraţia civilă constituită în absenţa monarhului nu se dovediseră suporteri prea devotaţi ai iniţiativelor neexperimentatei guvernări naţional-ţărăniste. Dimpotrivă, membrii ei erau direct interesaţi în non-implementarea multora dintre programele reformatoare ale acestora. Cu autoritatea necontestată a suveranului de partea lor, puterea politică a lui Maniu şi posibilităţile Partidului Naţional Ţărănesc de a-şi pune în practică intenţiile ar fi sporit considerabil. Lui Maniu i s-a oferit o alternativă o dată cu moartea bruscă a regentului George Buzdugan, în 1929, dar când el şi partidul său i-au infirmat pe candidaţii cei mai populari la postul de regent – mareşalul Constantin Prezan, Nicolae Titulescu sau regina Maria – lăsat liber de Buzdugan, dându-şi girul unui asociat intim al lui Maniu, care era şi înrudit cu un alt lider al partidului, Mihai Popovici, cota politică a partidului său a scăzut considerabil.[49]

Un aspect al acestui declin a fost o mică rebeliune militară, când mai mulţi generali au refuzat să apară la solemnităţile publice la care participa noul regent, subminând şi mai mult prestigiul guvernului.[50] În cele din urmă, mareşalul Prezan, care refuzase să facă parte din Regenţă din cauza aversiunii sale faţă de politică, s-a simţit obligat să intervină în Senat *pentru Maniu şi Legea de organizare a armatei şi*

---

48 Henry L. Roberts, op. cit., p. 134; Ioan Scurtu, op. cit., pp. 39–41 şi 83.

49 N. Iorga, *Supt trei regi: România contemporană de la 1904 la 1930*, Bucureşti, f. e., 1932, p. 420. Din alte puncte de vedere însă, alesul lui Maniu, Constantin Sărăţeanu, nu era ieşit din comun, de vreme ce şi el avusese vechiul post al lui Buzdugan la Înalta Curte de Casaţie. Dar în politica românească, în politica de oriunde, aparenţele sunt totul.

50 Grigore Gafencu, *Însemnări politice: 1929–1939*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 16. Gafencu era diplomat şi editor; în 1940 a funcţionat o vreme ca ministru de Externe al lui Carol.

împotriva politicii în armată. Dar, cum nota un observator, Prezan *nu restabileşte decât în parte situaţia.*[51]

Un alt argument în favoarea restaurării lui Carol era imensa aprobare populară de care s-ar fi bucurat o asemenea acţiune. De la intelectual la ţăran, poporul român avea toate motivele să nutrească sentimente monarhice puternice, după impresionantele câştiguri avute de ţară după întemeierea monarhiei. Acum, văzându-se, brusc, şi fără rege, şi fără geniul politic conducător, comunităţile urbane şi cele rurale doreau cu disperare o stabilizare a crizei de autoritate.[52] Faptul că Partidul Liberal, în frunte cu secretarul său general, I. Gh. Duca, a luat poziţie fermă împotriva revenirii lui Carol la şedinţa din 7 iunie 1930 a Consiliului de Miniştri a pecetluit soarta României pentru următorii zece ani. Împotrivirea liberală faţă de restauraţie a avut darul de a strânge rândurile opoziţiei, care era în favoarea ei mai mult fiindcă i se opunea Partidului Liberal, decât fiindcă l-ar fi dorit pe Carol. România era gata să-l primească pe Carol al II-lea cu braţele deschise.

Iuliu Maniu, care n-a înţeles decât mult prea târziu firea lui Carol şi militase neobosit pentru reîntoarcerea prinţului, descria în felul următor, la sfârşitul lui 1934, rolul jucat de el şi de partidul său în restauraţie:

1. *Eu şi Partidul nostru am fost singurul care în mod consecvent şi conştient am susţinut cauza A. S. Prinţul Carol, fără ezitare şi cu tot riscul pe care-l comporta chestiunea.*
2. *Revenirea Alteţei Sale Regale Prinţul Carol nu a fost o surpriză pentru mine şi pentru Guvern, ci a fost un lucru pregătit în mod conştient şi consecvent.*
3. *Revenirea Alteţei Sale Prinţul Carol nu a fost impusă guvernului meu de evenimente în faţa cărora a trebuit să mă plec, ci a fost un lucru ştiut şi voit de mine şi pe care l'aş fi putut împiedica cu mare uşurinţă, dacă aş fi voit, şi că măsurile luate de alţii au fost cu totul inutile şi superflue.*
4. *Restaurarea ordinei legale la Tron s'a întâmplat ca o urmare a opiniei publice pregătită şi de mine în acest sens*

51 Ibid.

52 Se poate afirma că Palatul şi conducerea politică erau atât de desprinşi de grijile şi interesele populaţiei, încât dorinţa de a avea o autoritate responsabilă, stabilizatoare, apăruse cu mult mai devreme.

şi ca o urmare firească a consideraţiunilor mele de natură monarhică şi dinastică.

5. *Readucerea A.S.R. Prinţul Carol a fost o necesitate în scopul unei guvernări liniştite care nu se putea face în absenţa unui pretendent la Tron susţinut pe baza drepturilor sale legitime de opinia publică a întregii ţări şi că*

6. *D-na Lupescu nu trebuia să se întoarcă în ţară.*[53]

Regimul lui Carol, conceput în intrigă, se baza pe falsitate, Prinţul însuşi era hotărât să devină un „om mare", iubit de popor, căruia voia să-i servească drept model. Închipuindu-şi că este un mare soldat, fascinat de popularitatea şi panaşul lui Benito Mussolini şi al impresionantelor „cămăşi negre" ale acestuia, s-a apucat cu încăpăţânare să emuleze pe Duce şi regimul fascist italian.[54] Admiraţia lui Carol faţă de fastul fascist şi emularea lui de către el se învecina uneori cu ridicolul. În decembrie 1930, diplomatul român Grigore Gafencu îl descria pe noul rege ca pe *un zeu, nu al războiului, desigur, poate nici al armatei, dar în orice caz al uniformei [...]Ritmul nou? Epoleţi noi, decoraţii noi, cizme noi, coifuri noi. Poate şi oameni noi şi noi înfăptuiri. Cine poate şti?.*[55] Cu ocazia aniversării unui an de la întoarcerea lui Carol, Gafencu scria:

> *Sunt ceremonii care îi plac. În fiecare lună inventează câte o nouă decoraţie. După „Virtutea Aeronautică", care are numeroase medalii şi cruci şi subtile subdiviziuni între decoraţii civile şi militare, de timp de pace şi de timp de război, s-a înfiinţat acum „Pour le Mèrite", o decoraţie specială pentru anumite fapte şi merite privitoare direct la persoana regelui. Avem deci patru decoraţii de stat: „Coroana", „Steaua", „Ferdinand", „Carol" – două decoraţii ale Casei Regale: „Pour le Mèrite", „Coroana de Spini" şi nenumărate ordine militare. Şi când te gândeşti că Franţa nu are decât „Legiunea de Onoare"!*
>
> *Se pasionează de asemeni cu schimbarea uniformelor. Armata noastră şi-a schimbat cu desăvârşire înfăţişarea. Şepci ca la ruşi şi ca la japonezi. Culori violete. Uniforme*

---

53 „Memoriul domnului Iuliu Maniu în chestiunea restauraţiei", în Iuliu Maniu, op. cit., pp. 1–10.

54 Hugh Seton-Watson, op. cit., pp. 203–204.

55 Grigore Gafencu, op. cit., pp. 17–18.

de toate felurile: avem regimente de englezi, de suedezi, de germani din vremea imperiului.[56]

Dacă această dragoste pentru pompă şi ceremonie avea tendinţa de a deveni ridicolă, alte aspecte ale fascinaţiei lui Carol faţă de fascism aveau implicaţii cât se poate de serioase. Pentru a-şi atinge ţelurile, două lucruri îi erau necesare prinţului: o mişcare fascistă populară în favoarea sa şi distrugerea partidelor parlamentare. Ceea ce ar fi însemnat aneantizarea întregii democraţii constituţionale neexperimentate a României, care continua să facă eforturi disperate de a se ridica de la pământ.

Îndeplinirea celei de a doua condiţii s-a dovedit a fi mult mai uşoară decât a primei. La urma urmei, Carol controla mijloacele de informare în masă şi poliţia, putând organiza o vastă dezinformare cu ajutorul Siguranţei şi suprima prin cenzori informaţiile, pe care nu le dorea ştiute, controlând astfel realitatea românească într-o măsură ce ar fi putut fi invidiată de comuniştii care aveau să vină la putere. În acest mod, constituind şi reformând guvern după guvern, Carol ţinea partidele ocupate, până în punctul în care România va deveni una dintre cele mai instabile democraţii constituţionale din întreaga Europă, întrecută, în ceea ce priveşte numărul de partide şi de guverne, numai de Cehoslovacia, dar fiind total lipsită de continuitatea ce caracteriza viaţa politică cehoslovacă.[57] Mai mult – cu foarte puţine excepţii notabile – regele putea să-i „coopteze“ sau să-i „cumpere“, aproape după bunul său plac, pe toţi politicienii sau ofiţerii superiori ai armatei.

Ar fi, totuşi, nedrept să-i stigmatizăm, acuzându-i de lipsă de caracter şi de demnitate, pe toţi bărbaţii care s-au lăsat cooptaţi de Palat, deşi în anturajul regelui asemenea persoa-

---

56 Ibid., însemnarea din 18 iun. 1931, p. 147. Una din creaţiile inspirate ale lui Carol consta din *cizme din imitaţie de piele până peste genunchi – aproape până la şezut – pantaloni albi strâmţi cu vipuşcă aurie, tunică din catifea violetă cu brandenburguri aurii şi guler de blană, căciulă de blană – à la Mihai Viteazul – şi o mantie enormă de culoare gris-perle* (p. 227).

57 Unul din marile avantaje ale sistemului politic interbelic din Cehoslovacia a fost consensul prin care Jan Masaryk s-a menţinut în fruntea statului în toată această perioadă, iar Eduard Benes a dirijat politica externă consecventă, deşi nenorocoasă, a ţării.

ne se găseau din plin. Lui Carol îi era uşor să-i atragă pe acei oameni pentru care sentimentele monarhice constituiau o parte integrantă a personalităţii lor, într-o ţară în care monarhia era atât de strâns legată de succesele prin care se constituiseră statul şi naţiunea – în cei şaptezeci de ani dinaintea urcării sale pe tron. O dată ce monarhia se confunda cu destinul României, a-l servi pe suveran devenea cea mai înaltă formă de patriotism. Dacă în teorie un monarh nu înseamnă o monarhie, în practică distincţia se pierde şi este nevoie de circumstanţe cu adevărat ieşite din comun pentru ca un monarhist adevărat să militeze pentru detronarea regelui.

Conştient de acest lucru, Carol îşi alegea – în afară de cercul intim de colaboratori, aproape toţi angrenaţi în scheme reciproce de corupţie politică şi financiară – oameni capabili şi înzestraţi cu tărie de caracter, pe care ulterior fie că-i corupea, fie că-i întrebuinţa fără scrupule în felurite maşinaţii care ascundeau adevăratele sale intenţii. Puţini conducători politici s-au bucurat de mai multă credinţă şi sprijin din partea supuşilor şi le-au meritat mai puţin decât Carol al II-lea al României. Ca orice dictator absolut priceput, Carol a făcut din sine însuşi şi din confidentul său cel mai apropiat, Ernest Urdăreanu, un fel de punct nodal prin care treceau toate informaţiile şi se folosea adesea de diferiţi emisari pentru a urmări interese politice diametral opuse. În timp ce exercita un control rigid asupra *mass media*, manipulând prin aceasta opinia publică, nu părea să se sinchisească de faptul că multe din manevrele sale erau tot atât de transparente pe cât de inteligente. În succesiune rapidă, ba uneori chiar concomitent, regele alcătuia echipe de diplomaţi şi politicieni compuse din francofili şi germanofili, profascişti şi antifascişti, antisemiţi şi evrei. Orice analiză a lui Carol şi a regimului său bazată pe surse „din apropierea regelui" poate revela fie coada, fie trompa, dar niciodată elefantul întreg.

Dacă distrugerea partidelor politice era o treabă relativ uşoară pentru vicleanul rege, întemeierea unei mişcări fasciste credincioase era mai dificilă. Aşa ceva necesita o credinţă şi un fanatism pe care un om ca regele Carol nu putea spera să le inspire. Aşa că s-a hotărât să-şi adjudece o mişcare deja existentă – Garda de Fier – şi această încercare a devenit una din forţele motrice primare – deşi relativ obscură –

ale politicii interne româneşti dintre 1930 şi 1939. Pentru a înţelege conflictul declanşat ulterior între rege şi Garda de Fier, ca şi condiţiile pe care le va moşteni în cele din urmă Antonescu, este nevoie să rememorăm pe scurt situaţia fascismului şi a antisemitismului în România.

FASCISMUL, ANTISEMITISMUL ŞI GARDA DE FIER

În anii douăzeci şi treizeci ai veacului nostru, antisemitismul şi ideea unei conspiraţii „iudeo-masonice" erau fenomene foarte răspândite în toată Europa continentală. Dacă în Marea Britanie şi mai ales în Statele Unite asemenea tendinţe erau relativ limitate la grupuri mici, de la marginea societăţii, nu e mai puţin adevărat că lipsa unei apărări active a evreilor împotriva acestor grupări a jucat un rol hotărâtor în distrugerea evreimii europene.[58] În sine, această lipsă de sprijin poate fi un indiciu al marii răspândiri pe care o avea prejudecata respectivă în acea perioadă.

În orice caz, în anii interbelici antisemitismul făţiş n-a ajuns niciodată, în Marea Britanie şi Statele Unite, să ia proporţiile unui fenomen de masă, ca în Europa continentală, unde truismul popular că „prea mulţi jidovi" deţineau poziţii cheie în economie şi politică putea fi auzit la fel de des în cafenelele pariziene sau vieneze, ca şi la Berlin, Praga sau Bucureşti. Faptul că această concepţie era împărtăşită de cei mai buni şi mai strălucitori aştri de pe firmamentul intelectual al Europei îi conferea şi mai multă legitimitate în ochii mulţimilor. Când ştim că în Germania un Heidegger arăta o predispoziţie pentru astfel de idei, nu ne surprinde că în România un Eliade se lăsa şi el convins de o manieră asemănătoare.[59]

---

58 Vezi Monty Noam Penkover, *The Jews were Expendable: Free World Diplomacy and the Holocaust*, Urbana, University of Chicago Press, 1983; David S. Wyman, *The Abandonment of the Jews: America and the Holocaust: 1941–1945*, New York, Pantheon, 1984; Bernard Wasserstein, *Britain and the Jews of Europe 1939–1945*, Oxford Institute of Jewish Affairs-Oxford University Press, 1988.

59 Privitor la sprijinul dat de Mircea Eliade Gărzii de Fier, vezi FO 371/24996, doc. R7698, 23 oct. 1940, W.G. White către colonel A. Hopkinson şi 25 oct. 1940, R.W. Seton-Watson către Mr. Cooper, PRO.

În România, antisemitismul, la început consecinţa unor factori economici, a primit un nou impuls prin strânsa asociere, în mentalitatea românească, dintre comunism şi iudaism. Repetăm că acest fenomen era, parţial, reflectarea unei concepţii aproape universale existente atunci. Într-o lume în care putea vedea oricine că organele de conducere ale noii Rusii bolşevice erau dominate de Leon Troţki, Iakov Sverdlov, Lev Kamenev (Rosenfeld), Grigori Zinoviev (Radomîslski), Moisei Uriţki, Karl Radek (Sobelsohn) etc., era aproape imposibil să eviţi concluzia că bolşevismul, ca şi sionismul, era o ideologie evreiască. [60] În 1920, în articolul intitulat *Sionism contra bolşevism – lupta pentru sufletul poporului evreu*, până şi Winston Churchill îi identifica pe bolşevici drept

> [...]*conjuraţii evreimii internaţionale* [...] *Iată că acum această bandă de personalităţi extraordinare din lumea interlopă a metropolelor europene şi americane a înşfăcat poporul rus de chică, devenind, practic, stăpâna necontestată a acelui imperiu enorm.*[61]

Mai târziu, „conspiraţia internaţională iudeo-marxistă" avea să devină unul din sloganurile propagandistice de mare succes ale lui Hitler.[62]

În Europa de Sud-Est şi în România în special, această concepţie generalizată era amplificată de realităţile regionale: un număr disproporţionat de mare de intelectuali evrei deţineau funcţii înalte în mişcarea comunistă internaţională şi în organul ei director, Internaţionala Comunistă – Comintern-ul. La rândul ei, respectiva organizaţie milita pentru trunchierea teritoriului naţional român. Comintern-ul susţinea pretenţiile fostei Rusii ţariste faţă de Basarabia, pretenţiile Ungariei legate de Transilvania şi pe cele bulgare privitoare la Dobrogea de Sud. Rezultatul direct a fost că ideologia comunistă a reuşit să atragă extrem de puţini etnici români, iar partidul a rămas dominat, mult timp după război, de grupuri etnice minoritare, mai ales – la nivelul conducerii – de evrei şi maghiari.

---

60 Vezi discuţia în legătură cu această identificare în Jerry Z. Muller, „Communism, Anti-Semitism and the Jews", în *Commentary*, aug. 1988.

61 *Illustrated Sunday Herald*, 20 febr. 1920, citat de Jerry Z. Muller în loc. cit., p. 29.

62 Ibid., p. 36.

Această combinaţie de concepţii negative a avut un efect dezastruos asupra sorţii întregii evreimi române. După cum observă Jerry Muller, în toată regiunea,

> [...]*conexiunea dintre evrei şi comunişti era de domeniul evidenţei, o mare parte din secolul douăzeci. Acolo, experienţa evreiască se derula pe un fundal de sentimente antisemitice adânc înrădăcinate* [...] *Dar, atât în Europa răsăriteană, cât şi în cea centrală, natura antisemitismului – intensitatea, focalizarea şi vigoarea lui – avea să fie influenţată şi uneori transformată de revoluţionarii evrei, ale căror fapte aveau să fie interpretate prin filtrul prejudecăţilor antisemite existente şi considerate reprezentative pentru întreaga evreime.*[63]

Pe deasupra, autorităţile statale româneşti erau gata să manipuleze atât simpatiile profasciste, cât şi ura împotriva evreilor pentru a-şi promova propriile interese, în special în centrele regionale. Modelul tipic avea două variante. În prima, autorităţile sau agenţii lor din provincie se foloseau de formaţii autentic profasciste sau antisemite pentru a ataca grupările politice de opoziţie, care constituiau o ameninţare potenţială la adresa permanentizării lor la putere.[64] A doua variantă era ca la nivelul conducerii ţării să se provoace dezordine, pentru a devia ostilitatea ivită ca rezultat al restricţiilor economice sau al realităţilor politice neplăcute. Această variantă era adeseori însoţită de numirea temporară a unui general la conducerea statului, în vederea „protejării“ reputaţiei partidului de guvernământ – de obicei o ramură a Partidului Liberal.[65]

În 1930, agitaţia antisemită din universităţile româneşti devenise un fenomen anual, adesea incitat şi încurajat de virulentele cuvântări antisemite ale profesorilor A.C. Cuza – specialist în economia politică, printre studenţii căruia s-au numărat conducătorul Gărzii de Fier, Corneliu Zelea Codreanu, şi Carol al II-lea – şi Florin Sion, profesor de drept civil.[66]

---

63 Ibid., p. 28.

64 Hugh Seton-Watson, op. cit., pp. 206–210.

65 Guvernele generalilor Arthur Văitoianu şi Alexandru Averescu sunt simptomatice în această privinţă.

66 Antisemitismul lui Cuza are o istorie extrem de lungă. La sfârşitul secolului trecut, a renunţat la postul său de deputat conservator de Iaşi pentru a-şi întemeia propria mişcare antisemită, iar

În ianuarie 1923, anul când Cuza înființa violent antisemita Ligă a Apărării Naționale Creștine (LANC), studenții Universității din București au încercat să-și alunge cu forța colegii evrei.[67] În octombrie 1924, violența antisemită și reacțiile la ea au dus la împușcarea prefectului de poliție de la Iași de către Corneliu Zelea Codreanu. Noi manifestații antisemite au izbucnit în august 1925 la Iași și Oradea Mare. După cum scrie Hugh Seton-Watson,

> *Politicianul liberal* [Gheorghe] *Tătărăscu i-a plătit pe studenți și le-a asigurat transportul gratuit pe calea ferată până în orașul de graniță Oradea Mare (Nagyvarad), unde autoritățile polițienești i-au înarmat cu pietre ca să spargă vitrinele prăvăliilor evreiești.*[68]

Demonstrații asemănătoare au fost organizate în decembrie 1926 la Iași, Cernăuți (Czernowitz) și Chișinău (Kishinev), precum și la Oradea Mare și Cluj, în decembrie 1929.[69] Autoritățile s-au văzut chiar silite să-i ia lui Cuza, temporar, catedra, din cauză că incită studenții la violență. Bunăvoința cu care erau privite de autoritățile polițienești și suportul material și protecția de care se bucurau din partea statului au avut o contribuție de seamă la longevitatea multor grupări anti-semite.[70]

Cu toate acestea, în sânul curentului fascist, antisemit, exista o scindare serioasă între grupările mai idealiste și cele mai pragmatice. Cu câteva ocazii, fracțiunea mai idealistă a început să-și dea seama că la baza corupției și a extremismului revoluționar ce măcinau România se găsea lipsa de atitudine civică, în mai mare măsură decât contradicțiile etnice și rasiale. Chiar dacă această partidă nu s-a dezbărat complet de antisemitismul ei brutal, ea și-a lărgit suficient sfera de activitate pentru a cuprinde reforma constructivă și a extins și asupra românilor sfera indignării ei morale. Corneliu Ze-

---

printre publicațiile sale se numără *Scăderea poporației creștine și înmulțirea jidanilor*, București, 1910. Vezi Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, Cugetarea-Georgescu Delafras, 1940, p. 246.

67 Rolul M27, 871, 4016 Evrei/13, 31 mai 1930, Legația Statelor Unite, București, către Secretarul de Stat, USNA.

68 Hugh Seton-Watson, op. cit., p. 143.

69 Ibid.

70 Ibid., p. 206.

lea Codreanu a apărut în interiorul acestei fracţiuni. Produs al unei educaţii primare militare, al Facultăţii de Drept şi al antisemitismului moldovenesc, Codreanu fusese, ca student, protejatul lui A.C. Cuza. În 1927 însă, cei doi nu se mai înţelegeau, având priorităţi politice fundamental diferite şi interpretări divergente ale cauzelor problemelor româneşti. Ca membru plin al ordinii politice corupte, înrăitul antisemit Cuza se mulţumea să pună toate relele din România în cârca evreilor şi să-şi limiteze eforturile la promovarea unei legislaţii antisemite şi mai aspre şi la organizarea de campanii periodice violente împotriva comunităţilor evreieşti. Pe de altă pare, Codreanu dorea o *mişcare de regenerare morală* ce constituia o ameninţare mult mai serioasă la adresa statu-quo-ului, fiind gata să se lupte cu oricine din răsputeri, să *combată corupţia atotcuprinzătoare pe care o vedea în viaţa publică românească.*[71]

După ruptura din 1927 cu A.C. Cuza, Codreanu a înfiinţat Legiunea Arhanghelul Mihail, cunoscută ulterior sub numele de Garda de Fier. Iniţial, noul nume, „Garda de Fier“, trebuia să se aplice întregii organizaţii, în care urmau să fie incluşi şi membrii fondatori, Legionarii Arhanghelului Mihail, care trebuiau să devină membri privilegiaţi ai Gărzii, la fel ca Alte Partei Kameraten din cadrul partidului nazist german. La scurt timp însă, în special în timpul represaliilor carliste îndreptate împotriva Gărzii în 1937-1938, cele două denumiri se foloseau în devălmăşie, ca şi apelativul „Mişcarea Legionară“, pentru a desemna organizaţia în totalitatea ei.

CAROL ŞI FASCISMUL

Regularitatea cu care se puneau la cale violenţele împotriva evreilor era suficient de chinuitoare pentru evreimea română, dar până la întoarcerea lui Carol al II-lea în 1930, grupările de coloratură fascistă au rămas un fenomen margi-

---

71 Paul Shapiro, *Prelude to Dictatorship in Romania: The National Christian Party in Power, December 1937 – February 1938*, în *Canadian-American Slavic Studies*, VII, 1 (Spring 1974), p. 49. Cuza a avut întotdeauna mai multă influenţă asupra lui Carol II decât asupra lui Codreanu, şi Regele l-a numit, până la abdicare, în Consiliul de Coroană.

nal, iar legislaţia antisemită nu devenise un aspect semnificativ al politicii oficiale de stat, cum avea să devină sub noul rege. Acţiunile regelui României însă nu se datorau antisemitismului sau naţionalismului, fapt clar atestat de provenienţa etnică a membrilor anturajului său. În afara celor de stirpe românească pură, ca Nae Ionescu, Constantin Argetoianu sau Gabriel Marinescu, nucleul camarilei mai cuprindea, la un moment sau altul, personalităţi ca Nicolae Malaxa (grec), Max Auschnitt (evreu), Astride Blank (evreu), Mihail Moruzov (bulgar), generalul Henric Cihoski (polonez), generalul Victor Dombrovski (polonez) şi, fireşte, Elena Lupescu (evreică austriacă).[72] Suntem mai aproape de adevăr dacă spunem că atracţia pe care o exercita asupra sa populismul şi fastul asociate cu fascismul, precum şi caracterul util al antisemitismului, combinate cu aroganţa sa egocentrică şi fundamentala sa lipsă de loialitate faţă de alţii i-au dat lui Carol posibilitatea de a se folosi de antisemitism şi de fascism pentru a-şi urmări propriile scopuri.

Relaţia lui Carol cu fascismul avea o istorie relativ lungă, începând, probabil, cu studiile făcute sub îndrumarea influentului Cuza, înainte de 1926. În 1925, cochetarea sa cu diferite cercuri fasciste devenise deja un motiv de scandal şi mulţi socoteau că aceasta era adevărata cauză a renunţării lui la dreptul de succesiune. Multe ziare au publicat relatări despre sentimentele nutrite de Carol, precum şi alegaţii că în anturajul său s-ar fi găsit *oameni fără onoare, condamnaţi de tribunalele militare* pentru a se fi declarat în favoarea unei dictaturi militaro-fasciste.[73] Într-un raport din 1925 al lui Sir Henry Dering, ambasadorul britanic în România, se spunea:

> *De o bucată de vreme, Alteţa sa Regală şi primul-ministru nu se mai înţeleg, datorită presupusei simpatii a Prinţului pentru întrunirile secrete, cu un caracter fascist, ale unor ofiţeri de rezervă. Întrunirile n-au avut nici un efect vizi-*

---

72 Ironia face ca mama Elenei Lupescu să fi fost o vieneză de religie catolică, iar tatăl său, deşi evreu la origine, să fi fost botezat creştineşte înainte de naşterea ei. Prin urmare, în timp ce în viziunea populară ea continua să fie „evreica cea faimoasă", potrivit legii iudaice era creştină.

73 *Crezul nostru*, an. I, nr. 12, 5 febr. 1934. Vezi şi diversele articole şi editoriale din *Lupta, Aurora* şi *Neamul românesc* apărute în perioada ian.-febr. 1926.

bil, deşi se credea că au militat pentru o formă de dictatură militară şi că Prinţul a acceptat preşedinţia Ligii.[74] Semnificativ este faptul că printre primele acţiuni întreprinse de Carol la întoarcerea în ţară, în 1930, a fost aceea de a-şi rezerva dreptul să-i numească personal pe ministrul de război, prefectul de poliţie al capitalei şi inspectorul general al jandarmeriei, ceea ce contravenea prevederilor Constituţiei. Acesta a fost motivul pentru care Iuliu Maniu şi guvernul său naţional-ţărănist au fost siliţi să demisioneze. Carol, însă, după cum o atestă propria sa restauraţie, era şi un maestru al folosirii tactice a dezinformării împotriva unor adversari puternici. Experienţa îl învăţase că un oponent discreditat era un oponent fără putere. De câteva ori a încercat această tactică şi împotriva generalului Antonescu, obţinând rezultate modeste: de exemplu, atunci când a atribuit demisia lui Antonescu din 1934 conflictului dintre soţia sa şi Elena Lupescu. Împotriva lui Maniu, Carol a răspândit varianta că liderul naţional-ţărănist demisionase pentru a-şi arăta „indignarea morală" faţă de prezenţa Elenei Lupescu la dreapta regelui. Acuza devenea credibilă prin faptul că Maniu era cu adevărat revoltat de exhibarea publică a infidelităţii conjugale a suveranului. Cu atât mai mult cu cât pe seama doamnei Lupescu se punea o mare parte din corupţia existentă la Palat.

Dar Maniu – care era adeseori obstrucţionat şi întotdeauna încăpăţânat – nu se putea coborî până la acest grad de vulgaritate, iar prin demisia sa îşi arătase puternicul dezacord faţă de controlul personal, neconstituţional, exercitat de rege asupra instrumentelor principale de coerciţie ale statului.[75] Incidentul concret care dusese la demisie era legat de încercarea ministrului de Interne, Ion Mihalache, de a-i înlătura pe oamenii numiţi de Carol în posturile de prefect al poliţiei (nou-avansatul general Gabriel Marinescu, rămas în această funcţie de mare putere până în noiembrie 1939) şi in-

---

74 FO 371/1145, doc. C18, telegrama nr. 80, 31 dec. 1925, Sir H. Dering, Bucureşti, către Foreign Office, PRO.

75 M27, 871.00/466, telegrama nr. 135, 6 iun. 1934, Alvin M. Owsley către Secretarul de Stat, p. 4, USNA. Owsley observă: *Conflictul dintre Tron şi dl. Maniu, în special cu privire la alegerea Ministrului de Război şi a Prefectului de Poliţie din Bucureşti, a dus la demisionarea lui Maniu din funcţia de prim-ministru.*

spector general al jandarmeriei (generalul Dumitrescu) după ce ambii făcuseră urechea surdă la o serie de ordine.[76] Ignorându-şi superiorii ierarhici, cei doi ofiţeri replicaseră că ei se supuneau numai ordinelor directe ale regelui şi refuzaseră să plece. Atunci Maniu i-a cerut lui Carol să intervină şi să-i concedieze pe „ofiţerii rebeli", solicitare pe care regele a refuzat-o, forţând astfel demisia lui Maniu.[77]

După cum reamintea Maniu în 1934, el acceptase să preia conducerea guvernului cu două condiţii:

1. *Că voiu avea mână absolut liberă în guvernare şi în administrarea ţării;*
2. *Că dl. Puiu Dumitrescu şi oricare altul de la Curtea Regală va fi îndepărtat de îndată ce voiu fi arătat că atitudinea lor contrazice atitudinea şi politica guvernului.*

Majestatea Sa Regele a acceptat toate acestea, în prezenţa d-lui Titulescu.[78]

Carol însă nu s-a ţinut de cuvânt. Iată cum descrie Maniu evenimentele:

> *Majestatea Sa Regele a acceptat principiile de bază ale reformei administrative cu multă plăcere, asemenea şi cele ale programului meu economic şi financiar. Dar pe urmă, când am cerut să fie schimbat Generalul Ştefănescu-Amza, directorul Poştelor şi al Căilor Ferate, atmosfera – deşi Majestatea Sa Regele mi-a admis această dorinţă – a devenit extrem de încărcată. D-na Lupescu şi anturajul Majestăţii Sale Regelui au văzut că iau în serios hotărârea mea de a guverna însumi şi de a curăţi Curtea Regală şi serviciile publice de elementele cari i-au făcut atâta rău Majestăţii Sale Regelui. Iar când d-l. Mihalache, în înţelegere cu mine, a cerut înlăturarea d-lui Marinescu şi a generalului Dumitrescu din oficiile lor, şi-au pus în joc toată influenţa*

---

76 N. Iorga, *Memorii*, vol. III, Bucureşti, f. e., 1939, pp. 56–59.

77 Ibid.

78 „Memoriul domnului Iuliu Maniu în chestiunea restauraţiei", în Iuliu Maniu, op. cit., pp. 1–10. Nerespectarea de către rege a obligaţiilor luate faţă de Maniu a dus la a doua demisie a acestuia. Maniu mai demisionase în 1930, fiindcă regele voise să fie proclamat imediat suveran, în timp ce Maniu dorea ca el să mai rămână regent câteva săptămâni şi abia după aceea să fie proclamat, legal, rege. Prima demisie a lui Maniu a precedat cu mult reîntoarcerea doamnei Lupescu în România.

pentru ca aceşti oameni să fie menţinuţi în serviciile lor, ştiind prea bine că nu voiu guverna dacă nu voiu avea mână liberă în alegerea oamenilor cu care am să port răspunderea. Ei au reuşit. Majestatea Sa Regele mi-a declarat şi mie şi d-lui Mihalache că nu admite schimbarea acestor oameni, evident în directă contrazicere cu înţelegerea categorică pe care am avut-o cu ocazia primirii Preşedinţiei Partidului şi a guvernului. Desigur că imediat mi-am dat demisia deodată cu d-l Mihalache.[79]

Înclinaţiile absolutiste ale lui Carol se manifestaseră de timpuriu, deşi mulţi oameni persistau în a-i acorda regelui beneficiul îndoielii. La sfârşitul anului 1930 nu era încă prea clar ce dorea suveranul, după cum reiese din descrierea situaţiei generale făcută de Gafencu:

Regim constituţional sau dictatură? Regele nu pare fixat, regimul personal îl atrage: Alexandru al Serbiei, Mussolini [...] *Îşi dă seama însă de folosul parlamentului faţă de străinătate.*[80]

Alegerea de către Carol a consilierilor săi, în 1930, indica limpede ce se putea aştepta de la regimul său. Dintre aceştia, printre cei mai apropiaţi se numărau Astride Blank şi Nicolae Malaxa, în calitate de „consilieri financiari": doi oameni cunoscuţi pentru modul foarte capabil şi lipsit de scrupule în care îşi conduceau afacerile; inteligenţii şi oportuniştii politicieni Mihail Manoilescu şi Constantin Argetoianu (acesta din urmă poreclit „Cinicul"); Gabriel Marinescu, ştiut ca un „adept al forţei" fiindcă nu se dădea înapoi de la folosirea forţei brutale; şi „consilierul politic" Nae Ionescu care, prin jurnalul *Cuvântul*, asigura *misticismul oficial al monarhiei.*[81] Nae Ionescu se numărase printre cei mai dedicaţi suporteri ai restaurării lui Carol, împreună cu Manoilescu, generalul Paul Teodorescu şi colonelul Gabriel Marinescu. Ionescu însă

---

79 Ibid.

80 Grigore Gafencu, op. cit., p. 16.

81 Ibid., p. 16. După Gafencu, Nae Ionescu explica sprijinul pe care îl da lui Carol astfel: *Toate temeliile credinţei au îngheţat, trebuie să existe o nouă credinţă productivă: Carol.* Şi Maniu notează că Nae Ionescu îl vedea zilnic pe Carol, în „Memoriul domnului Iuliu Maniu în chestiunea restauraţiei", 13 dec. 1934, în Iuliu Maniu, op. cit., p. 8.

era şi mai celebru ca teoretician al Gărzii de Fier, organizaţie care sprijinea fără rezerve revenirea lui Carol.

În final însă, Nae Ionescu a devenit un obstacol în calea îndeplinirii dorinţelor lui Carol. Descoperind că Ionescu, ca „dreptcredincios" cu mare influenţă asupra Gărzii de Fier, îl împiedica s-o aducă sub controlul său direct, Carol l-a îndepărtat, în aparenţă ca parte a măsurilor punitive împotriva extremismului ce au urmat asasinării lui Ion Gheorghe Duca din 29 decembrie 1933. După Gafencu, Ionescu a fost

> [...]*ridicat de poliţie, arestat, ascuns ca un simplu mujic sub Ohrana ţaristă. Ce face regele, în timp ce i se arestează cel mai credincios şi devotat prieten?* [...] *Arestarea lui Nae provoacă stupoare şi indignare. Dacă e unul pe care regele era dator să-l acopere e Nae – teoreticianul fanatic al restaurării, carlistul de zile rele, apologistul de vremi trandafirii* [...]*Nae e sacrificat. Iorga exprimă de minune nedumerirea generală într-o telegramă trimisă regelui, cu următorul cuprins: „Rog pe m. v. să intervie pentru profesorul Nae Ionescu, pentru tot ce-a făcut pentru ea. Într-o ţară în care Tătărăscu are preşedinţia, profesorul Nae Ionescu poate să aibă, cel puţin, libertatea" Nae rămâne însă închis, fără ca justiţia militară să poată formula vreo acuzaţie precisă. Şi lumea nu mai înţelege nimic.*[82]

Neloialitatea lui Carol faţă de un om care-l servise cu abnegaţie avea să devină pecetea regimului său. La scurt timp după restauraţie, regina Maria scria:

> *Devine din ce în ce mai intolerant, în aşa măsură încât ne întrebăm cu toţii, cu toată seriozitatea, dacă mai e în deplinătatea facultăţilor sale mintale... Ce blestem apasă greu pe capul bietului băiat, de ce îi este menit să semene în jur sămânţa distrugerii? Ce s-a întâmplat cu el? Este o adevărată tragedie să vezi cum, unul după altul, cei care au crezut în el şi l-au considerat o victimă, înţeleg, încetul cu încetul, adevărul pe care tatăl lui şi cu mine l-am cunoscut de la început.*[83]

---

82 Op. cit., pp. 315, 320.
83 BSA, Arhiva istorică centrală, Fondul Casei Regale, Regina Maria, vol. V, p. 5.072.

IV

MĂRIREA ŞI DECĂDEREA GĂRZII DE FIER
1933–1938

ANTONESCU ŞI GARDA

În contrast cu simpatia lui Carol faţă de fascism şi cu legăturile sale prompt stabilite cu Garda de Fier, relaţiile dintre Antonescu şi organizaţia cu pricina s-au constituit la început pe baza unei declarate adversităţi. După cum singur afirmă, la începutul anului 1933 tot ce ştia Antonescu despre Garda de Fier era că şeful ei, Corneliu Zelea Codreanu, îl împuşcase pe prefectul de poliţie al Iaşului.[1] În acel an, Antonescu – pe atunci cumulând funcţiile de comandant al Colegiului de Război din Bucureşti şi de subşef al Marelui Stat-Major al oştirii – a dispus să se întreprindă un studiu al Gărzii de Fier, pentru estimarea efectelor pe care le putea avea organizaţia asupra militarilor şi a securităţii naţionale. În scopul realizării acestui studiu, datat 11 noiembrie 1933, departamentul de informaţii al armatei (Secţia a II-a), cooperând cu un birou al Siguranţei condus de Eugen Cristescu, a colectat

1 *Pe marginea prăpastiei: 21–23 ianuarie*, vol. I, Bucureşti, Preşedinţia Consiliului de Miniştri, 1942, p. 27. Aceste volume remarcabile, conţinând mărturii fotografice şi documente despre atrocităţile comise de Garda de Fier pe tot parcursul guvernării Antonescu–Sima, au fost alcătuite de Antonescu şi personalul său. Publicate iniţial în 1941, au fost retrase din circulaţie la insistenţa nemţilor dar, după descoperirea a noi conjuraţii gardiste la sfârşitul anului 1941, Antonescu le-a republicat, în pofida obiecţiilor germane. În ceea ce priveşte împrejurările exacte ale asasinării prefectului de poliţie Constantin Manciu, interpretările diferă mult. Ţinînd cont de faptul că însuşi Codreanu şi-a exprimat adeseori regretul pentru moartea lui Manciu, avem temeiul să presupunem că uciderea lui nu a fost necesară pentru auto-apărarea lui Codreanu, cum au pretins alţi membri ai Gărzii.

materiale scrise şi a luat interviuri gardiştilor, cu scopul de a le cunoaşte istoria, organizarea şi programul.[2] În privinţa circumscrierii istoriei şi organizării mişcării, studiul a fost o reuşită; cât despre stabilirea programului ei, principala dificultate întâlnită a fost faptul că nici Codreanu nu avea planuri concrete, ci numai proclamaţii uneori lăudabile, adeseori şovine şi demagogice şi întotdeauna nebuloase. Câteva pasaje din acest studiu, împreună cu adnotările lui Antonescu, pot deveni foarte interesante prin reliefarea ideilor generalului despre Garda de Fier, naţionalismul extrem şi evreimea română.

La un moment dat, studiul citează faimosul discurs al lui Codreanu de la congresul de la Focşani, ţinut la 4 ianuarie 1933:

[...]*m'am ferit să desfăşor un program complet. Liniile mari sunt trasate şi cunoscute (natural cu riscul de a le vedea furate). Programele se bazează pe realităţi naţionale şi dacă sunt realităţi care rămân, sunt foarte multe de acelea care se schimbă dela o zi la alta.*

Un program nu poate fi o combinaţie de teorii adunate de prin nouri. El trebue să se bazeze pe realităţile care dor, ale neamului românesc. Sunt rănile lui care trebuesc vindecate. Căutaţi programe? Ele se află pe toate buzele mulţimii. Mai bine aţi căuta oameni, căci într'o noapte oricine poate face un program şi nu de ele se simte nevoie în ţară, ci de oameni şi de voinţe care să le îndeplinească.[3]

Adnotarea lui Antonescu spune, simplu:

Neserios. Nu se poate improviza într-o noapte nici programul unei gospodării familiare, dar al unui vast organism ca statul modern.

În legătură cu compoziţia „Echipelor morţii", a căror misiune, potrivit raportului, era îndeplinirea unor *misiuni periculoase şi de 'a extermina duşmanii mişcării* şi ai căror membri erau *înarmaţi cu revolvere şi pumnale*, Antonescu nota: *Nu sunt partizanul acestor procedee, care pot provoca anarhia şi distruge graniţele.*[4] Studiul descria şi grupurile

---

2 *Studiu asupra organizaţiei „Garda de Fier"*, 11 nov. 1933, Secţia II-a (Informaţii militare) a Marelui Stat-Major român, Dos. Marelui Stat-Major pentru 1933–1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

3 Ibid., p. 5.

4 Ibid., p. 13.

studenţeşti secrete ale Corpului Legionar, care *nu iau parte la adunările principale, nu fac propagandă printre civili şi au norme de conducere personale; ei simpatizează mişcarea, din umbră, şi o ajută: unii cu articole pentru presă, alţii cu bani. Rolul lor este de a mări numărul simpatizanţilor în armată, pentru ca mai târziu să joace un rol important la cucerirea puterii de Stat de către „Garda de Fier“.*[5]

Antonescu a interpretat aceasta ca o refutare a mai vechiului angajament de a *apăra Tronul* şi ca pe o directă ameninţare la adresa caracterului apolitic al armatei. Ca răspuns la aserţiunea lui Codreanu, în care se spunea că Garda *să apere România de pericolul pe care îl prezintă invazia mereu crescândă a Jidanilor*, Antonescu nota: *Prin organizarea claselor româneşti, iar nu prin gesturi brutale care strică tuturor.*[6] O ultimă adnotare spune:

– S.S. va urmări şi stabili cât mai urgent care sunt militarii care s'au înregimentat în această organizaţie.

– Secţia II-a va primi instrucţiuni verbale de ceiace trebuie să facă cu această chestiune.

General (ss) Antonescu[7]

După două săptămâni, Antonescu a fost chemat la Palat pentru discuţii premergătoare numirii sale în funcţia de şef al Marelui Stat-Major. Potrivit însemnărilor sale referitoare la întrevedere,

M.S. Regele m'a întrebat ce părere am despre Garda de Fier.

Am răspuns Majestăţei Sale că nu cunosc programul politic al acestei organizaţii, sunt informat totuşi că vrea să ajungă la putere cu ajutorul revoluţiei.

Aceasta înseamnă dezordine şi odată izbucnită se va întinde în întreaga ţară şi de ea vor profita inamicii noştri; a doua zi Ruşii vor invada Basarabia, Ungurii Transilvania şi Bulgarii Dobrogea, iar Majestatea Sa nu va avea armata cu care să-i dea afară.

---

5 Ibid., p. 15.

6 Ibid., p. 4. În raportul Biroului II, acesta era al optulea din cele nouă obiective fundamentale ale Gărzii, celelalte opt privind reforme economice şi morale.

7 Ibid., p. 1.

Din această cauză sunt şi rămân partizan neînduplecat al menţinerei ordinei prin orice mijloce chiar prin brutalitate, şi deci acei, cari fără să-şi dea seama de situaţia ţărei ne împing la dezordine, trebuesc trataţi fără nici o consideraţie.

Nu contest patriotismul Domnilor Codreanu, Cuza, Forţu, etc., din contră, le dau circumstanţa favorabilă că sunt mai patrioţi ca mine, ceiace nu cred posibil, totuşi dacă ne împing la dezordine internă nu va trebui să ezităm ca fruntariile câştigate cu sânge, la nevoe să le menţinem tot cu sânge împotriva lor.

M.S. Regele a spus că am dreptate în privinţa menţinerii ordinei cu orice preţ, dar că tineretului îi trebue o ideologie.

La acestea am adăugat: „Da, Majestate, dar ideologia să fie sprijinită pe iubirea de patrie, muncă şi ordine, nu pe revolver şi topor".

M.S. Regele a răspuns că este de perfect acord şi că tineretul trebue îndreptat spre această ideologie care să aibă la bază aceste sentimente.[8]

În continuare, Antonescu a avut o discuţie asemănătoare cu primul-ministru, I. Gh. Duca, în cursul căreia Duca i-a spus că luase hotărârea să scoată Garda de Fier în afara legii, cerându-i lui Antonescu să nu informeze pe nimeni despre decizia sa.[9]

CAZUL I. GH. DUCA

Faptul că I. Gh. Duca fusese însărcinat de Carol cu formarea guvernului, în noiembrie 1933, după căderea guvernului Vaida-Voevod din pricina rolului jucat în afacerea „Skoda", este în sine însuşi de natură să stârnească uimire. Duca, doar, condusese lupta împotriva restauraţiei regelui, chiar decla-

8 „28 noiembrie 1933: Audienţa la M.S. Regele", în *Rezumatul conversaţiilor avute cu M.S. Regele şi diferite personalităţi*, pp. 5–6, Dos. Marelui Stat-Major pe anii 1933–1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM. Forţu era directorul ziarului naţionalist *Crezul nostru.*
9 Ibid.

rând la un moment dat, în timpul unei înfierbântate polemici parlamentare, că ar prefera să-şi taie mâna decât să şi-o pună în serviciul vreunui regim politic ce l-ar întrona pe Carol.[10] Spre deosebire de alţi liberali, ca Ion Inculeţ şi Gheorghe Tătărăscu, Duca nu fusese cooptat la Palat şi rămânea din toate punctele de vedere un critic necruţător al exceselor regimului. După Hugh Seton-Watson, de fapt, *între liberali, principalul obstacol în calea voinţei regelui era noul lider al partidului, Ion Duca, un om de mare onestitate şi cu convingeri liberale, care nu avea încredere în bunele intenţii ale lui Carol.*[11]

Se pare că numirea lui Duca în fruntea executivului se datorase insistenţelor lui Titulescu: acesta, invocând temerile franceze referitoare la existenţa unei legături între Garda de Fier şi Germania, îi demonstrase convingător lui Carol că, pentru a îmbunătăţi relaţiile externe ale României, era nevoie de un om ca Duca, ce nu avea legături nici cu Garda, nici cu Germania. Deşi regele nu considera Garda o ameninţare, l-a numit pe Duca prim-ministru. Este sigur că Duca era gata să scoată Garda în afara legii, dar mai avea unele dubii referitoare la oportunitatea unui astfel de act, iar când regele i-a adus argumente împotrivă, s-a răzgândit. După Gafencu,

> *Jean Duca a şovăit înainte de a-i dizolva. Lua informaţii de la toţi cu privire la ei. Radu Irimescu* (pe atunci subsecretar de stat)*mi-a istorisit că a fost şi el întrebat de către primul-ministru dacă dizolvarea era oportună. „Nu cunosc întinderea şi adâncimea mişcării", a răspuns Radu. „Vezi, de aceasta nu-mi dau seama nici eu!", a mărturisit Duca.*[12]

Astfel stăteau lucrurile la întoarcerea din străinătate a lui Nicolae Titulescu, la 8 decembrie 1933. După cum istoriseşte

---

10 N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 437; Arhivele Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice (în continuare, ISISP), Zaharia Boilă, *Memorii*, Fondul C, Dos. 113, p. 148. Arhivele şi-au schimbat numele după Revoluţie şi nu se ştie dacă s-au menţinut cataloagele documentelor. Citatele trimit la catalogarea existentă în perioada documentării, 1982–1987.

11 Hugh Seton-Watson, op. cit., p. 205. Gafencu observa de asemenea că Duca era *unul dintre prea puţinele elemente distinse, civilizate şi bine pregătite din lumea noastră politică* (p. 309).

12 Grigore Gafencu, op. cit., p. 313.

politicianul liberal Victor Iamandi, care i-a făcut cunoscută noua decizie a lui Duca,

Când a auzit că s-a hotărât nedizolvarea gărzii [Titulescu] *a început să vocifereze, amenințând că dacă nu se dizolvă această organizație, nu numai că el pleacă din guvern, dar vom avea și complicații externe. Ne-am dus înapoi la Palat și, după discuții violente, purtate până seara târziu, s-a hotărât, sub presiunea amenințărilor lui Titulescu, dizolvarea Gărzii de Fier.*[13]

Gafencu notează că, deși președintele Consiliului de Miniștri *s-a pronunțat împotriva acestei măsuri*, Titulescu a insistat:

A apărat măsura în Consiliul de Miniștri, a cerut-o regelui, a impus-o lui Duca. S-a lovit de neașteptate împotriviri: regele nu a vrut să semneze un decret regal de dizolvare. A lăsat ca guvernul să-și ia întreaga răspundere.[14]

A doua zi, Duca a scos în afara legii Garda de Fier, al cărei caracter clandestin și conspirativ și ale cărei metode „teroriste" violente

constituie un izvor permanent de dezordine, dând loc la acte de rebeliune împotriva autoritățior statului și contribuind prin aceasta la crearea unei stări de natură a aduce anarhie în țară.[15]

La scurt timp, pe deplin conștient de amenințările cu moartea pe care Garda de Fier le anunța în public împotriva sa și a lui Duca, Titulescu a plecat la postul său din străinătate, luându-și toate măsurile de securitate posibile. După nici trei săptămâni, la 29 decembrie 1933, Duca a fost ucis, în împrejurări suspecte, pe peronul gării Sinaia, după o întrevedere cu regele care durase până noaptea târziu. Există mai multe enigme în legătură cu acest asasinat. Contrar obiceiului încetățenit, regele nu-l invitase pe Duca să rămână peste noapte, deși ora era târzie. Lipsa totală de pază la gară, deși primul-ministru se afla într-o vizită oficială și fusese prevenit de amenințările gardiste la viața sa, sfida atât logica, cât

---

13 BSA, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Dos. nr. 518/1940; Ioan Talpeș, op. cit., p. 77.

14 Grigore Gafencu, op. cit., p. 313.

15 *Monitorul oficial*, partea I, nr. 286, 9 dec. 1933.

şi bunul simţ. Iar faptul că asasinii din Garda de Fier îşi petrecuseră zile întregi aşteptând în micuţa gară fără a fi chestionaţi de nimeni contravenea tuturor măsurilor elementare de securitate şi pază. Mulţi au deplâns *jalnica lipsă de pregătire, de seriozitate şi de curaj la păzitorii ordinii publice*, calificând drept criminală neglijenţa celor însărcinaţi cu paza primului-ministru.[16]

Codreanu a declarat public că nu avusese cunoştinţă de existenţa unui plan al asasinării. Dar faptul că i-a lăudat pe ucigaşi pentru că se predaseră imediat şi-şi recunoscuseră fapta, în conformitate cu principiile gardiste, a făcut ca toată lumea să se îndoiască de sinceritatea declaraţiei sale. Fie că spusele lui Codreanu sunt sau nu sunt crezute, există temeiuri serioase pentru a bănui că un rol în moartea lui Duca fusese jucat şi de Carol. Unul din cele mai puternice motive este faptul că, la abia o lună de la asasinarea primului-ministru, Carol apăra Garda în faţa ministrului plenipotenţiar francez la Bucureşti, căruia îi explica că *nu trebuie considerată o emanaţie a lui Hitler* (şi că el) *va avea întotdeauna o atitudine favorabilă naţionalismului rezonabil*.[17] Tot aşa, Constantin Argetoianu remarca în jurnalul său, cu o lună mai târziu, că regele *vorbeşte de bine Garda de Fier şi curentul legionar; consideră că ar putea fi folosit pentru a face popular un guvern activist*.[18]

Datorită legii marţiale în vigoare şi reputaţiei lui Antonescu, la Marele Stat-Major s-au primit multe scrisori de protest în care se arăta că adevăraţii vinovaţi de uciderea lui Duca ocupau funcţii foarte înalte şi aveau să se sustragă justiţiei din cauza indolenţei cu care se desfăşura ancheta. Unul dintre petiţionari socotea că

> *măsurile luate nu sunt îndestulătoare pentru asigurarea liniştei şi a ordinii publice şi că mai sunt vinovaţi care continuă a unelti în taină, mai periculoşi poate decât unii din cei traduşi dinaintea justiţiei...* [Acesta] *nu poate fi decât începutul unor cercetări care, dacă vor fi făcute în mod*

16 Grigore Gafencu, op. cit., p. 314.

17 Documents diplomatiques français (în continuare DDF), 1932-1939, prima serie, vol. V, doc. 333, 13 nov. 1933 – 13 mai 1934.

18 ISISP. Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, partea a VIII-a, anul 5/2 Fondul 104, Dos. 8608, pp. 3123–3124.

riguros şi conştiincios, vor conduce la descoperiri surprinzătoare.[19]

Pe toată durata iernii şi a primăverii anului 1934, Bucureştii clocoteau de zvonuri privind dictatura pregătită de rege.[20]

Într-o discuţie purtată la 22 februarie 1934 cu ministrul francez la Bucureşti, Titulescu formula aserţiunea că în domeniul politicii interne Carol aspira la *o dictatură de tip fascist.*[21] Diplomatul francez scrie:

Dl. Titulescu şi-a reînnoit criticile la adresa politicii suveranului care persistă în simpatia sa pentru Garda de Fier, atrăgându-mi încă o dată atenţia că guvernul n-a luat nici acum măsurile necesare împotriva acesteia, în afară de arestarea asasinilor lui Duca.[22]

În acelaşi spirit, ministrul cehoslovac al afacerilor externe i-a spus ambasadorului francez la Bucureşti că:

[...] *în România se pregăteşte o schimbare foarte importantă: Carol e gata să introducă o constituţie corporatistă, după model italian. Pentru a trece peste sistemul democratic, parlamentar.*[23]

În ciuda animozităţii sale faţă de guvernul liberal al lui Tătărăscu, conducerea Partidului Naţional Ţărănesc a continuat să-i apere dreptul constituţional de a conduce ţara. Oficiosul său scria:

Avem un guvern care abia împlineşte şase luni. S-au ţinut alegeri generale, mai mult sau mai puţin libere, dar e sigur că a fost votat de majoritatea alegătorilor. Acest guvern lucrează acuma din plin. Trudeşte din greu să-şi arate realizările. Bun sau rău, este de datoria noastră să avem răbdare şi să ne convingem de capacitatea lui. Ni-

19 MAN, Fond 333, Dos. 572, p. 389; Ioan Talpeş, op. cit., pp. 77–78.

20 Vezi *Lupta*, 14 mart. 1934, articolul intitulat „Are regele vreun interes în instaurarea unei dictaturi?". Una din interpretări susţine că aceasta a fost o reacţie la complotul militar eşuat al colonelului Precup – fost susţinător aprig al restauraţiei – din primăvara lui 1934. O alta o socoteşte rezultatul insatisfacţiei create de avansările în grad acordate de rege, iar o a treia spune că a fost doar un prilej folosit de Carol pentru a-şi implementa planurile de bătaie lungă privind sistemul politic român.

21 DDF, prima serie, vol. V, doc. 418.

22 Ibid.

23 Ibid., vol. VI, doc. 253; Ioan Talpeş, op. cit., p. 86.

meni nu poate face minuni în primele şase luni. Trebuie lăsat să muncească. Până în prezent nu vedem nici o greşeală grosolană, nici dificultăţi insurmontabile în faţa guvernului [...] *Mandatele guvernelor noastre devin din ce în ce mai scurte. În curând vom avea guverne lunare, iar în final, pentru a satisface setea de putere a unora, guverne săptămânale sau chiar zilnice* [...] [24]

Dar până şi naţional-ţărăniştii se săturaseră să aştepte ca regele Carol să „lase să cadă şi celălalt bocanc". Ziarul continua:

Discuţiile se poartă acum în jurul unui guvern personal, dictatorial. Suntem ameninţaţi întruna cu el. Am cam ajuns la capătul răbdării. Haideţi, pentru Dumnezeu, să isprăvim odată, dacă tot trebuie să se întâmple, să ni se dea guvernarea dictatorială şi să ne liniştim nervii. Să fie o guvernare cu adevărat dictatorială: despotică, arbitrară, intransigentă. Cu alte cuvinte, să fie dictatorială sub toate aspectele, până la limitele logice, astfel încât cei care o pun la cale să nu poată spune că n-au avut mână liberă şi libertate de acţiune. În favoarea lor, vom renunţa la orice răspundere, în aşa fel încât toată răspunderea să apese pe umerii celor ce-l creează. Atunci, când va veni momentul să dea socoteală de răsunătorul lor eşec, nu vor putea invoca nici o scuză.[25]

Presiunea opiniei publice l-a silit pe Carol, care, evident, încerca să organizeze o dictatură militară sub conducerea mareşalului Alexandru Averescu, să renunţe, pentru moment, la planurile sale.

EVOLUŢIA POLITICĂ A LUI CORNELIU ZELEA CODREANU

Carol a continuat să cocheteze cu Garda de Fier chiar şi în timpul procesului intentat membrilor acestei organizaţii care îl uciseseră pe Duca. Regele le ceruse personal juraţilor militari să „voteze cu conştiinţa lor", dar, aşa cum au procedat,

24 *Dreptatea*, apud. traducerea din M27, 871.00/446, telegrama nr. 155 din 6 iun. 1934, Legaţia S.U.A., Bucureşti, Alvin M. Owsley către Secretarul de Stat, USNA.

25 Ibid.

au făcut-o în cadrul unui proces ce părea, cel puţin, foarte bine regizat. Gafencu, bunăoară, scria:

> [...]*comisari regali, judecători şi inculpaţi au mers mână în mână şi într-o deplină solidaritate, prin cabinetul instrucţiei, al interogatoriului şi al pledoariilor până la achitarea finală.*[26]

Şi mai remarcabil, după Gafencu, este faptul că

> [...]*au mai rămas în vigoare cenzura, starea de asediu şi – Garda de Fier! Ferită de loviturile guvernului, nestingherită de poliţie, neatinsă de faimoasa Lege de apărare a ordinii în Stat, Garda se dezvoltă în linişte, sub oblăduirea unor simpatii misterioase care vin de foarte sus. E o mişcare subversivă oficială – conspiraţia majestăţii sale. O conspiraţie cu atât mai privilegiată, cu cât se bucură, ca toate înaltele instituţii de stat, de protecţia măsurilor excepţionale. Astfel, cenzura şi starea de asediu, instituite pentru a desfiinţa „uneltirile extremiste", au ajuns să le apere şi să le ocrotească.*[27]

În ciuda faptului că regele proteja Garda pe ascuns, corupţia săritoare în ochi a lui Carol şi a anturajului său l-a impresionat puternic pe Codreanu. În aşa măsură, încât Căpitanul s-a orientat spre liderul opoziţiei care ataca cel mai vehement şi mai insistent activităţile camarilei. În vara lui 1935, Codreanu *stabilise contactul cu Iuliu Maniu şi adoptaseră o poziţie comună, împotriva „forţelor oculte"*.[28] La 14 octombrie 1935, unul dintre informatorii lui Carol din cadrul Gărzii raporta că proaspăt eliberatul Nae Ionescu încheiase o „înţelegere" cu Maniu şi Brătianu prin care grupările respective – Garda de Fier, Partidul Naţional-Ţărănesc, Partidul Naţional-Liberal – se angajau să adopte o poziţie comună faţă de carlişti.[29] Cu o lună şi jumătate mai târziu, la 27 noiembrie 1935, comentând o circulară a Gărzii de Fier, Constantin Argetoianu spunea în memoriile sale că poziţia

---

26 Grigore Gafencu, op. cit., p. 332.

27 Ibid.

28 Vezi *Cruciada românismului*, an. I, nr. 32, 18 iul. 1935.

29 Florea Nedelcu, *Pactul de neagresiune electorală – origini şi consecinţe asupra evoluţiei vieţii politice*, în Ion Popescu-Puţuri şi Valter Roman, editori, *Împotriva fascismului*, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 72.

adoptată de Gardă indica *o evoluţie serioasă a Gărzii de Fier înspre programul lui Maniu şi o îndepărtare de Majestatea Sa.*[30] Luna următoare, Codreanu înfiinţa partidul „Totul pentru Ţară", condus de generalul în retragere Zizi Cantacuzino.[31]

Înfiinţarea acestui partid este curent interpretată ca fiind doar o încercare de camuflare ce permitea Gărzii, devenită ilegală, să acţioneze în continuare, deghizată în partid constituţional. Dar, pe lângă lipsa logică a acestei interpretări – evidentă dacă ţinem seama de faptul că trecuseră doi ani între dizolvarea Gărzii de către Duca şi înfiinţarea partidului respectiv, în decembrie 1935 – legătura dintre Codreanu şi Gardă şi noul partid era făţişă şi oficială. Prima luare de poziţie a parlamentarilor ce reprezentau partidul „Totul pentru Ţară" a fost să pună problema dizolvării ramurii paramilitare a Legiunii[32]. Principalul motiv care-l făcuse pe Codreanu să înfiinţeze partidul era faptul că, spre sfârşitul lui 1935, Căpitanul ajunsese să respecte rectitudinea şi opoziţia fermă de care dădea dovadă Maniu faţă de corupţia şi uneltirile politice inspirate de rege şi de anturajul său. Prin încercările inepte de a-l implica pe Maniu în afacerea „Skoda", pusă de fapt la cale chiar de rege şi de oamenii săi, Palatul făcuse, în cele din urmă, un adevărat erou popular din liderul ţărănist. În 1934, când dorinţa şi intenţia regelui de a deveni şeful Gărzii de Fier prin manevre politice, iar nu din convingere, au devenit evidente, Codreanu se apropiase de partidul lui Maniu. Dar Maniu accepta să discute şi să conlucreze numai cu parlamentari oficiali şi cu instituţii constituţionale, în nici un caz cu reprezentanţii clandestinei Gărzi de Fier. Pentru a răspunde exigenţelor lui Maniu, Codreanu a întemeiat partidul „Totul pentru Ţară".[33]

---

30 Ibid., p. 73.

31 Florea Nedelcu, *Carol al II-lea şi Garda de Fier: de la relaţii amicale la criza 1930–1937*, în *Studii.*Revista de istorie, tom. 24, nr. 5, 1971, p. 1025.

32 ISISP, Fondul 7, Dos. 18, p. 2.

33 ISISP, Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, Fondul 104, Dos. 8613, p. 463. Întemeierea partidului corespundea şi misticismului implicit în ideologia Gărzii, care sublinia necesitatea ca membrii să lupte împotriva forţelor întunericului cu propriile lor arme şi astfel să se compromită în numele unui scop nobil.

Ironia face ca „reformele morale“ preconizate de Codreanu să-l pună, pe el şi organizaţia sa, într-o situaţie „revoluţionară“ foarte asemănătoare cu cea în care se aflase, la începutul anilor douăzeci, Ion Mihalache şi Partidul său Ţărănesc din Vechiul Regat, înainte de fuzionarea cu Partidul Naţional din Ardeal, al lui Maniu. Discutând efectul partidului lui Mihalache asupra a ceea ce fusese, în esenţă, până în 1928, o dictatură monopartinică a liberalilor, sprijinită de palat, David Mitrany observă:

> *În ochii Curţii, apariţia unei mişcări populare care cerea o guvernare strict constituţională apărea ca un preludiu al revoluţiei. Ceea ce, într-un anume sens, nici nu avea cum să nu fie. Într-o ţară în care, în pofida existenţei unei constituţii scrise, Coroana se obişnuise să-şi exercite puterea de manieră cvasi-autocratică, iar grupările conducătoare făceau ce voiau cu ţara, dorinţa de „lege şi ordine“ a poporului presupunea o adevărată revoluţionare a metodelor de guvernare existente.*[34]

Publicitatea care a însoţit demisia lui Antonescu din funcţia de şef al Marelui Stat-Major la sfârşitul anului 1934 a constituit împrejurarea în care generalul a făcut cunoştinţă cu Corneliu Zelea Codreanu, Căpitanul Gărzii de Fier.[35] După demisie, Antonescu a fost scos – numai temporar, după cum avea să se dovedească ulterior – din cadrele superioare de conducere şi pus la dispoziţia Marelui Stat-Major. Practic, aceasta înseamnă că până la sfârşitul anului 1938 nu a avut nici o comandă în armată şi se afla într-o formă uşoară de arest la domiciliu. În această perioadă, toţi conducătorii principalelor partide de opoziţie – Naţional Ţărănesc, Naţional Liberal şi gardistul „Totul pentru Ţară“ – au bătătorit drumul până la uşa lui Antonescu pentru a-i obţine sprijinul şi a-l coopta – mai bine zis, pentru a se folosi de prestigiul şi popularitatea sa – în campania împotriva guvernului Tătărăscu, guvern care conducea ţara cu sprijinul lui Carol al II-lea. Li-

---

34 David Mitrany, *The Land and the Peasant in Romania: The War and Agrarian Reform, 1917-1921*, New York, Greenwood Press, 1928, p. 557. Prieten bun cu generalul Radu Rosetti, Mitrany şi-a asigurat şi colaborarea lui Vintilă Brătianu, I. Gh. Duca, Constantin Argetoianu şi Ion Mihalache la pregătirea acestui studiu.

35 Românii îl numeau, pur şi simplu, pe Codreanu, „Căpitanul“.

beralii şi naţional-ţărăniştii n-au întâmpinat nici un fel de obstacole în întâlnirile cu Antonescu, deşi au constatat, spre neplăcerea lor, că generalul continua să susţină, insistent, ideea că neînţelegerile sale cu Palatul şi guvernul se limitau la problemele de securitate naţională, el nedorind să devină partizanul nici unei grupări politice. Cât privea posibilitatea de a purta o discuţie cu Codreanu, generalul a respins-o la început cu vehemenţă.

Totuşi, spre sfârşitul lui 1935, intenţia lui Carol de a se debarasa de guvernul constituţional devenise clară pentru toată lumea, iar Codreanu, după negocierile cu Maniu, renunţase la metodele conspirative şi teroriste şi înfiinţase un partid politic. Mai mult, din rapoartele militare primite când mai era la Marele Stat-Major, Antonescu ştia că activitatea Gărzii de Fier de după dizolvarea ei din 1933 fusese catalogată de serviciul militar de contrainformaţii drept *neimportantă* şi că existau *pericole mai mari pentru ordinea publică,* de pildă din ce în ce mai virulenta „Asociaţie a hitleriştilor" şi Liga Apărării Naţional-Creştine a lui Cuza – LANC – cu organizaţia ei paramilitară, a „Lăncierilor".[36] Deşi Garda însăşi nu mai constituia o ameninţare a ordinii publice, serviciul de informaţii al armatei considera că *Hitlerismul rămâne un pericol permanent pentru educaţia tineretului, fiind popularizat printr-un program emis de peste graniţă.*[37]

Ca atare, deşi la început manifestase reticenţă faţă de ideea unei întâlniri cu Codreanu, Antonescu s-a lăsat în cele din urmă convins de argumentele a doi prieteni intimi, generalul Zizi Cantacuzino şi inginerul Nicolae Mareş, să trateze cu Căpitanul. Pe parcursul întrevederii, Antonescu şi-a dat seama că interlocutorul său era şi arogant, şi îngust la minte şi că-şi formase multe păreri simpliste.[38] Liderul Gărzii, însă, se dedica fără rezerve ideii sale de reformă socială şi *cunoştea perfect stările de lucruri din Germania şi pregătirile formidabile ce se făceau acolo în vederea războiului.*[39] Cunoştinţele sale se puteau dovedi folositoare.

---

36 MAN, Fond 333, Dos. 74, p. 7655 şi Fondul Corpului VII de Armată, Dos. 8/1933, p. 56; „Lăncierii" venea de la LANC.

37 MAN, Fondul Corpului VII de Armată, Dos. 8/1933, p. 56.

38 *Pe marginea prăpastiei*, p. 31.

39 Ibid.

Între timp, Carol, în hotărârea sa prost canalizată de a deveni un dictator popular şi încă încredinţat că îşi va putea atinge scopul cu sprijinul unei organizaţii fasciste loiale, à la Mussolini, continua să investească bani şi mijloace materiale în Gardă, prin intermediul membrilor Partidului Liberal, Ion Inculeţ şi Gheorghe Tătărăscu, cu scopul de a-i câştiga încrederea şi a deveni, până la urmă, liderul ei.[40] De fapt, pe tot parcursul anului 1936 Palatul a continuat să sprijine Garda de Fier, cu scopul final de a o pune în slujba ţelurilor lui Carol. Codreanu interpreta greşit acest sprijin, luându-l drept aprobarea regală a programelor de reformă preconizate de Gardă.

Cu puţin înaintea Congresului studenţilor legionari, ţinut la 3 aprilile 1936 la Târgu Mureş, liderul Tineretului Legionar, Gheorghe Furdui, a primit 100 000 lei de la rege, iar ministrul de Interne, prin intermediul favoriţilor lui Carol, Inculeţ şi Eugen Titeanu (la ora aceea şeful Siguranţei) a donat bani pentru plata transportului şi diurnei delegaţilor legionari.[41] Imediat după congres, aşteptând un semn de gratitudine, Carol a invitat conducerea Gărzii la o întrunire secretă, dar a fost refuzat cu explicaţia că *garda nu se angajează în activităţi clandestine*.[42] Pentru rege, care era convins că banii şi poziţia sa îl făceau foarte influent, aceasta a fost un eşec neaşteptat. Nu a renunţat însă la încercările sale, iar în mijlocul lunii februarie, 1937, Codreanu s-a lăsat convins, în sfârşit, să se întâlnească în secret cu regele.

După câteva săptămâni, la 11 martie 1937, Codreanu, respectând cu scrupulozitate termenii înţelegerii cu Maniu, solicită o audienţă la conducerea Partidului Naţional Ţărănesc.[43] Maniu fiind plecat în străinătate, a fost primit de unul dintre colaboratorii apropiaţi ai acestuia, Zaharia Boilă. După Boilă, Codreanu a început discuţia cu oferta de a anula un număr de vechi condamnări la moarte pronunţate de Legiune împotriva lui Ion Mihalache, Nicolae Titulescu, a economistului Virgil Madgearu şi a altora.[44] În continuare, Codreanu

---

40 Hugh Seton-Watson, op. cit., p. 206.

41 ISISP, Fondul 7, Dos. 225, doc. 42, p. 55 şi doc. 37, p. 8.

42 ISISP, Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, Dos. 8615, p. 828; Florea Nedelcu, op. cit., p. 1019.

43 ISISP, Zaharia Boilă, op. cit., Fondul 6, Dos. 113, pp. 303–305.

44 Ibid. Deşi nu există dovezi privind decizia finală a Căpitanului,

a propus încheierea unei înţelegeri politice cu Maniu şi partidul său, sub forma unui pact îndreptat împotriva regelui Carol şi planurilor acestuia de a instaura dictatura.[45] Cunoscând relaţiile bune existente la ora aceea între Palat şi Gardă, Boilă îşi exprimă neîncrederea, drept care Codreanu i-a descris amănunţit întâlnirea sa cu regele:

Codreanu: Pe mine m'a condamnat la moarte regele Carol II (O clipă l-am privit uluit şi am avut impresia că halucinez).

Eu: Pe dv.? Regele Carol II? E de necrezut.

Codreanu: Şi totuşi este aşa. Am informaţii din cea mai bună sursă, asupra căreia nu încape nici o îndoială sau bănuială.

Eu: Iertaţi-mă, dar lumea, mai ales în urma evenimentelor din vara trecută, şi-a câştigat convingerea că între regele Carol şi mişcarea legionară există cele mai bune raporturi.

Codreanu: O fi aşa, dar – între timp – s'au întâmplat lucruri despre care lumea nu ştie şi d-tale ţi le spun, deşi sunt strict confidenţiale, dar trebue să le transmiţi lui Maniu, căci numai astfel se explică înverşunata lui duşmănie faţă de mine.

Mai acum câteva săptămâni am fost chemat în audienţă la rege. Ea a avut loc noaptea, într'o casă particulară. [Probabil la Malaxa]. Regele mi-a spus înainte de toate că simpatizează mult cu mişcarea noastră şi că are de gând să demită guvernul, să instaureze o guvernare absolutistă, personală, bazată pe mişcarea legionară. Regele mi-a cerut să-l proclam „căpitanul mişcării", eu voi fi locotenentul său şi mă va numi şeful guvernului.

I-am răspuns că sunt încântat de bunăvoinţa lui cu privire la mişcarea noastră şi că sunt extrem de măgulit de aprecierile sale favorabile, chiar exagerate, pe care le-a exprimat faţă de persoana mea, dar că totuşi nu pot să-i primesc oferta. Socot că nu sunt suficiente elanul şi disciplina pentru a ne asuma răspunderea guvernării, că noi nu suntem încă pregătiţi, că nu avem experienţă, iar în ceea ce priveşte chestiunea şefiei, noi considerăm pe rege ca un factor sus pus, arbitru peste noi toţi, dar nu-l putem considera un şef de mişcare sau partid, că legionarii mi-au jurat numai mie credinţă şi nu altuia, că această credinţă, acest ataşament nu poate forma obiect de traficare politică. Carol II a încercat să mă convingă că văd

---

din relaţiile ulterioare ale acestuia cu Maniu reiese că a anulat într-adevăr condamnările la moarte. După asasinarea lui Codreanu însă, Horia Sima şi Garda sa de Fier nu au onorat cuvântul Căpitanului.

45 Ibid, pp. 305–306; Florea Nedelcu, op. cit., p. 1025.

greşit lucrurile, dar deşi mi-a vorbit mult, aducând argumente în menţinerea tezei sale, nu m'a putut convinge.
Eu: Acum vă înţeleg perfect şi cred că într'adevăr regele v'a devenit un duşman neîmpăcat. L-aţi combătut în gândirea sa cea mai intimă şi v'aţi pus decurmezişul planurilor sale secrete. Totuşi nu cred că ar îndrăzni să recurgă la o sancţiune extremă. Doar Maniu a făcut acelaş lucru şi cred că Dv. cu organizaţia legionară sunteţi pus mai la adăpost.
Codreanu: Să nu crezi. Maniu, da, este duşmanul lui, dar numai un duşman. Pe când pe mine mă consideră rival. Regele crede sau presupune că noi, legionarii, suntem pentru un regim fascist, ca şi el în definitiv. Două săbii nu încap într'o teacă. Cât timp mişcarea noastră va exista şi se va dezvolta nu poate fi vorba de înscăunarea dictaturii regale. Deci, înlăturarea, nu atât a mişcării, cât a mea personală, devine indispensabilă.[46]

Refuzul lui Codreanu l-a înfuriat pe Carol, care, cu dorinţa răzbunării în suflet, s-a decis să sporească prerogativele credinciosului său prefect al poliţiei capitalei, Gabriel Marinescu. Carol a creat un nou Minister al Ordinii Publice, special pentru Marinescu, pentru a concentra în mâinile sale toate formele de reprimare necesare. În însemnarea din jurnalul lui Armand Călinescu datată 1 martie 1937 se spune:

Lungă întrevedere cu Gabriel Marinescu la mine acasă. Tătărăscu a avut iniţiativa numirii lui în guvern. Nu a acceptat decât după ce Regele l-a convins şi el. Gabriel îi făcuse un raport de vineri. Când s-a întors regele în Bucureşti, duminică l-a chemat de dimineaţă şi i-a spus că s-a convins de primejdia Gărzii de fier şi de necesitatea represiunii. Gabriel i-a spus lui Tătărăscu că primeşte numai cu condiţia de a i se aproba planul de lucru. El nu merge

46 ISISP, Zaharia Boilă, op. cit., pp. 310–314. Relatarea sa se potriveşte în amănunt cu ceea ce aflase un ziarist american aflat în zilele acelea la Bucureşti: *Cei doi s-au întâlnit în casa Malaxa* [...] *Nimic din ceea ce au discutat n-a fost dat publicităţii, dar se zvoneşte că regele i-ar fi propus lui Codreanu un fel de alianţă. Nu că ar fi vrut să împartă cu el Tronul; dimpotrivă, dorea să împartă Codreanu conducerea Gărzii cu el. Dar, deşi Codreanu avea sentimente monarhiste puternice, nu avea cum să împartă conducerea Gărzii cu Carol – nu atâta vreme cât Garda se opunea corupţiei şi abuzurilor regimului carlist. Athénée Palace*, op. cit., p. 33. Vezi şi Al. Gh. Savu, *Dictatura regală: 1938–1940*, Bucureşti, Editura Politică, 1970, p. 80 şi Florea Nedelcu, „De la restauraţie la dictatura regală", în loc. cit., pp. 262–270.

la Parlament, nu merge nici la consilii decât spre a i se da aprobarea. Apoi să fie lăsat să lucreze liber. S-a primit propunerea. Are de gând să suprime pe Codreanu şi vreo 30 gardişti principali. Şi-a format echipe de 200 puşcăriaşi cu care va da lovitura într-o noapte. E convins că dacă nu-i suprimă el pe ei vor cădea el şi Regele apoi victime. Gabriel i-a spus Regelui că ceea ce putea odată vindeca cu o cataplasmă, acum va trebui tratat cu bisturiul. Deci vor trebui câţiva suprimaţi.

Codreanu bănuia care va fi soarta sa şi a organizaţiei sale. Cu acest gând în minte şi-a întocmit testamentul politic, prin care cerea Gărzii ca, în cazul dispariţiei sale *sub spada regală daurită*[47] legionarii să se pună sub ordinile Partidului Naţional Ţărănesc [48] prin medierea lui Mihai Antonescu, membru de vază al unei aripi a Partidului Liberal, Codreanu a luat legătura cu liderul acestuia, Gheorghe Brătianu, şi cei doi au stabilit un plan de acţiune comun.[49] Deoarece Maniu nu se înapoiase din străinătate, încheierea unei înţelegeri între cele trei grupări a fost amânată pentru toamnă.[50]

ALEGERILE DIN DECEMBRIE 1937

Guvernul Tătărăscu, format în 1933, a fost prima şi ultima administraţie dintre războaie care a reuşit să-şi încheie mandatul de patru ani. Ca o consecinţă a acestei longevităţi fără egal, constituţia cerea pregătirea de noi alegeri. Apropierea alegerilor şi informaţiile ce-i parveneau în urma supravegherii constante a întregii opoziţii politice constituiau pentru Carol prilejuri de nemulţumire. Încă de la începutul lunii martie, 1937, regele era cât se poate de îngrijorat de ceea ce

---

47 ISISP, Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Fondul 3, Dos. 65, pp. 424–425; Florea Nedelcu, op. cit, p.1025.

48 ISISP, Zaharia Boilă, op. cit., pp. 305–306. Ulterior, după rebeliunea Gărzii din ianuarie 1941, Iuliu Maniu i-a confirmat lui Sir Reginald Hoare existenţa unui testament al lui Codreanu prin care el (Maniu) era desemnat lider al foştilor gardişti. Vezi Elizabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, New York, Harper and Row, 1976, p. 76.

49 ISISP, Fondul 7, Dos. 224, doc. 18, p. 3.

50 ISISP, Fondul 7, Dos. 224, doc. 18, pp. 3,8,9 şi Dos. 227, doc. 77.

părea să fie o iminentă coalizare a lui Maniu, Brătianu, Codreanu şi, posibil, chiar Antonescu, uniţi de împotrivirea faţă de dorinţa lui Carol de a domni ca monarh absolut.

Se pune întrebarea cât de mult îl interesa pe Carol realegerea guvernului Tătărăscu, pe care i-l descrisese negociatorului economic german, Helmut Wohlthat ca *nefiind de fapt o guvernare a aşa-zisului Partid Liberal împreună cu grupări partinice prietene, ci un guvern ce pune în practică intenţiile regelui.*[51] Cel puţin din 1934, regele plănuia activ să instaureze o dictatură de tip fascist, fiind împiedicat numai de presiunea constantă exercitată de către liderii politici şi de lipsa unui partid fascist adecvat în fruntea căruia s-ar fi putut pune. După repetatele respingeri ale Gărzii de Fier, Carol a încercat să creeze o mişcare proprie – Străjerii Ţării –, care însă s-a dovedit a fi o imitaţie atât de slabă şi de neinspirată a Cămăşilor Negre italiene, încât, în ciuda salutului fascist de sorginte romană, putea să pară observatorului străin neatent o versiune românească a organizaţiei de cercetaşi. Dar, cum explica Iuliu Maniu la o şedinţă a comitetului executiv al Partidului Naţional Ţărănesc din 23 noiembrie 1937:

> *Se spune: toate drepturile derivă dela naţiune. Trăim însă în realitate sub un regim de dictatură şi întreaga ţară se prezintă ca o cazarmă.*
>
> *Abia a eşit copilul din casa părintească, el este înrolat la străjerie, fiind expus la eforturi corporale imposibile.* (aplauze).
>
> *Străjeria este o instituţie cu scopul de a desvolta spiritul de camaraderie şi pentru a forma caractere. Foarte frumos! Dar în execuţiune este o instituţie îngrijorătoare*

---

51 Documents on German Foreign Policy (în continuare DGFP), 1937–1945, Washington D.C., Government Printing Office, 1957–1967, seria D, vol. V, doc. 155. În opinia emisarului special al lui Hitler, Helmuth von Cramon, realegerea guvernului Tătărăscu ar fi fost *un eveniment cu adevărat favorabil Germaniei şi ar permite o apropiere mai strânsă a celor două ţări.* T–120, documentele Auswartiges amt (AWA), seria 1987, cadrele D674518–D674520, USNA. Seria DGFP, care, în ciuda titlului, nu a fost tradusă în limba engleză decât la sfârşitul lui 1941, conţine traduceri de documente germane oficiale capturate de trupele americane şi a fost editată în colaborare cu Departamentul de Stat al Statelor Unite, Foreign Office-ul britanic şi guvernul francez.

fiindcă turbură întregul organism şcolar, fiindcă distruge disciplina în şcoală şi introduce anarhia.[52]

În orice caz, Carol a făcut unele demersuri pentru a izola, coopta sau submina trei pericole dintre cele mai puternice: pe Maniu, Codreanu şi Antonescu. Regele se hotărâse deja să-l distrugă pe Codreanu şi-i dăduse lui Marinescu mână liberă să procedeze cum credea el de cuviinţă. Antonescu era un caz mai dificil, deoarece refuza în continuare să-şi dea sprijinul vreunuia din partidele ce-l înfruntau pe rege. Deşi a declanşat câteva campanii de zvonuri ce-l învinuiau pe Antonescu de plănuirea, împreună cu Titulescu, a unei *coup d'état*, Carol n-a reuşit să prezinte nici o dovadă palpabilă de conspiraţie care să poată fi folosită împotriva generalului. Carol refuza însă să creadă că Antonescu era complet nevinovat şi, la scurt timp după numirea generalului la Marele Stat-Major, a instituit un program de supraveghere şi anchetă, cu speranţa de a-l putea discredita pe hipercorectul Antonescu.[53] În legătură cu aceasta, Antonescu observa, în primăvara lui 1940:

> *O lună după instalarea mea în capul Marelui Stat-Major, şeful Siguranţei statului m-a prevenit că „Inspectorul de poliţie* [...] *X a primit ordin să înceapă şi să caute să constituie dosar"*
>
> *Am crezut că este o intrigă, am surâs şi am continuat liniştit munca mea. Câteva luni mai târziu, dl. Popescu Necseşti care a deschis în parlament focul în „cazul Şefului de Stat-Major" este chemat la telefon de dl. Titeanu care-i comunică textual:*
>
> *„Rău faci că iei apărarea generalului Antonescu, când îi vei vedea dosarul îţi vei muşca mâinile". Ca din poveşti. Auzi şi nu poţi crede. Generalul Antonesu avea dosar şi încă ce dosar dacă trebuie să-ţi „frângi" şi mâinile când vii în contact cu el. Mai curios este însă faptul că dosarul acesta odios se găsea în sertarul domnului Titeanu, iar nu în acela al şefilor mei ierarhici.*[54]

---

52 „Discursul domnului Iuliu Maniu la Comitetul Executiv", 23 nov. 1937, în Iuliu Maniu, op. cit., p. 15.

53 *Pe marginea prăpastiei*, p. 32; Gheorghe Barbul, *Memorial Antonesco*, p. 22.

54 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, editori, op. cit., pp. 24–25.

Tactica folosită împotriva lui Maniu, o campanie de presă prin care fruntaşul naţional-ţărănist era acuzat de anti-monarhism, era, mai mult sau mai puţin, continuarea unei hărţuiri începute o dată cu ruptura dintre Maniu şi rege din 1930. Campania era orchestrată, în *Porunca Vremii*, organul semi-oficial al organizaţiei LANC a lui A.C. Cuza, de către un servitor devotat al lui Carol, avocatul Istrate Micescu. În săptămânile premergătoare alegerilor, Micescu afirma în respectivul ziar că *nu putem permite nici Căpitanului, nici dlui Maniu să uzurpe prerogativele regale, hărţuind prin constituţie, în formă ereditară, dinastia.*[55] În plus, Micescu argumenta:

Ţara românească are însă un stăpân, un unic stăpân, în persoana regelui, iar altul nu vrea să cunoască. Cel care îl critică nu e monarhist. Cel care încearcă, prin denigrări, să-i slăbească autoritatea şi strălucirea regală, nu e dinastic. Cel ce încearcă să şubrezească temelia monarhiei – fie şi pasiv, ca dl. Iuliu Maniu – este duşmanul ţării.[56]

Eforturile lui Carol de a împiedica, prin ameninţări, scandal şi mituire, cristalizarea opoziţiei n-au făcut decât să dea imboldul decisiv coalizării împotriva sa a aproape tuturor elementelor politice ale ţării. Ca rezultat al nereuşitei regelui de a-i înstrăina pe naţional-ţărănişti de Maniu, sau pe legionari de Codreanu, cei doi au încheiat, la 14 noiembrie 1937, un pact electoral cu sprijin de masă. Aşa cum observa Călinescu după o săptămână, Comitetul Naţional-Ţărănesc *„a încheiat un pact de neagresiune pe perioada campaniei electorale cu Garda de Fier, Gheorghe Brătianu* (şi aripa sa a naţional-liberalilor) *şi cu* (Partidul Agrarian al lui) *Constantin Argetoianu“.*[57] Cele patru grupări erau membrii de bază ai pactului, dar, printr-o serie de corolarii cu membrii individuali ai pactului, aproape toate partidele politice româneşti au devenit parte constitutivă. Printre „afiliaţi“ se numărau Blocul Evreiesc al doctorului Wilhelm Filderman, Partidul Ţărănesc Radical al lui Grigore Iunian şi Partidul Social-Democrat.[58] La 6 decembrie 1937, lipsa din ce în ce mai mare de

---

55 *Porunca Vremii*, VI, nr. 949, 4 dec. 1937.
56 Ibid., IV, nr. 954, 10 dec. 1937.
57 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., p. 452.
58 Vezi *Lumea românească*, 6 dec. 1937 şi *Dreptatea*, 14 mai 1946. Informaţie confirmată de Corneliu Coposu, secretarul personal al

popularitate a lui Carol al II-lea a fost scoasă puternic în evidenţă prin unirea Partidului Comunist Român, a Uniunii Democratice, a MADOSZ (Uniunea Muncitorilor Maghiari – o altă organizaţie-paravan a comuniştilor) şi a Frontului Plugarilor al doctorului Petru Groza, într-un pact cu naţional-ţărăniştii. [59]

Într-un discurs rostit în faţa Comitetului Executiv al Partidului Naţional Ţărănesc la 23 noiembrie 1937, Iuliu Maniu scotea în evidenţă contrastul dintre forma şi conţinutul guvernelor carliste, care dusese la unirea forţelor opoziţiei disperate:

> *Ţara noastră este scena unor contraziceri şi paradoxe revoltătoare, insuportabile.*
>
> *Daţi-mi voe să vă spun câteva pilde care s'ar părea mici, dar sunt toate ferăstruici prin care se poate vedea foarte bine ce se petrece în ţara noastră.*
>
> *Cele mai frumoase şi strălucitoare uniforme la armată. Cele mai bune trupe. Dar este foarte bine ca să nu căutăm ce este în realitate la spatele acestor trupe admirabile şi a acestor uniforme strălucitoare, când ar fi vorba de supremul moment de a ne apăra ţara şi hotarele. (apl.) Serbări şi parade fără sfârşit. (apl.) Dar oştirea neînarmată* [...]
>
> *Se spune că avem o constituţie din cele mai frumoase pe are le are vreun stat civilizat.*
>
> *Se spune: toate drepturile derivă dela naţiune.*
>
> *Trăim însă în realitate sub un regim de dictatură şi întreaga ţară se prezintă ca o cazarmă* [...]
>
> *În constituţie avem drepturi, dar în realitate domneşte un spirit de cazarmă rău înţeles, în răul înţeles al cuvântului.*
>
> *Stăm sub stare de asediu, sub cenzură. Suntem conduşi cu decrete-legi. Decretele-legi impun sarcini şi poveri noi fără a fi întrebată naţiunea.*
>
> *Prin decrete-legi se încheie contracte, prin decretele-legi se înstrăinează averea naţională şi bunuri ale Statului: decretele-legi înfiinţează servicii noui cu rang de ministe-*

---

lui Maniu între 1939 şi 1946, în discuţiile avute cu autorul la Bucureşti în 1984. Grigore Iunian fusese ministrul Justiţiei în guvernul naţional-ţărănesc al lui Maniu, înainte de a se rupe de el ca să conducă radicalii.

59 Ibid. Vezi şi Florea Nedelcu, op. cit., p. 212.

re, care n'au nici un fel de răspundere față de națiune, iar pe de altă parte se fac deblocări revoltătoare contra regulamentelor și legilor organizatorice ale serviciilor publice.

Se dezorganizează servicii, jignind spirite înalte, oamenii vrednici sunt trimiși prea timpuriu la loc de odihnă, când acum chiar este mai mare lipsă de experiență și de cunoștiințe. (aplauze).

Peste tot contraziceri și paradoxe revoltătoare.

Și dacă în politica internă sunt aceste paradoxe, aceste contraziceri nu mai puțin sunt în politica externă.

Vorbe? Cele mai frumoase, cele mai corecte, exagerat de corecte. Dar toate faptele și toate actele concludente desmint categoric ceeace se spune cu vorbe. (aplauze).

Este pe față declarată dictatură, fără nici o rezervă.

Este pusă deja în aplicare, ar fi prea puțin să spunem că își aruncă înainte umbra.

Domnilor, eu nu pun temei pe fel de fel de șoapte.

Eu pornesc dela fapte. Eu găsesc că ne amenință în modul cel mai serios ca cele mai sfinte drepturi ale națiunei noastre să fie răpite.[60]

Se pare că regele nu se așteptase la eșecul în alegeri al guvernului Tătărăscu, eșec ce i-a surprins pe mulți, date fiind metodele tradiționale de influențare a alegerilor folosite.[61] Voturile au fost 35,92% pentru partidul de guvernământ, 20,40% pentru țărăniștii lui Maniu, 15,58% pentru partidul „Totul pentru Țară“ și 9,15% pentru Partidul Național Creștin al lui Octavian Goga și Alexandru C. Cuza. Partidul de guvernământ nu a reușit să obțină cele 40% necesare pentru a rămâne la putere. La o ședință a Comitetului Central Executiv al Partidului Național Țărănesc din 4 ianuarie 1938, Maniu declara:

Tot astfel trebue să-mi exprim recunoștința pentru tovarășii noștri cu care am legat pactul de neagresiune în aceste alegeri, față de conducerea partidului Totul pentru

---

60 „Discursul dlui Iuliu Maniu la Comitetul Executiv, 23 nov. 1937“, în Iuliu Maniu, op. cit., pp. 14–16.

61 Argetoianu scria că *la Palat și în tabăra guvernului, domnesc panica și disperarea*, ISISP, Constantin Argetoianu, op. cit., Dos. 8608, pp. 3043–3045. Pentru amănunte asupra modului cum Marinescu și generalul Gheorghe Argeșeanu au asigurat „ordinea publică“ pe timpul alegerilor, vezi *Timpul*, 9, 16, 19 și 29 dec. 1937.

Țară și a partidului dlui George Brătianu și a partidului dlui Argetoianu. (Aplauze).

Trebue să constat că toate aceste trei partide în contactul pe care am avut plăcerea să am cu ele, au dovedit o perfectă legalitate și o perfectă colegialitate.

Trebue să constat că ordinele lor la partizanii lor din județe, cu foarte puține 2 excepțiuni, au fost cu rigoare observate și pot să constat că rezultatul îmbucurător de a putea fi trântit guvernul este a se atribui și acestei înțelegeri care și-a dat roadele sale.

Doresc ca să pătrundă în toate partidele din țară acel spirit de lealitate care a pătruns în cele patru partide intrate în acest pact electoral.[62]

Criticii lui Maniu și agenții Palatului au început să răspândească ideea că pactul încheiat de fruntașul țărănist cu Garda de Fier „demoralizase" opoziția democratică, versiune preluată și amplificată ulterior atât de istoricii apuseni, cât și de cei comuniști.[63] De fapt, se pare că se întâmplase exact invers. Cu excepția grupărilor antisemite radicale, nu a existat nici un partid semnificativ care să nu facă parte din pact, într- un fel sau altul. Până și politicienii care, de dragul unor avantaje politice, au criticat ulterior pactul, ca Grigore Iunian de la țărăniștii radicali, i se raliaseră prin faptul că încheiaseră o înțelegere cu partidul lui Maniu la scurt timp după semnarea lui.

Mai mult, Codreanu cel din 1937 era, în multe privințe, deosebit de acel Codreanu care, la începutul și mijlocul deceniului trei, participase la demonstrațiile studențești împotriva evreilor. Scurta colaborare cu Maniu și contactul cu Antonescu îl influențaseră profund pe fostul fanatic, care și-a dat seama că existau și alte modalități de luptă împotriva corupției și inechității din jur. Nu încape îndoială că nici Garda, care acționa acum prin intermediul unui partid, în bună măsură pe o linie trasată de Maniu, nu mai era cea dinainte de 1935, nici cea care avea să fie după moartea lui Codreanu.

---

62 Iuliu Maniu, „Ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național Țărănesc", 4 ian. 1938, în Iuliu Maniu, op. cit., p. 29.

63 Pentru felul cum a fost preluată versiunea aceasta de istoricii din Occident, vezi Hugh Seton-Watson, op. cit., p. 208 și Paul Shapiro, op. cit.

Se pot aduce argumente în favoarea tezei că Pactul a fost cea mai mare manifestare de unitate politică naţională – chiar dacă numai a opoziţiei – de la Marea Unire încoace. În orice caz, cuprindea evantaiul politic cel mai divers.

GUVERNUL GOGA–CUZA

Instalarea de către Carol a guvernului Goga–Cuza este de obicei interpretată ca o măsură profilactică de ultimă oră luată de rege pentru a stăvili valul de antisemitism ce mătura ţara şi a salva monarhia, după neaşteptata pierdere a alegerilor de către guvernul Tătărăscu. Această interpretare – activ propagată de Palat pe atunci – pune unele probleme serioase, ce se cer tratate cu mai multă atenţie decât li s-a dat până acum. Mai întâi, după refuzul lui Codreanu din februarie 1937 de a-l proclama noul „Căpitan" al mişcării, Carol plănuise o reprimare radicală a Gărzii, prin lichidarea lui Codreanu şi a multora dintre locotenenţii săi. Până atunci sprijinise activ Garda, cu fonduri băneşti şi alte resurse, cum făcuseră şi membrii camarilei, bunăoară industriaşii Nicolae Malaxa, Max Auschnitt şi Astride Blank.[64] În iulie 1937, cu cinci luni înaintea alegerilor, Carol îl informase pe ministrul de externe francez că în România vor avea loc „transformări autocratice", dând în acelaşi timp asigurări că politica externă nu se va modifica atât timp cât va fi el rege.[65]

În al doilea rând, imediat după numirea noului guvern Goga–Cuza la 23 decembrie 1937, regele i-a spus lui Goga, în prezenţa lui Armand Călinescu, că *se hotărâse să înfiinţeze o*

64 OSS Research and Analysis Report No. 474, The Iron Guard, 1943, p. 3, State Department Records, USNA. E remarcabil faptul că nici unul dintre aceşti industriaşi nu era de origine etnică română, deşi perfect asimilaţi. Malaxa era grec de origine, Auschnitt şi Blank evrei.

65 2376/D497048, 17 iul. 1937, Ambasadorul cehoslovac la Paris, Osusky, către ministrul de Externe al Cehoslovaciei, Krofta, Raport despre conversaţia dintre Carol al II-lea al României şi ministrul de Externe al Franţei, Library of the Foreign and Commonwealth Office London, apud. Dov B. Lungu, „The French and British Attitudes towards the Goga–Cuza Government in Romania: December 1937–February 1938", în *Canadian Slavonic Papers*, vol. XXX, nr. 3, sept. 1988, p. 325.

armată a partidului şi că la baza acelei armate vor sta virulent antisemiticii şi făţiş prohitleriştii „Lăncieri".[66] După refuzul Gărzii şi eşecul „Străjerilor Ţării" şi al altor încercări născute moarte de a întemeia o mişcare fascistă de massă pe care s-o conducă, regele şi-a concentrat atenţia asupra „Lăncierilor" cuzişti, deveniţi mişcarea sa fascistă favorită. „Lăncierii" existau de mult, de când Cuza hotărâse să dea un caracter oficial bandei de bătăuşi de care se folosea pentru pogromurile şi demonstraţiile împotriva evreilor moldoveni. Cum Cuza, prin Carol, controla orice menţiune a lor în presă, erau prea puţini cunoscuţi în afara graniţelor ţării. Întrucât organizaţia avea prea puţine trăsături pozitive – poate nici una – rezultatul era că presa păstra în legătură cu ei o tăcere aproape mormântală.

Din diverse motive, Garda de Fier era blamată frecvent pentru acţiunile „lăncierilor". Asemănarea dintre uniformele lor – singura diferenţă era culoarea cămăşii, verde pentru gardişti, albastră pentru lăncieri – era de natură să creeze confuzie. Totodată, terorismul şi huliganismul, care păreau să fie raţiunea de a exista a lăncierilor, erau trăsături incipiente, chiar dacă mai puţin evidente deocamdată, ale Gărzii de Fier. În sfârşit, dezinformarea oficială şi tăcerea păstrată de presă erau de asemenea folosite pentru a adânci impresia aceasta. Numărul lăncierilor era apreciabil. Cu ocazia unei Conferinţe Naţional Creştine, ţinută în 1938, la Bucureşti s-au adunat aproximativ 200 000 de membri în uniformă.[67] Nicholas Nagy-Talavera, unul dintre puţinii cercetători ai fenomenului, estimează că lăncierii *s-au făcut vinovaţi, înainte de 1940, de mai mult huliganism şi brutalitate antisemită decât*

---

66 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., p. 456. Potrivit unui raport OSS din 1944, *După 1933, activitatea acestui partid* [al lui Cuza] *era în plină desfăşurare. Cuza a luat legătura cu Hitler, iar partidul său a crescut. Ca membru al parlamentului, Cuza a lăudat hitlerismul şi realizările lui Hitler. Cât timp s-au aflat nemţii în România, Cuza şi ciracii săi au fost colaboratori fideli ai regimului.* OSS Box 1180, Dos. 107923, doc. GR-77, 14 dec. 1944, Modern Military Branch, USNA.

67 Paul Shapiro, „Prelude to Dictatorship in Romania", op. cit., p. 51; Henri Prost, *Destin de la Roumanie (1918–1954)*, Paris, Editions Berger-Levrault, 1954, p. 85. După Fabricius, numărul se situa în jur de 100 – 150 000, în Shapiro, p. 51.

Garda de Fier, în special în anii 1935 – 1937.[68] Legaţia britanică din Bucureşti împărtăşea această opinie.[69] Până şi nemţii se plângeau de comportarea lăncierilor, mai ales *în provincie, unde îi atacau de multe ori nu numai pe evrei, ci şi pe alţi adversari, de la care luau bani cu ameninţări.*[70] Lăncierii erau total lipsiţi de idealurile stabilizatoare şi de principiile morale ce însufleţeau pe cei mai buni membri ai Gărzii. Dimpotrivă, se consacrau numai persecutării şi expulzării evreilor.

În al treilea rând, Codreanu şi Garda erau la fel de puternic animaţi de sentimente monarhiste ca orice alt individ sau altă organizaţie din România şi nu există nici o dovadă a vreunei dorinţe a lor de a complota împotriva monarhiei instituţionalizate. Acest lucru reiese din scrierile timpurii ale lui Codreanu la fel de clar ca aproape tot ce a scris până în aprilie 1938. Abia când a emis ultima circulară, prin care dizolva Garda, a făcut Codreanu o referinţă ce poate fi interpretată drept un atac împotriva regelui, dar nici aceasta nu era decât aserţiunea că membrii Gărzii vor aştepta urcarea pe tron a lui Mihai. După ce Istrate Micescu a pornit campania de denigrare a lui Codreanu şi Maniu, Căpitanul a catadicsit să facă o declaraţie publică, disculpându-se de acuzaţiile de anti-monarhism într-o manieră ce reflectă influenţa lui Maniu. Codreanu spunea:

> *Declar că domnul Maniu şi eu însumi considerăm o crimă nu numai orice acţiune dăunătoare dinastiei, ci şi pe cele care-i pot întina onoarea* [...] *Ce atitudine avem faţă de noul guvern? Fiind vorba de un guvern naţionalist, nu avem dreptul, la început, să ne îndoim de buna sa credinţă* [...] *Totuşi, nu avem cuvinte bune pentru cei ce şi-au părăsit partidele ca să adere la regimul actual, întrucât aceasta înseamnă trădare, comisă pentru a accede la putere. În ceea ce priveşte dizolvarea Parlamentului, sfătuim*

---

68 Nicholas Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others*, p. 289.

69 FO 371/22448, doc. R1429, telegrama nr. 51, 11 febr. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO. Vezi şi FO 371/24988 şi FO 371/24983, PRO.

70 DGFP, Seria D, vol. V, doc. 179, Circulară către Ministerul de Externe, 9 mart. 1938, pp. 249–253.

guvernul să nu o rişte, fiindcă la noile alegeri n-ar obţine nici 30% din voturi. Suntem dispuşi să dăm noului guvern o mână de ajutor la votarea bugetului şi implementarea unor legi urgente. Închei prin a atrage atenţia celor ce vor să împingă Coroana la dictatură asupra faptului că aceasta ar fi o catastrofă. Adevărata înţelepciune este să ştii cum să eviţi situaţiile care ar pune Coroana în conflict cu naţiunea şi cu destinul ei.[71]

În plus, departe de a constitui o ameninţare distructivă crescândă, în toată perioada 1935–1938, gardiştii erau preocupaţi mai ales de proiecte constructive. După cum raporta Hoare ministerului său, guvernul Goga–Cuza *a înfiinţat brigăzi de „lăncieri" în uniformă pentru a ţine în frâu activitatea Gărzii de Fier, care însă a făcut până acum dovada că este o organizaţie ordonată şi disciplinată.* [72]

În sfârşit, este greu de dat crezare presupusei dorinţe a regelui de a „stăvili" antisemitismul, când în timpul domniei sale s-a introdus constant o legislaţie antisemită. Legislaţie care, o dată votată, era extrem de greu de revocat. În 1938, regele îi explica unui ziarist britanic:

Eu nu cred în alegeri. Rolul suveranului este de a determina care este adevăratul spirit public. Nu se poate tăgădui că în România acest spirit merge spre naţionalismul extrem. Aşa că am procedat înţelept şi în deplin acord cu sentimentul popular când am încredinţat puterea unui partid mai naţionalist decât altele.[73]

Dacă ura etnică şi rasială puteau fi numite „sentiment popular" este evident că regele nu avea reţineri în a le încuraja.

Înrăutăţirea, cu ajutor regal, a situaţiei a fost descrisă într-un raport înaintat în ianuarie 1938 de către Consiliul Directorial al Evreimii Britanice şi Asociaţia Anglo-Evreiască ministrului de Externe britanic:

Cunoaşteţi că situaţia evreilor din România se înrăutăţeşte an de an sub toate aspectele: politic, economic, moral. Exemple evidente şi întristătoare ale acestei tendinţe sunt

---

71 FO 371/22447, doc. R539, telegrama nr. 15, 14 ian. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

72 FO 371/22448, doc. R1429, telegrama nr. 51, 15 febr. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

73 A.L. Easterman, *King Carol, Hitler and Lupescu*, London, 1942, p. 92.

Legea pentru protejarea forţei de muncă naţionale, din iulie 1934, decretele din septembrie şi octombrie 1937 emise de fostul ministru al industriei şi comerţului, Monsieur [Valer] *Pop către toate societăţile particulare şi cu capital comun, prin care se recomandă insistent ca 50% din personalul administrativ şi 75% din muncitorii necalificaţi din fiecare întreprindere să fie de origine etnică română şi decretul din 3 octombrie 1936 al Ministerului Justiţiei, către toţi procurorii publici, prin care se cere revizuirea cetăţeniei evreilor şi a altor minoritari din anumite provincii.*[74]

Principalul participant la negocierile cu francezii şi englezii asupra acestor chestiuni, Istrate Micescu, numit de Carol, se făcuse remarcat ca organizator al unei campanii încununate de succes de excludere a tuturor avocaţilor evrei din baroul bucureştean.[75] Micescu a apărat măsurile antisemite, pretinzând că erau necesare pentru a exclude posibilitatea unei guvernări gardiste care – i-a încredinţat el pe francezi şi pe englezi – ar fi fost un rău şi mai mare.[76] Totuşi, în chiar zilele când le promitea francezilor *moderaţie şi tact* în implementerea măsurilor antisemite, Micescu le făgăduia germanilor că *măsurile antisemite vor fi intensificate.*[77] Într-adevăr,

---

74 FO 371/22447, doc. R56, 3 ian. 1938, The Joint Foreign Committee – Neville Laski şi Leonard G. Montefiore – către subsecretarul de Stat pentru Afacerile Externe, Foreign Office, PRO.

75 În februarie 1938 Carol îl va folosi pe Micescu ca mijlocitor pentru a oferi o sumă substanţială de bani prefectului de Neamţ, Ion V. Emilian, şeful unei grupări fasciste numite „Svastica de Foc", în vederea asasinării lui Codreanu. ISISP, Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, Fond 104, Dos. 8626, pp. 3398–3399 şi 3457; Florea Nedelcu, op. cit., p. 372. Date comunicate personal autorului de către Ion V. Emilian, München, 1982. Complotul a fost compromis când Emilian i-a dezvăluit întregul plan lui Codreanu. Scandalul care ar fi fost declanşat de publicarea acestei ştiri a fost estompat de demiterea guvernului Goga–Cuza.

76 Micescu către Ministerul Afacerilor Externe, Geneva, 24 ian. 1938, în Fondul Nicolae Petrescu-Comnen, Box 5, Archives of the Hoover Institute on War, Peace and Revolution, Stanford, California şi Notă despre convorbirea Delbos–Micescu, 26 ian. 1938, Carton 214, Roumanie, Europe 1930–1940, Archives du Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, apud. Dov. B. Lungu, „Atitudinea franceză şi britanică faţă de guvernul Goga–Cuza din România; decembrie 1937 – februarie 1938", op. cit., p. 333.

77 Dov B. Lungu, op. cit., pp. 334–335.

sub regele Carol al II-lea, ritmul măsurilor antisemite era definit mai mult de „intensificare“ decât de „moderaţie şi tact“.

Interesant este că pe toată durata deceniului patru, deşi în mai 1928 Carol al II-lea fusese expulzat şi declarat indezirabil în Marea Britanie, din pricina comportării sale scandaloase – a existat o tendinţă marcantă, atât din partea britanicilor, cât şi a francezilor, de a-i acorda regelui României beneficiul îndoielii şi de a-l descrie adesea drept un domnitor care alegea alternativa cea mai bună dintr-un număr foarte limitat.[78] Această definire însă nu rezistă unui examen serios. Aşa cum îi declara Carol unui ziarist britanic în 1938, imediat după Anul Nou,

> *Problema evreilor din România este aspectul principal al situaţiei. Nu se poate tăgădui că în ţară există un puternic anti-semitism. Că aceasta este o problemă veche a istoriei noastre. Măsurile de luat pentru a o rezolva se bazează pe principiul revizuirii cetăţeniei române pentru evreii veniţi în ţară după război. Ceea ce s-a întâmplat a fost ca o invazie a evreilor ruşi şi galiţieni, intraţi ilegal. Numărul acestora este de obicei exagerat: unii spun că ar fi fost chiar 800.000, dar în realitate au fost cel mult 250.000 de oameni care au năpădit satele şi nu sunt elemente bune. Evreii care trăiau în România înainte de război nu vor păţi nimic. Cei care au venit după nu au încă drepturi le-*

78 Vezi A.L. Easterman, op. cit.. Easterman era un reporter ale cărui reportaje se pare că ajungeau la Foreign Office înainte de a fi primite de ziarul său. Atitudinea pro-carlistă a britanicilor este explicată parţial în memorandul înaintat Foreign Office-ului de către Donald Hall, în 19 mai 1940. După ce descrie dublul ţel al propagandei britanice în România ca fiind (1) a-i convinge pe români de inevitabilitatea victoriei britanice şi (2) a-i convinge de necesitatea de a depune rezistenţă înarmată şi/sau economică dominaţiei germane, Hall încheie: *Pentru ca această propagandă să fie eficace, este evident nevoie să sprijinim forţele ce hotărăsc cum va acţiona ţara. Unica putere dominantă este regele. Din nefericire, regimul instaurat de rege devine tot mai nepopular. Suntem, aşadar, obligaţi să sprijinim un regim care nu este cel mai indicat pentru ţară şi pe care democraţia nu-l poate, de fapt, tolera* (FO 371/24988, doc. 159107, op. cit.). După plecarea precipitată din România din septembrie 1940, lui Carol i s-a refuzat şi viza americană.

gale, decât ca refugiaţi. În legătură cu aceştia ne vom gândi ce măsuri să luăm.[79]

Se pare că atât francezii, cât şi englezii acceptaseră ca pe un element de bună credinţă că un rege nu putea constitui o ameninţare fascistă sau antisemită. Aşa se explică faptul că ambasadorul francez a aplaudat dictatura regală, la instalarea ei, la 10 februarie 1938.[80] În mod asemănător, la Londra, Sir Orme Sargent de la Foreign Office îl considera pe Carol *singura influenţă moderatoare în care putem avea încredere acum şi în viitorul imediat*. După Anthony Eden, regele era *în linii mari, elementul cel mai valoros al unei situaţii extrem de instabile.*[81] Cu toate acestea, la Londra mai erau şi unii care se îndoiau. Într-o minută a Foreign Office-ului din 3 ianuarie 1938, doi analişti avertizau că:

> [...] *guvernul francez şi Sir R. Hoare înclină să privească venirea la putere a Partidului Naţional Creştin ca pe un vaccin profilactic împotriva răului şi mai mare al Gărzii de Fier. Eficacitatea acestui tratament depinde de germenele ce se va dovedi cel mai virulent.*[82]

Între timp, evaluările germane ale lui Carol erau de asemenea favorabile, dar din cauze mult mai întemeiate. După o circulară a Ministerului de Externe german din 9 martie 1938, cabinetul ce-l avea în frunte pe succesorul lui Goga, patriarhul Miron Cristea, reprezenta o *continuare a politicii anti-semite a lui Goga, fiindcă şi Patriarhul este pătruns de aceleaşi idei.*[83] În plus, continuă circulara,

---

79 FO 371/22453, *Daily Herald*, 10 ian. 1938, interviul acordat de Carol al II-lea lui A.L. Easterman, PRO. Ambasadorul britanic declara în raportul său despre discuţia avută cu ministrul de externe al lui Carol, Istrate Micescu: *M-a alarmat afirmaţia Preşedintelui Consiliului, că în ţară sunt sute de mii de evrei ce nu au dreptul să se afle acolo, deoarece au obţinut acte false, prin mituire. Ministrul de Externe mi-a spus că de fapt sunt 500.000, iar eu am replicat că cifra mi se pare incredibilă*. FO 371/22447, doc. R109, telegrama nr. 4 din 4 ian. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

80 DDF, vol. VIII, doc. 164, Adrien Thierry către ministrul de Externe Yvon Delbos, 15 febr. 1938.

81 Dov B. Lungu, op. cit., pp. 339–340; FO 371/R1378/9/27, 16 febr. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

82 FO 371/22447, doc. R34, 3 ian. 1938, nota Ross şi Nichol, PRO.

83 DGFP, seria D, vol. V, doc. 179, 9 mart. 1938, Circulară către Ministerul de Externe, pp. 251–252. După cum observa ambasadorul britanic la aproape zece luni după lichidarea conducerii Gărzii, de

[Deşi guvernul Goga] *a fost primit de noi cu bucurie din motive ideologice, nu se poate spune că politica germană a suferit o înfrângere prin demisia lui* [...] *În ceea ce priveşte politica externă, este interesant pentru noi că regele şi-a declarat pe faţă intenţia de a se apropia de Germania treptat dar sistematic şi că dl. Tătărăscu, ministrul provizoriu de externe, a făcut declaraţii similare. Chiar dacă în România mişcarea ce se înrudeşte cel mai mult cu Weltanschauung-ul, Garda de Fier, întâmpină o rezistenţă foarte viguroasă, felul cum evoluează evenimentele nu are de ce să ne neliniştească. Dimpotrivă, putem spera că în politica externă regele Carol al II-lea va persista în dorinţa sa des afirmată de a strânge legăturile cu Germania.*[84]

La începutul lui 1938, cu ajutorul lui Carol, situaţia din România se deteriorase în aşa hal, încât trimişii diplomatici american şi britanic raportau guvernelor lor că mişcarea antisemită avea acum o viaţă şi o forţă de sine stătătoare, căror nici un guvern nu putea spera să li se opună. Consulul britanic din Constanţa arăta că:

[Evreii] *sunt de părere că încurajarea fracţiunii antisemite din ultimii ani a mers prea departe pentru a mai putea fi oprită. Nici un guvern n-ar îndrăzni să încerce s-o tempereze, deoarece a bate un evreu este, se pare, astăzi, forma cea mai înaltă de patriotism românesc. Evreii se tem că nu vor fi lăsaţi să-şi câştige existenţa în această ţară, şi nici nu li se va permite să plece undeva unde s-o poată câştiga.*[85]

Anul Nou, Cristea *a abordat tema naţionalismului, referindu-se, semnificativ şi poate oarecum neliniştitor, la problema evreiască* [...] *El a anunţat că peste tot unde este posibil se va renunţa la serviciile specialiştilor străini şi, în particular, în ceea ce-i priveşte pe evrei, că guvernul a luat deja, şi va continua să ia, măsurile necesare pentru a preveni o nouă invazie*, FO 371/23841, doc. R219, telegrama nr. 5, S, 9 ian. 1939, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO. OSS arată că Patriarhul *colaborează la ziarele anti-semite şi a sfinţit svastica de pe drapelul Naţional Creştin.* Raportul de cercetare şi analiză al OSS nr. 474, *Garda de Fier*, 1943, pp. 9–10, State Department Records, USNA.

84 DGFP, Seria D, vol. V, doc. 179, op. cit., pp. 252–253.

85 FO 371/22447, doc. R540, 8 ian. 1938, A.C. Kendall, consul la Constanţa, către Sir Reginald Hoare, Legaţia Britanică din Bucureşti, PRO.

După nici două săptămâni, la 20 ianuarie 1938, Franklin Mott Gunther îi explica, profetic, Secretarului de Stat:

Vă declar cu regret convingerea mea că şi dacă acest guvern [Goga–Cuza] *nu va supravieţui alegerilor, chestiunea în sine* [a antisemitismului] *este atât de actuală, încât va trebui să fie îmbrăţişată de orice guvern ales, ba chiar de o dictatură, ca răspuns la cererea publică insistentă.*[86]

La mai puţin de un an, fără nici un fel de presiuni din partea Gărzii, Carol ridicase cetăţenia a 225 000 de evrei români.[87] În august 1940, Carol instituia o replică aproape perfectă a legilor antisemite de la Nürnberg ale lui Hitler. O analiză post-mortem a regimului carlist, întreprinsă de Office of Strategic Service, conchidea:

[...] *în dorinţa de a fura tunetul Gărzii de Fier, Carol l-a încurajat pe Goga să facă ochi dulci Axei Roma–Berlin şi a sprijinit din plin măsurile anti-evreieşti, de fapt primele măsuri luate de noul regim, Carol abandonase politica externă tradiţională a României, care din 1919 se orientase spre Franţa şi Anglia şi sprijinea Liga Naţiunilor împotriva Germaniei şi Italiei.*[88]

Potrivit analizei OSS, Carol era *un autocrat care impusese fascismul şi ignorase elementele democratice*, un om al cărui comportament politic arbitrar crease împrejurări în care *nu mai putea spera să-şi salveze tronul şi independenţa ţării sale.*[89]

GENERALUL FĂRĂ TRAGERE DE INIMĂ

În străduinţa sa de a forma guvernul Goga–Cuza, Carol se lovise de un obstacol neaşteptat. Cuza era un complice ascultător, însă Octavian Goga nu accepta postul de prim-minis-

86 Rolul M27, 871.4016 Evrei/62, 20 ian. 1938, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

87 Joshua Staar, „Jewish Citizenship in Romania“, în *Jewish Social Studies*, vol. III, nr. 1, 1941, p. 77.

88 Raportul de cercetare şi analiză al OSS nr. 1502, *Rolul dinastiilor locale în Balcani*, p. 41, 26 apr. 1944, State Department Records, USNA.

89 Ibid.

tru decât cu o condiţie: ca Antonescu să facă parte din guvern, ca ministru al Apărării.[90] La început, atât regele, cât şi generalul, au refuzat. Carol prefera să-şi pună omul său în acest post, fie şi numai din raţiuni de afaceri, iar Antonescu se dovedise deja capabil şi întotdeauna gata să pericliteze interesele regelui. După Armand Călinescu, la o întâlnire cu regele şi cu Goga din 23 decembrie 1937, Goga *a cerut* [lui] *Rex pe generalul Antonescu la Război. Rex s-a opus. L-a acceptat deocamdată la Comunicaţii, Goga luând el Armata.*[91]

La început, Antonescu a refuzat, crezând că Goga va *orienta politica noastră externă spre Germania.*[92] Goga insistă, explicând:

> *Prezenţa mea în fruntea guvernului va fi o asigurare pentru Germania, iar prezenţa dumneavoastră la Apărarea Naţională va fi o garanţie pentru Franţa şi Anglia că trupele noastre nu vor lupta niciodată împotriva lor.*[93]

În timp ce continua să argumenteze că era necesar ca Germania să fie oprită şi Hitler *împiedicat să devină stăpân la Praga*, Antonescu acceptă, cu titlu de încercare, numirea la 26 decembrie 1937, punând condiţia să fie abilitat să ia legătura cu alţi lideri de partid pentru a asigura guvernului o bază largă de sprijin politic. Armand Călinescu nota în aceeaşi zi că el, primul-ministru Octavian Goga şi ministrul Curţii al lui Carol, Ernest Urdăreanu, discutaseră problema:

> *Hotărâm forma de guvern de colaborare. Cer să intre şi general Antonescu. Goga a fost de aceeaşi părere şi i-a cerut regelui. Regele l-a acceptat la Comunicaţii, luând primul-ministru* [Goga] *Armata. Discut cu Ionel Antonescu. Nu primeşte decât dacă i se dă Armata. Cer*

---

90 *Pe marginea prăpastiei*, vol. I, pp. 31–32; Gheorghe Barbul, op. cit., p. 23.

91 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., p. 456.

92 Gheorghe Barbul, op. cit., p. 73.

93 Ibid. Relatarea lui Barbul pare destul de exactă. Şi mulţi observatori occidentali au avut impresia că discuţia aceasta, sau una foarte asemănătoare, a avut loc. De exemplu, potrivit raportului Legaţiei elveţiene la Bucureşti, *La présence dans l'équipe ministerielle de M. Armand Călinescu et du général Antonescu ne suffit pas à rassurer la France.* René de Weck către Monsieur le Conseiller Federal Giuseppe Motta, Chef du Departement, 1939, Politique federale, Berne, 23 febr. 1939, Schweizerisches Bundesarchiv, Bern (în continuare, SSA).

garanţii să nu mergem cu Germania. *Antonescu vrea să-l luăm şi pe Gheorghe Brătianu. Că Antonescu a venit în numele lui* [Brătianu]. *S-au şi întâlnit* [cei trei] *dar combinaţia a căzut.*[94]

Întrucât condiţiile auto-impuse ale acceptării sale provizorii nu erau întrunite, Antonescu renunţă formal la numire. În scrisoarea adresată lui Octavian Goga la 28 decembrie 1937, el explica de ce nu putea accepta postul cu conştiinţa împăcată:

Din dorinţa de a servi Ţara şi pe D-voastră şi numai din această dorinţă am încercat, şi vă cer iertare dacă am greşit, o lărgire a bazei politice a viitoarei formaţiuni guvernamentale. Am eşuat. În faţa acestei noi situaţii [...] *vă rog să mă iertaţi dacă, după adâncă reflecţiune, sunt nevoit de a declina cinstea ce mi-aţi făcut de a vă gândi, din primul moment, şi la mine.*[95]

Condiţia pusă de Goga, de a-l avea pe Antonescu în cabinet, l-a obligat pe Carol să-l abordeze direct pe general. Mai întâi, regele l-a convocat la Palat şi, neinspirat, i-a propus să uite tot ce se întâmplase între ei, ca şi cum Antonescu ar fi ofensat vreodată Coroana. Cu sânge rece, Antonescu i-a reamintit lui Carol de supravegherea poliţienească şi de hărţuielile secrete la care fusese supus, împreună cu soţia sa, de către Eugen Titeanu şi Mihail Moruzov, la ordinele lui Carol, precum şi de demiterea sa din rândurile cadrelor de comandă după demisia de la Marele Stat-Major. Audienţa s-a terminat brusc.[96] Adoptând o tactică absolut diferită, Carol l-a convocat din nou pe general la Palat a doua zi şi, ca soldat, i-a ordonat *să ia conducerea Ministerului Comunicaţiilor în guvernul Goga.*[97]

Răspunsul lui Antonescu a fost:

Majestate! În faţa ordinului mă supun. Majestatea Voastră ştie, însă, câte nereguli sunt la acel Minister. Punându-mă la conducerea lui, eu nu voiu putea patrona necinstea încuibărită acolo şi deci nu voiu putea accepta contractele scandaloase şi oneroase pentru ţară încheiate

---

94 Ibid.(subl. aut.)
95 *Pe marginea prăpastiei*, pp. 31–32.
96 Ibid.
97 Ibid., pp. 32–33.

de Ministerul Comunicaţiilor. Voiu fi pus, aşadar, în situaţia să plec repede de acolo şi astfel numirea mea să nu folosească guvernului; din contra. Socotesc, deci, c'ar fi mai bine să mă numiţi la Apărarea Naţională, mai ales că sunt şi militar şi sunt încă atâtea lucruri mari de îndeplinit pentru armată.[98]

Argumentul folosit de Antonescu era grăitor; el spunea mult despre corupţia ce-l caracteriza pe Carol şi regimul său. Potrivit industriaşului Constantin Argetoianu, fost prim-ministru şi membru permanent al anturajului lui Carol, regele îl „convinsese" pe ministrul comunicaţiilor

> [...] *pentru a-i da lui Malaxa un avans de 150 milioane de lei, pentru crearea unei fabrici de ţevi ermetice, de care atât calea ferată cât şi fabricile municipale vor avea nevoie în viitor, în primul rând pentru construirea unui nou traseu de conducte din Prahova* [regiunea petroliferă] *către Constanţa* [un port principal] *şi în al doilea rând pentru aducerea gazului natural din regiunile petrolifere la Bucureşti. Dar farmecul acestei afaceri şi adevărata ei valoare nu consta din faptul că i-a permis lui Malaxa să-şi construiască o fabrică cu banii publici. Adevăratul farmec şi valoare a afacerii consta în aceea că în acelaşi timp, a ridicat costul taxelor de import pentru ţevile aduse din afară şi în felul acesta i-a creat lui Malaxa un adevărat monopol în aprovizionarea industriei petroliere: o problemă de sute de milioane.*[99]

Carol a cedat în faţa argumentelor lui Antonescu şi, la o zi după constituirea oficială a guvernului Goga–Cuza, generalul a fost numit ministru al Apărării Naţionale. Unul dintre primele sale gesturi a fost să-l convoace pe ataşatul militar francez, colonelul André Delmas. Delmas relatează că Antonescu i-ar fi spus:

> *Eu v-am chemat pentru a vă informa că am pus, în faţa Regelui şi a d-lui Goga, preşedinte al Consiliului, ca condiţie a intrării mele în cabinetul care se forma, că nimic nu va fi schimbat în raporturile de prietenie cu Franţa şi*

---

98 Ibid.
99 ISISP, Constantin Argetoianu, op. cit., însemnarea din 25 mart. 1937, pp. 1869–1878.

am obţinut această asigurare. Vă rog să faceţi cunoscută declaraţia mea şefilor dumneavoastră.[100]

CAMPANIA ÎMPOTRIVA GĂRZII

Noul guvern n-a avut niciodată coerenţă şi şi-a început scurta activitate cu înfruntări între lăncieri, gardişti şi poliţia lui Călinescu. Goga nu exercita absolut nici un fel de control asupra lăncierilor. Dacă nominal erau controlaţi de Cuza, Carol începuse deja să şi-i însuşească, pentru a face din ei „armata de partid" pe care şi-o dorea. Multe din incidentele atribuite ciocnirilor dintre jandarmi şi Garda de Fier se datorau de fapt încăierărilor dintre lăncieri şi gardişti. Pentru a menţine ordinea, Antonescu a instituit măsuri de lege marţială şi, cu aprobarea regelui, a avut o întrevedere cu Codreanu.[101]

Măsurile de lege marţială existau în România încă de la primul război mondial. Aplicarea lor însă fusese extraordinară până la „Spaima Roşie" din 1924 – rezultatul răscolei instigate de comuniştii din oraşul Tatar Bunar şi al proclamării, în acel an, a Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti. Până la sfârşitul lui 1924, guvernul liberal aflat la putere votase „Legile pentru pedepsirea infracţiunilor împotriva ordinii publice", cunoscute ulterior sub numele generic de „Legea Mârzescu".[102] Cu un an înainte fusese adoptată Constituţia din 1923, cu un articol ce permitea proclamarea „legii marţiale" în „caz de pericol".[103] Împreună, cele două măsuri acopereau orice situaţie, dar guvernele care s-au succedat au considerat necesar să lărgească tot mai mult aplica-

---

100 DDF, vol. VII, documentul 401. Ioan Talpeş, *Diplomaţie şi apărare*, p. 200.

101 *Pe marginea prăpastiei*, pp. 33–35; Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu: Die Deutsche-Rumänische Bezeihungen 1938-1944*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag Gmbh, 1954, p. 15; DGFP, seria D, vol. V, doc. 179; Ioan Chiper şi Vasile Liveanu, *Condiţiile instaurării dictaturii legionaro-antonesciene*, în *Împotriva fascismului*, p. 173.

102 *Monitorul oficial*, nr. 279, 19 dec. 1924.

103 Constituţia României din 1923, articolul 128.

rea „Legii Mârzescu". În 1926 fusese legalizată cenzura oficială, expres interzisă de constituţie, iar în 1927 legea fusese extinsă pentru a include şi nespecificatele „uneltiri împotriva siguranţei statului". În martie şi mai 1933 fusese întărită şi mai mult.[104] Legea Mârzescu servea drept paravan multor păcate, printre care arestul preventiv fără acuzaţii specifice, cenzurarea poştei şi percheziţiile şi confiscările după bunul plac. Cât timp a funcţionat, guvernul Tătărăscu a folosit cenzura automată la discreţie. Măsurile luate de Antonescu aveau o finalitate precisă: să împiedice formarea grupărilor paramilitare şi demonstraţiile organizate de acestea.[105]

La 31 decembrie 1937, fără a-l informa pe Antonescu, Goga a introdus noi măsuri de cenzură prin care s-a reuşit suspendarea a trei ziare cu patroni preponderent evrei: *Adevărul*, *Dimineaţa* şi *Lupta*. Explicând actul guvernului, diplomatul român Gheorghe Davidescu afirma:

> *Redacţiile ziarelor radical-democratice proeminente din Bucureşti. „Adevărul", „Dimineaţa" şi „Lupta", erau 90% evreieşti. Primul-ministru Goga a declarat că de acum înainte opinia publică românească va fi formată din români, iar nu de evrei. Ziarele menţionate serveau interesele Internaţionalei a Treia.*[106]

O săptămână mai târziu, Călinescu l-a vizitat pe Antonescu la vila de la Predeal a acestuia din urmă. Călinescu notează că Antonescu i-a spus lui Codreanu *că e hotărât să se menţină în legalitate*[107]. Călinescu mai notează că *Antonescu cere desfiinţarea cenzurii*, ceea ce ar fi ridicat interdicţia celor trei ziare şi că avea *o atitudine neprovocatoare faţă de Gardă şi desfiinţarea lăncierilor*.[108] Generalul obţinuse cuvântul lui

104 *Monitorul oficial*, nr. 66, 22 mart. şi nr. 107, 12 mai 1933.

105 DGFP, seria D, vol.V, doc. 179.

106 M27, 871.4016 Evrei/87, telegrama nr. 347 din 14 ian. 1938, Walter A. Leonard din Tallin către Secretarul de Stat, citând articolul lui Davidescu din ziarul estonian Uus Eesti, nr. 4 din 5 ian. 1938. Vezi şi FO 371/22447, doc. R16, telegrama nr. 106 din 31 dec. 1937, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO. După toate aparenţele, *Adevărul*, *Dimineaţa* şi *Lupta* erau ziare de centru stânga şi nu „radicale".

107 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., însemnarea din 9 ian. 1938.

108 Ibid

Codreanu că el şi organizaţia sa vor preda armele şi nu vor comite acte de violenţă dacă nu vor fi atacaţi.

Între timp, duşmanul de moarte al Gărzii de Fier, Armand Călinescu, recunoscuse şi el că principalul pericol ce ameninţa ordinea publică erau lăncierii, care atacau atât Garda, cât şi poliţia sa. Prin urmare, până şi el cerea dizolvarea lăncierilor.[109] Călinescu le purta lăncierilor o pică deosebită, fiindcă merseseră până acolo cu obrăznicia încât interziseseră unui om numit de el accesul în clădirea Ministerului de Interne, unde acesta trebuia să depună jurământul de serviciu, bruscându-l apoi, fizic, în curtea respectivei instituţii.[110] Aceasta l-a făcut pe Călinescu – un bărbat pe care nu-l caracteriza răbdarea sau toleranţa – să ia atitudine împotriva lăncierilor, ceea ce a dus, în cele din urmă, la arestarea unor membri ai Partidului Naţional Creştin, partid de guvernământ.[111]

Nesiguranţa rezultată din violenţa lăncierilor a determinat toate partidele politice să-şi ia măsuri proprii de apărare, deoarece situaţia se degrada rapid. Partidul Naţional Ţărănesc, bunăoară, *s-a simţit obligat să înfiinţeze „Gărzi Ţărăneşti" care să lupte cu lăncierii cuzişti pretutindeni unde apăreau aceştia în public.* [112]

Într-un număr cenzurat al ziarului Partidului Naţional Ţărănesc se arată:

> *Unii demnitari din Guvern sunt recrutaţi dintre aşa-zişii „lăncieri" şi dintre tovarăşii lor din perioada când erau în opoziţie şi se simt obligaţi să răspândească teroarea şi panica. Atmosfera aceasta nu va inspira încredere în autorităţi şi în spiritul legalităţii.*[113]

---

109 Al. Gh. Savu, op. cit., p. 144.

110 Pamfil Şeicaru, *Poezie şi politică: Octavian Goga*, Madrid, Editura Dacia, 1956, p. 27; Paul Shapiro, op. cit., pp. 71–72.

111 BSA, Arhiva Istorică Centrală, Fondul Ministerului Propagandei Naţionale, Presa internă, Dos. 371/1938, p. 10; *Timpul*, 6 ian. 1938; Florea Nedelcu, „De la restauraţie la dictatura regală", p. 322.

112 Henri Prost, op. cit., pp. 106–107.

113 ISISP, Fond 21, Dos. 4122, p. 63. Articolul, intitulat „Guvernul şi partidele politice în campania electorală – măsurile de ordine luate ca să se preîntâmpine agitaţiile şi aţâţările anarhice" e unul din multele texte cenzurate ce conţineau aprecieri nefavorabile lăncierilor (*Viitorul* din 26 ian. 1938).

Situaţia politică se deteriora încontinuu, în ritm alarmant, cu atât mai mult cu cât Goga şi Cuza nici nu mai încercau măcar să-şi ascundă divergenţa de vederi. Potrivit unui raport întocmit de legislaţia americană, *prim-ministrul poet are o atitudine chibzuită şi moderată în chestiunea evreiască internă şi a rezistat până acum presiunilor machiavelice ale octogenarului profesor Cuza, cel cu sentimente anti-evreieşti extreme.*[114] În plus, Călinescu era la cuţite cu ambele aceste personalităţi, precum şi, intermitent, cu Garda de Fier. Uneori, aceste divergenţe de vederi duceau la bătăi de stradă între lăncieri, adepţii lui Goga şi trupele de securitate ale lui Călinescu.[115]

La apogeul crizei, Carol a cerut povaţa lui Antonescu. Întrebat cum ar proceda în locul regelui, generalul a răspuns că nu existau decât două alternative: fie să se consulte cu Maniu şi Codreanu, care, la urma urmei, înfrânseseră guvernul Tătărăscu în alegerile recente, fie să organizeze o lovitură de stat pentru a pune capăt haosului crescând şi a restabili ordinea.[116] După ce regele îşi exprimă preferinţa pentru prima variantă, precizând că deşi era gata să negocieze cu naţional-ţărăniştii nu va trata cu Maniu, Antonescu l-a sfătuit să *instituie un guvern de largă bază naţională.*[117] Se pare că, după o primă încercare nechibzuită de a constitui acest guvern, Carol a renunţat la condiţiile sale şi l-a însărcinat pe Antonescu să fixeze o întâlnire cu Maniu şi Codreanu.[118]

În pofida faptului că regele îl considera de acum pe Codreanu şi Garda sa de Fier drept o „cauză pierdută“ pentru ţelul urmărit de el, şi-i chiar ordonase lui Gabriel Marinescu să se pregătească pentru lichidarea legiunii, el mai avea încă

---

114 M27, 871.4016, Evrei/42, telegrama nr. 12 din 20 ian. 1938, Legaţia americană din Bucureşti către Secretariatul de Stat, State Department Records, USNA.

115 Constantin Argetoianu, membru al Camarilei, nota că *diversele grupări aduse împreună în guvernul de acum au ajuns repede la cuţite. A izbucnit un „Război al celor două Roze“ între goghişti, armandişti şi cuzişti.* ISISP, Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, Fondul 104, Dos. 625, p. 3115.

116 *Pe marginea prăpastiei*, p. 91.

117 Ibid., p. 34.

118 Ibid.; Andreas Hillgruber, op. cit., p. 15.

speranţe că influenţa lui Antonescu asupra lui Codreanu l-ar putea ajuta să-şi atingă scopul iniţial prin atragerea, în prima fază, a Căpitanului într-un guvern de coaliţie controlat de el. Consecvent în comportare, după ce i-a dat lui Antonescu misiunea, Carol i-a descris fals lui Călinescu originea acţiunii sale atunci când l-a informat depre o iniţiativă iminentă din partea lui Codreanu. La 18 ianuarie 1938, Călinescu nota:

> *Rex îi spune că probabil Codreanu va cere audienţă. Vorbesc mult cu Urdăreanu. Îi spun că primirea lui Maniu va fi catastrofală pentru noi. Unicul argument contra lui* [că Maniu refuza compromisul cu Palatul – n.a.] *ar cădea. E de acord. Renunţă. Mă întreabă ce cred de eventuala primire a lui Codreanu. Răspund că dacă ar cere el* [Codreanu] *şi ar promite linişte şi* [să se] *depărteze de Maniu, ar fi interesant, deşi aceasta ar creşte acţiunile* [Gărzii].[119]

Optimismul lui Carol nu era însă justificat, Codreanu adoptase deja o atitudine neprovocatoare faţă de guvernul Goga şi nu dorea să pară influenţat de rege în această privinţă.[120] De fapt, întâlnirea dintre Antonescu şi Codreanu s-a terminat cu ameninţări, Codreanu declarând că îşi va croi singur drumul cu sabia, iar Antonescu amintindu-i adagiul potrivit căruia cine trăieşte prin sabie, de sabie va pieri.[121] Codreanu nu numai că a respins oferta lui Carol de a face parte dintr-un nou guvern, dar a şi refuzat o nouă invitaţie de a se întâlni cu regele. Carol, care nutrea deja un profund resentiment faţă de Codreanu, s-a înfuriat. Un ziarist american aflat la faţa locului comenta:

> *Gelozia sălbatică a lui Carol provenea din faptul că acest Codreanu era şi făcea tot ceea ce regele ar fi dorit să fie şi să facă el. Deja din 1920, când auzise pentru prima oară de Mussolini, Carol ar fi vrut să întemeieze o mişcare fascistă în România*[122].

Regele ordonă din nou lichidarea lui Codreanu şi a Gărzii de Fier.

---

119 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., însemnarea din 8 ian. 1938.
120 *Pe marginea prăpastiei*, p. 34.
121 Ibid.
122 R. W. Waldeck, *Athéné Palace*, p. 29

La 2 februarie 1938, Armand Călinescu i-a vorbit despre posibilitatea de a folosi armata în vederea unei lichidări sistematice a Gărzii generalului Nicolae Condeescu, același Condeescu pe care regele Ferdinand I îl trimisese în 1918 la Odessa ca să încerce să-l convingă prietenește pe Carol să renunțe la căsătoria cu Zizi Lambrino și să revină în țară.[123] Condeescu a răspuns că armata nu va coopera decât dacă planul este sprijinit de Antonescu, așa că a doua zi Călinescu a făcut aceeași sugestie generalului Antonescu. Potrivit notelor lui Călinescu, acesta a avut o

> *întrevedere cu Goga și generalul Antonescu spre a vedea ce facem cu Garda. Antonescu spune să aplicăm legea. Guvernul a decis să interzicem o anumită formă de propagandă, să aplicăm măsuri. Să nu facem uz de arme, ci să-i arestăm.*[124]

Pentru moment, datorită atitudinii intransigente a lui Antonescu față de reprimarea ilegală și violentă a Gărzii, Carol s-a văzut silit să renunțe la ideea de a recurge la forța militară.

Noua campanie electorală a debutat la 6 februarie 1938 cu împușcarea de către autorități a trei propagandiști ai partidului „Totul pentru Țară" și ai Gărzii.[125] Cei trei au fost împușcați în timp ce mergeau cu mașina spre secțiile de votare, iar justificarea dată a fost că se țintise în pneuri.[126] Există motive serioase să ne îndoim atât de „ținta" autorităților, cât și de faptul că acțiunea a fost oficială. Potrivit unei relatări britanice,

> [Un] *camion cu gardiști angajați în propaganda electorală a fost atacat în satul Maia de un grup de „lăncieri" în cămăși albastre, membri ai organizației paramilitare înființate de Goga* [sic! Cuza] *la venirea la putere, în luna decembrie. S-a tras, și un gardist, Florian Popescu, a fost ucis. În satul Afumați, pretinde dl. Codreanu, alt grup al Gărzii a fost atacat de „lăncieri" și a fost împușcat un gardist pe nume Dumitru Mija.*[127]

---

123 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., însemnarea din 2 febr. 1938.
124 Ibid., însemnarea din 3 febr. 1938.
125 *Pe marginea prăpastiei*, p. 35.
126 Florea Nedelcu, op. cit., p. 375.
127 FO 371/22448, doc. R1184, *Daily Telegraph*, 8 febr. 1938, PRO.

Deşi cât se poate de sceptic în privinţa necesităţii împuşcăturilor, generalul Antonescu, în calitatea sa de ministru al Apărării Naţionale în exerciţiu în timpul legii marţiale, s-a deplasat numaidecât la Predeal ca să-l avertizeze pe Codreanu să nu dea o replică violentă şi să însângereze ţara, deoarece era decis „să reprime cu toată asprimea orice act de violenţă".[128] Codreanu înţelegea ce fel de soartă i se pregătea, dar fu de acord să nu riposteze violent cu condiţia ca Antonescu să-i dea cuvânul de onoare că-i va sări în ajutor în cazul că el şi Garda vor fi din nou atacaţi de aparatul de stat. Antonescu a consimţit. Goga l-a contactat de asemenea pe Codreanu, prin intermediul prinţului gardist Mihai Sturdza, iar Codreanu consimţi să se retragă din campania electorală.[129] La 9 februarie 1938, Sir Reginald Hoare transmitea din Bucureşti:

Un comunicat emis azi dimineaţă de dl. Codreanu anunţă retragerea Gărzii de Fier din campania electorală. Decizia se datorează, probabil, celor două incidente survenite în week-end, în care au murit doi membri ai Gărzii de Fier. Este totodată posibil ca decizia, care va reduce riscul unor tulburări grave, să se datoreze influenţei personale a generalului Antonescu asupra dlui Codreanu.[130]

Această înţelegere a influenţat prea puţin planurile lui Carol; cel puţin din data de 7 februarie, a doua zi a campaniei, regele hotărâse deja să încredinţeze patriarhului Miron Cristea formarea unui nou guvern.[131] Într-o scrisoare circulară a Ministerului de Externe german se spune:

Având în vedere toate acestea, nu a contat prea mult că Garda s-a ferit să i se opună lui Goga, ba chiar s-a retras din campania organizată în vederea alegerilor parlamentare anunţate. Mai ales, regele a fost teribil de indignat că

---

128 *Pe marginea prăpastiei*, p. 35.

129 Vezi Mihail Sturdza, *România şi sfârşitul Europei: Amintiri din ţara pierdută*, Madrid, Editura Dacia, 1966, p. 130.

130 FO371/22448, doc. R1184, telegrama nr. 38 din 9 febr. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

131 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., însemnarea din 7 febr. 1938. În notele lui Călinescu din această dată se menţionează că Micescu, Antonescu şi Călinescu însuşi îşi vor păstra posturile.

Goga avusese o întrevedere cu Codreanu, care dusese la o înţelegere parţială.[132]

La 11 februarie 1938 s-a format noul guvern, de „Uniune Naţională". Avându-l în frunte pe Patriarh, era alcătuit din şapte foşti prim-miniştri şi din diverse alte personalităţi cunoscute, inclusiv trei membri ai guvernului precedent: Antonescu, Călinescu şi Micescu.

Scepticismul lui Antonescu privind adevăratele motive ale uciderii gardiştilor şi necesitatea reală a împuşcării lor fusese justificat. Însemnarea din jurnal a lui Armand Călinescu din data respectivă sugerează cu putere că împuşcăturile fuseseră o provocare pusă la cale cu acordul autorităţilor. *Incidentele cu gardiştii în Ilfov. Au fost văzute. Ştim bine că ne aflăm într-o dilemă. Dacă nu-i împuşcăm, ne scade moralul. Dacă-i împuşcăm, creăm victime.*[133] La o întrunire a guvernului din 14 februarie 1938, prezidată de rege, la care Antonescu nu fusese invitat – deşi Carol tocmai trecuse Ministerul Forţelor Aeriene şi Ministerul Marinei sub jurisdicţia generalului – Călinescu a prezentat poziţiile relative ale noului regim regal şi a Gărzii de Fier, trăgând concluzia că *chiar dacă în situaţia de azi lucrăm cu mănuşi vom pierde şi autoritatea, şi poziţia.*[134]

Armand Călinescu recomandă să se ia măsuri drastice pentru eliminarea Gărzii. A avut sprijinul deplin al lui Iorga, Tătărăscu şi al altor câţiva, cu specificarea ca acţiunii să i se găsească un pretext legal.[135]

Peste două zile, la 16 februarie 1938, Antonescu a avut o discuţie lungă cu ministrul britanic, Sir Reginald Hoare, relevantă pentru poziţia sa faţă de multe aspecte ale politicii interne româneşti. După Hoare:

> [Antonescu] *m-a asigurat că situaţia este acum mult mai calmă şi că el deţine controlul armatei. L-am întrebat dacă e adevărat că, datorită influenţei sale, Codreanu acceptase, după conflictul dintre gardişti şi jandarmi, să de-*

---

132 DGFP, seria D, vol. V, op. cit., doc. 179, 9 mart. 1938, Circulară către Ministerul de Externe, pp. 249–253.

133 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., nota din 6 febr. 1938.

134 Ibid., nota din 14 febr. 1938; vezi şi Al. Gh. Savu, „A. Călinescu – Însemnări politice", *Magazin istoric*, vol. XI, nr. 4 (121) 1977, p. 59.

135 Ibid.

clare că renunţă la orice campanie electorală. Mi-a răspuns că este absolut adevărat că l-a sfătuit pe Codreanu în această privinţă, spunându-i fără menajamente că ţara se îndreaptă spre război civil şi că el este absolut hotărât să folosească orice mijloc, orice forţă, ca să-l evite [...] *Mi-a mai spus că intrase în guvernul Goga cu foarte mare neplăcere, dar cum fusese acuzat în trecut de conjuraţie împotriva regelui avusese sentimentul că un refuz ar fi dat o credibilitate oarecare acuzaţiilor de această natură. Fusese convins de la început că, dată fiind starea ţării, era important să aibă loc alegeri. Atunci eu i-am dezvăluit că de când cedaseră puterea, liberalii aveau înclinaţia să-mi spună că se acumulează dovezile potrivit cărora fondurile organizaţiei lui Codreanu provin din Germania. Ce părere are generalul? Mi-a răspuns că, neavând probe, nu este pregătit să acuze, dar mă poate informa că-l avertizase pe Codreanu de ce se vorbea despre el şi primise de la acesta asigurarea fermă că „am mâinile la fel de curate ca ale dumneavoastră". Cât despre mişcarea Gărzii de Fier, ea este în parte o revoltă împotriva malversaţiunilor politicienilor de partid, în parte o chestiune de misticism. Nu se poate trata cu ea de pe poziţii de forţă, dar speră că mişcarea se va debarasa de aspectele ei neplăcute pe măsură ce i se vor alătura persoane mai vârstnice şi mai înţelepte* [...] *Apoi am discutat despre Maniu, iar Generalul s-a referit aspru la refuzul acestuia, într-un moment de tensiune, de a urma exemplul altor lideri de partid. Am spus că auzisem că Maniu speră să provoace o revoluţie care să-l alunge pe rege, dar generalul mi-a replicat că nu vede cum ar putea face Maniu una ca asta, atât timp cât el se află în fruntea armatei, care în mod sigur va asculta de ordine* [...] *Am mai vorbit şi despre noua constituţie, căzând de acord că ar fi păcat să se facă lucrurile în pripă. După cum spunea generalul, dacă-i dai unui om o cămaşă nouă, lasă-l s-o încerce, ca să nu-i fie nici prea strâmtă şi să se rupă, nici prea largă ca să-i dea o înfăţişare caraghioasă, iar aceasta se aplică* a fortiori *şi la constituţie. Poporul trebuie consultat cumva.*[136]

---

136 FFO 371/22453, doc. R2058, telegrama nr. 70 din 24 febr. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

După patru zile, la 20 februarie 1938, Carol a introdus brusc o nouă Constituţie, în care se prevedea desfiinţarea tuturor partidelor politice. Această măsură trebuia privită cu seriozitate, iar cei ce încercau, totuşi, să ţină întruniri politice îşi asumau un foarte mare risc. A doua zi, Codreanu s-a supus, dizolvând partidul „Totul pentru Ţară" şi cerând desfiinţarea Gărzii de Fier şi a tuturor organizaţiilor conduse de gardişti până când „regele adevărat" al acestora, Mihai, avea să se urce pe tron. Supuşenia lui Codreanu oglindeşte marea schimbare petrecută în personalitatea lui din 1935. Circulara sa cu numărul 148, adresată „Legionarilor, ziariştilor, autorităţilor şi poporului român" aducea la cunoştinţa membrilor Mişcării Legionare:

Anunţăm pe membri, că începând cu data de astăzi 21 Februarie 1938, Partidul „Totul pentru ţară" nu mai există.

Întreaga conducere a căzut de acord, că raţiunea de exis tenţă a Partidului a încetat.

Toţi cei legaţi până în prezent juridiceşte de acest partid, funcţionari de Stat, sau nefuncţionari, sunt dezlegaţi de toate aceste legături, luându-şi complecta libertate de acţiune. Toate funcţiunile, Şefi de regiuni, de judeţe, etc. sunt desfiinţate. Sediile se închid şi se dau proprietarilor.

Motivele care ne-au determinat în această hotărâre sunt:

Decretul Regal Nr. 870 din 17 Februarie 1938, cuprinde următoarele dispoziţii:

a) Funcţionarii Statului nu pot face politică, nu mai pot face parte din partide.

b) Cei ce nu sunt funcţionari, adică restul de cetăţeni, dacă acţionează politiceşte, sunt sancţionaţi.

c) Conducerea este sancţionată dacă mai dă circulări, ordine, dispoziţii.

Deci suntem aruncaţi din raportul de Drept, în raportul de Forţă.

Pe acesta, însă, noi nu-l primim. Noi am înţeles să acţionăm în cadrul legii, manifestându-ne cu credinţele noastre.

Dacă aceasta n'o putem face, şi dacă orice manifestare de credinţă ne este interzisă, raţiunea de existenţă a partidului nostru a încetat.

Noi nu voim să întrebuinţăm forţa.

Nu voim să întrebuinţăm violenţa.

Ne este suficientă experienţa din trecut, când fără voia noastră am fost atraşi pe calea violenţii. La orice violentare, noi nu mai răspundem în nici un fel: Suportăm. Şi chiar atunci când întreaga naţiune română este tratată ca o turmă de animale inconştiente.

Lovitură de Stat nu voim să dăm.

Prin esenţa însăşi a concepţiei noastre noi suntem contra acestui sistem. Ea înseamnează o atitudine de bruscare, de natură exterioară, pe când noi aşteptăm biruinţa noastră dela desăvârşirea în sufletul naţiunii, a unui proces de perfecţiune omenească.

Nu vom întrebuinţa aceste mijloace, pentru că tineretul de astăzi are prea adânc înfiptă conştiinţa misiunei sale istorice şi a răspunderii sale, pentru a face acte necugetate, care să transforme România într'o Spanie însângerată.

Generaţia noastră întreagă vede bine mănuşa care i s'a aruncat.

Mănuşa aruncată va rămânea, însă, jos.

Noi refuzăm s'o ridicăm.

Ceasul biruinţii noastre încă n'a sunat. E încă ceasul lor. Dacă generaţia bătrânilor noştri crede că e mai bine aşa cum a procedat, noi nu avem să ne amestecăm pentru a le da lecţii.

Ei poartă răspunderea în faţa lui Dumnezeu şi a Istoriei.[137]

PROCESELE LUI CODREANU

Spre consternarea lui Carol şi a lui Armand Călinescu, Codreanu şi Garda de Fier se lăsau mult mai greu provocaţi decât s-ar fi crezut. Cu toate acestea, la 13 martie 1938 Călinescu a înaintat o propunere pentru *lichidarea imediată a gardismului, prin arestarea lui Codreanu şi a tuturor fruntaşilor.*[138] Între timp, istoricul Nicolae Iorga lansase de unul

137 Pamfil Şeicaru, *Partidul Naţional, Ţărănist şi Naţional Ţărănist*, pp. 247–250 (subl. în orig.).

138 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., însemnarea din 13 mart. 1938.

singur o campanie de denunţare a Gărzii, denigrând toate eforturile acesteia de a înfiinţa cantine muncitoreşti, prăvălii administrate de gardişti şi diferite alte întreprinderi, în jurnalul său, *Neamul Românesc*. Codreanu i-a răspuns în scris, acuzându-l pe istoric de dezonoare spirituală. Iorga a adus scrisoarea în atenţia autorităţilor, cerând satisfacţie.[139] Era un pretext suficient de bun ca regele şi Călinescu să-şi ducă la îndeplinire planul de suprimare a Gărzii. La întrunirea Consiliului de Miniştri din 28 martie 1938, Călinescu a propus deschiderea unei acţiuni penale împotriva lui Codreanu cu acuzaţia de „ultragiu“ şi „eventual, arestarea celor ce s-ar solidariza“ cu liderul Gărzii.[140]

Nimeni nu s-a lăsat păcălit de ambalajul juridic în care fusese învelită acţiunea, cu atât mai puţin Antonescu, care a protestat energic.[141] În concepţia generalului, această acţiune constituia un abuz de putere din partea autorităţilor, iar din partea lui Iorga, un abuz de prestigiu şi privilegiu. Antonescu ameninţă cu demisia, dacă se va da curs acestei acţiuni.[142] După două zile de ezitare şi nesiguranţă, provocate de intransigenţa arătată de general în această problemă, Carol a demis guvernul. Numaidecât s-a format un nou guvern, în care intrau toţi membrii celui demis, cu unica excepţie a lui Antonescu. Codreanu a fost arestat la 16 aprilie 1938 şi după doar trei zile fusese judecat, găsit vinovat de „calomnie“ şi condamnat la şase luni închisoare. La 18 aprilie 1938, prima zi a primului proces al Căpitanului, ziarele au publicat surprinzătoarea ştire că fostul şef al Marelui Stat-Major şi ministru al Apărării Naţionale, generalul Ion Antonescu, urma să fie lăsat la vatră.[143]

După o lună, la 17 mai 1938, împotriva lui Codreanu au fost aduse noi capete de acuzare, pe baza unor „noi dovezi“.[144] Ambasadorul german, Fabricius, raporta ministerului său:

---

139 Ioan Scurtu, *Viaţa politică din România*, Bucureşti, Editura Litera, 1982, p. 216.

140 ISISP, Armand Călinescu, op. cit., însemnarea din 28 mart. 1938.

141 Gheorghe Barbul, op. cit., p. 19.

142 *Pe marginea prăpastiei*, p. 35.

143 Harald Laeuen, *Marschall Antonescu*, p. 28.

144 *Timpul*, 18 mai 1938.

Ministrul de interne [Armand Călinescu] *m-a invitat la el înainte de publicarea acuzării și mi-a făcut următoarea declarație: protocoalele lui Codreanu dispăruseră, iar materialele erau puține. Din această cauză, procurorul dorea să folosească un document care era varianta românească a unei scrisori adresate de acuzat Führer-ului și Cancelarului la începutul anului 1935* [...] *Ministrul de interne a subliniat că nu știe dacă scrisoarea a ajuns la destinație, sau dacă s-a primit vreun răspuns.*[145]

La al doilea proces al lui Codreanu, atât Iuliu Maniu, cât și Ion Antonescu au compărut în fața Tribunalului Militar al Corpului II de Armată ca martori ai apărării. Acuzația era de înaltă trădare. Iată relatarea de la proces a unui ziarist american:

La procesul de înaltă trădare intentat lui Codreanu, Antonescu a compărut ca martor. În timp ce asistența aștepta cu sufletul la gură, generalul a fost întrebat dacă-l consideră pe Codreanu un trădător. Drept ca o vergea, Antonescu s-a dus la Căpitanul acuzat, a întins mâna ca să i-o strângă pe a lui Codreanu și a întrebat Curtea amuțită:

„Ar da generalul Antonescu mâna cu un trădător?".[146]

O relatare mai puțin dramatică găsim la ambasadorul britanic, Sir Reginald Hoare:

În timpul procesului au ieșit la suprafață prea puține lucruri interesante care să nu fi fost deja cunoscute. Generalul Antonescu a confirmat că niciodată Codreanu nu s-a arătat grăbit să primească un post înalt, adăugând că el însuși reușise să-l convingă să renunțe la violență în timpul campaniei electorale. La un moment dat, a mai spus generalul, Codreanu i-a propus domnului Goga să se retragă definitiv din alegeri.[147]

În depoziția lui Iuliu Maniu, spune mai departe Hoare, se arăta:

[...]*că deși concepțiile lui politice diferă mult de ale lui Codreanu, este de părere că o națiune nu poate exista fără o bază solidă de morală creștină și că a găsit această*

---

145 DGFP, seria D, vol. V, doc. 203, op. cit.

146 R.W. Waldeck, op. cit., p. 115.

147 FO 371/22450, doc. R5431, telegrama nr. 202 din 3 iun. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

morală la Codreanu[...] că în toate conversaţiile avute cu acuzatul, acesta nu i-a dat niciodată impresia că e nerăbdător să ajungă la putere; că niciodată n-ar fi tratat cu un om care ar fi plănuit o revoltă şi că, după părerea sa, Garda de Fier nu este nici secretă, nici ilegală.[148]

Opt ani mai târziu, la propriul său proces, Maniu avea să repete, în esenţă, aceste argumente, afirmând: *Am făcut Pactul de neagresiune în alegeri* [din 1937] *pentru că m-am convins de sinceritatea şi loialitatea acuzatului Codreanu.*[149] Ca şi omologul său german, ambasadorul Marii Britanii sfârşi prin a conchide că dovezile trădării lui Codreanu *nu sunt convingătoare.*[150]

Codreanu a fost condamnat în ciuda probelor neconcludente şi a grăitoarelor intervenţii în favoarea sa ale lui Antonescu şi Maniu, iar Antonescu a fost trecut în arest la domiciliu. La scurt timp după aceea, după ce un ziarist francez a reuşit să-l abordeze pe Antonescu acasă la el, la Predeal, şi să-i ia un interviu, generalul a fost rechemat în serviciul activ şi numit la Corpul III de Armată din Chişinău, departe de luminile scenei politice.[151]

Într-un memoriu adresat ulterior regelui, Antonescu explică de ce l-a apărat pe Codreanu:

Majestatea Voastră îşi reaminteşte că nu am intrat în guvernul Goga decât cu condiţia să fiu autorizat, şi am fost, a încerca gruparea forţelor naţionaliste sub un singur steag. În baza acestei autorizaţii şi deci cu ştiinţa Majestăţii Tale am tratat cu Corneliu Codreanu. Datorită insistenţei mele, Codreanu a consimţit să se retragă din campania electorală, în urma sângeroaselor începuturi ale unei lupte electorale care ne împingeau direct în prăpastie. Cu această ocazie, Codreanu mi-a luat cuvântul că voi sări

---

148 Ibid.

149 *Procesul conducătorilor fostului Partid Naţional Ţărănesc*, Bucureşti, f. e., 1947, p. 330; vezi şi ISISP, Armand Călinescu, op. cit., însemnarea din 24 mai 1938.

150 FO 371/22450, doc. R5431, telegrama nr. 202 din 3 iun. 1938, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO. Vezi şi DGFP, seria D, vol. V, doc. 203, telegrama nr. 112 din 17 mai 1938, ambasadorul din România, Wilhelm Fabricius, către Ministerul de Externe, pp. 279–281.

151 Harald Laeuen, op. cit., pp. 28–29; Gheorghe Barbul, op. cit., p. 28.

în ajutorul lui când dezarmat fiind va fi la discreţia totală a autorităţilor. Având cuvântul lui Goga şi al lui Armand Călinescu şi fiind de bună credinţă i l'am dat.[152]

În septembrie 1938, Carol a mai făcut o încercare de a deveni conducătorul Gărzii de Fier. Prin mijlocirea ministrului său de Externe, Istrate Micescu, le-a propus gardiştilor rămaşi mandatul de a forma un guvern, dacă îl numesc pe el „Căpitan" în locul lui Codreanu. Oferta regelui a fost refuzată din nou.[153] În noaptea de 30 noiembrie 1938, din ordinul lui Carol, Codreanu şi treisprezece dintre locotenenţii săi cei mai devotaţi, reprezentând crema conducerii gardiste, au fost mai întâi sugrumaţi şi apoi împuşcaţi în pădure, în timp ce „încercau să evadeze".[154]

Cu o zi înainte, lui Antonescu i se luase comanda Armatei a III-a, sub pretextul că *prin acte oficiale şi-a depăşit atribuţiile, dând dovadă de atitudini interzise cu caracter politic.*[155]

Vestea uciderii lui Codreanu a fost primită de populaţie cu un amestec de ruşine şi dezgust. Ştia aproape toată lumea că regele sprijinise multă vreme Garda şi se folosise de ea, aspirând să ajungă în fruntea ei, şi majoritatea românilor considera că asasinatele comise cu sânge rece erau atât impardonabile cât şi cutremurătoare. Conform unei note a economistului german Carl Clodius:

Uciderea lui Codreanu şi a oamenilor săi schimbă considerabil datele problemei. Omorurile sunt condamnate vehement în aproape toate straturile populaţiei. N-am întâlnit nici măcar un singur politician român care să încerce să justifice omorurile. Nici membrii guvernului n-au făcut decât încercări şovăielnice şi slab argumentate de a

---

152 *Pe marginea prăpastiei*, p. 63.

153 Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others*, p. 299.

154 ISISP, Ion Mocsony-Stârcea, *Memorii*, Fond 2, Dos.192, vol. III, pp. 1 034–1 089. Mocsony-Stârcea, fost Maestru de Vânătoare al Palatului, a fost poate consilierul cel mai influent al regelui Mihai. Memoriile sale, de peste 2 500 de pagini, confundă frecvent acţiunile cu motivaţiile lor, dar sunt inestimabile pentru lămurirea atitudinii Palatului într-un mare număr de chestiuni. Vezi şi Nicolae Iorga, „Fapte – mereu fapte", în *Neamul românesc*, 2 oct. 1940 şi DGFP, seria D, vol. V, doc. 264.

155 *Timpul*, 1 dec. 1938.

motiva şi explica asasinatul ca pe o necesitate politică. În rândurile Gărzii, dezolarea e uriaşă.[156]

După ce se referă la *condamnarea universală a acestei fapte*, Clodius îşi exprimă convingerea că *asasinarea lui Codreanu a şubrezit statura morală* [a lui Carol] *în ţară în aşa măsură, încât el nu-şi va reveni decât foarte greu, dacă-şi va mai reveni.*[157]

Ca ripostă la asasinarea Căpitanului şi a locotenenţilor săi, noii fruntaşi ai Gărzii au plănuit o serie de atentate împotriva lui Armand Călinescu, reuşind, în cele din urmă, să-l ucidă în septembrie 1939. Diplomatul român Grigore Gafencu nota în jurnalul său că la 21 septembrie 1939 generalul Gabriel Marinescu a informat pe toată lumea

> [...]*fără a ne cere de altfel nici sfatul, nici aprobarea, că represiunea va fi straşnică. De afară ne veneau veşti despre executarea celor opt sau nouă făptaşi ai crimei, chiar pe locul unde căzuse Armand Călinescu. Am cerut chiar în acea noapte să văd pe Urdăreanu la Cotroceni. Am ţinut să-i declar că, deşi sunt mai apropiat prieten al celui ce ne-a fost ucis azi, totuşi sfătuiesc să nu se facă fapte de sângeroasă răzbunare. Să nu se mai verse sânge între rege şi ţară. Răzbunarea cere din nou răzbunare şi alunecăm astfel pe calea unui măcel între români. Statul nu poate face decât dreptate.*[158]

Pledoaria lui Gafencu a fost zadarnică. Ajuns la un paroxism al furiei din cauza morţii prietenului său, care-i fusese şi unealtă credincioasă, Carol a ordonat să fie omorâţi nu numai cei şapte gardişti vinovaţi, ci încă trei gardişti din fiecare judeţ al României, împreună cu familiile lor, învârtind astfel teribil roata violenţei care devenise o caracteristică a vieţii politice româneşti. Represaliile au fost executate de ofiţeri ai armatei recent numiţi de rege în funcţie de prefecţi de poliţie locali.[159] În câteva cazuri, cadavrele gardiştilor ucişi au

---

156 DGFP, seria D, vol. V, doc. 264, 13 dec. 1938, memorandul directorului adjunct al Secţiei de Politică Economică, pp. 352–354.

157 Ibid.

158 Grigore Gafencu, op. cit., pp. 337–338.

159 Potrivit unui studiu al War Office-ului Britanic, *De când regele şi-a asumat, în aprilie 1938, puteri aproape dictatoriale, mulţi ofiţeri sunt numiţi în posturi ne-militare: primari în oraşe, prefecţi, directori ai fabricilor guvernului, prefecţi de poliţie.* WO 208/1741, *Handbook*

rămas o săptămână spânzurate de stâlpii de iluminat public din centrele localităţilor. Din statisticile engleze, reiese că în campania declanşată de Carol împotriva Gărzii şi-au pierdut viaţa aproximativ patru sute de gardişti şi familiile lor.[160]

Maniu i-a trimis imediat regelui o scrisoare în care, după ce condamna barbaria asasinării lui Călinescu, incrimina în egală măsură şi răzbunarea oficială:

În loc să i se pună capăt sinistrului lanţ de răzbunări şi pedepsiri sângeroase, aflăm cu durere şi indignare din presă că asasinii au fost scoşi de autorităţi în stradă şi împuşcaţi fără a fi fost judecaţi de oamenii legii, cadavrele fiind apoi expuse publicului. Se confirmă că au existat şi alte acte sângeroase de sălbăticie în multe din judeţele ţării şi în lagărele de concentrare, înfăptuite ca acte de răzbunare şi pentru a înspăimânta lumea. Mai mult, cu permisiunea cenzorilor, ziarele au dezvăluit că actele acestea de represiune şi intimidare au inclus şi familiile suspecţilor. Majestate, un stat civilizat, un stat de drept pronunţă un verdict şi îl execută în formă legală împotriva criminalilor, dar nu comite acte de răzbunare. Numai ţările barbare sau cele aflate în stare de disoluţie iau asemenea măsuri lipsite de clarviziunea politică şi care nu pot schimba nimic.[161]

Brutalitatea acţiunilor lui Carol a creat în România o atmosferă de teroare şi nesiguranţă care i-a afectat şi pe mulţi dintre cei ce se considerau a fi în termeni buni cu monarhul. O analiză britanică efectuată câteva luni mai târziu descrie atmosfera politică creată de Carol al II-lea în felul următor:

Regele şi-a câştigat acum atâta autoritate, încât miniştrii săi nu mai au nici un cuvânt de spus în guvernarea ţării. Mulţi dintre aceştia au fost implicaţi, într-un moment sau altul, în activităţi dubioase, iar regele are atâta putere asupra lor, încât îi manevrează ca pe nişte marionete. Primul-ministru, dl. Tătărăscu, nu este decât portavocea re-

---

on Romania, cap. X, *Administraţia, comandanţii şi personalul,* Ch. X/24/1/1.II 39, PRO.

160 FO 371/23841, doc. R8238, telegrama nr. 268 din 25 aug. 1939, pp. 336, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

161 FO 371/23841, doc. R10227, telegrama nr. 335 din 10 nov. 1939, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

gelui. Ministrul de externe, dl. Gafencu, deşi îşi bazează politica externă pe premise teoretice sănătoase şi este devotat cauzei aliate, nu are curajul de a rezista presiunilor ce se fac asupra lui. Dl. Giurescu, ministrul propagandei, are înclinaţii pro-germane [Acuzaţia aceasta trebuie luată cum grano salis, întrucât oricine nu lucra expres pentru britanici era considerat pro-german de către autorităţile britanice – n.a.] *şi toţi ceilalţi membri ai guvernului sunt stăpâniţi de frică. De fapt, se poate spune că dacă se va cere vreodată o explicaţie a oricărei acţiuni interprinse de România, aceasta poate fi dată cu un singur cuvânt: „teama“ Oricine se opune regimului este un om marcat cu un semn. Poliţia secretă s-a dezvoltat în asemenea măsură, încât nu există persoană cât de cât importantă, în politică sau comerţ, care să poată face sau spune ceva fără să se afle imediat. Multe din casele acestor oameni au microfoane instalate pentru ascultare pe care, de frică, proprietarii nici nu încearcă să le scoată.*[162]

Cu puţin înainte ca regele să-l aresteze, în iulie 1940, şeful Legaţiei americane la Bucureşti, Franklin Mott Gunther, s-a întâlnit cu Antonescu pentru a discuta politica internă. Gunther spune:

În ceea ce priveşte [recenta] *declaraţie că* [regele] *va conduce singur ţara, cu ajutorul tineretului, Antonescu mi-a explicat că „totul este foarte bine, dar tineretul are un mod curios de a lua hăţurile in propriile sale mâini“. După el, guvernul actual este format numai din marionete, din oameni necunoscuţi şi nepopulari. Din această cauză i se pare absurd să fie acuzat că a fost prietenul politic al lui Codreanu, o conversaţie de numai o jumătate de oră cu Codreanu era suficientă pentru a observa că în politică acesta era un copil, dar Codreanu ar fi sprijinit o reformă pentru o administraţie curată şi tineretul era de partea lui. Antonescu a condamnat politica de represalii a lui Călinescu, socotind-o foarte neînţeleaptă.*[163]

---

162 FO 371/24988, doc. 59107, “Memorandum: Mission to Romania in May 1940“, raportul reprezentantului pentru propagandă, Donald Hall, către Foreign Office, PRO.

163 871.00/772, 2 iul. 1940, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

Paradoxal, tocmai când Antonescu era vânat de poliţia română şi devenise ţinta unor zvonuri prefabricate, era şi curtat pentru a redeveni ministru al Apărării. Într-o notă adresată primului-ministru Gheorghe Tătărăscu în primăvara târzie a lui 1940, Antonescu sublinia ceea ce în concepţia sa erau problemele fundamentale ale conducerii, descriind amănunţit şi persecuţiile la care fusese supus:

Doream să plec în mormânt şi să iau cu mine nu numai toate amărăciunile cu care am fost răsplătit şi toată ingratitudinea cu care am fost tratat, dar şi secretul multora din faptele mele care, deşi au influenţat drumul nostru istoric nu sunt totuşi cuprinse în documente.

Alesesem calea tăcerii pentru a nu înjosi şi mai mult o generaţie care s-a înjosit îndeajuns cu propriile sale fapte.

Neprimindu-mi-se demisia sunt dator să ies din această pasivitate pentru a dovedi că nu interese meschine mă fac să părăsesc o carieră pe care am servit-o ca cel mai trudit dintre robi.

Mai întâi ţin să se ştie că am ajuns la această situaţie şi am suferit fiindcă am fost, prin educaţie şi prin voinţă, un modest. Dacă aş fi strigat cu îndrăzneală şi cu obrăznicie ca atâţia alţii, la toate răspântiile, meritele mele, m-aş fi făcut ridicol desigur, dar aş fi obţinut mai mult decât meritam.

De această modestie s-a abuzat însă prea mult.

Tăcerea, răbdarea şi îndurarea mea au fost luate drept slăbiciuni.

Reamintesc că aş fi putut ieşi din război cu orice grad.

Nu am făcut-o din bună camaraderie şi pentru un bun exemplu. Mulţi nu cunosc nici astăzi că am oprit în calea lor în timpul războiului, două Înalte Decrete semnate, care m-ar fi dus de mult în capul oştirii. Caz unic de bun exemplu după mine, sau de prostie, după mulţi, în istoria armatei noastre.

Gestul nu a fost apreciat şi, ce este mai trist, nici înţeles.

Din contră, de îndată ce steagul a fost înfipt la Budapesta şi epoca răspunderilor închisă şi aceea a profiturilor, a onorurilor şi a răsplatei deschisă, toţi au început să vadă că „am fost brutal“ cu cei mai mari, că am „ţinut generalii la uşă“, că „nu primeam să stau de vorbă cu ni-

meni" şi că „am ocupat cu un grad prea mic un post prea mare".

[...] *toate aceste odioase clevetiri au găsit şi găsesc încă ecou, mai ales sus.*

O mai fac astăzi, după douăzeci de ani, nu pentru a mă apăra ci pentru a sublinia şi uşurinţa cu care se îngăduie clevetirile şi mai ales încurajarea pe care a găsit-o şi o găseşte la noi acţiunea ocultă de umbrire a calităţilor şi faptelor mari, cu meschinării necontrolate şi necontrolabile.

Trist, dureros şi surprinzător mai este şi faptul că acei care îngăduie să li se şoptească şi cred, fără control, în ceea ce li se şopteşte, nu forţează pe autorii lor să aibă curajul să mă tragă, pe faţă, la răspundere de tot ceea ce afirmă că am făcut sau că fac.

Aşa ar fi corect. Aşa o reclamă un elementar simţ de ordine şi de răspundere într-un stat, adevărat bine organizat.

Eu sunt gata să răspund oricând şi în faţa oricui de oricare din acţiunile mele de azi şi de ieri.

Să poftească toţi să facă la fel şi în special să poftească să o facă mizerabilii care poartă din ureche în ureche, murdarele lor insinuări [...] [164]

Antonescu îşi făcuse o regulă din a nu spăla rufele murdare ale politicii interne româneşti în faţa străinilor. Şi-a dat însă frâu liber mâniei la procesul de bigamie intentat lui la instigarea regelui Carol, a generalului Angelescu, a lui Eugen Titeanu şi Mihail Moruzov, proces judecat de supusul ministru al Justiţiei al lui Carol, Valer Pop. Soţia lui Antonescu, Maria, fusese căsătorită şi divorţată în Franţa, iar acuzarea încerca să dovedească invaliditatea divorţului în faţa legii româneşti. Investigaţia a durat mai bine de doi ani dar, printr-o întorsătură dramatică a evenimentelor, Antonescu a fost achitat când avocatul său, politicianul liberal Mihai Antonescu, a prezentat sentinţa franceză originală a divorţului. Iată cum rememorează Antonescu acest episod, în scrisoarea către Tătărăscu:

164 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, editori, op. cit., pp. 9–10.

În martie 1938 un cunoscut mă avertizează în scris că a fost adus cu banii statului, de la Paris, fostul soţ al nevestei mele pentru a-i deschide acţiunea de bigamie cu scopul de a mă discredita în opinia publică şi a se pune capăt carierei mele.

Nu m-am intimidat şi am aşteptat.

Urmărind pe individ am stabilit cu cine avea conciliabile, ce sume încasa şi de la cine. Toate le voi da într-o zi la iveală.

Faptul este că, după diferitele consultări, este sfătuit să facă o reclamaţie Ministerului Apărării Naţionale.

Reclamaţia a fost depusă în iunie 1938. În aceeaşi zi, din simplă întâmplare, era convocat şi Consiliul Superior.

Generalul Angelescu, citind reclamaţia, a sugerat cu „durere în suflet", bineînţeles, trimiterea mea în Consiliul de reformă.

Eram generalul Antonescu, cu un trecut de muncă, de realizări şi de prestigiu bine cunoscut şi aici şi peste graniţă, fusesem ataşat pe lângă regi şi şefi de state, fusesem şef de Stat-Major, memoriul meu nu marchează, într-o lungă şi grea carieră, nici o pată şi totuşi la prima reclamaţie a unui aventurier, a unui om venit de peste graniţă şi deci total necunoscut ca trecut şi ca moralitate, generalul Antonescu trebuia trimis, fără să fie măcar întrebat, să-şi spună cuvântul înaintea Consiliului de reformă şi judecat cu uşile închise [...]

Aşa am ajuns în faţa procurorului după 35 de ani de carieră.

Doi ani, cu o răbdare de martir, am urcat treptele justiţiei de la prima până la ultima ei instanţă. Procesul s-a terminat cu apoteoza carierei mele la Casaţie.

În loc să mă acuze, procurorul a scos în relief trecutul meu şi mişelia altora.

Biciul, desigur, nu a plesnit pe nemernic, căci după ce a introdus acţiunea, a fugit peste graniţă, ci pe alţii care erau, crezându-se bine camuflaţi, în spatele lui.

Pentru a încheia şi acest capitol comunic că dosarul întregului proces este în curs de constituire şi-l voi înainta în curând pentru ca să se găsească în Arhivele statului ca o vie şi caracteristică ilustrare a epocii.

Se poate vedea din dosar că puteam să evit procesul, ceea ce se imputa soției mele era lovit de prescripție și ceea ce este caracteristic și edificator, chiar acei care au aruncat bomba, au eșuat de la prima ședință aplicarea prescripției.

Dacă mă pretam s-ar fi putut spune, oricând și ori de cine, că am scăpat de sancțiuni numai pe tangentă.

Înțelegând cursa am cerut să mă judec și m-am judecat.

Dosarul mai arată că adversarii au mers până la Casație, că au recurs la toate mișeliile ca să tărăgănească procesul mai mult, atât pentru a întreține dubiul în opinia publică și a armatei, cât și pentru a scuza neîntrebuințarea sau ascensiunea mea la posturi de răspundere.

Cu totate acestea, procesul s-a terminat în doi ani, ceea ce este un record în justiția noastră, în procesele penale.

În același interval de timp record, reclamantul a fost, în urma acțiunii deschise de mine și dezbătută la Casație, condamnat definitiv la un an închisoare, ceea ce este minimum de pedeapsă prevăzută de lege în astfel de cazuri [...]

Mi-am pus și-mi pun de multe ori capul între mâini și stând de vorbă cu mine însumi, mă întreb:

„Cine este nebunul, eu sau alții?“

„Visez sau este realitate?“

Și cu toată dorința de a mă înșela, răspund „nu sunt nici nebun și nici nu visez: este din nenorocire o realitate, o tristă și dureroasă realitate“.

Hotărârea justiției și ridicarea mea ulterioară la rangul de sfetnic al Tronului sunt palmele pe care le-au primit mișeii care de la posturile de conducere în care ajung trecător încearcă, cu bani și aparatul statului, să se mențină cu astfel de mijloace, să distrugă pe aceia care le stau în cale când deservesc interesele generale.

În sfârșit, ar trebui să mai arăt, pentru completarea filmului, instrucțiunile date la cenzură în privința persoanei mele, și cum, cine și prin cine, casa mea, telefonul meu, pașii mei sunt de atâția ani supravegheați, sertarele mele cercetate, corespondența mea deschisă și, în mare parte, reținută.

Mai lipseşte din metodele Cekii, una singură, înscenarea complotului. O aştept şi pe asta.

Aceasta este, lapidar şi fără patimă descrisă, munca unui om şi răsplata ei.

Vă veţi întreba, desigur, şi dumneavoastră şi alţii, cum de nu mi-a sărit încă creierul în ţăndări şi cum de nu am pus şi mâna pe armă.

Nu am făcut-o fiindcă Dumnezeu m-a dotat cu o răbdare şi cu o putere de dominare fără margini. M-a ajutat şi constituţia mea, cât şi faptul că atunci când, tânăr fiind, mi-am făcut cultura clasică, am învăţat şi am reţinut de la filosofii greci că „în viaţă învinge numai cine ştie să rabde, să sufere şi să aştepte".

Rabd, sufăr şi aştept şi am convingerea că voi învinge.

Voi învinge fiindcă linia dreaptă pe care am stat şi voi sta, va trebui să învingă.

Cu mine sau cu altul nu are importanţă.

Ea va învinge totuşi, domnule ministru.

Să o ştie aceasta toţi.[165]

GARDA DUPĂ MOARTEA LUI CODREANU TRANSFORMARE SAU CONTINUITATE?

Istoricii din Europa de Est, indiferent de poziţia lor geografică sau politică, pornesc de la prezumţia standard că Garda de Fier, atât sub Codreanu, cât şi sub Horia Sima, a fost neîntrerupt o mişcare naţionalistă extremă ce teoretiza şi folosea metode teroriste şi conspirative – în special terorismul antisemit. Această asumpţie a devenit şi părerea convenţională a ne-istoricilor, atât ca rezultat al interpretării academice predominante, cât şi din cauza modului în care a fost tratată în romane perioada 1940–1941, telescopată apoi înapoi în timp. Nici istoricul conştiincios însă nici ne-istoricul educat nu pot ignora anumite fapte importante ce par să contrazică premisa respectivă.

---

165 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–61. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, editori, op. cit., pp. 25–28.

În primul rând, la doi ani după dizolvarea Gărzii, Codreanu a înfiinţat un partid, cu scopul de a se angaja în politica democratică, constituţională. În al doilea rând, el şi Garda au respins „întâlnirile clandestine“ cu Palatul, continuând, totuşi, să sprijine monarhia. În al treilea rând, Codreanu vedea în marele democrat Iuliu Maniu pe cel mai bun candidat la conducerea Gărzii în cazul căderii Căpitanului „sub aurita sabie regală“; el a pregătit chiar un „testament politic“ în acest sens. În al patrulea rând, la sfatul lui Antonescu, liderul Gărzii n-a răspuns cu noi acte de violenţă provocărilor violente ale lui Carol şi protejaţilor săi. În sfârşit, când Carol a dizolvat Garda, Codreanu a răspuns condamnând violenţa şi ordonând gardiştilor să lase „generaţia vârstnică“ să „poarte răspunderea, în faţa lui Dumnezeu şi a istoriei“.

Dar poate că argumentul cel mai bun pentru a pune serios la îndoială valabilitatea prezumţiei standard este cvasi-universalitatea – în interiorul României şi în afara ei – părerii că ultimii ani ai Gărzii lui Codreanu au fost deosebiţi de primii. A se vedea mărturia celor doi bărbaţi care au fost probabil cei mai oneşti dintre cetăţenii ţării: militarul Antonescu şi democratul Maniu. Ambii afirmă că în perioada 1934–1938, Codreanu şi organizaţia sa nu fuseseră nici „clandestini“, nici “terorişti“ Părere împărtăşită şi de observatorii britanici ai scenei sociale de atunci. Totodată, presupunerea că Garda de Fier a fost antisemită într-un grad extrem, care venea chiar în contradicţie cu societatea românească şi că, înainte de arestarea lui Codreanu, ar fi avut legături strânse cu mişcarea nazistă germană, de care era sprijinită, trebuie reexaminată atent. După cum demonstrează, convingător, Paul Shapiro, până în momentul încarcerării finale a lui Codreanu, cel care beneficiase de finanţare germană fusese partidul lui Cuza, LANC.[166] Unica legătură dintre Codreanu şi Germania pe care au reuşit s-o depisteze agenţii poliţiei lui Armand Călinescu a fost ciorna unei scrisori de felicitare adresate lui Hitler cu prilejul preluării puterii şi al succeselor din politica internă până în 1935. Mai mult, între 1935 şi 1938 placa turnantă a platformei partidului „Totul pentru Ţară“ nu a fost antisemitismul, ci reforma.

166 Paul Shapiro, op. cit.

Pe de altă parte, caracterul antisemit făţiş al Gărzii nu poate fi negat. Mişcarea nu a renunţat niciodată la antisemitism, deşi acest aspect a fost trecut pe planul al doilea atunci când Codreanu a început să-şi concentreze atenţia asupra problemelor reale ale României. Adevărul este că în respectiva perioadă antisemitismul lui Codreanu şi al Gărzii nu ieşea din comun – nu putea fi comparat cu al celor din LANC sau din Asociaţia Hitleriştilor. O analiză post-mortem a Gărzii efectuată de OSS în 1944 ajungea la următoarele concluzii:

A califica însă Garda de Fier drept o simplă imitaţie a naziştilor ar însemna să neglijezi modul autentic în care reflecta caracterul naţional şi atracţia naturală pe care o exercita asupra electoratului român [...] *În platformele tuturor celorlalte partide româneşti antisemitismul ocupă un loc mai mic sau mai mare. Aşa-zisul Partid Liberal, sub lunga conducere a trei generaţii din familia Brătianu, a promovat multe măsuri discriminatorii în anii când s-a aflat la putere. Chiar şi partidul liderului ţărănesc, Maniu, a colaborat frecvent cu antisemiţii.*[167]

În multe privinţe, Codreanu a fost simbolul tragic al unei generaţii tragice. În el şi în contemporanii săi se amestecau în mod paradoxal idealismul caracteristic generaţiei tinere a recent întemeiatei Românii Mari cu teama de sorginte regională şi suspiciunea existente în Moldova din cauza permanentei ameninţări teritoriale şi ideologice a bolşevicilor. Prezenţa unei numeroase populaţii evreieşti neasimilate – în plus faţă de cea asimilată – ai cărei componenţi fără patrie constituiau un teren fertil pentru îndoctrinarea cu ideile „internaţionaliste“ ale comunismului şi a căror apropiere de Uniunea Sovietică şi relativă izolare de societatea româneas-

---

167 Raporul de analiză şi cercetare OSS nr. 474, *Garda de Fier*, pp. 1–2, febr. 1944, State Department Records, USNA. În lupta contra Camarilei regelui Carol, dominată de Elena Lupescu, în care vedea cauza principală a politicii dictatoriale a regelui, chiar şi marele democrat Iuliu Maniu recursese ocazional la antisemitism. Bunăoară, la o întrunire ţinută la Braşov, la 17 iun. 1935, Maniu declarase: a) *România este un stat creştin: cerem să fim guvernaţi de creştini;* b) *Toate sursele evreieşti de influenţă trebuie îndepărtate dela Palat, deoarece sunt nocive pentru demnitatea ţării.* Record Group (RG) 226, OSS, doc. 18163, „Emigraţia română şi activitatea ei politică“, iun. 1942, Modern Military Branch, USNA.

că făceau din ei un mediu ideal pentru infiltrarea de agenţi ai Cominternului în România, ducea la formularea unei serii întregi de presupuneri logice, adeseori greşite. Presupunerile exploatate cu cinism de autorităţile statale în propriul lor interes. În Moldova, cei mai mulţi comunişti erau evrei, de aceea toţi evreii erau socotiţi comunişti. În felia subţire de realitate care constituia mediul ambiant al lui Codreanu, „iudaism = comunism" a devenit formula ce exprima un adevăr incontestabil al existenţei. Totodată, cum integritatea teritorială a României era ameninţată direct de propaganda bolşevică, naţionalismul românesc era, prin definiţie, anticomunism şi din această cauză în opinia publică se credea că „naţionalism = antisemitism".

Mutându-se la Bucureşti, Codreanu a fost confruntat cu un fel de realităţi, inclusiv cu aceea a unei populaţii evreieşti în mare măsură asimilată, şi cu o mişcare în favoarea unei reforme morale neviolente, ne-revoluţionare, grupată în jurul lui Antonescu şi Maniu. Până să devină însă clar cine erau protagoniştii, a fost prea târziu pentru Codreanu. Garda a fost transformată într-un ţap ispăşitor de unele cercuri corupte ale puterii care căutau, în acelaşi timp, să se folosească de ea, mai ales de trăsăturile ei violente, pentru a-şi promova interesele proprii. Când a încetat să mai servească aceste interese – din cauza coliziunii inevitabile dintre idealism şi cinism – membrii ei au fost decimaţi. Apoi, aceleaşi autorităţi corupte au încurajat o nouă conducere, mai puţin idealistă. După al doilea război mondial, Garda a fost din nou făcută ţap ispăşitor de aceleaşi autorităţi – oameni ca Gheorghe Tătărăscu, Max Auschnitt şi Nicolae Malaxa – care o sponsorizaseră anterior şi acum cântau în struna noilor stăpâni comunişti. La rândul lor, comuniştii, folosind Garda ca pe o manivelă, au reuşit să arunce anatema asupra lui Iuliu Maniu şi a tuturor celor ce colaboraseră cu ea pe timpul lui Codreanu. Un tânăr idealist şi încrezător, deja contaminat de doctrina urii de rasă promovată de stat, folosit într-o manieră nemiloasă de autorităţile statale corupte şi cinice şi insultat apoi de acelaşi stat pentru că i-a fost victimă – iată un epitaf potrivit pentru Codreanu şi tovarăşii săi.

Există apoi o a doua presupunere, tot universală, derivată din premisa iniţială, a naturii uniform distructive a Gărzii. Anume că Garda de Fier a lui Codreanu (mai apoi a lui Sima)

a fost principalul inamic al democraţiei în România interbelică. Dar, de la sfârşitul anului 1934 până la arestarea lui Codreanu în aprilie 1938, Garda nu a constituit o ameninţare semnificativă la adresa democraţiei româneşti şi pericolul pe care îl reprezenta devenea tot mai neglijabil. Cuza şi „lăncierii“ constituiau o primejdie mult mai serioasă. Deşi Cuza recursese la metode parlamentare în mai mare măsură decât Codreanu, ura etnică şi rasială pe care o propovăduia, precum şi violenţa antisemită practicată de el şi de „lăncierii“ săi erau mult mai virulente şi subminau mult mai grav conţinutul democraţiei decât orice activitate depusă, în aceeaşi perioadă, de Codreanu şi de Gardă. Dar nici cuziştii n-ar fi putut face atâta rău, n-ar fi putut provoca suferinţele pe care le-au provocat, dacă n-ar fi fost aduşi la putere de omul care aspira să devină un conducător fascist popular. Cel mai mare pericol la adresa democraţiei şi a societăţii civile din această perioadă a fost, incontestabil, regele Carol şi ambiţia sa de a instaura o dictatură populistă. Dacă nu înţelegem acest lucru, nu vom înţelege esenţa şi problemele fundamentale ale politicii româneşti interbelice.

Până şi convenţionalul, pedantul consul britanic la Galaţi, Russell Macrae, explica ministerului său londonez:

> *Până să apuc să înţeleg afacerile româneşti, caracterul legionarilor fusese înnegrit fără speranţă de propagandă, iar persecuţiile îi împinseseră la excese străine de adevărata lor natură; mai mult, ceruseră ajutor din Germania şi primeau subvenţii de acolo. Explicaţia generală, că sunt o bandă de terorişti fanatici instigaţi de intriganţii nemţi să saboteze reformele bunului rege Carol era, din această cauză, uşor de acceptat.* [...] *În timp ce regele alungase şapte diavoli care posedau ţara, un singur diavol, cel al corupţiei şi injustiţiei, mai mare decât cei şapte luaţi împreună, a luat în stăpânire ţara şi* [...] *orice persoană care îşi ridica vocea împotriva corupţiei era numaidecât etichetată drept „gardist“ şi tratată în consecinţă. Aceasta mi-a dat ideea să studiez atent problema originii acestor „gardişti“ şi nu am putut să evit ideea că s-ar fi putut să fie un grup de reformatori şi patrioţi înflăcăraţi, a căror opoziţie faţă de rege nu avusese, la început, nici o legătură cu politica externă, ci se bazase pur şi simplu pe convingerea că extravaganţele şi imoralitatea Majestăţii Sale, ca şi necin-*

stea celor cu care se înconjurase, duceau țara la ruină prin lăcomie și injustiția lor și că această legătură cu Germania era un lucru nefericit și absolut nenatural, la care fuseseră împinși de faptul că regele Carol se baza pe sprijinul franco-britanic, astfel încât singura lor speranță era să fie ajutați de dușmanii noștri.[168]

După arestarea și uciderea lui Codreanu, în Gardă au început deja schimbări masive. Chemarea deschisă a lui Sima la violență împotriva guvernului, la „revoluție", submina serios sentimentul de responsabilitate pe care reușise să-l degaje Garda lui Codreanu, contrazicând direct proclamațiile Căpitanului. Politica de recrutare a lui Sima urmărea să îngroașe rândurile Gărzii cât mai repede posibil. Un viitor membru nu mai trebuia să se supună unei candidaturi de trei ani, cu speranța că va fi cel ales din douăzeci de oameni. Acum, oricine își exprima dorința devenea imediat membru. Faptul că, beneficiind de sprijin german fățiș, în contextul victoriilor militare naziste, Garda avea o șansă adevărată să preia controlul statului, îi încuraja mult pe oportuniști, modificând irevocabil forma și substanța mișcării.

În 1940, Tadeuz Stapinski, vice-consulul polonez la Alba Iulia, remarca:

Moștenitorii lui Codreanu nu sunt de calibrul lui, nici în condițiile specifice României. În prezent, ideile Gărzii de Fier au încăput pe mâinile unor oameni de eșalonul al doilea, iar izvoarele ideologice ale mișcării sunt contaminate [...] *Legionarii se aseamănă acum cu alte grupări politice vechi care, după ce au luat puterea, n-au mai vrut s-o cedeze. Bărbații în cămăși verzi sunt de toate felurile.*

---

168 FO 371/2990, doc. 142 din 1 febr. 1941, consulul Russell Macrae, Galați, către D.J. Scott, Foreign Office, PRO. Macrae adăuga: *Regele Carol a început prin a aboli sistemul partidelor politice multiple, care a impus țării o adevărată rețea de șperțuri,dar în locul lui, în locul reformelor promise, a creat o schemă de exploatare centralizată. A luat hățurile guvernării în propriile sale mâini și le folosea pentru a mâna oamenii așa cum îi dictau capriciile și dorințele sale. Rezultatul a fost că uneltele de care s-a folosit nu erau curate și administrația a devenit un sistem de corupție organizată. Orice afacere profitabilă era tratată ca o posibilă sursă de jecmănire. Industria și comerțul gemeau sub restricții ce îmbolnăveau întreaga viață economică a țării, paralizând-o.*

Mişcarea nu mai este dominată de tineretul universitar, de idealişti sau de o elită intelectuală. În organizaţie intră tot felul de oportunişti care vor să-şi satisfacă vanitatea sau îl slujesc pe Mamona. Garda îşi umflă rândurile, exercitând presiuni asupra populaţiei să adere la ea [...] Atmosfera ce o învăluie e alta decât în zilele lui Codreanu. În loc să promoveze consolidarea, ea sporeşte haosul din societatea românească. Cândva era alcătuită din adevăraţi patrioţi din toate clasele sociale; acum nu mai este nici o elită de guvernanţi, nici o mişcare cu caracter naţional.[169]

ANTONESCU, GERMANIA ŞI AMENINŢAREA MILITARĂ A ROMÂNIEI

Participarea în guvernele Goga–Cuza şi Cristea i-a dat lui Antonescu posibilitatea de a stabili primele contacte cu ambasadorul german la Bucureşti, Wilhelm Fabricius. La 10 februarie 1938, Fabricius îşi informa Ministerul de Externe:

Domnul Antonescu a lucrat multă vreme la Londra, ca ataşat militar, şi este un om cu vederi largi. Pe de altă parte, nu este legat în nici un fel de Germania. Fiind, însă o persoană foarte hotărâtă, care doreşte din inimă să întărească forţa de izbire a armatei române, va trebui să se străduiască să dezvolte pe mai departe relaţiile pe care le-am stabilit recent cu dânsul.[170]

Ironia este că Antonescu „întărea forţa de izbire a armatei române" ca să se poată folosi de ea împotriva ameninţării germano-maghiare din apus. Credinţa sa nesmintită era că viitorul României se afla alături de Franţa şi Marea Britanie. Nu putea exista nici un viitor alături de ţările revizioniste care, sprijinite de Germania, cereau ca teritoriul României să

---

169 Mesajul nr. 3/53 din 28 sept. 1940, Tadeuz Stapinski către consulul general al Poloniei la Bucureşti, tradus în Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, „Polish Diplomatic Reports on the Political Crisis in Romania", sept. 1940, *Southeastern Europe*, vol. 6, partea I, 1979, pp. 111–112.

170 DGFP, seria D, vol. V, doc. 169, pp. 235–236, telegrama nr. 428 I A5 din 10 februarie 1938, ambasadorul în România către Ministerul de Externe.

fie împărțit între vecinii ei. În această ecuație, Uniunea Sovietică rămânea variabila cu rol crucial. Deși sovieticii nu se situau, propriu-zis, în tabăra revizionistă, era greu de apreciat în ce măsură noua lor ideologie revoluționară afectase pretențiile teritoriale tradiționale ale Rusiei țariste față de România și cât de intratabili se vor dovedi în această privință. România refuzase să intervină împotriva Rusiei în timpul războiului ruso-polonez, deși se făcuseră presiuni asupra ei de către foștii aliați din Antantă; pe de altă parte, persoane oficiale din diplomația sovietică, Litvinov și Cicerin, de exemplu, le dăduseră de înțeles românilor, pe tot parcursul deceniului patru, că ar fi dispuse la o conciliere. În plus, s-ar fi zis că atât constituția sovietică, cât și propaganda politică a U.R.S.S. erau la fel de îndatorate Revoluției Franceze ca și constituția Franței, ceea ce dădea greutate credinței că România, poate cu sprijinul Franței, putea ajunge la o înțelegere cu vecinul de la Nord. O astfel de înțelegere ar fi permis României să-și concentreze forțele armate pe frontul de vest, contracarând principala amenințare imediată, aceea a revizionismului ungaro-german.

Un membru pro-german al Gărzii de Fier, prințul Mihail Sturdza, relatează că, în cursul unei discuții din 1936, Antonescu l-a întrebat: *Și dumneavoastră faceți parte dintre persoanele care sunt gata să folosească armele împotriva celor care ni le-au dat?*[171]

La rândul său, Sturdza l-a întrebat:

> [...]*despre care arme este vorba: cu siguranță că nu de artileria marca Skoda! Remarca nu l-a impresionat pe general, care a încheiat lunga tiradă cu memorabila declarație „Niciodată contra Franței!". I-am atras atenția că nu cu Franța ne învecinăm, ci cu Rusia Sovietică și că în Franța erau multe persoane, printre care și doi mareșali,* [Phillipe] *Petain și* [Maurice] *Weygand, care se opuseseră cu energie unei alianțe cu Rusia. Generalul rămase ferm pe poziții.*[172]

Cu puțin timp înainte de a fi numit ministru al Apărării, Antonescu a prezentat o analiză a situației politice curente,

---

171 Michael Sturdza, *The Suicide of Europe*, Boston, Western Island, 1968, p. 87.
172 Ibid.

pe care avea să se bazeze strategia unei campanii militare. În concluzie, el arăta că

> [...]*nu este câtuşi de puţin probabilă o alianţă a Rusiei cu una sau cu toate puterile ce cad în sfera de influenţă a Germaniei şi a Italiei, ceea ce ar avea drept rezultat pentru noi un război la Est concomitent cu unul la Vest şi Sud. Se poate însă întrevedea un război la Vest concomitent cu unul la Sud, tocmai pentru că ambele state vecine nouă – Bulgaria şi Ungaria – sunt în sfera politicii germano-italiene.*[173]

Conform analizei lui Antonescu, dacă un atac de la vest era aproape o certitudine, intenţiile Uniunii Sovietice continuau să rămână necunoscute. Exista cel puţin posibilitatea unei polarizări a ideologiilor. În continuare, analiza sa arăta:

> *Ungaria şi Bulgaria – în special Ungaria – sunt din ce în ce mai legate de axa Berlin–Roma. Or, ideologia politică germano-italiană este diametral opusă ideologiei franco-ruseşti.*[174]

Date fiind aceste concluzii, Antonescu a comandat un studiu care să evalueze

> [...]*posibilitatea de a face faţă unui atac brusc, în special la frontiera de vest, prin:*
> *– mărirea efectivelor la trupele de acoperire;*
> *– o mai bună dislocare, folosindu-se la nevoie cantonamentele la locuitori;*
> *– să se studieze acoperirea şi apărarea regiunii fortificate.*[175]

La 12 martie 1938, cu puţin timp înaintea dizolvării guvernului Goga–Cuza, Antonescu ordonă Cartierului General să *ia măsuri care să permită României să execute fără zarvă mobilizarea parţială pe frontul de vest.* După trei zile, a ordonat să se ia toate măsurile ca militarii să reacţioneze prompt la izbucnirea unui conflict.[176] În aceeaşi zi, a cerut comandantului aviaţiei să pregătească:

> *1. Nivelele de alertare a unităţilor de aviaţie; 2. nevoile imediate ce trebuie satisfăcute în acest scop; 3. Dislocarea*

---

173 Ioan Talpeş, op. cit., p. 202.
174 Ibid., pp. 201 şi 350.
175 MAN, Fondul 333, Dos. 601, pp. 43–45.
176 Ibid., pp. 436–437.

unităţilor, materialului şi personalului, care să le permită intrarea imediată în acţiune, cu toate mijloacele defensive.[177]

Absenţa timp de trei ani a lui Antonescu din fruntea armatei nu avusese un efect prea bun asupra stării materiale a acesteia şi a reformelor pe care încercase să le introducă în anii 1933–1934. Raportul generalului, scris după demiterea lui de la sfârşitul lui 1938, atacă aceeaşi corupţie şi lipsă de prevedere cu care se luptase vreme de un deceniu. După ce înfierează dezinteresul conducătorilor faţă de serviciile armate ale ţării, arătând că acesta dusese la demoralizarea militarilor, Antonescu acuză pe şleau cercurile conducătoare de corupţia care adusese armata în starea aceea de plâns. Cele mai exasperante erau contractele oneroase pentru materiale sub-standard, care reapăruseră în cadrul armatei, cu toate eforturile depuse de el în două rânduri, la mijlocul deceniului trei şi începutul deceniului patru, pentru a le eradica. Aşa cum spunea în scrisoarea sa:

Am lichidat, neajutat de nimeni, între 1923 şi 1925, la Paris şi Londra, toate contractele noastre oneroase, făcute imediat după război. Numai cu ocazia afacerii Skoda au văzut şi orbii pe ce cap fusese dată apărarea naţiunii [...] *Numai o naţie de tembeli poate să tolereze ceea ce am tolerat noi şi în această privinţă. La noi ca şi pretutindeni, astăzi ca şi totdeauna, vinovaţii au fost conducătorii. Faptele lor abuzive, nelegale, nepricepute, de multe ori necorecte şi numai ele au dat aceste rele roade.*[178]

---

177 Ibid.

178 General Antonescu, ministru de Război, Raportul asupra demisiei, 1938, în Locotenent-colonel Eugen Nicolescu, *Aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte*, Bucureşti, nepublicat, 1943, p. 22, în col. Deveselu-Popescu, NMHM. Nicolescu, adjutant şi colaborator apropiat al lui Antonescu, a fost ucis la comanda trupelor sale, în timpul evacuării Crimeei. Studiul său se constituie într-un adevărat compendiu al gândirii lui Antonescu cu privire la cauzele politice, sociale şi militare care au dus la căderea şi dezmembrarea României Mari în 1940. Când i l-a prezentat, în 1943, mareşalul l-a lăudat pentru acurateţe, dar nu a aprobat publicarea, explicând că oamenii lui suferiseră deja destul şi nu avea rost să se insiste asupra faptului că ei înşişi îşi provocaseră suferinţa. Vezi şi BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91.

În vara aceea, mâniat de atitudinea nepăsătoare a Palatului şi a liderilor politici faţă de pregătirile militare pe care el, dată fiind situaţia curentă, le considera necesare şi dezgustat de modul cum colaboraseră Chamberlain, Daladier şi Hitler în problema Cehoslovaciei, Antonescu a acordat un interviu unui ziarist francez în care arăta că după acordul de la München Hitler devenise deja, practic, cuceritorul Pragăi.[179] Generalul, care îi spusese ambasadorului Poloniei în februarie 1938 că *Franţa va veni fără greş în ajutorul Cehoslovaciei şi atunci se va stârni un conflict în care va fi târâtă întreaga omenire,* recunoştea acum în faţa reporterului că *înţelegea că pentru ţara sa orientarea spre Axă era obligatorie.*[180] După care a adăugat amar: *Hitler a câştigat războiul fără să trebuiască să lupte.*[181]

N-a trebuit mult ca toate autorităţile româneşti responsabile să ajungă la aceeaşi concluzie. În octombrie 1938, după intrarea trupelor germane în Sudetenland, Cartierul General român a înaintat ministrului de Război un raport în care se conchidea:

> *Din punct de vedere politic şi din punct de vedere militar, România se sprijinea pe aliaţii ei apropiaţi şi pe cele două mari puteri din Apus: Anglia şi Franţa. Evenimentele din ultimul timp au zdruncinat mult valoarea acestor alianţe. Germania a manifestat hotărârea sa fermă de a realiza integral şi neîntârziat planul expansiunii în Europa Centrală, chiar şi cu riscul unui conflict armat. Franţa şi Anglia nu s-au putut opune, iar Mica Înţelegere a avut o atitudine pasivă. Mica Înţelegere, deşi formal nedizolvată, este de fapt astăzi inexistentă prin amputarea Cehoslovaciei. Înţelegera Balcanică poate eventual suferi influenţa pe care Italia şi Germania o vor exercita asupra unora din statele componente. În fine, un învăţământ sigur al evenimentelor din ultimul timp este că valoarea alianţelor şi angajamentelor politico-militare din timp de pace arată foarte relativă.*[182]

---

179 Gheorghe Barbul, op. cit., p. 28.
180 Ibid.; DGFP, seria D, vol. V, doc. 239.
181 Gheorghe Barbul, op. cit., p. 29.
182 Fondul MAN, Dos. 493, pp. 113–114, Marele Stat-Major către ministrul de Război, raportul nr. 1293 din 27 oct. 1938; Ioan Talpeş, op. cit., pp. 251–252.

Intrarea germanilor în Sudetenland a fost punctul culminant al nefericitei politici de împăciuire şi a măturat efectiv orice iluzii ar mai fi avut românii privind securitatea garantată de Franţa, Marea Britanie şi tratatele de la Paris. Până şi liderii opoziţiei recunoşteau tacit că, pentru moment cel puţin, viitorul României se afla în mâinile Germaniei. Ministrul plenipotenţiar german, Fabricius, raporta la Berlin la 28 octombrie 1938:

> *Gheorghe Brătianu este de părere – pe care, de altfel, a deţinut-o întotdeauna – că este necesară o orientare mai accentuată a politicii externe româneşti către Germania.*
>
> [...]*Din acest motiv s-a dus spre Partidul Liberal – mai exact către aripa condusă de unchiul său, Dinu Brătianu, deşi acesta nu voia să audă de politica pro-germană... Ca rezultat al evenimentelor din ultimele săptămâni şi sub influenţa lui Gheorghe, Dinu Brătianu îşi dă acum seama că vechea atitudine, „totul cu Franţa“, era eronată. O mare deziluzie a provocat faptul că Franţa a adus Cehoslovacia într-o poziţie dificilă şi apoi a abandonat-o. „Acelaşi lucru i se poate întâmpla României“, a spus vechiul prieten al Franţei, „în timp ce înainte de război România a obţinut totul de la Germania şi i-a mers bine; aceasta trebuie să se întâmple din nou“* [...] *În acelaşi timp, vechiul lider ţărănist, Iuliu Maniu, şi-a modificat şi el poziţia. Într-un memoriu trimis regelui, împreună cu Dinu Brătianu, cerea şi el o aliniere cu Berlinul. În acest memoriu i se atrage atenţia regelui că nu a fost în stare să îndrume politica internă. Se spune că într-o ţară ca Germania, unde există o dictatură, există şi o relaţie strânsă între guvern şi populaţie, că, de fapt, guvernul se bucură de sprijinul voinţei unite a întregului popor, în timp ce regimul autoritar din România îi este cu totul străin poporului român. De aceea se atrage atenţia asupra necesităţii de a se obţine din nou sprijinul poporului.*[183]

Directorul adjunct al Departamentului pentru Politica Economică din Ministerul de Externe german, Dr. Carl Clodius, a sintetizat sentimentele majorităţii românilor în următoarea explicaţie:

---

183 DGFP, seria D, vol. V, doc. 239.

Această schimbare trebuie atribuită prăbuşirii prestigiului politic al Franţei, creşterii puterii Germaniei în 1938, înţelegerii faptului că numai Germania poate oferi o protecţie efectivă împotriva Rusiei, duşmanul cel mai periculos al României şi, în sfârşit, consideraţiei că România este din ce în ce mai dependentă de Germania din punct de vedere economic [...] *Chiar şi inamicii declaraţi ai Germaniei, care până acum nu-şi ascundeau opoziţia în discuţiile purtate cu mine, vorbesc acum cu totul altă limbă. Fără îndoială că în majoritatea cazurilor schimbarea aceasta nu se datorează simpatiei faţă de Germania, ci numai unor consideraţii politice realiste, deseori chiar fricii inspirate de Germania.*[184]

184 Ibid., vol. V, doc. 169.

V
PRĂBUŞIREA ROMÂNIEI
1939-1940

CAROL ŞI ALIANŢA GERMANĂ

Chiar şi înainte de intrarea Germaniei în Sudetenland, când autorităţile militare şi politice competente au început să-l sfătuiască pe Carol fie să ajungă la o înţelegere cu Reich-ul, fie să se pregătească serios să înfrunte armata ungară, care era sprijinită de Germania şi care foarte probabil acţiona de comun acord cu forţele sovietice şi bulgare, regele însuşi încercase de mai multe ori să abordeze Germania. De exemplu, cu şapte luni înainte, la 9 martie 1938, secretarul de stat german, Weizsacher raporta:

> *În privinţa politicii externe este important pentru noi faptul că regele şi-a declarat intenţia fermă de a se apropia încet şi sistematic de Germania, şi că dl. Tătărăscu, ministrul de externe provizoriu, a făcut de asemenea afirmaţii în acelaşi sens.*[1]

În acelaşi timp, Carol se străduia să mascheze aceste încercări de abordare a Germaniei, pentru a obţine sprijin politic şi material din partea Angliei şi Franţei. În esenţă, această politică nu era nicidecum nesăbuită sau incompetentă. Cu toate acestea, felul în care a aplicat-o Carol prezenta scăderi serioase din cel puţin două motive.

În primul rând, chiar şi un stat relativ mic situat între puteri mari ce se află în competiţie, are nevoie de un al treilea referent pentru ca politica sa externă să fie coerentă, funcţională şi inatacabilă pe termen lung: propriile sale interese strategice. Fără o înţelegere a ceea ce reprezintă aceste interese – chiar dacă ele rămân doar regionale – şi fără o capaci-

1 DGFP, seria D, vol. V, doc. 179.

tate coincidentă de a le explica celor de la care ar putea veni sprijin pentru unele dintre ele sau pentru toate, politica externă a unui stat este dictată doar de o *force majeure*, şi tinde să fie confundată cu interesele personale ale conducătorilor săi, făcând prin aceasta ca statul să devină un partener de alianţă care nu inspiră încredere. Din punctul de vedere al unei mari puteri, potenţial aliat, există doar două căi de a se asigura cu absolută certitudine că un astfel de partener de alianţă care nu inspiră încredere nu va trăda: să-l ocupe militar sau să-l împingă în tabăra inamicului. După cum a arătat Antonescu în 1917 referitor la Rusia, un aliat potenţial neloial este mai periculos decât un inamic puternic, deoarece, spre deosebire de o înfruntare militară ce poate fi anticipată, pentru care se pot face pregătiri sau al cărei moment chiar poate fi într-o anumită măsură stabilit, nu se pot lua măsuri de siguranţă împotriva unei trădări, şi nici nu se poate determina momentul când va avea loc aceasta. Politica externă a lui Carol era lipsită de acest referent vital al interesului de stat şi în consecinţă avea tendinţa să oscileze în funcţie de forţa relativă a presiunilor diplomatice străine aflate în competiţie. În încercările sale de a le spune germanilor ceea ce credea că vor să audă, şi de a le spune britanicilor – şi francezilor până la înfrângerea lor – ceea ce credea că le-ar face plăcere, consecvenţa impusă de referinţa la interesele strategice de durată ale României lipsea în mod evident.

Al doilea motiv pentru care politica externă a lui Carol merită judecată aspru era dorinţa neprincipială de a sacrifica resursele, bunăstarea, independenţa şi viitorul României pentru a se menţine pe tron. Între 1938 şi 1939, înainte ca trupele germane să fie măcar cantonate în România, Carol a făcut în fiecare an mai multe concesii decât Antonescu în trei ani de război. Încă din 26 noiembrie 1938 Carol îi ceruse lui Goering să îl trimită pe Helmut Wohlthat la Bucureşti pentru a duce tratative economice de mare amploare.[2] Cererea a fost făcută cu patru zile înaintea uciderii lui Codreanu şi îi dădea lui Carol siguranţa că acum, cu promisiunea unui acord economic pe care germanii îl găseau foarte avantajos, Berlinul nu va protesta prea tare dacă îl va lichida pe stingheritorul conducător al Gărzii. Mica criză intervenită în re-

2 Ibid., doc. 257.

lațiile româno-germane în urma morții lui Codreanu a fost în mare măsură o reacție spontană a presei germane, și Ministerul de Externe s-a plâns că ar putea împiedica tratativele ce urmau să aibă loc.[3] Cu toate acestea, după cum opinase ministrul german de Externe cu aproape un an înainte, în februarie 1938, reprimarea Gărzii de către Carol nu îi dădea Germaniei *nici un motiv de neliniște*, întrucât era de așteptat ca monarhul român să *persiste în dorința sa exprimată repetat de a ajunge la legături mai strânse cu Germania*.[4]

În ianuarie 1939, prin intermediul a doi dintre emisarii săi personali mai degrabă, decât prin canalele birocratice normale, Carol a cerut din nou începerea tratativelor pentru „proiectul economic de mare avengură" cu Germania.[5] La sosirea sa la București, negociatorul economic Helmut Wohlthat a fost imediat prezentat lui Carol, iar *regele s-a declarat în favoarea unui larg sprijin german pentru dezvoltarea economică a României*.[6] După cum relatează Wohlthat, tratativele au decurs într-un mod foarte asemănător celor care duseseră la încheierea contractelor de armament în rușinosul scandal „Skoda", și celor pe care le anchetase Antonescu înaintea demisiei sale forțate din Statul-Major. Două din caracteristicile lor distinctive au fost: (1) nu au fost purtate prin canalele obișnuite, ci direct de rege și reprezentanții săi, și (2) la dispoziția reprezentantului străin au fost puse materiale secrete. Potrivit relatării lui Wohlthat:

> *Motivul călătoriei a fost dorința exprimată în repetate rânduri de rege și de miniștrii români de a se continua contactele avute de rege cu feldmareșalul la sfârșitul lui 1938 la Leipzig. Misiunea dată de feldmareșal era de a pune economia României într-un acord mai strâns cu Germania; urma să se încerce o îmbunătățire și o asigurare a livrărilor de produse petroliere românești către Germania prin participarea la industria petrolieră* [...] *Regele dăduse instrucțiuni ca numai miniștrii înșiși să se angajeze în convorbiri. Pe baza unor*

---

3 Ibid, doc. 260, nota 1; doc. 261 și doc. 264, nota 1.
4 Ibid., doc. 179.
5 Ibid., doc. 279.
6 Ibid., doc. 306. Raport asupra conversației din 13-22 febr. 1939 cu Guvernul român la București – Wohlthat către Wiehl, pp. 404–407.

instrucţiuni identice din partea regelui, toţi miniştri s-au străduit să promoveze o cooperare economică mai strânsă cu Germania şi au dezvăluit voluntar materiale secrete de la Ministerele lor privind unele date şi proiecte.[7]

Pe lângă aceasta, acordul economic presupunea *adaptarea producţiei româneşti la nevoile germane* în agricultură, exploatare minieră, pădurit, producţie petrolieră, producţie industrială, colaborare la export, întreprinderi în proprietate publică şi armament – inclusiv *standardizarea aviaţiei prin producţia de avioane germane* la uzina Malaxa.[8] Referindu-se la secţiunea din acord privind armamentul, Wohlthat nota:

> *Ne putem aştepta ca în cursul următorilor cinci ani să fie plasate în Germania comenzi cu un total de 10 miliarde de lei. Aceasta ar însemna că armele şi armamentele României vor corespunde standardelor germane.*[9]

Dacă majorităţii românilor le venea greu să accepte realităţile puterii în Europa de după München, dintre cei care le acceptau puţini ar fi încheiat acorduri atât de cavalereşti, care să le afecteze controlul asupra naturii fundamentale a dezvoltării economice a României, sau ar fi primit cu atâta nepăsare influenţa germană în domenii atât de vitale ale securităţii României. Cu toate acestea, Carol a impus restricţii minime pătrunderii Germaniei în economia românească şi s-ar părea că a încurajat amestecul german în problemele de securitate ale României cu fiece prilej. Fie că erau sau nu realmente pro-germani, Carol şi oamenii din jurul său s-au arătat incompetenţi în apărarea intereselor româneşti şi chiar în identificarea acelor interese, care nu coincideau cu propriile lor interese personale. De pildă, după cum i-a explicat ministrul de Externe Grigore Gafencu, evident pro-francez, lui Ribbentrop într-o vizită la Berlin în aprilie 1939, acesta considera vizita sa:

> [...]*ca un pas înainte pe calea apropierii dintre cele două ţări, drum pe care l-a urmat neabătut de la preluarea funcţiei. O parte a acestui drum fusese îndeplinită prin*

---

7 Ibid.

8 Ibid. Wohlthat a raportat că schiţa *programului economic fusese pregătită de către ministrul de Externe Gafencu, ministrul Economiei Bujoiu, ministrul Armamentului Slăvescu şi ministrul Finanţelor Atta Constantinescu, regele prezidând.*

9 Ibid.

Tratatul Economic Germano-Român. În numele României declara că ţara sa este ferm hotărâtă să ducă acest tratat la îndeplinire cu onoare şi loialitate.[10]

Curând după aceasta, Carol a cerut să fie trimişi în ţara sa consilieri militari germani. După cum raporta Fabricius la 17 mai 1939, *regele intenţiona să ceară să vină în România instructori germani pentru echipamentul forţelor aeriene specializate. Aş dori să notez că sugestia regelui a venit spontan.*[11]

CAROL AL II-LEA, MIHAIL MORUZOV ŞI CONTRAINFORMAŢIILE GERMANE

Mai gravă a fost iniţiativa lui Carol prin intermediul ministrului Palatului, Ernest Urdăreanu şi a şefului Serviciului Secret, Mihail Moruzov, de a stabili cooperarea dintre organizaţiile de contrainformaţii germane şi cele româneşti. Există dovezi clare că amestecul lui Carol în această problemă a început chiar înainte de discuţia sa cu Hitler din noiembrie 1939. Potrivt afirmaţiilor lui Eugen Cristescu, care a ajuns şeful SSI-ului în decembrie 1940, Moruzov făcuse tatonări pe tot parcursul anului 1938 faţă de conducerea Contrainformaţiilor Militare Germane – Abwehr-ul.[12] Contactul iniţial a fost stabilit prin baronul Mannfred von Killinger din pricina prieteniei acestuia cu amiralul Wilhelm Canaris, şeful Abwehr-ului. Contactul cu Abwehr-ul a fost menţinut, până în ianuarie 1941, de către maiorul Hermann von Stransky, care lucrase în România înainte de război şi era căsătorit cu o româncă.[13] Din partea Serviciului Secret Român (SSI), legătu-

---

10 Ibid., doc. 227, 18 apr. 1939, înregistrare a convorbirii între ministrul de Externe al Reich-ului şi M. Gafencu, ministrul de Externe român la Berlin, la 18 apr. 1939, p. 278.

11 Ibid., vol. VI, doc. 398, telegrama 228, 17 mai 1939, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, p. 52.

12 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 20. Deşi ştia că ministrul Palatului, Urdăreanu, era implicat în aceasta, Cristescu nu era conştient de faptul că însuşi regele aproba aceste mişcări. Potrivit relatării date de versiunea oficială a procesului-înscenare din 1946, Cristescu a depus mărturie că Moruzov fusese în legătură cu omologul său german, Geissler, şi că reţele ale Gestapo-ului operaseră în România din 1934 (*Procesul marii trădări naţionale*, pp. 156–157).

13 Ibid., p. 21. Vezi şi N.D. Stănescu, „1930–1940: Întâmplări din

ra era menţinută de către locotenet-colonelul Constantin Ionescu Micandru. Ca un semn iniţial de bunăvoinţă, Moruzov a eliberat doi spioni ai Abwehr-ului din închisori româneşti, după care l-a vizitat personal pe Canaris în Germania pentru a discuta detaliile aranjamentului.[14]

Canaris a acceptat colaborarea cu două condiţii. Mai întâi, a cerut ca *serviciile să înfiinţeze un organism comun pentru siguranţa zonei petrolifere şi a întregului curs al Dunării*, pe care va fi transportată mare parte din petrol.[15] În al doilea rând, i se cerea lui Moruzov să garanteze că va *face tot posibilul să furnizeze Germaniei cantităţile de petrol de care vor avea nevoie în viitor.* Potrivit afirmaţiilor dlui Cristescu, noul serviciu de siguranţă unit era *compus din agenţi ai Serviciului secret român, dublaţi de agenţi ai Abwehr-ului, recrutaţi din rândurile minorităţii naţionale germane din ţară, cunoscători ai limbii române.*[16] Aceşti agenţi primeau timp de mai multe luni o instrucţie specială în Germania privind metodele de pază a instalaţiilor de petrol şi de aplicare a măsurilor de contrasabotaj. În România, toţi membrii noului Serviciu de Siguranţă erau dotaţi cu acte de identitate oficiale de agenţi români SSI, pentru a avea *acoperirea necesară* şi pentru a fi scutiţi *de suspiciuni sau eventuale neplăceri din partea autorităţilor române, ei contând ca fiind în serviciul statului român.*[17]

Mandatul acestui nou Serviciu de Siguranţă era, în teorie, limitat zonal şi operaţional. Operând în Valea Prahovei, unde se realiza cea mai mare parte a producţiei de petrol şi de-a lungul cursului Dunării, Serviciului era împuternicit:

1. să culeagă informaţii în regiune;
2. să efectueze observaţii şi să supravegheze instalaţiile petroliere, transportul etc.;
3. să urmărească activitatea muncitorilor şi agenţilor petrolieri britanici şi să îi împiedice să comită acte de sabotaj.[18]

Cu toate acestea, datorită faptului că Dunărea traversează practic întreaga ţară, iar legitimaţiile SSI, permiteau de-

---

Serviciul Secret", *Magazin istoric*, nr. 4, 1977, p. 63.
14 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 21.
15 Ibid.
16 Ibid.
17 Ibid., p. 22.
18 Ibid.

plina libertate de mişcare, inclusiv transportul feroviar gratuit, extinderea geografică şi operaţională a Serviciului era practic nelimitată. La 10 decembrie 1939, amiralul Canaris, împreună cu adjunctul său, locotenent-colonelul von Bentivegnim, l-a vizitat pe Moruzov la Bucureşti.[19]

Cooperarea româno-germană în domeniul contrainformaţiilor i-a creat Germaniei beneficii imediate, întrucât Carol îi informa pur şi simplu pe germani despre toate iniţiativele aliate ce i se prezentau şi care îi afectau pe germani. Carol a reuşit să se descurce aşa de bine în această situaţie, încât aproape o jumătate de secol mai târziu agenţii Serviciului Special de Operaţii Britanic (SOE) care operau în regiune tot nu erau conştienţi cât de înşelaţi fuseseră de regele României. În loc de aceasta, aceşti agenţi SOE au avut tendinţa să îşi închipuie că eşecul lor în stoparea aprovizionării Germaniei cu petrol românesc în 1939 şi 1940 se datorase propriei lor incompetenţe, temeiniciei germane şi purei întâmplări.[20] Chiar dacă rolul jucat de întâmplare nu poate fi cuantificat, britanicii nu au fost atât de incompetenţi, şi nici germanii atât de temeinici, încât prin aceasta să se explice aceste eşecuri. În primul război mondial, britanicii contribuiseră direct la distrugerea câmpurilor petroliere româneşti, cu participarea voluntară a autorităţilor române şi, încercând să repete acel succes, în vara lui 1939, au întocmit o nouă serie de planuri de distrugere pentru România. Acestea au fost duse la Bucureşti şi predate *Statului-Major român, în speranţa că românii le vor pune în aplicare în eventualitatea unei invazii germane.*[21] Agenţii responsabili cu predarea acestor planuri nu erau deosebit de optimişti în privinţa transpunerii lor în faptă şi au raportat la Londra că *au impresia că* [românii] *au de gând să se facă uitate aceste planuri.*[22]

---

19 Neagu Cosma, *Culisele Palatului regal: 1930–1940*, Bucureşti, Editura Globus, 1990, p. 307–308.

20 Vezi Elizabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, pp. 35–39. Barker nu este doar un istoriograf al perioadei respective, ci făcea parte din Executivul Politic de Război (PWE) al SOE, responsabil de această regiune în timpul războiului.

21 Ibid.,p. 35.

22 Ibid.

Deşi ataşatul militar britanic la Bucureşti raporta, în decembrie 1939, că: *germanii au cunoştinţă de planurile noastre de distrugere* [...] *au dat în vileag numărul exact de oameni implicaţi*, şi în ciuda faptului că însuşi Ministerul de Externe britanic observa că *atunci când a sosit momentul autorităţile române au refuzat să acţioneze şi să asigure paza puţurilor şi a rafinăriilor pentru a împiedica orice acţiune din partea agenţilor britanici*, Ministerul de Externe persevera în credinţa sa că *planurile strict secrete* intraseră *în mâinile germanilor după căderea Franţei*, în mai 1940.[23] Cu toate acestea, după cum raporta ataşatul german al forţelor aeriene, Gerstenberg, ministerului său, la 28 august 1939, într-o conversaţie de două ore cu Carol:

> *Regele şi-a exprimat satisfacţia pentru livrarea armelor şi a cerut continuarea sprijinului; a spus că în ceea ce îl priveşte va avea grijă să fie îndeplinite livrările de petrol. Merită notat faptul că la sfârşitul conversaţiei noastre regele mi-a spuş din proprie iniţiativă că britanicii şi francezii au supus recent atenţiei României un plan pentru sabotarea câmpurilor petrolifere în eventualitatea războiului Respinsese planul, subliniind faptul că România va fi categoric neutră, şi a indicat faptul că se vor lua măsuri împotriva actelor de sabotaj.*[24]

Mai târziu, Gerstenberg a explicat că *România dăduse deja dovadă de atitudinea sa militară clară faţă de Germania prin faptul că a permis livrări importante către Germania, depăşindu-se chiar cantităţile contractate.*[25]

Cunoscând importanţa acordată de nemţi aprovizionării continui cu petrol românesc, regele sublinia cu fiecare ocazie că va continua să furnizeze cel puţin cantitatea stabilită, dacă nu mai mult. De pildă, la 15 aprilie 1940, după o discuţie detaliată cu ministrul Palatului, Urdăreanu, şi cu ministrul de Externe Gafencu, Fabricius raporta că, potrivit spuselor lui Urdăreanu:

---

23 Ibid.,p. 36.

24 DGFP, seria D, vol. VII, doc. 386, telegrama nr. 373, din 28 aug. 1939, Ministrul în România către Ministerul de Externe, pp. 385-386.

25 Ibid., vol. VII, doc. 454, telegrama nr. 392, din 30 aug. 1939, Legaţia în România către Ministerul de Externe (Gerstenberg), p. 413-414.

Regele le spusese miniştrilor adunaţi că intenţiona să adere la linia politică urmată până în acel moment faţă de Germania. În mod expres, regele îi poruncise să îmi confirme faptul că se va depăşi cantitatea de petrol promisă, indiferent de împrejurări şi oricare ar fi opoziţia. Ministrul Palatului a repetat afirmaţia anterioară că regele şi toate cercurile puterii politice sunt convinşi că nici un alt stat nu doreşte mai mult decât România ca Germania să rămână puternică, întrucât doar Germania este în măsură să apere interesele României. Doar atitudinea regelui contează.[26]

Primul succes major al noului Serviciu de Siguranţă a venit în primăvara anului 1940. La sfârşitul anului 1939 britanicii întocmiseră un plan pentru blocarea Porţilor de Fier *prin scufundarea unor şlepuri umplute cu ciment în strâmtorile din zonă.*[27] Planul a fost deconspirat şi toţi cei *100 de specialişti soldaţi*, cinci ofiţeri şi *un agent al Serviciului secret britanic camuflat ca viceconsul*, au fost prinşi la Giurgiu la 1 aprilie 1940.[28] Potrivit opiniei lui Elizabeth Barker, *Complotul a fost descoperit de germani, care i-au informat pe români* şi *autorităţile române, jenate, au făcut tot posibilul să minimalizeze afacerea, spunând că nu se întâmplase nimic în afară de faptul că poliţia română ar fi găsit o valiză cu arme mici într-un şlep britanic la Giurgiu.*[29]

Cu toate acestea, după cum îi raporta ministrul Killinger ministrului de Externe german la 14 aprilie 1940:

În strânsă colaborare cu Secţia de Informaţii Română [Servicul Secret al lui Moruzov] *şi cu Secţia de Informaţii a lui Canaris, am reuşit să descoperim şi să împiedicăm un act de sabotaj organizat de englezi pe Dunăre. După părerea mea, regele Carol continuă să ţină bine în mână politica... Este perfect conştient că nu poate rămâne rege decât printr-o strânsă colaborare cu Germania.*[30]

---

26 Ibid., vol. IX, doc. 117, telegrama nr. 524, 15 apr. 1940, Legaţia în România către Ministerul de Externe, privitor la discuţiile detaliate dintre ministrul Palatului Urdăreanu şi ministrul de Externe Gafencu, pp. 167–169.

27 Elizabeth Barker, op. cit., p. 37.

28 Ibid., p. 38.

29 Ibid.

30 DGFP, doc. 116, ministrul Killinger către ministrul de Externe (nota marginală a lui Ribbentrop „Pentru Führer"), 14 apr. 1940, pp. 165–167.

Carol a continuat să-i ducă de nas pe britanici şi, atunci când germanii *au sugerat administrarea comună a Dunării* în mod deschis, lucru pe care britanicii îl considerau periculos deoarece ar *facilita infiltrarea agenţilor germani*, autorităţile române i-au informat pe britanici că proiectul fusese *respins categoric* şi că, începând cu 18 aprilie 1940, vor administra singuri Dunărea.[31] În realitate, Carol nu a opus rezistenţă nici unei cereri, sau măcar sugestii, făcute de germani. Atitudinea regelui într-o convorbire din 16 mai 1940 cu Fabricius este tipică. Potrivit mărturiei lui Fabricius, *Regele mi-a spus că viitorul României depinde doar de Germania. M-a întrebat dacă avem plângeri.*[32] Reprezentantul german nu avea nici una.

Carol l-a autorizat, se pare, pe Moruzov să sporească colaborarea cu Abwehr-ul chiar dincolo de Serviciul de Siguranţă unit şi, după cum a descoperit Cristescu în timpul anchetei întreprinse din ordinul lui Antonescu de către Tribunalul Militar după arestarea lui Moruzov în septembrie 1940, şeful SSI-ului achiziţionase, sub un nume fals, pentru 16 miliarde de lei, o proprietate amplasată la cinci mile de câmpurile petroliere din Ploieşti, care includea un număr de clădiri tip baracă şi o antenă radio *pentru a adăposti un grup de comando-uri germane*, care aveau misiunea să împiedice orice tentativă de distrugere a instalaţiilor petroliere de către tehnicienii englezi.[33] Mai mult, un escadron de „comando" similar urma să fie amplasat pe Dunăre. Într-un raport către Ribbentrop la 14 aprilie 1940, care a fost imediat trimis lui Hitler, Killinger explica:

*Pe lângă contramăsurile existente luate deja de organizaţia lui Canaris şi de către Serviciul de Siguranţă**

31 Elizabeth Barker, op. cit., p. 38–39

32 DGFP, doc. 252, telegrama nr. 712, din 16 mai 1940, ministrul î România către Ministerul de Externe, pp. 345–346.

33 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 22

* Neavând cunoştinţă de noul serviciu înfiinţat în comun, editorii lucrării *Documents on German Foreign Policy* s-au înşelat cu privire la referirea la „Serviciul de Siguranţă" din acest mesaj, luând-o drept o redare completă a SD şi au inclus o referinţă (SD) eronată. De fapt, Abwehr-ul şi SD au cooperat foarte puţin şi s-au aflat în conflict în majoritatea ocaziilor. Relaţiile lor în România au avut acest caracter conflictual şi în cele din urmă s-au soldat cu moartea lui Moruzov, cauzată de Garda de Fier, sprijinită de SD..

şi cele menţionate în ultimul meu raport, fac acum următoarele sugestii suplimentare pe care le-am discutat cu toate autorităţile responsabile:

1) *Trupe de şoc vor fi instruite în cadrul cercurilor volksdeutsche (Sibiu, Braşov) şi vor sta pregătite, şi acest lucru se va întâmpla de fapt sub conducerea ofiţerilor şi a subofiţerilor germani ai trupelor de şoc. Este nevoie de aproximativ 10 astfel de conducători; aceştia trebuie daţi de Departamentul de Informaţii al lui Canaris.*

2) *Un vapor de pasageri care staţionează la Viena va fi amenajat imediat de către Compania de Navigaţie a Dunării ca vas de instrucţie pentru timonierii şi piloţii de pe Dunăre. Compania de Navigaţie a Dunării va pune la dispoziţie personalul propriu-zis. Şaizeci de oameni ai Serviciului de Siguranţă se vor îmbarca pentru a fi instruiţi, împărţiţi în 6 echipe rezidente, fiecare fiind formată dintr-un conducător şi 9 oameni.* [...] *O propunere precisă îi va fi înaintată lui Canaris de către agenţiile de informaţii respective şi de către mine în următoarele câteva zile. Heydrich şi Luther vor primi câte un exemplar al acesteia.*[34]

De fapt, conducerea României pierduse orice control asupra intrărilor şi ieşirilor din ţară de când Moruzov, la ordinul lui Carol, începuse să elibereze legitimaţii SSI cu atâta dărnicie. Înainte de aceasta, problemele create de Serviciul de Siguranţă comun fuseseră oarecum limitate, datorită obligaţiei de a avea o viză oficială la graniţa românească, care nu putea fi obţinută decât la legaţiile române din străinătate. Fiecare legaţie informa ulterior Ministerul Afacerilor Externe, care avea la rândul său autorizaţia ministrului de Interne francofil, Armand Călinescu. Cu toate acestea, după ce îl lichidase pe Codreanu şi conducerea gardistă, în noiembrie 1938, acesta devenise din ce în ce mai obsedat de existenţa unor comploturi gardiste împotriva vieţii sale, suspectându-şi în cele din urmă propria gardă de corp, desemnată de Siguranţă. Moruzov a făcut mişcarea când Călinescu *a cerut o schimbare a Inspectorului Corpului de detectivi* şi l-a desem-

34 DGFP, doc. 116, Ministrul Killinger către ministrul de Externe (nota marginală a lui Ribbentrop „Pentru Führer"), 14 apr. 1940, pp. 165–67.

nat pentru acest post pe asociatul său de încredere, Nicky Ştefănescu.[35] Ştefănescu, doar pe baza listelor date de Moruzov care conţineau numele agenţilor germani ce urmau să intre în ţară, dădea ordin direct la punctele de frontieră pentru a li se permite intrarea în ţară, cu plata taxei de viză de frontieră.[36] O dată ajunşi la Bucureşti, aceştia nu trebuiau decât să ia legătura cu SSI pentru a-şi primi actele de identitate oficiale.

Una dintre cele mai mari probleme care aveau să se ivească a fost faptul că acest privilegiu le permitea agenţilor germani, fie că erau agenţi Abwehr, Gestapo ori alţii, trecerea practic liberă peste graniţele româneşti, atât timp cât reprezentantul Abwehr-ului la Bucureşti îi comunica lui Moruzov numele acestora, sau cel puţin numele pe care îl foloseau. Problema care rezulta din aceasta era că astfel de oameni, împreună cu bagajele pe care le purtau, nu erau controlaţi temeinic. La mijlocul lui mai 1940, în timpul unui control prin sondaj, a avut loc o mică criză când s-a descoperit că un vagon-cisternă dintr-unul din trenurile care transportau nişte agenţi germani conţinea un depozit secret de arme, neautorizat. După cum a raportat Fabricius la 25 mai 1940:

> *Reprezentantul contrainformaţiilor germane care colabora cu şeful Serviciului Secret Român nu a putut să-i spună acestuia nimic mai mult decât că armele fuseseră introduse pentru protecţia întreprinderilor petroliere germane, probabil cu o lună în urmă, când exista încă pericolul unor acte de sabotaj englez în zona petroliferă.*[37]

Pe măsură ce creştea tensiunea la graniţa României, creştea şi frecvenţa întâlnirilor lui Moruzov cu Killinger, cel dintâi încercând să întrevadă în ce măsură Germania va sprijini România împotriva presiunilor sovietice. Potrivit unui raport al lui Killinger din 24 mai 1940:

> *Forţe profranceze acţionează pentru a îngrădi apropierea regelui de Germania. Forţe progermane conduse de generalul Moruzov, şeful Poliţiei statului, câştigă teren în mod constant. Românii ştiu, desigur, că avem acum nevoie*

---

35 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 23.

36 Ibid.

37 DGFP, doc. 316, telegrama nr. 790, 25 mai 1940, Ministrul în România către Ministerul de Externe, pp. 433–435.

urgentă de petrolul lor, şi bazându-se pe aceasta, speră că Germania va reuşi să împiedice un atac al ruşilor asupra României. Am avut prilejul să conversez cu Moruzov timp de 5 ore. [Moruzov a afirmat:] *Livrăm petrol şi benzină pe măsura posibilităţilor*[...] *Colaborăm în contrainformaţii cu amiralul Canaris pentru a împiedica actele de sabotaj. Am găsit arme şi ştim cui aparţin. Presupunem că sunt pregătite pentru a fi folosite în prevenirea actelor de sabotaj. Nu am făcut caz de aceasta şi am muşamalizat totul la ordinul regelui. Eu am împiedicat acest lucru la ordinul regelui. În ciuda noilor legi drastice privitoare la străini (înmatriculare etc.) care au rezultat într-adevăr din măsurile împotriva sabotajului luate după incidentul de la Giurgiu. Vrem să acordăm germanilor cele mai mari înlesniri. Dr. Wagener* [sic! Wagner] *de la Departamentul de Contrainformaţii oficial al lui Canaris nu trebuie decât să ne dea numele lor. Vor fi înlăturate imediat toate dificultăţile. I-am scris amiralului Canaris pentru a-i spune că regele m-a autorizat să fac următoarea declaraţie:*
a. *Dacă aliaţii vor ataca România, vom cere protecţia Germaniei.* [...]*Lupta este fără speranţă. Dacă ruşii se vor apropia de petrolul nostru, îl vom distruge sau îl vom vinde Germaniei. Germanii vor putea decide atunci ce trebuie făcut. Când l-am întrebat pe dl. Moruzov dacă ceea ce mi-a spus este şi opinia regelui, mi-a răspuns: Desigur.*[38]

Din surse româneşti este dificil de măsurat dimensiunea infiltrării şi penetrării germane în România, deoarece românii înşişi nu ştiau cât de extinse erau. Este de asemenea dificil de apreciat până unde ar fi fost Carol în stare să meargă ca să-şi asigure protecţia Germaniei şi să-şi păstreze tronul. Categoric, până în iunie 1940, Carol avea foarte puţine reţineri faţă de Germania nazistă şi credea, după cât se pare, că Hitler îl va apăra de duşmanii săi. După cum raporta la Berna ministrul elveţian René de Weck:

> *De la mijlocul lui iunie, capitularea morală a lui Carol II a devenit un „fait accompli". Omul* [Mihai Manoilescu] *pe care l-a plasat la Palatul Sturdza* [Ministerul român de Externe] *a pretins că ignoră ameninţarea sovietică faţă de*

---

38 Ibid., doc. 346, 24 mai 1940, Ministrul Killinger către Ministerul de Externe, p. 467.

Basarabia. „Mai precis", a zis el, „putem conta pe Reich să o anihileze [amenințarea sovietică]".[39]

În mod curios, istoricii îi atribuie în mod greșit lui Antonescu crearea alianței româno-germane, în ciuda faptului că de peste 30 de ani sunt ușor accesibile documente publicate de mare autoritate, care indică contrariul. Aceste documente indică fără ambiguitate că regele a început să pună temeliile unei alianțe cu Germania cel puțin din 1937. Deja în vara anului 1939, penetrarea germană în România, sprijinită de rege, era în plin avânt.[40] În toamna lui 1938, Carol a căutat să extindă relațiile cu Germania mai mult decât economic și, în 1940, noua Dictatură Regală a început *să ceară informații guvernului german în ce altă sferă ar putea începe o colaborare mai apropiată cu Germania* în mod deschis.[41] După cum explica primul-ministru de atunci Gheorghe Tătărăscu, regele dorea *să se înfăptuiască o colaborare nu doar în **toate** domeniile economice, ci în **toate** domeniile.*[42] Aluzia la colaborarea militară este clară.

Insistențele lui Carol pentru întărirea colaborării s-a intensificat o dată cu creșterea beligeranței sovietice la frontiera României și, la 6 iunie 1940, Carol i-a raportat lui Fabricius, atât prin Tătărăscu, cât și prin Gigurtu, că *România are intenția de a angaja tot mai mult colaborarea Germaniei în toate domeniile, dincolo de acordul economic.*[43] Două săptămâni mai târziu, la 21 iunie 1940, Fabricius a raportat că prim-ministrul român, Gheorghe Tătărescu, i-a spus: *Doream să se întoarcă la politica regelui Carol I; aceasta însemna colaborarea cu Germania în toate domeniile.*[44] Punctul nodal al politicii regelui Carol I fusese alianța militară de

---

39 *Rapport de la Légation de Suisse en Roumanie sur son Activité pendant L'Année 1940,* 30 sept. 1941, René de Weck către consilierul federal M. Pilat-Golaz, șeful Departamentului Politic Federal, Berna, p. 8, SSA.

40 DGFP, vol. V, doc. 454, telegrama nr. 392, 30 aug. 1939, Legația în România către Ministerul de Externe, pp. 443–444.

41 Ibid. vol. VII, doc. 345.

42 Ibid. (Subl. în original.)

43 Ibid., vol. IX, doc. 515, telegrama nr. 956, 20 iun. 1940, Wilhelm Fabricius, pp. 656-657.

44 Ibid.

treizeci de ani cu Germania şi Puterile Centrale, prin participarea secretă a României la Tripla Alianţă.

ULTIMATUMUL SOVIETIC

În primăvara anului 1940, după victoria armatei germane asupra Forţei Expediţionare britanice şi neaşteptat de rapida înfrângere a armatei franceze, alături de presiunea crescândă asupra graniţelor româneşti exercitată concomitent de către URSS, Ungaria şi Bulgaria, toţi românii erau conştienţi că se pregătea o mare criză pentru ţară. Majoritatea erau încredinţaţi că în foarte scurt timp vor fi obligaţi să apere teritoriul românesc. Natura acestei presupuse crize militare, urmând schema atât de des prezisă de Antonescu, a dus în mod natural la speculaţia şi la presupunerea generală că acesta va fi chiar el chemat să rezolve criza pe care o prevăzuse cu atâta claritate şi consecvenţă. Potrivit unui raport britanic din mai 1940 asupra situaţiei politice şi militare:

> *Armata este loială şi nu e subminată de corupţie în aceeaşi măsură ca politica. Pe de altă parte, Cartierul General este format acum din marionetele regelui. Generalului Antonescu, om de mare integritate şi fost ministru de război, i s-a luat puterea aproape integral. Este un om prea independent ca să îl poată controla regele după bunul plac*[...] *Cu toate acestea, dacă va surveni criza cea mare, generalul Antonescu va fi aproape sigur chemat, datorită respectului pe care i-l poartă armata.*[45]

La 27 iunie 1940, sovieticii au dat un ultimatum, revendicând provinciile de nord-est, Basarabia şi Bucovina de Nord, precum şi o parte din zona Dorohoi. Aflând aceasta, Antonescu a luat legătura cu diverşii lideri politici şi a încercat să stabilească un oarecare consens pentru a putea întreprinde o acţiune concentrată în faţa pretenţiilor sovietice.[46] Nereuşind acest lucru, Antonescu l-a vizitat pe regele Carol, sfătuindu-l

---

45 FO 371/24988, doc. 59107, „Memorandum: Misiune în România în mai 1940“, raport al reprezentantului propagandei Donald Hall către Foreign Office, PRO.

46 *Pe marginea prăpastiei*, p. 47.

să nu cedeze acele provincii ruşilor fără să opună rezistenţă sau fără să negocieze un termen de retragere mai îndelungat. Potrivit propriei sale mărturii, Antonescu i-a spus regelui:

Majestate, trebuia cel puţin să se pună condiţiuni ca cedarea să se facă în termen mai lung, în 20 de zile, de exemplu, în loc de patru, adică cu ordine, cu socoteală, aşa fel încât, nici moralul armatei să nu sufere, nici pierderi mari de materiale să nu avem.[47]

În continuare, Antonescu a scos în evidenţă faptul că înşişi consilierii pe care se bazase regele erau responsabili pentru împingerea monarhului în acest impas. Carol părea să accepte argumentele, pe care ulterior Antonescu i le-a înmânat în scris. Iată conţinutul parţial al scrisorii sale:

Trebuie schimbat imediat şi sistemul şi oamenii.

Dacă Majestatea Ta nu va apleca nici în acest ceas suprem urechile la durerile Neamului, prăbuşirea totală, prăbuşirea iremediabilă – cu tot cortegiul ei sinistru de crime şi de distrugeri – va urma.

Am prevenit de ani de zile, în scris şi verbal, şi guvernele şi pe şefii militari răspunzători şi pe Majestatea Ta că va veni catastrofa de azi. Metodele întrebuinţate în selecţionare şi în conducere, trebuiau să ne ducă fatal la această scadenţă.

Am fost însă socotit că răzvrătit şi lovit ca atare.

În faţa catastrofei am uitat totul.

Sunt gata să dau concursul, dar la atitudine cinstită trebuie să mi se răspundă cu atitudine cinstită.

Nu mă voiu răzbuna şi nu voiu răzbuna pe nimeni. Voiu încerca numai să salvez ce mai este cu putinţă de salvat din coroană, din ordine şi din graniţe. Ascultă-mă cel puţin în acest ceas, Majestate.

---

47 Ibid., p. 41. R.W. Waldeck relatează că *de îndată ce vestea ultimatumului a ajuns la Antonescu în acea dimineaţă de 27 iunie, acesta a făcut eforturi disperate să convingă şefii naţiunii române să facă o petiţie către rege* [...] *La vremea aceea umbla zvonul că Antonescu urmărea căderea regelui, dar acţiunile sale dovedesc că urmărea doar o nouă înţelegere între români, cu colaboratori noi. Neputând să îi adune pe liderii naţiunii pentru o acţiune concretă, generalul a hotărât să-i ceară personal o audienţă regelui – decizia la care doar situaţia de urgenţă disperată a ţării sale îl putea împinge pe acest om mândru* (*Athéné Palace*, pp. 115–116).

Nu am fost un duşman al Majestăţii Tale. Am fost un slujitor fanatic al acestui neam. Am fost înlăturat prin intrigă şi calomnie de acei cari au dus Ţara unde este şi de forţele oculte. Nu mai asculta de aceştia, Majestate.

Ei Te-au adus unde eşti şi ne-au adus unde ne găsim.

Este ultimul meu strigăt de alarmă, Majestate.[48]

Încredinţarea că Antonescu este omul potrivit pentru România era larg răspândită printre români şi în cadrul corpului diplomatic străin, care observa evenimentele din Bucureşti. După cum raporta la Londra ministrul britanic, Sir Reginald Hoare, la 4 iulie 1940:

> *Se zvoneşte că generalul Antonescu, despre al cărui caracter puternic, dar dificil, am raportat în timpul regimului Goga, va fi influenţa dominantă în timpul noului* [Guvern].
>
> *Există o posibilitate ca acesta să reuşească să îndrepte situaţia, dar cred că, la fel ca în cazul generalului Weygand, situaţia este irecuperabilă.*[49]

Hoare trăgea concluzia că România ajunsese la o *prăbuşire morală totală.*

Tocmai competenţa care îl propulsase pe Antonescu în prim-plan în timpul crizei făcea din el cea mai mare ameninţare pentru Carol. Aceasta în special prin faptul că, în aceeaşi scrisoare în care se oferea să lase consideraţiile personale deoparte pentru a-şi servi regele şi Ţara, Antonescu amintea din nou despre activităţile sale reformatoare şi acţiunile întreprinse de cei mai de încredere consilieri ai lui Carol pentru a le contracara. După ce a prezentat haosul legislativ, corpul ofiţeresc hidrocefalic, birocraţia umflată, bugetul alcătuit la întâmplare şi lipsa oricărui plan pentru apărarea statului, Antonescu şi-a reiterat concluzia că *Armata este complet dezarmată, pseudo-instruită şi demoralizată.*[50] Într-o disperată şi zadarnică pledoarie, Antonescu declara:

> *Iată, Majestate, cum tot ce am prevăzut în iunie 1934, este în pragul realizării, punct cu punct, în iunie 1940.*

---

48 *Pe marginea prăpastiei*, pp. 65–66.

49 FO 371/24992, doc. R6698, telegrama nr. 649, 4 iul. 1940, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

50 *Pe marginea prăpastiei*, pp. 55–63. Vezi şi BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 8/1942, p. 135.

Majestate, când un şef de Stat-Major scrie cele arătate mai sus, Primului-Ministru al Ţării, din trei, una: ori este un nebun, ori este un calomniator, ori spune un adevăr.

Faptul că nu am fost imediat internat pentru demenţă şi faptul că nu am fost pus imediat sub acuzare pentru calomnie, cât şi faptul că am fost menţinut mai departe în capul instituţiei, fac dovada că spuneam un adevăr, un trist şi dureros adevăr. Dar, deşi adevărul este evident, avertismentul dat de mine, ***o repet, în iunie 1934****, nu a avut nici un ecou în inima şi sufletul d-lui Prim-Ministru.*

Sunt în drept să afirm aceasta fiindcă şi eu şi Ministrul Apărării Naţionale, generalul Angelescu, am rămas la locurile noastre şi măsurile odioase de sabotare ale acestuia, în contra acţiunii titanice de redresare a armatei pe care o ducem la Statul-Major cu cunoştinţa şi aprobarea Majestăţii Tale, continuau şi creşteau în intensitate.

Exasperat şi convins că orice perseverenţă a mea era nu numai inutilă, dar şi pernicioasă moralului armatei şi încrederii ei în şefi, am preferat să plec. Am scris, în aceste împrejurări, d-lui Prim-Ministru scrisorile de la 7 şi 8 decembrie 1934.

Sunt scrisorile care au provocat explozia.

Plecarea mea de la Statul-Major, furtunoasa şedinţă a Parlamentului în favoarea acţiunii mele şi începutul de agitaţie a străzii, cu care nu aveam nici o legătură, ele nefiind călăuzite decât de instinctul de conservare pentru că simţeau de ce parte era răul şi încercau să salveze pe duşmanii lui. Încercare zadarnică, fiindcă în contra ostilităţilor tuturor răul a triumfat.

Eu am fost sacrificat, şi generalul Angelescu cu consorţiul Uică, Glatz, colonel Tătărăscu, Moruzof, a continuat opera a cărei roade au ajuns astăzi în deplină maturitate.

România a început să se prăbuşească.

Această prăbuşire am prevăzut-o.

Într-adevăr, iată Majestate, ce-i scriam d-lui Tătărăscu, în scrisoarea de la 7 decembrie 1934 (anexa nr. 3):

„Dat fiind această situaţie care mă împiedică total a lucra, fiindcă trebue să mă apăr la fiecare pas, găsesc că a mai persevera în a mai rămâne în capul instituţiei, este a contribui la anihilarea activităţii ei, tocmai în perioada când ea trebue să fie mai intensă şi a mă face părtaş la de-

zastrul moral şi militar pe care-l pregătim în astfel de ignobile şi criminale procedee".

Şi mai departe:

„Putregaiul este aşa de mare, încât a rămâne în mijlocul lui înseamnă a-mi lega şi eu numele de un dezastru care este inevitabil, dacă continuăm sistemul şi metodele de lucru actuale. Acei care au adus oştirea în halul actual nu pot s'o îndrepte şi împiedică pe alţii s'o facă".

„Inevitabilul" a venit, Majestate.

Putregaiul a continuat opera lui şi astăzi trei milioane de români, cari 20 de ani au crezut, au contribuit cu obolul lor la înarmarea ţării şi au sperat în armata lor, se văd aruncaţi prin surprindere în ghiarele suferinţei, ale ruinei, ale întunericului şi ale morţii.

Reflectează cineva, Majestate, din cei vinovaţi, ce se petrece în aceste tragice şi blestemate momente în sufletele acestor nenorociţi şi către cine s'ar îndrepta dinţii lor răzbunători dacă ar putea să apuce şi să rupă?

Eu, deşi cu nimic nu sunt vinovat, reflectez şi-mi sar tâmplele de ruşine, de durere şi de umilinţă.

De la generalul Mădărescu până la generalul Samsonovici, de la generalul Uică până la generalul Angelescu, de la acesta până la Argeşanu, toţi miniştrii de războiu, de la unul până la toţi şi de la toţi până la unul sunt vinovaţi.

Toţi şefii de Stat-Major de la războiu şi până astăzi, toţi fără nici o excepţie, în cap cu mine trebuesc daţi în judecată.

Către noi toţi se îndreaptă în aceste momente pumnii încleştaţi de ură a 16 milioane de români.

Am arătat Majestate în „Prefaţa" mai sus amintită că în 1934:

„Armata" era „complet dezarmată, pseudo-instruită şi demoralizată".

Şi, ca o concluziune, am subliniat că:

„Dacă va fi chemată în situaţia de astăzi, să apere fruntariile, va fi cu toate sacrificiile de vieţi care se vor face – şi vor fi cu atât de numeroase pe cât de inutile – un dezastru militar unic în istoria popoarelor.

Astăzi, după 6 ani de sacrificii materiale care au stors toată vlaga naţiei, după declaraţii făcute zilnic şi la toate răspântiile că „nu vom ceda nici o brazdă", după informaţiuni şi sfidări aruncate celor care ne înconjoară şi după asigurările date şi publicităţile făcute de serviciul nostru

de propagandă, că avem cele mai formidabile fortificaţiuni, – cedăm fără luptă şi leagănul celor mai glorioase şi înălţătoare timpuri din viaţa poporului român şi nefericita Basarabie.

Care este românul care să nu se cutremure, Majestate, când vede astfel de rezultate şi care să nu aştepte cu groază şi alte prăbuşiri pe alte graniţe.

Am scris Majestate, în aceeaşi amintită „Prefaţă" în continuarea celor reamintite mai sus.

După el va urma cu siguranţă la scurt, foarte scurt interval de timp dezastrul social şi politic care ne va costa nu numai graniţele României Mari, dar ne va duce chiar la situaţia de a nu ne putea opri nici la acelea ale României din 1916".

Actul întâiu al prevederilor mele s'a consumat deocamdată, Majestate. Alte generaţii cu blestemul lor în suflet în contra noastră se vor strădui, vor suferi şi vor sângera să repare opera noastră.

Trebue însă să facem totul cât mai este timp, dacă mai este timp, să nu se consume şi actul al 2-lea.

Stăm şi în capitală, mai ales în Capitală şi în toate centrele mari ale Ţării, pe un vulcan.[51]

Era clar că Antonescu nu avea să fie unul dintre generalii îmblânziţi ai lui Carol. Era la fel de evident că avea să rămână în continuare o neplăcere majoră şi, dacă nu o ameninţare activă şi imediată, cel puţin una existenţială, pentru grav compromisul rege. La câteva zile după întâlnirea lui Antonescu cu Carol, la 12 iulie 1940, ministrul britanic raporta că, în ciuda aşteptărilor, Antonescu *a fost arestat la ordinele directe ale regelui, care nu a consultat nici pe preşedintele Consiliului, nici pe conducătorii armatei.*[52]

Antonescu îl sfătuise pe rege să întreprindă o restructurare fundamentală a regimului şi o înlocuire aproape completă a personalităţilor care deţineau posturi de conducere în acest regim. Ar fi însemnat ca regele Carol să renunţe la multe din planurile sale cele mai îndrăgite, la operaţiuni lucrative, la

---

51 *Pe marginea prăpastiei*, pp. 55–63. Vezi şi Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 8/1942, pp. 134–143.

52 FO 371/24992, R6698, telegrama nr. 709, 12 iul. 1940, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

favoriţii de încredere, iar popularitatea lui Antonescu era suficient de mare ca să îl facă pe Carol să se teamă că o astfel de reformă politică masivă i-ar putea fi impusă de către generalul şi susţinătorii acestuia. Pentru a evita acest lucru şi pentru a îndepărta complet ameninţarea, Carol a ordonat arestarea lui Antonescu, cu intenţia vădită de a-l executa în pădurea de lângă Sinaia, à la Codreanu. Generalul Rozin, fost ataşat militar la Berlin, înlocuit de regele Carol al II-lea după ce germanii protestaseră împotriva originii sale evreieşti, a aflat de plan de la un coleg din corpul ofiţeresc al Casei Regale. Rozin devenise un admirator şi prieten al lui Antonescu pe vremea când lucrau în strânsă colaborare la înarmarea ţării. Aflând de planul lui Carol, Rozin a luat legătura cu Mircea Cancicov, fost ministru de Finanţe şi prieten de familie cu Antonescu, şi, împreună, cei doi l-au implorat pe trimisul special german la Bucureşti să îl salveze *pe cel mai bun bărbat al naţiei.*[53] Ca urmare, Neubacher l-a prevenit pe primarul Bucureştiului, generalul Viktor Dombrowski, şi pe ministrul Palatului, Ernest Urdăreanu, că *moartea accidentală* a lui Antonescu ar putea produce *o impresie foarte proastă asupra Comandamentului german.*[54]

Ministrul german la Bucureşti, Wilhelm Fabricius, a fost şi el abordat, de data aceasta de către Mihai Antonescu, care fusese martor la ridicarea generalului Antonescu şi care, punând răul în faţă, i-a cerut lui Fabricius să intervină. La rândul său, Fabricius a procedat în mod asemănător pe lângă preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion Gigurtu, informându-l că *arestarea lui Antonescu, care pe drept cuvânt este considerat bărbat al naţiei, ar putea foarte uşor fi interpretată ca o greşeală, astăzi, în momentul apropierii de Germania.*[55] În ciuda sprijinului său, Fabricius păstra anumite îndoieli în ce

---

53 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 76. Potrivit opiniei lui Neubacher, *Adevărul este că, în timpul acestei perioade, Antonescu nu era încă un factor politic central pentru conducerea germană.*

54 Hermann Neubacher, *Sonderantrag Südost 1940–1943: Bericht Eines Fleigenden Diplomaten*, Göttingen-Berlin-Frankfurt, Musterschmidt Verlag, 1957, pp. 52–53.

55 ISISP, Fondul 10, Dos. 9G, p. 90. Vezi şi A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, p. 19.

priveşte simpatiile lui Antonescu faţă de cauza germană şi a prevenit ministerul din care făcea parte:

Generalul Antonescu este apropiat Gărzii, până în prezent însă era de partea Franţei, unde a făcut şcoala de război; el a condamnat de exemplu Münchenul şi le-a făcut reproşuri francezilor şi englezilor că atunci nu au atacat pe aţâţători. Nu sânt convins că este un om sigur.[56]

Demersurile germane paralele l-au convins pe rege să renunţe la intenţia de a-l ucide pe Antonescu şi, după ce Moruzov a întocmit o incriminare acuzându-l de legături ascunse cu Garda de Fier, incomodul general a fost închis la Mănăstirea Bistriţa din Gorj.[57]

Dată fiind disponibilitatea regelui de a cădea de acord cu aproape orice i-ar fi pretins germanii, el nu putea înţelege de ce nu beneficia de mai mult sprijin din partea acestora. După cum raporta Killinger în timpul crizei Ultimatumului sovietic, Carol i s-a plâns:

Aţi lucrat în strânsă legătură cu noi pentru a contracara spionajul britanic. Veţi fi nevoit să recunoaşteţi că eu am făcut tot ce am putut în această privinţă. Am pus să fie confiscat tot materialul de război pe care britanicii voiau să-l transporte pe „Dermante" pentru distrugerea rutei dunărene (tunuri, mitraliere, mari cantităţi de explozibil, mine magnetice). Am sprijinit de asemenea organizaţia Canaris şi extinderea sa. Am muşamalizat chestiunea armelor ilegale care au fost găsite şi care vă aparţineau (30 de mitraliere). Nu îmi puteţi reproşa că aş fi acţionat neloial. Iar acum sunt atacat de ruşi într-un mod asemănător metodelor tâlharilor de drumul mare. Mă voi apăra. Îmi dau pe deplin seama că Germania nu îmi poate oferi nici un sprijin împotriva Rusiei. Dar un lucru poate face, şi un gest de prietenie valorează cât altul – căci petrolul a continuat să curgă neîntrerupt tocmai în timpul ofensivei voastre vestice – şi anume să comande retragerea Ungariei şi a Bulgariei.[58]

---

56 Ibid. Antonescu nu a frecventat propriu-zis niciodată Colegiul de Război Francez, ci doar un seminar de patru luni despre contrainformaţiile militare, la Versailles, în 1921.

57 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, pp. 31–32.

58 DGFP, vol. X, doc. 67, 30 iun. 1940, Ministrul Killinger către Ministerul de Externe, Raport asupra României cu referire la convor-

La rândul său, Killinger l-a avertizat pe rege:

Colosul rusesc vă va zdrobi. Prin urmare veţi pierde nu doar Basarabia şi Bucovina, ci cu siguranţă şi mai mult [...] *Vă sfătuiesc, deci, să cedaţi din motive de bun simţ politic.*[59]

În timp ce Carol continua să menţină pe faţă o atitudine beligerantă, în acelaşi timp îl asigura pe Killinger că *mă simt obligat prin acordul economic. Voi continua să furnizez petrol*, şi, în aceeaşi seară, accepta ultimatumul sovietic.

AL DOILEA ARBITRAJ DE LA VIENA

Acceptarea Ultimatumului a contribuit surprinzător de puţin la diminuarea ameninţării de la frontierele României. De fapt, această concesie nu a determinat decât creşterea poftelor celorlalţi vecini flămânzi ai României. Într-o măsură considerabilă, aceasta se datora puternicelor încurajări sovietice, dar pretenţiile ungare aproape că nu aveau nevoie de nimic altceva în afară de încurajări. După cum a notat Gyula Iuhász:

Guvernul maghiar încerca să profite de cea mai mică agitaţie în scopul pretenţiilor sale revizioniste asupra României, şi când, în toamna anului 1939, a auzit zvonuri că Uniunea Sovietică ar lua măsuri să reacapareze Basarabia... s-a angajat instantaneu în pregătiri diplomatice şi militare febrile. Cercurile guvernamentale, în special şefii militari, au propus ca, în cazul unui presupus conflict sovieto-român, Ungaria să ocupe Transilvania cu forţa. Generalul-colonel Werth a transmis Consiliului Suprem un număr de memorii în care se cerea încheierea unei convenţii militare cu Uniunea Sovietică pentru coordonarea momentului atacului. Este adevărat că prim-ministrul Teleki şi ministrul de interne Keresztes-Fischer au încercat să îi tempereze pe şefii militari, dar întrucât însuşi Teleki nu voia să piardă această ocazie, a fost întocmit un plan amă-

---

birea privind criza rusească cu generalul Moruzov, ministrul Urdăreanu şi regele Carol, p. 69.

59 Ibid., p. 73.

nunţit, cu specificarea pretenţiilor Ungariei asupra României şi a condiţiilor de intervenţie [...] [60]

Chiar înainte de începerea Campaniei din Răsărit, ministrul de Externe Molotov l-a convocat pe ministrul ungar la Moscova:

I-a dat de înţeles că agresiunea germană nu implică în mod necesar o schimbare în relaţiile dintre Uniunea Sovietică şi Ungaria. În ultima vreme, guvernul sovietic a dat curs tuturor cererilor Ungariei. Materiile prime solicitate au fost livrate. A fost încheiat un tratat comercial avantajos Ungariei. Guvernul sovietic nu a obiectat şi nu obiectează nici acum la pretenţiile revizioniste ale Ungariei în privinţa României. Ungaria poate, pe viitor, să conteze pe sprijinul sovietic în chestiunea Transilvaniei, în caz că va rămâne neutră în războiul germano-sovietic.[61]

Între arestarea lui Antonescu la 7 iulie 1940 şi începutul lui septembrie 1940, popularitatea lui Carol, aflată deja în declin rapid, s-a spulberat complet şi se punea serios problema dacă Regele va supravieţui fizic evenimentelor. Disperarea lui Carol era evidentă datorită politicii sale externe, care începea să aibă aspectul zbaterilor necoordonate ale unui om care se îneacă. După transmiterea pretenţiilor teritoriale sovietice, Carol l-a informat pe Fabricius prin agentul său personal că programul său este acum de *colaborare deschisă şi evidentă, România declarându-se fără ambiguităţi prietena Germaniei.*[62] După cum i-a spus lui Fabricius, noul ministru provizoriu al afacerilor externe, Constantin Argetoianu, *a preluat funcţia cu condiţia clară ca regele să adopte o politică de colaborare cu Axa, în special cu Germania.*[63] După ce şi-a repetat cererea de *întoarcere la Tripla Alianţă*, la 2 iulie 1940, şi a adăugat: *fac apel la ajutorul Führer-ului şi îi cer să ne sprijine şi protejeze în aceste vremuri de încercare*, Carol i-a cerut lui Fabricius să-l informeze pe Hitler:

---

60 Gyula Iuhász, *Hungarian Foreign Policy: 1919–1945*, Budapest, Akademiai Kiadó, 1979, pp. 168–199.

61 Ibid., p. 189.

62 DGFP, doc. 57, telegrama nr. 1034, 29 iun. 1940, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 59–60.

63 Ibid., p. 60.

Căutăm şi dorim colaborarea strânsă cu Germania în toate domeniile, garantată de tratate politice şi benefică ambelor state [...] *Pentru a întări şi mai mult această colaborare îi cer Führer-ului să trimită la Bucureşti o misiune militară.*[64]

În aceeaşi zi i s-a spus şefului Legaţiei britanice, prin Mihail Manoilescu, ministrul de Externe al lui Carol, că:

[România] *s-a aruncat în braţele Germaniei. L-am întrebat dacă e sigur că acele braţe vor fi deschise pentru a primi România şi ce preţ va trebui să plătească. Răspunsul a fost mai mult sau mai puţin că România va face ce îi va cere Germania. Am sugerat că în ultimele săptămâni cam asta a făcut, iar ministrul afacerilor externe a replicat că am acum un răspuns destul de exact la întrebarea mea.*[65]

Potrivit Legaţiei germane, la mai puţin de două săptămâni:

Regele a cerut celor doi ataşaţi ai forţelor armate să se prezinte pentru o audienţă la 12 iulie şi le-a dat să transmită comandanţilor şefi ai armatei şi forţelor aeriene cererea oficială de trimitere a misiunilor militare, pe care a spus că o făcuse deja guvernului Reich-ului prin comandantul Misiunii.[66]

Carol a mai adăugat că nu îl interesează dacă misiunea este deschisă sau secretă.[67] La 25 iulie 1940 prim-ministrul român Ion Gigurtu şi ministrul de Externe Mihai Manoilescu au fost trimişi de Carol să se întâlnească cu Hitler la Berlin. În numele lui Carol, Manoilescu *a întrebat dacă se poate avea*

---

64 Ibid., doc. 80, telegrama nr. 1073, 2 iul. 1940, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, p. 91.

65 FO 371/24988, telegrama nr. 624, 2 iul. 1940, Sir Reginald Hoare către Ministerul de Externe şi Ministerul de Război, PRO.

66 DGFP, doc. 161, telegrama nr. 1165, 13 iul. 1940, Legaţia din România către Ministerul de Externe, pp. 260–261.

67 Ibid. Într-o discuţie ulterioară referitoare la cererea lui Carol pentru o misiune militară, Hans Kramarz de la Divizia Politică a Ministerului German de Externe, observa că Regele *nu ar obiecta nici faţă de misiunile militare mascate. În privinţa celorlalte chestiuni, afirmaţiile ulterioare ale regelui privind problemele militare au produs o impresie de amatorism total, în opinia celor doi ataşaţi militari, şi totodată s-a putut deduce că regele în mod evident nu este corect informat despre adevărata stare a lucrurilor în Forţele Armate Române* (Ibid., doc. 196).

în vedere recursul la arbitraj în caz că negocierile cu Ungaria şi Bulgaria ar ajunge la un impas.[68]

Bâlbâielile tragi-comice ale agenţilor lui Carol în eforturile lor de a mulţumi Germania sunt o tristă mărturie a calităţii conducerii politice a României sub capriciosul monarh. La întâlnirea cu Führer-ul din 26 iulie 1940, de pildă, noul preşedinte al miniştrilor lui Carol, Ion Gigurtu, a explicat că în privinţa concesiilor teritoriale faţă de Ungaria şi Bulgaria:

> *Pentru România situaţia era foarte dificilă: nu atât din cauza necesităţii de a face concesii teritoriale la negocierile care urmau să aibă loc cu Ungaria şi Bulgaria, cât din cauza perioadei stabilite pentru aceste negocieri, doar la scurt timp după ce poporului român i s-a impus cedarea Basarabiei. Aceasta a adus poporul într-o astfel de stare de spirit, încât regelui îi era foarte greu să cedeze din nou. Cu toate acestea, România era pregătită pentru concesii.*[69]

Potrivit ataşatului militar britanic concesiile pe care Carol era pregătit să le facă erau într-adevăr considerabile.

> *La început, pretenţiile maghiare includeau întreaga Transilvanie aflată la nord de râul Mureş, de la frontiera apuseană până la Târgu Mureş şi de acolo la Kosseg, incluzând oraşele maghiare Odorhei, Miercurea Ciuc, Gheorgheni, Olland, Târgu Secuiesc. Astfel graniţa estică urma să se întindă de la ultimul oraş dinspre nord, de-a lungul Carpaţilor. Românii au propus să transfere în schimb întreaga minoritate maghiară la frontiera de nord-vest, acordându-le acolo aceeaşi suprafaţă teritorială ca cea ocupată acum. În urma refuzului maghiar, conferinţa a fost întreruptă, dar s-ar părea că cu câteva minute înainte de plecarea delegatului maghiar, românii au venit cu o nouă ofertă, de a ceda cele patru provincii din vest: Satu Mare, Hoforşal, Bollwort, Arad. Aici s-au oprit lucrurile şi se aşteaptă ca negocierile să continue pe această bază, începând din 28 august.*[70]

---

68 Ibid., doc. 234, înregistrare a conversaţiei dintre Hitler şi Preşedintele Consiliului de Miniştri român, Gigurtu, în prezenţa lui Ribbentrop, a ministrului de Externe Mihai Manoilescu, a lui Fabricius şi a ministrului român la Berlin, iul. 26, 1940, pp. 307–316.

69 Ibid., doc. 234.

70 FO 371/24983, doc. 59107, cifrul nr. 00202, ataşatul militar la Bucureşti către Ministerul de Război.

În ciuda repetatelor încercări ale lui Carol de a obține arbitrajul germanilor, continuate până când maghiarii au fost pe punctul de a da un ultimatum Bucureştiului, cererea a fost în mod consecvent *respinsă de partea germană pe motivul experienței nesatisfăcătoare avute cu Primul Arbitraj de la Viena, în special în ceea ce priveşte Ungaria.*[71] Când în sfârşit arbitrajul s-a realizat, el s-a realizat într-o formă neaşteptată şi nedorită pentru români.

Pierderea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord fusese o lovitură cumplită pentru popularitatea regelui, însă pierderea Trasilvaniei de Nord, ca o consecință directă a celui de-al Doilea Arbitraj de la Viena pe care Carol îl ceruse şi a nefericitelor sale acțiuni şi hotărâri ulterioare, luate imediat după arbitraj, au pecetluit soarta nefericitului rege.[72] La 29 august 1940, în ziua arbitrajului, regele a convocat o şedință a Consiliului de Miniştri, la care şeful Statului-Major şi vicepreşedintele Consiliului, generalul Gheorghe Mihail, s-a pronunțat împotriva rezistenței, deoarece condițiile nu erau favorabile.[73] Mai târziu, în aceeaşi seară, la o şedință a Consiliului de Coroană, generalul Mihail a detaliat părerea exprimată anterior:

> *Tocmai am venit de la Cartierul General al Statului-Major, unde am avut o conferință cu toate elementele importante din Armată, şi vă spun că toți sunt de acord, că în cazul unui conflict armat cu Germania, nu am putea rezista mai mult de două săptămâni.*[74]

---

71 DGFP, loc. cit. Vezi şi documentele 376 şi 399. Germania a depus eforturi considerabile pentru a convinge Ungaria să se răzgândească, dar fără nici un rezultat. De pildă, la 4 iul. 1940, Ribbentrop îi ordonase Secretarului de Stat Weizsacker şi ministrului Erdmansdorf să îi informeze pe omologii lor maghiari că *guvernul Reich-ului doreşte să păstreze pacea în Balcani. Atitudinea guvernului maghiar nu este clară. Prin urmare, guvernul Reich-ului nu ar dori să neglijeze a mai sublinia o dată către guvernul maghiar, cu toată seriozitatea, complicațiile şi, în anumite împrejurări, chiar şi consecințele dezastruoase care ar putea rezulta pentru Ungaria din folosirea forței armate împotriva României* (Ibid., doc. 105, p. 197).

72 Ibid., doc. 161. Vezi şi FO 371/24989, PRO.

73 Arhivele Ministerului Afacerilor Interne, Dos. 22.059, vol. I, pp. 105–122; Al. Gh. Savu, *Dictatura Regală*, p. 411.

74 Ibid., pp. 204–205.

Doar patru zile mai devreme, la 25 august 1940, acelaşi general Mihail pretinsese că pentru apărarea teritoriului României:

> *Politica se poate baza pe armată fără nici o rezervă, în acelaşi timp găsind şi sprijin necalificat la populaţia din Transilvania. Armata este bine instruită, cu un moral nezdruncinat şi hotărâtă să acţioneze, aşa încât este gata să apere teritoriul naţional.*[75]

Decizia de a capitula, luată la această şedinţă, a produs, potrivit unuia dintre participanţi,

> *o adevărată depresiune în cadrul Consiliului, pentru că se ştia ce sume enorme s-au plătit pentru întărirea sistemului de apărare a ţării şi aceasta a reprezentat un motiv principal pentru acceptarea* [sic] *arbitrajului.*[76]

Mulţi dintre membrii Consiliului au cerut explicaţii privitor la soarta noilor aparate de zbor care ar fi trebuit cumpărate cu banii strânşi prin taxa de timbru pentru aviaţie.[77] La convorbirea cu ministrul german Fabricius, ministrul român de Externe a afirmat că *rezistenţa nu are sens, având în vedere starea armatei, care este mobilizată acum, şi lipsa de avioane şi de piloţi experimentaţi.*[78]

În noaptea următoare, la 30 august 1940, s-a convocat un consiliu de coroană, la care au participat ca invitaţi Iuliu Maniu, Nicolae Iorga şi Gheorghe Brătianu.[79] Toţi trei au dezaprobat hotărârea. Iorga i-a atras atenţia lui Carol că *chiar dacă hotărârea Consiliului ar fi fost capitularea, el, Carol putea să se prevaleze de prerogativele sale şi să nu o accepte. Consiliul de Coroană nu era un organ legislativ, ci unul consultativ.*[80]

La fel, Brătianu a fost categoric împotriva arbitrajului, avertizând asupra efectelor acestuia asupra moralului civil şi militar. Maniu a luat o atitudine asemănătoare cu a lui Iorga

---

75 MAN, Dos. 1200/282, p. 44; Constantin Olteanu, *Conceptul de putere armată la români*, p. 251.
76 Al. Gh. Savu, op. cit., p. 412.
77 Pamfil Şeicaru, *Istoria Partidelor Naţional, Ţărănesc şi Naţional-Ţărănesc*, pp. 262–263.
78 DGFP, doc. 19, p. 4.
79 *Monitorul Oficial*, nr. 201, 31 august 1940.
80 ISISP, col. 103, Dos. 8.174, pp. 27–30.

şi Brătianu, atribuind catastrofa direct lui Carol şi politicii sale, şi în cele din urmă a dat publicităţii acea parte a declaraţiei sale în care se arăta: *Protestez împotriva faptului că trebuie să repetăm în Transilvania ceea ce s-a întâmplat în Basarabia şi Bucovina* [...] *Mai bine înfrângere în luptă decât retragere ruşinoasă.*[81]

Cooptarea lui Maniu, Iorga şi Brătianu nu a fost o încercare prea subtilă din partea lui Carol de a câştiga o oarecare legitimitate pentru decizia sa, despre care ştia că va fi total dezavuată. Dar lui Carol îi era aproape imposibil să conteste un arbitraj pe care el însuşi îl ceruse. Întreaga serie de dezbateri ale Consiliului de Miniştri şi ale Consiliului Coroanei din zilele acelea dramatice a fost, cel puţin pentu Carol, doar un exerciţiu de salvare a aparenţelor, al cărui rezultat fusese deja decis. Dar însăilarea lui Carol nu a ţinut, iar legitimitatea sa populară nu i-a câştigat includerea criticilor săi din Consiliu.

Activităţile lui Carol în cei zece ani de domnie, şi în special în ultimele trei luni, au reuşit să stârnească împotriva sa toate forţele politice din România. După cum nota ministrul polonez la Bucureşti, contele Roger Raczynski, către ministerul său în exil la Londra, la 13 august 1940:

> *După cedarea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei, Uniunii Sovietice, situaţia politică din România este încordată, iar opinia publică se află într-o stare de agitaţie* [...] *Încrederea publică în regim a fost grav zdruncinată, ca şi moralul armatei. Comportamentul ofiţerilor superiori din administraţie şi al militarilor în timpul celor patru zile critice ale evacuării celor două provincii a demonstrat o incapacitate totală de a controla situaţia la toate nivelele guvernamentale* [...] *Întreaga situaţie, atât internă cât şi externă, este privită ca un eşec răsunător al politicii regelui Carol.*[82]

---

81 Elizabeth Barker, op. cit., p. 75. Vezi şi ISISP, col. 103, Dos. 8174, pp. 27–30.

82 Raportul nr. 52/12/63, 13 aug. 1940, contele Roger Raczynski către ministrul Afacerilor Externe al guvernului polonez în exil, în traducerea lui Vladimir Socor şi Yeshayalm Jelinek, editori, op. cit., p. 99.

Demonstrații în întreaga țară cereau răsturnarea regelui de către Iuliu Maniu sau Horia Sima și Garda de Fier.[83] Decizia lui Carol de a sacrifica Basarabia, Bucovina de Nord și Transilvania de Nord fără să opună nici o rezistență demoralizase militarii în așa măsură, încât regele nu mai putea conta nici pe dorința acestora de a lupta, nici pe loialitatea lor neștirbită față de el dacă li s-ar fi ordonat să lupte, în special în cazul unei intervenții armate interne în sprijinul regelui. Potrivit unui martor ocular:

> *Întreaga națiune era convinsă că, deși înconjurați de dușmani care ne vor ataca, probabil simultan, nu trebuia să cedăm decât după luptă. Națiunea era pregătită spiritual pentru o astfel de luptă. Guvernul părea să aibă același punct de vedere... Ultimatumul rușilor a sosit într-un moment când țara se găsea în această stare de spirit.*
>
> [Însă] *la Palatul Regal, regele nu știa ce să facă. Guvernul era divizat. Armata era și ea derutată.* [...] *Panica era de nedescris.* [...] *Armata s-a retras într-o dezordine cumplită. Existau zvonuri despre colonei care își părăseau regimentele și fugeau călare spre Prut. Sodații simpli erau mult mai disciplinați și, sub comanda ofițerilor tineri, au ajuns cum au putut, în Moldova. Lașitatea unor ofițeri superiori a fost dată în vileag. Am discutat cu prieteni mobilizați în Basarabia și în Bucovina și toți se plângeau de slăbiciunea ofițerilor superiori. Toată lumea vorbea de panica de la Palat. Aceiași oameni care, doar cu câteva luni în urmă, vedeau în rege, cu toate greșelile sale, un soldat gata să moară mai degrabă decât să cedeze, îl considerau acum un laș, iar pe generalii săi o grămadă de marionete ridicate la un rang nemeritat.* [...]*Apoi a urmat Arbitrajul de la Viena. Nimănui nu îi venea să creadă.*
>
> [...]*Era normal să se dea un comunicat care să arate că generalii l-au convins pe rege că nu sunem suficient de înarmați și că regele a fost obligat să cedeze. Dar comunicatul a venit prea târziu: deja toată lumea îl considera pe rege un laș.*[84]

Ca mărturie grăitoare pentru simțul priorității al lui Carol, când a aflat că România va fi forțată să cedeze și Dobrogea de Sud Bulgariei, încă înainte de a începe negocierile, el

---

83 A.L. Easterman, op. cit., pp. 214–217.
84 Ibid.

a vândut Castelul Balcic [amplasat acolo] *Consiliului Orăşenesc Bucureşti, pentru a evita o pierdere personală.*[85] După cum raportase cu exactitate o oficialitate britanică înainte cu câteva luni: .

> *Lipsa de loialitate reală a regelui faţă de cei care l-au slujit şi semnele lipsei sale de afecţiune pentru semenii săi a fost în mare măsură exagerată prin caracterul deosebit de brutal care a ieşit la iveală în timpul represaliilor pentru uciderea lui Călinescu. Nu e deloc imposibil ca la ora actuală el să se gândească doar la poziţia sa personală, înainte de cea a ţării. Mi s-a sugerat că, dacă în următoarele câteva luni s-ar institui dominarea „paşnică" a ţării de către Germania, Carol ar fi gata să rămână rege pentru o vreme, iar apoi să adopte atitudinea că la urma urmelor a făcut tot ce i-a stat în putinţă, iar acum ce mai poate face, când toată puterea i-a fost luată. Dat fiind că a investit mari sume de bani în străinătate, s-ar putea retrage cu eleganţă.*[86]

Definind politica românească strict în termenii intereselor germane, Carol a riscat să pericliteze interesele fundamentale ale României pentru a menţine alianţa. Problema era comună în întrega zonă şi îl determinase mai devreme pe prim-ministrul cehoslovac Eduard Beneš să accepte dezmembrarea ţării sale la cererea britanicilor şi a francezilor. Dar faptul că era comună nu înseamnă că era inevitabilă. În plus, o dată ce Carol cedase controlul în aproape toate zonele de interes pentru germani, el însuşi devenea suprefluu. Regele, după ce a cedat magazia, nu mai avea nimic de vânzare în schimbul sprijinului german pentru Tronul său. Când presiunea militară dinspre Ungaria şi Bulgaria, şi din nou dinspre Uniunea Sovietică, a început să crească după pierderea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, regele era gata să apeleze la ultimele resurse.

---

85 Ibid., p. 217. Un jurnalist american de la faţa locului nota similar că *Monitorul oficial* conţinea un anunţ oficial *cu ideea că vânduse Palatul Reginei Maria din Balcic comunităţii din Bucureşti pentru o sumă uriaşă – afacere foarte dezaprobabilă dată fiind iminenţa cedării acestei provincii* (R.W. Waldeck, *Athéné Palace*, p. 172). Inima reginei Maria era îngropată la castelul Balcic.

86 FO 371/24988, mai 1940, Donald Hall către Ministerul de Externe, loc. cit.

„Ultimele resurse" ale lui Carol, în ordinea evidentă a preferinţelor, erau Garda de Fier şi Ion Antonescu. Relaţia lui Carol cu Garda de Fier, după lichidarea lui Codreanu şi campania de represalii declanşată de uciderea lui Armand Călinescu, continuase într-o atmosferă de totală duşmănie până în primăvara anului 1940. O reprimare atât de violentă a unei mişcări care se asemăna cu SS-ul lui Himmler din timpul ascensiunii Germaniei în Europa, ar fi fost inexplicabilă fără relaţia de strânsă cooperare stabilită de către rege şi consilierii săi de încredere cu Germania. Potrivit ministrului elveţian René de Weck:

> *Victoriile germane nu au avut un efect de frânare a terorizării* [Gărzii de Fier de către rege], *cu atât mai mult cu cât consilierul său apropiat, ministrul Palatului Urdereano* [Urdăreanu], *era de mult timp un simpatizant al cauzei Reich-ului.*[87]

Într-o oarecare măsură, regele fusese preocupat de încercarea de a transforma „lăncierii" într-o „armată de partid", copie fidelă a „Frontului Renaşterii Naţionale", ceea ce făcea ca orice contacte amicale cu Garda să devină mai puţin importante pentru el. Cu toate acestea, pe la jumătatea lunii martie 1940, Carol a amnistiat tacit pe câţiva fruntaşi ai Gărzii aflaţi în închisorile româneşti şi s-a apucat să formeze un guvern cu participare gardistă.[88] Una dintre primele oferte i-a fost făcută fostului său prieten şi sprijinitor, Nae Ionescu. După cum raporta Hoare la 18 aprilie 1940, *a existat o ofertă clară către Nae Ionescu, categoric personalitatea marcantă a Gărzii, de a intra în guvern.*[89]

Dar de data aceasta Nae Ionescu s-a dovedit mai puţin dornic de a-şi ajuta vechiul „prieten", şi doar la 19 aprilie

---

87 *Raport de la Légation de Suisse en Roumanie sur son activité pendant l'année 1940*, 30 sept. 1941, René de Weck către consilierul federal M. Pilat-Golaz, şef al Departamentului Politic Federal, Bucureşti, p. 9, SSA.

88 FO 371/24991, doc. R3410, telegrama nr. 191, 15 mart. 1940, Sir Reginald Hoare către Ministerul de Externe, PRO.

89 FO 371/24991, doc. R3647, 18 apr. 1940, Sir Reginald Hoare către Nichols, PRO.

1940, o lună mai târziu, s-a putut publica în *Monitorul oficial* vestea că regele primise mai mulţi legionari într-o audienţă de reconciliere.[90] În aceeaşi zi, ministrul de Interne al lui Carol a anunţat că regele a *autorizat închiderea tuturor lagărelor de concentrare existente încă şi eliberarea ultimilor prizionieri din Garda de Fier.*[91] Înainte de încheierea lunii, membrii încă rămaşi în România ai Gărzii de Fier promiseseră solemn credinţă „Frontului Renaşterii Naţionale" al lui Carol.[92]

În acelaşi timp, în mai 1940, Horia Sima – venit la conducerea Gărzii de Fier după uciderea lui Codreanu şi a celor treisprezece locotenenţi ai săi de frunte – şi un membru al Gărzii, Nicolae Pătraşcu, au încercat să intre în România cu paşapoarte false şi au fost arestaţi de jandarmeria din Banat.[93] Dar Horia Sima nu era lipsit de contacte în poliţie. Lucrase cu Mihail Moruzov cel puţin din 1938, în schimbul sprijinului dat de Moruzov pentru a ajunge la conducerea Gărzii. Înainte de a se refugia în Germania, pe timpul represiunii Gărzii de către Armand Călinescu, Sima îl dusese pe gardistul Victor Biriş la o întâlnire cu „Domnul Inginer" – Mihail Moruzov.[94]

Într-adevăr, nu a fost o întâmplare faptul că la început planul lui Marinescu de a lichida 30 de conducători gardişti se limitase la doar 14. Al 15-lea pe listă fusese Horia Sima, iar Moruzov plănuise să-l folosească pe Sima pentru a stabili în cele din urmă controlul lui Carol asupra Gărzii.

Jandarmeria i-a transferat ulterior pe Sima şi pe Pătraşcu la Siguranţă, după care Nicky Ştefănescu l-a informat pe Moruzov despre arestarea lor. În mod caracteristic, totul s-a făcut fără cunoştinţa ministrului de Interne de la acea dată, Mihai Ghelmegeanu, membru nominal al Partidului Naţional Ţărănesc. Moruzov s-a întâlnit cu Sima şi, după câteva

---

90 *Monitorul oficial*, nr. 94, 19 apr. 1940.

91 FO 371/24992, doc. 5493, 19 apr. 1940, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, citând declaraţia de presă a Ministerului de Interne, PRO. Vezi şi documentul 5781.

92 Nicholas M. Nagy-Talavera, op. cit., p. 305.

93 DGFP, seria D, vol. IX, doc. 316; *Din Memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 31.

94 Neagu Cosma, op. cit., p. 274. Când Moruzov călătorise în Vest la începutul deceniului folosise acoperirea „Inginer Ştefănescu".

ore de negocieri, i-a adus pe el şi pe Pătraşcu la Palat, pentru a continua pertractările cu Urdăreanu.[95] Curând după aceea, în iunie 1940, dictatura unipartidică a lui Carol, de doi ani şi trei luni, a devenit în mod oficial *o ordine politică totalitaristă*, iar Moruzov a fost autorizat de către rege să-i mobilizeze pe Horia Sima şi pe alţi gardişti în Serviciul Secret. Acest ultim efort era evident destinat să-i protejeze pe gardişti de convocarea militară iminentă şi de orice „complicaţii" legale la care erau vulnerabili, precum şi să ofere o politică de securitate pentru Moruzov cât şi pentru Palat.[96] După cum nota Cristescu:

> *Acelaşi Moruzov care, prin rapoartele întocmite asupra legăturilor lui Antonescu cu legionarii determinase palatul să-l interneze pe acesta în lagăr, întreţine el însuşi relaţii cu legionarii.*[97]

În timp ce Carol practica această politică oarecum schizofrenică în interior faţă de Gardă, continua să ceară autorităţilor germane să nu permită gardiştilor refugiaţi în Germania în perioada represiunilor din 1938–1940 să se întoarcă în România. La 14 iunie 1940, Gigurtu i-a spus lui Fabricius că regele este îngrijorat deoarece:

> [...]*guvernul Reich-ului evită răspunsul la propunerile sale privind tratamentul membrilor Gărzii de Fier din Germania. A spus că acest fapt îl îngrijorează serios, căci cum ar putea el să instituie o politică de relaţii apropiate cu Germania precum Carol I, dacă Reich-ul nu îşi declară hotărârea de a acţiona împotriva acestor elemente teroriste?*[98]

---

95 *Din memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 31.

96 *Monitorul oficial*, nr. 142, Decretul-Lege 2056 şi 2157, 22 iun. 1940; *Pe marginea prăpastiei*, vol. II, pp. 41–42: *Universul*, 31 mart. 1941. Potrivit unui articol din 31 mart. 1941 din ziarul *Universul, în perioada 1940, Mihail Moruzov, fost şef al Serviciului Secret al Armatei, i-a cerut ministrului Apărării Naţionale să detaşeze la acest serviciu următorul personal: Corneliu Georgescu, Lt. (rez.) Regimentul 6 Artilerie, Mille Lefter, Lt. (rez.) Regimentul 11 Infanterie, Radu Mironovici, slt. (rez.) Regimentul 11 Roşiori, Colhon Ilie, sgt. (tr.) Regimentul 9 Infanterie, Popa Emil, sgt. (tr.) Regimentul 31 Artilerie, Stoicănescu Constantin, sgt. (tr.) Regimentul 5 de Munte, Horia Sima, caporal (tr.) Regimentul 17 Infanterie, Simion S. Traian, soldat (tr.), Regimentul 17 Infanterie.*

97 *Din Memoriilé lui Eugen Cristescu*, p. 31.

98 DGFP, doc. 428.

S-ar părea că regele simţea că i-ar putea controla mai bine pe gardiştii aflaţi deja în România, fie prin *force majeure*, fie prin acordurile anterior stabilite, în timp ce gardiştii întorşi din Germania puteau fi mai independenţi, sau chiar ostili.[99] În orice caz, la sfârşitul lui iunie 1940, la scurt timp după anunţul oficial că *Frontul Renaşterii Naţionale devine unicul partid totalitar sub numele de Partidul Naţiunii*, Sima a fost de acord să se ralieze şi a lansat un apel general tuturor celorlalţi membri ai Gărzii de Fier să procedeze la fel.[100]

NAZISMUL REGAL ŞI RETRAGEREA DIN BASARABIA

Istoricii apuseni au fost înclinaţi fie să nu dea importanţă acţiunilor progermane ale lui Carol din această perioadă, neconsiderându-le serioase, fie să le ignore cu totul, pe considerentul că politica regelui a rămas esenţialmente profranceză şi probritanică. Însă, chiar dacă părea totdeauna uşor ridicol, Carol era de asemenea teribil de serios în insistenţa cu care urmărea instaurarea unei dictaturi fasciste. În ziua premergătoare anunţării oficiale a noului partid totalitarist, la 21 iunie 1940, Moruzov i-a telegrafiat lui Killinger în Germania şi l-a rugat *să vină în România pentru o consultare în chestiuni importante*.[101] După cum relatează Killinger, *în legătură cu măsurile împotriva încercărilor de sabotaj britanic am ajuns să îl cunosc foarte bine pe generalul Moruzov, şeful Siguranţei Române. După ce Ministerul de Externe şi-a dat acordul am plecat în România*.[102] Date fiind provocările Rusiei de-a lungul graniţei precedând imediat lansarea ultimatumului pentru Basarabia şi Bucovina, Killinger se aştepta

99 Ibid., doc. 128. Această interpretare este justificată de repetatele cereri ale lui Horia Sima către Ministerul de Externe German ca gardiştilor români în exil să li se permită să se întoarcă acasă.

100 *Monitorul Oficial*, nr. 142, Decretul-Lege 2056, articolul 1, 22 iun. 1940; Al. Gh. Savu, op. cit., p. 355.

101 DGFP, vol. X, doc. 67, 30 iun. 1940, ministrul Killinger către Ministerul de Externe, Raport asupra convorbirii cu generalul Moruzov, ministrul Urdăreanu şi regele Carol, p. 69.

102 Ibid.

ca Moruzov să nu dorească să vorbească *decât despre problema rusească* şi a fost plăcut surprins

> [...]*ascultând în linişte afirmaţiile lui* [Moruzov] *despre nou formatul Partid Naţional* [sic! Partidul Naţiunii]. *Mi-a cerut sfatul în diverse chestiuni, de pildă, modul de soluţionare a chestiunii evreieşti, pacificarea forţei de muncă, planuri de organizare, paza de partid etc. I-am spus că nu pot să comentez decât sumar aceste chestiuni, deoarece, dacă ar fi să le discutăm temeinic, mi-ar lua zile întregi. I-am sugerat să invite patru experţi din Germania pentru o perioadă prelungită, experţi care ar putea sluji partidului în capacitate de consilieri, unul ca reprezentant pentru propagandă, unul pentru probleme organizatorice, un conducător SA şi un reprezentant al Frontului Muncii. Moruzov a întâmpinat sugestia cu cordialitate. Persoanele în cauză ar fi, natural, oaspeţi ai ţării.*[103]

Dar apelurile lui Carol pentru sprijinirea Gărzii şi solicitarea sa de ajutor german pentru „nazificarea" regimului au eşuat în cele din urmă în acordarea sprijinului necesar pentru a proteja România de pierderi teritoriale catastrofale şi nu i-au permis lui Carol să-şi păstreze tronul.

Străduinţele lui Carol de a „îmbunătăţi" imaginea antisemită şi progermană a guvernului său au fost în mare parte uşurate de opinia populară românească după retragerea românilor din Basarabia. Aproape imediat după acceptarea Ultimatumului sovietic şi înainte ca timpul acordat să se fi scurs, armata sovietică a invadat zona ocupată şi multe dintre populaţiile minoritare locale s-au întors împotriva românilor în retragere sau a celor rămaşi. Retragerea s-a transformat mai degrabă într-o acţiune haotică, deoarece mulţi soldaţi şi ofiţeri din zonă, fiind localnici, şi- au părăsit posturile pentru a se ocupa de familiile lor. Potrivit unui raport al ataşatului militar britanic în România, locotenent colonelul Macnals:

> *Paraşutiştii* [sovietici] *au aterizat în anumite zone, în special Reni-Ismail, cu scopul precis de a împiedica evacuarea* [...] *Se mai estimează că nu mai puţin de 100.000 de soldaţi în serviciu au dezertat sau au preferat să rămână în căminele lor din Basarabia. Plecarea trupelor*

---

103 Ibid.

româneşti a fost însoţită de o dezordine considerabilă, în cea mai mare parte creată de evrei şi comunişti şi de sentimentele anti-evreieşti foarte puternice aici [...] *E greşit să se creadă că armata este în debandadă completă, dar retragerea a depins aproape complet de capacitatea comandanţilor locali şi, deşi în anumite cazuri a fost dezordine, au existat multe cazuri în care rezistenţa hotărâtă, adesea prin focuri de armă, a românilor, a stăvilit înaintarea ruşilor. Armata însăşi e dezgustată de decizia de retragere fără luptă şi în consecinţă există resentimente puternice împotriva regelui în cercurile militare.*[104]

Câteva săptămâni mai târziu, după estimarea exactă a pierderilor, Macnals raporta Ministerului de Război:

[Din] *7 divizii de infanterie şi 3 de cavalerie amplasate înteritoriul ocupat acum de ruşi, 3 divizii de infanterie şi 1 cavalerie au pierdut totul; 2 divizii de infanterie şi 1 cavalerie* [au pierdut] *50 până la 70% din întreg materialul de război, restul fără pierderi. Aceste pierderi includ practic totul, întrucât unităţile respective erau compuse din trupe basarabene, care au plecat acasă, abandonându-şi armele şi luând cu ele caii şi căruţele Pierderi omeneşti: Ofiţeri (?16) morţi, 23 dispăruţi subofiţeri 49 morţi, 416 dispăruţi; alte grade – necunoscut dar, întrucât pe lângă dezertori, toţi bărbaţii de origine basarabeană se pot întoarce acasă, estimez pierderea pentru armată la cel puţin 150 000 de oameni*[...] *Retragerea s-a efectuat în general foarte prost şi multe unităţi nu au primit nici un ordin. Rezultatul a fost vizita acualului ministru naţional al apărării şi a ministrului de interne la Cartierul General al Armatei, urmată de aproximativ 75 de procese la curtea marţială ale unor ofiţeri pentru laşitate şi incapacitate, de la care singurele detalii cunoscute sunt: Correcu, Comandantul Diviziei 21, înlăturat din serviciu; Ilcuş, ministrul Apărării Naţionale, jumătate din soldă; îndepărtarea lui Tenescu, şeful Statului-Major, foarte posibilă dar puţin probabilă.*[105]

---

104 Ministerul de Război (WO) 208/1745, „Balkan Invasion: Russian Invasion of Romania“, telegrama nr. 00109, cifru, 1 iun. 1940, Lt. col. Macnals, ataşat militar, către Ministerul de Război, PRO.

105 WO 208/1745, telegrama nr. 00161, cifru, 30 iul. 1940, Lt. col. Macnals către Ministerul de Război, PRO.

Aproape imediat după primirea oficială a ultimatumului, la Statul-Major al Armatei române au început să sosească rapoarte de la posturile din provincie privind maltratarea românilor de către evrei. Potrivit unui raport al corpului de gardă grăniceresc din 28 iunie 1940:

De îndată ce a fost dat ordinul de evacuare, evreii s-au dedat la manifestaţiuni antiromâneşti, rupând şi scuipând Tricolorul şi, suindu-se pe monumentul Unirei, au arborat steagul roşu. Acest fapt a produs devastări şi împuşcături în stradă. Înainte de intrarea trupelor sovietice centrala telefonică a fost ocupată de comuniştii locali.[106]

Două zile mai târziu, Cartierul General al Corpului de Gărzi Grănicereşti a trimis o notă internă către Statul-Major al Armatei descriind reacţiile locale din toate teritoriile evacuate:

Evreii din Basarabia au rămas şi s-au dedat la agitaţii şi manifestaţii comuniste pentru a câştiga încrederea autorităţilor sovietice. S-a observat trecerea din Vechiul Regat în Basarabia a unui important număr de evrei (numai în ziua de 29 iunie circa 3000 de evrei au trecut prin punctul de frontieră de la Reni). Alţii, tot atât de numeroşi, au continuat să treacă prin diferite puncte şi în zilele următoare;
– Elementul evreesc din Basarabia a căutat să instige şi pe unii modoveni la manifestaţiuni împotriva refugiaţilor civili şi în special a armatei;
– Toţi refugiaţii din Basarabia declară că au avut de întâmpinat foarte mari greutăţi numai din partea comuniştilor locali – majoritatea evrei – care sub influenţa evenimentelor i-au supus la torturi, i-au bătut cu pietre, le-au devastat bagajele şi le-au împiedicat transporturile, luându-le animalele şi distrugându-le vehicolele.[107]

Studiul cataloga în continuare abuzuri la Chişinău, Reni, Ismail, Cahul, Cernăuţi, Bălţi, Soroca, Hotin, Cetatea Albă, Tighina, Vijniţa şi Chilia Nouă.[108] Alte rapoarte cuprindeau

---

106 ISISP, Fond XXIV, Dos. 3347, p. 71, raport nr. 8237, 28 iun. 1940, maior Gheorghe Constantinescu de la Corpul Grănicerilor. Statul-Major către Secţia III a Statului-Major al Armatei.

107 Ibid., p. 7, nota, 30 iun. 1940, Statul-Major al Grănicerilor către Cartierul General al Armatei, „Ostilitatea populaţiei evreieşti faţă de elementul român".

108 Ibid., pp. 72–76.

liste cu execuţii ale autorităţilor române de către comuniştii locali.[109]

Potrivit Cartierului General al Corpului de Gărzi Grănicereşti, evreii şi comunităţile evreieşti nu erau singurii care-i atacau pe refugiaţii şi rezidenţii români. Într-un subcapitol intitulat „Demonstraţii ostile ale populaţiilor minoritare (ruşi, ucraineni şi bulgari)" raportul nota că toate aceste grupuri, fie din ură, fie din oportunism sau de frică, se uniseră în a-i umili pe români.[110] De exemplu,

> *La Bolgrad, mulţimea s-a adunat în grupuri la apariţia avioanelor sovietice şi au manifestat. Acelaşi lucru s-a petrecut şi în alte localităţi din Basarabia, populaţia minoritară fiind încurajată de trupele motorizate ruse. Populaţia bulgară din Bolgrad i-a atacat pe românii rămaşi în oraş.*[111]

Probabil că unităţile ruseşti nu au „încurajat" doar atrocităţile împotriva românilor. Pare probabil că pretindeau un astfel de comportament ca semn al loialităţii. De pildă, în ce priveşte *arderea pe scară mare a caselor şi a altor edificii din Basarabia şi din Bucovina de Nord*, proeminentul lider naţional-ţărănist Mihai Popovici i-a explicat reprezentantului american Gunther că aceste incendieri:

> [...]*se datorau faptului că evreii care doreau să se retragă pe teritoriu rusesc trebuiau să dovedească, cu martori, nu numai că şi-au ars propriile locuinţe, ci şi că au ajutat la alte incendieri.*[112]

---

109 Birourile locale de statistică militară (Contrainformaţiile Militare) au fost foarte active în această privinţă. De exemplu, ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3347, pp. 80 şi 88-91, Raportul de Contrainformaţii nr. 5, 3 iul. 1940, Biroul de Statistică Militară, Bucureşti, către Statul-Major al Armatei; Raportul nr. 1787, 30 iun. 1940, şeful Biroului de Statistică Militară, lt. col. Ioan Palade, Iaşi, către Biroul de Statistică Militară Bucureşi; Raportul nr. 11310, 2 iul. 1940, din partea D.O. şeful Statului-Major, general Tătăran, Biroul de Statistică Militară către Secţia II (Informaţii), Cartierul General al Armatei.

110 Ibid., pp. 77–78, notă, 30 iun. 1940.

111 Ibid.

112 Roll M 39, 871.4016/271, telegrama nr. 2015, 19 aug. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, p. 8, State Department Records, USNA.

În orice caz, după cum se observa într-un studiu al Ministerului britanic de Război, atrocităţile au fost atribuite public doar evreilor:

După cedarea Basarabiei şi a Bucovinei în iunie 1940, apăreau în ziare titluri care spuneau „Evreii au trădat", „Evreii sunt comunişti", „Evreii basarabeni şi bucovineni maltratează soldaţii români".[113]

Nici populaţiile localnice din Basarabia şi Bucovina şi nici locuitorii din Bucureşti nu au luat în consideraţie faptul că bolşevicii, creştini sau evrei, au început după aceea să distrugă magazinele şi proprietatea „burgheziei" predominant evreieşti.[114] În loc de aceasta, condamnarea oficială şi furia populară s-au concentrat aproape în totalitate asupra comuniştilor de origine evreiască şi a localnicilor evrei prinşi în menghina antisemitismului sovietic, motivat ideologic, şi a antisemitismului românesc.

Drept urmare, un nou val de antisemitism s-a abătut asupra ţării, sprijinit de presa dirijată de la centru. Acest fapt a îndemnat autorităţile militare mai responsabile să-şi exprime îngrijorarea că acest nou val putea declanşa violenţe spontane şi au cerut guvernului să ia măsuri pentru a evita o astfel de evoluţie. Un raport al Statului-Major din 4 iulie cerea *detalii asupra situaţiei evreilor din restul ţării*, exprimând îngrijorarea Statului-Major din cauza posibilelor *contrareacţii ale românilor la adresa lor, în urma comportării reprobabile a coreligionarilor lor din Basarabia şi partea nordică a Bucovinei.*[115] Potrivit reprezentantului britanic la Bucureşti, acesta l-a întrebat pe ministrul afacerilor externe:

---

113 WO 208/1741, Romanian Handbook, Chapter III, Political (Chap III/3(A)/VIII/2), 1 febr. 1942, PRO.

114 Descriind o reacţie asemănătoare în perioada imediat postbelică, Jerry Z. Muller nota: *Populaţia locală nu ţinea cont de faptul că noile regimuri sprijinite de sovietici răsturnau şi apoi lichidau instituţiile evreieşti comunale şi religioase, sau de faptul că majoritatea localnicilor evrei, departe de a-i susţine pe comunişti, îşi arătau opţiunea emigrând înspre Apus. Ostilitatea era concentrată asupra colaboratorilor de origine evreiască mai degrabă decât asupra numeroşilor ne-evrei care ocupau posturi în noul regim* („Communism, Anti-Semitism and the Jews", *Commentary*, aug.1988, p. 29364).

115 ISISP,Fondul XXIV, Dos. 3347, p. 69.

Care este cauza măsurilor stricte de securitate luate, ca de exemplu, închiderea cafenelelor la o oră timpurie? Acesta a răspuns că se temea de excese antievreieşti, organizate de partidele de dreapta ca represalii pentru pretinsele turbulenţe evreieşti şi atacuri asupra trupelor române în retragere de la Cernăuţi şi din alte părţi.[116]

După cum raporta Legaţia americană:

Românii în general doresc să-şi verse mânia lor fie activ, fie pasiv asupra evreilor pentru evenimentele care au avut loc în Basarabia, în special multele cazuri care încep să devină cunoscute în care evreii, fie ajutaţi, fie încurajaţi de comunişti şi de alţi membri ai populaţiilor locale, s-au ridicat împotriva oficialităţilor române ce se retrăgeau, în momentul intrării ruşilor. Rapoarte continue asupra persecuţiilor şi uciderilor evreilor din provincie, mai ales în oraşele şi satele moldoveneşti aflate de-a lungul noii graniţe, sosesc zilnic la Bucureşti, dar e greu de stabilit în ce proporţie sunt adevărate. De posibil interes în această privinţă, alătur aici o copie a unei declaraţii care circulă neoficial, emisă de aşa-zisul ***Comitet Central al Organizaţiei pentru Protecţia Victimelor Terorismului Imperialist din România****, care descrie „bucuria şi entuziasmul care domnesc acum în Basarabia şi Bucovina“.*[117]

În ziua următoare Ultimatumului sovietic, la 28 iunie 1940, Horia Sima ajungea subsecretar de stat în Ministerul Educaţiei. Alături de Sima, doi gardişti care fuseseră în închisorile româneşti, Vasile Noveanu şi Augustin Bideanu, au fost numiţi ministru al Regiilor publice şi, respectiv, subsecretar de stat în Departamentul Finanţelor. Carol l-a cooptat şi pe Ion Zelea Codreanu – tatăl Căpitanului – precum şi pe fratele lui Codreanu, handicapat mintal. Sima a fost total nemulţumit de poziţia sa minoră, interpretând-o ca o încercare a lui Carol de a-i ştirbi autoritatea prin numirea unor gardişti mai maleabili în posturi mai înalte. Ca urmare a unei serii întregi de proteste, la 14 iulie 1940, Sima a fost numit minis-

---

116 FO 371/24992, doc. R6395, telegrama nr. 630, 2 iul. 1940, Sir Reginald Hoare către Ministerul de Externe, PRO.

117 Roll M 39, 871.4016/232, telegrama nr. 1498, 12 iul. 1940, Frederick P. Hibbard către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

tru al Cultelor şi Artelor. Nemulţumit, acesta şi-a dat demisia după numai două săptămâni, în timp ce gardiştii ceilalţi au rămas. La sfârşitul lui august 1940 era deja evident că gardiştii „îmblânziţi" ai lui Carol nu asiguraseră legătura, sprijinul sau controlul pe care acesta le dorise.

Ca parte a strădaniei de a-şi dovedi mandatul fascist şi de a accentua şi mai mult orientarea progermană a guvernului său, Carol iniţiase o nouă serie de măsuri legislative antisemite restrictive la 8 iunie 1940, când i-a eliminat pe evrei din presa românească.[118]

În luna următoare, Ministerul britanic de Război nota:

După ce Gigurtu a devenit prim-ministru iar Horia Sima ministru al Culturii, măsurile antievreieşti s-au intensifi-

---

118 Roll M 39, 871.4016/232, telegrama nr. 496, 12 iul. 1940, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA. Măsura aceasta fusese cerută de mult de Berlin şi deja aprobată de Bucureşti. Fabricius a observat la începutul lui februarie 1939: *Imediat după sosirea mea şi înainte de deplasarea sa la Belgrad, Ministrul de Externe Gafencu m-a rugat să-l chem şi m-a asigurat din nou că Regele şi guvernul român doresc sincer să colaboreze cu Germania. Gafencu crede că guvernul va rămâne stabil şi că va fi posibil să se creeze Frontul Naţional Român, ca sprijin principal al statului. Era un fapt bine-cunoscut că această evoluţie tindea să aibă forma similară Naţional Socialismului şi Fascismului. Când am întrebat dacă evreii sau evreii botezaţi ar fi fost acceptaţi, Ministrul de Externe mi-a răspuns că nici nu se punea problema. Cursul era anti-semit. Când am făcut remarca că evrei proeminenţi cum ar fi Aushnitt, Shapiro, Kaufmann şi în special Lupescu era încă în evidenţă, el a negat influenţa politică a domnişoarei Lupescu; cu respect la adresa altor evrei, el va vorbi cu Regele pentru a îndepărta influenţa lor. Gafencu a cerut ca să lăsăm lucrurile trecătoare să treacă, în special de când presa română la sugestia sa a creat o imagine corectă intenţiilor Germaniei şi el ne-a rugat să-i comunicăm dacă mai avem şi alte sugestii pentru îmbunătăţirea relaţiilor dintre noi. Eu i-am replicat că încrederea a fost zdruncinată; dar dacă România va duce o politică de epurare împotriva evreilor, va elimina şi evreii din presă, noi vom privi aceasta ca pe un pas pentru reconciliere. În oricare din cazuri, iniţiativa trebuie să vină acum de la România şi să aducă rezultate pozitive.* Mai mult, *Gafencu i-a răspuns reprezentantului de afaceri german că el plănuia această întâlnire ca pe prima dintr-o serie de măsuri care să ducă la îmbunătăţirea relaţiilor cu Germania. El ar dori de asemeni să viziteze Berlinul înainte de a mai face orice vizite în străinătate* (DGFP., vol. V, doc. 280, telegrama 25, 2 febr. 1939, ministrul din România către Ministerul Afacerilor Externe, pag. 379–381).

cat. Mulţi evrei au fost arestaţi şi trimişi în lagăre de concentrare, adesea ca fiind comunişti. A avut loc un masacru minor la Galaţi, tot sub acuzaţia de „comunism“.[119]

În mod asemănător, la 10 iulie 1940, din ordinul regelui Carol, doctorii evrei erau eliminaţi din profesie.[120] În sfârşit, la 9 august 1940, Carol introducea o imitaţie fidelă a Legilor de la Nürnberg ale lui Hitler: „Decretul-lege care interzice căsătoriile dintre persoanele de sânge evreiesc şi românesc“ şi „Decretul-lege din 9 august 1940, privitor la statutul juridic al Evreilor din România“.[121] Prima dintre acestea nu mai trebuie explicată. A doua stabilea o definiţie atotcuprizătoare a evreilor bazată pe religie şi rasă, cuprinzându-i pe:

a) *Cei de religie evreiască*;
b) *Cei născuţi din părinţi de religie evreiască;*
c) *Creştini născuţi din părinţi evrei nebotezaţi*;
d) *Creştini născuţi din mamă creştină şi din tată evreu nebotezat*;
e) *Cei născuţi din mamă necăsătorită de religie evreiască*;
f) *Femeile provenind din paragrafele anterioare, căsătorite cu creştini, care s-au convertit la religia creştină la mai puţin de un an înainte de crearea Partidului Naţiunii* [...]
[Şi în sfârşit] – *evreii de sânge care sunt atei sunt consideraţi evrei în înţelesul acestui decret considerat lege.*
Carol Rex.[122]

Celor care intrau în aceste categorii le era interzis să:

---

119 WO 208/1741, *Romanian Handbook*, p. 70, PRO. René de Weck a interpretat masacrul de la Galaţi ca pe un rezultat direct al ocupaţiei sovietice din învecinata Basarabie. După cum a raportat Ministerului de Externe al Elveţiei: *Intrarea roşilor în teritoriile cedate a fost însoţită de crime şi jafuri. La Galaţi, un incident neînsemnat a provocat o intervenţie militară brutală care a curmat o mie de vieţi. Au fost schimburi de focuri cu patrulele grănicereşti ungare şi bulgare. Un val de antisemitism a acoperit ţara. Se pregăteau pogromuri.* Rapport de la Légation de Suisse en Roumanie sur son activité pendant l'année 1940, 30 sept. 1941, René de Weck, Bucureşti, către consilierul federal M. Pilat-Golaz, Şeful Departametului Politic Federal, Berna, P. 10, SSA.

120 Roll M 39, 871.4016/232, telegrama nr. 1496, op. cit.

121 *Monitorul oficial*, nr. 183, 9 aug. 1940, în traducerea din M 39, 871.4016/240, telegrama nr. 1536, 23 aug. 1940, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

122 Ibid.

[...]deţină funcţii publice, să practice avocatura, să servească în forţele militare, să fie membri ai consiliilor de conducere, să facă negustorie la sate şi să întreţină birturi sau să se antreneze în alte activităţi speciale în care evreii din România s-au remarcat în trecut.[123]

După cum nota Divizia OSS de Analiză şi Cercetare:

Seria largă de restricţii legale instituite în august 1940 a fost întărită de ostilitatea populară cât şi de cea oficială care a urmat colaborării evreilor din Bucovina de Nord şi din Basarbia cu Armata Sovietică de ocupaţie.[124]

În ciuda naturii declarat fasciste şi antisemite a regimului său şi a aparent nelimitatei cooperări economice, militare şi informaţionale pe care o oferea Carol, ajutorul german sperat nu a venit. Pierderea legitimităţii interne a lui Carol însemna că el nu mai putea sprijini interesele germane, iar lipsa lui de popularitate luase asemenea proporţii în România, încât regele devenise practic o piedică politică pentru Germania. Din nefericire pentru Carol, tocmai în perioada când înceta de a mai fi un partener preferat pentru Hitler, acea *carte blanche* pe care o dăduse Germaniei îl făcea totodată un partener nefolositor.

DIN ÎNCHISOARE LA PREŞEDINŢIE

În încercarea sa disperată de a găsi o cale pentru a-şi salva tronul, Carol a apelat în cele din urmă la serviciile generalului Antonescu care, doar cu câteva zile în urmă, fusese prizionierul regelui la Mănăstirea Bistriţa din Gorj. În istoriografia distorsionată care se ocupă de această perioadă, metoda de asumare a puterii de către Antonescu a fost confuz atribuită unui tip de lovitură de stat conspirativă, de obicei cu ajutorul Gărzii de Fier şi/sau a germanilor. Această interpretare este însoţită aproape *de rigueur* de afirmaţia că Antonescu era un general relativ necunoscut, care nu ar fi fost

---

123 Ibid.

124 Raportul OSS de cercetare şi analiză nr. 1232, *Strategic Survey of Romania*, p. 12, citând telegrama Legaţiei S.U.A. nr. 3074, 2 iul. 1942, State Department Records, USNA.

niciodată luat în considerare pentru o astfel de funcţie, dacă nu ar fi existat un fel de conspiraţie fascistă.

Cu toate acestea, după cum s-a arătat, generalul Antonescu era probabil cel mai vestit şi respectat ofiţer din întreaga ţară, având şi renumele cel mai bun în străinătate. Datora acest renume unei cariere militare impresionante, care se întindea pe parcursul a trei războaie, eforturilor sale de a revitaliza Mica Antantă în timpul creşterii ameninţării germane, manierei impresionante în care reprezentase în trecut România la forurile internaţionale şi încercărilor sale continui şi constante de a introduce reforma militară. Alături de reorientarea fundamentală a politicii militare româneşti de către Antonescu, de la conceptul de ameninţare în primul rând din răsărit spre o ameninţare în primul rând de la apus, încercările sale de reformă militară s-au bucurat de un succes temporar, prin faptul că au stopat delăsarea şi corupţia în rândurile militarilor, dar au fost în mod repetat deturnate când se izbeau inevitabil de încercările de sens opus ale lui Carol şi ale anturajului său de a trata armata ca pe o sursă de îmbogăţire personală. Aflând de a doua Convenţie de Arbitraj de la Viena din 28 august 1940 şi aşteptându-se ca regele Carol să apeleze la popularul general, Iuliu Maniu o trimisese pe Prinţesa Alice Sturdza la Mănăstirea Bistriţa pentru a aranja eliberarea generalului Antonescu.[125] Generalul a părăsit Bistriţa şi s-a întors la Predeal, unde a locuit la prieteni de familie.

Între timp, Comisia Română pentru Transilvania, căreia îi fusese dată neplăcuta sarcină de a accepta oficial „Diktatul" de la Viena, cum îl numea guvernul român, se întorcea cu trenul la Bucureşti. Comisia era formată din doi delegaţi şefi, slujitorii credincioşi ai lui Carol, Valer Pop şi Mihail Manoilescu, şi doi secretari, statisticianul Sabin Manuilă şi tânărul diplomat şi traducător Gheorghe Barbul. În timpul întoarcerii la Bucureşti, la 31 august 1940, Barbul şi-a expri-

---

125 Această relatare a evenimentelor se bazează pe convorbiri cu Gheorghe Barbul, oficialitate a Ministerului de Externe din guvernul lui Antonescu şi prieten personal al generalului; Corneliu Coposu, la acea dată secretar personal al lui Iuliu Maniu, care i-a însoţit pe Maniu şi pe Antonescu în timpul convorbirilor de început; şi pe jurnalul lui Onisifor Ghibu, şeful Ligii Anti-Revizioniste, care s-a întâlnit cu Maniu la scurt timp după întrevederea Maniu–Antonescu.

mat părerea că singura soluţie pentru rezolvarea crizei era formarea unui guvern Antonescu şi că regele ar trebui sfătuit în acest sens. La început, Pop a refuzat ideea. El fusese, la urma urmelor, ministrul Justiţiei care, în numele regelui, adusese învinuirile de bigamie, lipsite de succes, împotriva lui Antonescu, şi era pe deplin conştient că prin aceasta Carol îşi câştigase resentimentul lui Antonescu. Barbul a replicat că nu mai contează relaţiile personale dintre rege şi general, întrucât ţara este în proces de dezintegrare. Pop a căzut de acord să aducă chestiunea în atenţia regelui în aceeaşi zi.[126]

A doua zi, la 1 septembrie 1940, Iuliu Maniu şi cei doi secretari ai săi, Corneliu Coposu şi Aurel Leucuţia, au participat la o întâlnire clandestină cu Antonescu.[127] Potrivit lui Maniu,

> *În preajma abdicării regelui Carol al II-lea, ne-am hotărât eu şi d. Ion Antonescu să nu acceptăm însărcinarea de a face guvernul din partea lui. [...]Întrevederea a avut loc la Ploieşti de unde eu m-am întors înapoi la Bucureşti. Urma ca după trei zile să-l reîntâlnesc aici pe fostul mareşal şi împreună să ne ducem la rege pentru a forţa abdicarea.*[128]

---

126 ISISP, Fondul 10, Dos. 9, p. 29; Andreas Hillgruber, op. cit., p. 93. E o mărturie a calibrului oamenilor cu care se înconjura Carol faptul că Pop şi Manoilescu, conştienţi că o mulţime furioasă îi va aştepta la gara centrală din Bucureşti, au coborât din tren la o staţie neprogramată, la halta Chitila din afara oraşului. Manuilă şi Barbul nu au fost conştienţi de aceasta şi au rămas singuri să înfrunte mulţimea.

127 Potrivit spuselor lui Corneliu Coposu, Maniu şi suita sa au pornit spre restaurantul „Berbec“ de lângă Ploieşti, urmăriţi pe faţă, cum era obiceiul la acea dată, de agenţii regelui. La restaurant, Maniu şi Coposu au comandat meniul şi au început să mănânce, în timp ce Leucuţia i-a invitat pe cei doi agenţi să servească ceva la bar, de unde îl puteau observa pe Maniu. Agenţii au fost de acord. La scurt timp după începerea mesei, Maniu a întrebat unde e toaleta şi Coposu s-a oferit să-l conducă. Cei doi au ieşit apoi prin uşa din spate, unde generalul Antonescu şi prinţesa Alice Sturdza îi aşteptau în maşină. Cei patru au mers cu maşina timp de aproximativ 10-15 minute, după care Maniu şi Coposu s-au înapoiat la restaurant unde agenţii regelui i-au urmărit cum îşi terminau masa.

128 *Dreptatea*, 10 mai 1946. Vezi şi mărturia lui Maniu la procesul lui Antonescu în *Procesul Marii Trădări Naţionale.*

Potrivit spuselor lui Coposu, Antonescu şi-a exprimat nedumerirea când Maniu l-a prevenit că regele îi va oferi mandatul pentru formarea guvernului, dar după ce a auzit explicaţia lui Maniu privind motivul pentru care lui Carol îi rămâneau foarte puţine opţiuni, şi-a dat cuvântul că nu va accepta decât dacă regele va abdica.

A doua zi, la 2 septembrie 1940, secţia de Informaţii Militare a Statului-Major l-a informat pe Carol că Horia Sima este pe punctul de a declanşa o lovitură de stat. Încercând să solicite sprijin german pentru puci, Sima l-a căutat pe ministrul german Fabricius. Potrivit lui Fabricius, Sima afirma că:

> *Maniu a ajuns la o înţelegere cu regele prin care amândoi se vor opune aplicării Arbitrajului.* [...]*Pusă în faţa acestei situaţii, Garda nu va mai rămâne pasivă. Va trebui acum să acţioneze deschis împotriva vorbitorilor pro-Maniu şi să producă agitaţie împotriva regelui. Nu avea altă soluţie. Sima ţine neapărat ca guvernul Reich-ului să ştie acest lucru şi să-şi dea seama că aceasta este o* ***contrarevoluţie*** *a Gărzii în interesul colaborării germano-române.*[129]

Totuşi, din fericire pentru Antonescu şi pentru România, Fabricius a notat că:

> *Afirmaţiile lui Sima despre planurile regelui sunt incorecte. La manifestaţiile din Transilvania s-a strigat împotriva regelui. Sentimentele armatei îi sunt în multe locuri potrivnice, dar numai pentru că vrea să aplice convenţia. Gigurtu şi Manoilescu sunt şi ei de acord să îndeplinească cedarea, la fel şi Statul-Major, care ieri a ajuns la un acord cu guvernul ungar asupra limitării în timp a evacuării. Sunt de părere că un puci gardist în situaţia actuală ar fi extrem de periculos şi de dăunător intereselor noastre. Întrucât Garda contează pe sprijin din partea guvernului Reich-ului, s-ar putea evita un puci prin încercarea de a-i influenţa pe adepţii lui Sima din Berlin.*[130]

În aceeaşi zi, Gheorghe Barbul s-a întâlnit cu Fabricius în legătură cu tranzitul unui diplomat român prin Germania şi i s-a spus că *dacă haosul va continua, va urma cu siguranţă*

---

129 DGFP, vol. XI, doc. 9.
130 Ibid.

ocupaţia şi asta ar însemna pierderea întregii Transilvanii.[131]

În seara zilei de 2 septembrie 1940, Carol a acceptat propunerea lui Pop de a se întâlni cu Antonescu, iar Pop la rândul său l-a contactat pe Barbul şi i-a cerut să-l invite pe Antonescu la Palat. Barbul, a cărui familie avea o vilă la Predeal în apropiere de vila generalului, i-a transmis invitaţia din partea regelui. A doua zi, Antonescu a fost adus la Palat unde, după o întâlnire furtunoasă cu Ernest Urdăreanu, s-a întâlnit cu regele. Carol şi Antonescu au avut apoi o convorbire îndelungată într-o *atmosferă extraordinar de tensionată.*[132] Potrivit unui membru al palatului, *Antonescu nu a fost intransigent în negocierile cu regele*, şi cei doi au reuşit să ajungă la o înţelegere.[133] Această înţelegere iniţială se limita la înlocuirea celor mai compromişi membri ai camarilei şi acceptarea sfaturilor lui Antonescu de politica externă.[134] Antonescu refuzase oferta regelui de a forma un guvern.[135]

Potrivit unei relatări din 1946 a lui Iuliu Maniu privitor la acele ore:

> [Regele]*a invitat pe d. Ion Antonescu înainte de venirea mea în Capitală. Acesta s-a prezentat la Palat iar apoi mi-a comunicat că regele i-a dat mandatul să facă guvernul şi că el a refuzat conform înţelegerii noastre. Rezultatul audienţei mi-a fost comunicat de d. Ion Antonescu în timpul unei convorbiri într-o casă particulară, când mi-a reconfirmat înţelegerea noastră. În aceeaşi noapte fostul conducător* [Antonescu] *a fost din nou chemat în audienţă la Palat.*[136]

A doua audienţă a avut loc când Sima şi Garda şi-au început încercarea de lovitură de stat prin manifestaţii şi lupte de stradă în Bucureşti, Timişoara, Braşov şi în oraşul Bod, unde era amplasat centrul comunicaţiilor militare.[137] Potrivit ambasadorului polon în România:

---

131 Conversaţia autorului cu Gheorghe Barbul, Paris, iun. 1984.
132 ISISP, Ion Mocsony-Stârcea, *Memorii*, pp. 17–18.
133 Ibid.
134 A. Simion, op.cit., p. 23
135 *Procesul Marii Trădări Naţionale*, p. 200
136 *Dreptatea*, 10 mai 1946.
137 *Timpul*, 5 sept. 1940.

La Bucureşti, Garda de Fier a împărţit manifeste şi a cerut demisia guvernului şi a regelui. Garda a instigat la manifestaţii în capitală, a tras focuri de armă sub ferestrele Palatului regal şi a ocupat clădirea Radio Bucureşti şi Clădirea Centrală a Telefoanelor. [...] *Guvernul Gigurtu a demisionat, la fel şi ministrul Palatului, Urdăreanu, iar generalul Antonescu a fost rugat să formeze un nou guvern. Conducătorii celor două partide, Naţional-Ţărănesc şi Liberal, Maniu, Lugoşianu şi Gheorghe Brătianu îşi exprimă speranţa că generalul, fiind şi energic şi popular, va fi în stare să pună capăt participării lui Carol în afacerile politice.*[138]

Antonescu a fost pus în situaţia incomodă de a trebui să hotărască dacă să-şi calce jurământul de credinţă faţă de Coroană sau cuvântul dat lui Maniu, dacă dorea să joace un rol activ în criza prin care trecea ţara. A ales să accepte mandatul din partea regelui, cu condiţia ca acesta să îi confere toată puterea necesară, inclusiv prerogativele regale „dobândite" de Coroană în ultimii doi ani. Antonescu sperase că acest lucru va fi inacceptabil pentru rege şi, prin urmare, că o astfel de condiţie l-ar forţa indirect să abdice. Totuşi, spre dezamăgirea lui Antonescu, regele a acceptat pe loc oferta şi în ziua următoare, la 4 septembrie 1940, l-a numit oficial pe Antonescu preşedinte al Consiliului de Miniştri. Carol ceruse şi primise o zi pentru a delimita exact ce ar implica „puterea necesară".

Vestea numirii lui Antonescu a fost bine primită de întreaga societate românească. După cum observa un ziarist american în seara zilei de 4 septembrie 1940:

[...] *mulţimea se adunase din nou în piaţă* [în faţa Palatului regal], *liniştită, bine dispusă, nu prea îngrijorată, aşteptând formarea noului cabinet. Prezenţa lui Antonescu la cârma statului inspirase încredere, deoarece lumea ştia că este un om cinstit. Aceasta era o performanţă atât de*

---

138 Telegrama nr. 193, 4 sept. 1940, ambasadorul polon în România, contele Roger Raczynsky către ministrul polon al Afacerilor Externe (în exil), în Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, „Rapoarte diplomatice polone asupra crizei politice din România, septembrie 1940", loc. cit., p. 100.

neobişnuită pentru o personalitate publică din România, încât devenea practic ceva senzaţional.[139]

În ziua următoare, la 5 septembrie 1940, ministrul german Fabricius raporta şi el guvernului său că:

Numirea lui Antonescu, potrivit primelor raporturi, a fost primită de oameni cu entuziasm. Ei văd în el un mântuitor, deşi, de bună seamă, dintre vechii politicieni şi ziarişti mulţi sunt împotriva lui.[140]

Deşi Carol acceptase condiţiile, oferta unui mandat guvernamental către Antonescu fusese ultima resursă, pe care regele a început imediat s-o reconsidere. Potrivit diplomatului polon:

După manifestaţiile armate din primele zile ale lui septembrie puse la cale de ofiţeri cu simpatii gardiste, regele a cerut represalii exemplare, inclusiv executarea a cincisprezece legionari. În audienţa cu regele din 4 septembrie, Gigurtu, de obicei slab şi supus faţă de toanele regelui, a refuzat de această dată să se supună, atrăgând atenţia asupra stării agitate a populaţiei şi invocând posibilitatea unei rezistenţe. A propus să se formeze un nou guvern de către generalul Antonescu, singurul om capabil să calmeze mulţimea. Regele Carol, temându-se de o lovitură de stat, l-a invitat pe general în aceeaşi zi, 4 septembrie, şi i-a oferit postul de premier.[141]

Din nou Antonescu a dorit să ia legătura cu cele trei forţe politice interne de primă importanţă pentru alcătuirea unui guvern de salvare naţională: Partidul Naţional Ţărănesc, Partidul Naţional Liberal (inclusiv aripa condusă de Dinu Brătianu şi cea condusă de nepotul acestuia, Gheorghe Brătianu) şi Garda de Fier. Naţional ţărăniştii şi liberalii au rămas inflexibili în ceea ce priveşte cererea lor ca regele să abdice şi au refuzat să intre în orice guvern de uniune naţională până când abdicarea nu era un fapt împlinit. Situaţia era şi mai dificilă în privinţa Gărzii de Fier. După cum a raportat Fabricius, încercările lui Antonescu de a forma un guvern de salvare naţională fără să ceară abdicarea regelui

---

139 R.W. Waldeck, op. cit., p. 176.

140 DGFP, doc. 19.

141 Depeşa nr. 52/5/66, 14 sept. 1940, în Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, op. cit., p. 102.

fuseseră lipsite de succes.[142] Pe de o parte, politicieni ca Maniu și Gheorghe Brătianu refuzau soluția parțială, iar pe de alta, conducătorul Gărzii, care cerea și el abdicarea, nu putea fi găsit.[143] Horia Sima se ascundea la Brașov pentru a se eschiva de la pedeapsa cuvenită pentru încercarea sa eșuată de lovitură de stat.[144]

Fabricius nota în continuare:

> [...]*întrucât doar mâna forte a generalului și hotărârea rapidă pot salva țara de la haos, l-am sfătuit pe Antonescu, de acord cu colegul meu italian, să-și asume puteri dictatoriale, să înlăture anturajul regelui care este urât de toată lumea, și să le ordone actualilor miniștri și secretari de stat să rămână în funcție până la rezolvarea definitivă a problemei Cabinetului și a problemei posibilei abdicări a regelui, și să conducă cu metode autoritariste.* [...]*Dacă Antonescu va cere totuși abdicarea regelui nu este încă sigur.*[145]

Jena lui Antonescu la ideea că i se va cere să pretindă abdicarea regelui, căruia îi jurase credință, a fost evidentă pe tot parcursul acestor negocieri. Antonescu îi explicase ministrului german că:

> *Marea dificultate de a-l lua pe Sima în guvern consta în faptul că Sima ceruse public abdicarea regelui.* [...]*Maniu și chiar și Brătianu se gândiseră că singura cale posibilă era abdicarea regelui, și nu îi fusese ușor să îl facă pe rege să înțeleagă acest lucru.*[146]

În seara de 4 septembrie 1940, Antonescu a avut o altă audiență cu regele, în care i-a explicat lui Carol situația și a cerut din nou puteri depline pentru conducerea statului. Din nou, regele a ezitat să i le acorde. La miezul nopții de 4/5 septembrie 1940, Carol l-a trimis pe Valer Pop la Fabricius pentru a-i cere sfatul. Fabricius a relatat că a repetat ceea ce *îi*

---

142 DGFP, loc. cit.

143 Ibid.

144 ISISP, Fond 10, Dos. 288, pp. 1–27, documentul intitulat „Garda de Fier și conducerea ei în timpul răsturnării din 3 septembrie 1940 până la 6 septembrie 1940"; A. Simion, op. cit., p. 25. Fabricius nota către Ministerul German de Externe că *puciul Gărzii trebuie considerat înfrânt*, în DGFP, doc. 17.

145 DGFP, loc. cit.

146 Ibid.

spusese generalului Antonescu, că dacă vrea să salveze țara de la haos nu există decât o cale: dictatura.[147] Când Pop a întrebat dacă Germania cere ca regele să abdice, Fabricius a replicat că ei *nu se amestecă în afacerile interne și prin urmare nici în problema dacă și în ce măsură trebuie să se descotorosească de rege.* Totuși, nota Fabricius, *Garda de Fier cerea abdicarea.*[148] Pop a răspuns că *acum înțelege bine.*

În sfârșit, la orele 4 dimineața, în ziua de 5 septembrie 1940, Carol a emis un decret care conferea *puteri depline pentru conducerea statului* generalului Antonescu.[149] Regele își rezerva dreptul de a numi pe șeful armatei, dreptul de a emite monedă, de a conferi decorații militare și de stat, de a acorda amnistieri, de a numi ambasadori și de a încheia tratate. În afara acestora, *toate celelalte puteri sunt exercitate de președintele Consiliului de Miniștri.*[150] Încă o dată Antonescu a căutat o înțelegere cu Maniu și Brătianu și, pentru că Sima se ascundea încă, cu alți șefi ai Gărzii de Fier. Din nou, toți trei au cerut abdicarea regelui înainte de a accepta să coopereze.

Între timp, Carol, cu o remarcabilă unitate de intenție, a început să pună bazele următoarei sale „reconcilieri“ cu Garda de Fier. În replică la noile manifestații gardiste, Carol și-a instruit poliția și Siguranța să se retragă și, la orele 9 dimineața în ziua de 5 septembrie 1940, l-a informat pe Antonescu că dorește ca legionarii să fie aduși în guvern.[151] Se pare că, în modul său caracteristic, Carol încerca să se distanțeze de povara acțiunilor sale anterioare. Gardiștii erau deja în guvern, unde fuseseră aduși cu două luni înainte de către el însuși. Carol. Totuși Antonescu s-a abținut să ceară abdicarea, sperând că regele își va da seama că nu există altă soluție. Potrivit lui Antonescu:

> *În cursul zilei de 5 septembrie m-am străduit să formez un guvern capabil să facă față unei situații care se înrăutățea de la o clipă la alta. Toate străduniile mele au dat*

---

147 Ibid., doc. 19.

148 Ibid.

149 Decretul nr. 3.052, Articolul I după cum a fost reprodus în *Pe marginea prăpastiei*, vol. I, p. 71.

150 Ibid.

151 A. Simion, op. cit., pp. 28–29.

greş. Aşteptându-mă la aceasta şi cunoscând spiritul ţării, am sugerat fostului suveran că fiecare situaţie nouă cere o soluţie nouă. Aceasta nu era decât o aluzie vagă la faptul că va trebui să-i cer să abdice. La orele 9 seara eram la Preşedinţia Consiliului de Miniştri când am fost informat că mulţimi de oameni au atacat clădirea Poliţiei unde au fost ucişi trei poliţişti, că s-au tras focuri de armă în faţa Teatrului Naţional şi că mulţimea se îndrepta spre Palatul regal. Primul meu impuls a fost să încerc să opresc mulţimea. Cei care erau cu mine m-au sfătuit să nu mă duc, şi nu-mi mai rămânea nimic de făcut decât să îndeplinesc hotărârea de a merge la rege şi să îi cer să abdice. La orele 9,30 eram cu regele. După o discuţie îndelungată şi dramatică, în timpul căreia i-am amintit toate greşelile pe care le-a comis în ultimii zece ani, i-am cerut regelui să abdice. I-am acordat un timp de gândire până la orele 4 dimineaţa.[152]

În mod caracteristic, Antonescu a aşternut pe hârtie cererea de abdicare făcută regelui, pentru memoria istoriei. Aceasta este:

Sire, M-am angajat să apăr cu trecutul, cu cinstea şi cu Viaţa mea, Ţara şi Tronul. Încercările mele de a găsi oameni cu adevărat patrioţi şi pricepuţi, cu care să fac o echipă nouă de redresare a Statului şi de reînfrăţire a Majestăţii Tale cu Ţara, au eşuat. Toţi cer abdicarea Majestăţii Tale. În faţa acestei situaţii şi a agitaţiilor pe care eu nu pot să le înec în valuri de sânge, pentru a arunca Ţara într-un război civil şi a determina ocupaţia străină, mă simt dator să supun şi în scris Majestăţii Tale glasul Ţării. Cine afirmă altfel face o crimă. Atrag însă serios atenţiunea Majestăţii Tale, în privinţa răspunderilor grave care vor apăsa pe vecie asupra Majestăţii Tale, dacă nu dă ascultare imediat şi fără ezitare cererii mele, care este a Armatei şi a Ţării.[153]

---

152 A.L Easterman, op. cit., pp. 19–20. În mod similar, Fabricius raporta la 5 sept.: *Ca urmare a manifestaţiilor de stradă ale Gărzii, Preşedintele Consiliului de Miniştri, Antonescu, a cerut abdicarea imediată a regelui* (DGFP, doc. 21).

153 *Pe marginea prăpastiei*, p. 74.

Antonescu s-a despărţit de Carol la orele 11 noaptea şi a solicitat o audienţă la Voevodul Mihai, căruia i-a declarat că este gata *să îşi sacrifice chiar şi viaţa pentru îmbunătăţirea situaţiei.*[154]

Carol i-a convocat imediat pe mai mulţi dintre consilierii săi. La această întâlnire au participat: Gheorghe Brătianu – aflat în legătură cu Maniu şi cu unchiul său Dinu Brătianu, precum şi cu generalul Antonescu; profesorul A.C. Cuza, membru al Consiliului Coroanei, a cărui forţă paramilitară, lăncierii, fusese adoptată de Carol ca poliţie de partid în 1938; Mihail Manoilescu, slujitorul devotat al lui Carol, arestat o dată în 1927 pentru că a contribuit la ţeserea intrigilor care au dus în final la restaurarea lui Carol; generalul David Popescu, ministrul de Interne; şi generalii Gheorghe Mihail, Ernest Baliff şi Paul Teodorescu.[155] Mihail era membru al Casei Regale, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi şeful Statului-Major. Baliff, şi el membru al Casei Regale, fusese trimis în 1918 să-l aducă înapoi pe prinţul Carol după ce prinţul îşi părăsise unitatea pe care o comanda, renunţase la drepturile la Tron şi fugise cu Zizi Lambrino pe teritoriul deţinut de inamici. Baliff jucase şi el un rol activ în pregătirea întoarcerii prinţului Carol în 1930, în special în rândurile ofiţerilor în rezervă.[156] Teodorescu, fost ministru de Război, jucase şi el un rol activ în restaurarea lui Carol. Fusese adus în faţa justiţiei în 1929 pentru a fi complotat la răsturnarea Regenţei în favoarea lui Carol, dar, în ciuda dovezilor copleşitoare, a fost achitat. În iunie 1930, Teodorescu, împreună cu, la acea dată, colonelul Gabriel Marinescu, l-au întâmpinat pe Carol cu regimentele lor la aeroportul Băneasa pentru a sprijini dramatica restauraţie a regelui.

Gheorghe Brătianu, A.C. Cuza, generalul David Popescu şi Mihail Manoilescu au votat cu toţii pentru abdicarea regelui.[157] Când i s-a oferit mandatul pentru a forma un nou guvern dacă voia să sprijine represiunea lui Antonescu, Manoilescu ar fi răspuns: *Majestate, ai abdicat astă-noapte*

---

154 A.L. Easterman, op. cit., p.20; *Pe marginea prăpastiei*, p. 46.
155 Ibid.
156 MAI, dosar special 3128, vol. 40.
157 *Pe marginea prăpastiei*, p. 46.

când i-ai conferit toate prerogativele generalului.[158] Generalii Teodorescu şi Mihail au fost împotriva abdicării. Cu o zi în urmă, un alt membru permanent al anturajului regelui, generalul Gheorghe Argeşanu, fost prim-ministru şi comandant în funcţiune al Bucureştiului, care fusese unul dintre principalii agenţi ai regelui în lichidarea Gărzii de Fier după uciderea conducătorului său, Codreanu, a fost consultat împreună cu ceilalţi. La acea dată, toţi cei trei generali, Teodorescu, Mihail şi Argeşanu, s-au oferit *să-l aresteze pe general şi să restabilească liniştea în ţară prin măsuri draconice.*[159] Cunoscând înclinaţia lui Argeşanu pentru soluţii coercitive, Antonescu a emis pe loc ordine care îl chemau pe Argeşanu la postul său secundar de comandant al frontului de sud.[160] Mihail era încă dispus să-l *pedepsească rapid pe rebelul Antonescu,* şi Carol a reflectat serios la această soluţie în ciuda marii probabilităţi de a declanşa, prin aceasta, un război civil.[161] Ambasadorul polon Raczynski raporta că regele *nu se putea împăca cu ideea* abdicării:

> *Regele a pus la cale un plan de a instaura un guvern de generali şi de a-i retrage lui Antonescu puterile acordate cu o noapte în urmă. Potrivit unor rapoarte neconfirmate, sarcina de a exercita lovitura împotriva lui Antonescu a fost dată generalilor Bengliu* [fost comandant al jandarmilor], *Mihail şi fostului său prim-ministru, generalul Argeşanu. Au fost atraşi în acţiune şi generalii Teodorescu şi Liteanu. Planul implica un atentat la viaţa lui Antonescu, atentat pentru care au fost desemnate două amplasamente, unul lângă Palatul regal, celălalt la reşedinţa personală a lui Antonescu. Planul a fost dejucat când ministrul de Interne, generalul David Popescu, considerat fidel regelui Carol, l-a prevenit pe Antonescu asupra complotului. Această dezvăluire l-a determinat pe Antonescu să acţioneze rapid, şi la orele 4:00 în dimineaţa zilei de 6 septembrie l-a trimis pe aghiotantul său de încredere, colonelul Elefte-*

---

158 Gheorghe Barbul, op. cit., p. 28.
159 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 95.
160 Potrivit lui Antonescu, *dacă Argeşanu ar fi aici ar fi pornit o baie de sânge, dar l-am trimis în Dobrogea cu 24 de ore în urmă,* ISISP, col. 103, Dos. 8194, pp. 11–12.
161 Gheorghe Barbul, op. cit., p. 28.

rescu, la regele Carol cu cererea de a abdica nu mai târziu de orele 6:00 dimineaţa.[162]

Înainte de a lua hotărârea finală, Carol i-a cerut sfatul comandantului Gărzilor regale, generalul Coroamă.[163] Coroamă i-a spus lui Carol: *Armata, care a permis invadarea teritoriului nostru fără un foc de armă, va refuza să-l împuşte pe Antonescu. Eu însumi aş refuza să dau ordinul.*[164] La prima întrunire a Consiliului de Miniştri din ziua următoare, Antonescu a explicat că fusese *la un pas de a fi ucis la orele 3-4 dimineaţa.*[165] După aceasta, Antonescu i-a mulţumit lui Fabricius şi s-a declarat încredinţat că dacă ministrul german nu i-ar fi lansat trimisului lui Carol observaţia că Reich-ul *nu a ţinut ca el să rămână şi că verifică orarele trenurilor pentru el,* regele ar fi *instalat un cabinet al generalului Mihail şi că pe el, Antonescu, l-ar fi executat.*[166] În cele din urmă, la scurt timp după orele 6:00 dimineaţa, regele Carol i-a predat lui Antonescu textul abdicării.

La prima sa audienţă cu noul rege, Mihai, Antonescu l-a asigurat de hotărârea sa de a reface România:

> *Două scopuri voiu urmări în zilele ce mi'au mai rămas să le trăiesc:*
>
> *Întâiu, ridicarea morală a acestui popor din mocirla în care s'a sbătut atâţia ani, cum şi unirea tuturor Românilor împrejurul ideii de cinste, muncă şi dreptate.*
>
> *Vă asigur că acest rezultat îl voiu obţine.*
>
> *În al doilea rând, repunerea Ţării în drepturile ei vecinice.*[167]

---

162 Depeşa nr. 52/R/66, în Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, loc. cit., p. 103. Colonelul Mircea Elefterescu era fiul ofiţerului comandant al Şcolii de cavalerie la care Antonescu fusese cadet. Antonescu a devenit prieten de familie şi, mai târziu, când se afla sub arest la domiciliu, Elefterescu a fost unul dintre puţinii ofiţeri care l-au vizitat. Acesta a servit circa un an ca şef al Cabinetului Militar al lui Antonescu din 1940 – 1941.

163 În absenţa generalului Argeşanu, Coroamă a ajuns şi comandantul militar în exerciţiu al Capitalei.

164 Gheorghe Barbul, op. cit., p. 28.

165 ISISP, Fondul 103, Dos. 8 194; Ion Chiper şi Vasile Liveanu, op. cit., p. 174.

166 DGFP, doc. 513.

167 *Timpul,* 14 sept. 1940.

La scurt timp după aceasta, un ziarist american aflat la faţa locului observa:

Într-o săptămână, Antonescu a ridicat starea de spirit a ţării din cea mai neagră disperare la o nouă încredere în destinul său, remodelând simţământul de pierdere şi umilinţă într-o nouă speranţă şi încredere în sine. Lucru aproape miraculos, pentru că a făcut-o fără să fie ajutat în vreun fel de evenimente.[168]

Este clar că Antonescu nu se simţea bine ca Şef al Statului român. Dar sentimentul datoriei, combinat cu refuzul celorlalţi conducători politici de a-şi asuma responsabilitatea conducerii ţării în împrejurările grele în care se găsea, l-au convins să rămână în funcţie. După cum a relatat Antonescu la procesul său din 1946, după abdicarea regelui la 5 septembrie 1940, i-a spus d-lui Iuliu Maniu, şeful Partidului Naţional Ţărănesc şi, alături de Antonescu, una dintre puţinele personalităţi respectate pentru principiile sale ferme şi respectarea lor curajoasă:

D-le Maniu, rolul meu ar trebui să se termine aici, eu n-am partid, n-am partizani politici, nu ştiu pe cine să pun la nici un departament. În afară de Mihai Antonescu, şi de departamentele militare, n-am posibilitatea să numesc pe cineva, n-am făcut politică, deşi am fost acuzat că fac, şi rezultatul se vede, că n-am partizani politici. Voiaţi abdicarea regelui, iată, luaţi acum conducerea Statului. Mi-a răspuns: Nu o putem lua, dumneata trebuie să o faci.[169]

Făcând un salt înainte, la procesul lui Antonescu din 1946, se poate vedea cum consecvenţa mărturiei lui Antonescu infirmă observaţiile altor surse din epocă. În general, mărturiile *post factum* cer o analiză foarte atentă, fiind cel mai adesea făcute pentru a servi propriile interese, sau fiind manipulate de autorităţile în faţa cărora sunt depuse. Măsura în care acest lucru este adevărat depinde de mai mulţi factori, inclusiv tăria de caracter şi culpabilitatea reală a părţii care depune mărturia, precum şi de mărimea şi gradul de presiune psihologică şi fizică exercitată de autorităţi. Procesul crimelor de război din România, de pildă, nu făcea parte din mecanismul Procesului de la Nürnberg, ci era mai de-

168 R. W. Waldeck, op. cit., p. 191.

169 *Procesul marii trădări naţionale*, p. 227.

grabă un tipic proces demonstrativ comunist. Cu toate acestea, potrivit unui observator oficial britanic:

Antonescu a răspuns întrebărilor preşedintelui şi ale procurorului clar şi milităreşte. [...]*A susţinut că, la venirea sa la putere în septembrie 1940, după abdicarea regelui Carol al II-lea, România era într-o stare de nelinişte atât de mare, încât era nevoie la cârmă de o mână forte. În plus, găsise ţara angajată deja în colaborarea cu Axa de către guvernele imediat anterioare. Această referire la orientarea politicii externe a României în favoarea Puterilor Europene Centrale de către N. Tătărăscu, actualmente vicepreşedinte al Consiliului, şi de către M. Gigurtu, actualmente generos contribuabil la fondurile Partidului Comunist a fost, bineînţeles, expediată cât mai rapid de către procuror.* [...]*În timpul interogării unor prizonieri mai puţin importanţi, a avut loc un incident care a aruncat puţină lumină asupra puterii de intimidare mânuite de acuzare. Când avocatul lui* [Nicolae] *Mareş a protestat împotriva limbajului violent şi jignitor folosit de procuror împotriva clientului său, el însuşi a fost ameninţat de către procuror că va fi arestat iar mai târziu s-a scuzat foarte umil în faţa curţii pentru îndrăzneala sa... Procurorul era incompetent, iar la întrebările sale mulţi dintre acuzaţi răspundeau uşor sau chiar eficient. Mai mult, a fost incapabil să împiedice referirile la persoane ale căror crime erau comparabile cu ale inculpaţilor, dar care sunt liberi şi* persona grata *în actualul regim.*[170]

Deşi Antonescu a avut probabil tot dreptul să se aştepte ca Maniu să participe activ şi constructiv la formarea noului guvern, întrucât cei doi căzuseră deja de acord asupra acestui lucru, calcule politice l-au convins pe Maniu să se retragă din acest aranjament. După cum explica Maniu partidului său, la scurt timp după aceasta, *Partidul Naţional Ţărănesc are menirea sa istorică*[...] *El rămâne o mare rezervă a naţiunii pentru momentul în care situaţia internaţională va fi fundamental schimbată.*[171] În mod similar, Dinu Brătianu era

---

170 FO 371/59167, doc. 59113, R7981/1197/37, telegrama nr. 124, 28 mai 1946, Mr. Adrian Holman către Mr. Bevin, PRO.

171 MAI, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, pachetul 2, Dos. 369; A. Simion, op. cit., p. 38. Potrivit OSS: *Deşi mulţi dintre cei care urmăresc politica românească sunt impresionaţi favorabil de*

dispus să-i dea sfaturi „vechiului său prieten" Antonescu, dar refuză să participe deoarece *era evident că Partidul democratic Liberal nu putea lua parte activă într-un guvern de dictatură.*[172] Potrivit unui raport al lui Sir Reginald Hoare din 11 septembrie 1940:

> *Comportamentul lui Maniu [...] în perioada actualei crize sugerează că rămâne la fel de negativist ca întotdeauna. Poziţia lui Antonescu este totuşi extrem de slabă încă şi prin urmare Maniu încurcă foarte mult lucrurile.*[173]

După război, cu ocazia procesului lui Antonescu din mai 1946, Maniu a subliniat din nou în ziarul Partidului Naţional Ţărănesc că el şi Antonescu au hotărât *să nu primească însărcinarea de a forma guvernul* dacă regele nu abdică.

> *Aceeaşi înţelegere am avut-o cu d-nii: Const. Brătianu, Gheorghe Brătianu şi Stelian Popescu. Consfătuirea a avut loc la d. Dinu Brătianu acasă, unde, repet, am hotărât să nu primim nici o însărcinare până la abdicarea fostului rege. Cu altă ocazie s-a stabilit, dacă regele va abdica, să participăm cu toţii la formarea guvernului. Nu s-a hotărât însă, care să fie preşedinte de Consiliu.*[174]

Maniu a coroborat versiunea lui Antonescu privind evenimentele în mărturia sa la proces, explicând că:

> *Aceasta era părerea mea că avea autoritate morală, avea sprijinul armatei şi dispunea de puterea Statului. Noi dacă am fi făcut lovitura trebuia să avem 3 lucruri: 1. Să luăm puterea Statului şi, cum era firesc, cu rezistenţă; 2. Să ne punem în contact cu armata cu care nu aveam*

---

puterea de caracter şi de loialitatea faţă de democraţie prin care se remarcă Iuliu Maniu, s-ar putea să se înşele aşteptând prea mult de la el. Chiar şi admiratorii lui recunosc că Maniu trebuie împins ca să acţioneze şi că preferă să stea retras atâta timp cât există vreo îndoială asupra şanselor sale de reuşită. [...]Ca lider de opoziţie nu s-a remarcat ca administrator cu simţ practic, şi nu poate fi scutit de o parte de vină pentru nivelul disperat la care a decăzut Partidul Naţional Ţărănesc încă din 1938 (Raport de Cercetare şi Analiză OSS nr. 1480, *Iuliu Maniu Romanian Statesman,* 23 nov. 1943, State Department Records, USNA).

172 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 925/1941, pp. 167-170.

173 După cum citează Elizabeth Barker, op. cit., p. 75.

174 *Dreptatea,* 10 mai 1946. Vezi şi mărturia lui Maniu la procesul lui Antonescu în *Procesul marii trădări naţionale.*

legături şi 3. Să facem anumite acte de pregătire care erau foarte greu de făcut, într'o zi sau două. De aceea am spus că d. mareşal Antonescu, nu că era singurul, dar era cel mai potrivit.[175]

Analiza britanică ponderată, efectuată în mijlocul acestor evenimente, a ajuns de asemenea la concluzia că:

Fiind chemat să formeze guvernul în septembrie 1940, Antonescu a pus condiţia abdicării regelui şi, după ce a obţinut abdicarea şi-a asumat sarcina de a guverna ţara în faţa ameninţării ocupaţiei germane, în timp ce poporul era revoltat de pierderile teritoriale, regele avea doar 18 ani, iar Garda de Fier era pregătită şi nerăbdătoare să creeze tulburări[...] *În privinţa ocupaţiei germane, singura problemă care se punea era dacă aceasta să aibă loc cu sau fără consimţământ. Deşi Antonescu fusese întotdeauna filobritanic, a hotărât că ar fi mai bine pentru ţară să nu fie ocupată de o putere făţiş ostilă. Hotărârea sa a fost aspru criticată, dar având în vedere imposibilitatea de a obţine ajutor din partea Aliaţilor, e greu de văzut ce altceva ar fi putut face.*[176]

175 Idem, p. 229.

176 FO 371/37379, doc. R 5111, 10 iun. 1943, F.O.R.D. Handbook, „Constitution and Politics of Romania", 20 apr. 1943, by Foreign Research and Press Service, Balliol College, Oxford, Royal Institute of International Affairs, directed by Arnold Toynbee, pp. 3–4, PRO.

VI

STATUL NAŢIONAL-LEGIONAR
SEPTEMBRIE 1940 – IANUARIE 1941

Imediat după preluarea puterii, Antonescu a fost pus în faţa unei situaţii economico-sociale haotice, care a degenerat rapid şi pe care trebuia să o regleze spre a evita riscul unei ocupaţii germane şi al unei ciuntiri a ţării. Totodată, colaboratorul său la conducere de odinioară, Horia Sima, continua să militeze pentru revoluţie şi răzbunare, ceea ce exacerba dezordinea. După cum raporta contele Raczynski, ministrul polon la Bucureşti, la 14 septembrie 1940, cu o zi înaintea formării noului guvern:

> *În calitate de conducător al ţării, Antonescu trebuie să-i liniştească pe germani, ale căror temeri pot fi stârnite de caracterul său independent. Situaţia este periculoasă în special în agitata Transilvanie: există în această zonă o serioasă ameninţare de rezistenţă armată faţă de trupele ungare invadatoare, sau cel puţin de sabotaj organizat. De asemenea, generalul este confruntat cu sarcina de a pacifica populaţia şi de a se lupta cu urmările regimului de dictatură regală. Garda de Fier, deşi privată de conducătorii săi cei mai abili, pretinde un monopol politic şi cele mai importante protofolii din cabinet. Antonescu dă dovadă de multă abilitate în tratarea acestor probleme.*[1]

Nici conducătorul Partidului Naţional Liberal, Dinu Brătianu, nici liderul Partidului Naţional Ţărănesc, Iuliu Maniu, nu erau lipsiţi de compasiune şi înţelegere pentru greutăţile ce-i stăteau în faţă lui Antonescu. Ca preşedinte al partidului său, Brătianu a declarat că:

---

1 Raportul nr. 52/R/66, 14 sept. 1940, contele Roger Raczynski către Ministerul Afacerilor Externe al guvernului polonez în exil, în Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, op. cit., pp. 102–103.

În împrejurările grele în care se găseşte ţara, amenințată de atâtea primejdii, rog prietenii mei politici să dea întregul lor concurs guvernului, pentru menţinerea ordinei şi întărirea noii domnii, abţinându-se de la orice fel de manifestaţie sau demonstraţie.[2]

În mod asemănător, Maniu şi-a acordat sprijinul prin revocarea demonstraţiilor pe care le plănuise pentru 15 septembrie, pentru *a nu se da nici un pretext pentru tulburarea liniştei şi ordinei interne.*[3]

Pentru a contracara tendinţele anarhice ale Gărzii de Fier şi pentru a rezolva problema lipsei de oameni cu experienţă care să ocupe posturile guvernamentale, Antonescu a căutat să formeze un guvern de colaborare naţională, proiect pe care îl mai încercase fără succes şi în trecut, şi pe care va continua să îl încerce, în ciuda nereceptivităţii conducătorilor politici. Refuzul lui Maniu, al lui Brătianu şi al celorlalţi l-a împins pe Antonescu la o soluţie faţă de care germanii îşi arătau deja sprijinul deschis: constituirea unui „Guvern naţional-legionar".

După cum nota ambasadorul polon Raczynski la 16 septembrie 1940, la o zi după constituirea oficială a statului naţional-legionar:

Noul guvern este constituit aproape în întregime din oameni noi, excluzând totalmente orice grupare politică din ţară, în afara Legiunii, chiar şi pe cei care s-au opus regimului regelui Carol. Totuşi, nu aceasta a fost intenţia iniţială a lui Antonescu. Generalul avusese de gând să formeze un guvern naţional, care ar fi inclus, pe lângă Garda de Fier, pe conducătorii experimentaţi şi influenţi ai partidelor Naţional-Ţărănesc şi Liberal. La negocierile care au precedat formarea guvernului, Garda de Fier a pretins la început toate portofoliile, în afară de Apărare şi Finanţe, şi a cerut proclamarea României ca stat legionar şi a mişcării legionare ca unic partid politic recunoscut legal. În timpul negocierilor, legionarii au făcut numeroase concesii, insistând doar asupra proclamării caracterului unipartidic al statului. Maniu a fost primul care s-a retras de la negocieri. Posibilitatea unei înţelegeri cu liberalii a exis-

---

2 *Timpul*, 8 sept. 1940.
3 Loc. cit., 14 sept. 1940.

tat până la orele patru, în după-amiaza ultimei zile [14 septembrie]. *Aceasta a eşuat, deoarece conducătorul partidului, Dinu Brătianu, înscris candidat pentru Ministerul Economiei Naţionale, nu a vrut să susţină numirea în acest cabinet a lui Atta Constantinescu, nominalizat de către liberalii disidenţi; şi deoarece inflexibilul Gheorghe Brătianu, pentru care urma să se creeze un post de vicepremier (pe lângă cel rezervat lui Horia Sima), a refuzat această poziţie, precum şi oferta Ministerului de Externe, datorită desemnării prinţului Sturdza şi a altor legionari pentru posturile diplomatice cheie.*[4]

Acum, că această încercare de a forma un guvern de uniune naţională eşuase, Antonescu a rămas cu alternativa de a îmbrăţişa Garda de Fier pentru a-i dilua extremismul distructiv prin împrăştierea membrilor ei în alte partide politice şi prin încercarea de a o reforma pe direcţii mai constructive. Consilierii săi au căzut de acord. După cum s-a exprimat unul dintre ei, puteau:

> [...]*fie să alcătuiască un guvern de uniune naţională, în care Garda de Fier ar forma în mod obligatoriu doar o mică parte, fie să îmbrace ţara întreagă în cămăşi verzi. Rezultatul în ambele cazuri ar fi acelaşi.*[5]

REFORMA INTERNĂ

În paralel cu încercarea de a forma un guvern viabil, Antonescu a lansat acelaşi tip de reforme pe care le-a promovat de-a lungul întregii sale cariere. Doar că acum de succesul lor depindea stabilitatea şi existenţa viitoare a statului român. După cum spunea germanul Fabricius, la 5 septembrie 1940:

---

4 Raportul nr. 52/R/69, 16 sept. 1940, Contele Roger Raczynski către Ministerul Afacerilor Externe polon în exil, Vladimir Socor şi Yeshayahm Jelinek, „Polish Diplomatic Reports on the Political Crisis in Romania, September 1940“, p. 106.

5 Convorbirile autorului cu Gheorghe Barbul, Paris, iun. 1984. Barbul atribuie această formulare col. Nicolae Dragomir. Antonescu a purtat în fapt cămaşa verde a Gărzii de Fier în sept. 1940, acţiune pe care a regretat-o la scurt timp după aceea (*Universul*, 8 oct. 1940).

Unul dintre principalele puncte ale programului său era ordinea şi cinstea. Nu vroia să-şi împovăreze cabinetul cu persoane care fuseseră angajate în tranzacţii de profit financiar sau în afaceri dubioase. Dacă ar face vreo concesie în această privinţă, şi-ar pierde respectul poporului.[6]
În mod similar, locotenent generalul Tippleskirch raporta că *eforturile imediate* [ale lui Antonescu] *sunt îndreptate spre eradicarea manifestărilor de corupţie moştenite de la defunctul regim. Face acest lucru cu o hotărâre încrâncenată.*[7] După cum i-a spus lui Hitler la prima lor întâlnire, cei vinovaţi de a fi dus România la dezastrul economic, politic, militar şi moral în care se găsea, vor fi *pedepsiţi într-un mod perfect organizat.*[8] Antonescu a explicat că *deşi nu intenţionează să încalce legea când aplică pedepsele, va proceda cu atât mai nemilos în limitele legii.*[9] Potrivit decretului lege nr. 3075 din 7 septembrie 1940:

> *Toţi demnitarii statului care au ocupat în ultimii 10 ani demnitatea de prim-ministru, ministru secretar de stat, subsecretar de stat, secretar general de minister, prefect de poliţie al Capitalei, director general de regii publice sau de alte instituţiuni publice, şeful Marelui Stat-Major, guvernator al Băncii Naţionale a României, comandant al Străjii Ţării şi resident regal, sînt obligaţi să facă o declaraţie a averii lor, care va prevede:*
>
> *a) Starea patrimonială din momentul numirii lor în funcţiune, atît cea personală, cît şi a familiei* [...]
>
> *b) Starea patrimonială din momentul ieşirii din funcţiune, atît cea personală cît şi a familiei;*

---

6 DGFP, seria D, vol. XI, doc. 19, telegrama nr. 1530, 5 sept. 1940, ambasadorul în România către Ministerul de Externe.

7 Ibid., doc. 75, 19 oct. 1940. Tippleskich a raportat de asemenea că *generalul Antonescu dă impresia unui om cu voinţă puternică. Atacă sarcinile pe care şi le-a impus cu o energie de fier. C[...]egoric [...]-cură de mare autoritate, datorită neabătutei respingeri, dovedită în mod repetat, a fostului rege şi a anturajului său*[...] *Personal, generalul Antonescu face o impresie plăcută şi pare sincer.*

8 [I]bid., doc. 381, telegrama nr. 40, 23 nov. 1940. Înregistrare a unei conversaţii între Führer şi ministrul preşedinte român, general Antonescu, la Berlin, la 22 nov. 1940, în prezenţa ministrului de Externe al Reich-ului, pp. 662–670.

9 Ibid.

c) Starea patrimonială de astăzi, atît cea personală, cît și a familiei.

d) Explicațiuni asupra provenienței averii și asupra înstrăinărilor.[10]

Ministrul polon a adăugat că pe lângă acestea urmau să se facă anchete:

[...] *asupra cheltuielilor de stat pentru armament și căile ferate, precum și asupra proceselor politice sub regimul anterior. A abolit diverse privilegii de care se bucurau demnitarii, mulțimea de uniforme de ceremonie și rangul și titlul de Ambasador în serviciul diplomatic român.*[11]

În această privință, este caracteristic faptul că deși titlul oficial al șefului statului român, „Conducător" – corespondentul românesc pentru „Führer" sau „Duce" – fusese pus în circulație cu doi ani înainte de către Carol, Antonescu și-a dat osteneala să anunțe în ziare că în toată *corespondența scrisă și verbală cu șeful Statului se va folosi formula „general"*.[12]

În timp ce Antonescu *încerca să eradicheze racilele trecutului prin mijloace legale*, germanii îl împiedicau în eforturile sale, oferind protecție celor aflați de multă vreme în serviciul lor plătit.[13] Anturajul lui Carol – *camarila* sa – a fost principala țintă a anchetelor lui Antonescu. De pildă, din unsprezece generali demiși de Antonescu la 10 septembrie 1940, deoarece *prin lingușiri incompatibile cu demnitatea de ostaș, au ocupat înalte comandamente, încurajând apoi neseriozitatea și lipsa demnității ofițerești* și deoarece *au săvârșit acte grave de incapacitate, demoralizând prin fapta lor prestigiul oștirii*, opt erau fie sfetnici ai regelui, fie de multă vreme membri ai Casei Regale.[14] Acest mic grup de asociați, cei mai

10 *Timpul*, 9 sept. 1940.

11 Raportul nr. 52/R/66, 14 sept. 1940, contele Roger Raczynski către Ministerul de Externe al guvernului polon în exil, tradus de Vladimir Socor și Yeshayahu Jelinek, loc. cit., pp. 102–103.

12 *Timpul,* 8 sept. 1940.

13 Nicholas M. Nagy-Talavera, op. cit., p. 313.

14 *Monitorul oficial,* Partea I, nr. 216, 10 sept. 1940, decretul-lege nr. 3094. Trei dintre aceștia, generalii Gheorghe Mihail, Viktor Dombrovski și Gheorghe Liteanu au fost numiți Șeful Cartierului General, Primar și Prefect al Poliției Capitalei și Subsecretar de Stat pentru Ministerul de Interne, de către regele Mihai, după arestarea lui Antonescu, la 23 aug. 194

apropiaţi ai lui Carol, împreună cu Carol însuşi erau răspunzători pentru partea leului în ce priveşte corupţia şi violenţa din societatea românească timp de un întreg deceniu.

Dintre venerabilii eroi ai regimului lui Carol care au beneficiat de protecţia germană, cel puţin trei merită atenţie specială. Primul dintre aceştia a fost înfumuratul Mihail Manoilescu, care, după cum a notat Fabricius la Berlin, a fost contestat de Antonescu *datorită unor pretinse maşinaţiuni dubioase în trecut.*[15] Dar, după cum a mai notat Fabricius, *colegul meu italian şi cu mine ţinem neapărat să-l menţinem pe Manoilescu, semnatar al Diktatului de la Viena, în Cabinet, până se va aplica Arbitrajul.*[16] Având asigurările germanilor că după aplicarea Arbitrajului sprijinul lor pentru Manoilescu va înceta, Antonescu şi-a dat aprobarea.

Cu toate acestea, Manoilescu nu s-a mulţumit să se limiteze la acest rol şi a încercat, cu miopie, să restrângă şi mai mult opţiunile de politică externă ale României şi să o lege mai strâns de Germania. După cum a raportat Fabricius la 12 septembrie 1940, la câteva zile înainte de formarea noului guvern:

> *Ministrul de externe Manoilescu mi-a spus că se gândeşte să întrerupă relaţiile diplomatice cu Anglia. A spus-o spontan* [de fapt ministrul italian i-a vorbit despre aceasta în particular]. *Motivul era: 1. Atitudinea insultătoare a Însărcinatului cu Afaceri britanic, care a respins propunerea românească de a cumpăra vase fluviale britanice, cu observaţia că, chipurile, nici nu ar putea măcar să transmită o astfel de propunere la Londra. 2. Atacul la scară mare al Germaniei împotriva Angliei, la care România vroia să-şi exprime adeziunea prin acest act.*[17]

Dar Fabricius avea îndoieli privitor la autenticitatea acestei propuneri, pentru că Antonescu continua să fie corect, dacă nu chiar prietenos, faţă de britanici. După cum a notat în continuare reprezentantul german, *răspunzând întrebării mele în această chestiune ministrul de externe a spus că nu*

---

15 Ibid.

16 Ibid.

17 Ibid., doc. 52. Două luni mai târziu, Marea Britanie lua iniţiativa ruperii relaţiilor cu România, ca urmare a atacurilor violente ale gardiştilor împotriva mai multor ingineri britanici.

are încă consimţământul generalului Antonescu la această investigaţie.[18]

O a doua stafie a fostului regim era Nicolae Malaxa, industriaşul implicat în multe din scandalurile cu contracte de arme ale României. Malaxa era de mult timp un important susţinător financiar al Gărzii de Fier şi câştigase sprijinul german prin încheierea unui număr de contracte cu firmele de armament germane Krupp şi I.G. Farben.[19] Mai târziu, când relaţiile dintre Antonescu şi Gardă au ajuns la punctul final al rupturii, generalul a încercat din nou să îl aducă pe Malaxa în faţa poliţiei, fiind împiedicat de Wehrmacht-ul german. Potrivit raportului lui Fabricius către ministrul de Externe german, după ce Antonescu şi-a declarat dorinţa insistentă de a-l aresta şi judeca pe Malaxa, maiorul Troitsch de la Misiunea militară germană l-a informat pe Fabricius că primise ordin:

> [...] *să se îngrijească ca uzinele Malaxa să funcţioneze în continuare, iar Malaxa să nu păţească nimic. Întrebarea mea, dacă o posibilă îndepărtare a lui Malaxa din poziţia lui de forţă economică ar avea ca rezultat o intervenţie militară, a primit un răspuns afirmativ.*[20]

Mihail Moruzov a fost un alt membru al cercului intim al lui Carol pe care germanii au căutat să-l protejeze. Pe de o parte, Antonescu era într-o poziţie mult mai puternică faţă de fostul şef SSI, întrucât îl arestase deja pe Moruzov la întoarcerea acestuia la Bucureşti de la Viena la 6 septembrie 1940, în urma ultimei conferinţe a şefului Serviciului Secret cu şeful Abwehr-ului Canaris. Mai mult, pledoaria lui Antonescu împotriva lui Moruzov era inatacabilă, întrucât Anto-

---

18 Ibid. În timpul rebeliunii Gărzii de Fier, Horia Sima a încercat să-l forţeze pe Antonescu să accepte un guvern format din gardişti şi simpatizanţi ai acestora. Mihail Manoilescu, care de mult timp pleda în favoarea doctrinelor economice corporatiste, urma să fie numit ministru al Economiei.

19 Ibid., doc. 623, 7 ian. 1941 şi doc. 699, 24 ian. 1941; Al. Gh. Savu, op. cit., p. 321; Nicholas M. Nagy-Talavera, op. cit., p 313. Nagy-Talavera îl descrie pe necruţătorul lipsit de scrupule Malaxa ca fiind „geniul rău“ al regimului lui Carol.

20 DGFP, doc. 663, 15 ian. 1941. După război, Malaxa a avut acelaşi succes pe lângă noile autorităţi comuniste, reuşind în cele din urmă să emigreze din România în Statele Unite.

nescu strângea de un deceniu dovezi despre delictele sale. De multă vreme şef al spionajului, Moruzov nu numai că dădea încă de la începutul anului 1939, agenţilor Abwehr-ului documente de identitate ale Serviciului Secret Român, cu binecuvântarea regelui Carol şi a lui Ernest Urdăreanu, ci continua să delapideze fonduri şi, aproape cu succes, să ascundă acest lucru invocând necesitatea păstrării secretului pentru apărarea statului.[21]

Pe de altă parte, germanii aveau practic un interes mai mare să îl protejeze, deoarece, spre deosebire de Malaxa, care teoretic putea fi înlocuit de orice om de afaceri competent, Moruzov era cel care cunoştea secretele, fiind dispus să le împărtăşească Germaniei, şi nu era deloc sigur că un succesor ar fi avut aceleaşi cunoştinţe sau ar fi fost la fel de generos. Canaris a insistat foarte mult ca Moruzov să fie apărat. La începutul lui septembrie 1940, se pare, Canaris i-ar fi propus prinţului gardist Sturdza, care urma să plece la Bucureşti, unde urma să fie numit ministrul afacerilor externe: *În curând veţi fi din nou în România. Foarte probabil vi se va da o slujbă importantă. În folosul intereselor noastre comune, vă cer să îmi promiteţi că veţi face tot posibilul să protejaţi viaţa şi libertatea lui Moruzov.*[22]

Canaris însuşi a vizitat Bucureştiul la scurt timp după arestarea lui Moruzov, pentru a interveni personal pe lângă Antonescu. Potrivit spuselor lui Eugen Cristescu, care a preluat conducerea SSI în decembrie 1940, după ce Canaris şi-a exprimat cererea:

> *Antonescu îi expune motivele care l-au determinat să ia această măsură, adăugând că justiţia îşi va spune cuvântul asupra tuturor acuzaţiilor ce i se aduc în legătură cu activitatea sa ca şef al Serviciului Secret. La cererea lui*

---

21 Ibid., doc. 116, 14 apr. 1940, pp. 165–167; doc. 345, telegrama 808, 29 mai 1940, Ambasadorul în România către Ministerul de Externe, pp. 466–467; şi vol. X, doc. 67, 30 iun. 1940, Ambasadorul von Killinger către Ministerul de Externe, pp. 69–73. Vezi şi *Din Memoriile lui Eugen Cristescu,* pp. 20–26. Întrucât Moruzov nu a fost niciodată un om foarte înstărit, probabil că şi-a folosit fondurile de provenienţă îndoielnică ca să-şi sporească influenţa profesională şi personală.

22 Michael Sturdza, *The Suicide of Europe,* p. 162.

Canaris, Antonescu dă asigurări că nu are nici o intenţie de a ridica viaţa lui Moruzov.[23]

Totuşi, în acest caz, intenţiile lui Antonescu s-au dovedit a fi lipsite de importanţă, întrucât, la 26-27 noiembrie 1940, într-o serie bine ticluită de crime de răzbunare pentru moartea „Căpitanului" lor, membrii Gărzii de Fier au preluat închisoarea Jilava, ucigând 65 din membrii fostului regim întemniţaţi acolo, printre care şi pe Mihail Moruzov.

Pe lângă faptul că i-a urmărit în justiţie în mod activ pe cei responsabili de cazurile de corupţie cele mai scandaloase, Antonescu a lansat o campanie de reformă mai activă privind individul, Biserica, şcolile, instituţiile de stat şi birocraţia de stat. De exemplu, într-un efort de a stăvili violenţa Gărzii de Fier împotriva fostului regim, a minorităţilor evreieşti şi maghiare, la 6 septembrie 1940, Antonescu a ţinut un discurs care urmărea să atenueze ura şi să promoveze un fel de armonie socială.[24] În discursul său, după afirmaţia că prima lege a noului regim era disciplina, Antonescu declara:

> *Tineretul a sângerat desigur şi a suferit adânc. Am suferit şi eu. Dar sângele nu poate fi răscumpărat cu sânge şi nici suferinţa prin noui suferinţe. Nu-şi iubeşte ţara, nu cinsteşte neamul şi nu respectă ceasul, cel ce face astfel. Nici o violenţă. În contra nimănui.*[25]

În mod similar, la o zi după abdicarea oficială a regelui Carol al II-lea, Antonescu a publicat „Principiile de bază ale noului ..at" la toate nivelurile instituţiilor guvernamentale civile şi militare.[26] Existau cinci puncte principale în această campanie îndelung elaborată: (1) legalitate integrală, (2) dreptate, (3) omenie, (4) exemplu personal şi (5) iniţiativă, şi ea ţintea în mod clar la ridicarea poporului român, din marasmul în care se scufundase, la ' nivel cât mai înalt de comportament moral şi etic. Îl citâm *in extenso,* întrucât explicitează concepţia lui Antonescu despre statul „bun" pe care spera să-l întemeieze:

---

23 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu,* p. 38. Canaris îl vizitase pentru ultima dată pe Moruzov la Bucureşti în mai 1940.

24 General Ion Antonescu, *Către Ţară: 6 sept. 1940 – 22 iun. 1941*, p. 13.

25 Ibid.

26 Ibid., p. 19–20.

1) Legalitate integrală. [...]*Aplicarea legalităţii integrale, fără nici un fel de deosebire, formează baza oricărei instituţii. Din ea derivă... încrederea şi siguranţa în destinele noastre. Legalitatea integrală înseamnă libertate de acţiune, lipsă de teamă, ridicarea prestigiului fiecăruia, sporirea iniţiativei şi curajul necesar pentru a munci şi a înfăptui...*

2) Dreptatea. [...]*Dreptatea se dă după legiuiri scrise, dar se dă şi după comandamente de ordin moral şi sufletesc. A avantaja pe unii în dauna altora, fără a ţine seamă de merite şi mai ales de greutăţi, este desigur nedrept.*

3) Omenia. Orice şef trebuie să se poarte cu subalternii săi cu omenie. Acest sentiment nu poate şi nu trebue să lipsească nici din armată, unde disciplina cere rigiditate în unele ocazii. Sentimentele sufleteşti şi de omenie faţă de subalterni aduc din partea acestora dragoste de muncă, încredere în şefi, înviorare morală în toate acţiunile lor bune, mândria respectului ce li se dă şi desvoltă personalitatea tuturora. [...]*Nu trebue să se uite că rolul şefului este de a îndrepta cu părintească atitudine, nu de a fi aspru, de a pedepsi, de a umili. Nu se pot cere sacrificii sufletelor care au fost crescute la şcoala umilinţei. Şeful trebue să fie sever, însă urban şi civilizat în raporturile în servicii şi în afară de serviciu în raporturile cu subalternii săi. Cele două atitudini aplicate până azi, una de platitudine în sus şi alta de brutalitate în jos, trebue să dispară fiindcă astfel de şefi pe orice treaptă s-ar găsi nu au, nu pot avea prestigiu, Autoritatea derivă numai din exemplu şi din superioritatea în atitudine, în gândire, în cultură şi în procedare.*

4) Exemplu personal. A pretinde exercitarea tuturor virtuţilor de mai sus, fără ca şeful să le practice integral, este a lipsi subalternul de unul din elementele fundamentale în conducere: exemplul personal. Recomand şi pretind deci tuturor celor hărăziţi să conducă bunul exemplu.

5) Iniţiativa. A aştepta totul de la şef, rămânând în pasivitate; este cu desăvârşire condamnabil. A avea iniţiativă, înseamnă a avea curajul răspunderii şi încrederea că riscurile vor fi dominate de rezultate. [...]*Duşmanii iniţiativei sunt: centralismul, neîncrederea şi nepriceperea. În cadrul legilor existente, iniţiativa cea mai largă trebue să anime*

pe toţi câţi fac parte dintr-o instituţiune civilă sau militară. Ceiace trebue însă să se ţină în seamă în executarea iniţiativei este corectitudinea în interpretarea legilor şi în aplicarea lor. Pentru armată, în special, iniţiativa este o necesitate vitală. Practica iniţiativei constitue pentru toţi o înaltă şcoală morală de vrednicie şi de curaj. De aceia, trebue ridicată la rangul de cult.[27]

La un consiliu de miniştri întrunit la 21 septembrie 1940, Antonescu a discutat în mod special rolul prefectului în administraţia de stat. Conduita prefecturilor era o problemă deosebit de spinoasă, întrucât, sub Carol, ele deveniseră arma personală de represiune politică a regelui , mai obişnuite să organizeze represalii împotriva indivizilor şi a grupurilor, pe baza ordinelor primite de la Bucureşti – ordine dirijate aproape în exclusivitate de imperativele oportunismului politic –, decât să se îngrijească în mod responsabil de ordinea socială şi de interesele reale ale societăţii civile. După cum explica Antonescu, ţelul lui era:

> [...]*să-i dăm răspundere completă, dar şi libertatea de iniţiativă completă. Dacă nu dai libertate şi iniţiativă completă cuiva, el nu poate să răspundă total. Prin urmare, principiul să fie acesta: Prefectul având libertate şi iniţiativă totală, are şi răspundere totală. Eu vreau să fie trecută în lege ideea aceasta, a iniţiativei totale, şi a răspunderii totale.* [...]*Eu vorbesc cu o vastă experienţă administrativă.* [Ministrul de interne] *Dl. general Petrovicescu ştie că în şcoala militară eu am pierdut galoanele de sergent major pentru acte de iniţiativă, făcute în cadrul drepturilor mele. Eram şef de promoţie la şcoala militară, dar tot pentru asemenea acte de iniţiativă am fost dat de două ori afară. Restul îl ştiţi din cariera mea. Niciodată nu veţi găsi un subaltern care să se plângă de Generalul Antonescu; dar cei mai mari s-au plâns mereu. Aceasta a fost lupta pe care am dus-o în viaţă şi tot ce am reproşat*

---

27 Ibid. În primăvara anului 1941, Antonescu a reeditat aceste principii pentru toate instituţiile guvernamentale, academice şi particulare din întreaga ţară, într-o formă doar uşor modificată, ca *Principiile de bază cari trebue să călăuzească toate treptele ierarhice în exercitarea atribuţiunilor lor*. Vezi şi versiunea publicată la Iaşi, Biblioteca Universităţii, 17 mai 1941, pp. 1–7. Autorul mulţumeşte profesorului Gh. Buzatu pentru că i-a semnalat această versiune..

corpului ofiţeresc este că n-a avut curajul să spună unui superior: aceasta nu se poate, aceasta este nelegal. Eu duc lupta aceasta de 40 de ani. Am spus şi Regelui Carol, când am fost Ministru şi Şef al Marelui Stat-Major: „n-ai dreptul să faci aceasta, fiindcă nu este legal". Prin urmare, dacă am răspundere, trebue să-mi laşi toată iniţiativa. Fiecare trebue să ne luăm răspunderi istorice astăzi, nu numai răspunderi politice. Se poate întâmpla să greşim, dar să răspundem. Să nu ţinem ţara în loc de teamă că vom răspunde mai târziu. Dacă suntem de bună credinţă în actele noastre, istoria nu ne poate condamna. Prin urmare, să se accentueze că Prefectul are toată iniţiativa în cadrul legal, însă el trebue să uzeze de această iniţiativă la maximum, fiindcă răspunde la maximum.[28]

Trei săptămâni mai târziu, la 14 octombrie 1940, Antonescu a convocat o Conferinţă a prefecţilor la Bucureşti pentru a le explica mai pe larg principiile care trebuiau să-i îndrume în muncă:

Justiţia este aceea care trebue să facă dreptate într-un stat organizat şi civilizat. Nu trebue s-o facem fiecare din noi, căci atunci deschidem poarta arbitrarului, prin care se strecoară toate relele unei administraţii. Mergi din sancţiune în sancţiune până ajungi la crime. Regimul din 1930 a pornit cu arbitrarul şi a terminat cu crima. Nu vă amestecaţi în lucruri care nu vă privesc. Politica în această ţară o duce guvernul. El hotărăşte cine trebue să tragă consecinţele pentru greşelile trecutului; prin ce organe să le tragă, căci noi n-avem dreptul să ne amestecăm în mersul justiţiei. Ordinul pe care l-am dat primului preşedinte de la Casaţie este următorul: Îţi dau ordin să nu execuţi nici ordinul Generalului Antonescu! [...] *Justiţia însă nu poate da pedepse în 24 de ore. Ea trebuie să cerceteze, să se lumineze, pentru ca pedepsele aplicate să fie bazate pe realităţi.*[29]

Antonescu a rugat apoi prefecţii să îl ajute să se „termine cu sectarismul":

Faceţi apel la oameni care să servească nu regimul ci ţara. Fiţi mărinimoşi. Fostul dv. şef vă învaţă totdeauna

28 *Pe marginea prăpastiei*, pp. 107–109.
29 Ibid.

să nu răspundeţi celui ce v-a maltratat cu o maltratare. Aceasta nu înseamnă să iertăm, dar să nu le răspundem cu ciomagul. Noi trebue să mergem la redresarea ţării din întinderea mâinii la toţi acei oameni necompromişi, capabili ca prin munca, prin priceperea, prin trecutul lor şi prin posibilităţile lor să constitue un ajutor pentru ţară şi pentru noi toţi.[30]

Potrivit relatărilor contemporanilor săi, dacă exista o persoană potrivită care să susţină astfel de reforme, acela era Antonescu. Nunţiul papal la Bucureşti, Andrea Cassulo, care s-a întâlnit de multe ori cu Antonescu în timpul războiului, adesea ca să intervină în favoarea evreilor, l-a descris pe Antonescu în octombrie 1940 la Sfântul Scaun astfel:

> [...] *un soldat în adevăratul înţeles al cuvântului. Simplu în comportament, maestru al conversaţiei, dar precis şi limpede. Are o fire sinceră, e un om just şi de onoare, şi se bucură de un bun renume printre toţi oamenii. Nu doreşte decât binele ţării sale şi face eforturi să insufle diverselor instituţii adminstrative de stat un adevărat simţ al datoriei, al sacrificiului, al justiţiei. Într-un cuvânt, doreşte reconstrucţia morală, civică şi politică a naţiunii devastate de evenimentele recente care au avut loc şi care au dus-o la o profundă depresiune. De ani de zile încearcă să-i trezească pe conducătorii ţării la realitatea situaţiei, dar nu a fost nici urmat, nici ascultat. Mai mult, pentru că a arătat simpatie faţă de partidul devenit acum partidul naţional* [Garda de Fier], *a fost înlocuit şi ţinut sub supraveghere. Generalul nu a fost niciodată legionar, dar a văzut întotdeauna în Garda de Fier o forţă crescândă care nu poate fi neglijată.*[31]

De la bun început, Antonescu a accentuat în faţa noilor săi parteneri germani că baza regimului său nu este aplica-

---

30 Ibid., p. 189.

31 Pierre Biet, Angelo Martini, Robert D. Graham, and Burkhart Scheider, editors, *Actes et Documents du Saint Siège Relatif à la Seconde Guerre Mondiale: Le Saint Siège et la Guerre en Europe Juin 1940 – Juin 1941*, Cetatea Vatican, Libreria Editrice Vaticana, 1967; doc. 129, raportul nr. 6556/40, nunţiul papal, Andrea Cassulo, Bucureşti, către cardinalul Maglione, 25 oct. 1940. Vezi şi Ion Dumitriu Snagov, *România în diplomaţia Vaticanului: 1939 – 1944*, Bucureşti, Editura Garamond, 1991, p. 113.

rea vreunei ideologii politice, ci mai degrabă restabilirea unei ordini sociale fundamentale, asigurarea nevoilor materiale primordiale pentru poporul său, şi instituirea reformei sociale. Acest lucru este demn de notat, pentru că se putea, evident, câştiga capital politic pe lângă germani prin accentuarea unei afinităţi ideologice deja presupuse pentru Garda de Fier. Dimpotrivă, la prima sa întâlnire cu Hitler, Antonescu a început prin a afirma că nu fusese niciodată legionar:

> [...]*nici nu avea vreo legătură politică cu Garda de Fier, ci simpatizase doar cu ea pe plan spiritual, sprijinind-o în lupta pentru justiţie şi recunoaştere internaţională. Din această cauză fusese persecutat de fostul rege şi ameninţat cu moartea. La preluarea puterii, a trebuit să accepte gravele consecinţe ale perioadei anterioare de neţărmurită demoralizare. Astfel, evacuarea Basarabiei şi Bucovinei sub presiunea Rusiei avusese loc în condiţii foarte speciale. Se petrecuseră incidente la frontieră în extremitatea nordică a acelei zone, care duseseră la multe pierderi de ofiţeri şi de soldaţi. Cu siguranţă că acum situaţia era mai calmă, dar valul de refugiaţi din Basarabia şi Dobrogea nu se mai sfârşea. Refugiaţii, al căror număr Antonescu îl estima la 300 000, reprezentau o grea povară pentru statul român, care trebuia să le pună la dispoziţie locuinţe, hrană şi bani.*[32]

Antonescu a fost deosebit de insistent la prima sa întrevedere cu Führer-ul, în special în privinţa dreptului demografic şi istoric al României asupra Transilvaniei şi intenţiei României de a pretinde această provincie în ciuda celui de al doilea arbitraj de la Viena, precum şi în exprimarea speranţei că Germania va interveni pentru a proteja marea minoritate română cedată Ungariei.[33] După cum i-a spus lui Hitler:

> *După Arbitrajul de la Viena, politica sa se sprijinea pe doi stâlpi: garantarea graniţelor şi protecţia minorităţii de 1 350 000 de români rămaşi în Ungaria, a căror viaţă,*

32 DGFP, doc. 381, pp. 662–670.

33 Ibid., doc. 380, pp. 654–662, RAM nr. 47, 23 nov. 1940, Înregistrare a convorbirii între ministrul de Externe al Reich-ului şi general Antonescu, din 12 nov. 1940, şi doc. 381, pp. 662–670.

proprietate şi libertate erau garantate prin acest Arbitraj.[34]

În ce priveşte Transilvania, Antonescu a afirmat că România *nu va renunţa niciodată la luptă* pentru recâştigarea ei, deoarece *românii au fost primii în aceste regiuni şi vor fi ultimii care vor pleca de aici.*[35] Atacând cu atâta neaşteptată energie chestiuni pe care fusese prevenit în mod expres atât de Ribbentropp cât şi de Goering să nu le abordeze, întrucât Germania le consideră soluţionate, Antonescu şi-a câştigat respectul şi încrederea lui Hitler în cursul primei lor întrevederi, iar România de sub Antonescu şi-a permis să-şi menţină un grad remarcabil de independenţă şi control în economia şi politica sa internă. Potrivit consemnării oficiale a acelei prime întrevederi, *Führer-ul a răspuns că a fost foarte încântat să întâlnească, pentru prima dată, un om care pledează pentru cauza ţării sale cu multă înflăcărare.*[36]

Respectul lui Hitler a constituit un câştig important atât pentru Antonescu cât şi pentru România. I-a procurat lui Antonescu o neaşteptată influenţă asupra lui Hitler şi, implicit, asupra proceselor din România, care nu ar putea fi altfel explicată. Această influenţă, într-o măsură remarcabilă, a permis României să scape de jefuirea resurselor umane şi materiale petrecută în toate celelalte ţări în care Germania şi-a încartiruit trupele, indiferent dacă acestea erau aliate sau duşmane. Însă linia politică generală, externă şi militară, a României fusese deja de mult stabilită în momentul în care Antonescu a preluat conducerea ţării sale în dezmembrare. După cum a raportat ataşatul militar britanic la 5 septembrie 1940:

> *Este aproape sigur că nu vor fi organizate acţiuni de rezistenţă pe scară largă, întrucât astfel de acţiuni ar aduce după ele trupele germane şi ar duce la completa dezmembrare a ţării. Presupunem că Antonescu, prin introducerea*

34 Ibid., doc. 381.

35 Ibid.

36 Ibid., doc. 389. În timp ce Hitler a admirat insistenţa şi curajul lui Antonescu, contelui Galeazzo Ciano şi lui Benito Mussolini li s-a părut jignitor că acesta *a atacat violent Arbitrajul de la Viena* la care Italia subscrisese (Galeazzo Ciano, *Journal Politique. 1939 - 1943*, vol. I, Neuchâtel, Editions de la Baconnière, 1946, p. 305).

unei administrații mult mai puternice, va face tot ce îi stă în putință ca să stabilizeze situația și că va continua această politică [de acceptare a Dictatului de la Viena].[37]

ANTONESCU, FASCISMUL, NAȚIONALISMUL ȘI ANTISEMITISMUL

Spre deosebire de cazul lui Carol, istoricul trebuie să cerceteze mult ca să găsească vreo dovadă de simpatii profasciste din partea lui Antonescu înainte de intrarea germanilor în România. Cu toate acestea, faptul că Antonescu s-a întâlnit cu Codreanu la sfârșitul anului 1935 și că avea o anumită influență asupra „Căpitanului" este adesea interpretat ca o dovadă a simpatiei sale profasciste și a sentimentului antisemit. Însă în nici una din scrierile sau cuvântările sale, inclusiv cele adresate lui Hitler sau chiar Gărzii de Fier după septembrie 1940, el nu s-a referit la legătura cu Codreanu decât ca la o simplă șansă de a cunoaște mai bine o forță politică majoră din țară, chiar și atunci când o astfel de afirmație i-ar fi adus, evident, un câștig. Mai mult, Antonescu avea o atitudine deschis critică față de ideologiile politice, pe care le considera, de la prima până la ultima, „neserioase". După cum i-a spus lui Hitler:

> *În ce mă privește, eu nu sunt decât un soldat. Astfel, eu nu pot crede în revoluție, ci în reorganizare. Iertați-mi scepticismul în materie ideologică, dar mă îndoiesc că un sistem politic este în stare să rezolve multiplele probleme puse de nevoile existenței unui popor. Acest sistem seamănă cu un sac prea mic în care încerci să închizi un corp prea mare. Când îi bagi capul, rămân picioarele afară*[...][38]

De asemenea, nu există nici urmă de fascism sau antisemitism în discursurile, înregistrările de conversații sau scrie-

37 WO 208/1741, telegrama nr. 00226, cifru, 5 sept. 1940, atașatul militar către War Office, pentru Department of Military Intelligence, PRO.

38 Larry L. Watts, *În serviciul Mareșalului,* vol. I, München, Ion Dumitru Verlag, 1985, p. 24.

rile sale de dinainte de preluarea puterii în 1940. Pe de altă parte, naţionalismul său, extrem după standardele occidentale, era evident şi însoţit de veşnicul său partener, xenofobia. Dar nici măcar aici nu există vreo pledoarie pentru violenţă sau brutalitate: dimpotrivă. Lămuritoare pentru natura xenofobiei generalului este o scrisoare către nepotul său, Marius Tomiade, scrisă în vara anului 1923, în care Antonescu avertiza:

> *Comitem o eroare când acordăm tratament special minorităţilor. Este o slăbiciune pe care o vom plăti scump. Fireşte, nu sunt de părere ca minorităţile să fie tratate incorect. Dar sunt partizanul respectării stricte a legii de către toţi.*[39]

Există, în trecutul său şi până în 1940, unele incidente care sugerează că, dacă Antonescu nu era lipsit de sentimente antisemite, acestea aveau un caracter strict delimitat şi neviolent. Dacă acestea ar putea fi simple exemple de comportament excepţional, proprii şi antisemiţilor înverşunaţi, nu s-au descoperit deocamdată exemple contrare până în septembrie 1940. De la cererea în căsătorie, refuzată, adresată unei evreice din Galaţi, Mitzi Goldberg, în 1915, până la intervenţia generalului evreu Rozin, din iulie 1940, care i-a salvat viaţa, astfel de exemple de comportare excepţională, dacă despre aşa ceva este vorba, se găsesc din abundenţă.

Dovezile sugerează cu pregnanţă că, deşi Antonescu împărtăşea în mod inerent naţionalismul xenofob, deci şi antisemit, răspândit în regiune la acea vreme, el nu făcea discriminări după principiul trăsăturilor rasiale, etnice şi religioase, ci mai degrabă ţinea cont dacă un om se ţine de cuvânt şi este patriot: fie că este român sau nu.[40] Acest lucru este îndeosebi valabil înainte de septembrie 1940, dată după

---

39 Furnizată autorului de către Marius Tomiade şi Henrietta Magherescu, Bucureşti, 24 mai 1991. O copie a acestei scrisori poate fi găsită şi în corespondenţa personală: Dos. 1923 – 1927, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

40 Cele două măsuri de „onoare“ şi „patriotism“ nu erau necesarmente legate în concepţia lui Antonescu, pentru că el arăta mare respect şi pentru duşmanii onorabili. Sexismul care domina la acea vreme nu îi permitea lui Antonescu să învinuiască o femeie, Lupescu, de corupţie la Palat, deşi îşi dădea seama de amestecul ei în această chestiune.

care orice conducător român ar fi fost supus unor presiuni serioase dacă ar fi îmbrăţişat linia politică antisemită. Exemple ale unei astfel de atitudini nu sunt greu de găsit în discursurile şi scrierile sale. Ele formează, în mod real, un *leitmotif* în gândirea lui Antonescu. De pildă, printre sutele de scrisori de sprijin primite cu ocazia demisiei sale de la Marele Stat-Major, din partea personalului militar şi civil care dorea reforma, se găseşte una datată 16 septembrie 1934, din partea arhitectului evreu H. Clejan.[41] Clejan era un vechi prieten al lui Antonescu şi proiectase vila generalului din zona turistică Predeal. Mai târziu, în timpul războiului, Clejan avea să activeze ca om de legătură între Antonescu şi şeful Comunităţilor evreieşti, dr. Wilhelm Filderman. În această scrisoare, după ce îşi declara admiraţia cea mai intensă pentru general, Clejan exprima:

> [...]*şi speranţa că vă este rezervată incerta misiune cerută de aptitudinele şi meritele Domniei voastre, pentru cel mai mare interes al ţării.*
>
> *Scuzaţi această lipsă de modestie din partea mea. E simpatia, cel mai înalt respect şi devotament ce vi-l port, care m'a determinat să fac aceasta.*

Antonescu a răspuns:

> *Iubite domnule Clejan*
>
> *Mulţumesc din toată inima pentru sentimentele D-tale.*
>
> *Am pierdut o luptă. Voi câştiga însă victoria. Şi dacă voi cădea eu definitiv, alţii, mulţi alţii, vor lua steagul şi-l vor duce la izbândă.*
>
> *Fără gesturi energice nu se poate triumfa. Am făcut unul. Voi mai face şi altul.*
>
> *Cauzele drepte şi mari ale neamului nu pot fi strangulate cu forţe artificiale şi trecătoare.*
>
> *Cu cele mai bune sentimente.*
>
> *General Antonescu*[42]

De fapt, înainte de 1940, ţintele tipului de naţionalism antonescian nu erau evreii, ci mai degrabă ofiţerii români ne-et-

---

41 H. Clejan către generalul Antonescu, 16 dec. 1934, scrisoarea nr. 18, coresp. personală, Dos. 1933 – 1934, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

42 Ibid.

nici de care tindeau să se înconjoare conducătorii regali, indiferent de atitudinea pe care o afişaseră aceştia în timpul primului război mondial. În scrisoarea lui Antonescu către Gheorghe Tătărăscu privind demisia din postul de ministru al Apărării din martie 1938, el dădea exemple clare despre ce anume îi jigneau patriotismul. După ce se referă la încercarea de după primul război mondial de a da credit lui Berthelot şi Misiunii militare franceze pentru toate operaţiunile militare reuşite ale României, Antonescu se ridică împotriva sentimentului de inferioritate şi a lipsei de elementară mândrie naţională pe care acest fel de practici le creau în ţară, scoţând în evidenţă faptul că ofiţerii superiori români:

> [...] *ar fi preferat ca meritul conducerii să-l aibă mai bine un străin decât un tânăr camarad de al lor şi un român neaoş. Dacă aş fi fost născut cu un „sky" sau un „ici" oarecare în sânge şi în suflet aş fi avut mai multe calităţi.*[43]

Antonescu a ridicat de asemenea problema a doi foşti ofiţeri ai Puterilor Centrale care, după ce luptaseră împotriva României în primul război mondial, s-au bucurat de promovări rapide şi de o semnificativă influenţă la Palat imediat după război. După cum nota Antonescu:

> *Printre acei astfel înaintaţi se găseşte şi generalul Schmitt. Pe când eu mă străduiam la Armata de Nord, la Bucureşti, la Mărăşeşti, la Iaşi şi la Tisa să răzbesc cu tunul la graniţele României, el trăgea în ele şi încă cum. Venit proaspăt şi de-a gata este făcut general* [al Armatei Române] *la 42 de ani. Nimeni nu s-a speriat, nimeni nu a schiţat un gest de mândrie, de ruşine, de grijă.* [...] *Desigur că nu dl. Schmitt este vinovat de ce s-a întâmplat. Nu am nimic cu dânsul. Din contra, îl consider ca pe un om foarte cumsecade, foarte priceput în anumite probleme şi foarte onest. Îl stimez şi-i întind mâna de la ostaş la ostaş. Constat însă că conducerea statului este fără busolă. Numai în*

---

43 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 62/1940, pp. 59–91. Vezi şi Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, ed., *Ion Antonescu: Citiţi, judecaţi, cutremuraţi-vă*, p. 12. Antonescu se referă aici la generalul Henric Cihoski, care era de origine poloneză, şi la generalul Ion Iacobovici de origine slavă. Generalul Iacobovici a servit şi el alături de forţele Puterilor Centrale împotriva României în primul război mondial.

haos se pot produce astfel de greşeli. Nu faţă de generalul Antonescu, ci faţă de un principiu.[44]

Limbajul antisemit nu a fost folosit niciodată de Antonescu în alocuţiuni publice, nici măcar după 6 septembrie 1940, când România era deja în alianţă *de facto* cu Germania, iar el era obligat să împartă puterea cu Garda de Fier a lui Horia Sima.[45] În timpul acestei perioade de mai târziu el a folosit termenul de „jidan" pentru evrei, în memoriile sale interne către membrii gardişti ai guvernului său, înaintea Rebeliunii Legionare. Dar aproape toate aceste incidente erau legate de

---

44 Ibid., pp. 21-22. Antonescu menţionează de asemenea cazul generalului Phleps, *care a tras cu tunul în România Mare, care nu ştie nici astăzi româneşte şi care nu era nici propus de şeful responsabil, în capul Corpului Vânătorilor de Munte,* unde îşi făcea serviciul în toamna anului 1937. Vezi, ibid., p. 37. Phleps a dezertat în cele din urmă la armata germană în 1944. Într-o măsură considerabilă aceasta era reacţia comună la lipsa de respect a lui Carol pentru sentimentul naţional în societatea românească. De pildă, în decembrie 1938, Iuliu Maniu a protestat în faţa lui Carol că, în Transilvania, guverne româneşti succesive: *Cu metode ilegale, ele au impus ca parlamentari, persoane necunoscute, adesea trădători notorii ai cauzei naţionale în timpul jugului străin, şi au umplut funcţiunile politice şi administrative cu elemente străine de împrejurările locale şi de cetăţenii acelor ţinuturi. Au revocat din serviciu ardeleni şi bănăţeni bine cunoscuţi, bucurându-se de o aleasă reputaţiune, cunoscători ai nevoilor şi spiritului provinciei. Elemente cu mari merite, în luptele naţionale din trecut pentru unitatea noastră de stat au fost înlăturate în zâmbetele de ironică satisfacţiune ale minoritarilor.* („Memorandumul Românilor din Transilvania Prezentat M.S. Regelui Carol II în 15 decembrie 1938", în Iuliu Maniu, op. cit., p. 111).

45 Ades citata „dovadă" că Antonescu era un antisemit feroce, pretinsu său discurs la întrunirea din 8 iul. 1941 a Cabinetului Miniştrilor, care scoate de asemenea în evidenţă faptul că în această privinţă nici o lege nu îi constrânge pe români, a fost ţinut de Mihai Antonescu şi a stârnit o reacţie negativă imediată din partea lui Ion Antonescu. Din nefericire, mai mulţi istorici au acceptat cele susţinute la procesul-înscenare comunist ca fiind adevărate, şi nu şi-au dat osteneala să verifice paternitatea acestui discurs. Mai neplăcut este faptul că istoricii au acceptat aceste afirmaţii deşi exista o indicaţ , clară că întreaga întrunire era prezidată de Preşedintele în exerciţiu, Mihai Antonescu. Mihai Antonescu era doar preşedinte în exerciţiu când Antonescu era pe front sau în vizită oficială în afara ţării. Ca exemplu a folosirii greşite a acestui document, vezi Jean Ancel, „The Jassy Syndrome (I)", *Romanian Jewish Studies,* Volume I, Spring 1987, November 1, p.

denunţarea crimelor gardiste împotriva evreilor, şi este clar că această adoptare a limbajului lor era o încercare de a-i convinge pe gardişti că el apără domnia legii mai degrabă decât pe evrei *per se*. Acuzaţiile de „filoévreu“ şi de „protector al evreilor“ erau metode populare de discreditare a adversarilor ne-evrei, şi Garda le folosea cu largheţe împotriva lui Antonescu, atât pentru a-i stârni pe românii antisemiţi împotriva lui, cât şi pentru a-i submina poziţia faţă de germani. Deşi un naţionalist feroce, cuvintele lui Antonescu indică faptul că pentru el, ca pentru majoritatea ofiţerilor, naţionalismul era un concept cuprinzător, legat mai strâns de noţiunea de stat decât de aceea de naţiune etnocentrică exclusivistă, îndrăgită de fascişti. Se pare că patriotismul era standardul după care judeca „românismul“. Există numeroase indicii ale acestei atitudini. De pildă, după cum a declarat Legaţia română la Paris omologului german la 8 octombrie 1942:

> *Legaţia regală română, din însărcinarea personală a Conducătorului statului român, mareşalul Antonescu, are onoarea să roage Ministerul de Externe* [German] *să binevoiască să intervină în mod favorabil pe lângă autorităţile germane competente din teritoriul francez ocupat, pentru ca acestea să recunoască valabil paşaportul român fără însemne distinctive pentru evrei, precum şi calitatea de cetăţean român, avocatului S. Rosenthal, fost plenipotenţiar şi consilier juridic în Ministerul de Externe al României la Bucureşti. Paşaportul român a fost eliberat domnului S. Rosenthal, care este de origine evreu, în aceste zile, de Consulatul General al României la Paris, la dorinţa personală a mareşalului Antonescu ca o recunoaştere pentru serviciile deosebite pe care el le-a adus până acum statului român.*[46]

Înţelepciunea convenţională spune că Antonescu era partizan şi practicant al urii rasiale şi etnice, în special al antisemitismului, chiar înainte de a prelua puterea în septembrie

---

46 ISISP, Fond XXIV, Dos. 3314, pp. 73–74. Vezi şi BSA, USA Microfillm Collection, Role 486, T 120–4657, K 3422164, Auswartiges Amt, Ref. Deutschland, D III, Inland A/B, Judentum in Rumänien. Rosenthal s-a luptat alături de Antonescu la Conferinţa pentru despăgubiri de la Londra de după primul război mondial, împotriva încercării de a pune România să plătească o răscumpărare Ungariei – statul vecin urmaş al Imperiului Austro-Ungar.

1940, dar nu există nici o dovadă în sprijinul unei astfel de presupuneri. Există totuşi dovezi semnificative, care sugerează că folosirea retoricii antisemite între septembrie 1940 şi ianuarie 1941 era mai mult adoptarea unei formule politice care să ofere garanţii Germaniei şi să dezarmeze Garda de Fier decât expresia unei convingeri personale.

Antonescu a fost consecvent în atitudinea sa faţă de violenţa din ţară şi brutalitatea sectară. Aceasta era o atitudine derivată din experienţa sa personală şi din înţelegerea efectului pe care o astfel de violenţă şi brutalitate le exercită asupra psihicului unui popor şi a stabilităţii statului. După cum a explicat la o întrunire a Consiliului de Miniştri din 21 septembrie 1940: *Nu permit să se exercite simţul de bestialitate al naţiei, pentru că poate duce la o situaţie tragică neamul românesc.* [Trecutul] *a fost o tragedie pentru neamul românesc, să se termine cu această campanie odioasă.*[47]

La venirea la putere, Garda de Fier a emis o serie de reglementări care stinghereau drastic practicarea cultului mozaic. Aceasta a determinat o intervenţie imediată din partea comunităţii evreieşti. Potrivit unui raport din 17 septembrie 1940 al ministrului S.U.A. la Bucureşti, Franklin Mott Gunther:

> *Având în vedere îngrădirile drastice, Preşedintele Comunităţii Evreieşti* [Dr. Wilhelm Filderman] *s-a întâlnit cu Premierul* [Ion] *Antonescu care a fost de acord să amâne aplicarea noilor legi în aşteptarea anchetei în lumina informaţiilor şi a datelor anexate la protest. Totodată, generalul Antonescu a dat aigurări că nu îşi propune să adopte un program de persecuţie a evreilor, şi la ordinul său la 14 septembrie s-a emis o declaraţie conform căreia „nimănui nu i se permite să folosească violenţa împotriva cultelor sau persoanelor străine şi a distribuirii proprietăţii". Ieri, la prima mea întrevedere oficială cu generalul Antonescu, am menţionat că am primit cu uşurare şi satisfacţie declaraţia de mai sus. Generalul m-a asigurat că nu va tolera nici o persecuţie şi că eventualele acţiuni vor fi aduse în faţa justiţiei.*[48]

---

47 *Pe marginea prăpastiei*, p. 177.

48 871.404/148, M 39, telegrama nr. 544, 17 sept. 1940, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Departament Records, USNA.

Pentru a evita brutalitatea, Antonescu a dat instrucţiuni speciale ministrului gardist al propagandei, Alexandru Constant, în timpul întâlnirii consacrate creării unei prese serioase. De exemplu, Antonescu a explicat că el doreşte:

> [...]*să nu mai vadă în jurnale descrieri de crime, care excită sentimentele bestiale ale oamenilor. Sunt apoi procesele senzaţionale. Nu are voie nimeni să le comenteze în presă, ci să se redea ca în Anglia, sentinţa judecătorească, pur şi simplu, iar nu să se umple coloane întregi de ziare cu comentarii neserioase.*[49]

După ce l-a asigurat pe ministru că, mai târziu, Cabinetul său va discuta problema evreilor, masonilor şi a comuniştilor, Antonescu a afirmat:

> *Însă presa în această privinţă trebue să fie dirijată şi D-ta, D-le Constant, trebue să ţii cumpăna în această privinţă. Nu trebue violenţă, fiindcă prin aceasta n-am rezolvat niciodată nimic. După cum Regele Carol n-a putut să distrugă cu glonţul ideea legionară, către care se îndrepta ţara vertiginos, noi, nu cu violenţa vom rezolva problemele de Stat. Ori violenţa apare, în primul loc în presă şi trebue evitată, fiindcă apare imediat replica în domeniul economic şi ne doboară pe toţi. Deci în* ***problemele interne,*** *nici o violenţă. O presă decentă, ca presa engleză, în toate articolele de presă prima datorie este să păstrezi decenţa. Deci, D-le Constant, censorul D-tale, dacă nu se identifică cu D-ta şi D-ta cu Generalul Antonescu – şi prin urmare presa cu Generalul Antonescu – este cineva vinovat.*[50]

COOPERAREA ROMÂNO-GERMANĂ

Antonescu s-a apucat imediat să stabilească al „treilea referent“ al politicii externe pe care Carol îl neglijase aşa de mult: definirea politicii potrivit intereselor strategice ale României. Dar, spre deosebire de rege, Antonescu trebuia să se confrunte acum cu încă un obstacol, creat de Carol însuşi.

---

49 *Pe marginea prăpastiei,* op. cit., p. 111.
50 Întâlnirea Consiliului Cabinetului de Miniştri, 21 sept. 1940, cum este reprodusă în *Pe marginea prăpastiei,* pp. 112–113.

Dându-le germanilor acces practic necondiționat la tot ceea ce doreau în România, adesea depășind cererile lor inițiale, Acesta crease o serie de interese germane pe care Antonescu, dacă voia să mențină o oarecare autonomie economică și politică, trebuia să le restrângă, cu toate riscurile politice pe care le implica o astfel de restricție. În nici un domeniu nu era atât de delicată această problemă ca în cel al securității și al contrainformațiilor. La prima sa vizită la București, în septembrie 1940, făcută pentru a interveni în favoarea lui Mihail Moruzov, Canaris l-a informat pe Antonescu despre colaborarea foarte importantă și foarte strânsă care se dezvoltase deja între Abwehr și Serviciul Secret al lui Moruzov, și i-a cerut să autorizeze continuarea acestei colaborări.[51] Acesta a fost un șoc puternic pentru Antonescu. Deși considera în mare măsură criminală organizația lui Moruzov, Antonescu nu-și închipuise cât de mult coborâseră Moruzov și organizația lui pe panta trădării. Cele două verigi de legătură principale, locotenent colonelul Ionescu Micandru de la SSI și maiorul Stransky de la Abwehr, au fost aduse la întrunire și au primit prima autorizație oficială de a desfășura o activitate comună.[52]

La scurt timp după arestarea lui Moruzov, generalul Antonescu a numit șef al SSI pe un ofițer tânăr și talentat, colonelul Nicolaid, pe care îl cunoștea atât de la Cartierul General, cât și de la Școala Superioară de Război. Nicolaid avea temeinice cunoștințe teoretice de contraspionaj, dar nu era nici versat în aspectele practice, nici directorul forte de care avea nevoie serviciul în suferință. Ca rezultat al acestui fapt, în loc să înlocuiască personalul, adesea nepotrivit, cu personal ale cărui calificări erau cel puțin documentate, Nicolaid a continuat să se bazeze pe sfaturile amicilor de încredere din „vechea gardă“ a lui Moruzov. Nu mai trebuie adăugat că rezultatul final nu a fost cu nimic mai bun decât fusese sub Moruzov și, în decembrie 1940, Antonescu l-a înlocuit pe Nicolaid, la recomandarea colonelului Rioșianu, cu Eugen Cristescu.

La scurt timp după numirea lui Cristescu, colonelul Rodl, șeful Abwehr-ului de la Misiunea militară germană, în vizită

51 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu,* p. 38.
52 Ibid.

oficială la SSI, a făcut o recapitulare a istoriei cooperării româno-germane în domeniul contrainformaţiilor, cerând ca aranjamentul să continue.[53] Cristescu a adus apoi acest lucru la cunoştinţa lui Antonescu, la care conducătorul român l-a informat pe Rodl că România este dispusă să continue această colaborare în anumite limite. Potrivit lui Cristescu, Antonescu stipula că:

[...]*deoarece statul român a intrat în Pactul Tripartit la 17 noiembrie 1940, serviciile de informaţii respective trebuie să coopereze ca servicii ale unor state aliate. În consecinţă, el a autorizat continuarea colaborării, însă cu două condiţii:*

1. – *germanii să nu facă nici un fel de operaţii sau arestări pe teritoriul român şi să i se raporteze regulat rezultatele colaborării;*

2. – *atunci când vor fi divergenţe între cele două servicii, să-i fie comunicate pentru a arbitra şi hotărî.*[54]

Semnificaţia acestor condiţii nu trebuie subestimată, deoarece ele i-au dat lui Antonescu capacitatea de a restrânge operaţiunile poliţiei şi serviciilor germane de contrainformaţii în România. Potrivit relatării lui Cristescu, Rodl a acceptat şi, în mare măsură, a respectat aceste condiţii de-a lungul războiului şi, prin aceasta, a permis României şi autorităţilor româneşti să protejeze 14 ofiţeri francezi care au evadat din închisori germane din Ungaria, un număr mult mai mare de ofiţeri polonezi fugiţi din Polonia împărţită după prăbuşirea sub presiunea combinată a forţelor germane şi sovietice, aviatori americani doborâţi, agenţi britanici precum şi pe Maniu, Brătianu şi alţi politicieni români.[55] Merită semnalat

---

53 Ibid., p. 115.

54 *Din Memoriile lui Eugen Cristescu,* p. 115.

55 În cazul agenţilor SOE capturaţi, Gardyne de Chastelain, Silviu Metzianu şi Ivor Porter, toţi membri ai nenorocoasei operaţiuni „Autonomus“, Porter notează: *Antonescu i-a trimis vorbă lui Chas*[telain] *că, deşi am venit ca duşmani, ne va proteja de germani. Totuşi, trebuie să ne ferim de a le da germanilor vreun motiv de a-şi concentra atenţia asupra noastră şi, ca atare, profesorul Mihai Antonescu, prim-ministrul României şi ministrul Afacerilor Externe, specialist în drept internaţional – avea să ne ajute să ne întocmim declaraţiile oficiale. În nici un caz nu trebuia să recunoaştem că am fost trimişi pentru sabotaj petrolier, pentru că o astfel de acţiune îm-*

faptul că Gestapo-ul german a cerut în mod special în mai multe rânduri ca aceşti oameni să-i fie predaţi, dar fără succes.[56]

Ar trebui adăugate la numărul acestora miile de refugiaţi evrei din „Fortăreaţa Europa", care au reuşit să treacă în România din Ungaria. După cum nota Maurice Pearton:

> *În ciuda alinierii la Germania şi a prezenţei forţelor germane în ţară, România a rămas un stat suveran şi – în mare măsură prin relaţiile lui Antonescu cu Hitler – a impus germanilor necesitatea de a acţiona în conformitate cu normele legale. În acelaşi timp, libertatea limitată de mişcare astfel acordată României a dat guvernului posibilitatea de a-şi îndeplini scopurile, care nu erau neapărat cele ale partenerilor germani.*[57]

Antonescu era de asemenea deosebit de sincer privind baza alianţei *de facto* a României cu Germania. În ziua abdicării regelui Carol, Antonescu s-a exprimat în felul următor la întrunirea Consiliului de Miniştri:

> *Cred că nu mai există nici un astfel de bărbat în această ţară care să aleagă o politică de anarhie împotriva marilor puteri ale Europei, pentru că pământul românesc va fi supus atunci distrugerii imediate. De aceea politica impusă nouă nu este alta decât parteneriatul cu Germania. Pentru a obţine beneficiile pe care o astfel de politică le*

---

potriva resursei strategice le-ar fi oferit germanilor argumente puternice pentru a ne lua în custodia lor (Operaţiunea „Autonomus", p. 161).

56 Ibid., pp. 116–118. Vezi şi 871.00/881, Memorandum pentru ambasador (Franklin Mott Gunther) de la W. Everett Schotten, anexa nr. 1 la depeşa nr. 1932 din 4 iun. 1941, de la Legaţia americană, Bucureşti, către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA; Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satellitenstaat,* Heidelburg, Kurt Wonickel Verlag, 1952, pp. 289–290 şi Andreas Hillgruber, editor, *Staatsmäuner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichmungen über Unterredungen mit Vertretern des Ausländes,* Band II (1942–1944), Frankfurt am Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwessen, 1970, doc. 29, 12 apr. 1943, Notă privind convorbirea dintre Führer şi Mareşalul Antonescu la castelul Klessheim.

57 Maurice Pearton, *Oil and the Romanian State,* Oxford, Oxford University Press, 1971, p. 226.

oferă, este necesar să fiu complet sincer şi să creez o politică în sensul de a fi cu totul de partea Germaniei.[58]

La 21 septembrie 1940, la o întrunire a Consiliului de Miniştri, Antonescu a adăugat că, în timp ce *pot fi foarte prieten cu englezii", nu merg cu englezii, ca să răstorn statul pentru o prietenie cu ei; merg şi cu cel mai mare inamic al meu personal, ca să salvez statul.*[59] În mod similar, într-o conferinţă a comandanţilor militari, ţinută la 28 noiembrie 1940, Antonescu a declarat:

> *Politica noastră de până atunci – 6 Septemvrie 1940 – ne lăsase într'o complectă şi condamnabilă izolare.*
>
> ....
>
> *Am ales că trebue să ne sprijinim pe Axă şi în special pe Berlin, factorul care reprezintă adevărata forţă hotărâtoare pe Continent.*
>
> ....
>
> *Alianţa cu Germania ne convine cu atât mai mult cu cât, alături de interesele economice comune, avem şi inamici comuni, slavismul şi comunismul.*
>
> ....
>
> *Cunosc bine poporul englez şi în rândurile lui am legături personale, de ordin sentimental.*
>
> *În politică însă, eu nu fac sentimentalism, ci apăr interesele ţării în cadrul realităţilor ei vitale.*[60]

Antonescu şi-a asumat foarte serios sarcina de a convinge Germania că, în ciuda sentimentelor pro-Aliate, ale sale şi ale României, atât el cât şi ţara sa puteau fi aliaţi de nădejde. Existenţa în continuare a României ca stat independent depindea de succesul sau de eşecul său. Sarcina era enorm complicată de stilul levantin al lui Carol de a face politica internaţională ca şi cum ar fi fost politică de palat. Într-o scrisoare din 15 iulie 1940, Hitler îl dojenea pe Carol:

> *Există două posibilităţi de a soluţiona problemele care neliniştesc pe Majestatea Voastră şi România: abordarea tactică, şi anume, încercarea de a salva ce poate fi salvat*

---

58 ISISP, Fond 103, Dos. 8239, p. 11; Al. Gh. Savu, op. cit., p. 441 (traducere după versiunea engleză).

59 ISISP, Fond 103, Dos. 8 196, p. 16.

60 General Antonescu, Convocarea comandanţilor de mari unităţi, 20 nov. 1940, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

prin adaptarea abilă la situaţii pe măsură ce apar. 2. Metoda unei decizii fundamentale, de a căuta o soluţie finală şi de a o duce la îndeplinire, chiar cu riscul unor sacrificii. În ceea ce priveşte prima metodă, Majestate, nu pot să spun nimic[...] *Orice încercare de a depăşi pericolele ce vă ameninţă ţara prin metode tactice de orice fel, trebuie să eşueze şi va eşua. Rezultatul mai devreme sau mai târziu – dar probabil în foarte scurt timp – poate fi chiar distrugerea României.*[61]

Ca urmare a experienţei germane cu Carol, Hitler era mai mult decât gata să vadă înşelăciune şi joc dublu în orice politică românească de prietenie sau alianţă cu Germania. Dându-şi seama de acest lucru, Antonescu a adoptat o tactică care proclama în mod deschis că sentimentele româneşti erau altele, dar că *realpolitik* şi interesele comune cu privire la Rusia impuneau cooperarea româno-germană. Într-o scrisoare din 27 februarie 1941, răspunzând criticilor bine cunoscute ale lui Iuliu Maniu faţă de politica sa externă, Antonescu explica, răbdător:

O politică externă serioasă a unui stat de mărimea şi puterea României trebuie să ţină seama de mijloacele şi ţelurile proprii, dar şi de forţele din afară pe care se poate sprijini. În cazul nostru, nu era vorba numai de promovarea aspiraţiilor noastre, ci, în primul rând, de însăşi garantarea existenţei noastre. Puteam să rămânem cu vechile noastre legături când marile puteri democratice nu şi-au putut asigura nici propria lor existenţă? Zdrobirea militară a Franţei a lipsit coaliţia ţărilor democratice de pilonul militar cel mai valoros. Continuarea politicii alături de Anglia ne-ar fi expus la o prăbuşire totală. Este o iluzie să credem că prin aportul nostru alături de Anglia am fi putut realiza altceva decât propria noastră sinucidere. În spaţiul politic în care ne aflăm, singurele forţe reale în prezent au rămas deci Germania şi Rusia[...] *Cu toate acestea, politica alături de Rusia este o imposibilitate morală şi de fapt.* [...]*De aceea, am adoptat de la început, fără şovăire, o orientare politică externă precisă, pe care intenţionez să o urmez cu lealitate şi totală sinceritate.*[62]

---

61 DGFP, seria D, vol. X, doc. 171.

62 BSA. Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. 48/1940, p. 100.

Mai târziu, către sfârşitul războiului, Antonescu relua aceste teme cu exemplul său favorit:

E bine să subliniem de la început că politica externă nu se bazează pe sentimente, după cum crede un număr de oameni, ci pe realităţi, care pot foarte adesea să fie contrare sentimentelor. Toate statele recunosc acest lucru şi este bine să o facem şi noi. Pentru că prin politica externă trebuie să apărăm existenţa naţiunii şi a statului român, şi nu să dăm satisfacţie vreunui factor sau vreunui stat cu care avem legături sentimentale sau de altă natură. În această privinţă Anglia ne-a dat şi continuă să ne dea cel mai bun exemplu: prietenia cu o naţiune sau un stat este pentru Anglia strict legată de interesele engleze. Urmând această regulă, Anglia nu a fost niciodată înfrântă.[63]

Germanii îşi dădeau seama că aderenţa lui Antonescu la cooperarea româno-germană se baza pe motive strict utilitare, dar, în mare măsură datorită realităţilor geopolitice şi a neîntreruptei îndrăzneli şi sincerităţii brutale ale lui Antonescu în întrevederile sale cu Hitler, îl respectau pentru aceasta şi îi lăsau o remarcabilă libertate de a trata evoluţiile interne româneşti. Potrivit lui Andreas Hillgruber, care se baza pe interviurile cu Wilhelm Fabricius, era clar că *de la prima zi a primei lor întâlniri, în noiembrie 1940, Hitler a văzut în Antonescu omul în care putea avea încredere în cauza comună a Germaniei şi a României, acordându-i nelimitată încredere, până la răsturnarea din 23 august 1944.*[64] În acelaşi timp însă germanii erau deosebit de miopi faţă de ameninţarea implicită, şi adesea explicită, pe care o reprezentau pentru România şi de efectul pe care aceasta o avea asupra alianţei lor cu Antonescu. În loc de aceasta, germanii aveau tendinţa să-i atribuie lui Antonescu, în ciuda antecedentelor generalului, acelaşi sentiment antisovietic nestrategic şi extrem, care era împărtăşit de mulţi români. După cum

---

63 Theodor Vlădescu, *Mareşalul, naţiunea, statul, monarhia,* Bucureşti, n.p., 1944, p. 111. Theodor Vlădescu era fratele lui Ovidiu Vlădescu, şeful Cabinetului Civil, şi l-a intervievat pe Antonescu şi a folosit o culegere din discursurile sale până în 1944, în scopul recunoscut de a aduna gândurile lui Antonescu în aceste chestiuni pentru volumul memorial publicat în tipografia proprie, în doar 15 exemplare. Există unul în col. Deveselu-Popescu, NMHM.

64 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 114.

a raportat anchetatorilor săi la sfârşitul războiului trimisul special pentru probleme economice în România, Hermann Neubacher:

> *Mareşalul Antonescu fusese foarte antigerman, după ce a slujit în ultimul război şi la Conferinţa de pace de la Paris. Admiraţia lui faţă de Marea Britanie, unde a fost ataşat militar, nu a încetat niciodată, şi aproape singurul lucru pe care l-a admirat la Germania a fost armata germană.* [El] *şi-a dat seama de pericolul mondial al comunismului şi de ameninţarea imediată pentru România, mică vecină a Uniunii Sovietice. Cu toate acestea, după căderea Franţei, Antonescu a ştiut că numai Germania poate ajuta România împotriva Uniunii Sovietice – întrucât Anglia era izolată şi îndepărtată.* [...] *Teama lui Antonescu de Rusia Sovetică a constituit singura bază politică pe care cele două ţări puteau conlucra.*[65]

REFORMA SOCIALĂ ÎN OPOZIŢIE CU FASCISMUL REVOLUŢIONAR

Guvernul „naţional-legionar“ nu a fost niciodată sub controlul lui Antonescu, iar tensiunea şi conflictul au ieşit în evidenţă din primele sale zile. Problemele iniţiale au fost cauzate de refuzul Gărzii de a accepta unele din numirile lui Antonescu în fruntea instituţiilor coercitive ale statului, pe care Garda voia să le controleze ea însăşi. De pildă, Garda a forţat persoana numită de Antonescu la Directoratul General al Poliţiei, pe colonelul Cameniţa, să demisioneze în favoarea gardistului Alexandru Ghika.[66] La 13 septembrie 1940, ataşatul Wehrmacht-ului la Bucureşti, colonelul Gerstenberg, raporta deja că *antagonismul dintre generalul Antonesu şi Garda de Fier s-a adâncit.*[67] După cum nota ministrul polon o zi mai târziu:

---

65 Anchetarea lui Hermann Neubacher, doc. XL 22947, pp. 7–8, OSS Record Group 226, Modern Military Branch, USNA.
66 *Timpul,* 20 sept. 1940.
67 DGFP, doc. 30, ft. 20, p. 46.

Chiar şi în acest stadiu timpuriu fricţiunile devin deja aparente. Ne putem aştepta ca Garda de Fier să se bazeze pe sprijinul german în eventualitatea unui conflict cu Antonescu, în special acea parte a Gărzii de Fier care continuă o linie progermană fără deviere sub conducătorul recent proclamat al mişcării, Horia Sima.[68]

Din a doua săptămână a lunii septembrie, contrar ordinelor şi pledoariilor lui Antonescu, atacurile împotriva minorităţilor deveniseră obişnuite. Majoritatea erau dirijate de Garda de Fier, dar multe dintre ele erau manifestări populare ale mâniei, cauzate de pierderea teritoriilor româneşti. Într-un comunicat din 15 septembrie 1940, Antonescu îi ruga:

> [...]*pe toţi, de la mic la mare, de la tânăr la bătrân, să se gândească că orice act inuman şi de ilegal tratament aplicat individual, sau colectiv, elementelor minoritare care aparţin vecinilor, cărora am fost nevoiţi, ca o ispăşire a greşelilor trecutului, să le cedăm, creiază dificultăţi în primul rând ţării şi nouă tuturor, dar şi atrage scumpilor noştri fraţi, care sunt astăzi sub alte stăpâniri, represalii dureroase. Deci, fiecare să-şi măsoare şi gestul şi cuvântul şi să se gândească, că orice gest sau orice cuvânt aici, creiază dificultăţi şi suferinţe fraţilor de dincolo. Cer la toţi ca omul, orice limbă ar vorbi el şi orice credinţă ar avea, să fie tratat ca om. Justiţia este singura în drept să pedepsească, după lege, pe acei dintre străinii care sunt la noi, oricine ar fi ei, dacă greşesc faţă de legile Ţării.*[69]

Astfel de intervenţii aveau în mod normal un efect salutar imediat, dar existau mult prea multe părţi interesate în exacerbarea situaţiei şi subminarea controlului social al lui Antonescu ca vreuna dintre aceste declaraţii să aibă un efect de durată. De pildă, la câteva zile după această intervenţie, Legaţia germană raporta:

> *Domneşte în întreaga ţară o linişte absolută. Mişcarea legionară a fost temperată, cel puţin pentru moment. Este prea devreme să ne dăm seama dacă poate fi convertită*

68 Raportul nr. 52/R/66, 14 sept. 1940, contele Roger Raczynski către Ministerul Afacerilor Externe al guvernului polon în exil, în Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, „Polish Diplomatic Reports on the Political Crisis in Romania, September 1940", pp. 102–103.

69 General Ion Antonescu, op. cit., 69.

către un sprijin activ pentru stat. Opinia generală este că mareşalul Antonescu se află mult deasupra conducătorului Legiunii, atât prin putere de voinţă cât şi prin capacitate intelectuală.[70]

Alţi observatori vedeau balanţa înclinându-se în favoarea Gărzii de Fier. După cum nota Raczynski, ministrul polon, la Londra:

> *Noul guvern este împovărat de conflicte interne cauzate de dualitatea puterii. [...]Balanţa se înclină încet către Garda de Fier. Poziţia lui Antonescu, fiind lipsită de o bază organizată de sprijin public, nu este deloc puternică în faţa mişcării monopoliste în creştere. [...]Dominarea sistemului administrativ de către Garda de Fier are o mare importanţă în competiţia cu generalul. „Gardizarea" administraţiei s-a realizat dintr-o singură lovitură, prin numirea legionarilor ca prefecţi în toate cele cincizeci de judeţe ale ţării reduse teritorial. [...]Până acum Antonescu domină cu greu armata. Pe de o parte, are opozanţi printre ofiţerii superiori; pe de altă parte, majoritatea ofiţerilor tineri sunt sub influenţa Gărzii de Fier.*[71]

Antonescu a reuşit să calmeze situaţia, în cel mai bun caz, timp de câteva săptămâni, înainte ca gardiştii să înceapă din nou să jefuiască, să-i bată şi să-i ucidă pe „străini". După o serie de atacuri în special împotriva domiciliilor evreieşti în care poliţiştii gardişti se prezentau ca „inspectori" pentru a putea intra, ca mai apoi să îi ameninţe, să îi bată şi să îi jefuiască pe ocupanţi, Antonescu a ordonat concedierea celor răspunzători şi a emis o serie de comunicate publice prin care condamna acţiunile şi afirma că „adevăraţii legionari" nu se caracterizau prin astfel de resentimente.[72] Generalul a fost stupefiat şi dezamăgit de faptul că până şi oameni recunoscuţi pentru înzestrarea lor în propria sa instituţie puteau

---

70 DGFP, doc. 75, Sf.S nr. 714 (Top Secret Military), 19 sept. 1940, Memorandum al Secretarului de Stat privind discuţiile generalului von Tippleskisch la Bucureşti, pp. 126–128.

71 Raportul nr. 52/R/71, 23 sept. 1940, contele Roger Raczynski către Ministerul Afacerilor Externe al guvernului polon în exil, în traducerea lui Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, loc. cit., p. 108.

72 Vezi şi General Ion Antonescu, op. cit., pp. 197–228, şi FO 371/24991, doc. R7845, p. 244, telegrama nr. 1260, din 7 oct. 1940, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

împărtăşi o atitudine atât de barbară. Într-o scrisoare către ministrul de Interne pro-gardist, Petrovicescu, Antonescu îl întreba:

> *Dacă mai are suflet de om şi de soldat onest să sufere ceea ce sufăr eu când citesc la ce acte desonorante pentru ea şi pentru mine se dedă poliţia legionară, patronată de Generalul Antonescu. Este odios. Este şi dureros. D-l General Petrovicescu va convoca subalternii săi şi le va citi şi plângerea aceasta a unui frate, care şi-a servit neamul cu siguranţă mai mult decât bestiile care comit astfel de acte. Fiindcă bestie este acela care pune revolverul în pieptul copiilor. Se poate face descindere şi în mod civilizat, cu politeţe, cu blândeţe, cu omenie. Sunt aşa de revoltat încât am să pedepsesc pe acei care umblă numai cu revolverul fiindcă nu sunt în stare să umble cu altceva.* [...]*Previn pe d-l Petrovicescu că am nenumărate plângeri de această natură. D-sa să prevină pe autorii acestor acte, că toată ziua mi-o pierd cu astfel de probleme, în loc să mă ocup de problemele mari ale Statului.*[73]

Antonescu a subliniat din nou că *oricărei credinţe i-ar aparţine un om, el rămâne om, şi adevăratul legionar nu uită acest lucru.*[74]

Conducătorul român şi-a continuat încercările de a insufla Mişcării legionare respect pentru legalitate şi un comportament omenos. Prin singurul său locotenent de încredere în Ministerul de Interne, subsecretarul de stat, colonel Alexandru Rioşianu, i-a informat pe toţi prefecţii, inspectorii regionali de poliţie şi şefii municipali ai forţelor poliţieneşti că:

> *Poliţia legionară cât şi orice organizaţie a cămăşilor verzi nu are dreptul să facă nici o arestare sau descindere şi nici un act de autoritate ce intră în competenţa Ministerului de Interne şi Siguranţei Generale a Statului. Legionarii, în orice ocazie, vor asista şi acorda ajutorul lor numai atunci când sunt solicitaţi de autoritatea de Stat. Ei vor semnala numai acestei autorităţi orice nereguli vor constata, fără însă a lua măsuri din proprie iniţiativă. Sunt nevoit să stăruiesc asupra acestui ordin deoarece*

---

73 *Pe marginea prăpastiei,* pp. 168–169.
74 FO 371/24991, doc. R7834, p. 240, telegrama nr. 1248, din 5 oct. 1940, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

constat că dispoziţiunile categorice prescrise nu se execută. Ministerul vă consideră ca principali vinovaţi pe conducătorii autorităţii de Stat care nu execută ordinele date de a aresta pe orice nedisciplinat sau pe acei care se ascund sub cămaşa verde fără a fi legionari [...][75]

Simultan, Antonescu îi încuraja pe cei atacaţi să raporteze aceste atacuri autorităţilor „reale“. Potrivit unui comunicat din 5 octombrie 1940:

Unele elemente îmbrăcate în cămaşe verde şi altele cu false tocuri de ziarişti la ureche merg din casă în casă şi din întreprindere în întreprindere, în Capitală şi în ţară, pentru a ameninţa, a teroriza, şi a stoarce bani.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri roagă pe toţi care au fost sau vor mai fi atacaţi de aceşti piraţi, să nu se lase intimidaţi şi să anunţe imediat Siguranţa statului sau organele poliţieneşti legale. Remarcând că nu putea fi „adevărat legionar acela care calcă ordinul meu şi care iese din legea statului“.[76]

Potrivit articolului, orice făptaşi ai unor astfel de crime *va fi socotit duşman al regimului şi tratat ca atare.*[77]

Adresându-se direct Gărzii în 14 octombrie 1940, la o întrunire a Consiliului de Miniştri, Antonescu sublinia:

Nu mai admit violări de domiciliu pentru că inviolabilitatea domiciliului este asigurată prin Constituţie. Noi am protestat totdeauna contra actelor arbitrare ale regimului trecut şi acum le comitem pe o scară groaznică. [...] *Au avut loc violări de domiciliu, în care se pătrunde cu revolverele în mână, întocmai cum am văzut în filmele de cinematograf. Faceţi, în felul acesta, odios regimul. Faceţi-l, dar pe Generalul Antonescu nu-l amestecaţi. Nu sunt principiile mele acestea. Admit să fac o muncă de martir, pentru redresarea Statului, dar în timp ce pe de o parte ridic Statul, pe de altă parte alţii mă prăbuşesc. Nu poate să mai meargă aşa. Îmi trebue ordine, încrederea tuturor cetăţenilor, dar prin lege şi prin justiţie şi prin dreptate, iar*

---

75 *Pe marginea prăpastiei,* vol. II, anexa 4, p. 363 şi anexa 9, Ordinul nr. 93.342, 7 dec. 1940, Direcţia Generală a Poliţiei către inspectorii regionali de poliţie, p. 365.
76 *Universul,* 5 oct. 1940.
77 Ibid.

nu prin acte arbitrare. [...]*Atentatele la libertatea individuală şi violările de domiciliu trebue să înceteze imediat.*[78]

Întrucât devenea clar că Garda, atunci când nu îl ignora complet, considera că admonestările lui Antonescu nu se aplică evreilor români, Antonescu a dat instrucţiuni mai precise. De pildă, la întrunirea Consiliului de Miniştri din 7 noiembrie 1940, Antonescu a spus unui număr de miniştri care propuneau confiscarea proprietăţii evreieşti:

> *Nu pot lua banii evreilor. Nu pot merge în nici un caz la confiscarea banilor sau averilor cuiva. Am spus că respect proprietatea şi bunurile mobile şi imobile, că le garantez. Dacă vom fi împinşi prin legi sociale să facem anumite lucruri, vom da recompensa necesară. În nici un caz nu merg la confiscarea de capital.*[79]

De-a lungul scurtei şi incomodei perioade de conducere comună, Horia Sima a încercat în mod constant să-i atragă pe nemţi de partea sa, împotriva lui Antonescu. De pildă, imediat după ce Antonescu i-a concediat pe „inspectorii" legionari care terorizau căminele opozanţilor lor politici şi ale minorităţilor etnice în general, Sima s-a dus la ministrul german Fabricius şi s-a plâns de faptul că Antonescu:

> [...]*se amestecă în treburile poliţiei legionare, că ascunde sau chiar tolerează activitatea unor politicieni ca Dinu Brătianu şi Maniu, că publică în presă note despre discuţiile cu foşti liberali;* [Sima] *insistă ca ordinea economică legionară să fie în sfârşit stabilită.*[80]

Fabricius a fost de acord cu majoritatea acestor puncte:

> *Generalul aderă încă în multe chestiuni la vechiile vicii şi nu acţionează cu energia necesară împotriva intrigilor unor foşti conducători de partide şi a unor politicieni profesionişti care îl hărţuiesc fără încetare.*[81]

Cu toate acestea, ministrul german sfătuia Berlinul să nu sprijine deocamdată cererea lui Sima pentru putere absolută, *deoarece Garda singură este prea slabă pentru a reface sistemul economic şi politic al României, greu zguduit.*

---

78 *Pe marginea prăpastiei,* vol. I, pp. 178-183.

79 A. Simion, op. cit., p. 66.

80 DGFP, vol. X, doc. 269, telegrama nr. 348, 31 oct. 1940; Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 445–446.

81 Ibid.

Un aspect al acestei slăbiciuni era incapacitatea evidentă a lui Sima de a exercita controlul asupra diferitelor facţiuni ale Gărzii. Acest facţionarism a fost evident din chiar primele zile ale „Statului Naţional-Legionar". După cum nota ministrul polon la 15 septembrie 1940:

> *Actuala tragedie a mişcării legionare provine din faptul că, deşi se bucură de o răspândire atât de rapidă, este lipsit de o conducere puternică şi experimentată. Golurile lăsate după masacrele* [din 1938 – 1939] *nu au fost şi nu au putut fi umplute. Există o evidentă lipsă de unitate, atât printre cadre cât şi în conducere, şi acesteia îi va fi greu să îşi programeze şi să îşi execute politica.*[82]

După cum raporta Fabricius două luni mai târziu, la 15 noiembrie 1940, Sima nu a reuşit să îşi întărească controlul exercitat asupra mişcării:

> *A existat o încercare romantică şi amatoricească de puci din partea bătrânului Codreanu* [Ion Zelea Codreanu, tatăl lui Corneliu – n.a.] *şi câteva persoane au fost ucise întâmplător. În câteva incidente, autoritatea lui Sima s-a dovedit incompletă. De pildă, Caranfil de la uzinele de gaz şi apă ale oraşului a fost obligat să demisioneze de tineri care au cerut zgomotos acest lucru timp de câteva ore. Intervenţia lui Sima nu a avut nici un rezultat, banda revoluţionară susţinea că are ordine de la alţi camarazi.*[83]

MASACRUL DE LA JILAVA

Relaţiile dintre Antonescu şi Gardă, şi mai ales dintre Antonescu şi Sima, s-au înrăutăţit în mod constant şi, la mai puţin de două săptămâni, la 26 – 27 noiembrie 1940, au ajuns la punctul cel mai scăzut de dinaintea rebeliunii în momentul când Garda a ucis 65 de politicieni, poliţişti şi agenţi de poliţie ai regimului carlist, întemniţaţi în închisoarea Jilava. Masacrul de la Jilava este adesea interpretat ca o reacţie

---

82 Raportul nr. 52/R/63, 15 sept. 1940, contele Roger Raczynski către Ministerul Afacerilor Externe al guvernului polon în exil, în traducerea lui Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, loc. cit., p. 105.
83 DGFP, vol. XI, doc. 360, 19 nov. 1940.

spontană a legionarilor care, dezgropând corpul iubitului lor „Căpitan“ din mormântul său nemarcat de lângă Jilava, au început să se răzbune pe cei din închisoare, considerați a fi răspunzători, moral şi de fapt, de această crimă. Avem motive substanțiale să ne îndoim de această interpretare. La scurt timp după eveniment, s-a făcut o anchetă oficială ordonată de Antonescu, în care a fost audiată majoritatea celor 341 de martori (124 ai acuzării şi 217 ai apărării) într-o perioadă de patru luni, în urma căreia 20 din cei 38 de acuzați au fost condamnați la moarte, 5 la muncă silnică pe viață, 6 la şase ani de închisoare şi doar 5 achitați.[84]

Potrivit anchetei, la 15 octombrie 1940, la o lună după înființarea Statului Național-Legionar, comisia de anchete criminale a Tribunalului Militar a început să pretindă mărturii din partea membrilor fostului regim spre a le pregăti pentru procesele lor, şi în acest scop a cerut ca patru dintre cei arestați să fie mutați de la Jilava la Penitenciarul militar Văcăreşti, unde urma să le fie luate declarațiile.[85] Şeful trupelor de Gardă Legionare de la închisoarea Jilava, colonelul (rez.) Ştefan Zăvoianu, care în 1933 fusese adânc implicat în uciderea primului-ministru Duca, s-a opus ordinului, la început prin amânare, iar mai apoi împiedicând punerea lui în aplicare. După repetarea ordinului în mai multe rânduri fără nici un rezultat, în următoarele două săptămâni, preşedintele Comisiei a cerut în cele din urmă Ministerului Justiției să impună aplicarea ordinului şi, de asemenea, pedepsirea lui Zăvoianu pentru grava sa insubordonare.[86]

În ciuda intervenției ministrului, Zăvoianu a persistat în refuzul de a îndeplini ordinul şi a devenit evident că îi reținea pe prizonieri dintr-un motiv bine întemeiat. Cel puțin o parte din acest motiv era teama justificată a gardiştilor că Antonescu nu intenționează să-i execute pe cei considerați de ei răspunzători de moartea lui Codreanu. Pe lângă aceasta, un alt motiv important era neliniştea lui Sima privind recentele zvonuri că ar fi avut contacte de un fel sau altul cu Mi-

---

84 Comandamentul Militar al Capitalei, *Asasinatele de la Jilava, Snagov şi Strejnicu*: 26 – 27 noiembrie 1940, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, 1941, pp. 1–7.
85 Ibid., p. 60.
86 Ibid., pp. 60–61.

hail Moruzov. Legătura, care exista cel puţin din 1938, putea fi uşor confirmată prin mărturia lui Moruzov, şi ar fi subminat grav ambiţiile lui Sima de a conduce Garda şi statul. Faptul că astfel de zvonuri începuseră să circule a pecetluit soarta lui Moruzov şi a celor deţinuţi împreună cu el.

Refuzul neîntemeiat al lui Zăvoianu de a îndeplini ordinele primite a alarmat autorităţile militare, care au decis atunci să înlocuiască întreaga pază legionară a închisorii cu una pur militară şi să îi mute ei înşişi pe deţinuţi. Mutarea a fost planificată pentru 28 noiembrie 1940.[87] Zăvoianu a fost informat de această intenţie la 26 noiembrie şi, în aceeaşi noapte, el şi alţi membri ai gărzii au început să-i asasineze pe deţinuţii din închisoare.[88] Într-o acţiune paralelă coordonată, Garda a ucis patru foşti comisari ai Prefecturii Poliţiei, pe economistul Virgil Madgearu şi pe istoricul Nicolae Iorga, în pădurea Snagov, şi a reţinut încă alţi câţiva vechi oameni de încredere ai regimului lui Carol – inclusiv pe Constantin Argetoianu, Gheorghe Tătărăscu şi Ion Gigurtu – la Prefectura Poliţiei, cu intenţia de a-i executa şi pe ei.[89] Aceştia au fost salvaţi când omul lui Antonescu din Ministerul de Interne, locotenent-colonelul Alexandru Rioşianu, a intervenit după ce a primit informaţii de la Eugen Cristescu, care la acea vreme era încă la Siguranţă.[90]

Întregul proces, de la reconstituirea crimei, la anchetă, dezbateri, condamnare şi executare a sentinţei, alături de documentele pertinente, reproducerile fotografice ale probelor, şi numele tuturor participanţilor, de ambele părţi ale legii, a fost publicat de Antonescu la scurt timp după începerea campaniei din Răsărit din 1941. Anchetatorii au recunoscut că *instrucţiunea nu a reuşit până astăzi să identifice pe toţi executorii materiali, complicii şi instigatorii"*.[91] Cu toate acestea, devenea limpede că masacrul nu a fost rezultatul unor patimi spontane, ci mai degrabă consecinţa unui *plan unitar şi bine conceput.*

---

87 Ibid., pp. 63 şi 72.
88 Ibid., p. 63
89 Ibid., p. 13.
90 Ibid.; vezi şi *Din Memoriile lui Eugen Cristescu,* pp. 40 şi 42.
91 Comandamentul Militar al Capitalei, *Asasinatele de la Jilava...,* p. 19.

De îndată ce a aflat de masacru, Antonescu a convocat o întrunire specială a Consiliului de Miniştri. Deşi nu s-a luat nici o stenogramă oficială a întrunirii din 27 noiembrie 1940, atât Antonescu, cât şi generalul Gheorghe Dobre au făcut însemnări devenite ulterior cunoscute. Potrivit lui Dobre, întrunirea a fost convocată deoarece Antonescu voia ca Garda să adopte un comunicat prin care să condamne asasinatele şi pe cei care le-au comis.[92] Imediat după ce a intrat în sală, Antonescu a declarat:

> *Asasinatul de astă-noapte de la Jilava este un act pe care îl reprob şi nu pot admite să-mi mânjesc mâinile cu sânge.* [...] *Cei vinovaţi trebuie să fie daţi imediat în judecată şi Justiţia să-şi facă datoria. Eu personal şi guvernul se desolidarizează, de asemenea trebuie să o facă şi mişcarea legionară; în acest sens trebuie să se dea un comunicat ţării.*[93]

Miniştrii gardişti prezenţi au protestat şi au căutat să justifice crimele. După cum relatează Dobre, Horia Sima

> [...]*pune teza psihozei sub influenţa căreia s-a săvârşit asasinatul; întreaga cuvântare caută să dezvolte justificarea pe această bază şi afirmă că acum s-a terminat şi nu se va mai repeta.* [...]*Corneliu Georgescu, foarte vehement, dezvoltă teza* ***justiţie*** *şi* ***dreptate****. Cei care lucrau la dezhumarea legionarilor din curtea închisorii au căpătat un sentiment de revoltă şi într-un moment de mare tensiune nervoasă au făcut ce au făcut.*[94]

Dat fiind refuzul Gărzii de a denunţa asasinatele, Antonescu a părăsit scârbit sala, *rămânând intransigent şi spunând că nu are epoleţi de închiriat şi nu primeşte să ducă mai departe statul în alte condiţii decât cele pe care le socoteşte la înălţimea străduinţelor sale.*[95]

Potrivit versiunii lui Antonescu despre discursul său, pe care l-a publicat mai întâi în 1941 şi apoi în 1942:

> *Am spus tuturora: Aveţi încredere în mine! De ce nu aveţi încredere? Ce fapte ar fi putut motiva o neîncredere în mine? Mâna de nemernici care au făcut această crimă*

---

92 A. Simion, op. cit., p. 217.
93 Ibid.
94 Ibid.
95 Ibid., p. 218.

va fi pedepsită în mod exemplar. Eu nu voiu lăsa ca ţara şi viitorul acestui neam să fie compromis de acţiunea unei bande de terorişti. Statul, al cărui Conducător sunt, nu se va lăsa subminat de deslănţuirea instinctelor de bestialitate ale unor descreeraţi. Pedepsirea celor de la Jilava mi-o rezervasem eu prin justiţia ţării. Strada mi-a luat acest drept, venind să-şi facă singură dreptate. ***Toată mândria mea era să nu am mâinile pătate. Mi-aţi nimicit cu fapta alor voştri această mândrie.***[96]

În ziua următoare, la 28 noiembrie 1940, Antonescu a emis o lege-decret care introducea pedeapsa cu moartea pentru asasinat şi condamnarea la muncă silnică pentru alte abuzuri: *Acela care atinge libertatea individului, or domiciliul său, se pedepseşte cu munca silnică de la 5-20 ani. Acel care violează sau uzurpează proprietatea se pedepseşte cu munca silnică de la 5 la 10 ani. Omorul cu premeditare se pedepseşte cu moartea.*[97] Potrivit aceluiaşi decret, Ştefan Zăvoianu a fost eliberat din funcţie, însă Zăvoianu a respins ordinul, şi-a alungat succesorul, pe colonelul Emil Pălăgeanu, şi a postat mitraliere şi mai multe tancuri în faţa închisorii.[98]

Vestea acestei atrocităţi l-a revoltat pe Antonescu. Potrivit lui Hermann Neubacher, *primul efect asupra generalului Antonescu al evenimentelor de la Jilava şi a altor acte de violenţă a fost unul de totală deprimare. Se gândise serios să demisioneze.*[99] După cum nota mai departe cu sânge rece nazistul Neubacher:

Ca vechi revoluţionar, mă bucur de aceste izbucniri de nelinişte şi frică pentru bani şi viaţă cu un fel de umor sinistru [...] *Incidentul de la Jilava a aparţinut mai degrabă*

---

96 *Pe marginea prăpastiei,* pp. 197–198.

97 *Monitorul oficial,* partea I, nr. 281, 28 nov. 1940, Legea-decret nr. 3912.

98 Al. Simion, op. cit., p. 218.

99 DGFP, doc. 426, 29 nov. 1940, Ministrul Neubacher către Ministrul Clodius, pp. 748–751. Trimisul special Neubacher a relatat de asemenea că i-a spus lui Antonescu că *demisia sa nici nu se discută.* În aceeaşi zi, Wilhelm Fabricius raporta că *generalul Antonescu este decis să instaleze o dictatură militară în caz că Sima nu acceptă formula şi respinge condamnarea actului de violenţă,* ISISP, Fond 10, Dos. 9G, pp. 93–95.

categoriei de revoluţie decât celei de criminalitate. [...] *Generalul cerea demisia imediată a lui Sima şi avea pretenţii faţă de însăşi conducerea mişcării. Planul generalului Antonescu de a prelua el însuşi conducerea Mişcării Legionarilor nu este înţelept din punct de vedere politic. Sunt dornic să-mi folosesc propria influenţă ca să sprijin rezistenţa justificată a Mişcării Legionare împotriva acestui plan.*[100]

La o a doua întrunire a Consiliului de Miniştri, din 29 noiembrie 1940, Antonescu anunţa noi măsuri împotriva celor vinovaţi de violenţă şi terorism. După ce ministrul de Interne, generalul Petrovicescu a raportat că, potrivit Siguranţei, *liniştea cea mai perfectă domneşte în toată ţara*, Antonescu a ripostat: *După cât văd, Siguranţa nu funcţionează* [...] *Deci, aceste rapoarte de linişte ale Siguranţei nu sunt crezute de mine.*[101]

Antonescu a continuat prin a creiona măsurile ce trebuiau luate. În primul rând, se va lansa o anchetă care nu va avea un legionar în frunte. În al doilea rând, toţi legionarii din Jandarmerie şi din Siguranţă care erau condamnaţi pentru acţiuni violente sub Carol vor fi destituiţi. Potrivit lui Antonescu:

> *Toţi comisarii, subcomisarii şi agenţii care sub trecutul regim au comis acte de violenţă şi bestialitate, făcând exces de zel, depăşind cadrul legal, să fie imediat scoşi. Sub mine nu s-a executat niciodată un ordin nelegal. Au fost o mulţime de ordine, pe care eu le-am respins când erau nelegale. Regele Carol, când mi-a dat ordin nelegal, a primit răspunsul meu scris: „Ce ai cerut, Majestate, este nelegal şi nu pot executa“. Deci, aşa trebue să facă fiecare.* [...]*În statul acesta trebue ordine şi cine n-o dovedeşte, trebue arestat şi dat pe mâna Justiţiei; orice situaţie ar avea în Stat.* [...]*Nu este permis să se mai facă violări de domiciliu sau ridicări de persoane.* [...]*De asemenea, nu se mai poate tolera portul de arme decât numai când sunt încadraţi în Unităţi constituite, sub comanda unui şef care răspunde. Izolaţi, pe stradă, nimeni nu are voie să poarte armă. Cine poartă armă, trebue dezarmat imediat şi dat pe mâna Jus-*

---

100 Ibid.
101 *Pe marginea prăpastiei*, p. 198.

ției. [...]*Am făcut maximum ca să salvez Țara, dar nu se poate ca cineva să vină și să spună că am tolerat crima, căci nu ași avea nici o scuză în fața Justiției.*[102]

În ciuda dezgustului și a mâniei pe care i le inspira Garda, Antonescu nu a adoptat împotriva ei măsuri rapide extralegale, continuând în schimb să încerce să inspire membrilor săi un simț al responsabilității legale și să stimuleze organele legii și justiției în îndeplinirea îndatoririlor. Întrucât Garda era, de fapt, „legea", acest efort s-a bucurat de un succes minim. Eșecul acestui efort don-quijotesc s-a datorat în parte puternicului sprijin german pentru Gardă. Deși, retrospectiv privind, sprijinul militar german pentru Antonescu pare evident și neîndoielnic, la acea vreme toate indiciile păreau contrare: că dacă va fi de ales, Garda de Fier și nu generalul va primi binecuvântarea germană. Totuși, efortul sortit eșecului al lui Antonescu s-a datorat în parte firii sale donquijotești, care susținea că nu există decât o singură formă de comportament corect, fie că trebuie tratat cu un prieten, fie cu un dușman. În perioada de apogeu a acestei ultime crize, la începutul lui decembrie 1940, generalul Alexandru Filitti, unul dintre ofițerii pe care Antonescu i-a silit să demisioneze din armată din cauza rolului său în uciderea unor membri ai Gărzii și a familiilor lor în 1939, a încercat să profite de antagonismul public dintre Antonescu și Gardă, cerând să fie repus în fucție. Filitti susținea că, precum mulți dintre colegii săi scoși din funcție, este un ofițer de merit cu multe decorații care merită încă o șansă. În plus, și acesta era sensul pledoariei sale, el și colegii săi au „experiență" în mânuirea Gărzii de Fier. În acea scrisoare, datată 11 decembrie 1940, Antonescu nota:

> *Nu revin* [asupra deciziei]. *Am cumpănit înainte de a decide. Un ofițer nu poate executa un ordin care desonorează epoletul său și pe acela al întregii instituții. Un ofițer nu se poate face* ***asasin*** *din ordin. Dacă are caracter, el refuză să se mânjească astfel. Dacă toți ar fi avut această educație și mentalitate, nu am fi ajuns la prăbușirea țării. Din lipsă de caracter, am prăbușit totul în această țară. Există o lege care face răspunzător pe subaltern – chiar și pe ofițeri – dacă nu atrage atenția superiorului – fie chiar*

102 Ibid., pp. 199–206.

*ministru – când comite o ilegalitate şi ia parte la o astfel de acţiune. Şi dumneata, d-le general, **à la suite**, vii să-mi faci teoria executării ordinului. Generalul Antonescu nu ar fi executat un astfel de ordin, fiindcă-l împiedeca legea, şi dacă nu l-ar fi împiedecat legea, îl împiedeca conştiinţa. Crima nu se poate ascunde sub teoria enunţării de slugă a ordinului şi, sub splendoarea epoletului, ea murdăreşte acest epolet. Cu această mentalitate, aţi dat toţi, sub o formă sau alta, concurs tâlharului şi trădătorului şi ţara s-a prăbuşit.*[103]

Comportamentul Gărzii de Fier îl chinuia îndoit pe Antonescu, nu doar pentru că sporea în loc să diminueze ameninţarea supravieţuirii României ca stat independent şi pentru că găsea purtarea Gărzii reprobabilă din punct de vedere moral, ştiind că îi va ştirbi prestigiul de conducător aliat acesteia, ci şi pentru că îi contrazicea direct cuvântul de onoare dat unui număr de personalităţi, inclusiv celor ucişi la Jilava, şefului Abwehr-ului, amiralul Canaris, şi doctorului Wilhelm Filderman, conducătorul recunoscut al comunităţilor evreieşti. Filderman fusese un neobosit luptător pentru drepturile cetăţenilor evrei din România încă de pe vremea primului război mondial şi a Conferinţei de Pace de la Paris. El şi Antonescu fuseseră o vreme colegi de şcoală în copilărie, dar, deşi împărtăşeau un respect reciproc, relaţiile lor nu puteau fi caracterizate drept „prieteneşti". De la asumarea puterii de către Antonescu, Filderman păstrase o legătură strânsă, în mare parte datorită jefuirii aproape zilnice a evreilor de către Garda de Fier. După o audienţă la 14 septembrie 1940, la care Filderman prezenta un memoriu asupra ultimelor atacuri ale Legiunii, Antonescu nota pe margine:

Asigur pe d-l Filderman că dacă coreligionarii D-sale nu vor sabota pe faţă sau din culise regimul, nici pe planul politic nici pe planul economic, populaţia evreească nu va avea nimic de suferit. Cuvântul Generalului Antonescu este „cuvânt".[104]

---

103 BSA, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Dos. nr. 349/1940 – 1941, p. 17.

104 Matatais Carp, *Cartea Neagră. Suferinţele evreilor din România 1940 – 1944*, vol. I, *Legionarii şi Rebeliunea*, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec, 1946, pp. 54–55.

La 9 decembrie 1940, pe marginea unei noi scrisori primite de la Filderman care descria bătăile şi jafurile antisemite înfăptuite de legionari în 39 de localităţi, Antonescu a formulat următoarea rezoluţie:

Ministrul de Interne [generalul Petrovicescu] *împreună cu un legionar din Forul Legionar, desemnat de dl. Sima, vor cerceta urgent toate aceste cazuri. Constatările vor fi consemnate într-un articol care îmi va fi prezentat în cel mai scurt timp cu putinţă. În măsura în care va constata exactitatea plângerilor, va lua dispoziţiuni direct şi pe propria răspundere ca să se înţeleagă că tot ce m-am angajat faţă de cetăţenii acestei ţări că voi respecta şi tot ce s-a angajat Legiunea faţă de mine, este o realitate iar nu simple vorbe. Dacă astfel de acte continuă eu nu pot tolera la infinit dezordinele care dau peste cap Ţara. Dl. Ministru de Interne mă asigură zilnic că este linişte şi că nu se petrece nimic. Eu nu protejez pe jidani*, care sunt vinovaţi în mare parte de nenorocirile care s-au abătut asupra acestei Ţări. Dar nu pot să tolerez, ca şef al Guvernului, acte care compromit acţiunea de redresare, prin linşte şi ordine pe care o duc şi care este zilnic contracarată de acte uşuratice ale unor oameni cari nu-şi dau seamă cât rău fac şi Ţării şi Mişcării Legionare. Atrag o ultimă oară atenţia tuturor ca să facă pe Legionari – unii prin autoritatea pe care trebuia s-o aibă în cadrul Legiunei, şi altora (Ministerul de Interne) prin răspunderea pe care o are în Stat – să renunţe la aceste sisteme care compromit totul şi nu aduc nimic. Dl. general Petrovicescu îmi va comunica astăzi în scris că a luat act de acest ordin şi măsura pe care a luat-o de executarea lui imediată. General Antonescu.*[105]

După câteva zile, la o întrunire a Consiliului de Miniştri din 13 decembrie 1940, Antonescu sublinia:

Trebue să ştiţi că opinia publică se ţine cu înfăptuiri, cu omenie şi cu legalitate, cu respectul dreptului şi al legii,

---

* În această notă Antonescu a folosit peiorativul „jidani", în locul neutrului „evrei". În declaraţiile publice Antonescu folosea mereu termenul de „evreu", şi nu „jidan".

105 ISISP, Fond XXIV, Dos. 3371, pp. 29, 35 şi 40–42, Memoriile lui Wilhelm Filderman nr. 2127 din 4 dec., şi nr. 549 din 9 dec. 1940, alături de rezoluţia lui Antonescu înregistrată la Preşedinţia Consiliului de Minştri, nr. 19902/940.

nu se ţine cu astfel de fapte: să intrăm prin casele tuturor şi să le luăm banii şi acţiunile. Acestea sunt obiceiuri de gangsteri, care au să se plătească foarte scump. Eu nu pot să le patronez. Nici la jidani nu pot să le iau averea, pentru că este a lor. Generalul Antonescu a spus că garantează averea şi bunurile fiecăruia. Şi vine unul în cămaşe verde şi ia totul.[106]

REFORMA, GARDA ŞI MARILE PUTERI

La începutul lui ianuarie 1941, nesocotind pledoariile şi avertismentele lui Antonescu, Garda îşi intimida şi ataca din nou duşmanii vag definţi. Potrivit lui Fabricius:

> *Poliţia Legionară a făcut alte percheziţii la domiciliu şi acte de violenţă asupra populaţiei.* [...]*Sima a recunoscut că ştia de excese* [iar Antonescu] *a cerut să se pună imediat capăt exceselor.*[107]

Iar Legaţia germană a descris evenimentele în felul următor:

> *Generalul a cerut în sfârşit ca Sima să se supună pe deplin ordinului său privind liniştea şi ordinea, pe care le garantase. Când Sima nu a fost de acord cu acest lucru, generalul a sugerat un plebiscit pe următoarea bază: fie pentru general, care tocmai a reorganizat Mişcarea Legionară* [dezarmând Garda, subordonând Prefectura Poliţiei Ministerului de Interne, şi demiţându-i şeful, pe Alexandru Ghika], *fie pentru Sima ca conducător al statului.* [...] [Sima] *a declarat că nici într-un caz nu-şi putea asuma responsabilitatea unui plebiscit. Ca urmare şi-a cerut scuze generalului, aducându-l şi pe Prefectul de Poliţie Ghika cu*

---

106 *Pe marginea prăpastiei*, p. 214–215.

107 DGFP, doc. nr. 623, telegrama nr. 27, 8 ian. 1941, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 1050–1051. Cinci zile mai târziu, Fabricius raporta că: *Sima a promis generalului că Poliţia Legionară nu va mai comite abuzuri. Cu toate acestea, abuzuri de acest fel continuă să fie comise în întreaga ţară. Comercianţii, şi nu doar cei evrei, sunt aruncaţi afară din magazinele lor şi averea le este confiscată şi luată de Legiune* (ISISP, Fond 10, Dos. 9G, pp. 62–64).

el. Amândoi i-au promis generalului că vor să garanteze ordinea şi prin urmare i-au cerut să se abţină de a-l demite pe Ghika, după cum intenţiona; aşa a şi făcut.[108]

Cu toate acestea, două zile mai târziu, legaţia raporta că:

> [...]*relaţiile dintre Sima şi Antonescu continuă să fie încordate, în special de când generalul a aflat că omul de încredere al lui Sima, Prefectul de Poliţie Ghika, a ordonat oamenilor săi să urmeze doar propriile sale instrucţiuni şi nu pe ale generalului.*[109]

Succesul final al lui Antonescu în curmarea violenţei şi jafurilor Gărzii de Fier sub Horia Sima este uimitor în lumina faptului că aproape orice sursă posibilă de asistenţă conspira împotriva lui, în mod activ sau pasiv. Nu există nici o autoritate legală în interior la care să poată apela, întrucât Prefectura Poliţiei Capitalei şi Poliţia Ministerului de Interne erau amândouă organizaţii legionare, şi însuşi ministrul de Interne, generalul Petrovicescu, deşi nu era oficial membru al Gărzii, sprijinea toate activităţile mârşave ale acesteia. Mai mult, Garda avea mulţi simpatizanţi în armată, în special printre recruţi şi cadrele ofiţereşti mai tinere şi, în orice caz, folosirea în ţară a forţei militare era un lucru pe care Antonescu dorea să-l evite cu orice preţ. După cum i-a spus lui Hitler la întrunirea lor din noiembrie 1940, când a preluat puterea:

> [...]*nu avea nici o forţă armată în spate pe care s-ar fi putut baza; întrucât nu voia să folosească armata pentru stabilizarea internă, considerând acest lucru periculos pentru viitorul ţării sale.*[110]

Şi alţi actori din interior făceau tot posibilul ca să submineze încercările lui Antonescu de a stăpâni dezordinea în creştere. După cum nota Fabricius la începutul lui ianuarie 1941:

> *În această luptă dintre general şi conducerea legionară, există un om care joacă un rol, un om care şi înainte a jucat un rol secret în politica românească: fostul prieten al lui Carol şi actualul ministru de finanţe al legionarilor, dl. Malaxa. Legionarii îi permit acestui mare şi iscusit in-*

---

108 Ibid., doc. 623.

109 Ibid., doc. 631, telegrama nr. 34, 9 ian. 1941, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, p. 1060.

110 Ibid., doc. 381.

dustriaş să îi finanţeze. În uzinele sale se află conducătorul Organizaţiei Legionare a Muncii, Groza [sic! Grozea], *şi steagurile verzi ale lui Sima flutură peste tot acolo. Sima şi ai săi s-au lăsat racolaţi şi vroiau să ajungă la o înţelegere cu Malaxa asupra unei reglementări, în timp ce generalul, ca exponent al ordinii şi al purităţii, pretinde ca Malaxa să predea toată „proprietatea furată" de la stat. Prin urmare, Malaxa îl consideră pe general duşmanul său de moarte şi face front comun cu legionarii împotriva lui, Malaxa a furnizat chiar arme noi poliţiei legionare care fusese dezarmată.*[111]

Cel mai mare handicap al lui Antonescu în această luptă era camuflajul informaţional aproape total privind activităţile şi planurile Gărzii. Ca rezultat, era forţat să joace rolul de „pompier" politic şi economic, cheltuindu-şi energia în stingerea conflagraţiilor neprevăzute începute de legionari. Ar fi trebuit să primească informaţii de la Serviciul Secret de Informaţii, care fusese reorganizat după cum se pare din 8 septembrie 1940, fiind acum condus de lt. colonelul Nicolaid şi subordonat direct Preşedintelui – lui Antonescu.[112] Lui Nicolaid i se dăduseră puteri depline pentru a întreprinde o reorganizare radicală a SSI, dar a preferat să nu o facă. Potrivit succesorului său, Eugen Cristescu:

[...]*S.S.I. era singurul organ care ar fi putut informa pe şeful statului de cele ce se petrec în ţară, mai ales că acesta reproşa criza de informaţii în care se găsea. De la S.S.I. însă nu se primeau nici un fel de informaţii asupra acestor fapte, căci Nicolaid, secundat de directorul contrainformaţiilor, Georgescu, se complăceau şi ei în aceeaşi tăcere generală fie de frică, fie din oportunism, fie pentru că erau şi ei cuprinşi de psihoza legionară. Ca director al administraţiei de stat şi al personalului din Ministerul Afacerilor Interne primeam zilnic subprefecţi, pretori, notari, funcţionari de carieră, precum şi poliţişti, foşti elevi şi colabora-*

---

111 Ibid., doc. 623, telegrama nr. 27, 8 ian. 1941, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 1050–1051.

112 FO 371/24992, doc. 8596, 8 sept. 1940, Sir Reginald Hoare către Foreign Office. Instituţia SSI fusese numită „nouă" numai pentru a arăta că nu avea nimic în comun cu aceeaşi instituţie de sub Moruzov. Totuşi, desemnarea oficială a instituţiei fusese Serviciul Special de Informaţii de la înfiinţarea sa în 1924.

tori ai mei, care mă informau de teroarea legionară din ţară. Comunicam aceste date subsecretarului ordinei publice, Alexandru Rioşianu, singurul care luase poziţie împotriva practicilor legionare şi informa pe Antonescu. Criza informativă în care se zbătea conducerea statului şi pericolul pe care Rioşianu îl prevedea determină pe acesta să ceară lui Antonescu schimbarea conducerii S.S.I.[113]

Această atitudine leală lui Antonescu din partea lui Rioşianu şi a lui Cristescu a înfuriat Garda. De pildă, după masacrul de la Jilava din noiembrie 1940, Fabricius raporta ministerului său că:

> *Garda este furioasă în special pe subsecretarul de stat de la Ministerul de Interne, Rioşianu, care menţine relaţii cu vechile cercuri ale societăţii, vrând să le apere şi să-i dezarmeze pe legionari. Se comportă ca şi cum Conducătorul statului ar avea încredere nelimitată în el.*[114]

La sfârşitul lui ianuarie 1941, atât Rioşianu cât şi Cristescu erau demascaţi şi denunţaţi ca *„jidoviţi"*, *„masoni"* şi *„elemente satanice"*.[115]

Pe lângă această listă de aliaţi interni, care îl debilita, exista şi o pletoră pe măsură de influenţe străine care conspirau activ împotriva încercărilor lui Antonescu de a restabili respectul pentru legalitate şi ordine socială paşnică. Aliaţii săi de odinioară, germanii, încurajau Garda deschis, prin suportul moral şi evidenta simpatie, şi pe ascuns, cu bani, arme şi sfaturi tactice. Deşi exista o tendinţă generală a Armatei germane, în special a Misiunii militare din Bucureşti şi a Ministerului german al Afacerilor Externe, să îl prefere pe Antonescu, în timp ce SS-ul, SD-ul şi activiştii Partidului Nazist îl preferau pe Horia Sima şi Garda de Fier, acest lucru era valabil doar la modul foarte general, întrucât, de pildă, activişti ai Partidului Nazist, ca Manfred von Killinger şi Hermann Neubacher, puteau fi găsiţi şi în Ministerul Afacerilor Externe, iar ofiţeri SS puteau fi găsiţi în Wehrmacht. În centrul problemei lui Antonescu se găsea decizia tactică luată de conducerea germană că, într-un fel sau altul, acesta

---

113 *Din memoriile lui Eugen Cristescu,* p. 40.

114 ISISP, Fondul 10, Dos. 9G, pp. 93–95.

115 *Pe marginea prăpastiei,* anexa 8, pp. 331–339. Vezi şi ziarul gardist *Biruitorii* (Constanţa), 22 ian. 1941.

trebuia să conducă alături de Garda de Fier. La o întrunire dintre Führer şi Duce din 20 ianuarie 1941, la care au participat şi şeful Marelui Comandament al Wehrmacht-ului, feldmareşalul Wilhelm Keitel şi şeful Statului-Major german, generalul Alfred Jodl, chiar şi presupusul simpatizant al lui Antonescu de la Ministerul de Externe, Joachim von Ribbentrop, a susţinut în mod hotărât ca Sima şi Garda de Fier să rămână incluşi în orice formulă guvernamentală românească.[116] Potrivit lui Ribbentrop, Antonescu:

[...]*nu trebuie să facă o politică îndreptată împotriva Legiunii ci, din contră, trebuie să guverneze cu forţele sănătoase ale acesteia. El ar putea să atribuie l' ' Horia Sima înalte funcţii, poate chiar Afacerile Străine. În tot cazul, trebuie să se evite să se dea impresia că Antonescu a fost impus Legiunii din exterior.*[117]

Nici atitudinea militară germană nu era simplu pro-Antonescu. Până la 22 ianuarie 1941, a doua zi a rebeliunii legionare, se pare că Misiunea militară germană nu primise nici o indicaţie categorică de la Berlin dacă să ia partea lui Antonescu sau a Gărzii. Încă din 3 decembrie 1940, Antonescu se plângea Misiunii germane că aprovizionarea cu arme a unor *mişcări ilegale* era înfăptuită de personalul Armatei Germane cât şi de SS şi SD.[118] Mai mult, aceştia continuau să îl protejeze pe Malaxa, care colabora cu Garda în mod special pentru a-l submina pe general. După cum au notat atât Neubacher cât şi Fabricius la 15 ianuarie 1941, în timp ce Antonescu avea o consfătuire cu Hitler la Berlin, Marele Comandament al Wehrmacht-ului a dat ordine Misiunii militare germane la Bucureşti să se asigure *că Malaxa nu va păţi nimic* şi a aver-

---

116 Andreas Hillgruber, *Des entretiens secrets de Hitler: septembre 1939 – décembre 1941,* Paris, Fayard, 1969, pp. 458–459. Notă asupra întrevederii dintre Führer şi Duce din 20 ian. 1941 la Fuschl.

117 Ibid., vezi şi A. Simion, op. cit., p. 259. La întrunire a participat şi ataşatul militar german la Roma, generalul Enno von Rintelen, subsecretarul de stat al Ministerului Italian de Război, generalul Alfredo Guzzoni şi ataşatul italian militar la Berlin, generalul Afisio Marros.

118 Generaloberst Halder, *Kriegstagbuch: Taglische Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939 – 1942, Band II, vor den Geplanten Sandung in England bis zum Beginndes Ostfeldzuges:* 1.7.1940 – 21.6.1941, Stuttgart, W. Kohlhammer Verlag, 1963, p. 205.

tizat că orice încercare de a-l îndepărta pe Malaxa de pe poziţie *ar avea ca rezultat o intervenţie.*[119] Fabricius a fost în cele din urmă împuternicit să-i facă o ofertă lui Antonescu. Potrivit lui Fabricius: *I-am spus că, dacă doreşte, îi vom face un serviciu şi îl vom lua pe Malaxa, întrucât industria germană a fost întotdeauna în cele mai bune relaţii cu el. Generalul consideră că aceasta este singura lui şansă de a se descotorosi de acest intrigant buclucaş.*[120]

Chiar înainte de plecarea în a doua vizită la Hitler, Antonescu a fost întrebat de ministrul britanic, Sir Reginald Hoare, care îi sunt intenţiile în privinţa Gărzii. Potrivit ministrului:

> *L-am găsit pe generalul Antonescu preocupat de situaţia internă, precum mă aşteptam. A confirmat povestea despre dl. Ghika şi când l-am întrebat ce va face a spus (nu pentru prima oară) că va mai acorda încă puţin timp. Ar putea, ca ultimă soluţie, să zdrobească acea secţiune a Gărzii de Fier care era frenetizată de un spirit de răzbunare nepotolit, dar dorea cu disperare să evite folosirea inutilă a forţei, nefiind deloc sigur că germanii nu vor profita de orice acte de dezordine pentru a stabii controlul complet asupra ţării.*[121]

Dar chiar şi britanicii încurajau violenţa şi haosul produs de Gardă pentru a-şi promova interesele strategice. După cum explică o notă făcută de Ministerul de Externe britanic a doua zi asupra raportului lui Hoare:

> *Pare clar că situaţia internă din România degenerează şi că generalul Antonescu are mai puţină putere ca nicio-*

---

119 DGFP, doc. 663. Se pare că au existat câteva excepţii individuale de la această tactică. De pildă, potrivit unui raport al lui Sir Reginald Hoare de la sfârşitul lui decembrie 1940: *înaintea masacrului Gărzii de Fier de la închisoarea Jilava, generalul Hansen, şeful Misiunii Militare, a raportat la Berlin că Garda de Fier nu îşi avea rostul, şi că Ministerul a comis o greşeală gravă cântându-i în strună. [...]În general consider că e rezonabil să ne păstrăm speranţa că discuţiile interne din tabăra germană vor menţine atmosfera de aici îmbucurător de acră*, FO 371/29989, doc. R404, telegrama nr. 448, 22 dec. 1940, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

120 DGFP, seria D, volumul XI, doc. nr. 623, raportul nr. 27, 8 ian. 1941, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 1050–1051.

121 FO 371/29992, doc. R335, telegrama nr. 57, 11 ian. 1941, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

dată. După cum s-a subliniat anterior, este în avantajul nostru net ca situaţia internă din România să se deterioreze, astfel încât România să poată fi mai greu exploatată de către Germania ca grânar, puţ de petrol şi place d'armes.[122]

Atitudinea britanică fusese hotărâtă în septembrie 1940, când, după ce nu reuşise să-l convingă pe Antonescu că este în interesul lui şi al României să întoarcă imediat armele împotriva Germaniei, Ministerul de Externe britanic luase o hotărâre tactică de a-l zugrăvi pe Antonescu ca personajul negativ răspunzător de soarta grea a României. Într-un efort neîncununat de succes de a-i determina pe britanici să-şi revizuiască poziţia, vechiul prieten şi colaborator al lui Antonescu, fostul ministru de Externe român, perseverent pro-Aliat, Nicolae Titulescu, i-a scris direct lui Winston Churchill din exilul său la Cannes. Potrivit scrisorii lui Titulescu din 10 decembrie 1940:

> *Din inimă vreau să ştiţi că politica dumneavoastră este a mea, şi nu îmi pot ierta greşeala că nu am traversat Canalul de la Paris la Londra. Ceea ce faceţi dumneavoastră este superb şi dacă mai am încă un crez în viaţă, acesta se datorează activităţii pe care o desfăşuraţi magnific în fiecare zi. Greşelile ţării mele nu trebuiesc imputate generalului Antonescu: a fost forţat să accepte o moştenire foarte grea şi în situaţia în care se află nu ar putea altfel. Generalul Antonescu este prietenul meu personal. A fost mulţi ani ataşatul meu militar la Londra. Vă rog să îi iertaţi pe români pentru greşelile pe care le-au făcut, pentru suferinţele celor care, ca şi mine, nu pot acţiona acum. Cred în Marea Britanie, cred în cauza măreaţă pentru care luptă; şi cel mai mult, cred în tine, dragul meu Winston, care duci lupta.*[123]

Trebuie accentuat faptul că Antonescu nu era doar un conducător de stat pus în faţa unor cumplite crize politice şi economice, ci şi comandantul activ al Armatei Române, iar introducerea reformei militare – după dezastrele din Basarabia, Bucovina şi Transilvania, care decimaseră din punct de

122 FO 371/29992, doc. R 288, 12 ian. 1941, nota lui F. Dixon, PRO.
123 FO 371/24996, doc. 101856, p. 353. Scrisoare de la Nicolae Titulescu, Carlton Hotel, Cannes, 10 dec. 1940, către Winston Churchill, PRO.

vedere material şi moral o armată aflată în acelaşi timp sub presiunea militară în continuă creştere a Uniunii Sovietice – era una din grijile sale principale. După cum nota Tippleskirch la 18 septembrie 1940, la scurt timp după înfiinţarea guvernului naţional-legionar, Antonescu era

> [...] *încă nehotărât cât de departe să meargă cu demobilizarea. Fusese chipurile comandată pentru Occident. În Est avusese intenţia să o înfăptuiască prin eliberarea din funcţie a 30% din efective, dar s-a răzgândit, pentru că se pare că a primit rapoarte despre noi măsuri ameninţătoare la graniţa cu Rusia.* [...] *Oricum ar sta lucrurile, şi-a exprimat intenţia de a continua cu eliberările din funcţie până la 40% şi din efectivele din Est, dacă ar putea fi realmente convins că ar putea accepta această răspundere în faţa ţării.*[124]

Tippleskirch l-a asigurat pe Antonescu că, având garanţia germană, România nu avea nici un motiv să se teamă de Uniunea Sovietică.

Deşi Antonescu aprecia aceste dovezi ale sprijinului german, cu atât mai mult cu cât, până în primăvara anului 1941, nu era niciodată sigur în ce măsură îşi urmăreau sovieticii scopurile cu acordul germanilor, sursele sale de informaţii indicau faptul că Tippleskirch avea prea puţin temei pentru a se arăta convins că intenţiile sovietice nu erau agresive. După cum semnalase ataşatul militar german Înaltului Comandament al Armatei Germane la scurt timp înaintea ultimatumului maghiar,

> *În timpul nopţii de 24-25 august s-au tras focuri pe graniţă, la nord şi nord-est de Rădăuţi, nu un atac real. Activitatea generală de-a lungul şi dincolo de graniţa Bucovinei de nord mai vie decât în Basarabia. Unităţi de trupe ruseşti de proporţii, confirmate pe drum dinspre interiorul ţării via Hotin şi Sniatyn înspre sud. Un regiment rusesc de paraşutişti identificat sigur la Chişinău, două divizii noi identificate în regiunea din nord-est de Lipzsany; una dintre aceste divizii e o divizie de cavalerie,*

124 DGFP, doc. 75. Antonescu nu a ordonat niciodată demobilizarea în Vest şi a menţinut o armată întreagă – Armata Întâi, sub comanda generalului Macici – înarmată pentru a preveni noi cotropiri maghiare şi pentru a avea o rezervă la sfârşitul războiului.

cealaltă o divizie de infanterie. [...]*Cartierul General român bănuieşte că principalul atac va veni în zona Cernăuţi–Siret–Hotin spre a respinge frontul de pe Prut.*[125]

În mod similar, ministrul britanic raportase:

Tocmai am aflat dintr-o sursă personală de mare încredere că la 26 august un avion militar românesc a fost de fapt atacat de 3 aparate sovietice la vreo 20 sau 30 de mile în interiorul României şi a fost forţat să aterizeze lângă Bîrlad, în Moldova. Atât pilotul cât şi mitraliorul au fost răniţi. Din aceeaşi sursă sigură aflu că avioanele sovietice fac acum zboruri continue deasupra teritoriului românesc şi că au fost aproape 100 de victime în incidentele de la frontieră din ultimele câteva zile.[126]

Astfel de provocări deveniseră comune de la cedarea Basarabiei şi părea foarte posibil că sovieticii cooperau cu Ungaria în insistenţa lor pentru noi pretenţii teritoriale.[127] Ca rezultat al acestor incidente, Antonescu nu putea împărtăşi calmul aparent al germanilor. După cum nota Fabricius o lună mai târziu:

La întrebarea mea privind demobilizarea, generalul m-a informat că a eliberat 300 000 de oameni, menţinând sub arme 500 000. Presiunea exercitată asupra mijloacelor de transport pentru a aduce provizii pentru iarnă, în special lemne de foc pentru Bucureşti şi alte oraşe, întârziase demobilizarea până acum, dar acum ea va fi continuată. Generalul mi-a spus în legătură cu aceasta că potrivit informaţiilor sale ruşii au nouă corpuri [de armată] *aliniate din Bucovina de Nord până în sudul Basarabiei.*[128]

Deşi autorităţile militare şi civile germane continuau să-l asigure pe Antonescu că nu avea de ce să-şi facă griji în privinţa Uniunii Sovietice, informaţiile militare prezentau un tablou cu totul diferit. Drept urmare, germanii, precum şi

---

125 Ibid., vol. X, doc. 389.

126 FO 371/24983, doc. R7423, telegrama nr. 1016, 28 aug. 1940, PRO.

127 DGFP, vol. X, doc. 119 şi 132. După cum nota Erdmannsdorf către Berlin la 5 iul. 1940, *Molotov, care, în cel mai bun caz nu primea decât ambasadori, l-a primit pe ministrul ungar de două ori în trei zile; ultima oară la propria sa iniţiativă* (Ibid., doc. 119).

128 Ibid., vol. XI, doc. 193, 18 oct. 1940, Neubacher şi Fabricius către Ministerul de Externe.

britanicii, au fost luaţi prin surprindere când, la 26 octombrie 1940, ruşii au atacat şi ocupat trei insule din Braţul Chilia al Dunării, de partea românească a frontierei.[129]

Natura reformei militare necesară armatei române era aproape identică cu cea pe care o reuşise Antonescu după campania din 1916. Problema fundamentală era că numărul de unităţi militare nu corespundea disponibilităţii reale de material. Aceasta a fost una dintre puţinele probleme cu care se confrunta Antonescu susceptibilă de a fi rezolvată rapid. După cum a afirmat la întrunirea sa cu Hitler din noiembrie:

> *A schiţat deja câteva planuri concrete în acest scop, care au drept ţintă concentrarea şi o organizare mai bună. Este foarte conştient că actuala armată este un piept bombat cu aer, în care nici o singură unitate nu posedă ceea ce ar trebui potrivit listei de echipament. Condiţiile par a fi dezastruoase, în special în serviciile de aprovizionare a acestei armate supradimensionate.*[130]

Antonescu a notat în continuare că *a redus deja numărul diviziilor româneşti de la 45 la 29* şi că, până în primăvara următoare *vor fi disponibile 39 de divizii bine organizate, bine antrenate, bine comandate.*[131]

REBELIUNEA LEGIONARĂ

Antonescu l-a vizitat pe Hitler pentru a doua oară la 14 ianuarie 1941. Deşi invitat, Sima a cerut să nu-l însoţească pe general şi şi-a contiunat pregătirile pentru rebeliune. La Berlin, Antonescu i-a explicat lui Hitler că mişcarea legionară *şi-a pierdut adevăraţii conducători în lunga şi eroica sa luptă împotriva vechiului regim*, iar acum *făcea greşeala de a nu primi elita ţării, admiţând în acelaşi timp elemente inferioare ale populaţiei.*[132] În consecinţă, Antonescu era obligat acum să urmărească *o diviziune clară între Guvern şi Legiune* şi

---

129 Ibid., doc. 230, 26 oct. 1940.
130 Ibid., doc. 389, 23 nov. 1940.
131 Ibid., doc. 388.
132 Ibid., doc. 652, 16 ian. 1941.

[...] completa reorganizare a Legiunii. Dacă aceste dorinţe nu vor putea fi realizate, el îşi va îndeplini totuşi îndatorirea pe care i-a trasat-o istoria, de a salva ţara şi de a o restaura, pentru că a primit acest mandat direct de la popor, a cărui mare majoritate îl susţine şi se bazează pe el. În acest caz, în mod cert, va trebui să-şi îndeplinească sarcina cheltuindu-şi o parte uriaşă a energiei în disputele politice interne. Era totuşi datoria lui să salveze ţara şi va face acest lucru cu Legiunea, fără Legiune sau chiar împotriva Legiunii. Führer-ul a afirmat că, după părerea sa, era imposibil să guvernezi în România împotriva Gărzii de Fier.[133]

Cel puţin din 1938, când plecase din România în Germania pentru a scăpa de represiunea lui Carol împotriva Gărzii de Fier, Horia Sima menţinuse o legătură strânsă cu Partidul Nazist şi cu SS-ul, primind sfaturi, încurajări şi ajutor din partea amândurora. După denunţarea masacrului de la Jilava de către Antonescu, Sima şi-a lansat propria campanie pentru a-l discredita pe general în ochii germanilor şi pentru a-şi asigura sprijinul acestora în eventualitatea unei ciocniri cu şeful statului român, de pildă, trimiţându-i lui Hitler o scrisoare care conţinea o copie a discursului de adio al generalului când îşi părăsise postul de ataşat militar la Londra în 1926. În acel discurs, Antonescu declarase: *Marea Britanie trebuie să triumfe întotdeauna, pentru că civilizaţia trebuie să triumfe împotriva barbarismului.*[134] Şeful SS-ului, Heinrich Himmler, a făcut câteva încercări de a tempera purtarea lui Sima. De pildă, în scrisoarea din 5 decembrie 1940, după ce aproba masacrul de la Jilava, îl sfătuia pe Sima să menţină ordinea înainte de a-l invita la Berlin pentru a *discuta detalii* despre reorganizarea poliţiei şi *despre multe alte probleme de mare interes.*[135] Pe la mijlocul lui decembrie, Legaţia germană din Bucureşti prevestea totuşi că Antonescu va fi asasinat de Gardă.[136]

---

133 Ibid.
134 Gheorghe Barbul, *Memorial Antonesco,* vol. I, pp. 81–89.
135 ISISP, Fondul 10, Dos. 4G, Scrisoarea Reichsführer-ului Heinrich Himmler către vicepreşedintele României Horia Sima, 5 dec. 1940. Vezi şi A. Simion, op. cit., p. 132.
136 Ibid.

Până la sfârşitul lui ianuarie, Sima a încercat în mod activ să atragă şi armata germană de partea lui. După cum raporta la 20 ianuarie 1941 şeful Misiunii militare germane la Bucureşti, generalul Erik Hansen, Sima a venit să îl vadă.

> *Aceasta era prima vizită a lui Horia Sima. La o vizită pe care i-o făcusem cu mult timp în urmă nu a răspuns prin reciprocitate, netrimiţându-şi nici măcar cartea de vizită. Ca atare această vizită trebuie considerată ca o încercare de a mă atrage de partea Legionarilor în evenimentele care vor urma.*[137]

În ziua următoare, la 21 ianuarie 1941, Hora Sima şi acoliţii lui, împreună cu câteva tancuri puse la dispoziţia lor de Nicolae Malaxa, lansau oficial rebeliunea Gărzii de Fier. Ministerul de Externe Britanic şi SOE au întrevăzut o şansă de a-şi promova interesele prin încurajarea tulburărilor care să necesite probabil *o intervenţie în forţă* şi ocuparea României de către Germania.[138] După cum discutau cele două organizaţii posibilităţile unui raport comun la 29 ianuarie 1941:

> [...]*văzând că a început o revoltă* [legionară], *deşi probabil cam pripită, ar fi bine să se profite de situaţie. Ar putea exista un prilej valoros de a încurca mişcările de trupe germane şi de a crea confuzie generală*[...] *rezultatul cărora nu numai că ar încurca aprovizionarea Germaniei cu petrol românesc, dar ar şi îngreuna posibilitatea lansării unui atac prin Bulgaria.*[139]

Anthony Eden şi Winston Churchill au fost informaţi asupra situaţiei şi au fost de acord să pună în aplicare planul. Ulterior, SOE a atras atenţia Bucureştiului că:

> [...]*având în vedere situaţia generală haotică* [din] *România instruiţi urgent toate canalele care vă sunt deschise în România să îndeplinească toate planurile posibile pentru a cauza dezmembrare şi haos crescând. Cheltuiţi fără*

---

137 A. Simion, op. cit., pp. 259–260. Simion citează raportul generalului Hansen în BSA, US microfilm Collection, Roll 215, care este o copie a unui raport în colecţia de microfilme USNA făcută după documente germane capturate de trupele americane la sfârşitul războiului.

138 Elizabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War,* p. 73.

139 Ibid., p. 41.

cruţare. Cele de mai sus au fost aprobate de Guvernul Majestăţii Sale.[140]

Haosul a fost într-adevăr considerabil, iar faptul că nu se ştia cu certitudine pe cine va sprijini în cele din urmă Germania nu a făcut decât să îl alimenteze. Această incertitudine rezultă din poziţia oficială germană, potrivit căreia oricare ar fi fost rezultatul, o formă oarecare a Gărzii de Fier era necesară pentru a împărţi puterea guvernamentală. Dată fiind această ambiguitate, Sima şi-a continuat încercările de a-şi asigura sprijinul militar german, iar Antonescu a continuat să-i sondeze pe nemţi pentru a se asigura că forţa militară germană nu va interveni în favoarea lui Sima şi a Gărzii. Ulterior, Fabricius i-a spus istoricului german Andreas Hillgruber că Ribbentrop îl chemase la 21 ianuarie 1941 ca să-l informeze că *întrucât a fost vărsare de sânge, generalul ar trebui să intervină energic şi să facă curăţenie. Apoi, sub conducerea sa, ar trebui să înfiinţeze o nouă Legiune.*[141] Cu toate acestea, şeful Statului-Major german, Generaloberst Franz Halder, nota în jurnalul său doar în seara zilei de 22 ianuarie 1941:

> *Raport privind neliniştea internă de la Bucureşti şi din România. Misiunea militară are instrucţiuni să nu se amestece în afacerile politice interne, dar, în caz de necesitate să-l sprijine pe Antonescu cu forţă militară (la cererea lui).*[142]

Garda mai spera într-o intervenţie germană favorabilă ei. În aceeaşi seară, cu ajutorul DS-ului, Hermann Neubacher s-a întrunit cu şaptesprezece membri ai conducerii Gărzii. Potrivit lui Neubacher, *Legionarii doreau ca Wehrmacht-ul să intervină, şi au afirmat, referindu-se la Horia Sima, că fiecare Legionar va da ascultare soldaţilor germani. Natural, armata română trebuia să părăsească scena.*[143] Ordinul „categoric" al lui Hitler către generalul Hansen de la Misiunea militară a fost în cel mai bun caz interpretat de acesta ca un ordin de a ajuta la liniştirea situaţiei, asigurând în acelaşi timp protecţia conducerii gardiste. Într-o anumită situaţie, Hansen a

---

140 Ibid.
141 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 120.
142 Generaloberst Franz Halder, op. cit., p. 250.
143 DGFP, doc. nr. 709, Memorandum al lui Hermann Neubacher de la Sofia, 24 ian. 1941, pp. 1194–1198.

refuzat să dea dispoziții defensive în regiunea petrolieră Valea Prahovei care ar fi permis ca detașamentele militare românești staționate acolo să fie aduse în București.[144] Hansen și-a argumentat refuzul spunându-i lui Antonescu că *ar crea aparența amestecului german în treburile interne ale României.*[145] Totuși, Hansen l-a întrebat pe Antonescu dacă *dorește ca Wehrmacht-ul, în baza încrederii de care ne bucurăm din partea Legionarilor, să încerce să-i convingă să evacueze clădirile publice ca să se evite noi vărsări de sânge.*[146] Hansen a raportat că Antonescu *a șovăit o clipă, apoi a răspuns: Nu.* După două zile de negocieri lipsite de succes cu gardiștii, și după ce a primit confirmarea telefonică de la Hitler că armata germană nu va interveni de partea lor, Antonescu a cerut în cele din urmă armatei române să stopeze violența barbară a Gărzii, lucru pe care l-a realizat cu doar puține excepții.[147]

După cum îi raporta Sir Reginald Hoare lui Anthony Eden după rebeliune:

> *Afirmația conținută în cuvântarea generalului către națiune* [...] *că armata primise ordine să nu deschidă focul asupra legionarilor decât dacă este atacată, este după toate probabilitățile corectă. Și toate dovezile arată că pe parcursul celor treizeci și șase de ore trupele, urmând ordinele generalului Antonescu, nu au făcut mult, în afară de încercarea de a-i intimida pe legionari prin amenințări și trăgând focuri în aer. Doar când a devenit limpede că această tactică ar putea sfârși printr-un dezastru au luat trupele inițiativa și au început asaltul împotriva fortărețelor legionare. Un motiv pentru care generalul Antonescu se abținea să intre în acțiune militară efectivă împotriva rebelilor până în ultimul minut posibil era probabil teama că, în ciuda a ceea ce îi spusese Hitler, germanii ar putea profita de condiții care ajungeau la un război civil pentru a prelua guvernarea țării, deoarece deși ministrul german și-a petrecut întreaga după-amiază a zilei de 21 ianuarie*

144 A. Simion, op. cit., p. 264.
145 Ibid.
146 Ibid., pp. 264–265. Vezi și colecția de microfilme a SUA, rola 215, raportul Hansen.
147 Pentru o descriere detaliată a acestor negocieri vezi și relatarea lt. col. Gheorghe Magherescu în L. Watts, op. cit.

implorându-l pe Antonescu să intre în acţiune, atitudinea generalilor germani era categoric echivocă, întrucât aceştia au însoţit doi fruntaşi gardişti la cartierul lui Antonescu în dimineaţa următoare şi au încercat să înceapă negocieri, pe care generalul Antonescu le-a respins sec. [...] Acum generalul Antonescu a ieşit învingător. Are ţara sub control militar şi un guvern compus în bună parte din generali. Dar, departe de a impune o linie dură, a păţit cam ca Agog. Acest lucru se poate datora învoielilor privind disponibilitatea armatei de a răspunde în forţă „fraţilor" lor, ori personalităţii generalului.[148]

Au existat anumite îndoieli privind lealitatea armatei în această chestiune, dat fiind în special numărul mare de ofiţeri superiori cărora Antonescu nu le plăcea din alte motive, şi marelui procent de recruţi care simpatizaseră cu multe din programele gardiste înainte de 1940. De fapt, a fost cât pe-aci să izbucnească un adevărat război civil în dimineaţa de 23 ianuarie 1941. Iminenţa unei astfel de catastrofe nu se datora unei simpatii masive pentru Gardă, întrucât la vremea aceea majoritatea populaţiei privea cu repulsie brutalitatea revoltătoare a organizaţiei lui Sima, ci mai degrabă tentativei de ultim moment a conducătorilor Gărzii de Fier de a-şi atrage monarhia de partea lor. În seara de 22 ianuarie, Sima a trimis doi emisari la Palatul de la Sinaia pentru a-l convinge pe regele Mihai să intervină între Antonescu şi Garda de Fier.[149] Aghiotantul regal al regelui, locotenent-colonelul Mircea Tomescu, simpatizant al Gărzii, l-a încurajat pe Mihai să intre în acţiune şi să „medieze" împăcarea.[150] În dimineaţa de 23 ianuarie, un convoi regal a plecat din Sinaia spre Bucureşti, fiind însă oprit pe parcurs de soldaţi care, la ordinul lui Antonescu, i-au convins să se întoarcă la Sinaia. Tomescu şi-a continuat singur drumul până la Bucureşti pentru a-l convinge pe Antonescu că nu voise decât să-l ajute şi să salveze Garda prin evitarea vărsării de sânge, dar simplul fapt că el încercase să-l implice pe rege într-o intervenţie regală, date fiind sentimentele puternic monarhiste şi atitudi-

---

148 FO 371/29890, doc. 106874, telegrama nr. 44, 2 febr. 1941, Sir Reginald Hoare către Anthony Eden, PRO.
149 L. Watts, op. cit., vol. I, p. 266–267.
150 Ibid.; p. 66-72.

nea încă echivocă față de Gardă care domnea printre militari, amenința să ducă la război civil.[151] După expirarea celui din urmă ultimatum al lui Antonescu, la 23 ianuarie 1941, și după ce gardiștii i-au înmuiat pe mai mulți soldați în benzină și i-au molestat, aproape toate unitățile armatei s-au unit în jurul lui Antonescu.[152]

Potrivit Legației britanice la București, al 4-lea Corp de Armată din Iași sub comanda generalului Coroamă, Regimentul 38 Infanterie din Brăila, unități de aviație din Tecuci, în apropiere de Galați, câteva unități de armată și navele din Constanța, ca și forțele comandate de generalul Dragalina din Brașov, au trecut de partea Gărzii.[153] Într-o declarație din 23 ianuarie 1941, Sima și-a exprimat credința că generalul Dragalina, conducând *Armata din Ardeal* va *fi generalul care va conduce* [Garda] *la victoria de mâine a României Mari Legionare.*[154] Totuși, mai târziu în cursul aceleiași zile, generalul Dragalina a făcut o declarație publică de fidelitate față de Antonescu, iar generalul Coroamă și-a prezentat demisia.[155]

Până la 23 ianuarie 1941, Garda de Fier a stârnit destulă repulsie populară, în ultimele patru luni în general, și în ultimele două zile în special, astfel încât, când în cele din urmă armata a intervenit, Legiunea practic s-a dizolvat. Trupele germane s-au ținut deoparte de încăierare la ordinele lui Hitler, dar chiar și atunci când Legiunea se dizolva, germanii indicau că gardiștii vor continua să se bucure de sprijinul lor. De pildă, ministrul german Fabricius a raportat ministerului său că:

---

151 Ibid.

152 *Pe marginea prăpastiei,* p. 235. Potrivit ziarului *Universul* din 12 febr. 1941, 21 de ofițeri, subofițeri și soldați au fost uciși și 53 au fost răniți în luptele din timpul rebeliunii.

153 FO 371/29990, doc. R554, p. 63, 22 ian. 1941, de la Secretarul comercial adjunct, București, către Foreign Office, PRO.

154 Declarația lui Horia Sima către Armată, în ziarul gardist *Biruitorii,* an. I, nr. 13, 1941; apud *Pe marginea prăpastiei,* p. 343. Sima pretindea de asemenea că are de partea sa armata de la Craiova, armata din Iași și armata din Constanța.

155 L. Watts, op.cit., p.120. În noul guvern propus de Horia Sima în timpul rebeliunii legionare, generalul Coroamă a fost propus ministru al Apărării.

Sunt convins că un mare număr dintre acei legionari vor reveni din nou pe poziţie, şi pe noi ne interesează acest lucru, întrucât ei sunt o garanţie că pe viitor politica României va fi de partea Germaniei şi a Italiei.[156]

În acelaşi timp, linia propagandei oficiale britanice era că Antonescu şi armata germană s-au „înhăitat" împotriva Gărzii „patriote" cu scopul de a-i crea lui Antonescu aceeaşi imagine ca lui Hitler şi, din păcate, să prezinte Garda ca victimă.[157] După cum îşi amintea fostul agent SOE Ivor Porter, a fost *îngrozit la auzul ştirii difuzate de BBC, prin care legionarii erau prezentaţi ca „patrioţi", pe baza presupunerii că oricine se opunea quislingului Antonescu trebuia să fie pro-Aliat.*[158]

Această linie de propagandă a fost ulterior preluată în mod necritic de către istoricii din Occident, dar majoritatea copleşitoare a rapoartelor martorilor oculari, inclusiv cele ale autorităţilor germane de la faţa locului, afirmă clar că lucrurile nu au stat astfel. După cum nota Sir Reginald Hoare de la Bucureşti în timpul rebeliunii:

Legionarii au acaparat în această dimineaţă sediul companiei Lloyd, Banca Naţională, prefecturii, ale poliţiei şi alte câteva clădiri publice. Au fost respinşi de trupe după ce s-au înregistrat câteva schimburi de focuri şi câteva victime. Oraşul este straşnic păzit de tancuri şi maşini blindate. Armata germană nu a luat deloc parte.[159]

OSS-ul din Washington susţinea acelaşi lucru.[160] Potrivit unei analize a evenimentelor a Ministerului de Externe britanic, bazată pe rapoartele ataşatului lor militar la Bucureşti:

[...]*nemţii nu s-au implicat în nici un fel. În timpul Rebeliunii au stat deoparte, aşteptând să afle rezultatul luptei. Îşi puteau permite şi să sprijine pe oricine ar fi ieşit învingător, dar oricine ar fi ieşit învingător trebuia să afle*

---

156 DGFP, doc. nr. 699, raportul nr. 124, 23 ian. 1941, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 1178–1179.

157 Vezi şi Elizabeth Barker, op. cit., pp. 41 şi 76.

158 Ivor Porter, op. cit., p. 90.

159 FO 371/29990, doc. R519, telegrama nr. 126, 21 ian. 1941, Sir Reginald Hoare către Foreign Office, PRO.

160 Raportul OSS de cercetare şi analiză nr. 474, *The Iron Guard*, febr. 1944, p. 5–8, State Department Records, USNA.

după Rebeliune că nu poate supravieţui decât cu sprijin german.[161]

Deşi până la urmă, armata germană nu a intervenit în favoarea nimănui, rolul german în sprijinirea Gărzii de Fier împotriva lui Antonescu a fost semnificativ, implicând atât planificarea cât şi aprovizionarea rebeliunii, şi, după aceea, fuga principalilor rebeli gardişti.[162] După cum a notat Antonescu mai târziu într-o scrisoare către feldmareşalul german Erich von Mannstein:

Au fost şi ofiţeri şi subofiţeri de-ai dumneavoastră, cărora le-am dat cea mai frăţească ospitalitate în ţară şi care drept răsplată au înarmat pe legionari în contra mea; i-au dirijat din umbră în acţiunea lor criminală, care ţintea la răsturnarea regimului şi la uciderea mea mişelească, şi care după rebeliune i-au îmbrăcat pe capii rebelilor în haina soldatului şi ofiţerului german şi i-au trecut peste graniţă, ascunşi în camioane germane sau amestecaţi printre soldaţi germani.[163]

Ca parte a unei anchete lansate de Ministerul de Externe german la insistenţele lui Antonescu, von Killinger a raportat detaliile implicării SS-ului, SD-ului şi a Partidului Nazist:

Când am sosit la Bucureşti, o parte din arestări fuseseră deja efectuate şi de-abia mi-am găsit timp să vorbesc cu ministrul Fabricius. Primul care a venit la mine a fost conducătorul SS von Bolschwing. A protestat împotriva arestării legionarilor, a încercat să-mi dovedească pe loc că legionarii au dreptate şi mi-a cerut să intervin influenţându-l pe generalul Antonescu să-i elibereze pe prizonieri. 2. Acelaşi lucru l-au făcut, exact cu aceleaşi argumente, ataşatul agricol, fruntaşul SS Krautle, fruntaşul SS Wen-

---

161 WO 208/1741, febr. 1942, *Romania Handbook: Political – The Home Country,* Chapter III, /2(b)/5, PRO.

162 DGFP, vol. XII, doc. 94, telegrama nr. 4 g, 26 febr. 1941, Manfred von Killinger către Ministerul de Externe, pp. 171–176, doc. 118, scrisoare, 1 mart. 1941, Ministrul preşedinte Ion Antonescu către ambasadorul Killinger, pp. 210–211; doc. 129, 6 mart. 1944, proces-verbal de la von Killinger, p. 230; doc. 169, nota nr. D III 60 g, 15 mart. 1941, Ministerul de Externe către Reichführer-ul SS şi Şeful Poliţiei germane, pp. 297–299.

163 ISISP, Fondul 10, Dos. 6, p. 15.

zel, jurnalistul Christoph. Am înţeles din intervenţia lor că aceşti oameni trebuie să aibă legături mai puternice cu Legiunea, şi că aprobă acţiunile legionarilor, încercând totodată să îl micşoreze în ochii mei pe Antonescu, care, ziceau ei, este înconjurat de francmasoni.
3. Fruntaşul SS contele Meran, care aparţine biroului SD, menţinea cele mai strânse legături cu legionarii. Potrivit propriilor sale declaraţii, a participat la o ceremonie de depunere de jurământ specială, a 13 legionari (şoferi de taxi) acasă la contesa Cantacuzino, o fanatică turbată, la care ei, adică şoferii, trebuiau să jure pe pistol şi pe Biblie că-l vor împuşca pe Antonescu. Sunt de părere că nu trebuie acordată prea mare importanţă acestui act nebunesc, chiar dacă este simptomatic.
4. Fruntaşul SS Waschinovski este şef de birou în biroul SD şi a asigurat legionarilor aprovizionarea în secret.
5. În mod similar Landesgruppenleit-ul adjunct Langenecher şi membrul de partid Kroll, care era om de legătură cu Legiunea, i-a sprijinit cu mult zel pe legionari. Deşi nu există legionari ascunşi la membrii AO [Auslands Organization], *totuşi cei doi m-au abordat în repetate rânduri ca să trec în Germania aproximativ 30 de legionari ascunşi.*
6. Von Bolschwing, reprezentantul SD, m-a asigurat de loialitate absolută şi ajutor în încercarea de a îndeplini o campanie de pacificare, dar mi-a tăinuit faptul că ascunde 9 conducători principali (nu 3, după cum a afirmat Berlinul), într-o clădire extrateritorială la Legaţie. [...]*Afacerea a devenit deosebit de dificilă când generalul Antonescu mi-a transmis verbal printr-un intermediar că legionari din conducere se ascund pe strada P, adică în casa SD-ului, pe teren german extrateritorial.* [...]
O dovadă în plus că există o legătură strânsă între SD şi legionari este furnizată de împrejurarea că nu se poate ajunge la cartierul general al rebelilor decât cu ajutorul SD-ului, pentru a institui negocierile pentru predarea şi încetarea luptei. [...]*Discuţiile care au început ca urmare a acestui fapt au avut loc în biroul lui Bolschwing în casa SD-ului. Casa le era bine cunoscută legionarilor. Într-adevăr, legionarii de frunte au fost mai târziu ascunşi acolo.* [...]

8. Când, după o perioadă considerabilă de timp, am aflat că legionarii se ascund la reprezentanţii SD şi Bolschwing a trebuit să îmi mărturisească acest lucru, dădea impresia că este totalmente doborât şi avea lacrimi în ochi, deşi este altfel un om curajos. Nu am putut evita impresia că este profund zdruncinat, ca cineva care a suferit o mare dezamăgire şi înfrângere şi consideră că lupta e pierdută.
9. Kriminalrat Geissler, care a jucat un rol destul de neplăcut, era omul de legătură cu poliţia Legiunii.
A afirmat public, şi acest lucru a fost transmis românilor, că uciderea celor 72 de prizonieri de la Jilava era un act de justiţie populară perfect justificat. Când l-am întrebat dacă acest lucru este corect a remarcat că aceasta este la urma urmelor şi părerea Führer-ului. L-am sfătuit să nu vorbească despre aceasta, dacă aşa stau într-adevăr lucrurile. Geissler a venit la mine şi m-a informat că Gruppenführer-ul Heydrich l-a convocat şi i-a cerut ca eu să fac eforturi spre a obţine eliberarea lui Ghika şi a lui Maimuca, figurile oficiale conducătoare ale poliţiei legionare sub arest.
10. Geissler l-a abordat pe Kanzler-ul meu, cerându-i să transfere 3 milioane de lei în Germania pentru conducătorii Legiunii pe care i-am scos din ţară între timp. [...]*Dacă după toate acele evenimente Geissler îşi oferă ajutorul în această chestiune, relaţia dintre el şi Legiune trebuie să fi fost dintre cele mai apropiate.*
11. L-am întrebat pe Bolschwing unde se află Horia Sima. Mi-a spus că ştie, dar că şi-a dat cuvântul de onoare să nu spună. Acest cuvânt de onoare face dovada că există o relaţie care implică lealitatea între SD şi Legiune. Îmi este imposibil să presupun că acest lucru s-a întâmplat doar după puci. Categoric, existase şi mai demult, şi luând în considerare această relaţie de fidelitate şi prietenie sunt convins că planul de viitor a fost discutat în aceste cercuri şi că prin urmare SD-ul trebuie să fi ştiut că ei luptă împotriva lui Antonescu şi că intenţionează să-l răstoarne.
[...]*În cuprins includ şi raportul unui vechi legionar, în care acesta încearcă să dovedească că Antonescu a făcut revoluţia, dar dovedeşte indirect că Legiunea s-a luptat pentru eliminarea lui Antonescu prin toate mijloacele posi-*

bile. Rapoarte neverificate din partea Cartierului General Român afirmă că:
„I. Bolschwing, Geissler, Krautle şi Koenen au luat parte la revoltă. II. Horia Sima era convins că va avea sprijinul Gestapo-ului împotriva lui Antonescu“.[164]

Întrucât toată această activitate fusese în contradicţie cu instrucţiunile Ministerului de Externe, cei implicaţi au fost trimişi înapoi în Germania, şi şeful Gestapo-ului local, Karl von Bolschwing a fost condamnat la o scurtă detenţiune în închisoarea Gestapo-ului.[165]

Chiar şi după rebeliune, germanii au continuat să insiste pe lângă Antonescu în ideea continuării cooperării cu Garda de Fier. La 25 ianuarie 1941, ministrul german al afacerilor externe, Joachim von Ribbentrop, i-a scris lui Manfred von Killinger la Bucureşti că deşi *Führer-ul şi Germania doresc în mod clar să-l vadă pe Antonescu recunoscut şef al statului român şi obţinând succese în eforturile sale,* von Killinger ar trebui să-l informeze pe Fabricius să:

> [...]*fie amabil să-i sugereze urgent generalului* A[ntonescu] *să nu facă greşeala, de pildă, de a se baza pe armată pentru reconstrucţia statului român; după părerea noastră, doar Mişcarea Legionară poate fi considerată o posibilă bază politică a acestui nou stat.*[166]

În mod similar, la 31 ianuarie 1941, trimisul special german Neubacher i-a scris prietenului său Clodius la Sofia: *Pentru mine este absolut sigur că acum şi pe viitor legionarii sunt singurii noştri prieteni de încredere în mod necondiţionat din România.*[167]

Sima, aflat acum în Germania, şi-a continuat încercările de a submina poziţia lui Antonescu şi de a participa din nou

---

164 DGFP, vol. XII, doc. 94, telegrama nr. 4 g, 26 febr. 1941, Manfred von Killinger către Ministerul de Externe, pp. 171–176. Numărul de 72 de victime de la Jilava este în neconcordanţă cu ancheta oficială a lui Antonescu şi pare să îi includă pe cei ucişi în diferite localităţi în acelaşi timp, precum Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu.

165 Ibid., vol. XII, doc. 34 şi 118, şi Walter Hagen (pseudonimul lui Reinhard Gehlen, general de informaţii al Wehrmacht-ului şi şef al Informaţiilor Vest-Germane până în 1968), *Die Geheime Front,* Sinz and Vienna, Nibelung en Verlag, 1950, p. 282.

166 DGFP, vol. XI, doc. 705.

167 Ibid., doc. 709.

la conducere în România. Într-o scrisoare către Heinrich Himmler din 6 februarie 1941, Sima îl descria pe Antonescu ca pe:

> [...]*un om care prin tradiţie, educaţie, sentimente (şcoala în Franţa, războiul mondial împotriva Germaniei, ataşat militar în Anglia) aparţine lumii vechi şi e legat de Anglia şi de Franţa. A fost permanent ostil Germaniei. Apropierea lui de Germania s-a făcut pe măsură ce s-a convins de forţa militară a acestei ţări, dar nu are nici o înţelegere pentru lumea nouă care se naşte. În adâncul sufletului, simpatiile lui rămân constante pentru Anglia.* [...] [Mai mult], *aproape toţi ofiţerii superiori sunt anglofili şi sunt contra Germaniei. Dacă manifestă acum oarecare sentimente de camaraderie faţă de germani, acestea sunt numai de circumstanţă.* [...]*Generalul Antonescu a dat ordin foarte sever ca ofiţerii să refuze orice contact cu legionarii, iar cei care activează în organizaţiile legionare să fie imediat îndepărtaţi din armată. Armata, spune generalul Antonescu, nu face politică. Ofiţerii dovediţi că simpatizează cu Mişcarea Legionară sunt ţinuţi sub supraveghere.*[168]

Sima a pretins că motivul pentru care a decis să nu îl viziteze pe Führer o dată cu Antonescu, în ianuarie 1941, a fost că maniera în care fusese invitat l-ar fi plasat într-o poziţie inferioară lui Antonescu şi, mai important, că ar fi deţinut informaţii că Antonescu intenţiona să pună condiţii asupra prezenţei trupelor germane în România. După cum nota Sima: *Eu am fost cu totul de altă părere.* [...]*Germaniei nu îi puteam pune nici un fel de condiţii.* [...]*Germaniei îi puteam cere un singur lucru: să ne facă onoarea de a ne îngădui să luptăm alături de ea pe viaţă şi pe moarte.*[169] Sima l-a vizitat

---

168 ISISP, Fondul XIII, Dos. 1735. Vezi şi A. Simion, op. cit., pp. 292–294, şi DGFP, doc. nr. 129, Proces-verbal de la Salzburg de la Mannfred von Killinger, 6 martie 1941. Killinger afirmă că: *Presupunerea mea că SD-ul sau SS-ul erau în strânsă legătură cu conducerea legionară este confirmată atât de faptul că Reichsführer-ul Himmler i-a scris o scrisoare lui Horia Sima, cât şi de faptul că Horia Sima, la rândul său, i-a scris un raport lung Reichsführer-ului Himmler, datat 6 februarie 1941. Un astfel de raport voluminos, după părerea mea, se trimite doar persoanelor care sunt familiarizate cu planurile şi intenţiile respectivei persoane.*

169 Ibid.

pe Himmler pentru a-l convinge să intervină pentru Gardă, asigurându-l pe şeful SS că nici el, nici Führer-ul nu vor *regreta niciodată încrederea acordată Mişcării Legionare şi că nu va înşela niciodată această încredere. [...]Legionarii merg fără rezerve şi fără nici un fel de condiţie alături de Germania.*[170] Sima a încercat chiar să se împace cu Antonescu într-o scrisoare din 22 martie 1941, pe care Antonescu a respins-o ca pe o încercare cinică ce era.[171] Este remarcabil că Antonescu a reuşit să domine argumentaţia potrivit căreia România avea nevoie de un partid fascist, refuzând cu succes să reconstituie Garda şi să-şi bazeze regimul pe ea. Acest lucru era de două ori remarcabil, întrucât alţi lideri politici români au refuzat în continuare să-l ajute pe Antonescu. Potrivit unui raport din 6 februarie 1941 de la Legaţia britanică din Washington D.C. către Londra: *George Brătianu refuzase din nou un protofoliu, probabil în Ministerul Afacerilor Externe, în prezentul guvern. [...]Maniu a fost neînduplecat în refuzul său de a lăsa Partidul Naţional Ţărănesc să coopereze.*[172]

Câţiva observatori ai politicii româneşti prevăzuseră de mult timp acest sfârşit nedemn al Gărzii, ca urmare a morţii lui Codreanu şi a transformării ulterioare a acesteia din punct de vedere al personalului, comportamentului şi, în cele din urmă, al idealurilor. Potrivit lui Tadeuz Stapinski, viceconsulul polon la Alba-Iulia, încă din septembrie 1940, tendinţele autodistructive ale Gărzii lui Sima se dovediseră fatale.

> *Existau întotdeauna suficienţi tineri gata de sacrificiul suprem în serviciul ideii. Nu poţi ucide o idee, dar dacă nu*

---

170 Ibid. Antonescu a rămas vulnerabil la acuzaţiile de „liberalism" şi „anglofilie" prin întreaga sa atitudine şi, ca urmare, pe plan propagandistic, a trebuit să se alăture declaraţiilor lui Sima de lealitate faţă de Germania. Din nefericire, un număr de istorici şi-au limitat cercetarea la aceste proclamaţii vagi şi au ajuns la concluzia că ele constituie dovada fidelităţii neabătute a lui Antonescu faţă de cauza germană. Astfel de concluzii sunt contrazise atât de acţiunile lui Antonescu, cât şi de mărturii de arhivă cu mult mai multă greutate, precum şi de modelele comportamentale încetăţenite ale conducătorilor români.

171 Mareşal Ion Antonescu, *Către Români... Chemări, cuvântări, documente,* pp. 137–144.

172 FO 371/29991, doc. R6237, telegrama nr. 74 Saving, 6 febr. 1941, Washington către Foreign Office, PRO.

ai grijă, poate fi incurabil rănită. În ciuda aderenței sale la o ideologie a reformei statale și a naționalismului integral, relația amoroasă a Gărzii cu Reich-ul îi pricinuiește desfigurarea feței de către briciul de ras german. [...]*Mai mult, Garda este văzută din ce în ce mai mult ca o agenție germană, și germanii îi exploatează slăbiciunea. Garda de Fier devine un cal troian care servește aducerii Gestapoului în centrele de decizie.* [...]*Garda de Fier moare nu din pricina crimelor lui Călinescu, ci prin sinucidere.*[173]

Crimele Gărzii de Fier l-au forțat pe Antonescu să întreprindă un număr mare de anchete și să aplice o serie nouă de decrete-lege. Încă din 23 ianuarie 1941, își anunțase această intenție militarilor germani, care au protestat împotriva ideii de a trage la răspundere Garda în fața legii și au încercat să-l determine pe Antonescu să renunțe. Dar Antonescu a dus acest lucru până la capăt în ciuda diverselor proteste ale aliaților săi germani. După cum i-a spus lui Fabricius la 23 ianuarie 1941:

> *În ceea ce privește pedeapsa, intenționa să ia măsuri foarte drastice, întrucât avuseseră loc acțiuni incredibil de brutale instigate de legionari. Astfel, 693 de evrei internați la Jilava muriseră în cele mai rușinoase torturi, soldați au fost îmbibați cu benzină și arși etc.*[174]

Legea-decret nr. 236 din 6 februarie 1941 scotea în afara legii marșul în formațiuni militare sau manifestările publice împotriva ordinii publice sau sociale.[175] În plus de aceasta, oricine comitea ultragii împotriva libertății individuale sau inviolabilității domiciliilor personale, sau viola sau confisca proprietatea privată, risca o condamnare pe viață la muncă silnică.[176] Decretul prevedea aceeași pedeapsă pentru *organizarea în străinătate sau darea de directive în țară pentru formarea unei organizații în scopul de a răsturna ordinea publică ori securitatea internă sau externă a statului ori aso-*

---

173 Depeșa nr. 3/53, 29 sept. 1940, Tadeuz Stapinski către Consulul General al Poliției București, după cum s-a tradus în Vladimir Socor și Yeshayahu Jelinek, op. cit., pp. 111–112.

174 DGFP, doc. nr. 696, Raportul nr. 125, 23 ian. 1941, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 1175–1176.

175 *Monitorul oficial* nr. 31, citat în *Universul,* 7 febr. 1941.

176 Ibid.

cierea cu o astfel de mişcare. Anchetele lansate de Antonescu duseseră, până la 25 februarie 1941, la arestarea a 4 638 de legionari în Bucureşti şi a 4 714 legionari în provincie.[177]

Cu toate acestea, simpatizanţii gardişti nu au dispărut o dată cu dezintegrarea Gărzii înseşi, şi activitatea lor a continuat de-a lungul războiului.[178] Făptaşii au primit condamnările stipulate de lege, mergând de la execuţii, la ani de muncă silnică sau la închisoare pe termene scurte. O privire rapidă aruncată asupra unora dintre crime şi asupra pedepselor scoate la lumină o imagine neaşteptată a omului care în relatările postbelice este în general descris drept „pro-gardist“ şi „un bine cunoscut antisemit“. De pildă, doi gardişti au fost executaţi la 14 aprilie 1941, pentru uciderea unui bibliotecar evreu[179]; la 6 mai 1941, un gardist a fost executat pentru post ilegal de arme şi răspândirea ilegală de manifeste pro-gardiste[180]; la 25 iulie 1941, un legionar a fost executat pentru tentativă de omor al unui negustor evreu[181].

Probabil că rezultatul cel mai spectaculos al legalităţii pe care încerca să o instaureze Antonescu au fost procesele din vara anului 1941, ale principalilor conducători ai rebeliunii şi ale celor vinovaţi de masacrul de la Jilava. Pentru rolul lor în rebeliune, 10 legionari, inclusiv Horia Sima, Nicolae Pătraşcu şi Dumitru Grozea au primit condamnări pe viaţă la muncă silnică.[182] Alexandru Ghika şi Ştefan Zăvoianu au primit 15 ani de muncă silnică, iar alţi doi au primit câte 10 ani de muncă silnică. Generalul Petrovicescu a primit 7 ani de serviciu penal, iar prinţul Mihail Sturdza 5 ani închisoare.[183] Dintre cei 20 care au fost condamnaţi la moarte pentru rolul lor în masacrul de la Jilava, Zăvoianu a fost executat la 28 iulie 1941.[184] Apoi Antonescu a publicat trei volume în 1941 şi 1942, care puneau la dispoziţie materialele de la anchete, inclusiv fotografii ale victimelor şi ale făptaşilor, mărturiile

---

177 *Universul,* 25 febr. 1941.
178 *Universul,* 12 mai, 6 şi 22 iun. 1941, şi *Timpul,* 10 iun. 1941.
179 Ibid., 17 apr. 1941.
180 Ibid., 9 mai 1941.
181 Ibid., 27 iul. 1941.
182 *Timpul,* 18 iun. 1941.
183 Ibid.
184 Comandamentul militar al Capitalei, *Asasinatele de la Jilava...,* pp. 524–527.

aduse şi condamnările primite.[185] În nici o altă ţară din Europa nu s-a făcut o asemenea publicitate unui astfel de proces împotriva unei organizaţii fasciste antisemite. Un proces împotriva unor crime care în multe cazuri erau comise împotriva evreilor doar pentru că erau evrei.

185 *Pe marginea prăpastiei,* vol. I şi II, a fost publicată atât în 1941 cât şi în 1942, iar *Asasinatele de la Jilava...* a fost publicată în vara anului 1941.

VII
EPILOG
1941–1944

ÎNTRE SCILA ŞI CARIBDA

Prezumţia că Antonescu a condus România la o alianţă cu Germania are şi un corolar, anume că existau şi alte opţiuni politice posibile pentru România în 1940. Or, datorită făuririi alianţei cu Germania de către Carol şi a continuei presiuni sovietice de la graniţă, opţiunile de politică externă ale României erau considerabil restrânse în momentul când Antonescu a devenit conducătorul statului. Nici una dintre puterile vestice nu era dispusă să intre într-o alianţă, fie şi simbolică, prin care să se garanteze inviolabilitatea teritoriului românesc împotriva iredentismului sovietic. Paradoxal, Germania, care sprijinise multă vreme revendicările iredentiste ale Ungariei şi contribuise la pierderea Transilvaniei de Nord de către România, era dispusă să-şi înfrunte aliata de odinioară, Uniunea Sovietică, în această chestiune, pentru a-şi asigura securitatea şi accesul la petrolul românesc. În acelaşi timp, Antonescu era foarte bine intenţionat faţă de aliaţii „anglosaxoni“ – după cum numeau românii Marea Britanie şi Statele Unite – şi posibilităţile existente în orice relaţie ipotetică româno-Aliată merită să fie examinate.

Relaţia politică şi strategică dintre România şi Aliaţi din toamna anului 1940 nu era lipsită de complicaţii. Este realmente nevoie de o diagramă pentru a înţelege atitudinea britanică faţă de România, pe care americanii şi-au însuşit-o, invariabil, în întregime în toamna anului 1940 şi de-a lungul întregului an 1941. Marea Britanie se afla în război cu Germania din septembrie 1939, în timp ce Germania încheiase o alianţă economică – şi o oarecare alianţă militară limitată, dacă se ia în considerare invazia comună a Poloniei – cu

Uniunea Sovietică, pentru o perioadă ceva mai îndelungată. Această alianţă nazisto-sovietică *de facto* a fiinţat oficial până la începerea campaniei din Răsărit din 21 – 22 iunie 1941. Nici Marea Britanie, nici S.U.A. nu aveau, la data respectivă, vreo afinitate deosebită cu Uniunea Sovietică, ba mai mult, amândouă trecuseră prin propria lor „spaimă roşie" în anii douăzeci şi treizeci, iar contactele lor cu Moscova continuau să aibă un caracter de adversitate. Chiar şi la 22 iunie 1941, imediat după ce armatele Axei au declanşat ofensiva împotriva Uniunii Sovietice, Winston Churchill nu s-a putut abţine să nu compare defavorabil comunismul cu nazismul în alocuţiunea sa radiodifuzată care oferea o nouă alianţă cu U.R.S.S.:

> *Regimul nazist nu poate fi deosebit de cele mai rele trăsături ale comunismului. Este lipsit de orice teamă sau principiu, în afară de lăcomie şi dominaţie rasială. Depăşeşte orice formă de răutate umană prin eficacitatea cruzimii şi agresivităţii sale feroce. Nimeni nu a fost un adversar mai consecvent al comunismului decât mine în ultimii douăzeci şi cinci de ani. Nu voi retrage nici un cuvânt pe care l-am rostit despre el.*[1]

În ciuda acestei ostilităţi fundamentale, atât Marea Britanie cât şi Statele Unite au înţeles bine că dacă iscusinţa germană nu putea fi separată de resursele sovietice, era imposibil de prezis cât de departe avea să ajungă Reich-ul german în împlinirea dorinţelor sale aparent nelimitate. În consecinţă, Aliaţii erau deschişi la orice abordare din partea Moscovei şi au propus chiar o serie de iniţiative personale în acest scop. Dar, în vara anului 1940, posibilităţile în această direcţie erau minime, după cum a explicat comisarul poporului pentru afaceri externe sovietic, Molotov, în cuvântarea sa la a şaptea sesiune a Sovietului Suprem la 1 august 1940:

> *După părerea noastră, relaţiile de bună vecinătate şi de prietenie stabilite între Uniunea Sovietică şi Germania nu sunt bazate pe considerente fortuite, de natură trecătoare, ci pe interesele politice fundamentale ale ambelor ţări. În*

---

1 Hans-Adolf Jacobsen şi Arthur L. Smith Jr., *World War II: Policy and Strategy. Selected Documents and Comentary,* Santa Barbara, 1979, Doc. 49, p. 118.

ceea ce priveşte relaţiile britano-sovietice, nu au intervenit în ultima vreme nici un fel de schimbări esenţiale. Trebuie recunoscut faptul că după toate actele ostile comise de Marea Britanie împotriva URSS, despre care am avut ocazia să vorbim de mai multe ori în Sovietul Suprem, era greu să ne aşteptăm ca relaţiile să evolueze în mod favorabil. Nu voi insista asupra relaţiilor cu Statele Unite ale Americii, fie şi numai pentru faptul că nu se poate spune nimic bun despre ele. Am aflat că există anumiţi oameni în Statele Unite care nu sunt mulţumiţi de succesele politicii externe sovietice din zona Balticii. Dar trebuie să mărturisim că aceasta ne interesează prea puţin.[2]

Din punctul de vedere al Aliaţilor, România oferea un punct de vulnerabilitate în relaţiile ruso-germane. O vulnerabilitate care putea fi exploatată pentru a diviza cele două puteri imperiale şi, prin aceasta, a atrage trupe de pe frontul de vest asediat. Pentru a proteja „liniştea în sfera materiei prime“, adică accesul german la petrolul românesc, Germania încercase efectiv să micşoreze pericolul sovietic în România şi să atenueze ultimatumul sovietic, când acesta avea să fie dat. Acest efort includea încercări *de a convinge pe sovietici să accepte negocieri cu românii,* sugestii ca sovieticii să restituie rezerva de aur românesc încredinţată Rusiei ţariste spre păstrare în primul război mondial, iar apoi confiscată de regimul sovietic; propuneri ca Bucovina să nu fie inclusă în pretenţiile teritoriale sovietice, chiar dacă Molotov o prezenta ca pe *ultimul rest care lipseşte dintr-o Ucraină unificată*; şi cereri de timp suplimentar pentru a permite o evacuare românească ordonată[3].

Intervenţia germană în favoarea României a aprins imediat bănuielile sovietice cum că activităţile germane în regiune erau în cele din urmă îndreptate împotriva U.R.S.S. şi sovieticii au început de îndată să-şi exprime energic nemul-

---

2 Jane Degras, *Soviet Foreign Policy Documents 1917 – 1941,* vol. III (1933 – 1941), London, Oxford University Press, 1953, pp. 463 şi 468.

3 DGFP, vol. X, doc. nr. 8, 24 iun. 1940, Secretarul de Stat Ernst Weizsacker către Ribbentrop; doc. nr. 25, 26 iun. 1940, Schulenburg către Ministerul de Externe; doc. nr. 13, 25 iun. 1940, Ribbentrop către Ambasada germană din Uniunea Sovietică; doc. nr. 32, 27 iun. 1940, Schulenburg către Ministerul de Externe.

țumirea. Germanii, la rândul lor, au interpretat această nemulțumire ca pe un semn al perfidiei sovietice.[4] Când, la sfârșitul lui august 1940, germanii au garantat în mod unilateral toate granițele României, inclusiv pe cea cu Uniunea Sovietică, Moscova a protestat vehement.[5] După cum a exprimat Molotov acest lucru autorităților germane: *Guvernul sovietic și-a declarat deja de două ori poziția, și a fost de părere că garanția țintește împotriva intereselor Rusiei Sovietice, dacă ne putem exprima așa de direct.*[6]

În primăvara anului 1941, probabilitatea ostilităților germano-sovietice devenise o chestiune discutată public. Această evoluție promitea să ajute poziția militară a Aliaților și Aliații o încurajau ori de câte ori era posibil. Iată cum a relatat o persoană oficială a Legației americane la București o discuție avută cu Iuliu Maniu, la 4 iunie 1941:

> [Maniu] *m-a întrebat dacă cred că Anglia și Statele Unite doresc un nou conflict între Germania și Rusia, la care am răspuns că da, pentru motivul că războiul s-ar prelungi și prin aceasta sistemul comunist ar fi distrus, rezolvând prin urmare o problemă postbelică, la care ne referisem pe larg în conversația noastră anterioară. El a replicat spunând că* [...] *dacă Rusia ar fi învinsă de Germania într-un război, ceea ce era practic inevitabil, aceasta ar pune la dispoziția Germaniei o colosală forță de muncă, precum și resurse nelimitate, permițându-i să mențină o armată și mai mare decât în prezent pentru o perioadă de timp nedefinită. La aceasta am replicat că ar fi cu siguranță mai util dacă Germania și Rusia s-ar*

4 Ibid., doc. 389. Jurnalul lui Halder conține următoarea notă pentru 31 aug. 1940: *După prânz, Führer-ul a vorbit cu câțiva dintre atașați. Rusia: rușii ar trebui să știe că a) Germania ține la mare preț România și nu se va lăsa intimidată de nimic pentru a proteja interesele germane, România de neatins* (Generaloberst Halder, op. cit.)

5 Vezi și Larry L. Watts (sub pseudonimul G. Lee) „The Truncation of Romania: Historical Echoes“, Romanian Situation Report 27, Radio Free Europe Research, 8 mai 1984.

6 DGFP, doc. nr. 328, 13 nov. 1940. Înregistrare a unei conversații dintre Hitler și Președintele Consiliului Comisarilor Poporului, Viaceslav Mihailovici Molotov în prezența lui Ribbentrop și a Comisarului adjunct al Poporului pentru Afaceri Externe, Vladimir Georgovici Dekanozov, la Berlin.

război şi cel puţin o oarecare parte din distrugere ar avea loc în Rusia şi germanii ar suferi o oarecare epuizare de forţe, mai degrabă decât ca Rusia să predea resursele în mod pasiv după cum se pare acum că se pregăteşte să facă [...] *Când s-a referit la problema actualelor relaţii anglo-sovitetice, i-am atras atenţia că Statelor Unite şi Angliei le e greu să arate prietenie actualului regim după pactul de non-agresiune cu Japonia, dar că o înţelegere nu e imposibilă.*[7]

În timp ce Aliaţii aveau tot interesul să se producă o ciocnire între cele două dictaturi principale ale continentului eurasiatic şi erau dornici să-şi asigure sprijinul românesc pentru a o înlesni, însuşi faptul că România urma să fie apoi forţată să se bazeze pe sprijinul german împotriva Uniunii Sovietice, care avea pretenţii iredentiste faţă de ea, însemna în mod inexorabil că Aliaţii o vor înfiera ca stat inamic, atunci când ciocnirea avea să se producă în cele din urmă. Acest lucru era deja evident înaintea începerii campaniei din Răsărit. După cum i-a explicat reprezentantul american lui Maniu, „era păcat" că simpatiile româneşti pentru cauza Aliaţilor:

> [...] *nu pot fi cunoscute de către toţi în Statele Unite, întrucât opinia publică de acolo, ca rezultat al faptului că România a renunţat la tot în favoarea Germaniei, fără să lupte, plasează România în aceeaşi categorie cu Ungaria şi Bulgaria, şi se sugerează deja în presa americană că România, ca şi celelalte două ţări, nu va fi reprezentată la masa Conferinţei de pace, cum vor fi Polonia, Iugoslavia şi Grecia, care cel puţin au încercat să se apere.*[8]

Date fiind dezorganizarea economică şi serioasa instabilitate socio-politică internă produsă de pierderea de teritoriu şi problema refugiaţilor care decurgea de aici, precum şi prăbuşirea morală cauzată de regimul anterior şi de continuele ravagii ale Gărzii de Fier, Antonescu era deja copleşit de probleme interne şi dorea cu disperare să evite încurcăturile externe; în special un război cu Uniunea Sovietică. Posi-

---

7 871.00/881, Memoriu pentru Ministru din partea lui W. Everett Schotten, anexa nr. 1 la depeşa nr. 1932 din 4 iun. 1941, Legaţia Americană, Bucureşti, către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

8 Ibid.

bilitatea unui astfel de război fusese coşmarul lui perpetuu, de pe vremea intrării Wehrmacht-ului în ţinutul Rinului în 1936. În timpul crizei de la München din februarie 1938, încrezători încă în statornicia franceză şi în mitul forţei militare franceze, i-a spus ministrului polon în România că *Franţa va veni fără greş în ajutorul Cehoslovaciei şi atunci va avea loc un conflict în care va fi atrasă întreaga lume. România se va găsi atunci ameninţată de Rusia, şi acest lucru îl îngrijorează cel mai mult.*[9]

După rebeliunea legionară, Antonescu a încercat de mai multe ori să-l abordeze pe şeful Legaţiei americane, Franklin Mott Gunther, din dorinţa de a-i convinge pe americani că o intervenţie la timp a Statelor Unite ar putea evita un război mondial. După cum a notat Gunther în februarie 1941:

> *Generalul mi-a arătat clar că este încă în mod categoric în favoarea unei păci de compromis şi speră că Statele Unite vor prelua conducerea*[...] *A folosit din nou argumentul cunoscut, că un război lung nu ar însemna decât triumf pentru Rusia, iar eu i-am replicat prin observaţia că dacă Germania simte că există vreun pericol în această privinţă din partea Rusiei ar fi normal să întreprindă chiar ea ceva în acest sens.*[10]

Luna următoare, Gunther a raportat că într-o consultaţie mai recentă cu Antonescu, generalul din nou *şi a dezvoltat teza favorită despre dezirabilitatea unei păci de compromis, scoţând în evidenţă consecinţele înfricoşătoare ale unui război prelungit şi epuizant cu dereglarea economică şi socială rezultantă pentru lumea întreagă.*[11] Conducătorul român nu şi-a schimbat niciodată părerea despre eventualul învingător în războiul mondial care se apropia. După cum a semnalat Gun-

---

9 DGFP, vol. V, doc. 169, raportul nr. 428-I A5, 10 febr. 1938, Wilhelm Fabricius către Ministerul de Externe, pp. 235–237.

10 7400011, 25 febr. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA. Gunther notează în continuare: *Impresia mea – o impresie care a fost recent confirmată – a fost întotdeauna că sentimentele progermane, precum şi cele antibritanice ale generalului nu sunt dictate de înclinaţii, ci doar de ceea ce el consideră a fi interesul naţional şi datează de pe vremea invaziei României de către Rusia, şi a prăbuşirii Franţei.*

11 7400011, 28 mart. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

ther la Washington D.C. în 15 noiembrie 1941, la cinci luni după începerea războiului României cu Uniunea Sovietică, mareşalul Antonescu arătase clar *că ştie că Germania va pierde în cele din urmă războiul, dar că este obligat să continue colaborarea cu această ţară şi să spere la ce se poate mai bine, neavând nici o altă cale deschisă.*[12] Când, la 30 noiembrie 1941, Marea Britanie a transmis prin Legaţia americană intenţia sa de a declara război României dacă Antonescu nu încetează imediat ostilităţile împotriva aliatului Marii Britanii, Uniunea Sovietică, Antonescu a răspuns:

> *În iunie 1940, România a fost victima unei agresiuni din partea U.R.S.S. În ciuda principiilor drepturilor omului, a drepturilor istorice şi ale autodeterminării, şi violând obligaţiile sale formale pe care le asumase (prin instrumente ca Protocolul din februarie 1929 şi Declaraţia din 3 iulie 1939), Guvernul U.R.S.S. a ocupat Basarabia şi Nordul Bucovinei, precum şi regiunea moldovenească a Herţei. Ceea ce este şi mai grav – iar Guvernul român vrea să declare acest lucru în mod oficial – U.R.S.S. este de asemenea răspunzătoare în primul rând de unele din schimbările teritoriale care au survenit la alte graniţe româneşti, ca rezultat al agresiunii U.R.S.S. Toate angajamentele de neutralitate şi neagresiune precum şi instrumentele prin care U.R.S.S. a recunoscut, între 1929 şi 1940, drepturile României, apar în retrospectivă ca o simplă metodă de disimulare a ţelurilor sale expansioniste îndreptate împotriva României. Cu primul prilej, U.R.S.S. s-a folosit de împrejurările internaţionale complexe pentru a începe contropirea, provocând o situaţie gravă României, căreia îi rămâne singura alternativă a prăbuşirii totale, ceea ce ar duce la anarhie în tot sud-estul Europei, datorită cotropirii ruseşti şi a acceptării trecătoare a statului uzurpator. Deşi aceste prime obiective ale agresiunii sovietice au fost atinse, guvernul de la Moscova nu şi-a încetat provocările, ceea ce dovedeşte că intenţionează să-şi continue politica de expansionism şi cotropire. Dintre toate acţiunile ostile* (pe care le-a avut U.R.S.S.), *guvernul regal român se limitează la a enumera următoarele:*

---

12 87100/911, telegrama nr. 960, 15 nov. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

1. Ocuparea celor patru insule de pe Dunăre în toamna anului 1940;
2. Incidentele zilnice de la graniță și permanentele încercări de a modifica prin forță linia frontierei;
3. Tendința manifestă de a controla întregul trafic maritim pe Dunăre;
4. Încercarea vaselor sovietice de a pătrunde cu forța în apele românești ale Dunării, în ianuarie 1941;
5. Necontenitele raiduri ale avioanelor rusești, care în aprilie–iunie au zburat deasupra teritoriului românesc de la două până la șapte ori pe zi, în ciuda protestelor românilor, zboruri care indicau pregătirea unei acțiuni militare;
6. Concentrarea masivă de forțe armate la granița de nord-est a României, având caracteristicile unor trupe ofensive, precum și permanentele incidente create de unitățile de cercetași. Numărul total de forțe sovietice concentrate la granițele românești s-a ridicat la 30 de divizii de infanterie, 8 divizii de cavalerie și 14 brigăzi motorizate;
7. Încercările Comisarului Molotov de a submina securitatea României; recunoașterea deschisă a intențiilor rusești expansioniste în convorbiri cu oameni de stat străini;
8. Între timp, continuarea, în Basarabia și Bucovina de Nord, a operațiunii de distrugere organizată: mii de oameni au fost trimiși la închisoare sau uciși, sute de mii au fost surghiuniți în Siberia. În felul acesta, populația anumitor centre, precum Chișinău, a fost substanțial redusă.

Luând în considerare această situație extrem de gravă, și datorită evidentului pericol prezentat de numeroasele divizii de la granițe, România a declanșat o acțiune militară la 22 iunie 1941, pentru a-și apăra existența națională și pentru a-și reintegra drepturile uzurpate, împotriva agresiunii începute în 1940, care a continuat să o amenințe. Guvernul regal român rămâne ferm convins că această acțiune militară era singura cale de a salva țara de evidenta amenințare sovietică. Descoperiri ulterioare obiective și definitive poartă mărturia iminenței unei noi agresiuni sovietice. [...] *Angajată în această luptă, România se conformează legilor onorabile ale războiului. Deși la 22 iunie 1941 Marea Britanie nu era deloc aliata U.R.S.S., la 30 noiembrie, guvernul britanic consideră că România*

a întreprins o acţiune de agresiune împotriva Rusiei, aliata Marii Britanii. România nu a întreprins şi nu întreprinde acţiuni agresive. ***Acţiunea militară a României a fost un act de legitimă apărare împotriva agresiunii ruseşti începută în 1940 şi care avea să fie urmată de alte acţiuni.*** *Acţiunile militare de degajare a frontierei, pentru reducerea centrului militar de la Odessa, care – la 40 km de gura Nistrului – era o ameninţare permanentă, şi acţiunea împotriva Crimeei, unde au fost stabilite baze aeriene folosite de forţele aeriene sovietice împotriva teritoriului românesc, nu sunt nimic altceva decât necesităţi militare ale acestui război produs de agresiunile sovietice. România a fost obligată să întreprindă aceste operaţiuni pentru a-şi asigura o zonă de securitate.*[13]

MOŞTENIREA ECONOMICĂ

Se ridică întrebarea dacă influenţa lui Antonescu pe lângă Hitler a avut vreo valoare practică şi materială după începerea războiului. Aceasta este o chestiune de interes deosebit, dooarece unul dintre principalele capete de acuzare împotriva lui Antonescu la procesul său a fost că „a distrus economia naţională". Opinia convenţională postbelică se bazează pe acceptarea necritică a liniei comuniste, şi chiar şi literatura academică a adoptat o interpretare prin care Antonescu, spre deosebire de conducătorii din Ungaria şi Bulgaria, de exemplu, este înfăţişat ca şi cum ar fi subordonat necondiţionat resursele României efortului de război german. Totuşi, ca multe alte idei ale opiniei publice convenţionale, această interpretare este lipsită de o bază faptică. Din februarie 1939, Carol autorizase pătrunderea necondiţionată a Germaniei în economia românească, prin semnarea Pactului Wohlthat.

13 FO 371/43992, doc. R1472, telegrama nr. 5, 21 ian. 1944, lt. col. Neame, Biroul de lectură a presei, Stockholm, către Departamentul pentru informaţii politice, Londra, pp. 100–102, PRO. Acest document a fost iniţial predat Legaţiei britanice prin Legaţia americană în dec. 1941. În dec. 1943, Antonescu a început din nou să distribuie documentul legaţiilor străine, încercând să mobilizeze opinia publică în favoarea României.

Printre altele, regele promitea în acel pact *extinderea industriei româneşti şi cooperarea cu industria germană, cu respectarea intereselor de export germane.*[14] Pactul stipula şi formarea de companii mixte germano-române pentru exploatarea minereurilor strategice, zăcămintelor petrolifere şi pădurilor româneşti, şi permitea băncilor germane să câştige dobânzi în băncile româneşti.[15] Într-un mod nelipsit de asemănare cu companiile mixte sovieto-române (SOV-ROM) de mai târziu, nu se fixau practic nici un fel de condiţii sau de limitări pentru formarea companiilor mixte sau pentru procentajul de dobânzi bancare.

Spre deosebire de acordul economic al lui Carol din martie 1941, în timpul unei runde preliminare de convorbiri cu Germania, Antonescu a explicat că în timp ce detaliile trebuiesc *elaborate între experţi,* existau anumite reguli de bază pe care le cerea germanilor să le respecte în orice eventual acord.[16] Potrivit negociatorilor germani, aceste condiţii includeau:

> *1. Că România este gata să exploateze resursele minerale proprii, dar că nu trebuie să existe nici un fel de înstrăinare de proprietate în acest proces. (La Roumanie ne peut pas altérer le fond des richesses); 2. Că direcţia Întreprinderilor şi exploatarea resurselor minerale trebuie să aparţină românilor; şi 3. Că România însăşi va defini gradul de penetrare străină în economia sa. (La Roumanie fixera elle-même le plafond de pénétration étrangère).*[17]

Este remarcabil faptul că această încercare a cunoscut totuşi un oarecare succes, deoarece *Germania obţinuse controlul direct asupra unui mare segment din viaţa economică a României şi un control indirect – datorită unui virtual monopol de cumpărare şi aprovizionare – asupra economiei ţării în general.*[18]

Antonescu era foarte conştient de restricţiile pe care le avea de înfruntat politica economică. După cum a depus mărturie la procesul-farsă din 1946, *Eram la discreţia totală*

---

14 DGFP, doc. 293, şi vol. VI, doc. 78.
15 Ibid.
16 Ibid., vol. XII, doc. 126.
17 Ibid.
18 Maurice Pearton, op. cit., p. 229.

a germanilor, fiindcă nu puteam importa nimic fără ei.[19] Cu toate acestea, Antonescu a reuşit să înregistreze nişte succese impresionante în acest domeniu. Potrivit unei analize detaliate a OSS privind, de exemplu, industria petrolieră românească, exporturile de petrol către Germania au ajuns la punctul culminant în 1938 – 1939 sub regele Carol al II-lea şi au scăzut o dată cu venirea lui Antonescu la putere.[20]

> *Faptul că această cifră reprezintă maximul realizat este considerat de către autorităţi ca fiind cel puţin parţial datorat legislaţiei româneşti nefavorabile. ... Germanii au fost până acum incapabili să stăvilească declinul producţiei. Această incapacitate s-a datorat în parte faptului că astfel de activităţi ar cere material, timp şi cooperare românească. Nici una dintre acestea nu au fost disponibile.*[21]

După cum observa David Irving, încă din 1942:

> *În ciuda evidenţei faptului că românii au mărit consumul intern, nemilitar de petrol şi că îl depozitau în stocuri secrete, Hitler nu dorea să-l forţeze pe mareşalul Antonescu să sporească livrările de petrol. Antonescu susţinea că 80% din producţia României era deja destinată Axei, iar Hitler, de teamă să nu i se întâmple ceva lealului său prieten, dădu instrucţiuni* [feldmareşalului Wilhelm] *Keitel ca românii să fie trataţi „cu mănuşi de piele de căprioară"; nici nu se punea problema de a-i impune lui Antonescu un „dictator militar al petrolului".*[22]

Antonescu a făcut eforturi similare, înregistrând succese asemănătoare, în păstrarea resurselor agricole şi alimentare pentru consumul românesc. Într-un tratat despre producţia şi consumul agricol şi alimentar în „Fortăreaţa Europa", Karl Brandt spunea în încheiere:

> *După intrarea României în război, cifrele de export antebelice (pentru cereale de panificaţie, grâne, grâu, seminţe de leguminoase, porci şi alte tipuri de şeptel, carne, ouă, seminţe oleaginoase, concentrate alimentare, fructe şi seminţe) n-au mai fost atinse niciodată.* [...]*Acest declin al*

---

19 *Procesul marii trădări naţionale,* p. 59.

20 Raportul OSS de cercetare şi analiză nr. 518, *România: Starea actuală,* 17 dec. 1943, State Department Records, USNA, pp. 14–15.

21 Ibid.

22 David John Irving, *Hitler's War,* New York, Viking Press, 1977.

exporturilor agricole reflectă nu doar o scădere temporară a producției agricole (pierderea Basarabiei), ci și o creștere a consumului intern. [...] [Rațiile românești care] *erau mult mai ridicate decât rațiile de consum germane, au redus foarte puțin consumul* per capita *al populației urbane.* [...] *Germania a primit din România în cinci ani de război exporturi echivalând cu 1,7 milioane de tone de cereale, comparativ cu primirea a 2,2 milioane de tone din Ungaria.* [...] *Chiar și excluzând exporturile invizibile, sub formă de livrări către Wehrmacht, contribuția economică alimentară a României în timpul războiului a fost minusculă în raport cu marele potențial economic alimentar al țării.*[23]

Unul dintre rezultatele politicii economice a lui Antonescu este că pe parcursul războiului cu Uniunea Sovietică, România a fost probabil cea mai bogată țară din Europa în ceea ce privește stocurile alimentare, în primul rând datorită păstrării atente a resurselor, cumpărării unui mare număr de tractoare germane, construcției de locuri de depozitare adecvate și introducerii unor procedee eficiente de recoltare și transportare. După cum a conchis OSS la sfârșitul anului 1943: *„România se bucură de cel mai înalt consum caloric din Europa, iar în 1943 – 1944 consumul său caloric poate chiar să depășească propriul său standard antebelic.*[24] În ciuda piedicilor care îi stăteau în cale, se pare că Antonescu a reușit să amelioreze infrastructura și nivelul de trai din țară într-o perioadă când economiile tuturor celorlalți beligeranți, cu excepția Statelor Unite, sufereau. Potrivit unui raport asupra unei convorbiri din 11 ianuarie 1944 a ministrului suedez Reutersward la București:

Situația alimentară din România e mult mai bună decât în urmă cu un an. Există stocuri considerabile disponibile pentru export, dar lipsesc mijloacele de transport. Situația agriculturii s-a ameliorat mult în timpul ultimi-

---

23 Karl Brandt, *Management of Agriculture and Food in the German-Occupied and Other Areas of Fortress Europe: A Study in Military Government,* Stanford, Stanford University Press, 1953, pp. 229–230.

24 Raport OSS de cercetare și analiză nr. 1542, *Contribuția României la economia de război germană,* 18 nov. 1943, p. 1, State Department Records, USNA.

lor trei ani. S-au construit de asemenea fabrici noi şi s-a remediat starea căilor ferate.[25]

Agentul britanic SOE capturat, Ivor Porter, a confirmat faptul că situaţia alimentară din Bucureşti, în ianuarie 1944, era total neaşteptată:

> *Nu trecea o zi fără carne. Pieţele erau pline de hrană neraţionalizată. Ni se permitea fiecăruia* [agenţilor britanici capturaţi] *să bem o sticlă de vin pe zi; fie sec, fie şpriţ şi ţuică la aperitiv şi dacă doream ni se aduceau fructe şi pâine cu brânză albă. Pe vremea războiului, românii aveau parte de o hrană mult mai bună decât majoritatea vecinilor lor.*[26]

Deşi cu reţineri, întrucât nu concorda cu politica oficială a Aliaţilor de a scoate în evidenţă doar punctele vulnerabile şi greşelile guvernelor aliate cu germanii, un alt raport OSS admitea în silă că *guvernul actual, spre deosebire de cel al lui Carol, poate fi sincer în intenţia sa de a satisface nevoile ţăranilor.*[27] Mai mult, potrivit OSS, era clar că Antonescu nu angajase necondiţionat resursele economice şi umane româneşti la cauza germană şi că *frica românilor de Rusia nu le-a diminuat opoziţia faţă de stăpânitorii germani. Dacă România ar fi fost un aliat voluntar, ar fi putut să contribuie cu hrană şi să trimită şi mai multe trupe pe frontul de est.*[28] Acuzaţiile ulterioare ale comuniştilor sovietici şi români, că Antonescu „a vândut" România Germaniei, făceau parte dintr-o campanie de dezinformare intenţionată, menită în primul rând să-l demonizeze şi mai mult pe Antonescu şi în al doilea rând să-l transforme pe fostul conducător român în ţap ispăşitor pentru sărăcirea produsă de exploatarea ţării de către noul suzeran sovietic şi de Partidul Comunist Român. Ceea ce a reuşit

---

25 FO 371/43992, doc. R1472, Memorandumul politic nr. 5, 21 ian. 1944, Lt-colonel Neame, Biroul de lectură a presei, Stockholm, către Departamentul pentru informaţii politice, Londra, PRO. Raportul adăuga: *Cu toate acestea, în întreaga ţară există un puternic sentiment de oboseală, deprimare şi dorinţă de pace, şi toată lumea crede că germanii au pierdut războiul.*

26 Ivor Porter, op. cit., p. 16A.

27 Raportul OSS de cercetare şi analiză nr. 1232, *Analiza strategică a României,* pp. 38–39.

28 Raportul OSS de cercetare şi analiză nr. 518, *România: Starea actuală,* p. 14.

să facă Antonescu în trei ani, timp în care era total angajat într-un război devastator, au stricat în mod regulat succesorii săi comunişti în 45 de ani de pace.

MOŞTENIREA POLITICO-MILITARĂ

Că Antonescu avea puteri dictatoriale este o aserţiune general acceptată şi relativ necontroversată. Mai puţin se cunoaşte faptul că sub conducerea sa, liderii politici ai opoziţiei şi partidele lor aveau permisiunea să se întâlnească, să discute strategii, şi chiar să prezinte declaraţii comune care îi condamnau pe Antonescu şi guvernul său – multe dintre acestea sfârşind prin a fi retransmise în România prin B.B.C. – cu mai multă libertate decât avuseseră sub dictatura lui Carol, înaintea intrării trupelor germane în România. Tot ceea ce pretindea Antonescu era ca ei să folosească o poleială subţire de camuflare, de exemplu, să numească adunările „reuniuni“ în loc de întâlniri politice. Această indulgenţă din partea unui „dictator“ era parţial motivată de dorinţa sinceră a lui Antonescu de a transfera politica civilă internă conducătorilor democraţi tradiţionali, nici unul dintre ei nefiind doritori să intre în guvern atâta timp cât era necesară o alianţă cu Germania. În loc de aceasta, conducătorii politici ai opoziţiei l-au sfătuit să instituie un guvern pur militar, fără vreo participare de partid. Potrivit procesului său din 1946, Antonescu a afirmat:

> *După terminarea rebeliunii am vrut să fac un guvern de uniune naţională şi am făcut apel la şefii de partide. Mi-au spus că trebue să formez un guvern de militari.* [...] *Le-am spus: nu pot face un guvern de militari, pentru că aceasta însemnează să recurgem la ultima resursă politică, să trecem la ultima carte politică pe care o joacă un stat şi România nu era în situaţia de a juca o ultimă carte.*[29]

Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu şi Ion Mihalache au coroborat cu toţii această informaţie la procesul-farsă, precum şi în ziarele de partid respective.[30] Mihala-

---

29 *Procesul marii trădări naţionale,* p. 50.

30 Ibid., pp. 180-181, 195, 203 şi 220. *Dreptatea,* 10, 12, 18 şi 19 mai 1946; şi Gheorghe Brătianu, *Memoriu prezintat Comisiunii de Revizuire a Universităţii din Bucureşti: Nota despre chestiunile ce să află*

che a adăugat că Antonescu i-a oferit vicepreşedinţia după ce a refuzat preşedinţia.

Situaţia era înţeleasă şi de Iuliu Maniu şi de Dinu Brătianu care, din când în când, îi acordau într-adevăr lui Antonescu un oarecare sprijin moral, deşi nu mergeau niciodată atât de departe încât să accepte ceva din responsabilitatea politică de a conduce ţara într-o perioadă atât de dificilă. La scurt timp după rebeliunea gardistă din 14 februarie 1941, de exemplu, Brătianu a notat la o întrunire a conducerii Partidului Naţional Liberal:

> *Astăzi avem un guvern de generali. Era cea mai bună soluţie ce se putea da crizei actuale. Soluţie care asigură ordinea în ţară, care poate, prin armată, care s-a arătat la înălţimea speranţelor noastre, să domine curentele anarhice şi, sub direcţia conducătorului statului, să rezolve multe din grelele probleme ce sunt la ordinea zilei. Un guvern ca cel actual poate face faţă pericolului intern şi extern şi poate înfrâna anarhia ce succesează marilor frământări ale războaielor.* [Antonescu] *este singurul care poate guverna ţara în condiţiile interne şi externe de astăzi. Îi datorăm tot concursul ce îi putem da.*[31]

Ca parte a acestei „înţelegeri nescrise“ cu principalii conducători ai opoziţiei, Antonescu răspundea periodic la comunicatele lor, punct cu punct, adesea foarte eficient, uneori încheindu-şi răspunsul cu o nouă ofertă de a împărţi puterea sau de a le transfera complet condcerea. De exemplu, la începutul lui martie 1941, ca răspuns la o scrisoare a lui Brătianu din 21 februarie 1941, care critica semnarea de către Antonescu a Pactului Tripartit, Antonescu a explicat că semnase Pactul din două motive:

> *De prevedere şi de conservare. De prevedere – fiindcă aderase Ungaria* ***înaintea mea.*** *În faţa acestei situaţii am crezut că în cazul victoriei germane, Ungaria nu va putea fi răsplătită pe spinarea noastră, iar în cazul înfrângerii Germaniei, suntem părtaşi cu Ungaria la aceleaşi răspunderi faţă de învingători. Am mai făcut-o şi din spi-*

în discuţia Comisiunii Universitare în privinţa mea, Bucureşti, Tipografia Curţii Regale, 1945, pp. 1–20.

31 BSA, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Dos. 925/1941, pp. 167–170.

rit de conservare. În conjunctura de azi o ţară mică, ameninţată, cum este a noastră, nu face ce vrea, ci ce poate. Dacă, cu toate acestea, credeţi – dv. şi dl. Maniu, că puteţi face mai mult, vă rog să vă luaţi dumneavoastră răspunderea. Sunt gata să v-o predau.[32]

După mai multe luni, ca răspuns la o scrisoare a lui Maniu din 4 aprilie 1941, şi uneia a lui Brătianu din 8 aprilie 1941, Antonescu afirma: *Am spus însă şi repet, că dacă dumneavoastră credeţi că în împrejurările actuale se poate face altă politică care să asigure mai bine aceste interese, sunt gata să vă cedez locul: luaţi-vă răspunderile.*[33]

De această dată, Brătianu, profund jignit de ceea ce îi părea a fi o critică adusă în scrisoare modului în care familia sa servise România, a refuzat oferta lui Antonescu cu explicaţia: *Ştiţi foarte bine că o atare schimbare este imposibilă în situaţia de astăzi şi că de altminteri sunteţi singura persoană care poate inspira încredere conducătorilor celor două dictaturi din Europa.*[34]

Opoziţia şi comunicarea la acest nivel fuseseră imposibile în timpul perioadei dintre declaraţia „Frontului Renaşterii Naţionale" al lui Carol, din februarie 1938, şi abdicarea sa din septembrie 1940. În timp ce nemţii se plângeau permanent de „reuniunile" opoziţiei în mod invariabil pro-Aliate, Antonescu continua să le protejeze organizatorii, refuzând să-i aresteze sau să permită Gestapo-ului să o facă în locul lui. Maniu, de exemplu, a rămas liber şi în opoziţie pe întreaga durată a războiului, în ciuda cererilor germane de a fi arestat şi executat. Cu o astfel de ocazie, în timpul unei vizite a lui Antonescu la Hitler în 12 aprilie 1943, la care era prezent Ribbentrop, ministrul de Externe german a caracterizat me-

---

32 Scrisoarea lui C.I.C. Brătianu către generalul Antonescu, 21 febr. 1941, BSA, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Dos. 925/1941, pp. 167–170. Scrisoarea lui Ion Antonescu către C.I.C. Brătianu, mart. 1941, Ibid., Dos. 61/1940, p. 39. Vezi şi A. Simion, op. cit., p. 200.

33 Scrisoarea lui Iuliu Maniu către generalul Ion Antonescu, 4 apr. 1941, BSA, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Dos. 48/1940, p. 41. Scrisoarea lui Brătianu către Antonescu, 8 apr. 1941, Ibid, pp. 57–64. Vezi şi A. Simion, op. cit., p. 200–202.

34 Scrisoarea lui Brătianu către Antonescu, 20 mai 1941, BSA, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Dos. 61/1940, pp. 65–69.

moriile lui Maniu drept trădare. Potrivit părerii lui Ribbentrop, *o astfel de trădare nu poate fi pedepsită decât cu moartea. În Germania, un om ca Maniu ar fi fost de mult spânzurat.*[35] Maniu a fost în cele din urmă arestat după instalarea regimului comunist. A decedat într-o închisoare comunistă.

Antonescu era de asemenea pe deplin conştient de contactele menţinute de vicepreşedintele său, Mihai Antonescu, şi de cele ale opoziţiei, cu forţele Aliate. Convins că viitorul României era cu Aliaţii, Antonescu a tăinuit aceste contacte lui Hitler cât a putut mai bine, şi i-a protejat de urgia nazistă pe cei demascaţi ca având vreun amestec în ele, deoarece, după cum le spunea aghiotanţilor săi, viitorul ţării era *prea important pentru a fi jucat pe o singură carte.*[36] Istoriile ulterioare au acceptat în mare măsură linia comunistă oficială, care susţinea că eforturile lui Mihai Antonescu şi ale opoziţiei îi erau oarecum tăinuite lui Antonescu şi întreprinse împotriva voinţei lui, dar reiese clar din afirmaţiile publicate ale celor implicaţi în acţiune, precum fostul agent britanic SOE Ivor Porter şi diplomatul român Alexandre Cretzianu, amândoi lucrând cu Maniu şi în mod făţiş împotriva lui Antonescu, că lucrurile nu stăteau aşa.[37] În aprilie 1943, de exemplu, după ce i-a prezentat lui Ion Antonescu un dosar detaliat, care cataloga încercările lui Mihai Antonescu de a-i contacta pe Aliaţi, Hitler a afirmat că vicepreşedintele român *ar trebui demis*

---

35 Ion Gheorghe, *Rumäniens Wegzun Satellitenstaat,* pp. 289–290.

36 Locotenent-colonel Gheorghe Magherescu şi locotenent-comandor Petre Deveselu-Popescu au amintit fiecare separat această expresie sau aproximarea ei apropiată, în timpul unei convorbiri cu autorul în aug. 1984.

37 Acest lucru rezultă foarte clar din relatările celor doi negociatori „opoziţie/guvern“ în Turcia şi Suedia. Vezi Alexandre Cretzianu, *The Lost Opportunity,* London, Jonathan Cape, 1957 şi Frederick Nanu, „The First Soviet Double-Cross“, *Journal of Central European Affairs,* No. 12, 1952 – 1953, pp. 236–258. Era de asemenea evident din observaţiile directe ale lui Ivor Porter în *„Operaţiunea Autonomous“*; Gheorghe Barbul, unul dintre negociatorii lui Antonescu, afirmă de asemenea că Antonescu era bine informat, şi chiar dirija eforturile lui Mihai Antonescu. Vezi al său *Memorial Antonesco,* şi interviuri cu autorul, Paris, iun. 1984 şi iul. 1986. Paul Otto Schmidt arată că Ion Antonescu l-a apărat pe Mihai Antonescu ca fiind leal, în ciuda dovezilor pe deplin documentate de încercări de abordare a Aliaţilor care i-au fost prezentate, în *Hitler's Interpreter,* London, William Heinemann, LTD, 1951.

imediat din post sau chiar trimis într-un lagăr de concentrare. [Führer-ul] *trebuie, în mod cert, să ceară ca Antonescu să uzeze de o măsură identică.*[38]

Tot contrar credinţei populare, Antonescu nu a risipit vieţi româneşti pentru interese strategice care nu erau şi ale României. În cei trei ani şi două luni, de la 22 iunie 1941 până la 19 august 1944, cât a comandat trupele române în războiul împotriva Uniunii Sovietice, victimele române au fost: 62 871 ucişi şi 138 396 prizonieri.[39] Alţi 150 000 au căzut prizonieri când au încetat să lupte contra Armatei Sovietice, după anunţarea de către rege a dezangajării României din alianţa germană.[40] Încadrând aceste pierderi în context, în cele opt luni şi jumătate, de la 23 august 1944 până la 8 mai 1945, când armata română a luptat sub o conducere nouă pe frontul de vest, pierderile sale au fost de 169 822, dintre care 111 379 morţi şi răniţi.[41] Şi mai izbitoare este comparaţia

---

38 Andreas Hillgruber, editor, *Staatsmäuner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichmugen über Untervedungen mit vetretern des Ausländes,* Band II (1942 – 1944), doc. 29, Notă asupra conversaţiei dintre Führer şi mareşalul Antonescu la Castelul Klessheim, 12 apr. 1943, orele 17. Vezi şi documentul 30, 13 aprilie 1943, orele 12.

39 Memoriul nr. 1 al generalului de corp de armată în retragere Ilie Şteflea, fost şef al Marelui Stat-Major de la 20 ian. 1942 până la 23 aug. 1944, Bucureşti, 1945. Autorul a primit un exemplar de la urmaşii în viaţă ai lui Şteflea, la Varenne, în Franţa, în 1982. Ministerul român al Apărării Naţionale a recunoscut exactitatea acestor cifre. Totuşi, nu se dau explicaţii în acest document despre categoria „dispăruţi în acţiune“.

40 Potrivit unui raport elveţian, *Aproximativ 150 000 de ofiţeri şi soldaţi români care au depus armele* **după** *24 august, după ce primiseră ordinul de încetare a luptei împotriva trupelor sovietice, şi care, potrivit literei şi spiritului Convenţiei de Armistiţiu, nu pot fi consideraţi prizonieri de război, au fost transportaţi pe teritoriu sovietic şi nu au fost repatriaţi* (Violation par l'Union Soviètique de la Déclaration Molotoff du 2 avril 1944 et de la Convention d'Armistice avec la Roumanie, avril 23, 1944, p. 2, B. 52. II. 24, 2001 (D):3 BAND 469, SSA).

41 Vezi: Regatul României, Ministerul Afacerilor Externe, *Memoriu privind contribuţia militară şi economică a României la războiul împotriva Germaniei şi Ungariei,* Bucureşti, 1945, p. 113. Un motiv pentru care cifrele victimelor sunt aşa de ridicate a fost faptul că armata sovietică îi ţinea pe noii lor aliaţi români în prima linie, folosind rareori rezervele, pentru a exacerba suferinţele ofiţerilor şi combatanţilor români experimentaţi.

dintre pierderile României între 1941 şi 1944, când populaţia ţării era de aproximativ 19 milioane, şi cele suferite în timpul celor doi ani de participare la primul război mondial, când populaţia era de numai 7 milioane. Pierderile româneşti de atunci au fost de 800 000 de morţi – peste 10% din populaţie.[42]

Este clar că pe toată durata alianţei cu Germania, Antonescu a căutat să menţină autonomia politică şi să păstreze controlul resurselor umane şi materiale. Pe lângă aceasta, a urmărit în mod serios punerea în practică a unei reorganizări eficiente şi a unor reforme sănătoase din punct de vedere social şi moral. Nu ne surprinde faptul că nu toate eforturile sale au fost încununate de succes. E remarcabil cât de multe dintre ele au reuşit. În timp ce este dificil de măsurat succesul reformelor sale morale şi sociale, deoarece, timp de peste 45 de ani, autorităţile comuniste le-au desfiinţat în mod sistematic, documentele de arhivă şi documentele privind efectele eforturilor sale în domeniul resurselor materiale şi umane există din abundenţă.

La plecarea sa în Turcia, la 1 septembrie 1943, diplomatul român Alexandru Cretzianu relatează că Antonescu i-a declarat:

> [...]*organizaţiile noastre de stat şi economia sunt intacte. Deşi nu pot să o afirm cu voce tare, de teamă că germanii îmi vor cere să trimit trupe noi pe front, pot să-ţi spun că am refăcut complet armata după reculul de anul trecut, şi am acum disponibile 21 de divizii, complet echipate în afară de blindate.*[43]

La sfârşitul acelei luni, la 30 septembrie 1943, ataşatul militar britanic în Turcia raporta că ataşatul militar român, colonelul Traian Teodorescu:

> [...]*avea un mesaj oficial, cu instrucţiuni din partea mareşalului Antonescu să mi-l predea. Mesajul era următorul: După cum văd românii lucrurile, dacă ruşii vor*

42 Potrivit lui Antonescu, 225 000 dintre aceste victime au fost din „armatele operaţionale". Mai mult, au fost 56 000 de invalizi, 470 mutilaţi grav şi 250 000 de prizonieri de război. Scrisoarea mareşalului Antonescu către Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu, 29 oct. 1942, p. 5, Dos. de corespondenţă Maniu/Brătianu, col. Deveselu-Popescu, NMHM.

43 Alexandre Cretzianu, op. cit., p. 94.

intra în Balcani înaintea anglo-saxonilor, anglo-saxonii nu se vor simţi destul de puternici pentru a se opune influenţei ruseşti în Balcani. Pe de altă parte, dacă anglo-saxonii vor intra în Balcani înaintea ruşilor, în mod similar Marele Stat-Major român consideră că ruşii nu vor voi să se amestece în controlarea Balcanilor de către anglo-saxoni. Românii nu vor cu nici un preţ ca duşmanul lor ereditar, Rusia, să ocupe România. Vor fi prin urmare pregătiţi să coopereze cu orice forţă anglo-saxonă care ar putea intra în Balcani înaintea ruşilor. Resursele pe care România le-ar putea pune la dispoziţia unei astfel de forţe anglo-saxone care ar ocupa Balcanii sunt următoarele: 42 vagoane de aur, 2 de devize în bancnote, 400 vagoane de grâu, 300 de porumb, 22 de divizii complet echipate cu excepţia armelor grele antitanc şi a vehicolelor de luptă blindate. Un mare număr de piloţi şi aviatori instruiţi. Rezerve substanţiale de petrol cu cifra octanică 80 – 90. În plus, au în arsenalele lor echipament pentru mai mult de un milion de oameni. România nu este o ţară ocupată şi aceste resurse sunt disponibile sub deplin control românesc. [...]*România mai are în jur de 100 000 de oameni pe frontul din Kuban-Crimeea. Această forţă este unica sa contribuţie la frontul de est, şi nici un fel de întăriri nu urmează să fie trimise sub nici un chip. Românii nu îndrăznesc să retragă aceste forţe deoarece, dacă o fac, germanii ar deveni imediat bănuitori şi ar ocupa, probabil, România, cum au făcut cu Italia şi toate resursele menţionate mai sus n-ar mai fi disponibile pentru Aliaţi. Pe lângă aceasta, întreaga frontieră maritimă este ocupată exclusiv de trupe româneşti, care nu ar opune nici o rezistenţă unei debarcări aliate.*[44]

O asemenea conservare a forţelor de luptă şi a resurselor materiale după trei ani de război alături de un aliat pretenţios era o realizare extraordinară, datorată în primul rând muncii unui om, care a trebuit să apere aceste resurse şi dreptul său de a le controla în orice situaţie. De exemplu, în 1943, situaţia economică favorabilă din România era într-un contrast atât de puternic cu austeritatea Germaniei, încât,

44 FO 371/37386, doc. R10080, pp. 117–121, telegrama din Angora nr. 1786, 2 oct. 1943, generalul Arnold din Angora, către Foreign Office, PRO.

combinată cu scăderea exporturilor şi cu tentativele tot mai evidente de pace, a impus o reconsiderare a politicii germane faţă de România. Potrivit lui Walter Warlimont, din Statul-Major german:

> *În timpul toamnei 1943, diverse rapoarte din Ungaria şi din România au condus Cartierul General Suprem la pregătirea unor măsuri preventive în eventualitatea unei dezertări a acestor aliaţi.* [...]*Aceste planuri pentru ocuparea Ungariei au trecut prin multe modificări, după cum se schimba situaţia, iar ordinul de a fi transpuse în practică s-a dat brusc, în martie 1944. În ceea ce priveşte România, vederile lui Hitler se modificaseră după convorbirile repetate cu mareşalul Antonescu; pregătirile nu au mai fost prin urmare considerate necesare şi au fost lăsate deoparte.*[45]

Succesul lui Antonescu în relaţiile cu Hitler s-a datorat, semnificativ, şi obiceiului său de a declara deschis condiţiile oricărui acord. Astfel, toate acordurile erau limitate. În timp ce el se angaja astfel să îndeplinească scrupulos toate prevederile, neîndeplinirea unei stipulaţii de către Hitler îl elibera de angajamentul luat. Nu exista nimic deosebit de subtil în acest acord şi, ca urmare, în ciuda evidenţei faptului că România nu întreprindea totul în interesul Germaniei, Hitler nu avea nici un motiv să-l suspecteze pe Antonescu de joc dublu. Antonescu impunea în mod consecvent astfel de condiţii pentru participarea României la alianţă. Să luăm ca exemplu condiţia sa ca Germania să plătească în armament, maşini agricole sau aur produsele naturale româneşti.

Nu că Hitler nu ar fi încercat să reformuleze aceste acorduri până când deveneau unilateral favorabile Germaniei. Potrivit unui observator, la penultima întâlnire dintre Hitler şi Antonescu din februarie 1944, Hitler a încercat să obţină cereale româneşti fără a oferi plata prevăzută.[46]

La întâlnirea de la Kleissheim, Führer-ul i-a spus mareşalului că România va primi plata „mai târziu“, la care Antonescu a replicat că termenii acordului erau clari şi că ambele

---

45 Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939 – 1945,* New York, Frederick A. Praeger, 1964, pp. 398–399.

46 Interviu cu locotenentul-comandor Petre Deveselu-Popescu, Bucureşti, 1984. Deveselu-Popescu era membru oficial al delegaţiei române.

părţi trebuiau să îi respecte. Hitler a argumentat că va folosi parte din cereale pentru a hrăni trupele româneşti de pe front, dar Antonescu a răspuns că se gândeşte să retragă acele trupe în spatele liniilor. Atunci Hitler a replicat furios: *Foarte bine. Germania trebuie să plătească cu aur onoarea de a apăra România,* la care Antonescu a răspuns: *Iar România plăteşte cu sânge onoarea de a lupta împreună cu armata germană.*[47] Cerealele au fost livrate numai după ce Germania a achitat costul lor.

Condiţii politice şi militare asemănătoare au fost impuse de Antonescu în ceea ce priveşte continuarea leală a alianţei militare româno-germane, cu referire specială la anumite operaţiuni militare. Hitler promitea invariabil să îndeplinească acele condiţii şi aproape la fel de invariabil nu putea sau nu dorea să le îndeplinească. Printre astfel de condiţii neîndeplinite au fost capul de pod promis la Nicopol în toamna lui 1943, pentru a restabili o linie de comunicaţie cu Crimeea, unde erau angajate în luptă multe trupe româneşti, şi ofensiva promisă în martie 1944 pentru luna iunie a aceluiaşi an pentru recucerirea Ucrainei. După cum a explicat interpretul lui Hitler, Paul Otto Schmidt, în primăvara anului 1944:

> *Observaţiile lui Antonescu deveniseră de o vreme din ce în ce mai critice şi mai provocatoare. Acest fost elev al Colegiului Francez de Cadre* [sic!] *dezvăluid fără milă slăbiciunile şi erorile strategiei lui Hitler. Cuvintele frumoase nu mai aveau efect asupra lui şi era interesant de observat cum Hitler renunţa la orice încercare de a duce o convorbire cu el după principiile lui Coue. Cu uimire l-am văzut pe copleşitorul dictator consultându-l cu modestie pe mareşalul român.* [...] *Antonescu susţinea cu consecvenţă, şi mai ales din primăvara anului 1944, necesitatea de a cădea la înţelegere cu puterile apusene* [...][48]

La ultima lor întâlnire, din 4 august 1944, Antonescu a întrebat care erau intenţiile Germaniei pe frontul de sud, fiindcă *dacă Germania nu ne dă posibilitatea ca să ne*

---

47 Ibid.

48 Paul Otto Schmidt, op. cit., p. 244. Coue a fost fondatorul unui tratament psihiatric în care pacientul repetă întruna „în fiecare zi şi din toate punctele de vedere mă simt din ce în ce mai bine".

apărăm, România nu poate păstra această poziţie la infinit, deoarece ar duce-o la o totală catastrofă.[49]

După stenograma oficială a întâlnirilor întocmită de Schmidt – nu trebuie uitat faptul că acestea erau scrise în ideea de a fi pe placul Führer-ului – Hitler a încercat să-l zăpăcească pe conducătorul român, întrebându-l brusc dacă e hotărât să urmeze Germania *până la capăt.*[50] Antonescu i-a reamintit lui Hitler că promisiunile Führer-ului privind păstrarea Crimeei şi recucerirea Ucrainei nu fuseseră ţinute şi a replicat că răspunsul *la întrebarea* [lui Hitler] *pusă anterior, dacă România vrea să continue lupta* [...], *depinde de* [...] *stabilizarea frontului de est şi de punerea a suficente mijloace de apărare antiaeriană la dispoziţia României.*[51]

În ciuda faptului că tocmai retrăsese o divizie blindată de pe frontul românesc, lucru pe care Antonescu l-a scos în evidenţă în mod corespunzător la întâlnire, Hitler a susţinut că frontul va fi stabilizat. Cât priveşte a doua condiţie a lui Antonescu, Hitler a afirmat că Germania nu poate asigura apărarea antiaeriană a României, eliberându-l astfel pe Antonescu de angajamentul luat anterior.

Credinţa comună, bazată în primul rând pe înseşi afirmaţiile lui Antonescu în acest caz, chiar dacă erau în mod evident afirmaţii propagandistice, făcute pentru urechile germanilor, susţine că Antonescu, dintr-o presupus naivă fidelitate faţă de aliatul său, fie că a refuzat să părăsească total alianţa, fie că ar fi părăsit-o numai în cazul existenţei unor condiţii care ar fi permis Germaniei să împiedice dezertarea României. Cu toate acestea, după cum a arătat Paul Schmidt la interogatoriul oficial condus de contrainformaţiile militare ale Statelor Unite, acuzaţia de lealitate dăunătoare care îi este adesea adusă lui Antonescu privind relaţia sa cu Hitler ar trebui inversată. Privitor la incidentul „dosarului" lui Mihai Antonescu, de exemplu, Schmidt notează că:

> *Hitler i-a rămas fidel lui Antonescu în ciuda sondajelor de pace pe care Mihai Antonescu, vicepremier şi ministru*

---

49 Arhiva Istorică Centrală (AIC), Fondul Vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri, Dos. 10, stenograma întâlnirii cu Hitler, 4 aug. 1944; Augustin Deac, „Antonescu despre ultima întrevedre cu Hitler", *Magazin Istoric,* nr. 7–8, iul.–aug. 1968, p. 42.

50 Andreas Hillgruber, editor, op. cit., pp. 481–501.

51 Ibid.

de Externe le făcea în primăvara anului 1943. Hitler i-a cerut mareşalului să se descotorosească de Mihai Antonescu, în care germanii nu aveau deloc încredere, dar mareşalul a refuzat mereu [...][52]

În timp ce Antonescu urmărea posibilitatea de a ieşi din război, prin ataşatul său militar în Turcia, într-o manieră care să nu lase România la discreţia Uniunii Sovietice, care începuse ostilităţile împotriva României în iunie 1940, el încerca totodată să continue negocierile şi prin intermediul celei mai nordice dintre ţările neutre ale Europei. Potrivit unui raport britanic expediat de la Stockholm la Londra la 21 ianuarie 1944:

> *Mareşalul Antonescu i-a confirmat ministrului suedez* [Peter Reutersward] *că îşi dă seama că Germania a pierdut războiul, dar că nu vede încă nici o posibilitate de a face ceva practic pentru a ieşi din război. Speră că anglo-saxonii vor debarca în Balcani înainte de a putea ruşii să ajungă în România şi insistă asupra acestei idei atât la Ankara cât şi la Madrid, unde ambasadorul american* [Carlton Hayes] *îi este prieten personal. Mareşalul Antonescu a anunţat puterile aliate prin aceste canale că a dat ordine armatei române să nu se tragă nici un foc împotriva britanicilor sau a americanilor când vor ajunge la graniţele României. Până ce aceasta nu se va întâmpla, nu vede nici o modalitate tehnică de a capitula. Românii sunt îngroziţi de ruşi şi anglo-saxonii se află încă departe. Prin urmare, România trebuie să continue să lupte până atunci.*[53]

ANTONESCU ŞI HOLOCAUSTUL

Un alt succes al lui Antonescu neapreciat şi de cele mai multe ori negat, a fost protejarea *de facto* a evreilor români, aflaţi sub controlul său, împotriva exterminării sistematice privind „Soluţia Finală". Acest lucru era deja evident prin lupta sa cu Garda de Fier în cadrul „Statului Naţional Legio-

52 Interogatoriul lui Paul Otto Schmidt, doc. XL 27949, p. 10, OSS Record Group 226, Modern Military Branch, USNA.

53 FO 371/43992, doc. R1472, Romania nr. 5, 21 ian. 1944, lt. col. Neame de la Biroul de lectură a presei, Stockholm, către Departamentul pentru informaţii politice, Londra, PRO.

nar", în special prin măsurile legale luate împotriva gardiştilor care comiseseră crime împotriva evreilor. Cu certitudine, acţiunea lui Antonescu în această privinţă nu era concepută ca o protecţie a evreilor în sine, ci era mai degrabă rezultatul puternicei sale credinţe în legalitate şi în apărarea ei, bazată la rândul ei pe standarde occidentale acceptate, pe care le împărtăşea, privind drepturile umane şi civile fundamentale. Acest succes, vrednic de consemnat, nu era în nici un caz complet, şi în timp ce 300 – 350 000 de evrei din vechiul Regat au scăpat aproape complet de Holocaust, cei din Basarabia şi Bucovina nu au fost scutiţi de flăcările sale, iar cei din Transilvania de Nord au fost aproape total mistuiţi de ele. Ca regulă generală, cu cât controlul exercitat de Antonescu era mai mare în zona în care locuiau evreii din România, cu atât le erau mai mari şansele de supravieţuire şi mai mici suferinţele. Şi totuşi acesta continuă să fie unul dintre aspectele cele mai contestate şi mai controvesate din istoria României contemporane.

La baza acestei controverse se află două puncte de vedere diametral opuse. Evreii români care au trecut prin această perioadă au tendinţa să considere suferinţele evreimii române, în special masacrul de la Galaţi, jafurile Gărzii de Fier, pogromurile de la Dorohoi şi Iaşi, şi deportările din Transnistria, din perspectiva vieţii relativ normale pe care o duceau înainte de aceste evenimente. Ei pornesc de la faptul că cel puţin o jumătate dintre ei au trecut printr-un coşmar existenţial îngrozitor, care le-a răpit aproape tuturor vieţile. Mai mult, punctul lor de vedere se bazează pe cunoaşterea faptului că suferinţa evreimii române era adesea dirijată de „autorităţi", şi întrucât România nu era ocupată oficial, autoritatea, pentru cei cuprinşi între graniţele româneşti de după 6 septembrie 1940, era Antonescu. Dată fiind o astfel de înţelegere a lucrurilor, motivaţia pentru a-l considera pe Antonescu un erou e foarte mică. Evreii români ştiu că viaţa lor a fost zdruncinată şi distrusă. Faptul că s-ar fi putut stinge cu desăvârşire nu este un argument prea încurajator în favoarea lui Antonescu.

Există de fapt două interpretări româneşti standard. Prima pretinde că nu a existat niciodată antisemitism în România, cu excepţia Gărzii de Fier, şi este rezultatul a 45 de ani de informaţii controlate de comunişti. După această concep-

ţie, dacă nu agresezi fizic pe evrei, nu eşti antisemit. A doua este mai sofisticată. În timp ce recunosc că antisemitismul impregna România aşa cum impregna întreaga Europă în acea perioadă, cei care susţin acest punct de vedere compară legile de muncă forţată şi lagărele de deportare din Transnistria cu ghetourile din Polonia şi camerele de gazare şi cuptoarele de la Dachau şi Auschwitz. Din această perspectivă, condiţiile sanitare mizerabile şi hrana săracă şi inadecvată din lagăre nu ar trebui echivalată cu uciderea intenţionată şi sistematică din lagărele de concentrare. Mulţi evrei au murit în lagărele din Transnistria datorită condiţiilor de viaţă aspre, dar au fost şi mulţi care au supravieţuit. Şi aceasta se petrecea în plin război. Mai mult, acest punct de vedere subliniază faptul că numai o anumită secţiune a evreimii româneşti a avut această soartă, cei din Basarabia şi Bucovina, care erau cel mai puternic infiltraţi de agenţi sovietici şi se „dovediseră“ deja ostili în timpul retragerii româneşti din Basarabia, ca urmare a Ultimatumului din iunie–iulie 1940.

După cum se poate bănui, realitatea e mult mai complexă decât oricare dintre cele două puncte de vedere. Exista un număr de presiuni şi tendinţe conflictuale cu care Antonescu trebuia să se confrunte în orice chestiune privitoare la evreii din România. În primul rând, România era supusă unei presiuni germane puternice şi destul de constante de a trece la „Soluţia Finală“. Mai mult, Germania avea capacitatea – resursele necesare în interiorul României – de a impune această „Soluţie Finală“, dacă voia să o facă. Refuzarea categorică a oricăror măsuri antisemite, multe din ele deja legalizate de Carol al II-lea, ar fi provocat cel puţin suspiciunea şi, foarte posibil, chiar intervenţia germană. În plus, Antonescu trebuia să se lupte cu antisemitismul popular şi brutal, întreţinut de atâta vreme de autorităţile de stat, chiar şi înaintea restaurării lui Carol, iar acum promovat de Garda de Fier a lui Sima şi de vechea şcoală de antisemiţi cuzişti. Cât timp România făcea parte din alianţa germană era extrem de greu să se renunţe la toate măsurile antisemite fără pericolul unei intervenţii germane în forţă. Datele disponibile arată că dacă Antonescu, sau oricine altcineva, ar fi încercat să iasă din alianţa *de facto* înaintea ofensivei sovietice şi a prăbuşirii frontului din august 1944, România ar fi fost ocupată de tru-

pele germane. Şansele ca în acest caz germanii să nu treacă la „Soluţia Finală“ erau minime.

În al doilea rând, teritoriul deportărilor nu era în mod real sub control central românesc. Era desemnat ca zonă militară subordonată Cartierului General al Armatei a 11-a Germane de la Iaşi.[54] În timp ce autorităţile civile îşi menţineau poziţiile în această regiune, autorităţile militare deţineau de fapt puterea. Astfel, acolo unde ofiţerii germani aveau rang superior, controlul românesc era departe de a fi deplin.

În al treilea rând, trupele naziste ale „Soluţiei Finale“, *Einsatzgruppe D* a lui Otto Ohlendorf, operau în regiune independent de autorităţile militare româneşti. Deşi repartizate Armatei a 11-a germane, ierarhia lor de comandă era separată şi ordinele le primeau direct de la Himmler din Berlin. Alt factor necunoscut erau „Trupele de Comando“ înfiinţate de vechiul combatant din trupele de şoc, von Killinger, pe lângă serviciul colaboraţionist al lui Moruzov şi Canaris, în care erau implicaţi şeful SS Heydrich şi Şeful Biroului de Externe SA nazist Martin Luther, şi despre care fusese informat chiar şi Hitler.[55]

În sfârşit, tocmai în această zonă de autoritate ambiguă, de forţe speciale necontrolate şi de batalioane ucigaşe, antisemitismul românesc atingea nivelul său cel mai înalt. Aici, temerile privind expansionismul sovietic – atât teritorial cât şi ideologic – erau cele mai ameninţătoare şi tot aici oroarea de comunismul ateist militant, cu distrugerea bisericilor şi uciderea preoţilor, era cel mai adânc simţită de populaţia românească ortodoxă. În consecinţă, Iaşii erau probabil principalul centru de antisemitism şi de simpatie gardistă din România. Tot aici amintirea umilitoarei retrageri din Bucovina şi Basarabia era cea mai puternică, prin prezenţa a zeci de mii de refugiaţi care constituiau un memento de zi cu zi şi un catalizator periculos. Mai mult, aici se stabilise în centrele urbane cel mai mare număr de evrei neasimilaţi din Rusia şi aici se aflau comunităţile evreieşti cele mai infiltrate de comunişti de origine evreiască.

---

54 Cartierul General Românesc era amplasat la câteva ore distanţă cu trenul, la Piatra Neamţ.

55 DGFP, seria D, vol. IX, doc. 116, pp. 165–167, 14 apr. 1940, şi *Din memoriile lui Eugen Cristescu*, p. 22.

Dacă dorea să continue să exercite o influenţă oarecare asupra destinului României, Antonescu trebuia să îndeplinească mai multe cerinţe spre a da satisfacţie Germaniei. În primul rând, să-şi echilibreze refuzurile şi acordurile vis-à-vis de cererile şi pretenţiile germane, pentru a-şi păstra încrederea lui Hitler. Antonescu trebuia să le ofere germanilor imbolduri convingătoare pentru a nu fi înlocuit de un guvern „marionetă" şi a nu deveni el însuşi un conducător „marionetă". Sarcina nu era nici simplă, nici uşoară, şi alţii, de exemplu mareşalul Pétain din Franţa, dăduseră greş. Una dintre „concesiile" cele mai mari şi mai controversate ale lui Antonescu în această privinţă a fost prezenţa trupelor româneşti pe frontul de est, dincolo de limita intereselor româneşti imediate, din Basarabia şi Bucovina. Cei care condamnă categoric această acţiune nu reflectează la ce dovadă de lealitate în alianţă ar fi pretins germanii în schimbul acesteia. Este imposibilă estimarea costului unor dovezi de acest gen pentru România, dar este aproape cert că ele ar fi fost pretinse. Ungaria ne arată care puteau fi urmările nereuşitei de a convinge Germania de o astfel de fidelitate. În ciuda faptului că pe parcursul războiului Ungaria a procurat Germaniei mai multe bunuri agricole în termeni absoluţi şi bunuri industriale în termeni relativi, decât România, reticenţa Ungariei de a trimite trupe pe frontul de est i-a anulat în mare măsură declaraţiile de lealitate şi a dus la ocuparea sa în martie 1944. Apoi a fost pusă în practică „Soluţia Finală" şi marea majoritate a evreilor unguri şi a evreilor români din Transilvania ocupată de unguri au fost exterminaţi sistematic.

În al doilea rând, o dată cu începerea campaniei din Răsărit, Antonescu trebuia să asigure siguranţa frontului şi a zonei imediate din spatele frontului, ca o necesitate militară de bază, menţinând în acelaşi timp un grad minim de armonie socială internă. Într-o mare măsură, aceste scopuri veneau în conflict cu interesele şi drepturile evreimii româneşti, în sensul că era practic imposibil să le obţii pe amândouă fără să se aplice măsuri care ar fi fost în mod invariabil considerate antisemite. Pe de o parte, ura sectară predicată de propagandiştii nazişti şi de extremiştii din ţară submina stabilitatea statului, deci şi controlul lui Antonescu asupra statului, dominând totodată opţiunile politice ale României şi împingând-o tot mai adânc în tabăra nazistă. Pe de altă par-

te, experienţa şi intenţia populară indicau faptul că populaţiile minoritare, mai ales cea evreiască, din acea regiune, erau cele mai vulnerabile la influenţa comunistă sovietică.

În timp ce Antonescu continua să pledeze şi să îndemne la armonie socială, alţii, cu mai mare succes, căutau în mod activ să instige la violenţă împotriva evreilor.

POGROMUL DE LA IAŞI

Cel mai infam exemplu al dinamicii cauzate de congruenţa acestor presiuni a fost, probabil, pogromul de la Iaşi. Pogromul a fost instigat la prima aniversare a umilitoarei retrageri din Basarabia şi Bucovina a armatei române, la cinci zile după începerea campaniei din Răsărit, în timp ce Antonescu comanda trupele române şi germane pe frontul de sud. Primele rapoarte oficiale despre pogrom care i-au parvenit lui Antonescu pe front descriau cu totul altfel actele de violenţă – ca pe nişte atacuri ale „comuniştilor evrei" asupra trupelor germane şi româneşti. Totuşi, pe măsură ce informaţii din ce în ce mai contradictorii se revărsau de la autorităţile româneşti regionale, s-a impus evidenţa că această interpretare, deşi puternic susţinută de comandamentul german din Iaşi, nu corespundea adevărului. După cum raporta Inspectoratul Român al Poliţiei din Iaşi la 29 iunie 1941:

> *Soldaţii germani susţin că evreii ar fi omorât doi dintre ai lor. Toţi susţin că sunt comunişti şi capabili să ne vândă ruşilor.* [...] *Unii soldaţi germani s-au pronunţat că dacă mai aud trăgându-se focuri în oraş vor bombarda cartierele evreieşti.*[56]

Raportul susţinea că în ciuda focului intens de mitraliere, nu a fost nici o victimă germană sau română şi nici un evreu nu a fost surprins trăgând.[57]

---

56 Doc. 28, Raportul nr. 23621, 29 iun. 1941, Inspectorul general de Poliţie din Iaşi, E. Ghioşanu, către Direcţia Generală a Poliţiei, Bucureşti, după cum a fost reprodus în *Martiriul Evreilor din România 1940 – 1944: Documente-Mărturii,* Bucureşti, Editura Hasefer, 1991, pp. 90–91.

57 Ibid. De asemenea, un raport din ziua următoare din partea Chesturii Poliţiei din Iaşi către Inspectoratul de Poliţie din Iaşi şi

Ca rezultat al rapoartelor contradictorii, la 1 iulie 1941, Antonescu a autorizat o anchetă oficială imediată asupra evenimentelor a Direcţiei Generale a Poliţiei, condusă de generalul de divizie Emanoil Leoveanu. În acelaşi timp, rapoartele susţinând vina „comuniştilor evrei" erau de asemenea trimise de către autorităţile germane la Bucureşti, unde preşedintele în exerciţiu, Mihai Antonescu, se pare că le-a acceptat ca atare, autorizând publicarea lor în ziarele româneşti. Potrivit ziarului *Universul* din 2 iulie 1941, vreo 500 de iudeo-comunişti au fost executaţi la Iaşi pentru că au tras cu arme de foc asupra soldaţilor germani şi români din casele lor.[58] Descoperirile generalului Leoveanu erau în mod semnificativ în discordanţă cu această interpretare. Raportul său, trimis direct lui Antonescu în 2 iulie 1941, descria un pogrom bine pregătit:

> *I. Istoricul evenimentelor*
>
> *1. În dimineaţa de 28 iunie a.c. chestura Iaşi a fost informată că o unitate română şi una germană percheziţionează şi maltratează populaţia din Iaşi, str. Răchiţi (Cartierul Tătăraşi). Şeful Chesturii, asistat de comandantul Garnizoanei, au plecat pe teren, unde au întâlnit 8-10 evrei grav maltrataţi, care se duceau la spital. S-a stabilit că serg. major T.R. Manoliu Mircea din Regt. 13 (însoţit de câţiva soldaţi de la Trenul Regimentar al Regt. 13) şi din Regt. 24 Art au făcut percheziţionări la populaţia evreiască, pe care o maltratau, la care operaţiune s-a asociat şi o unitate germană sub pretextul căutării unui*

Siguranţă susţinea că *nu a fost prins nici un evreu.* [...] *Menţionăm că nu au fost găsite victime,* doc. 30, raportul nr. 99, 30 iun. 1941, în Ibid., p. 94.

58 *Universul,* nr. 175, 2 iul. 1941. Vezi şi *Martiriul evreilor din România 1940 – 1944,* p. 101, doc. 38, Ordinul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri (preşedinte în exerciţiu Mihai Antonescu), 2 iul. 1941. O săptămână mai târziu, la 8 iul. 1941, profitând de atmosfera produsă de un astfel de reportaj, Mihai Antonescu a ţinut un discurs puternic antisemit, pledând pentru alungarea peste graniţă a evreilor (precum şi a ucrainienilor şi a comuniştilor români) şi susţinând că nici o lege nu-l împiedică să o facă. Ion Antonescu era pe front la acea dată şi şi-a exprimat nemulţumirea faţă de Mihai Antonescu la întoarcere. Vezi şi 871.00/911, telegrama nr. 960, 15 nov. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

aparat de radio-emisiune. În acelaşi timp s-a aflat că acelaşi serg. major a împuşcat 5 evrei, pe care i-a aruncat aproape de poligonul de tragere al garnizoanei Iaşi, iar cadavrele au fost găsite pe teren. Acest asasin a fost lăsat liber, după o cercetare făcută de pretorul Diviziei 14-a (General Topor). El este legionar, de origine din Dorohoi; a militat însă în Cernăuţi şi Suceava. Este necesar să fie arestat şi trimis Trib. Militar pentru judecare. Prima măsură luată de Chestură şi comenduire a fost repartizarea unui pluton de jandarmi la fiecare circumscripţie poliţienească pentru patrulări şi menţinerea ordinii, mai ales că prin oraş sunt soldaţi răzleţi, care îşi caută unităţile unde sunt militarizaţi. Comenduirea locală nu le poate da nici o îndrumare, necunoscând unde se găsesc dislocate acele unităţi. Voi aduce acest caz la cunoştinţa Armatei a 3-a.

2. În ziua de 28.VI către ora 21,30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale oraşului. Împuşcăturile au durat până a doua zi către orele 7. Măsurile luate: S-au făcut pânde de poliţişti şi jandarmi, iar Comandamentul german a scos în teren patrule militare. Nu s-a descoperit nimic.

3. La 29.VI, a.c. ora 3, în timp ce o coloană militară română trecea pe str. Lascăr Catargiu, s-a deslănţuit din împrejurimi un foc violent, care a produs panică în unitate. Parte din soldaţii acestei unităţi au răspuns cu foc. De asemenea s-au făcut cercetări de poliţie şi organele acestei unităţi şi nu s-a descoperit nimic. În aceeaşi noapte ofiţerii de poliţie ai Chesturii Iaşi au început investigaţiunile pe teren, însoţind o altă unitate militară română, care mergea pe str. Lăpuşneanu, unde s-a produs un atac similar, cu acelaşi efect (trupe în dezordine şi schimb de focuri). La ambele unităţi nu a fost nici un soldat rănit sau mort. Imediat s-au format echipe de poliţişti, agenţi şi gardieni români şi germani, plus Compania 14 Poliţie din Divizia 14-a, care a făcut percheziţiuni foarte severe în cartierul de unde se credea că vin împuşcăturile. ***Rezultatul a fost negativ, adică nu s-a găsit nici o armă şi nu s-a descoperit nici un trăgător străin.*** *Cu această ocaziune au fost ridicaţi şi aduşi la Chestură evreii ascunşi în pivniţe.* ***Parte din aceşti evrei au fost executaţi de soldaţii germani, chiar în drumul deplasării până la ches-***

tură. Adunându-se prea mulţi arestaţi în curtea chesturii, comandantul Diviziei a 14-a (General Stavrescu) a dispus trierea lor şi expedierea cu trenul. Trierea s-a executat de 4 ofiţeri de poliţie sub conducerea căpitanului de jandarmi Darie Constantin (comandantul comp. 14 poliţie), având ca bază suspecţii trecuţi în fişele biroului de siguranţă al chesturii; femeilor, copiilor şi bătrânilor peste 60 de ani, asupra cărora nu a planat nici o vină, li s-a eliberat de chestură câte un bilet cu menţiunea „LIBER". Germanii însă au protestat furios, rearestând pe cei eliberaţi, pe care îi aduceau apoi la chestură maltrataţi. La chestură însă o echipă de 10-12 poliţişti germani i-a percheziţionat şi le-a luat banii. În timpul raziilor au fost arestaţi 99 infractori civili şi 9 militari români pentru jaf. Se cercetează la chestură. Generalul Stavrescu, comandantul Diviziei 14-a, a dispus evacuarea cu trenul a evreilor arestaţi ce se găseau în curtea chesturii.

4. În ziua de 29.VI.1941 ora 20,30 Chestura a organizat escortarea acestor evrei la gară printr-un detaşament compus din: 1 subinspector, 2 ofiţeri de poliţie, 2 şefi de secţie şi 20 gardieni. Până la gară nu s-a produs nici un incident. La staţia Iaşi însă, câţiva ofiţeri germani însoţiţi de trupă germană, care au urmat convoiul, au făcut îmbarcarea evreilor în vagoane, câte 80 – 100 de vagon, interzicând detaşamentului escortă se se amestece. Apoi după îmbarcare, au închis uşile vagoanelor pe dinafară, pe care le-au încuiat. În primul tren s-au transportat 2 530 bărbaţi, care după ce au ajuns la Roman au fost înapoiaţi la Tg. Frumos, iar trenul al doilea a fost oprit la Podul Iloaiei cu cca. 1 800 evrei. În ambele staţii, au fost debarcaţi pentru a fi îngropaţi 1 270 morţi, iar ceilalţi au fost dirijaţi spre Călăraşi (Ialomiţa).

5. În cursul zilei de 30 iunie şi 1 iulie a.c. au mai fost câteva simulacre de tragere, în diferite părţi ale oraşului, însă fără însemnătate, iar în ziua de 2 iulie au încetat complet asemenea manifestări. Astăzi este linişte în Iaşi.

II. Constatări

a) Nu a existat nici un rănit sau mort la unităţile române asupra cărora s-a tras şi nici un semn de gloanţe pe zidurile caselor sau geamuri sparte.

b) Comandantul Pieţei germane – căpitanul Hoffman – mi-a afirmat verbal că ar avea circa 20 morţi şi răniţi, subofiţeri şi trupă germană. Căutând să mă conving şi să caut locul unde s-a produs, pentru a găsi vreo urmă a autorilor, [Hoffman] *mi-a comunicat că este interzis acest control de persoane străine, deşi la început acceptase. De altă parte, maiorul Farcaş, ofiţerul român de legătură cu Divizia 189 Germană, mi-a cerut să-i comunic dacă în adevăr au fost germani răniţi şi morţi în trecere prin Iaşi, deoarece generalul Rötti ar fi aflat că chestura Iaşi a descoperit acest lucru.*

III. Concluzii

1. Motivele de la capitolul II mă determină să bănuiesc că nici germanii nu au avut morţi şi răniţi, prin urmare atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme din această categorie) şi cu un sistem de pocnitori, care au imitat focul armelor automate. Socotesc că atacatorii au fost legionari şi borfaşi, care urmăreau să producă panică pentru a devasta. Ei au putut uşor să dispară în întuneric şi astfel nu au fost descoperiţi. Ei au organizat atacul în cartierul evreilor înstăriţi.

2. În ce priveşte activitatea Inspectoratului şi Chesturii Poliţiei Iaşi, am constatat că şi-a făcut pe deplin datoria, ţinând legătura cu autorităţile locale (administrative şi militare), asigurând menţinerea ordinii şi stăvilirea jefuirilor. Atât inspectorul regional Giosanu, chestorul locotenent col. de jandarmi Chirilovici, cât şi subalternii lor au lucrat conştiincios şi fără preget informând la timp şi exact autorităţile superioare.[59]

Trei puncte rezultă clar din ancheta oficială. Unul este că amestecul german, atât în instigarea cât şi în menţinerea pogromului, a fost amplu, dacă nu crucial. Pe lângă ancheta lui Leoveanu, Chestura Poliţiei din Iaşi a raportat la 30 iunie 1941 că autorităţile militare germane îi acuzau pe toţi cei ce interveneau în favoarea evreilor de a fi ei înşişi evrei. După

59 Doc. 40, raportul nr. 53, 2 iul. 1941, Directorul general al Poliţiei, general de Divizie Emanoil Leoveanu către domnul general Ion Antonescu, Conducătorul Statului, reprodus în *Martiriul Evreilor...*, pp. 105–108.

cum a observat Chestura, în timpul controlului caselor evreieşti *au început să se schiţeze unele sugestii chiar de către soldaţii germani, asupra autorităţilor, făcând aluzie la evrei. „Jude" era cuvântul cu care era întâmpinat fiecare soldat sau poliţist* [român].[60]

La un moment dat, un soldat german a ucis o femeie în mijlocul străzii, şi apoi, împreună cu alţi soldaţi, a instigat populaţia să facă la fel.[61] După cum nota Chestura:

> *Din acest moment, ridicarea evreilor era însoţită de jafuri şi bătăi îngrozitoare, executate de trupele de toate categoriile şi chiar de gardieni, scene care erau fotografiate de germani, evident numai acelea în care nu figurau soldaţii germani.* [...]*Ceva mai mult, populaţia românească de toate categoriile, instigată de anumiţi agenţi şi convinsă că focurile se trăgeau de evrei, au început să asalteze Chestura şi să denunţe pentru fapte imaginare pe toţi evreii şi dacă li se părea că nu sunt luaţi în seamă, se prezentau la soldaţii germani pe care-i conduceau prin casele şi subsolurile evreieşti.* [62]

Potrivit unui raport al unui maior din Poliţia militară germană, pe perioada pogromului misiunea organizaţiei lui era să asigure *securitatea trupelor germane din Iaşi. Prevenirea oricărei legături a unor agenţi* [inamici] *din Iaşi cu ruşii. Dezarmarea populaţiei civile şi grija pentru identificarea şi îngroparea morţilor civili.*[63]

Maiorul german susţinea că *evreii din Iaşi au încercat să se revolte. Folosind forţa armată pentru a-i ameninţa pe soldaţii din Iaşi, au încercat să destabilizeze frontul. Au fost circa 2 500 – 5 000 de morţi.*[64]

---

60 Ibid., doc. 30, raportul nr. 99, 30 iun. 1941, Chestura Poliţiei Iaşi (chestor, locotenent-colonel Constantin Chirilovici şi secretar Gheorghe Stănculescu) către Inspectoratul Poliţiei Iaşi şi Siguranţă, p. 93.

61 Ibid.

62 Ibid., p. 95. După cum nota cu o zi înainte inspectorul regional al Poliţiei din Iaşi, Emil Ghioşanu, la 28 iun. 1941: *E nevoie urgentă de ordine superioare pentru a calma spiritele armatei germane şi române. Altfel va fi mobilizată şi populaţia civilă* (Ibid., doc. 28, raportul nr. 23621, 29 iun. 1941, Inspectoratul de Poliţie din Iaşi către Direcţia Generală a Poliţiei, pp. 89–91).

63 Ibid., doc. 47, 12 iul. 1944, Raport de activitate zilnică, 16.6 – 30.6.1941, ofiţerul de Stat-Major al Poliţiei Militare, p. 118.

64 Ibid.

Din păcate, Otto Ohlendorf de la *Einsatzgruppe D* nu a fost chestionat foarte în amănunt asupra acestor evenimente la procesul crimelor de război de la Nürnberg, dar puţinele mărturii obţinute de la el arată că el şi organizaţia sa erau cel puţin informaţi despre pregătirile pentru pogrom.[65]

Al doilea lucru care rezultă din ancheta lui Leoveanu este că germanii acţionau în strânsă colaborare cu unii dintre membrii Gărzii de Fier. Raportul inspectorului poliţiei regionale consemnase că, în afară de sergentul major gardist Manoliu, printre instigatorii reţinuţi *s-a găsit un oarecare Lupşanschi, care a declarat că este legionar şi care avea asupra sa testamentul făcut cu o zi înainte* [privitor la provocări][66]. După cum relata un raport independent al prefectului de Iaşi, colonelul Dumitru Captaru:

> *Faptele săvârşite de aceşti militari, cunoscuţi legionari, împuşcăturile ce au avut loc, mai ales în cartierul Păcurari şi Toma Cosma, unde sunt cei mai mulţi legionari precum şi faptul că în după-amiaza zilei de 28 iunie a.c. s-a prins de către Inspectoratul de Jandarmi un tânăr legionar spionând în apropierea acestui Inspectorat, la care s-a găsit un testament scris cu o zi înainte, din care se deduce că face parte dintr-o echipă a morţii, mă îndrituiesc a face unele deducţii atribuind aceste fapte unor elemente legionare.*[67]

Al treilea aspect care rezultă din anchete este că ofiţerul român cel mai înalt în grad din zonă, comandantul Diviziei a 14-a, Stavrescu, a urmat linia germană în susţinerea pogromului şi a făcut foarte puţin ca să stăvilească violenţa. După cum raporta Chestura:

> *Conform ordinului dlui comandant al Diviziei, în zorii zilei, s-au început percheziţiile domiciliare la evrei, fără a se găsi arme asupra lor. Circa 2 500 evrei până în prezent au fost ridicaţi şi se găsesc la Chestură, dl. general inten-*

---

65 International Military Tribunal, *Trial of the Major War Criminals*, Nürnberg, 1947, vol. IV, cazul 9, pp. 168 şi 175.

66 *Martiriul evreilor...*, doc. 28, raportul nr. 23621, 29 iun. 1941, p. 90.

67 Ibid., doc. 29, raportul nr. 1042, 29 iun. 1941, Procuratura judeţului Iaşi, Cabinetul prefectului judeţului Iaşi, colonel D. Captaru, către Cabinetul ministrului Afacerilor Interne, p. 91.

ționând să-i evacueze pe toți din oraș. Cu puțin timp înainte, organele polițienești ne-au sesizat că se fac abuzuri și jafuri, de către unii soldați din armata română și unii germani, omorându-se mai mulți evrei pe străzi și chiar la Chestură.[68]

Așa cum a explicat colonelul Captaru, el a încercat să-l pună pe Stavrescu să stopeze violența:

Am cerut din nou dlui general cdt. al M.U. precum și al Garnizoanei și Chesturii, aplicarea celor mai severe măsuri pentru a se face paza în interiorul orașului și a se opri orice tentativă de pogrom contra evreilor care ar da loc la mari dezordini.[69]

Dat fiind nivelul de antisemitism popular și de sprijin german deschis pe care îl avea în regiune, Antonescu nu a putut să-l pedepsească pe Stavrescu pentru vina de a fi contribuit la violența antisemită prin inacțiunea sa, dar Stavrescu a fost demis din armată pentru „incompetență".[70]

În ciuda insistenței germane ca pogromul de la Iași să fie interpretat ca o reprimare justificată a evreilor comuniști, la primirea raportului lui Leoveanu, Antonescu a emis un ordin spre a pacifica populația civilă și militară, în care interpreta în mod evident evenimentele drept crimele care erau. Aceste aspecte ale ordinului său sunt demne de atenție: denunțarea brutalității, îndemnul la respectarea legalității și înțelegerea faptului că o astfel de comportare se va întoarce împotriva României și a românilor timp de generații. Potrivit ordinului lui Antonescu:

Desordinele întâmplate acum câteva zile la Iași, au pus armata și autoritățile într-o lumină cu totul nefavorabilă. Cu ocaziunea evacuării Basarabiei, a fost pentru armată o

---

68 Ibid., doc. 28, raportul nr. 23621, 29 iun. 1941, p. 90.

69 Ibid., doc. 29, raportul nr. 1042, 29 iun. 1941, p. 91.

70 Era evident pentru observatori, înaintea sfârșitului războiului, că Antonescu nu era responsabil de atrocitățile antisemite și că acționa limitat ca să le oprească. De exemplu, după cum nota un fost agent operativ al Operațiunilor Speciale britanice privitor la atacurile antisemite din timpul rebeliunii legionare: *Dacă dorea să mențină bunele relații cu Hitler, de care depindea acum în întregime politica sa externă, Antonescu, care nu se afla în spatele pogromului, nu putea risca să fie acuzat de o comportare prea îngăduitoare față de evrei* (Ivor Porter, op. cit., p. 91).

adevărată ruşine: ea s-a lăsat insultată şi atacată de evrei şi fără a reacţiona. Ruşinea este şi mai mare când soldaţi, din proprie iniţiativă şi de multe ori numai în scop de a jefui sau maltrata, atacă populaţia cea evreiască şi omoară la întâmplare, astfel cum a fost cazul la Iaşi. Neamul evreesc a supt pâinea săracilor şi a speculat şi oprit desvoltarea neamului românesc timp de câteva secole. Nevoia de a ne scăpa de această plagă a românismului este indiscutabilă, însă numai Guvernul are dreptul de a lua măsurile necesare. Aceste măsuri se află în curs de aplicare şi ele vor fi continuate după normele ce voi hotărî. Nu este admisibil însă ca fiecare cetăţean sau fiecare soldat să-şi asume rolul de a soluţiona problema evreească prin jafuri şi masacre. Prin asemenea procedee arătăm lumii că suntem un popor nedisciplinat şi necivilizat şi pune autoritatea şi prestigiul statului român într-o lumină cu totul neplăcută. Opresc de asemenea cu desăvârşire orice acţiune pornită din iniţiativă individuală şi fac răspunzătoare autorităţile militare şi civile de executarea întocmai a prezentului ordin. Crime de asemenea natură constituesc o pată ruşinoasă pentru neamul întreg şi ele sunt plătite mai târziu de către alte generaţii, decât aceea care le-a comis. Cei ce se vor abate sau s-au abătut de la ordinul de mai sus, vor fi daţi în judecată şi li se vor aplica sancţiunile cele mai severe prevăzute de lege.[71]

Antonescu a luat de asemenea câteva măsuri deosebite pentru a evita alte pogromuri de acest tip. De exemplu, după cum afirma un ordin al subsecretarului de stat al armatei de uscat emis la 3 iulie 1941:

---

71 ISISP, Fond XXIV, Dos. 331, pp. 7–8. În toate versiunile acestui ordin, Atnonescu a folosit termenul neutru de *evreu,* preferat termenului depreciator de *jidan.* Deşi Antonescu nu se putea atinge de făptaşii germani, vinovaţii români au fost pedepsiţi aspru. Prima versiune a ordinului, notat într-un raport din 29 iunie 1940 al SSI, menţiona că a fost trimis comandanţilor militari din Flamura, Dacia, Negoe şi Ialomiţa. MAN, Fondul Cartierului General, Dos. 3828. Ordinul a fost transmis de ministrul de Interne şi, după cum sublinia o notă din 12 iulie 1941 a şefului Siguranţei şi chestorului Poliţiei din Iaşi către Comisariatul de Poliţie, organele de poliţie vor *raporta imediat orice abateri de la prevederile acestui ordin, cum ar fi crimele sau jafurile săvârşite de militari sau civili.*

- Unităţile de pază nu vor fi împrăştiate ci menţinute grupate pe unităţi, în mâna şefilor. Ele vor fi foarte bine încadrate cu ofiţeri activi de la diferite servicii ale garnizoanelor.
- Focul nu va fi deschis decât atunci când obiectivele vor fi sigur determinate şi nu va dura mai mult decât atât cât este necesar. Până când nu s-a stabilit precis despre ce este vorba şi nu s-a identificat agresorul şi locul de unde se trage, unităţile vor fi adăpostite şi menţinute tot timpul în mâna şefilor.[72]

Imediat după pogrom, reprezentantul american la Bucureşti a transmis un raport potrivit căruia *pe generalul Antonescu îl durea inima pentru că nu a putut domoli excesele sângeroase comise împotriva evreilor.*[73] După părerea lui Gunther, atrocităţile se datoraseră în parte *tendinţei crescânde de a-i considera pe toţi evreii comunişti şi pe toţi comuniştii evrei în această ţară; au circulat rapoarte că s-au găsit asupra paraşutiştilor ruşi nume şi adrese ale evreilor români.*[74] Dar îi era greu lui Gunther să explice acest comportament barbar din partea unei societăţi pe care ajunsese să o cunoască drept fundamental nonviolentă.

Este neîndoielnic că campania antisemită a regimului legionar, atacurile continue ale presei, colaborarea militară actuală cu Germania antisemită, şi atitudinea guvernului în timpul absenţei generalului Antonescu aflat pe front, perioadă în care dl. Mihai Antonescu a fost premier în exerciţiu, au avut toate efectul lor asupra opiniei publice, tinzând să o facă deosebit de antisemită, dar nu pot să cred că ţara în întregul ei acceptă măcelărirea pe faţă şi brutalitatea în tratarea problemei evreieşti. [...]*S-ar putea foarte bine ca simţul etic al românilor să fi fost oarecum tocit de recentele mizerii şi dezastre – pierderea Basarabiei, apoi a Transilvaniei şi a Dobrogei, detronarea regelui, un cutremur de pământ*

---

72 *Martiriul evreilor...*, doc. 41, raportul nr. 6936, 3 iul. 1941, Ministerul Apărării Naţionale, Subsecretarul de Stat al Armatei de uscat, secretariat general (secretar general, generalul Calotescu), Biroul 3, către comandantul 45, pp. 108–110.

73 Roll M29, telegrama nr. 716, 1 aug. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, citat în telegrama lui Gunther nr. 2015, 19 aug. 1941, State Department Records, USNA.

74 Ibid.

catastrofal, o revoluţie sângeroasă, şi, în acest colţ de lume, războiul în cele mai hidoase aspecte ale sale, inclusiv zvonul masacrării prizonierilor şi chiar a unor elemente ale populaţiei româneşti locale bănuite sau acuzate public de simpatii comuniste –, cu rezultatul că nu sunt pe deplin conştienţi de ororile episodului evreiesc. Oricare ar fi cauza, anul acesta s-a dovedit până acum un an negru pentru evreii din România.[75]

Încercările lui Antonescu de a preveni comiterea atrocităţilor antisemite erau permanent subminate şi de rolul activ de catalizator jucat de autorităţile militare germane, care instigau civilii şi soldaţii români la violenţă antisemită. După cum a observat ministrul Gunther, adresându-se Washington-ului la 3 octombrie 1941:

> [Mihai Antonescu] *s-a plâns că instigarea la excese s-a făcut de către autorităţile militare* [germane] *şi că subordonaţi iresponsabili au profitat de ele. Am subliniat totuşi că sinistra iniţiativă a fost demarată de decretul iniţial, care prevedea executarea evreilor fără avantajul unui proces legal, pe baza simplei bănuieli de sabotaj sau furt. El a spus că atât el cât şi mareşalul Antonescu regretă cele întâmplate şi că vor face tot ce le stă în putinţă ca să îndrepte lucrurile.*[76]

Şase săptămâni mai târziu, la 15 noiembrie 1941, Franklin Mott Gunther a relatat o convorbire a lui Antonescu în care acesta afirma că era *revoltător ce se petrece cu evreii, în special în provinciile recucerite, dar că prezentul guvern român nu putea împiedica lucrurile. Tot ceea ce se petrece sau s-a petrecut a fost la instigarea germanilor.*[77] În aceeaşi zi, mai târziu, Gunther relata o convorbire similară cu conducătorul opoziţiei, Iuliu Maniu:

> *Adevărul e, a spus el în încheiere, că germanii şi mai ales armata germană erau răspunzători de actualele*

---

75 Mihai Antonescu s-a dovedit stânjenitor pentru Ion Antonescu în mai multe ocazii, şi acesta a făcut unele tentative de a-l înlocui, dar nici una dintre figurile politice ale „opoziţiei" nu dorea să intre în guvernul său sau să-şi formeze unul propriu în perioada alianţei cu Germania.

76 871.4016/273, M39, telegrama nr. 874, 3 oct. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

77 871.00/911, telegrama nr. 959, 15 nov. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

măsuri anti-evreieşti; a afirmat că are dovezi abundente despre aceasta. Această din urmă afirmaţie, care se apropie mult de ceea ce a spus mareşalul Antonescu unui prieten, vine în sprijinul părerii pe care o am de o vreme încoace că măsurile luate în provinciile ocupate cândva de ruşi, deşi anticipate cu o bucurie diabolică de către cele mai negative elemente ale populaţiei, au fost luate la insistenţa autorităţilor militare germane, care au hotărât ele însele ritmul. [...] *Totuşi, pentru a fi drept faţă de românii cinstiţi, trebue să accentuez faptul că deşi li se fac multe necazuri – de obicei pentru a fi extorcaţi – şi se iau diverse măsuri de confiscare, privare de drepturi şi condamnare la muncă forţată, evreii din Bucureşti sau din Moldova şi Transilvania nu au devenit, în general, obiectul unor persecuţii cu caracter violent.*[78]

DEPORTĂRILE ÎN TRANSNISTRIA

La o lună după evenimentele de la Iaşi, sub presiunea pretenţiilor germane şi din propria sa dorinţă de a evita alte pogromuri, Antonescu a autorizat deportarea evreilor din Basarabia şi Bucovina în Transnistria, unde au fost concentraţi în lagăre şi în sate aflate sub administraţie românească. În timp ce evreii aceştia erau astfel izolaţi de pogromurile spontane ale populaţiei din Bucovina şi Basarabia, ei trebuiau totodată să facă faţă condiţiilor de viaţă extrem de aspre, caracteristicilor individuale ale paznicilor lor şi altor acţiuni susţinute de germani, iar câştigul în ceea ce priveşte controlul românesc central asupra sorţii lor nu era absolut. Părerea generală convenţională a susţinut timp îndelungat că Antonescu i-a deportat pe evreii din Basarabia şi Bucovina în Transnistria cu intenţia expresă de a-i extermina, dar aceas-

78 871.4016/283, telegrama nr. 960, 15 nov. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA. Indiferent cine a comis de fapt atrocităţile antisemite, rezultă clar din astfel de comentarii că nici Ion Antonescu, nici Iuliu Maniu nu au sprijinit în mod deschis astfel de crime. Dat fiind că amândoi erau cunoscuţi pentru cinstea lor, cuvintele lor reflectă probabil ceea ce gândeau în această privinţă.

tă interpretare este lipsită de orice temei faptic, fiind chiar contrazisă de documentele existente.

De exemplu, la 8 septembrie 1941, dr. Wilhelm Filderman, preşedintele Federaţiei uniunilor comunităţilor evreieşti, s-a întâlnit cu Antonescu în prezenţa arhitectului evreu dr. H. Clejan şi a şefului aripii radicale a Partidului Ţărănesc, Dr. N. Lupu, care îl apărase pe Antonescu în Parlament în 1934, la Butimanu, lângă Bucureşti. Potrivit notelor lui Filderman asupra întâlnirii, s-a discutat, printre altele despre:

> [...]*evreii din comune rurale şi unele comune urbane. Am arătat că în comunele rurale trăiesc circa 50 000 de evrei care au fost retrimişi de prin lagăre, dar nu la urma lor, ci toţi în capitala judeţului respectiv; că evreii din unele comune urbane ca Moineşti, Dărăbani etc., se află în aceeaşi situaţie.* [...]*Dl. mareşal mi-a replicat că nu poate autoriza plecarea lor acasă deoarece în starea de spirit de astăzi, ar fi primejdios. Că speră ca în două-trei zile să ocupe Odessa; că atunci se va putea începe o propagandă de linişţire a spiritelor şi atunci toţi aceştia se vor putea înapoia la caselor lor. Am insistat. Dl. mareşal m-a întrerupt: Ei, dar d-ta vrei întotdeauna să-ţi admit tot ce ceri. Am insistat atunci ca cel puţin cei din comunele urbane să poată pleca de îndată. Dl. mareşal făcând un gest, a intervenit dl. dr. Lupu, rugându-mă să las chestia pentru mai târziu.* [...]*Evreii din Vechiul Regat. La plecare, în picioare, dl. arhitect Clejan i-a spus câteva cuvinte de mulţumire. Mareşalul a întrerupt, reamintind cele spuse cu alte prilejuri, că distinge pe evreii regăţeni de ceilalţi, şi că intenţia sa este ca aceştia să aibe o situaţie privilegiată. Audienţa a durat patruzeci şi cinci de minute. Dl. dr. Nicolae Lupu a rămas acolo.*[79]

Un raport secret din 22 noiembrie 1941 către „consilierul în probleme evreieşti" german, Gustav Richter, nota că potrivit membrului Partidului Ţărănesc Zaharia Boilă:

> [...]*unul dintre cei mai intimi prieteni ai mareşalului este, ca şi până acum, conducătorul aripii stângi a ţărăniştilor: dr. Lupu.* [Lupu] *este primit foarte des de ma-*

---

79 Jean Ancel, editor, *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust,* Volume III, The Regat and Southern Transylvania, 1941 – 1942, Tel Aviv, The Beate Klarsfeld Foundation, pp. 130–132.

reşal, pe care îl influenţează foarte mult în atitudinea sa politică. Lupu a devenit purtătorul de cuvânt al evreilor pe lângă mareşal. El a fost şi ieri la mareşal să pledeze pentru cauza evreilor iar mareşalul i-a spus că evreii din regat nu trebuie să-şi facă nici o grijă privind persoana lor, ei nu vor fi nici într-un caz trataţi la fel cu evreii din Basarabia şi Bucovina. Această ştire despre afirmaţia mareşalului este confirmată de partea evreiască, cu adăugirea că mareşalul l-a împuternicit expres pe dr. Lupu să o comunice evreilor.[80]

Dar, spre deosebire de deportările iniţiale, de dinaintea campaniei din Răsărit, când evreii fuseseră aduşi în interiorul ţării, deportările din Transnistria nu au fost niciodată lipsite de violenţă antisemită şi de abuzuri îngrozitoare. Au existat, cu siguranţă, multe ocazii în care prezenţa militară germană a exacerbat în mare măsură această violenţă, dar motorul principal a fost nivelul ridicat al antisemitismului cultivat în zonă de autorităţile româneşti de stat timp de peste două decenii. Fără acesta, instigările germane nu s-ar fi bucurat niciodată de receptivitatea de care s-au bucurat. La Antonescu, brutalitatea practicată în aceste deportări a atins însăşi esenţa simţământului de mândrie naţională şi de autoapreciere. După cum nota Gunther către Departamentul de Stat la 3 octombrie 1941:

> [Mihai Antonescu] *a deplâns acest fapt şi alte incidente similare – şi cred că era sincer –, explicând că mareşalul Antonescu, îngrozit de brutalitatea de la Iaşi şi din alte părţi, a ordonat ca toţi evreii disponibili să fie transportaţi într-un loc sigur pentru a fi salvaţi, dar că, în timpul executării ordinului său, în confuzia generală, s-au făcut greşeli mari şi s-au comis excese.*[81]

---

80 ISISP, Fond XXIV, Dos. 3314, p. 32. Vezi şi BSA, US Xerox Collection, Office of Strategic Services Records, Record Group 226, USNA.

81 871.4016/273, M39, telegrama nr. 874, 3 oct. 1941, Franklin Mott Gunther către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA. Aceasta concordă cu descoperirile lui Raul Hilberg din fertila sa carte, *The Destruction of the European Jews: în ajunul izbucnirii războiului, Ministerul de Interne a ordonat îndepărtarea evreilor din zonele de frontieră ca o măsură „de precauţie" împotriva „sabotajului şi a spionajului". Adică, evreii au fost transportaţi în direcţia de vest în cadrul Vechii Românii, din ţinutul de frontieră înspre interiorul ţării. În acea atmosferă încărcată, în noaptea de 25 iunie 1941 (la trei zile după izbucnirea războiului), a circulat un zvon prin Iaşi*

Antonescu a fost incapabil să curme valurile de violenţă antisemită care se abăteau periodic asupra regiunii în timpul administraţiei militare. Îndemnurile sale de la Bucureşti, de a se pune capăt violenţei şi de a se acţiona strict în limitele legii, aveau un efect mult mai redus în provincie, unde ierarhiile de comandă şi interpretarea directivelor centrale nu erau aşa de clare. Şi mai exasperat, dr. Filderman, care luând de bune spusele lui Antonescu, devenise apoi martorul unui nou masacru al poporului său, a adresat proteste repetate şi patetice conducătorului român. O dată, la sfârşitul lui octombrie 1941, după ce a descris ultimele atrocităţi, i-a amintit lui Antonescu de măsurile luate pentru a-i pedepsi pe făptaşii crimelor antisemite şi de multele promisiuni neţinute. O scăpare care-i sortea morţii pe mii de evrei. După cum relata Filderman:

> *În audienţa de la Butimanu, mi-aţi atras atenţia asupra conduitei rele a anumitor evrei, dar mi-aţi vorbit şi de conduita rea a anumitor români.* [...]*Mai mult, în audienţa de la Butimanu mi-aţi oferit verbal anumite argumente, pe care le-aţi inclus verbal în scrisoarea adresată mie, şi totuşi aţi adăugat că anumiţi români care au jefuit evreii din Basarabia au fost pedepsiţi cu moartea: apoi mi-aţi vorbit despre o „destindere", despre posibilitatea, după căderea Odessei, ca evreii din comunele rurale să se întoarcă la casele lor şi despre situaţia evreilor din Regat, în care aveţi încredere, şi de situaţia privilegiată de care se vor bucura.*[82]

SOLUŢIA FINALĂ

Mărturiile disponibile sugerează cu pregnanţă că deportările din Transnistria, deşi evident devastatoare pentru evreimea română nu făceau parte dintr-un plan pentru distrugerea sistematică a evreilor. Această interpretare este sus-

că au aterizat paraşutişti sovietici lângă oraş. Armata a ordonat o percheziţie imediată a caselor evreieşti. [...] *Apoi s-a răspândit vestea că evreii trag asupra soldaţilor şi a urmat un masacru* (Volume II, New York, Holmes and Meier, 1985, pp. 766–767).

82 87.4016/287, Roll M39, anexa nr. 5 la Legea Departamentului de Stat nr. 2108, 4 nov. 1941, Legaţia americană din Bucureşti către Secretarul de Stat, State Department Records, USNA.

ținută de mărturii de diverse tipuri. În primul rând, Antonescu era dispus să revoce dispozițiile privind purtarea Stelei lui David, simbol care îi marca pe evrei ca „diferiți" și ușura identificarea și dezumanizarea lor, amândouă necesare pentru uciderea sistematică pe care o preconiza „Soluția Finală". Antonescu a revocat orice obligativitate de a purta însemne speciale, în pofida dorinței germane și a campaniei lansate de naziști și de simpatizanții lor. De pildă, ziarul pro-german *Porunca Vremii,* din 6 septembrie 1941, afirma că:

> *Pentru a pune capăt confuziei și a face posibilă identificarea rapidă a evreilor, este neapărat necesar ca toți jidovii să poarte un semn distinctiv prin care să se anunțe tuturor cetățenilor. Ar fi suficientă o simplă banderolă pe care să fie tipărit un singur cuvânt: „Jidan".*[83]

În ciuda presiunilor de acest soi, Antonescu a refuzat o astfel de măsură. După cum a notat dr. Filderman la două zile după articolul din *Porunca Vremii,* la 8 septembrie 1941, la întrunirea de la Butimanu:

> *Dl. mareșal părea foarte vioi și bine dispus.*
> *1. Magen David. După câteva cuvinte de politeță, am spus că dacă îmi dă voie, voi trece la obiectul audienței, la care mi-a replicat: „Da, dar iar ai venit cu o bibliotecă"?, după care adresându-se dr. Lupu: „Așa vine dumnealui, cu o bibliotecă întreagă de memorii". Am răspuns că în mod excepțional n-am decât o singură chestie, asupra căreia dealtfel memoriul îi fusese predat. După o scurtă discuție, mareșalul adresându-se lui Mihai Antonescu îi spune: „Bine, dă te rog un ordin să se suprime semnul în toată țara". Venisem să predau un memoriu, nr. 1065, pe care-l redactasem în cursul zilei ca să preîntâmpin eventuala observație că între timp semnul fusese introdus și în Germania. Bineînțeles că nu l-am mai predat.*[84]

---

83 *Porunca Vremii,* 6 sept. 1941.

84 Jean Ancel, editor, op. cit., pp. 130-132. Filderman notează în continuare: *Scutirea de muncă a personalului comunității. Am arătat rolul legal al Uniunilor de Comunități și însărcinările de stat – rechiziții, împrumut etc., – care fac indispensabilă scutirea de muncă a personalului Uniunii de Comunități și al comunităților. Dl. mareșal i-a spus vicepreședintelui: „Bine, să-i dai scutirile". Dl. vicepreședinte m-a invitat să cer o audiență la sfârșitul săptămânii când să-i aduc tabloul.* În mod asemănător, rabinul șef al României,

E semnificativ faptul că Antonescu a fost de acord să nu-i marcheze pe evrei pentru identificare şi dezumanizare, cu mult timp înainte să apară primele semne că Germania va pierde războiul. Mai mult, Antonescu a încercat să extindă cel puţin această măsură de protecţie şi asupra evreilor români internaţi în alte ţări. Potrivit unui raport al Legaţiei germane de la Paris, din 12 iunie 1942:

În legătură cu telegrama nr. 2060.D.III, 147G., din 5 mai, Consulatul general român de la Paris comunică că guvernul român nu este de acord cu aplicarea măsurilor speciale asupra evreilor români din regiunile ocupate. El doreşte ca evreii români să fie trataţi la fel cu evreii unguri şi evreii elveţieni. De aceea roagă:

1) evreii să fie exceptaţi de la purtarea stelei evreieşti;

2) punerea în libertate a evreilor români internaţi, şi

3) deblocarea bunurilor confiscate ale evreilor români.

Consulul general s-a mai referit la telegrama legaţiei române din Berlin, din 4 iunie 1942, anexată aici, care arată că guvernul român, la rândul său, nu este de acord ca cetăţenii români de origină evreiască, care trăiesc în străinătate, să fie supuşi unui tratament deosebit [diferit de cel la care sunt supuşi în România]. *Într-o altă telegramă din 6 iunie, completată cu indicaţia din 4 iunie, se referă la faptul că nu este recunoscută obligaţia evreilor români de a purta steaua evreiască, de către guvernul român, de vreme ce nici evreii români din Germania nu o poartă. Serviciul de Securitate* [german] *de la Paris se referă la acordul dintre guvernul român şi german, prin care evreii români ar urma să fie trataţi la fel ca evreii germani* [care purtau steaua] *în timp ce consulul general român neagă aceasta. Consulul general român Pavelescu s-a interesat dacă ar exista vreo şansă ca evreii români să obţină un tratament de excepţie. Există impresia că Pavelescu a fost însărcinat cu această chestiune.*[85]

Alexandre Şafran, a sprijinit unele din iniţiativele interne ale lui Antonescu tocmai pentru că Antonescu *a garantat siguranţa fizică* a evreimii române şi *a promis abolirea insignei galbene* (Vezi Alexandre Şafran, *Resisting Storm: Romania, 1940 – 1947, Memoirs*, Edited and annotated by Jean Ancel, Jerusalem, Yad Vashem, 1987, pp. 69–70).

85 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3314, telegrama nr. 2469, Rahn, Paris, către Ministerul Afacerilor Străine, pp. 54–55. Vezi şi BSA, co-

Alt tip de mărturie pentru faptul că Antonescu nu s-a gândit niciodată să înroleze evreimea română în „Soluția Finală" a lui Hitler era consecventul său adagiu, de-a lungul întregii perioade în chestiune, că patriotismul, mai curând decât originea etnică, e standardul său de a-i judeca pe evreii români. Spre exemplu, într-o scrisoare din 6 februarie 1942 către arhitectul Clejan, ca răspuns la scrisoarea acestuia care îi anunța numirea sa ca noul conducător al Comunităților evreiești (Clejan nu a fost ales), Antonescu a afirmat că nu le cerea evreilor să facă *jurăminte patriotice*,

> [...] *dar cerem tuturor care trăiesc în mijlocul nostru să nu ia drept slăbiciune toleranța noastră și să nu abuzeze de ea, fiindcă acei care vor încerca de acum înainte să se opună, în orice fel, intereselor noastre naționale, vor fi loviți fără de nici o cruțare. Evreii care nu se vor încadra total și în adâncime pe linia intereselor statului român se exclud singuri de la beneficiul de a mai fi tolerați pe teritoriul țării.* [...]*Dacă evreii se hotărăsc să se încadreze sincer și fără ezitare pe linia intereselor statului român, dacă atitudinea lor va fi aceea pe care o datoresc țării acesteia care le-a dat o atât de largă ospitalitate, cei așezați în România înainte de 1914 vor găsi înțelegere și îngăduire, vor fi ocrotiți prin legi și, ca și celelalte elemente străine, nu vor avea nimic de suferit. Posibilitățile lor de trai și de dezvoltare vor fi asigurate după criterii de proporționalitate în domeniul economic și în unele compartimente ale vieții publice.*[86]

Atitudinea lui Antonescu împotriva ilegalității în general și a crimei în special era un aspect fundamental al personalității sale, și datorită ei evreimea română de sub jurisdicția sa nu a fost supusă lichidării sistematice, sprijinite de stat, Holocaustului. Protejarea evreilor a fost cu atât mai remarcabilă cu cât nemții exercitau mari presiuni asupra lui Antonescu să participe la „Soluția Finală". Ca rezultat al unei astfel de presiuni, la 22 iulie 1942, Gustav Richter, „Consilie-

---

lecția microfilme S.U.A., rola 477, T 120-4202, K. 21024 – K. 210205, Auswartiges Amt, Inland, Geheim 52/6.

86 Jean Ancel, editor, op. cit., pp. 521–523. Cetățenia evreilor veniți în România după 1914 fusese abrogată de către regele Carol al II-lea în 1938-39.

rul în problema evreiască" desemnat de Germania la Bucureşti, a raportat la Berlin că Mihai Antonescu a dat consimţământul guvernului său pentru deportarea evreilor români în lagărele de concentrare din Polonia.[87] Cu toate acestea, concomitent, Franz Rademacher, şeful Referatului Evreiesc /D III/ al Abteilung Deutschland – corpul Ministerului de Externe însărcinat cu problema evreiască, afacerile Partidului Nazist şi relaţiile cu şeful SS-ului şi al Poliţiei Germane – a raportat la Berlin că primise informaţii demne de încredere din *două surse din România, dr. Emil Hoffman (ataşatul de presă la Ambasada Germaniei şi consilierul pe lângă guvernul României) şi un membru al Gărzii de Fier, că* [mareşalul] *Antonescu nu avea de fapt de gând să-i deporteze pe evreii români.*[88]

Există trei explicaţii evidente pentru această aparentă contradicţie. Prima este că Ion Antonescu l-a instruit pe Mihai Antonescu să accepte oferta lui Richter şi fie că nu a avut niciodată intenţia să o onoreze, fie că s-a răzgândit după ce-şi dăduse, iniţial, acordul. Aceasta ar fi o variantă îndoielnică, dat fiind că Antonescu fusese deosebit de consecvent în poziţia sa împotriva crimei şi în promisiunile sale că astfel de măsuri nu se vor lua. Ea este şi improbabilă, dat fiind că Antonescu se răzgândea extrem de rar, preferând să cântărească atent alternativele înainte de a decide. Cea de-a doua explicaţie verosimilă ar fi că Mihai Antonescu a acceptat această ofertă în principiu fără ca Antonescu să ştie de ea. Acest lucru se situează pe teritoriul posibilului, deoarece Ion Antonescu comanda activ armata în timpul războiului – responsabilitate care îl scotea adesea din capitală, şi întrucât, după cum observa reprezentantul american, Franklin Mott Gunther înainte cu mai puţin de un an, Mihai Antonescu opunea o rezistenţă mult mai scăzută decât a preşedintelui său retoricii incendiare antisemite. În sfârşit, a treia explicaţie evidentă ar fi că Richter a prezentat deformat conţinutul

---

87 Christopher R. Browning, *The Final Solution and the German Foreign Office: A Study of Referat D III of Abteilung Deutschland 1940 – 1943*, New York, Holmes and Meier, 1978, p. 115. Până în prezent, singura dovadă că acest acord a fost dat provine din raportul lui Richter că Mihai Antonescu este cel care l-ar fi dat.

88 Ibid.

discuţiei sale cu Mihai Antonescu. Oricare ar fi adevărul, într-un consiliu de miniştri întrunit la 13 octombrie 1942, Antonescu a afirmat oficial că nu vor mai fi deportări de nici un fel.[89] După cum a semnalat din Bucureşti ministrul elveţian René de Weck: *În octombrie s-a hotărât, din motive neelucidate încă, să se suspende deportările* [în Transnistria].[90]

Potrivit lui Christopher Browning:

> *În ciuda promisiunii şovăielnice pe care i-a smuls-o Richter lui Mihai Antonescu în iulie 1942, sursele lui Rademăcher susţineau că România nu avea deloc intenţia săşi onoreze angajamentul.* [...] [În pofida acestor informaţii, Eichmann] *nu s-a oprit şi a ţinut conferinţa la sfârşitul lui septembrie* [1942] *la Berlin, pentru a discuta diverse aspecte ale Soluţiei Finale, inclusiv deportările din România. Reprezentanţii Căilor Ferate Române pe care îi aşteptа pur şi simplu nu au participat. Cu toate acestea, s-a stabilit să circule zilnic „trenuri speciale", fiecare transportând 2 000 de evrei, la Berlin. Un expert german al căilor ferate a fost trimis la Bucureşti pentru aranjamente, dar nu au avut loc nici un fel de deportări.*[91]

Nu e surprinzător faptul că oficialităţile Căilor Ferate Române nu au participat la Conferinţa din septembrie. Guvernul român nu i-a delegat, ba nici măcar nu şi-a dat osteneala să-i informeze de existenţa ei. Într-un raport din 27 octombrie 1942 către mareşalul Antonescu, directorul general al Căilor Ferate Române, generalul T.C. Orezeanu, s-a plâns de această lipsă de informare. Potrivit acestui raport:

> *Direcţiunea căilor ferate germane „Ost-Berlin" a convocat în ziua de 26 septembrie 1942, la Berlin, o conferinţă pentru stabilirea trenurilor speciale cu evrei din Guver-*

---

89 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3315, p. 37, raportul nr. 201 371 P.A. 27 oct. 1942, Directorul general al Căilor Ferate Române, general T.C. Orezeanu şi Directorul Transporturilor, Traian Burădescu, către Preşedinele Consiliului de Miniştri, general Ion Antonescu.

90 *Rapport de la Légation de Suisse en Roumanie sur son Activité pendant l'Année 1942*, 15 dec. 1943, Ministru pentru România, René de Weck către Şeful Departamentului Politic Federal, consilierul federal Pilat-Golaz, 2400 Bukarest: Jahresberichte 1937 – 1945, no. 7, 8, 9, SSA.

91 Christopher R. Browning, op. cit., p. 115. Christopher Browning notează că Antonescu era *într-o poziţie delicată* deoarece *nu putea risca să se opună germanilor.*

nământul General [Polonia ocupată de germani] *precum şi pentru expedierea evreilor din România către Guvernământul General. Neavând nici o cunoştinţă despre această chestiune, am intervenit la Ministerul de Interne* [...] *am primit răspunsul că Ministerul de Interne nu are nici o cunoştinţă şi că trebuie să ne adresăm D-lui Radu Lecca, Împuternicitul Guvernului pentru reglementarea regimului evreesc din România. Intervenind la Dl. Radu Lecca, ni s-a răspuns că nici D-sa nu cunoaşte chestiunea. În această situaţie, am cerut către căile ferate germane amânarea conferinţei. Totuşi conferinţa a avut loc, fără reprezentantul C.F.R., încheindu-se procesul verbal pe care-l anexăm în copie. Din acest proces verbal rezultă că pentru evacuarea a 280 000 evrei din România în Guvernământul General, va circula la fiecare 2 zile câte un tren special compus din 50 vagoane marfă şi 1 vagon persoane (pentru transportul a 2 000 persoane). Staţia de plecare va fi Adjud, iar staţia de destinaţie Belzec, trenurile circulând pe ruta Orăşeni-Sniatyn. Faţă cu această situaţie, cu onoare vă rugăm să binevoiţi a ne comunica de urgenţă dispoziţiunile Dvs.*[92]

În nota manuscrisă de pe margine, datată 4 noiembrie 1942, Antonescu a afirmat: *În Consiliul de Miniştri de la 13 oct. 1942 s-au sistat deportările de Evrei.*[93]

Este foarte semnificativ faptul că Antonescu a refuzat să înregimenteze România la „Soluţia Finală", în ciuda presiunilor germane, cu mult înainte de începerea bătăliei de la Stalingrad (noiembrie 1942 – februarie 1943), în general considerată momentul când a devenit evident că Germania nazistă nu va învinge Uniunea Sovietică şi nu va câştiga probabil războiul în Europa.[94] Opinia acceptată a fost mult

92 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3315, p. 37, raportul nr. 201371, RA. 27 oct. 1942, Directorul general al CFR, general T.C. Orezeanu şi Directorul Transporturilor, Traian Buradescu, către Preşedintele Consiliului de Miniştri, general Ion Antonescu.

93 Ibid.

94 Înainte de înfrângerea germanilor la Stalingrad, opinia generală era că germanii pot realmente să învingă Uniunea Sovietică. După cum a conchis Comitetul de Contrainformaţii Britanic Comun în iunie 1941: *Este puţin probabil ca Armata Roşie să reziste cu succes într-un război deschis cu o armată atât de puternic mecanizată şi*

timp că Antonescu a refuzat lichidarea sistematică a evreilor doar ca o soluţie de ultimă oră la sfârşitul războiului, ca „să-şi salveze pielea". În afara faptului că nu există nici o dovadă care să sprijine părerea că printre priorităţile lui Antonescu ar fi fost şi aceea de „a-şi salva pielea", celelalte măsuri pe care le-a luat, ca revocarea legii pentru purtatul stelei lui David, ar putea fi interpretate mai repede ca un aspect al cumsecădeniei şi aversiunii sale fundamentale faţă de brutalitatea fizică, care i-a caracterizat cariera. Aceasta cu atât mai mult cu cât Antonescu nu avea nimic de câştigat, nici personal nici pentru poziţia ţării sale, din partea Germaniei, prin refuzul său de a alinia România la „Soluţia Finală" Motivaţia sa a fost internă, nu externă.

Mai există un tip de dovadă care arată că posibilitatea uciderii în masă a evreimii române nu se încadra în antisemitismul lui Antonescu. Existaseră două versiuni ale acelui curent antisemit care încerca să scape ţara de evrei. Curentul radical, îmbrăţişat de Hitler şi de „Soluţia Finală", însemna exterminarea în masă a evreilor, în timp ce celălalt avea în vedere emigrarea forţată a evreilor, „convingându-i" mai întâi cu pogromuri, iar apoi facilitându-le ieşirea din ţară. Aceasta a fost politica adoptată de Garda de Fier a lui Horia Sima, şi, încă din 15 noiembrie 1940. Alexandru Ghika de la Poliţia Legionară era în legătură cu *NOS – Noua Organizaţie Sionistă –* [care a] *înfiinţat în Bucureşti un Comitet Central „Alyiah" care organizează emigrarea în masă a conaţionalilor lor jidani.*[95]

În 1941, emigrarea devenise o chestiune de viaţă şi de moarte pentru evreii din Europa, mai ales – cu excepţia Vechiului Regat al României şi a Bulgariei – pentru evreii din Europa de Est. În septembrie 1941, Antonescu îi semnalase dr-lui Filderman intenţia sa de a permite şi ajuta emigrarea evreilor din România. După întâlnirea de la 8 septembrie 1941 de la Butimanu, Filderman nota:

---

atât de bine condusă cum este Armata Germană, deşi numărul său mare de tancuri ar putea să-l stânjenească pe inamic, FO/ 371/2943, doc. N2906, 9 iun. 1941, War Cabinet JIC (41) 234 (FORD), PRO.

95 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3314, pp. 21–24. Raportul nr. 84 752, 15 nov. 1940, Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei-Siguranţa, Ministrul Al. Ghika şi Directorul general Maimuca către Preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion Antonescu.

[...]*Emigrarea evreilor. Am arătat că unii evrei au vize de intrare în ţări transoceanice, dar nu pot ajunge în Spania şi Portugalia deoarece nici Germania, nici Italia nu le dă viza de tranzit. Că Ungaria recent ar fi obţinut de la guvernul german autorizaţia ca evreii unguri care vor şi au unde să emigreze, să traverseze Germania. Dl. mareşal mi-a amintit că aprobase cererea noastră despre un schimb de populaţie. I-am replicat că deşi aprobase, Minis terul de Externe mi-a spus că nu se poate până după război. Dl. mareşal mi-a spus că dacă Germania a aprobat tranzitul evreilor unguri să fac o cerere ca să intervie şi pentru tranzitul evreilor din România. Dealtfel, spune d-sa, ar putea pleca prin Turcia. I-am răspuns că transportul prin Turcia este complet oprit şi că dealtfel prin Turcia nu pot să găsesc vapoare pentru cele două Americi.*[96]

Deja cu mai multe zile înainte de întrunirea de la Butimanu, la 4 septembrie 1941, comitetul „Aliyah" făcuse o petiţie către Siguranţă, să permită plecarea emigranţilor evrei pe vasul „Struma" Directorul general al Poliţiei, generalul Emanoil Leoveanu, care fusese pus de Antonescu să ancheteze pogromul de la Iaşi şi care stabilise că nu era vorba de represalii împotriva unor agenţi comunişti, ci mai degrabă de un pogrom antisemit, a informat „Aliyah" de aprobarea guvernului:

La petiţia D-vs din 4 Septembrie 1941, vă comunicăm că emigranţii înscrişi pentru plecare cu vaporul „Struma" cum şi cei ce se vor mai înscrie, vor putea părăsi ţara, îndeplinind toate formalităţile de emigrare. În acelaşi timp ne veţi înapoia un tablou cu evreii din taberile de muncă sau lagăre şi cari s-au înscris pentru emigrare, cu vasul „Struma", spre a aranja plecarea lor.[97]

Deşi vasul fusese pus la dispoziţie de Noua Organizaţie Sionistă, operaţiunea se afla sub controlul Ministerului de Interne, după cum depune mărturie raportul Siguranţei

96 Jean Ancel, editor, op. cit., pp. 130–132.

97 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3373, p. 41. Raportul nr. 55912-S 15 sept. 1941, Ministerul de Interne, Direcţiunea Generală a Poliţiei-Siguranţa, Director general E. Leoveanu şi Directorul Siguranţei E. Negulescu către Comitetul „Aliyah" de pe lângă Noua Organizaţie Sionistă. Leoveanu a părăsit această funcţie la scurt timp după această dată şi a fost înlocuit de E. Diaconescu. Negulescu a rămas totuşi în funcţie.

către ministrul lor că: *trenul cu emigranţii evrei a părăsit Capitala în condiţiuni normale, iar în prezent se execută îmbarcarea la Constanţa.*[98]

După plecarea reuşită a vasului „Struma", comitetul „Aliyah" a cerut din nou permisiunea pentru „Maritza", cât şi pentru doi dintre membrii săi, Lipa Haimovici şi Samuel Leibovici Ariel, să se deplaseze în oraşele româneşti Galaţi, Bârlad, Huşi, Dorohoi, Focşani, Roman, Fălticeni şi Iaşi ca să organizeze alte emigrări evreieşti.[99] După ce Siguranţa a făcut o recomandare favorabilă propunerii şi, lucru mai important, după ce mareşalul Antonescu a notat pe marginea ei: *Să se facă fără întârziere toate înlesnirile, operaţiunea se face de Ministerul Muncii; Comisariatul Evreilor în acord cu Centralele Evreilor şi cu controlul Ministerului de Interne,* cererea a fost aprobată.[100] La 20 ianuarie 1942, Ministerul de Interne semnala că *aprobă cererea Comitetului „Aliyah" de pe lângă Noua Organizaţie Sionistă de a efectua un nou transport de emigranţi evrei, cu vasul „Maritza", cu respectarea formelor legale şi corectitudine în angajamente.*[101] O lună mai târziu, Antonescu autoriza publicarea *unui organ evreesc de presă bilunar cu titlul de „Cuvântul Evreesc" în scopul de a face propagandă şi a publica date necesare în legătură cu emigrarea evreilor din România.*[102]

---

98 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3373, p. 116. Raportul nr. 72112. S, dec. 1941, Direcţiunea Generală a Poliţiei – Siguranţa, către Direcţiunea Administraţiei de Stat.

99 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3372, p. 123, raportul nr. 75112, 16 ian. 1942, Directorul general al Poliţiei, colonelul N. Diaconescu, şi Directorul Siguranţei, E. Negulescu, către Ministerul Afacerilor Interne, p. 125, Raportul nr. 80 191.S, 30 ian. 1942, Direcţiunea Generală a Poliţiei-Siguranţa către Ministerul de Interne, şi Raportul nr. 13895, 2 febr. 1942, secretarul general al Ministerului de Interne către Direcţiunea Generală a Poliţiei-Siguranţa, şi p. 121, Raportul nr. 83017.S, 17 febr. 1942, Ministerul Afacerilor Interne către Direcţiunea Generală a Poliţiei – Siguranţa.

100 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3372, p. 122, Raportul nr. T 3577, 20 ian. 1942, secretarul general, colonel-magistrat V. Gelep către Direcţiunea Generală a Poliţiei – Siguranţa şi Dos. 3315, p. 93.

101 Ibid. Accentul pe legalitate şi corectitudine era considerat necesar deoarece se primiseră rapoarte, din nefericire întemeiate, că organizatorii neguvernamentali le pretindeau bani în plus emigranţilor pentru a-i îmbarca.

102 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3372, p. 126, Raportul nr. 14348, 24

Cu excepţia scurtei perioade ce a urmat scufundării vasului „Struma“ lângă ţărmul Palestinei de către un submarin sovietic, datorită unei aparente confuzii, această procedură a continuat de-a lungul întregului război; lucru care îi exaspera şi câteodată îi înfuria pe nemţi. În ciuda tulburătoarei tendinţe a unora din guvernul lui Antonescu de a încerca să-şi asigure propriul viitor politic fie făcând pe plac nemţilor, fie încercând să pună în practică propriile lor idei politice, şi în ciuida condiţiilor mizerabile de pe bordul vaselor, operaţiunea a însemnat o reuşită. De pildă, la sfârşitul anului 1942, Killinger raporta ministerului său că:

> *Lecca, funcţionarul guvernamental însărcinat cu Problema Evreiască, m-a informat că mareşalul Antonescu a dat instrucţiuni Centralei Evreieşti să organizeze şi să execute emigrarea a 75 – 80 000 de evrei în Palestina şi Siria.* [...] *Acest proiect al mareşalului are şi acordul lui Mihai Antonescu, Vice-Preşedintele Consiliului de Miniştri, iar Lecca a primit instrucţiuni să execute ordinele mareşalului. Singura condiţie pe care a pus-o mareşalul este că evreii trebuie să plătească statului român 200 000 lei în taxe de emigrare. I-am dat de înţeles lui Lecca că serviciile competente din Berlin vor aproba cu greu un astfel de proiect, mai ales dacă se punea problema de evrei apţi de servicii militare. Mai mult, i-am dat să înţeleagă că aceasta contravine* [politicii germane faţă de arabi]. [...] *Lecca a declarat că nu este un partizan al acestei poziţii şi că nu va îndeplini ordinul până nu va cunoaşte poziţia reprezentantului german. Lecca m-a asigurat de asemenea că nu e nici o grabă întrucât în mod normal planul nu este posibil din cauza situaţiei actuale, precum şi a lipsei de capacitate de transport maritim. Ne va ţine le curent, pe mine şi pe consilierul* [Gustav Richter].[103]

Killinger a explicat în continuare că:

---

febr. 1942, secretarul general al Ministerului Afacerilor Interne, colonel-magistrat V. Gelep către Direcţiunea Poliţiei – Siguranţa.

103 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3314, pp. 75–76. Vezi şi BSA, col. microfilme S.U.A., rola 478, T 120-4354, K 212680 – K 212681, Auswartiges Amt, Inland-Geheim 57/1, telegrama nr. 6353, 12 dec. 1942, Ministrul plenipotenţiar Manfred von Killinger cu destinaţia Berlin. Vezi şi Christopher Browning, op. cit., pp. 170-171.

[Mareşalul Antonescu] *a refuzat să adopte o soluţie radicală în privinţa evreilor, după ce aceştia au dovedit că nu sunt bolşevici. Nu pot să judec de aici dacă este oportun să iau atitudine faţă de acest plan. Ca atare, vă rog să-mi transmiteţi punctul de vedere curent al Ministerului de Externe.*[104]

În ciuda informaţiilor lui Killinger din interior, şi în mare măsură datorită relaţiei personale a lui Antonescu cu Hitler şi faptului că Germania fusese forţată de către Antonescu să înlăture experimentatele reţele ale poliţiei sale secrete după rebeliunea Gărzii de Fier, germanii erau evident incapabili să stopeze emigraţia evreilor sprijinită de guvernul român, deşi ei ştiau că această emigraţie e în plină desfăşurare. De pildă, Marele Comandament German a informat, la 15 ianuarie 1943, Minsterul de Externe că emigraţia evreiască despre care Lecca dăduse asigurări că nu e posibilă, avea deja loc, şi că, de fapt, *cinci nave au ridicat ancora şi s-au acordat deja permise pentru alte zece.*[105]

Merită accentuat faptul că sprijinul lui Antonescu pentru emigrarea evreiască nu era lipsit de pericole şi greutăţi, mai ales că aceste emigrări nu puteau fi ţinute secrete, dată fiind îmbrăcămintea aparte a multora dintre emigranţii evrei şi faptului că existau în porturi vase germane. După cum atestă un raport din 3 martie 1943, al Referat-ului evreiesc al Abteilung Deutschland către Şeful Poliţiei Secrete germane şi SD, Adolf Eichmann, deşi acest Referat avertizase în mai multe rânduri Ministerul de Externe asupra acestei practici, în 1941–1942:

S-a permis vaselor româneşti să părăsească porturile româneşti cu multe sute de emigranţi evrei la bord. Unele vase au navigat sub pavilion românesc prin Bosfor către Palestina, unele s-au „împotmolit“ o vreme, se pare, pe teritoriul turcesc, şi apoi şi-au debarcat pasagerii pentru a-şi continua călătoria până în Palestina. Conform acestei informaţii, Statul Major Român a permis altor cinci vase să părăsească ţara. Alte zece vase sunt pregătite să plece în străinătate din porturile Brăila şi Galaţi. Legaţia Germană din Bucureşti a fost instruită să comunice Guvernu-

---

104 Ibid.

105 Christopher Browning, op. cit., pp. 170–171.

lui român că această capacitate de transport maritim este absolut necesară pentru interesele Puterilor Axei şi că Germania se aşteaptă să fie stopat pe viitor acest tip de pierdere a capacităţii de transport, care rezultă din felul operaţiilor descrise. Legaţia Germană din Bucureşti a arătat guvernului român, în legătură cu alte probleme evreieşti, că plecarea evreilor în străinătate nu este de dorit, nu doar din cauza politicii noastre generale faţă de evrei, care pare a fi dezavantajată de această practică, ci şi din cauza influenţei lor [negative] *asupra politicii noastre faţă de Turcia şi de ţările arabe.*[106]

Curajos, dr. Wilhelm Filderman a recunoscut în 1945, când comuniştii încercau deja să-l înfiereze pe Antonescu ca pe un monstru şi să îl acuze de toate nenorocirile României, ajutorul dat de mareşal şi de doctorul N. Lupu. La 25 martie 1945, la apariţia ziarului evreiesc *Curierul Israeli.* Referindu-se la întâlnirile sale cu Antonescu şi Lupu la Butimanu, Filderman scria:

> *Dar era prea târziu pentru a introduce Steaua lui David, deoarece, după cum se va vedea, mareşalul Antonescu refuzase să se supună.* [...]*Mareşalul a protestat violent. Rezultatul a fost că germanii au ordonat deportările – şi pentru că istoria se repetă – mareşalul Antonescu a refuzat din nou să-i deporteze pe evrei din România.* [...] *Două audienţe au avut loc acolo: una cu Prim-Ministrul, care, după cum se va vedea, era dornic să fie pe plac, şi cealaltă cu Mareşalul, în prezenţa Primului-Ministru şi a dr-lui N. Lupu care cu această ocazie şi de-a lungul anilor de persecuţie, ne-a susţinut neclintit, şi căruia îi datorăm adâncă recunoştinţă.*[107]

---

106 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3314, pp. 88–89. D III, Jewish Referat, Abteilung Deutschland către Şeful Poliţiei Siguranţei şi SD, Oberstrumbannführer Eichmann, 3 mart. 1943. Vezi şi BSA, col. microfilme S.U.A., rola 478, T. 120-4354, K 212716, Auswartiges Amt, Inland II, Geheim 57/1.

107 Autorul nu a putut găsi originalul acestei traduceri nesatisfăcătoare. Această versiune apare în Office of Strategic Services Report GR 404, April 5, 1945, „Supression of *Curierul Israelit,* organ of Union of Romanian Jews", doc. 125349, Record Group 226, Modern Military Branch, USNA.

Deşi Antonescu a împiedicat sistematic uciderea evreilor români, nu i-a putut feri de toate atrocităţile îndreptate împotriva lor de autorităţile germane sau cele locale româneşti. În mod paradoxal, autoritatea sa şi încercarea de a încuraja iniţiativa şi comportamentul responsabil s-au împletit uneori pentru a-i submina propriile scopuri. Autorităţilor locale le era adesea neclar prin ce se deosebeau ordinele şi intenţiile lui Antonescu de cele ale aliatului german, sau dacă exista vreo deosebire. Aceasta cu atât mai mult cu cât deosebirile nu erau întotdeauna uşor de sesizat. Germanii cereau persecuţii violente împotriva evreilor, în timp ce Antonescu milita pentru armonie socială şi respect reciproc între toţi cetăţenii „indiferent de credinţă sau de limbă". Deşi aceasta contrazicea atitudinea germană, nu îi apăra pe evrei direct şi deschis împotriva persecuţiilor, şi nici nu demasca persecuţiile germane antisemite ca fiind inacceptabile. Antonescu a fost obligat să se bazeze pe forţa morală şi etică a poporului său şi, în multe cazuri, mai ales în privinţa adminstraţiei militare din Transnistria, acest lucru s-a dovedit inadecvat, în ciuda ordinelor prin care se interzicea îndeplinirea ordinelor ilegale. Societatea românească trăise atâta vreme scufundată într-un amestec de „extra-legalitate" regală, foloase politice transparente şi ilegalitate izbitoare, încât mulţi români nu-şi puteau închipui o legalitate care să-i oblige în egală măsură pe stăpânitori şi superiori ca şi pe cei stăpâniţi şi subordonaţi.

Ca urmare, intenţiile lui Antonescu rămâneau suficient de ambigue ca să poată fi interpretate greşit, în special de către cei ce doreau să aplice „Soluţia Finală" în ciuda opoziţiei lui Antonescu. De pildă, după ce s-a raportat că mai multe sute de evrei fuseseră ucişi la Chişinău, Antonescu a ordonat imediat încă o anchetă. Potrivit „Cercetării neregulilor de la ghetoul din Chişinău (Decembrie 1941)":

> *La 1 august 1941 se prezintă la preşedintele comunităţii evreieşti din ghetoul Chişinău un lt. german care a cerut să-i predea pentru lucru, în câteva ore, un număr de 250 bărbaţi şi 200 femei.* [...]*A plecat acest grup de 450 evrei (cu ofiţerul). În seara aceleiaşi zile, s-au întors dintre cei plecaţi, un număr de 39 evrei bătrâni, care au declarat că restul de 411 evrei au fost împuşcaţi lângă Visterniceni şi că ei au fost special trimişi ca să anunţe acest eveniment.*[108]

---

108 *Martiriul evreilor...*, doc. 86, p. 184.

Când autoritățile locale românești se arătau reticente în fața unor astfel de pretenții ilegale, ofițerii germani și cei români îi descumpăneau, invocând „alte ordine“ ale lui Antonescu. Această tehnică reușea, în ciuda admonestărilor și a ordinelor repetate de a nu fi ascultate ordinele ilegale deoarece, deși se poate ca intențiile lui Antonescu să fi fost ambigue, asprimea sa față de cei care îi ignorau ordinele în mod deliberat era vestită în întreaga administrație și armată. Mai mult, problema imediată cu care se confruntau oficialitățile locale era autoritatea apropiată a ofițerilor din fața lor și nu legalitatea ordinului sau autoritatea de la București. Astfel, o serie de atrocități anchetate la ordinul lui Antonescu s-au dovedit a fi fost comise de persoane care invocaseră autoritatea lui Antonescu. Potrivit cercetării inițiate de Antonescu pentru a ancheta „neregulile“ de la Chișinău, în alt lagăr, în județul Cetatea Albă:

> *În ziua de 9 august 1941 se prezintă comandantului lagărului din Tătărești căpitanul în rezervă Gheorghe Ioan Vetu și sublocotenentul german Fröhlich de la Marele Comandament al Unității Germane din Chișinău și îi comunică că, din ordinul dlui I. Antonescu, toți cei 451 de evrei, aflați în susmenționatul lagăr, trebuiesc executați imediat.*[109]

EVACUAREA DIN TRANSNISTRIA

În 1943, o dată cu șirul de succese sovietice și cu retragerea continuă a armatei din Transnistria, dr. Filderman a început să tragă un semnal de alarmă pentru Antonescu și pentru comunitatea evreiască internațională. Filderman se temea că germanii în retragere îi vor masacra pe evreii români din Transnistria și, după ce i-a împărtășit aceste temeri lui Antonescu, i s-a permis să le aranjeze transportul din sudul Transnistriei, unde urma să-i aducă Antonescu, prin România și din porturile românești în Palestina.[110] Co-

109 Ibid., pp. 184–185.

110 Antonescu luase deja o serie de măsuri, încercând să asigure mai bine viețile evreilor din lagărele din Transnistria, după ce ajunseseră la el rapoartele privind atrocitățile comise, în special după

munitatea evreiască internaţională s-a îndreptat către Aliaţi pentru sprijin. Potrivit Ministerului de Externe britanic:

Fracţiunea europeană a Congresului Mondial al Evreilor afirmă că e foarte îngrijorată de posibila deportare [înspre lagăre ale morţii] *a evreilor de către armata germană în retragere – în special din România – a deportaţilor care par a fi concentraţi în prezent în Transnistria. Cifrele în cauză variază între 75 000 şi 150 000. Ei cer să se ia măsuri pentru salvarea acestor oameni, lucru pe care îl socotesc posibil deoarece Congresul Evreiesc din New York îl consideră pe Antonescu conciliator.*[111]

Unul dintre obstacolele care îi confruntau atât pe Antonescu cât şi comunitatea evreiască era dificultatea de a obţine ajutor Aliat pentru această operaţiune. Aliaţii, operând încă pe baza tacticii din 1940, de discreditare a lui Antonescu, şi în orice caz, nu foarte entuziaşti să-i ajute pe evrei să ajungă în Palestina, s-au limitat la a-şi exprima uimirea că o astfel de acţiune ar putea fi întreprinsă, şi îndoiala că oferta ar fi sinceră. Pe marginea unui raport din 17 noiembrie 1943, care discuta propunerea mareşalului Antonescu de a transporta restul de evrei deportaţi până la graniţa României, de unde ar fi urmat să fie transportaţi de Aliaţi în Palestina, britanicii au notat:

întrunirea Consiliului de Miniştri din februarie 1943, când a aflat cât de puţini mai rămăseseră în lagăre din contingentul iniţial de evrei. De pildă, cum nota un raport german citând un raport al Sonderführer-ului von Masseubach din Transnistria la 20 august 1943: *În raportul său de activitate din 24 iulie 1943 explica următoarele: „S-au întâmpinat mari dificultăţi în obligarea evreilor să muncească. Se pare că jandarmii români au primit ordin să-i protejeze pe evrei. [...] Un brigadier care l-a lovit cu pumnul pe un evreu recalcitrant a fost supus de către jandarmi la 25 de lovituri. Acesta este doar unul din multe cazuri. Se pare că nemulţumirea ucrainenilor faţă de evrei şi de români este şi mai mare. Românii manifestă multă bunăvoinţă faţă de evrei. [...] Vă rog, domnule Richter, să vă informaţi în continuare despre evenimentele descrise de Sonderführer-ul von Massenbach, care activează ca Consilier agricol în Prefectura Bălţi (Transnistria).* (ISISP, Fond XXIV, Dos. 3314, pp. 101–102, Fachman către Richter, 20 aug. 1943. Vezi şi BSA, US Xerox Collection, OSS RG 226, USNA).

111 FO 371/36684, doc. 8414, 6 dec. 1943, Foreign Office to Washington, PRO.

Cu siguranţă că Transnistria fiind o zonă în care se desfăşoară operaţiuni militare, sau, în orice caz aflată sub dominaţie militară (adică germană), evreii nu pot fi scoşi decât cu permisiunea Statului Major german. Prin urmare este inutilă orice abordare a românilor. Germanii nu vor vrea să-şi blocheze liniile de comunicaţii cu trafic neesenţial.[112]

Legaţia elveţiană din Bucureşti fusese şi ea notificată asupra ofertei, iar autorităţile britanice din Elveţia s-au îndoit de asemenea de viabilitatea planului, susţinând:

[...]*Propunerea ca persoanele în cauză să plece în grupuri de 500 este aproape imposibilă dacă autorităţile bulgare nu acordă vizele de tranzit necesare, având în vedere că există greutăţi aproape insurmontabile pentru organizarea călătoriei pe mare de la Constanţa la Istanbul (Constantinopol) în împrejurările actuale.*[113]

Deşi Antonescu respinsese planul iniţial al lui Filderman de a-i aduce pe evrei chiar în România, când frontul germano-român s-a prăbuşit, a început realmente să-i evacueze pe evreii rămaşi în Transnistria din calea diviziilor germane în retragere, ca să-i salveze de la moarte sigură. La 4 februarie 1944, într-o altă scrisoare către arhitectul Clejan, răspunzând criticii acestuia privind ritmul repatrierii evreilor din Transnistria în Regat, Antonescu a prezentat principalele aspecte ale politicii sale faţă de evrei:

După cum v-am declarat şi oral, am fost nevoit să evacuez evreii din Basarabia şi Bucovina, căci, datorită comportării lor oribile în timpul ocupării acestui teritoriu de către ruşi, populaţia a fost atât de puternic întărâtată împotriva acestora, că fără aceste măsuri de securitate ar fi avut loc cele mai groaznice pogromuri. Cu toate că am fost hotărât să evacuez pe toţi evreii din Basarabia şi Bucovina, prin diferite intervenţii am fost împiedicat să o fac. Astăzi regret că nu am făcut aceasta căci am constatat că din rândul evreilor rămaşi acolo, elemente nedemne au

---

112 FO, 371/38684, doc. 106870, proces-verbal întocmit de A. Walker, 21 nov. 1943 asupra raportului din 17 nov. 1943 „Situaţia evreilor din Transnistria“, de la Easterman (World Jewish Congress) către Mr. Nall, PRO.

113 FO 371/36884, doc. 5728, 27 nov. 1943, Mr. Norton Berne către Foreign Office, PRO.

fost recrutate de către adversarul țării noastre. Nu există nici o organizație comunistă sau teroristă descoperită de organele naostre de poliție căreia să nu-i aparțină și evrei și adesea ele sunt constituite numai din evrei. [...]Mai departe, nu trebuie să uităm că noi avem în Transnistria peste 200 000 de români și de partea aceasta a Bugului tot așa de mulți care, în cazul că frontul se apropie de granițele noastre, ar trebui să vină în România liberă. Situația acestor frați ai noștri ridică pentru națiunea română una dintre cele mai grele probleme de conștiință națiunii române și eu sunt profund îngrijorat pentru cei 100 000 de români pe care nu pot să-i adăpostesc în țară. Se înțelege de la sine că în astfel de împrejurări este pentru mine o imposibilitate morală și politică, de a consimți la aducerea înapoi a evreilor din Transnistria. Despre aceasta nu poate fi vorba. Voi dispune însă ca evreii din imediata apropiere a frontului să fie aduși în sudul Transnistriei, de unde apoi să poată fi transportați din țară, de către Comunitatea evreiască, prin legăturile pe care ea le are în străinătate. Dintre evreii din Transnistria au fost recolonizați numai aceia care au fost deportați acolo din greșeală, adică aproximativ 7 000 de evrei din Dorohoi și 4 500 de copii orfani. În războiul actual care se extinde asupra întregului glob pământesc, evreii nu sunt iertați de suferințele și mizeriile pe care trebuie să le îndure aproape întreaga omenire. Dacă în timpul lipsei alimentelor și a condițiilor neigienice de viață au fost secerate și vieți ale evreilor, aceasta înseamnă că legile nemiloase ale războiului – pe care nu noi l-am provocat – au impus și evreilor imperativul de a plăti tributul de sânge. Românii, care luptă în primele linii ale frontului, mor zilnic cu miile. Însă, ca un om de factură europeană, nu am suportat niciodată omorurile împotriva nimănui și nu pot să fac acest lucru. Am luat măsuri și le voi lua și pe mai departe, ca astfel de omoruri să nu se comită nici împotriva evreilor, oriunde s-ar găsi.[114]

---

114 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3314, pp. 140–142. Această scrisoare există și la BSA, col. microfilme S.U.A., rola 482, T 120–4657, K 1508; K 342353-342356, ref. Deutschland, Inland II A/B, Judentum in Rumänien.

Britanicii au rămas sceptici cu privire la posibilitatea ca Antonescu să reuşească evacuarea din Transnistria, susţinând că *dificultăţile militare şi de alt ordin ale acţiunii sunt evidente.*[115] În timp ce Aliaţii respingeau posibilitatea ca Antonescu să-i evacueze pe evrei din Transnistria, germanii şi-au reînnoit încercările de a stopa emigraţia evreiască – încercări care au continuat până la arestarea lui Antonescu şi schimbarea alianţelor României. De pildă, după cum nota un raport din 10 august 1944:

Întrucât este necesar să împiedicăm transportul evreilor din România în Turcia şi de acolo în Palestina, precum şi orice altă emigrare evreiască spre Palestina, este necesar să mai cerem o dată Bucureştilor să acţioneze conform Telegramei din 27 iulie, adică, să oprească plecarea vaporului „Smyrna".[116]

În ciuda *inutilităţii* încercării şi a dificultăţilor *insurmontabile* de realizare, fără ajutor Aliat, Antonescu a reuşit să-i îndepărteze pe evreii din Transnistria de pericol şi a continuat să menţină viabilă una dintre puţinele linii de scăpare de Holocaust pe care le avea evreimea europeană.

ÎNCHEIERE

Este paradoxal, deşi nu de neaşteptat, că atât de multe dintre părerile importante ale populaţiei privitoare la Antonescu – şi la natura politicii româneşti din 1917 până în 1941 – se află atât de departe de adevăr. Faptul că sursele contemporane britanice, americane, germane, poloneze, italiene, elveţiene şi suedeze sunt toate în dezacord, aproape în acelaşi mod, cu opinia publică postbelică privitoare la Antonescu şi la România din perioada interbelică şi din anii de război, prezintă amprenta distorsiunii deliberate a faptelor. Într-o societate în care membrii elitei politice şi militare îşi datorau în mod normal poziţiile unor reţele de cunoştinţe şi favorurilor

---

115 FO 371/36684, doc. 5728, 27 nov. 1943, Mr. Norton Berne către Foreign Office, PRO.

116 ISISP, Fondul XXIV, Dos. 3345, p. 74. Vezi şi BSA, col. microfilme S.U.A., rola 487, T 120-4658, K 342579, Auswartiges Amt.

politice, Antonescu a dat în mod constant exemplul incomod al unei alternative mai sănătoase, care ameninţa un larg evantai de interese ascunse. Remarcabil şi trist este faptul că acele elite interesate au putut rescrie istoria experienţei româneşti cu atâta uşurinţă. La scurt timp după ce s-a petrecut, fără să se lovească de protestele hotărâte ale vreunuia dintre actorii principali, oameni al căror rol, devenit brusc „eroic", nu ar fi rezistat la o privire mai atentă au încercat să se apere discreditându-i pe alţii cu acuzaţii şi insinuări la fel de lipsite de temei. Orice încercare de a verifica faptele de bază în aceste cazuri era considerată un semn de ostilitate, dacă nu chiar trădare, şi cei care făceau aceste încercări erau asimilaţi oricărui „demon" politic de modă. Acest lucru a fost la fel de adevărat după al doilea război mondial pe cât fusese după primul.

Antonescu a fost omul care a încercat cu cea mai mare consecvenţă să-şi avertizeze ţara de ameninţarea revizionistă germano-ungară de la graniţele sale în timpul ascensiunii lui Hitler, cel care chiar a reorientat o vreme strategia defensivă a României în vederea contracarării acestei ameninţări. Şi totuşi opinia publică socoteşte că a dus cu cinism România la o alianţă cu Germania nazistă, după ce a pierdut o parte din Transilvania în favoarea acelor forţe revizioniste pe care le indicase chiar el. Mai mult, a demonstrat, chipurile, acest cinism prin faptul că a condus România într-un război în care nu avea nici un interes, ceea ce a transformat România într-o ţară vinovată, ca aliat german şi presupus simpatizant nazist. În afară de dovada clară că regele Carol al II-lea înrolase România în Axă cu mult înainte ca Antonescu să devină şeful statului, această concluzie se datorează în bună parte interpretării mult prea simpliste a războiului ai cărui beligeranţi ar putea fi zugrăviţi nu doar în negru şi alb, ci şi în cenuşiu. Tratamentul Occidentului faţă de alianţa fino-germană a fost foarte asemănător, cu deosebirea importantă că, în timp ce finlandezii s-au apărat din punct de vedere militar când Uniunea Sovietică a pretins concesii teritoriale şi a invadat în 1939, românii au cedat fără luptă în 1940. Reacţia militară imediată a micii naţiuni finlandeze i-a adus acesteia o apreciere internaţională mult mai favorabilă, în ciuda propagandei oficiale a Aliaţilor, în timp ce întârzierea de un an, de la anexarea din iunie 1940 a Basarabiei şi a Bucovinei de

Nord, până la începerea Campaniei din Răsărit, părea să scoată din legitimitate eforturile militare ale românilor de a-şi redobândi fostele teritorii şi de a opri alte acaparări sovietice. Această scoatere din legitimitate a ceea ce ar fi trebuit să fie considerată o reacţie nomală atunci a devenit o parte componentă a opiniei publice.

O altă credinţă fundamental eronată priveşte natura politicii româneşti de la 1918 la 1940. Istoriografia occidentală consideră în general această perioadă ca fiind una democratică, care funcţiona, chiar dacă imperfect, dar căreia Antonescu i-a pus capăt în 1940. Însă, cu excepţia alegerii relativ libere a Partidului Naţional Ţărănesc al lui Iuliu Maniu şi Ion Mihalache din 1928, în deceniul 1918 – 1928 România a fost o dictatură monopartită a Partidului Naţional Liberal, condusă de Palat. În mod similar, cu excepţia alegerii liberale asigurate de colaborarea tuturor grupurilor etnice majore şi a forţelor politice în Pactul de neagresiune electorală din 1937, după 1930 şi până în 1940 „democraţia" românească s-a aflat aproape total sub controlul dictatorial al regelui Carol al II-lea, deşi acesta a anunţat public acest lucru numai cu ocazia instaurării Dictaturii Regale, la începutul anului 1938. Istoricii acestei perioade care s-au concentrat asupra existenţei partidelor politice şi a unor forme democratice, au tendinţa să treacă cu vederea un truism fundamental. Fără aplicarea unui anumit *Rechtstaat,* incluzând un sistem juridic independent, care să aibă autoritate egală asupra conducătorilor şi a celor conduşi, şi fără respectul principial al Constituţiei, începând cu cele mai înalte autorităţi politice, poate exista o politică de partid, dar nu există democraţie. Când Carol putea să schimbe guvernele după cum dorea şi să dea orice lege poftea, chair dacă venea în contradicţie cu litera şi spiritul altor legi sau cu însăşi Constituţia, fără să se lovească de o opoziţie serioasă din partea partidelor politice, ce mai rămânea din procesul democratic sau din baza legalităţii?

Alături de Iuliu Maniu, Antonescu a fost conducătorul român cel mai ataşat conducerii constituţionale, cel care a luptat cel mai consecvent pentru principiul autorităţii legii şi al independenţei sistemului juridic, încercând să insufle respect pentru aceste principii în sânul subordonaţilor, al superiorilor săi şi în cele din urmă în România întreagă. În ciuda

acestor lucruri şi fără a lua în considerare haosul general existent în România la acea dată, Antonescu este considerat de opinia publică autorul a nenumărate crime şi atrocităţi. Unul dintre aspectele cele mai neobişnuite ale acestei credinţe este faptul că a iniţiat anchete asupra tuturor atrocităţilor descoperite: anchete care arătau implicarea personalului român militar şi civil alături de instigatorii lor germani.

Este o lege politică clară că dictatorii se tem şi le e lehamite de critici şi astfel încearcă să-i reducă la tăcere: o relaţie şi un proces care au acţionat vizibil sub regele Carol al II-lea. Dar Antonescu nu a căutat să-şi reducă criticii la tăcere. De fapt, comparativ cu cei doi ani ai Dictaturii Regale a lui Carol, sub Antonescu respectivii critici s-au bucurat de mult mai multă libertate de a-şi organiza activităţile opoziţionale şi de a-şi exprima criticile. Noul „dictator“ militar nu numai că i-a tolerat, ci a încercat să-i încorporeze în guvernul său, şi chiar să le predea de tot frânele guvernării, ca să se poată limita la ceea ce cunoştea el mai bine decât oricine – armata română. Mai mult, Antonescu şi-a găsit timpul şi a făcut efortul să răspundă inteligent la toate criticile sincere aduse politicii sale, într-un efort de a ridica politica românească la un nivel moral mai înalt şi mai responsabil, acolo unde acuzaţiile nefondate, calomia insinuantă şi denunţările *ad hominem* puteau fi înlocuite cu o argumentaţie inteligentă, bazată pe date concrete şi o dezbatere civilizată între platforme politice opuse. Aceasta într-o perioadă când nu era numai şeful statului, ci şi şeful în exerciţiu al armatei române, angajat totodată în luptă. În sfârşit, fiind somat direct de Hitler să-i aresteze pe aceşti critici şi fie să-i execute, fie să-i trimită în lagăre de concentrare, conducătorul român nu a făcut-o. Şi nici nu i-a lăsat pe germani să înţeleagă că ar putea să acţioneze altfel; dimpotrivă, asumându-şi un considerabil risc politic şi personal, a apărat dreptul la libertate al criticilor săi. E prea puţin dacă spunem că Antonescu a fost un dictator foarte netipic.

Singura părere standard a opiniei publice pentru care există o bază documentată este că Antonescu era antisemit. După cum arată documentele de arhivă, Antonescu credea, ca şi atâţia alţi compatrioţi ai săi, că existau prea mulţi evrei în România, în poziţii de putere economică şi politică. Dar, deşi antisemit, antisemitismul nu era una din trăsăturile sa-

le definitorii. Nu a existat niciodată pericolul unei „Soluţii Finale" în România, atâta timp cât Antonescu s-a aflat la putere. Totul milita la Antonescu împotriva aplicării unei orori atât de mari ca exterminarea în masă: conştiinţa de sine ca figură istorică a României, credinţa în dominaţia legii umane, perspectiva globală, statală, care punea semnul egalităţii între „naţiune" şi „societate", respingând sectarismul şi acceptarea valorilor occidentale fundamentale, inclusiv respectul pentru viaţa umană. După ce România a ieşit din alianţa cu Germania, Wilhelm Filderman şi-a exprimat corect şi curajos recunoştinţa faţă de Antonescu în numele evreimii române şi, pentru aceasta, şi ca rezultat al altor acţiuni independente în apărarea evreimii române, de felul celor care au marcat cariera lui Filderman, începând cu Conferinţa de Pace de la Paris din 1920, comuniştii l-au forţat să părăsească România în 1948.[117]

Aspectul strict ironic al defăimării lui Antonescu pentru antisemitismul său este că, dintre conducătorii politici români ce au activat timp de un sfert de secol, singur el a încercat în mod public să înăbuşe valul crescând de antisemitism din România. E adevărat că nu a demontat legislaţia antievreiască dată de Carol al II-lea şi de protejaţii săi, sau de Horia Sima şi ai săi, până în 1944, dar a încercat realmente să-i depăşească aspectele cele mai rele, impunând legi care respectau libertatea individuală, proprietatea privată şi sfinţenia vieţii omeneşti, indiferent de credinţă sau etnie. A reuşit într-o măsură remarcabilă în Regat, unde controlul său era aproape complet. Succesul său a fost mult mai mic în zo-

---

117 Potrivit părerii lui Jean Ancel, Filderman *a fost obligat să părăsească România în secret, datorită provocărilor comuniste, în mod special ale comuniştilor evrei, care vroiau să preia controlul asupra organizaţiilor evreieşti"* (*The Dr. W. Filderman Archives* /Record Group p–6/, Jerusalem, Yad Vashem Central Archives, 1974, p. VI). O soartă similară a avut sionistul Al. Zissu (Vezi OSS Raportul nr. GR-390, 31 mart. 1945, „FND contra Partidului Evreiesc Român", OSS Record Group 226, doc. 121331, Modern Military Branch, USNA). Tot astfel, şef-rabinul Alexandre Şafran a fost înlăturat de comunişti din cauza independenţei sale şi înlocuit cu Moses Rosen (Alexandre Şafran, op. cit., pp. 79–100). Moses Rosen a rămas şef-rabin chiar şi după Revoluţia din decembrie 1989, continuând să-l înfiereze pe Antonescu ca fascist şi să acuze de antisemitism pe oricine ar fi încercat o evaluare serioasă a lui Antonescu.

nele militare Basarabia, Bucovina şi Transnistria, pe care nu le-a anexat niciodată. Spre deosebire de Carol al II-lea, Antonescu a dat instrucţiuni şi a stabilit linii directoare ca presa să nu aprindă sentimentul antisemitic. Şi tot spre deosebire de Carol al II-lea a anchetat crimele împotriva evreilor. Spre deosebire de Carol al II-lea, care în 1940 i-a invitat pe nazişti să vină la Bucureşti şi să sfătuiască guvernul cum să procedeze în „Chestiunea Evreiască", Antonescu a luptat activ ca să împiedice Germania să se amestece în problema evreiască sau în orice altă problemă internă a României. A fost culmea perversităţii, şi un testament pentru cinismul comuniştilor români, ca Gheorghe Tătărăscu, care a plătit huligani în anii 1920 şi în anii 1930 să comită violenţe antisemite, să devină prim-ministru în 1946, în timp ce Antonescu era judecat pentru „crime de război", şi ca Nicolae Malaxa, care a turnat cu pâlnia bani şi arme în casieria Gărzii de Fier a lui Sima în timpul rebeliunii legionare, să fie nu numai liber, dar şi prosper şi influent.

Pentru a folosi o expresie devenită populară în timpul unui război american desfăşurat de aproape un sfert de veac după arestarea sa, Antonescu nu numai că a „vorbit cum se vorbeşte", cum puteau să o facă şi o făceau atâţia politicieni români, dar a şi „mers cum se merge", acţiunile sale asemănându-se izbitor cu convingerile exprimate. Documentele de arhivă, care sunt în acelaşi timp surprinzător de bogate şi îngrijorător de neexaminate, arată pregnant că Antonescu a fost, în contextul timpului său, un om bun. Nu unul dintre acei „oameni buni" împotriva cărora atrăgea atenţia Thomas Paine, care stau deoparte şi privesc cum li se duce ţara de râpă, ci unul care a protestat cu voce tare şi care a acţionat împotriva nedreptăţii şi a corupţiei. Ca în cazul Cassandrei, modelul original, protestele şi acţiunile sale au atras oprobriul şi reavoinţa celor ce profitau de acea nedreptate şi corupţie. Din păcate, majoritatea „oamenilor buni" a stat deoparte, permiţând partidelor interesate să producă un dezastru în moralitatea, legalitatea şi, în cele din urmă, integritatea teritorială românească.

Probabil că cea mai mare greşeală a lui Antonescu a fost idealismul – credinţa în bunătatea fundamentală a poporului său. Cu toate acestea, românii erau şi ei oameni, supuşi, ca orice popor, tuturor forţelor şi slăbiciunilor, virtuţilor şi păca-

telor, iar probabilitatea sau improbabilitatea că se vor apleca în faţa unei *force majore* era la fel de mare. Ca să se apere, Antonescu nu a încercat niciodată să dea vina pe altcineva pentru problemele majore. Eşecurile armatei române şi ale politicii româneşti – interne sau externe – erau, după părerea lui, ale conducerii în care se includea şi pe el, şi era dispus să fie tras la răspundere pentru ele. Nu a acuzat niciodată pe cineva de ceva dacă nu avea dovada verificatoare, pe care o anchetă independentă ar fi găsit-o convingătoare. El rezolva probleme, nu judeca. Obiceiul său consecvent de a arăta defectele Armatei române şi ale politicii româneşti, de care era strâns legată, nu urmărea să-i găsească pe vinovaţi, ci să identifice natura problemei, astfel încât să se poată lua măsuri pentru a fi rezolvată. Judecata, spunea el în concluzie, e sarcina sistemului de justiţie.

Contrar practicii din acea vreme, Antonescu nu suspecta automat pe cineva de rea credinţă, indiferent din ce partid, organizaţie, sau familie făcea acesta parte, până nu avea dovada directă a relei credinţe. Această practică simplă de a acorda tuturor o măsură iniţială de încredere, şi prin aceasta o anumită răspundere, în ciuda nesfârşitelor zvonuri ce circulau în politica vremii, i-a inspirat pe mulţi să se comporte mai bine şi mai onorabil decât o făcuseră înainte, şi, cu ajutorul celor astfel inspiraţi, Antonescu a putut să înfăptuiască câteva lucruri pozitive remarcabile în timpul celor trei ani scurţi din toiul războiului. În ceea ce mulţi considerau a fi o situaţie imposibilă, Antonescu nu s-a descurcat prea rău. În ultimul an al participării lui Antonescu la războiul împotriva Uniunii Sovietice, de pildă, standardul de viaţă al românului mediu în ce priveşte aprovizionarea cu alimente şi consumul de energie a fost mai bun decât cel al oricui din deceniul nouă, sub conducătorul comunist Nicolae Ceauşescu, sau al primilor trei ani de tranziţie înapoi spre capitalism. Acelaşi lucru este valabil pentru sistemul de drumuri şi căi ferate. Iar agricultura românească avea mult mai multe tractoare în funcţiune.

Este una din ironiile istoriei că Ion Antonescu, care credea cu fermitate într-o victorie finală a Aliaţilor şi împărtăşea valorile pentru care luptau aceştia, a fost forţat de sentimentul datoriei şi de împrejurări care n-au depins de el să conducă România într-o perioadă în care o alianţă cu al treilea Reich

devenise deja o realitate inevitabilă. Această alianţă nu fusese făurită de Regele Carol al II-lea ca rezultat al unui sentiment copleşitor. Carol, crescut într-o tradiţie de anglo şi francofilie, petrecuse mult timp înainte de restauraţie în Anglia şi în Franţa, prin urmare avea legături naturale în acele ţări. Ca un Hohenzollern care servise un timp ca ofiţer în armata germană, Carol avea legături fireşti şi cu Germania. În ultimă analiză, totuşi, regele Carol al II-lea nu era nici pro-francez, nici pro-britanic, nici pro-german, nici măcar pro-român. El era pro-Carol şi domnia sa a fost caracterizată mai degrabă de un oportunism personal consecvent, decât de grijă pentru poporul său. Iuliu Maniu, căruia îi revine o mare răspundere pentru aducerea lui Carol pe tron în 1930, în ciuda legilor româneşti care interziceau acest lucru, a explicat în septembrie 1940:

> *Este o eroare să se creadă că Regele Carol al II-lea a fost silit să abdice din cauza orientării politicii sale spre Anglia şi Franţa, pe care nu a avut-o, sau din cauza vreunei greşeli de o clipă.*
>
> *Cauza abdicării este concepţia sa generală de domnie personală, fără ideal, fără moralitate şi fără busolă sigură, în continuă oscilaţiune oportunistă, practicată prin manevre şi abilităţi care au săpat prăpastia între Coroană şi Ţară şi care au trebuit să ducă la falimentul şi distrugerea politicii sale.*[118]

Antonescu a fost unicul om capabil, sau dornic, să se războiască direct cu legatul regelui Carol al II-lea. Faptul că a acceptat inevitabila responsabilitate de a se ocupa de problemele României, cu o lipsă de sprijin aproape totală din partea şefilor politici români, este o măsură a omului. După ce aceştia prezidaseră mai mult de un sfert de veac de înjosire a politicii şi societăţii româneşti, doar el – veşnicul intrus – s-a arătat dispus să accepte responsabilitatea de a opri alunecarea tot mai accelerată a ţării spre prăpastie.

---

118 *Universul*, 12 sept. 1940.

CUPRINS

Redactor: Mariana Avanu
Tehnoredactor: Gh. Chiru
Apărut: 1994
Bun de tipar: 1.11.1994
Coli de tipar: 27,5

Tehnoredactare
computerizată:
INFO-TEAM Ltd.

Imprimat la ROMCART S.A.
București — România

„Nestânjenit de convenţiile bine fixate în timp, Larry Watts, un tânăr savant american care consideră că opera sa oferă un alt punct de vedere, ne şochează cu următoarea afirmaţie: «Documentele de arhivă, în acelaşi timp surprinzător de bogate şi îngrijorător de puţin cercetate, sugerează în mod accentuat faptul că Antonescu a fost, în contextul timpului în care a trăit, un om bun». Biografia sa politică, bazată pe documente, se concentrează în special asupra carierei lui Antonescu între cele două războaie mondiale. Ea tratează cei mai tulburi ani, între 1941-1944, într-un ultim capitol intitulat «Epilog»... Inspirându-se din documente de arhivă franceze, germane, engleze, americane, evreieşti, ale Vaticanului, suedeze şi, în sfârşit, documente româneşti neabordate până acum, Watts respinge pe rând acuze împotriva lui Antonescu demult devenite familiare: că a încurajat şi a susţinut mişcarea fascistă *Garda de Fier*; că a împins România în alianţă cu Germania nazistă; că a ordonat pogromuri împotriva evreilor şi a anexat teritorii sovietice (Transnistria)... Mai mulţi savanţi americani, specialişti în istoria modernă a României – Walter Bacon, Stephen Fisher-Galaţi şi Paul Michelson –, care cunosc opera lui Watts, sunt de acord că, deşi autorul a descoperit materiale proaspete şi care incită la a fi studiate în documente de arhivă inaccesibile până acum, rămân încă multe elemente ce trebuie examinate şi bine cântărite până la formularea unui punct de vedere aprofundat şi complet asupra perioadei din timpul războiului a activităţii lui Antonescu. În orice caz, Watts aduce probe puternice ce merită a fi audiate, fără nici o retorică propagandistică, la curtea de apel a istoriei."

DAVID BINDER
Mediterranean Quarterly

ISBN 973 - 9155 - 41 - 3

Lei 8200